MD
96.917

PESTY FRIGYES HELYNÉVGYŰJTEMÉNYE 1864–1865

SZÉKELYFÖLD ÉS TÉRSÉGE I.

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR – SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM
BUDAPEST – SEPSISZENTGYÖRGY, 2012

PESTY FRIGYES HELYNÉVGYŰJTEMÉNYE
1864–1865

SZÉKELYFÖLD ÉS TÉRSÉGE
I.

PESTY FRIGYES HELYNÉVGYŰJTEMÉNYE 1864–1865

SZÉKELYFÖLD ÉS TÉRSÉGE I.

KOVÁSZNA MEGYE

(FÜGGELÉK: A BRASSÓ MEGYE TERÜLETÉRE VONATKOZÓ MAGYAR NYELVŰ JELENTÉSEK)

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR–SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM

BUDAPEST–SEPSISZENTGYÖRGY, 2012

Pesty Frigyes helynévgyűjteménye
1864–1865
Székelyföld és térsége I.

Közzéteszi
Csáki Árpád
Munkatársak
Coroi Artur, Demeter Lajos

Programvezető
Boka László tudományos igazgató (OSzK)

A kiadvány az Országos Széchényi Könyvtár
Kézirattárának dokumentumai
(Fol. Hung. 1114/13, 15, 18, 23, 41, 57. kötetekből)
és mikrofilm-másolataik
(F1/3814/A. 14, 20, 24, 32, 60, 66. mft.)
felhasználásával készült

Szakmai irányító
Pál-Antal Sándor

A szövegek átírása és gondozása a Székely Nemzeti Múzeumban történt
A Székely Nemzeti Múzeum fenntartója Kovászna Megye Tanácsa

Az eredetivel való ellenőrző egybevetést
a Magyar Tudományos Akadémia
Domus Hungarica Scientiarum et Artium
ösztöndíjprogramja támogatta

© Országos Széchényi Könyvtár, 2012
© Székely Nemzeti Múzeum, 2012
© Csáki Árpád és munkatársai, 2012

Felelős kiadó
Dr. Sajó Andrea főigazgató (OSzK)
és Vargha Mihály igazgató (SzNM)

Országos Széchényi Könyvtár

Székely Nemzeti Múzeum

Kovászna Megye Tanácsa

ISBN 978-963-200-598-0

Budapest–Sepsiszentgyörgy, 2012

TARTALOM

Előszó 7

Kovászna megye
Aldoboly 17
Alsócsernáton 18
Angyalos 19
Árapatak (és Előpatak, Hete) 19
Árkos 25
Barátos 28
Bardoc 28
Barót 29
Bélafalva 30
Bereck (és Ojtoztelep,
valamint a ma Bákó megyei Sósmező) 31
Bibarcfalva 37
Bikfalva 38
Bita 38
Bodos 39
Bodzaforduló 39
Bölön 39
Cófalva 42
Csomakőrös 42
Dálnok 43
Dobolló 43
Egerpatak 44
Előpatak 45
Erdőfüle 45
Erősd 47
Esztelnek 49
Étfalvazoltán (Étfalva és Zoltán)
Étfalva 50
Zoltán 50
Feldoboly 51
Felsőcsernáton 51
Fotosmartonos (Fotos és Sepsimartonos)
Fotos 53
Sepsimartonos 54
Futásfalva 55
Gelence 56
Gidófalva 57
Haraly 57
Hatolyka 58
Hidvég (és Nyáraspatak,
valamint a ma Brassó megyei Lüget) 59
Hilib 61
Ikafalva 62
Illyefalva 62
Imecsfalva 63
Kálnok 63
Kézdialbis 64
Kézdialmás 65
Kézdikővár (Peselnek) 66
Kézdimárkosfalva (és Mátisfalva)
Kézdimárkosfalva 67
Mátisfalva 68
Kézdimartonfalva 70
Kézdimartonos 71
Kézdiszárazpatak 71
Kézdiszentkereszt (Polyán) 71
Kézdiszentlélek 73
Kézdivásárhely (és Kézdioroszfalu)
Kézdivásárhely 74
Kézdioroszfalu 76
Kilyén 77
Kisbacon 78
Kisborosnyó 79
Kovászna 79
Kökös (és Bácstelek) 81
Köpec 83
Középajta 84
Kurtapatak 84
Lécfalva (és Várhegy)
Lécfalva 84
Várhegy 85
Lemhény 85
Lisznyó 88
Magyarhermány 89
Maksa (és Eresztevény)
Maksa 90
Eresztevény 91
Málnás 94
Márkos 94
Miklósvár 94
Mikóújfalu 95
Nagyajta 97
Nagybacon (Sepsibacon és Telegdibacon)
Sepsibacon 98
Telegdibacon 99
Nagyborosnyó 100
Nyujtód (és Kézdisárfalva, Kézdiszászfalu)
Nyujtód 101
Kézdisárfalva 102
Kézdiszászfalu 103
Olasztelek 103
Oltszem 106
Orbaitelek 106
Ozsdola 107
Páké 108
Papolc 109
Petőfalva 110
Réty (és Komolló)
Réty 111
Komolló 112
Sepsibesenyő 112

Sepsibodok 112
Sepsibükszád 113
Sepsikőröspatak 115
Sepsimagyarós 117
Sepsiszentgyörgy (és Szemerja)
Sepsiszentgyörgy 117
Szemerja 118
Sepsiszentkirály 119
Szacsva 120
Szárazajta 121
Székelyszáldobos 121
Székelytamásfalva 122
Szentiványlaborfalva (Laborfalva és Sepsiszentiván)
Laborfalva 123
Sepsiszentivány 123
Szentkatolna 123
Szotyor 124
Szörcse 125
Torja (Altorja, Feltorja, Karatna és Volál)
Altorja 126
Feltorja 127
Karatna 128
Volál 129
Uzon 130
Vargyas 131
Zabola (és Páva)
Zabola 133
Páva 134
Zágon (és Szitabodza) 137
Zalán 138
Zalánpatak 139

Brassó megye
Apáca 143
Barcaújfalu 145
Bodola (és Bodza) 145
Bodzavám (Bodza) 149
Datk 149
Dombos (Voldorf) 150
Fogaras 151
Halmágy 152
Homoródjánosfalva 155
Keresztvár (Nyén) (és Bodza) 155
Kóbor 159
Krizba 160
Lüget 161
Nagymoha 162
Oltbogát 163
Olthéviz 164
Pürkerec 168
Szászzsombor (Székelyzsombor) 169
Szecsele (Bácsfalu, Csernátfalu, Hosszúfalu, Türkös) 170
Tatrang 174
Zajzon 174

Mutatók
Helymegjelölések és személynevek mutatója 176
Magyar(–román) helységnévmutató 226
Román–magyar helységnévmutató 228

Térképmellékletek
Székelyföld, Torda vármegye és (a Hunyad nélküli) Dél-Erdély 1861–1876-ban 230
Az erdélyi magyarok területi tagolódása az 1860-as években (Hunyad és a Radnai-hágó előterének kivételével; becslés az 1850-es és az 1880-as népszámlálás alapján) 230
A mai Kovászna és Brassó megyei, 1864–1865-ben magyar felvételű területek, 1854–1861-ben 231
A mai Kovászna és Brassó megyei, akkor magyar felvételű területek, 1864–1865-ben 231

Fakszimile dokumentumok
Az Erdélyi Főkormányszék kísérő leirata Háromszék elöljáróságához (1864) 232
Pesty Frigyesnek a helynevek gyűjtésére vonatkozó kérdőíve [1864] 233
Pesty Frigyesnek a helynevek gyűjtésére vonatkozó utasítása [1864] 234

ELŐSZÓ[1]

Vállalkozásunkról

Pesty Frigyes 1864–1865-ös, az egész Magyarországra és Erdélyre kiterjedő helynévgyűjtését 1890-ben vásárolta meg a tudós özvegyétől a Magyar Nemzeti Múzeum.[2] Itt, a később önállósuló Országos Széchényi Könyvtárban az 1960-as években a teljes anyagról mikrofilm-másolat készült.[3] A gyűjteményből vagy az egyes településeken történt felvételek anyagából már korán hasznosítottak adatokat a kutatók, így székelyföldieket Orbán Balázs mindjárt az adatfelvételt követően is. A gyűjtemény feldolgozásának, kiadásának helyzetét fél évtizede Hajdú Mihály összegezte.[4] Térségünkből mindenekelőtt Janitsek Jenő adta közre egyes helységek anyagát, a jelenkori névanyag történeti mellékleteként,[5] Kovászna megye területéről pedig a háromszéki helynevek saját külön kötetben való kiadását elsőként az 1990-es években, Ny. Nagy István tervezte, aki Veszprém vármegye anyagát is közzétette. A történeti Erdély Székelyföldtől délre eső részére vonatkozóan a gyűjteményből a szomszédos Székföld kivételével nem jelentettek még meg anyagot.[6]

Jelen kötet az Országos Széchényi Könyvtár és a Székely Nemzeti Múzeum egy többévesre tervezett közös programjának első eredménye. A program elsődleges célja a keleti magyar többségi tömb (a történeti Székelyföld és az azzal összefüggő magyar többségű településterület), valamint az inkább innen kutatható dél-erdélyi magyar szórványok Pesty Frigyes-féle magyar nyelvű felvételének közlése. Az első kötet a mai Kovászna megye területére eső felvételt tartalmazza (1864–1865-ben Háromszék székely szék és Udvarhelyszék Bardoc fiúszéke, valamint Felső-Fehér vármegye néhány településcsoportja) és a mai Brassó megye területére vonatkozó magyar nyelvű jelentéseket (az akkori Brassó-vidék, Felső-Fehér megye és szász Kőhalomszék egyes helységei, településcsoportjai, Fogaras város, továbbá az udvarhelyszéki Homoródjánosfalva).[7] Kivétel néhány olyan helység, melyekről nem érkezett célba (nem is készült?) felvétel, vagy egyelőre a gyűjtemény más részei közé keveredve lappang (így Csomortán, Felsőrákos, illetve Alsórákos, Ürmös). A közlés során az időközben összeolvadt vagy beolvadt településeket a mai önálló települések szerint csoportosítottuk.[8]

Itt szeretnénk megköszönni az Országos Széchényi Könyvtár munkatársainak szakmai hozzáállását és kedvességét. Munkánkat nem végezhettük volna Sajó Andrea főigazgató támogatása, Káldos János és Plihál Katalin különgyűjteményi igazgatók és Földesi Ferenc osztályvezető, Weeber Tibor és a Kézirattár többi szakembere segítsége nélkül, akik a digitális másolatokat elkészítették és rendelkezésünkre bocsátották, valamint az eredeti példányokkal való egybevetés lehetőségét biztosították. Mindezt,

[1] A bevezető tanulmány annak, a helynévgyűjtés múltjára vonatkozó dolgozatnak a felhasználásával készült, amelyet még a jelen kiadás gondolatát felvető Coroi Artur történész kutató állított össze. Szeretett kollégánkat a program beindulása után bekövetkezett betegsége, majd halála akadályozta meg elkezdett munkájának a kivitelezésében. Emlékének ezúton is adózunk.

[2] A gyűjtemény összesen 93, esetenként a terület központja várossal kiegészített korabeli közigazgatási egység anyagát tartalmazza, 63 kötetbe kötve. (Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fol. Hung. 1114.)

[3] Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, F1/3814/A, 1–76.

[4] Hajdú Mihály: Pesty Frigyes helynévgyűjtésének megjelentetése, *Névtani Értesítő*, 2006, 205–215.

[5] Janitsek Jenő ilyen jellegű tanulmányai a *Magyar Névtani Dolgozatok* sorozatban (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest) jelentek meg. A Hajdú Mihály által említetteken kívül Nagy Balázs tett közzé innen, alsó- és felsőcsernátoni, valamint kézdialmási, Pesty Frigyes-féle helyneveket. (Csernátonok helynevei a XIX. század második felében, *Csernátoni Füzetek*, 10, 1994, 12–13; Kézdiszék helynevei a XIX. század második felében, *Csernátoni Füzetek*, 16, 1996, 15–16.)

[6] Binder Pál: A Székföld (Hidvégi uradalom) falvainak leírása és helynevei 1865-ben, *Acta 1995*, 209–228. Hajdú Mihály idézett munkájában nem említi. Ezt az anyagot később Janitsek Jenő is közzétette, a jelenkori névanyaggal, 2008-ban (*Magyar Névtani Dolgozatok* 201.).

[7] Mivel a felvétel előtt alig pár évvel, 1861-ben adta fel a Habsburg-kormányzat a szabadságharc után bevezetett és legutóbb 1854-ben átalakított neoabszolutista területi közigazgatási rendszert, néhány helységben a hovátartozást eszerint adták meg, ennek kerületei és járásai szerint, vagy keverték-vegyítették a székekkel és dullói járásokkal (vármegyével és szolgabírói járásokkal, stb.). A közigazgatási besorolás változását lásd a kötet végi térképeken (vö. Gámán Zsigmond: *Helység-névtár*, Kolozsvár, 1861).

[8] A rendszerezés szintjén a helységek névalakját, közigazgatási besorolását Varga E. Árpád adatainak megfelelően használtuk (Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*, I–V, Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, Budapest–Csíkszereda, 998–2002; 2002-es adatfrissítését lásd http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm).

mindenre kiterjedő figyelemmel, Boka László tudományos igazgató koordinálta. A budapesti kutatás további feltételeit a Magyar Tudományos Akadémia Domus Hungarica Scientiarum et Artium ösztöndíjprogramja tette lehetővé.

Külön köszönet illeti Vargha Mihályt, aki a Székely Nemzeti Múzeum igazgatójaként a kutatási program és a kiadás sepsiszentgyörgyi intézményes hátterét biztosította. A sepsiszentgyörgyi állami levéltárban[9] Nagy Botond levéltáros segített készségesen. Német szövegrészek átírásában, egyes adatok értékelésében Boér Laura (Barót), Bordi Zsigmond Lóránd (Székely Nemzeti Múzeum), Balogh Károly (Gelence), Barabás Mihály (Nagyajta) és Jakab Edit (Polyán) volt segítségünkre.

Vállalkozásunk szakmai koordinátora Pál-Antal Sándor, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja (Marosvásárhely).

Pesty Frigyes és a megelőző magyar helynévkutatás

A magyar helynévkutatás gondolata több mint két évszados múltra tekint vissza.[10] A helynevek gyűjtését először Virág Benedek szorgalmazta, 1804-ben, Kazinczy Ferenczhez írt levelében, bő másfél évtizeddel később, 1821-ben pedig gróf Teleki József már helynevek közlésére szánta volna a tervezett tökéletes magyar nagyszótár második toldalékát.[11]

A Magyar Tudós Társaság 1837-beli, igen sovány eredménnyel zárult helynévgyűjtési pályázata után 1848-ban Galgóczi Gábor mutatott rá a helynevek nyelvtudományi és nyelvtörténeti jelentőségére, kívánatosnak tartva az ország teljes területén történő összegyűjtésüket. Ugyancsak a század közepén Révész Imre református teológus az európai és magyar helynévkutatás történetének áttekintésével érvelt a helynevek gyűjtésének fontossága, tudományos felhasználásuk sürgőssége mellett. Révész 1850 és 1853 között helyneveket is közölt, és kortársai némelyikéről eltérően az értelmezés helyett a helyszínen vagy a helybeliek által történő gyűjtést tartotta elsődlegesnek.[12] Mellette a megfelelő gyűjtési módszer alkalmazását szorgalmazta Szabó Károly is, hangsúlyozva a helyszíni tájékozódás, a helybeli lakossággal való közvetlen kapcsolat, a települések és tájegységek teljes helynévanyagának összegyűjtése és megmagyarázása szükségességét, a helynevek nyelvészeti és történeti fontosságát.[13]

Egy új helynévgyűjtési pályázat irányelveinek kidolgozására 1853-ban akadémiai bizottság alakult, de a kiírás ismét gyenge eredményt hozott, a téma iránti érdeklődés pedig néhány évvel később – bár 1858-ban a *Tanodai Lapok* szerkesztői, ugyancsak kevés eredménnyel, helynév-eredeztetésre buzdították olvasóikat – már majdnem teljesen elhalt.

Az ügyet Ipolyi Arnold igyekezett a holtpontról elmozdítani, azzal, hogy 1858-ban olyan magyar históriai atlasz készítését javasolta, amely a legapróbb részletekbe menően tartalmazná a helynévanyagot is. Említésre méltó még Réső Ensel Sándor 1861-es helynévszótár-készítési kísérlete, Hőke Lajosnak a helynevek csoportosítására tett indítványa és Jerney János elmélete a személynévanyag és a helynévanyag kapcsolatáról.

A magyar helynévkutatás első korszakát Pesty Frigyes és munkássága zárja.

Pesty Frigyes (1823, Temesvár –1889, Budapest) temesvári és szegedi tanulmányai végeztével hadparancsnoksági hivatalnok volt szülővárosában.[14] A város 1849. áprilisi ostroma idején Debrecenbe távozott, és Klapka György beosztottjaként a hadügyminisztérium had-igazságügyi osztályába került. A szabadságharc utolsó heteiben Vidinbe menekült, de néhány hónappal később Hauslab tábornok visszahozatta, és Pestre vitette az Újépületbe. A következő év februárjában szabadult, a hadbíróság azonban a menekültekkel való kapcsolattartással és a magyar királyi korona rejtekhelyének ismeretével gyanúsította meg. Csak többhetes vallatást követően engedték szabadon. Hazatért szülővárosába, ahol az éppen alakuló Temesvári Kereskedelmi és Iparkamara, majd az ő közreműködésével 1857-ben megalakult Temesvári Gazdasági Egyesület is titkárává választotta. Előbbi küldötteként részt vett az 1857-es bécsi statisztikai kongresszuson. Ugyancsak a kamara és az osztrák állami vasúttársaság költségén utazott 1862-ben a Londoni Világkiállításra, majd beutazta Németországot, Franciaországot, Belgiumot és Hollandiát. Hazatérve a lisztkivitelt szorgalmazta a gabonakivitel helyett, aminek hatására Budapesten több gőzmalmot helyeztek üzembe.

Temes vármegye újjászervezésében szerzett érdemeit a főispán tiszteletbeli főjegyzővé való kinevezésével ismerte el. A Magyar Tudós Társaság – a Magyar Tudományos Akadémia – 1859 végén levelező tagjává választotta, elnyerte a II. osztály titkári és a történettudományi bizottság előadói tisztségét is.

[9] Jelenlegi hivatalos nevén: Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodája (Sepsiszentgyörgy). A továbbiakban: SÁL.

[10] Vö. Szabó T. Attila: A magyar helynévkutatás a XIX. században, in: *Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1943,* I, 1944, 181–264.

[11] Teleki József: *Jutalomfeleletek a magyar nyelvről*, Pest, 1821.

[12] Révész Imre helynevekkel kapcsolatos írásai és helynévközlései az *Új Magyar Múzeum* I–III. évfolyamában (1851–1853) jelentek meg.

[13] Szülőhelye, Köröstarcsa helyneveit közölte az *Új Magyar Múzeum*ban.

[14] Pesty Frigyes életrajzát Szinnyei József nyomán mutatjuk be. (*Magyar írók élete és munkái*, X, Budapest, 1905, 814–825.)

Szervezőmunkája nyomán 1860-ban Temesváron 15 000 forint gyűlt össze az Akadémia palotájának építésére.

Az Akadémia 1877-ben választotta rendes tagjává, emellett több magyarországi, európai és amerikai tudományos társaság igazgatóválasztmányi, tiszteletbeli vagy levelező tagjai közé is beválasztották, cikkei és írásai 1852-től kezdve több mint harminc magyarországi és erdélyi közéleti, gazdasági és tudományos, magyar és német nyelvű lapban, folyóiratban és kiadványban láttak napvilágot. Nemzetgazdasági tárgyú írásainak köszönhetően 1864 augusztusában a Pesten megalakult első magyar iparbank titkára lett, és a fővárosba költözött. Pesten a történeti irodalom műveléséhez fogott, 1867-ben egyik megalapítója a Magyar Történeti Társulatnak. Kutatásai során tízezernyi darabból álló oklevélgyűjteményt hozott létre.

Pesty Frigyes 1864–1865-ös helynévgyűjtése

Pesty Frigyes 1857 óta foglalkozott a helynevek kérdésével,[15] rámutatva állandóságukra, ugyanakkor hangsúlyozva a gyűjtés elsődlegességét és a helyismeret fontosságát. A történeti helyneveken kívül az élők, használatban lévők gyűjtését is szorgalmazta, kiemelve a helynevek fontosságát a régi nemzetiségi viszonyokat illetően. A helynévmagyarázást a történészek és nyelvészek közös feladatának tekintette, másfél évtizeddel később pedig a vármegyei monográfiák követelményéül szabta a földrajzi és helyirati fejezetben felsorolni a fontosabb helyneveket.

Akkortájt az országos helynévtár elkészítésének gondolata is felmerült, és Csengery Antalhoz 1863. március 26-án intézett levelében megfogalmazta az országos helynévgyűjtésnek a hatóságok segítségével való megvalósítására vonatkozó javaslatát.

A javaslat elbírálását az erdélyi Főkormányszék az Erdélyi Múzeum-Egyesületre, a magyar Helytartótanács a Magyar Tudományos Akadémiára bízta. Az Erdélyi Múzeum Egyesület május 6-án kelt válaszlevelében jelezte az igazgatóválasztmány kedvező véleményezését, és megtoldotta egy indítvánnyal: a Főkormányszék kebelében egy statisztikai bizottság felállítását javasolta.[16] Döntés született arról is, hogy a gyűjtést Erdélyben a helyi hatóságok bevonásával végezzék el. Az Akadémia a történelmi és nyelvtudományi bizottságát jelölte ki az előterjesztés megvizsgálására. A véleményezés júniusban készült el, eszerint „az Akadémia teljes buzgósággal ajánlhatja ez ügyet a m. m. Helytartótanács hathatós pártfogásába", azzal a meghagyással, hogy egy előrajzot, tehát egy, a hatóságoknak kiküldendő kérdőív szerkesztését javasolta az előterjesztőnek.[17] Július 30-án a magyar Helytartótanács már arra szólította fel Pestyt, hogy a helynévgyűjtéshez való nyomtatványokat a temesvári tanács útján terjessze fel.

Pesty Frigyes a helynevek gyűjtésére vonatkozó akkori legkorszerűbb tudományos nézetek szellemében fogalmazta meg az ország helyneveinek összegyűjtésére vonatkozó, magyar, szlovák, román és német nyelvű *Utasítás*t és *Helynevek* című kérdőívet, mindkettő részletes módszertani útmutatásokat is tartalmazott. (Lásd ax Előszó végi *Melléklet*ek.)

Az utasítás és a kérdőív kézhezvétele után egyes hatóságok azzal mentették a helynevek összegyűjtésében tanúsított tétlenségüket, hogy nincs megfelelő levél- vagy irattáruk, a belterületi helyneveket, a vizek és hegyek nevét pedig még azok közül is viszonylag kevesen küldték be, amelyek nem éltek ilyen és hasonló kifogásokkal. Jellemző módon, egyes hatóságok csak a szerintük nevezetes helyneveket küldték be, vagy – mondván hogy történeti nevezetesség náluk nincs – semmit, mások szerint a nép adta neveknek nincs becsük, ezért nem küldik be azokat, ismét mások csak a legsilányabbakat küldték be, mert a többit úgysem érti senki. Az összegyűlt óriási mennyiségű adat azonban – a *Magyarország Helységnévtára* címen ismert kéziratgyűjtemény ívrétben összesen 28 882 levélből áll – Pesty kezdeményezésének időszerűségét és helyességét igazolta, bár saját maga, részben számos más irányú elkötelezettsége, részben pedig az anyag mennyisége miatt csak halála előtt, az 1880-as években kezdett érdemben foglalkozni a gyűjteménnyel.

Egy példa az 1864–1865-ös gyűjtés megszervezésére és lebonyolítására: Háromszék

Bő évnyi előkészítést követően Pesty Frigyes *Utasítás*át és kilenc pontot tartalmazó nyomtatott kérdőívét 1864 tavaszán küldte szét a vidéki hatóságoknak az Erdélyi Főkormányszék. A 6670. szám alatt május 7-én Nagyszebenben kelt parancsolat szeptember végi határidővel várta a járásonként és székenként rendszerezett válaszok beküldését.[18]

Háromszék elöljáróságához május 20-án érkezett meg a Főkormányszék levele, amelyhez a Pesty Frigyes által összeállított kérdőív magyar változatából 95 darabot csatoltak. Még ugyanazon a napon írásban jelezte az itteni elöljáróság, hogy a kiküldött nyomtatványok nem elégségesek, szükség van további 16 magyar és 8 román nyelvűre. A felterjesztésre

[15] Pesty Frigyes: Magyar helynevek, *Magyar Sajtó*, 3. sz., 1858.

[16] Szabó T. Attila: i. m., 260–263.

[17] *Magyar Tudományos Akadémia jegyzőkönyvei 1863*, Buda, 1844, 100.

[18] SÁL, Fond 8 *(Háromszék levéltára)*, Nr. 3385/1864.

semmilyen válasz nem érkezett, végül július végén a meglévők kiosztásáról döntöttek: Sepsiszéknek jutott 36, Kézdiszéknek 31, Orbaiszéknek 17 és Miklósvárszéknek 10 darab. Az alkirálybíróknak augusztus 6-án mentek ki a levelek.[19]

Már ekkor nyilvánvalóvá vált, hogy a közel negyedévnyi csúszás, a nyári és őszi mezei munkák miatt a szeptember végi határidő tarthatatlan. Az alkirálybírók ezért utasítást kaptak, hogy a jelentések elkészítésébe vonják be az egyházakat is: „Az óhajtott cél biztosabb elérhetése szempontjából s az ügy érdekességéhez képest az illető tiszt. lelkész urak is közreműködés végett hivatalos illemmel felszólítandók lésznek" – áll az hivatalos levélben.[20]

Az első válaszok – akárcsak az Udvarhelyszékhez tartozó Bardoc fiúszék néhány településén (Bibarcfalva, Telegdibacon, Vargyas) – augusztus végén készültek el (Haraly, Szacsva, Várhegy), túlnyomó többségüket azonban következő hónap második felétől kezdődően szövegezték meg. Szeptember folyamán 44, októberben 36 település követte őket, novemberre már csak kilenc késedelmes maradt. November közepére már csak Maksa, Dálnok, Albis, Csernáton, Mátisfalva és Márkosfalva anyaga hiányzott, ezek elöljáróságát felszólították, hogy folyó hónap 25-ig küldjék be jelentéseiket.[21] Összegezve, Háromszéken végül – a városok kivételével – a jelentések 1864. augusztus 19. és november 24. között készültek el. A települések válaszait nem egyenként, hanem járásonként csoportosítva küldték be Sepsiszentgyörgyre a királybíróhoz. Elsőként Miklósvárszék anyaga érkezett meg, október 10-én,[22] majd sorra Orbai- és Sepsiszék[23] járásaiban összesítették a válaszokat.

Háromszék jelentéseit 7859. szám alatt, 1864. december 12-én küldte fel a Főkormányszéknek a főkirálybírói hivatal.[24] Összehasonlításként megemlítjük, hogy Udvarhelyszék egy hónappal később, 1865. január 28-án küldte fel Szebenbe a járásonként csoportosított anyagát, miután az elmúlt év december 20-án a Főkormányszék ismételten sürgette azok véglegesítését. Ezzel szemben Felső-Fehér vármegye általunk feldolgozott, jelentéstevő falvaiban még ennél is később, 1865. április–június folyamán készültek a jelentések.[25] A jelen kötetben közölt anyagok helyszínei közül legkésőbb a Brassó-vidéki települések válaszoltak a feltett kérdésekre, az ottani falvakban még szeptemberben is fogalmaztak jelentést.

A háromszéki városok (Bereck, Illyefalva, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy) egyenként küldték be válaszaikat, 1865 januárjában, illetve február elején.

Az összeírások tartalmilag és terjedelem szempontjából, de lejegyzőjük alapján is vegyes képet mutatnak. Utóbbi feladat általában a helyi jegyzőé volt, a bíró és néhány, a helyi birtokosok közül választott esküdt jegyezte ellen az iratot. De nem ritka az olyan eset sem, amikor a helység papja egyedül (Aldoboly, Árkos, Bikfalva, Lisznyó, Sepsiszentkirály) vagy a több felekezeten lévő papok (Kilyén) együttesen készítették el a jelentést. Előfordult az is, hogy egy-egy helyi birtokos önállóan (Kézdimartonos) jegyezte a kimutatást.

Módszertani problémák

Pesty előre látta, hogy az 1848–1849 utáni változások a régi helynevek egy részének az eltűnését és új helynevek meghonosodását eredményezik, és bár el szerette volna kerülni, hogy a hatóságok a tagosítás utáni neveket terjesszék fel, egyes esetekben mégis ez történt. Jankó János 1890-ben megjelent munkájában megállapította, hogy a Pestynek beküldött, népi eredetűként megjelölt, helynevekhez kapcsolódó mondák egyikét-másikát a nép egyáltalán nem ismeri:[26] nyilván okkal gondolhatta, hogy az elmúlt harminc évnyi időszak nem volt elegendő azok feledésbe merüléséhez.

Az *Utasítás* második és harmadik bekezdése előírásait és a kérdőpontokat az elöljáróságok csak részben vették figyelembe. Pesty Frigyes célja az volt, hogy a hagyományos helyneveket legjobban ismerőket vonják be a helynévgyűjtésbe, és ebben a munkában elsősorban rájuk számított, de a helyi elöljáróságok és földbirtokosok, bár kétségtelenül jól ismerték a helyneveket, és valószínűleg a közösség vagy annak egy része felhatalmazása folytán és annak együttműködésével végezték munkájukat, ezt a tevékenységet néha jól láthatóan a maguk előjogának tekintették. A többnyire nem helybéli születésű papoknál ilyen jelenséget nem tapasztalunk. Háromszéken például, annak ellenére, hogy a kérdőívre adott válaszokat is többségükben írástudó emberek vetették papírra, az írásbeliségből, irodalmi és más művekből átvett mondák viszonylag ritkák, de gyakran észlelhető a korabeli, néha tankönyvízű olvasmányok hatása (a vándormotívumok egy része is ilyen eredetű). Hiteles vagy az utóbbi másfélszáz évben végzett történeti forráskritika során hamisnak bizonyult okmányokra meglehetősen ritkán hivatkoznak a válaszadók, az előbbiek ismerete híján pedig lépten-nyomon kiderül, hogy gyakran igen zavaros történeti emléke-

[19] Uo., Nr. 3385/1864.

[20] Uo.

[21] November 26-án be is küldték. Uo., Nr. 7603/1864.

[22] Uo., Nr. 6561/1864.

[23] 1864. november 9. Uo., Nr. 7247/1864.

[24] Uo., Nr. 7859/1864.

[25] Kőhalomszék települései esetében éppenséggel hiányoznak a keltezések.

[26] Jankó János: *Kalotaszeg magyar népe*, Budapest, 1892.

zetük – miképpen a hagyományos világban élőkére általában jellemző – a nemrégiben elhunyt nagyapák idejében történteknél véget ér. Egyes település- és helynévmagyarázatok erőltetettsége, megmódoltsága vagy tudálékos volta elárulja, hogy azok az utasítás végrehajtásában és a kérdések megválaszolásában részvevő vagy abba bevont képzettebb, tanultabb, tájékozottabb, olvasottabb és az ügy iránt valóban érdeklődő személyek által, a feladat teljesítése során kigondolt magyarázatok. Nem kétséges, hogy a helynévgyűjtés során egyes régi mondák, hiedelmek, vallásos és világi, nemesi és köznépi, valós alapú vagy valós alap nélküli szájhagyományok stb. is új életre keltek, de az sem, hogy ez a tevékenység esetenként elindította azt az újkori folklorizációs és refolklorizációs folyamatot, amely aztán Orbán Balázs művének, Jókai Mór és mások háromszéki vonatkozású irodalmi alkotásainak az olvasása nyomán tetőzött.

Elsődleges célunk Pesty helynévgyűjteményének minél előbbi közzététele, ezzel segítséget nyújtandó a helytörténeti munkák helynévtörténeti fejezetének megírásához. A székelyföldi és a magyarlakta erdélyi települések teljes fellelhető történeti és élő helynévanyagának összegyűjtése egy életre elegendő munkát adna a feladatra vállalkozó kutatóknak, és nemcsak a levéltárak, községi, városi, megyei irattárak rejthetnek idevágó adatokban gazdag, mindmáig közöletlen és kutatatlan iratokat, hanem a lakosság családi levelesládái is, valamint a 19. század második felétől kezdve az esetenként már 1864–1865-ben felhasznált telekjegyzőkönyvek. A helynevek régebben lassan és ritkán, 1849 és 1989 között gyorsabban és gyakrabban változtak; a föld-magántulajdon 1991 utáni szakaszos visszaállítása nyomán viszont olyan helynevek keltek új életre, amelyek egy-két nemzedékkel korábban még közismertek voltak, de ha a föld-magántulajdon nem állt volna helyre, pár évtized alatt feledésbe merültek volna.

A közlésről

Kötetünkhöz Pesty Frigyes helynévgyűjteményének az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött (Kézirattár, Fol. Hung. 1114.) kötetei közül hatot használtunk fel, ezek közül öt kolligátum (*Brassó és vidéke* anyaga a 13. sz., *Háromszéké* a 18. sz., *Kőhalomszéké* a 23. sz., a „*Székely városok*”[27] a 41. sz., *Udvarhelyszéké* az 57. sz. kötetbe van bekötve), egy pedig önálló kötetbe összevont (*Alsó- és Felső-Fehér vármegye*, 15. sz.), mindössze a szamosújvári felvétel keveredett át ide. A közlésben a helységnevet a mikrofilm-tekercs száma követi, a szöveg között oldalkezdésnél szögletes zárójelben jelöltük az oldalszámot.

Az átírás alapja minden esetben a kéziratról készült mikrofilm digitalizált változata volt, az átírás (Coroi Artur korai, budapesti munkájának kivételével), valamint az összeolvasás Sepsiszentgyörgyön történt, a kérdéses olvasatok leellenőrzése pedig az eredeti példányok alapján, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában.

A kézirat közlésében a következő irányelveket követtük: a kéziratban szereplő eredeti helymegjelölések[28] és személynevek kivételével, egyértelmű jelentés esetén a szöveget a jelenlegi helyesírási szabályok alapján gondoztuk, beleértve a központozást és a nyilvánvaló helyesírási hibákat, a mássalhangzó-hasonulási eseteket, a hosszú-rövid hangzókat, illetve az egyértelmű rövidítéseket is, mindezt jelzés nélkül javítottuk, illetve feloldottuk,[29] és csak az egyéb tájnyelvi alakokat hagytuk meg. A helymegjelölésekben ezzel szemben az egybeírás-különírás terén sem végeztünk mai helyesírás kérte egységesítést,[30] viszont legalább az egyes feljegyzéseken belül itt is egységesítettük a kéziratban (a feljegyző szándékát tekintve) nem egyértelműsíthető (pont/vessző?) ékezeteket, ezt a személynevek esetében is. A latin nyelvű fogalomhasználatként értékelhető latinizmusokat igyekeztünk latin írásmóddal (illetve betűhíven) hagyni.

A bizonytalan olvasatot az adott szóhoz ragasztott [?] jelöli, az olvashatatlan/értelmezhetetlen szavakat a [---], utóbbi esetben lábjegyzetben jeleztük a hiányzó szavak (valószínű) számát is. Néhány kirívó személynév-tévesztésre (uralkodók neve) ugyancsak jegyzetben figyelmeztettünk, és ha egyértelmű volt, a névmutatóban megadtuk hozzájuk a helyes nevet is [recte: ...]. A történeti tévedéseket amúgy nem értékeltük, kivéve, ha pl. egy azóta hamisnak bizonyult okirat fiktív vagy nem hiteles névanyagot tartalmazott, amire figyelmez-

[27] Valójában erdélyi taxás helyek gyűjtője, ezért itt található pl. Fogaras város is.

[28] A helymegjelölések nem feltétlenül tulajdonnevek, bár funkciójuk általában ilyenkor is egyértelmű. A problémacsoportot illetően lásd pl. Bárth M. János: Helynevek vagy körülírások? Hágó, menő, járó és társaik a székelyföldi helynevekben? *Helynévtörténeti Tanulmányok*, 5, Debrecen, 2010, 209–221.

[29] A kötetben szereplő minden egyes jelentést más (az egyes jelentéseket ritka kivétellel ugyanaz a) kéz írta. A lejegyzés általában esetleges/korabeli helyesírású, azon belül sem következetes, és a lejegyző sem feltétlenül helyi tájszólást használó, tehát a hangzók hosszúsága, tényleges hasonulása stb. tekintetében fonetikus lejegyzésnek amúgy is csak fenntartásokkal tekinthető. A kontamináció lehetősége valójában esetenként a helymegjelöléseknél és családneveknél is többszörös (pl. telekjegyzőkönyvekből ilyen vagy olyan munkamódszerrel átvett adatok vagy magának a hatósági felhívásnak és a Pesty kérdőívének, utasításának a helyesírása). Stb.

[30] Vö. az olykor már a begyűjtéskor sem élő, terepen a lejegyző által sem azonosított, tehát kérdéses denotációjú megjelölések kérdése, a nem feltétlenül a mai értelemben vett tulajdonnévként használtak már említett esete, a településneveknek a hivatalos egységesítést megelőző különböző névváltozatai, stb.

tetnünk kellett a felhasználót. A lejegyzők által idézett szövegelemeket, beleértve a hivatkozott írások címét, mivel általában idézőjel között szerepelnek, a szövegben mindenütt ilyen kiemelésűre egységesítettük. A lejegyzők által alkalmazott más megkülönböztetést (aláhúzás, helynevek, egyéb szövegrészek kiemelése idézőjelbe tevéssel, stb.) *kurziválással* egységesítettük.

Végül, a kötet végi névmutatóban szakmailag nem indokoltnak találtuk a helymegjelölések és a személynevek külön mutatóba rendezését. A helymegjelölések gyakran tartalmaznak, éspedig elöl, személynévi jellegű elemet, amely azonban nem mindig egyértelműsíthető személynévnek. Az egyértelműen, a lejegyző által személynévnek értékelteket kurziváltuk. A mutatóba felvettük a bizonyosan fiktív személyneveket is, jelezve ezt, nem vettük fel viszont az egyértelműen csak a lejegyző etimologizálása során alkotott fiktív helyneveket.

Mellékletek[31]

1.
Az Erdélyi Főkormányszék leirata Háromszék elöljáróságához.[32]

I. sz. 6670-1864.

Ő császári s apostoli királyi Felsége, Erdély nagyfejedelme és Székelyek ispánja, legkegyelmesebb Urunk nevében.

Nemes Háromszék tisztségének

Pesty Frigyes magyar tudós társasági levelező tag s temesvári kereskedelmi és iparkamarai titkár egy kéréssel járult a királyi Főkormányszékhez, melyben az erdélyi helynevek s azok eredetéről általa összeállítani célba vett műnek létrehozhatásábani támogatásért folyamodik, s evégre az erdélyi helység- és helynevek községenkénti gyűjtését, öszveíratását s, ott hol lehet, ama nevek eredetének magyarázatát is elrendeltetni kéri.

Miután a királyi Főkormányszék ezen vállalat gyámolítását – az annak sikeres létrejötte által hazánk régibb földleírása, történészete s nyelvészetére háramlandó előnyök tekintetéből – elhatározta, s e célba a törvényhatóságok közreműködése igénybevételére magát indíttatva találta, ennélfogva a folyamodó által az öszveírás módjára nézve készített sorozat s utasítás 95 db magyar példányát oly meghagyással küldi le azon nemes tisztségnek, hogy azokat alárendelt közegei (úgymint a szolgabírák, dullók, felügyelők stb.) által minden azon hatóság kebelében fekvő helységekben kiosztatván, annak értelmét s célját részletesen megmagyaráztatván, úgy azok elkészítéséhez az illető községben arra alkalmas egyének buzgalmas közreműködését megnyerni törekedvén, az érintett öszveírást a nyomtatott utasítás értelmében minden helységben a körülmények szerint olyan egyének által eszközöltetni igyekezzék, kik az illető helységnek, melynek helynevei öszvegyűjtésére megbízatnak vagy felkéretnek, minden határrészit, erdeit, folyóit, halmait s a lehetőleg minden egyes darab földjét ösmerik, annak lakosaival régibb érintkezésben állanak, a népnek – melytől többnyire a helynevek származnak, előadását a különböző nyelvekeni nevek eredetének története tekintetében is híven és pontoson követik, s a megérthetés minden mozzanatát figyelemben venni tudják is, akarják is.

Meghagyatik továbbá, miszerint intézkedjék akképpen, hogy a községenként az utasítás kívánalmaihoz képest lehetős pontossággal elkészítendő öszveírások idei szeptember végéig a szolgabírákhoz (dullók, felügyelők stb.) bejuttattassanak, ezek által a magok járásbeli munkálatok a helységek nevei betűrendje szerint öszvesoroztassanak, a széki központi hatósághoz felküldessenek, ahonnan azok az egyes járások neveinek betűrendje szerint öszvesoroltan egy tudósítás kíséretében e királyi Főkormányszékhez, sürgető rendelvények bevárása nélkül legfennebb folyó 1864. évi október végére felterjesztendők lesznek.

Midőn e királyi Főkormányszék jelen rendelet pontos teljesítésére számít, egyúttal figyelmeztetni kívánja azon nemes tisztséget arra is, hogy ha netalán a mellékelt nyomtatványok elegendők nem volnának, azok utólagos megküldését a hiányzó darabok számának nyelv szerint való megjelölésével rögtön kérelmezze.

Az Erdélyi Királyi Főkormányszéknek Nagyszebenben, május 7-én 1864. [évben] tartott üléséből.

2.
Pesty Frigyesnek a helynevek gyűjtésére vonatkozó kérdőíve

Helynevek ___ községből,__megyéből.

Az adatgyűjtés következő kérdőpontokra terjed ki:

1. A megyének, kerületnek, járásnak, széknek neve, hová a helység tartozik. A terület ezen politikai felosztásán kívül némelykor vidék, környék, táj is bír külön elnevezéssel, vagy több falvak csoportozata közös név alatt ismertetik. Ahol ilyesmi előfordul, az összeírásban figyelembe veendő, és ha lehet, magyarázandó.

[31] A mellékletek szövegét ugyancsak gondoztuk. (A három nyomtatványt már Szabó T. Attila közzétette, lásd Szabó T. Attila: i. m., 255–259.)

[32] SÁL, Fond 8 *(Háromszék levéltára)*, Nr. 3385/1864.

2. A községnek, városnak hányféle neve él most; melyik neve bír csak helybeli elterjedéssel, melyik ismeretes országszerte. – Sajátos jelenség, hogy a magyar és román falvak a körülfekvő szász falvak által Erdélyben német elnevezést nyernek, mely elnevezésről az illető magyar és román falvak lakosainak sejtelmük sincs, és mely név különben is csak kis elterjedéssel bír. Viszont sok szász és román falu magyar névvel bír, miről az illető szász és román falvaknak tudomásuk nincs. Ily viszonyok az ország minden részeiben foroghatnak fenn, hol többajkú a lakosság, azért felemlítendők.

3. Volt-e hajdan a községnek más elnevezése? Vagy tán csak különféleképp íratott a mostani helynév?

4. A község mikor említtetik legkorábban?

5. Honnan népesíttetett?

6. Mit lehet tudni köztudomásból, hagyományból, írott vagy nyomtatott emlékekből a név eredetéről, értelméről, mindegyik nyelvű helynévre nézve?

7. A község határában előforduló többi topographiai nevek, például: mező, dűlő, szántó, forduló, legelő, kaszáló, puszta, sivatag, liget, berek, erdő, rengeteg, zug, határ, tanya, csárda, major, szállás, kert, szőllős, árok, rom, irtvány, tisztás, hát, halom, domb, csúcs, orom, magaslat, fennsík, hegy, hegygerinc, hegylánc, szikla, bérc, bánya, barlang, örvény, szoros, zuhatag, forrás, kút, ér, tó, folyó, patak, (megkülönböztetvén minden nevet, melyet ilyen fő- és mellékpatak eredetétől egészen kifolyásáig más folyóba nyert), mocsár, posvány, láp, ingovány, nádas, rét, kompállás, rév, gázló, sziget, fok stb. Lényeges feladata az összeírásnak, hogy az itt említett tárgyak tulajdonnevei minél kimerítőbben és minél pontosabban följegyeztessenek. Ahol lehet, itt is a 6. pont alatti kérdés figyelembe veendő. Ide tartozik sokszor a külvárosok, városrészek, utak, terek és utcák neveinek felemlegetése, ha ezen nevekben valami eredetiség lappang, vagy ha nemzeti emlékekkel összekapcsolvák, és így rólok történetileg vagy nyelvészetileg valami felderítés várható. Mezők, dűlők, szántók, legelők, puszták, rétek, fordulók és hasonló tárgyak neveinél célszerű volna az illető tárgy természeti tulajdonságáról rövid megjegyzést tenni, minthogy abból sokszor felvilágosítást vehetni a név értelmére. Például: Gányér, vizes, lapályos szántóföld Szalontán. Kóstava, szép legelő, erdős hegyek közt. Karakó, csavargó patak. Gyűrűzug, egy zug, mely körül a Berettyó félkört képez. Ondód, sík fekete föld, néhol szikes, Debrecennél. Szódob, egy völgy, mely jól visszhangzik, Biharban. Tötevény, feltöltött és árkolt szántóföld, Kocsordon. Üllő, állóvíz, mely kiszáradni nem szokott, Karcagon. Petrisán, nagy őserdő, melyben őzek is vannak, Békésben. Vica, vízér, melyben sok apró hal van, Békésben. Siskadülő, szántóföld melyen sok siska terem, Szabolcsban. Megyer, hajdan falu Baranyában, most csak malom. Adacs, puszta a kecskeméti határban, hajdan falu. Ders, egy tiszta s talán irtott hely az erdőben, biharmegyei Siteren. Bágy, rétes víz, mely igen lassan foly, H. Nánáson. Bokróc, kút cserés, bokros helyen, Margitán. Világos, hogy hol a 2–6. pontban kért közleményeknek helye nem lehetne, ott a helynévhez legalább ily, a természeti tulajdonságot illető jegyzéseket mindig csatolhatni.

Végre a 7. pont alatti helynevek érdekében van, hogy az illető megnevezett tárgynak fekvése is emlegettessék, tudniillik nevezetesen a határos, szomszéd területek.

3.
Pesty Frigyesnek a helynevek gyűjtésére vonatkozó utasítása

Utasítás
a haza helyneveinek gyűjtésére és összeírására.

A cél hazánk összes helyneveinek magyarázása, értelmének kinyomozása. Azon élvezeten kívül, hogy lakóhelyünkön annyiszor hallott, magán- és polgári életünkkel összeszőtt helyneveink értelmét fölfoghatjuk, igen nagy nyereménnyel kínálkozik a nevekben fekvő rejtély megnyitása történeti és nyelvészeti tekintetben, és eszerint főfontosságú tudományos érdekek előmozdíthatók ez úton.

Hogy ezen cél elérethessék, szükséges mindenekelőtt, hogy mindazon tárgy, amelynek topographiai neve van, figyelembe vétetvén, az egész névkincs összeírassék. Eszerint fákon és épületeken kívül majdnem minden ingatlan tárgy tartoznék ide, mert minden talpalatnyi földnek, hegynek, völgynek külön, sokszor többféle neve van. A névgyűjtemény teljessége egyik főfontosságú érdek a tervezett munkánál. A teljesség elérése érdekében tehát nem elég a község nevét följegyezni, hanem a község határában minden topographiai nevet, melynek száma csak egy községben sokszor igen nagy lehet. Nem is kell a felvételnél valami nevet kicsinyleni, azon véleményben, hogy hasznát nem lehet venni, sőt ellenben a följegyzést addig folytatni, míg az utolsó név nincs kimerítve.

Minthogy minden községben van egy-két ember, sőt vannak többen is, kik lakóföldjüket legnagyobb részletekig ismerik, igen sok függ azon egyének helyes megválasztásától, kik a helynevek gyűjtésével megbízandók. Kikérdezendők volnának a falu vénei, jegyzői, papjai, erdészei, vadászai, bányászai stb. – egyik a másiknak adatjait fogná kiegészíteni. Ahol a szóbeli adatok kifogynának, ott a hivatalos és hiteles irományok is még bő forrásul szolgálnának, úgymint a földbirtok tulajdonát kimutató és adósorozó könyvek (mire nézve a telekkönyvi és catastralis hivatalok segédkézzel járulnának, kiknél nagy pontossággal fel vannak jegyez-

ve – ha nem is kimerítőleg tán – a birtokra vonatkozó elnevezések), az egyházi matriculák, jegyzőkönyvek, monographiák stb. – Ezen források szorgalmas átkutatása tehát különösen ajánltatik. A nyerendő adatok, kivált ha eltérők, egymás iránti hitelességének megbírálhatása érdekében, óhajtandó azon forrás megnevezése, ahonnan az adatok származnak.

Ami a gyűjtés sikeres eszközlésére még tudni szükséges, kivehető az utasításhoz kapcsolt schemából, mely szerint a kitöltés foganatosítandó. A feleletek azon sorba íratnak, folyó szöveggel, nem rovatozott kimutatás alakjában, az ívek többi lapjaira, miként a kérdő pontozatok a schemában következnek, megtoldván azt annyi ívvel, amennyit a tárgy bősége szükségessé teend. Ha a község ezen útmutatás fonalán minden kérdésre a lehető legtökéletesb válaszokkal elkészül, és még a legutolsó talpalat földnek stb. is, mely saját elnevezéssel bír, névjegyzékét összeírta, az illető feljegyzések mint külön füzet küldessenek be a község által Temesvár szabad királyi város hatósága útján Pesty Frigyes magyar akadémiai tagnak további használatra és feldolgozásra.

KOVÁSZNA MEGYE

ALDOBOLY
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[1r] Helynevek *Aldoboly* községből, Háromszéken (az evégre kiadott kérdőpontok szerént állítva össze)
Első pontra. Aldoboly község van Háromszéken Sepsiszék déli véghatárán, az *Olt* folyama jobb partján, egy nagy kiterjedésű dombon.
Határai: Keletről Kökös és Illyefalva határai, melyek ugyanezen székhez tartoznak.
Nyugotról Erősd, Árapatak és Illyefalva erdei, melyek közül a két első község Felső Fejér megyéhez tartozik, Illyefalva mezőváros. Északról Illyefalva mezőváros Sepsiszékben. Délről ugyan az Olt folyama, melyen túl a Barcasághoz tartozó Hermán nevű szász falu határa kezdődik.
Második pontra. Al Doboly községnek csak ezen neve ismeretes országszerte, s Erdélyben divatozó minden nyelven így nevezik.
Harmadik pontra. Legrégibb neve *Dombon*, mivel dombon fekszik. A mai neve, *Doboly* onnan származott, mivel a traditio szerént ellenség közeledtekor a volt Sepsiszék déli végén a *doboló*, híradó [1v] hely, mint szintén ezen Sepsiszék északkeleti végén Fel-Doboly. Itt egy tetőn állott a lármafa is, melynek meggyújtása és dobolászkor fővesztés alatt meg kellett jelenni a székelységnek.
Negyedik pontra. A község legkorábban említtetik 1480 körül, mely évről van a községnek vámolási szabadalma Mátyás király idejéből, a falu ládájában megvan ezen okmány.
Ötödik pontra. Úgy látszik, hogy a többi eredeti székely telepekkel egyidejű telepítvény a hun telepedéskor, mire mutat az alább olvasható eredeti hun elnevezései bizonyos helyeknek.
Hatodik pontra. A község helynevei:
a) A falu északkeleti végén van a domb alatt egy utca az *Olt* jobb partján, melynek régi nevei *Almás kert*, *Szilvás kert*, hihetőleg a jó gyümölcs terméséért, mivel jelenleg is csak ott terem kevés jó gyümölcs. Ma azon utcát nevezik *Gödör alj*ának.
b) Van egy északról délnek nyúló utca, a legnagyobb, melyen nyúlik hosszan elő a brassói országút Csík felől.
c) Ezeken kívül vannak több mellékutcái, jelesen *Nemesek utczája*, a többnyire ott lakó nemesekről. *Oláh utcza*, mely nem régen települt bé, a nemeseknél lakott oláh cselédekből s jövevényekből, de kik egy szót sem tudnak oláhul, s épp úgy öltözködnek, mint a székelyek.
d) *Alszeg*, melynek környezetében van a ref. templom, parochiák, s innen *Templom utczáj*ának is hívják.
[2r] *Hetedik pontra*. Határrészekben előforduló nevek.
Felső határban:
a) *Csege*, hihetőleg a szántók rendetlen állása miatt kapta ezen nevet, mivel az ily rendetlen állású szántók *csegélyes* néven hívatnak ma is.
b) *Avasalja*, *Avas teteje*, erdős helyből irtatván, onnan vette nevét; még emlékesznek jól, hogy ott még fák voltak.
c) *Sóhordó út*, melyen régen hordották Udvarhelyszékről a sót Dobolyba a privilegium korában.
d) *Kontyos*, hihetőleg onnan vette nevét, mert azon lábföld egy kontyhoz hasonlít.
e) *Csigolyás*, egy kicsin ér mellyéke, hol régebben csigolyás lehetett. Ebben a lábban van az úgynevezett *Jula-kútja* is, igen jó ivóvízzel, mely hasonnevű embertől vette eredetét, ki régen gondozta, küpüvel, mit a falu adott, ellátta.
f) *Disznószer*, disznócsorda delelője lehetett, mivel vizenyős máig is, ámbár egy ponk az egész.
Középhatár:
a) *Bürüde*, a falu mellett, mely hogy honnan vehette nevét, nem tudni.
b) *Szent miklós*, hol hajdan egy kápolna volt, ennek egy része 1858 óta ref. temető.
c) *Buzogány csere*, hihetőleg Buzogány nevű emberről, hajdan erdő, ma szántó.
[2v] d) *Szély*, a fentinek szomszédja, régen csordajárás az erdőbe.
e) *Kese anók vápája*, egy nagy omlásos hely.
f) *Nagy fák*, hihetőleg régen ott állott nagy fákról.
g) *Bázs*, egy nagy kiterjedésű kerek domb, hol ma is láthatni nyomát egy vár formának; ezen hely alján egy vak árok nyúlik le, és ott van egy nagy omlás mellett *Bázs kútja* jó iható vízzel. A fenti vakárokban, az oldalaiban, a föld színétől le két ölig is oly sok különbféle cserépdarab van, hogy kosárszámra lehet szedni, van köztük kétcolos vastagságú is, van finumabb is, veres fekete; de mind csak darabok, fenék és fül formák, de hogy minő alakúak lehettek ép korokban, bajos meghatározni. A hagyomány egy Bázs nevű ember váráról beszél, hová tartozott volna az Olton túl fekvő *Bács telek* vagy tán *Bázs telep*, ma az előbbi neve van. A *Bázs* aljában van egy nagy terjedelmű szántó és kaszáló *Bázs alja* név alatt.
Alsó határ:
a) *Versek*, a falu déli szélén, hihetőleg onnan vette nevét, mert ezen láb úgy be volt zárva, hogy bajos volt hozzá menni, mivel tó, patak és árok közt feküvén régen, az odajárást nehezítette. Tán a varsáról, melynek szűk végét *versek*nek hívják.
b) *Timár halma* egy ponkon.
c) *Emelő*, mivel oly helyen van, honnan [3r] terhelt szekérrel bajos kijönni, s a szekerek *emelés*éből származott neve.
d) *Csíkostó martja*, hol hajdan csíktermő tó volt, de

most, feltelvén, a tónak semmi nyoma, és ez a legelső gabonatermő hely Dobolyban.
e) *Simon orotvánnya*, hihetőleg egy Simon nevű orotta, irtotta e helyet s tette szántóvá.
f) *Herepes,*
g) *Csűnyere*,
h) *Büszke*, nem tudni miért neveztetnek így.
Jegyzés: a fenti három határban előfordult helyek mind szántók, jó gabonatermő helyek.
Kaszálók, de melyek jobbrészt feltöretvén, minden évben törökbúza-termesztésre használtatnak:
a) *Tormás szeg*, ma is sok torma terem azon helyen.
b) *Szekere*, ismeretlen, miért hívják így.
c) *Eger*, egerfák lehettek régen, mivel alattvaló hely, közel az Olthoz, híres törökbúzatermő.
d) *Tök szere*, melynek egy része *Nagy Máténé bokra* név alatt van.
e) *Szabadfű* régen, ma *Paripafű*, mivel a katonáskodás alatt a Baczoni család ebből tartotta paripáját.
f) *Keszeges*, melyet egy vak árok veszen körül, hihetőleg a régen abban termelt fejér halakról.
[3v] g) *Farkas víz töve*, törökbúzás, csigolyás.
h) *Kék mező* vagy *Kúrvák füve*, régen kaszáló volt, vette nevét a sok kék és fejér virágról, ma szántó jobbrészt.
i) *Ladó gátja*, Ladó nevűről.
k) *Apró rész*.
l) *Falu füve*, régen kaszáló, ma mind szántó.
m) *Andrád-szeg*, *Barta-szeg* egymás mellett, kaszáló és szántó.
n) *Szász-szeglet*, Hermán szász közönség határából szakasztotta az Olt vize.
o) *Filegorja*, hol egy filegorja volt a gróf Mikes családnak, hagyomány szerént.
p) *Tíz öl*, *Hét öl*, régen kaszáló, ma szántó.
q) *Nagy rész*, kaszáló.
r) *Gilincs*, tán az ajtón használt gilincsről, mivel olyan forma a hely.
s) *Csipkés*, a sok csipkéről.
Az *Olt bal partjánni helyek*:
a) *Zonda*, szántó (ismeretlen).
b) *Halom*, az illyefalvi határszélen lévő halomról.
c) *Köleskert*, ma kaszáló, régen kölestermő hely.
d) *Szilag szeg*, kaszáló (ismeretlen).
e) *Bellhért szege*.
f) *Alsó és felső bokros*.
[4r] *Pap szege*, régen a fejér barátok birtoka, ma a ref. egyház kaszálója.
h) *Késa*, az Olt egy szakadása foly azon a helyen, tán a benne termő halakról.
Erdő
a) *Foglány*, melynek oldalát *Mészkatlan*nak nevezik, hol jelenleg is egy kőszirt van mészkőből.
b) *Balog nyíres*, hol jelenleg egy szál nyírfa sincs.
c) *Nyáras*, régen nyáraserdő volt.
d) *Gál dombja*, csereerdő.
e) *Fogott*.
f) *Barabás teteje*, egy monda szerént Mihálcz Barabás dobos vajdáról, kinek lármafája azon tetőn állott.
g) *Vecze* vagy *Veczer,* a dobolyi erdők végcsúcsa, melyen túl az Olt Erdővidék felé kanyarodik. A *Vecze* csúcs kősziklás hely, hol egy jócska tágas barlang is van, sasok és baglyok tanyája.
Jegyzés: A dobolyi határon ömlik az Oltba a *Feketeügy* keletről, és Barcaföld határfolyója, a *Fekete víz*, délről.

Az elöljáróság felkérése nyomán összeállítottam
Al Dobolyban, 1864. októberben.
Gáspár Albert ev. református lelkész s. k.

ALSÓCSERNÁTON
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[7r] Kézdi *Alsó Csernáton* községének leírása a Magyar Akadémia számára.
[8r] Az 1. számú kérdőpontra. Háromszéken, Kézdiszékben van Alsó Csernáton.
A 2. számú kérdőpontra. Köztudat szerint először csak Csernáton nevezet alatt volt, később egy falu épülvén rajta, felyül az Fel Csernáton, ez pedig Alsó Csernáton nevet kapott. Hogy miért nevezték Csernátonnak, erről semmi tudomásunk.
A 3. számú kérdőpontra. Nem volt tudtunkra más elnevezése.
A 4. számú kérdőpontra semmi.
Az 5. számhoz. Alsó Csernáton községe magából a székely nemzetből szaparodott, házasság útján többen telepedtek meg.
A 6. számhoz. Alsó Csernáton községe utcái:
Kocsisok utzája, ez a benne lakó Kocsis nevezetű egyénekről vette nevezetét.
[8v] *Nagy utza* vagy *Piac tér,* ez falu téresebb része, hol hetenként szombaton kis vásár szokott történni.
A templom utza, ez a templomról vette nevét. A templom körül magos vár vagyon, ahol most is látható a régi sánc, melyet a tatár béjövetele alkalmával készítettek, s a nép, amíg a vész elvonult, ide vonta magát.
Felszeg, ez mint a falu felső része kapta nevét.
Fűzfalva, ez a patak mellett lészen, s a patak martja fűzfákkal vagyon béültetve, s erről neveztetett el.
A 7. számhoz. A község határában az alábbi helyek fordulnak elő:
1. *Sártiványi*, elnevezését sáros és teltvizes részéről kapta.
2. *Kiss völgy,* ez egy kis árok mellett van, s arról neveztetett.
3. *Torjai út,* ez a Torjára menő út mellett menvén el, arról vette nevét.

4. *Ludas láb*, ez ezelőtt tós hely lévén, vadludak tanyáztak, s miután a tó elszáradt, szántóföld lévén, úgy neveztetett Ludas lábnak.
5. *Marton uta*, ez a Martonfalvát Alsó Csernátonnal köti öszve, erről neveztetett Marton utának.
6. *Fenek*, ez alatt levő hely lévén, arról neveztetett.
7. *Borzás*, ez, akármiféle gabonát vessenek ezen helyre, gyalog borzát terem, s erről neveztetett borzásnak.
8. *Aranyas hegy*, amint az monda mondja, arany eső benne teremvén, erről neveztetett aranyas hegynek.
[9r] Az *Széna kert,* ez régebben szénatermő hely lévén, erről kapta a nevét.
10. *Tompapál,* ez Tompa család helye volt, s arról neveztetett.
11. *Nyíroldal*, ezen hely kevéssel ezelőtt nyírerdő volt, s miután kiirtatott, lett belőle szántóföld, s úgy maradott Nyíroldal neve.
Erdő:
12. *Szőllő tető*, ezen hely, ahogy a régiek mondják, vadszőlőt termett, s miután mind [a] szőlő és mind a fa kivágatott, most csak apró nyírfa terem rajta, maradt a régi nevén.
13. *Kincses gödör*, ezen helyen régebben bányásztak, de miután semmi eredménye nem volt, félbemaradt a munka, s erről neveztetett kincses gödörnek.
14. *Ember hányása*, ezen, ahogy mondják, egy asszony két ökre után menvén, [azokat] éppen a medve ette, s az asszony egy ott lévő fára felült, s végignézte, hogy eszi meg a medve az ökrit, s itt ennek a helyit később földdel béhányták, arról neveztetett emberhányásának.
15. *Sónyalkodó*, ez sós részéről vagy selykés részéről neveztetett így.
16. *Bartafalva*, ezen helyet a Bartha család bírván, erről neveztetett.
[9v] 17. *Mikolcsa*, ezen hely régebb a Mikó család erdejivel volt határos, s erről neveztetett.
18. *Gyertyános tető*, ezen helyen sok gyertyánfa volt, s van ma is, s erről neveztetett.
19. *Harasztos*, egy magos hegy, mely apró bokrokot teremvén, bizonyoson erről neveztetett Harasztosnak.
20. Alsó Csernáton községét az erdőről béjövő patak, mi Csernáton pataka név alatt ismeretes, egészen [a] falut közepén hasítja keresztül.
A megnevezett helyeken több apró helyek vannak, mik különös megjegyzést nem érdemelnek.

Alsó Csernátonba, 1864. november 23-án.
Sebestyén Sándor helyi bíró
Cseh Imre jegyző

ANGYALOS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[16r] Helynevek Angyalos községből, Háromszék megyéből.
10. Angyalos Háromszéken, Sepsiszékbe.
20. A községnek csakis egy neve él most is, országszerte ismeretes.
30. A régi irományokból is úgy tudjuk, hogy Angyalos volt a neve.
40. Bizonyos adat nincs arról, hogy a község jelenlegi nevit honnan vette, mert régi idő olta e volt a neve.
50. Ősi régi székely eredetből.
60. Igen régi lévén a község elnevezése, hogy nevit mikor kapta, bizonytalanok vagyunk.
70. A szántókra nézve, mely mezőnek neveztetik, három forduló fordul elő váltólag, ősz, tavasz, ugar részekre. Gidófalva felőli határ, Közép határ és Besenyő felőli határ.
Az erdőrészek igen csekélyek, bizonyos nevei nincsenek.

Angyalos, 1864. október 25-én.
Forró Elek községi bíró s. k.
Forró Lajos községi jegyző s. k.
Forró András esküdt

ÁRAPATAK
(ÉS ELŐPATAK, HETE)
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[25r] Helynevek Árapatak községből, Felső Fehér megyéből.
[26r] Felelet a helynevek öszveírása aránt hozzám intézett felszólításra.
Figyelemmel megolvasván a haza helyneveinek gyűjtésére és öszveírására kiadott *Utasítást*, az alábbiakban kívántam megfelelni a bennem vetett bizalomnak.
Általános megjegyzések:
Előhívatván a helységi elöljáró által a korosabb, de egyszersmind tekintélyesebb öregek, név szerént *Gászpor György idősb*, 80 éves, 2. *Nekiti János,* 70 éves, 3. *Kolcz Samu,* 65 éves, 4. *Gászpor István* bíró, 62 éves, s más értelmes egyéneket, elővettem a földkönyvet, mi hogy a helynevek közül egy is ki ne maradjon legfőbb vezérfonal.
Ennek nyomán minden helyneveket felolvasván, úgy ahogy ott szortírozva vagynak, felkérdeztem, mondják meg, ha valamit tudnak vagy hallottak ezen helynevek eredetét s más nevezetességeit illetőleg. Mihez a magam csekély tudatomot is, mit éveken át gyűjthettem, hozzácsatolván, úgy állítottam össze ezen feleletemet, kiemelni kívánván, hogy az én kiszemelt egyéneim mint írástudatlanok mindnyájan, nagyon

kevés adattal tudtak szolgálni, s amit adtak is, inkább csak rege vagy meseszerű.
Számomra pedig kezem között e célra nagyon kevés, mondhatnám éppen semmi történelmi írott adataim nincsenek. Írtam tehát nagyobb részit magoknak a helyneveknek természetes fekvések vagy ahhoz hasonló elnevezések nyomán.
Részletes feljegyzése Árapatak községében található helyneveknek, [26v] s illetőleg e tárgyban hét pontok alatt kitűzött kérdést felvilágosító felelet:
1. kérdés. A megyének, kerületnek, járásnak stb. neve, ahova a helység tartozik?
Árapatak jelenleg tartozik nemes Felső Fehér vármegye belkerülete, Hidvégi járás szolgabírósághoz. Topográfiailag fekszik inkább Erdély délkeleti részében, délről a Barczaság, napkelet és északról Háromszék, napnyugotra Erdővidék terjedelmes vidékek hosszúságaik között. Közvetlen szomszédos falvak vele délről *Botfalva* (Brendorf) szász, keletre Erősd magyar, északra jelenleg borvíz *Előpatak* oláh, napnyugotra *Hidvég* magyar falvak között.
A hajdon korban ez az egész vidék egy szász ember, neve *Fulkon*, birtoka volt IV. Béla király idejében, mikor a tatárdúlás pusztította kegyetlenül. Nem tudom, magszakadás, nóta vagy a tatárdúlás következtében a királyra szállván, 1256. év körül IV. Béla király donationalis levél által ajándékozta egy *Akadás* nevű magyarnak, kitől származnak az ezen a vidéken igen nevezetes három család ágak, gróf *Mikó*, gróf *Nemes* és gróf *Kálnoki* családok. A donationalis megvolt az árapataki ev. ref. megye ládájában, magam is láttam, de minthogy hitván papírra volt leszárítva, az idő, moly és penész elrongyollotta.
A határ úgy van megjelölve benne: A monte Cacumine, *Vetzel*, *Havad*, *Korlát*, usque *ad rivum Nyárospatak* a meridian fluvium Olt.
Régentén tehát ezen csoportosulata a Hidvégi járás szolgabíróságának, 1. Erősd, 2. Árapatak, 3. Előpatak, 4. Nyárospatak, 5. Hidvég, 6. Lüget együvé tartoztak, s csak Hidvég és Árapatak nevei fordulnak elő inkább a régi [27r] irományokban. Előpatak, Nyárospatak csak praediumok lévén a nevezett falvaknak, Erősd pedig éppen filiája volt egyház tekintetben Árapatakának. Bővebb felvilágosítással szolgálhat e tárgyban hidvégi gróf Nemes János őexcellentiája igen gazdag családi levéltára.
A helység maga völgyben fekszik, de határai, erdei magos, hegyes, mély árkolásokkal, vízmosásokkal rakott. Azonban verőfényes oldalai termékenyek, két gradussal lévén melegebb éghajlata, mint a szomszédos Háromszéknek, a törökbúzatermésre nagyon alkalmas.
2. kérdés. A községnek hányféle neve él most? Valamint régi, úgy jelenlegi elnevezése is Árapatak, olául Árpeták. Más néven nem ösmeretes, legalább én nem akadtam más elnevezésére. Hogy régentén nemcsak szász birtokosa volt, mint írám, Fulkon, e vidéknek, hanem maga az egész helység szászsághoz tartozhatott, erre mutatnak az egyes helynevek szászos hangzású elnevezései, pl. *Bora heintyen*, *Hender bölcs*, *Brock* (szakadás, törés), *Kurutzbrok*, *Hám*, *Lorhám*, *Fejhám, Repejhám* stb. kaszálóhelyek s a ma is meglévő, úgynevezett *Szászok tója*.
3. kérdés. Volt-é hajdon a községnek más elnevezése? A második pont alatt megvan rá a felelet, nem.
4. kérdés. A közönség mikor említtetik legkorábban? Erre nézve mint dézsmát vesztett pap kutatván dézsmánk eredete után egy régi könyvben, melynek címe „Notitia veteris et novi Capituli ecclesiae Albensis Transylvaniae" etc. *per Antonium Szendrei* etc., ezeket találtam: „permodum gravis querelae, quomodo in anno, cujus mondum praeteriisset revolutio, castellani Theucz (forte quod hodie Törcs audit) quasdam decimas ipsius [27v] capituli de possessionibus *Hidveg* ac *Árapatak* ipsi Capitulo more alias consvetuo provenire debentes ex inductione et instigatione sua, pro se ipsis occupasset, pro quibus nulla ejusdem hactenus fuisset satisfactio etc. Datum Budae, A. D. 1462".
Az idéztem könyvben találtam *Árapatak*nak legrégibb elnevezésit írásban, Hidvéggel együtt.
5. kérdés. Honnan népesíttetett?
Hogy régebben magyarok voltak a lakosok, onnan világos, hogy nemcsak minden lakos a magyar papnak tizedet adott, hanem a ref. oskola tanítónak is kepét fizettek, ami úgy származott, hogy a magyar lakosság kihalván vagy kitétetvén a sessiokból, a románok csak azon feltétel alatt költözhettek belé, ha a magyar egyházi személy tartozásait pontosan fizetik, ami egész 1848-ig pontosan teljesítetett is. Ma annyi a román, mint a magyarok létszáma, viseletek, öltözetek, jóllehet egy része magyar, mindazonáltal általánoson olához, inkább csángó magyarsághoz tartozó.
6. kérdés. Mit lehet tudni a név eredetéről?
Régentén nevezhették *Aranypatak*ának, mert az emberek gazdagabbak és boldogabbak voltak, ma inkább lehetne nevezni *Árvapatak*ának, mert az emberek, lakosok nagyon elárvultak, elszegényültek, pedig meglehetős birtokokba szabadultak bele. A valóság pedig ennyi: *Árapataka nevit vette hihetőleg a sok árokról, nevezetesen a falu között lefolyó veszélyes pataknak gyakori megáradásától*.
[28r] *7. kérdés*. A község határában előforduló többi topographiai nevek stb.
Erre nézve, a könnyebb átnézhetés tekintetéből eltérve a telekkönyvi rendtől, ezen osztályozást láttam célszerűnek felvenni. Mint főbb neveket így soroztam:
A. *A helység maga*. B. *A mező vagy szántók*. C. *Erdők, rétek*. D. *Legelők*. E. *Hegyek*. F. *Halmok*. G. *Bércek*.

H. *Árkok, puszták*. I. *Folyók*. K. *Patakok*. L. *Kút források*. M. *Tavak* és N. *Irtoványok*, végre a *Praediumok*, utak és ezeknek alsóbb elnevezései. Lássuk rendre.
A. *Helység maga*. A következő utcai elnevezések vannak:
1. *Hidvégi uttza*, egy igen szép rendszeresen épített utca, mely keletről nyugot felé irányul, fő érdeme, hogy ami falun ritkaság, sohase igen sáros, nevit Hidvégről kapta, mint szomszéd falutól, hova a rajta végigmenő országút vezet.
2. A *Béldi uttza*, nevét a híres Béldi családtól kapta, ma is ez a család kizárólagos birtokosa az utcának. Alig egy pár felszabadult jobbágy lakik benne, Brassó felé visz.
3. *Gász uttza*, hihetősön a községben ma is igen feles számmal lakó colonusoktól kapta nevit, kik szászoknak neveztetnek. Előpataka felé visz.
4. *Gász eleje*, oláhul *Gura Gászuluj*, nagyon atyafias a *Gura Szátulujj*al, falu szája, örökös lárma és zaj lévén itt. Egy igen nevezetes gyűlőhelye a fiatalságnak, terjedelmes térség, több utak öszveszakadásánál körülgyöngyözve mindenfelől ivóhelyekkel, korcsmákkal. Ez az árapataki piac. Itt szoktak régen s ma is némelykor az amúgy futólagos falu gyűlésit tartani, more patrio, közből a bíró bírói pálcájára támaszkodva, a hallgatóktól körülfogva szokta a törvényt osztogatni és aztán a közel lévő korcsmán erősíteni. Most civilizálódtunk e tekintetben, éppen ott a *Gász* előtt fogadván faluházát, ahová a közönség öszvegyűlhessen.
5. A *Hula,* egy kis sikátor utca egy vakpatak árokkal. [28v] Az oláhok templomba járó utcájok, neve eredete bizonytalan.
6. *Templom uttza*, a református magyarok templomba járó utcája, hasonló árokkal, mint a románoké. E tekintetben nincs mit irigyeljen a két ág egyház egymástól, mind a két utca rondaságok gyűlhelye. Nevit a templomtól kapta, mint ahova vezet.
7. *Patakszer utca*, az úgynevezett *Vingyillia*. A patak folyása mellett egy csomó hitvány viskó a méltóságos Tamási udvarhoz forrasztva. Aki itt jár, az irlandi szegények vagy a londoni koldusok jutnak önkénytelenül eszébe, szemétdombokkal felhalmozott kerítetlen ajtóelőkkel, bundadarab, bocskorkák, rongyos cipők, likas kalap, hámlott csere kéreg, s más ezer meg ezer nemei rendetlenül szerteszéllyel szórva, mint szegénysége jelvények. Egyszeri látás eleget tesz.
8. *Stábalis*, hajdan katonai állomásul szolgáló laktanya, mint a neve mutatja. Az öregek közül még némelyek emlékeznek reá, alig egy pár házzal.
B. A *mezők vagy szántók*.
1. *Nagymező*, nevit maga adta magának, mert egy terjedelmes szép mező. Itt a következő alnevek, illetőleg dűlők fordulnak elő.
a. *Malom csere*, egy malom felett van, hajdon csere erdő volt, nevit innen kapta.
b. *Hegyen által*, egy magosacska hegyen húzódik keresztül, nevit innen vette.
c. *Horgas*, nevit a horgason menő egyes földdarabok adták.
d. *Hosszú*, nevit a szántóföldek hosszúsága adta.
e. *Mézes*, a mellette lefolyó hasonnevű pataktól.
f. *Küpüs kút*, egy kút volt ottan hajdonában küpübe, s onnan az elnevezés.
2. *Kis mező* határrész, sokkal kisebb a Nagy mezőnél, innen van a neve, szántókkal, dűlők.
a. A *hám dűlő*, neve eredete bizonytalan.
b. *Székely út*, a Háromszékre vezető út közelében.
3. *Hét oldal* határrész, szántók nagyrészt. Itt előjövő dűlők vagy alnevek:
a. *Határpatak*, nevit ezen dűlő a Hidvég és Árapatak határa közt lefolyó pataktól kapta.
b. *Buksorum*, egy vízvezető árok, nevezetes bizonytalan.
c. *Fejhám*, szántók, neve eredete bizonytalan.
A *Hét oldal* határrész általában egy szép lankás oldal, nevét az itt gyengén emelkedett halmocskáktól kapták, termékeny hely. Itt van még a
d. *Gimétske* láb, neve eredete bizonytalan.
[29r] 4. *Rétre menő* határrész, szántók. Az itt lévő szántók bütüjökkel a bütüre menvén, neve innen eredett.
5. *Kertek mege* határrész, szántók. A falusi egyes jószágok bütüjök kertjére rúgván, ezen határrész a jószágokot kerítő kertektől kapta nevét. Igen termékeny térség, alosztály:
a. *Pataktó*, a falut végigfolyó patak *Olt* vizébe ömlésétől kapta a nevezésit.
b. *Stabalis*, a faluban ezen névnek megfelelő helytől, minthogy éppen erre rúg, kapta nevét.
c. *Kender lábra menő*, a minden évben kederrel bévetni szokott földektől kapta nevit.
6. *Kenderes láb,* minden évben változatlanul kendert vetnek belé, innen van elnevezése.
7. *Sinkó kert* határrész, szántók, néveredete bizonytalan. Dűlők vagy alosztályai:
a. *Lorhámra jövő*, neve eredete nincs tudva.
b. *Gatya fenék*, megfelel nevinek, mert pont olyan, mint a gagyában az eresztés, s éppen talál most a felvétellel, mert miután Árapatakán de jure minden trágyázás az udvaroké a mezőn, a múlt évben éppen Béldi úrnak trágyázván a csorda, mint a gatyafenék, csaknem egyedüli tulajdonosa, a csorda itt trágyázott. A múlt évben tehát az árapataki csorda a gatya fenekibe trágyázott, rendkívüli uraság marha uraméknak gatyába trágyálni.
8. *Templommege* határrész, szántók, nevét a ref. templomtól vette, minek közelében van. Alnevek:
a. *Fásbértz alja*, neve hasonnevű bérctől, mely felette van.
b. *Tohér*, neve nics tudva, valami posványos tó ér van ott hihetőleg, innen van a neve.

C. Az *erdőn előforduló helynevek:*
1. *Retkes*, nevét az emberek feladása szerént onnan kapta, mert egy út visz azon keresztül Háromszékre, s hajdonába, tolvajos hely lévén, egy asszony ment itt keresztül, a tolvajok megölték pénzt gyanítván nála, de később hurokra kerülvén azt vallották, hogy csak egy retket kaptak nála. Alnevei:
a. *Vizes retkes*, egy kis patak árokkal, hol patak foly.
[29v] b. *Száraz retkes*, egy más árkos hely, hol nem foly patak.
c. *Fazakas,* erdő, néveredete bizonytalan.
d. *Fűztelek*, részint szántó, nagyrészt erdő, neve eredete nem tudatik.
2. *Székely út teteje*, Háromszéktől helységünket elválasztó nagy hegy, részint erdő, részint legelő, hellyel-hellyel szántó. Alnevek:
a. *Varsa*, olyan forma hely, menedék löjtőjével körül hely kerítvén, mint egy *varsa* – halfogókas.
b. *Ágazat*, többfelé ágazó völgy nyílásaival, erdő.
c. *Krétsken*, részint szántó, részint erdő, neve eredete bizonytalan.
3. *Hokom határrész*, nagyrész erdő, kevés szántó, néveredete bizonytalan. Alnevek:
a. *Köves út*, nagy darab irtoványos hely, lakhely is, van erdő is, nevét a hozzájuthatási út kövességitől kapta.
b. *Galambbúg*, egy nagy magoslat, nevit, amint mondják, onnan kapta, mert valami nagy cserfák voltak ottan, melyen galambok fészkeltek, most szántó.
4. *Farbük*, erdő és szántó, bükkfák végződése, s egyszersmind a határ is itt végződik Háromszék felé.
5. *Gyés telek*, így is mondják, *Gyészer*, a legnagyobb erdőrész egy tagba. Neve származása nem tudatik. Alosztályok:
a. *Mézes* patakon aluli rész.
b. *Mézes* patakon felüli rész. Egy kőből lefolyó, Mézes nevű patakról. Neve is előfordul.
6. *Hemrek*, erdőrész, neve nem tudatik, honnan.
Az erdőkre nézve általán megjegyzendő, hogy 1819–1820-ban a birtokosság között fel lévén osztva, nagyobb része a tulajdonosoktól is kapott nevet. Pl. Falu erdeje, Ref. egyház erdeje, Béldi Ventzel, Geréb László, Tamási László stb. Továbbá, amely erdős helyek nem említtettek, azok vagy mint puszták, [30r] vagy mint legelős, vagy mint bérces helyek ott fognak megemlíttetni.
D. *Rétek elnevezései:*
Ennek két nagyobb elnevezése fordul elő, úgymint Alsó és Felső, természetesen az Olt folyam adván meg az irányt. Az Alsó a falul alul, a Felső felül esik.
1. *Alsó rét*, itt a következő nevek jönnek elő:
a. A *Határ*, neve természetesen van, mert éppen a határ szélén van.
b. *Határpatak*, ez is a két községet elválasztó határpatakról jön.
c. *Brok*, ennek eredetét nem tudjuk honnan deriváljuk, innen-e, hogy brok oláhul cibre értelme, vagy a német törés, szakadás, ez talán brükké, híd.
d. *Repej hám*, bizonytalan eredetű.
e. *Bora huntyen*, detto, szászos elnevezés.
f. *Derics Miklós szege*, régi birtokosáról.
g. *Dombi szege*, hasonló birtokosáról.
h. *Papszeg*, ref. papi birtok (canonica portio).
i. *Czigány halála*, mondják, hogy tán ott egy cigány halt meg.
k. *Fuvar*, neve eredete bizonytalan.
2. *Felső rét*, itt előforduló alsóbb elnevezések:
a. *Henderbölcs*, neve származása bizonytalan. Névrokonságánál fogva, az árapataki község gondatlansága miatt, alig egy évtized alatt az Olt rakoncátlansága a szomszéd botfalvi szászokhoz fogja szakítani.
b. *Kurutz borok*, ennek is előfele ösmeretes, utolsó nem.
c. *Hajósoknál*, az Oltnál átszállító hajósoktól.
d. *Nagy szeg*, egy nagy Olt kanyarodástól.
e. *Kis szeg*, mert az előbbeninél jóval kisebb.
E. *Legelők:*
a. *Szenestőke*, hajdon erdős hely volt, most kopár.
b. *Nagy busnya*.
c. *Kis busnya*, bérc, inkább tán rusnya bérc.
d. *Lenke pusztája*.
e. *Sóstaj*.
f. *Kupta*.
[30v] F. *Hegyek, alnevek:*
a. *Nikili hegye*, neve az aljában lakó Nikili nevű lakostól.
b. *Kápolna hegye*, melynek tetején áll a Béldi család sírboltja.
c. *Tamásy hegye,* a Tamási család kápolnájával.
d. *Templom hegye*, az ref. templomtól kapta nevit.
G. *Bércek, alnevek:*
a. *Fásbértz*, hajdon erdő, most szántó.
b. *Hársbértz*, erdő és szántók.
c. *Közbértz*, régen erdő, most szántó.
d. *Busnyabértz*, legelő.
e. *Téren bértz*, erdő.
f. *Mészpatakbértz*, erdős hely.
H. *Árkok, alnevek:*
a. *Egres árka*, erdős hely.
b. *Ördög árka*, detto, szántó.
c. *Kretsken árka*, detto, detto.
d. *Fásbértz árka*, szántók.
e. *Szegletlécek árka*, erdős hely.
f. *Székely út árka*.
g. *Nagy árok*, erdő.
h. *Köves út árka*.
i. *Rosz árok*, Hetében szántó.
k. *Kannakút árka*, erdő.
l. *Retkes árka*, erdő.
m. *Bük út árka*, erdő.

o. *Fodisánk árka*, erdő.
J. *Folyam*, nagy, maga az Olt, mely Árapatak határát délen körbefogja.
K. *Patakok*, éspedig:
1. *Mészpatak.*
2. *Retkespatak.*
3. *Falu pataka.*
4. *Határpatak.*
5. *Szén-* vagy *Széjpatak*, szélin van.
6. *Terenbértz patak.*
7. *Tögyér patak.*
8. *Hete patak.*
9. *Székely út pataka.*
10. *Borvíz pataka.*
11. *Köves út pataka.*
12. *Kretsken patak.*
13. *Mézes pataka*. Erről azt állítják, hogy egy gyermek megéhezvén nagyon, s valami száraz puliszkát kapván, megette, azután ivott ezen patakból, [31r] s azt állítá, annak a pataknak a vize mézes, mert neki az olyan jól esett, mintha mézes vizet ivott volna. Innen eredett a Mézes patak neve. Annyi igaz, hogy a nép azt tartja, ki a Mézes patak vizit megkóstolja, az Árapatakáról nem kívánkozik ellakni.
A fennebbiekből látható, hogy Árapatakát nem ok nélkül nevezik ároknak és pataknak, mert tizenkét külön nevű árok és tizenhárom külön nevű patakja van, csak amit én hevenyében lejegyzék.
L. *Határon lévő kútforrás nevek:*
a. *Küpüs kút*, régen küpübe volt foglalva a forrásvíz a könnyebb meríthetés végett. Ma csak neve van meg, innen maradt fenn a hely elnevezése a Nagy mezőn.
b. *Katona kút*, egy igen kedves és szükséges forrás az ev. református egyház erdején, nyáron a csordának iható helyül szolgál. Nevét onnan kapta, mert régen katonai állomás lévén *Árapatak*on, valami szökevény katonák bújkáltak és tanyáztak azon a helyen.
c. *Tetves kút*, az erdőn az Ágazat határrészben, neve onnan van, mert valami kecskepásztorok ott tanyázván, tetvekkel [a] környéket eltöltötték, s onnan mások is elkapták.
d. *Komán kútja*, a borvíz felé menő országút közelében egy völgyben, neve onnan van, mert a régi rengeteg erdőségben egy tolvajvezér, neve *Komán*, szokott ott enni és tanyázni.
e. *Szent Ilona kútja*, egy igen kedves és kellemes jó ízű forrás a Kismezőn. Ennek néveredetéről egy rege él a nép ajkán, mely a következő: „Élt Árapatak határán régen-régen egy vadleány, kit hívtak Szent Ilonának. Azzal a tulajdonsággal bírt, hogy a bekövetkező idő változását megérzette és hírül adta előtte, be jó volna, ha most is volna egy ilyen, mégpedig mikor szép időt jósolt, vigadott, táncolt, gyönyörűen énekelt örömében. Az emberek többször próbálták megfogni, de minden kísérlet hasztalan volt, mert bármily vigyázva körülfogták, ő mindig csuda erejénél fogva, mintha csak testetlen valami lett volna, kisiklott az emberek kezei közül. Végre csellel ejtették tőrbe, ugyanis készítettek, mint a majomnak, egy csizmát, melynek egy feje és arról felemelkedett két szára volt. Ezt megszurkozták belől, a kúthoz vitték, ahol a szép Tündér Ilona szokott mulatozni. Előtte fel próbálgatták húzni úgy, hogy Ilona asszony lássa, azután ott hagyták a csizmát, [31v] s távolról lesték, mit fog tenni vele Ilona. Hát odament, nézegette, a majom módjára felpróbálta, és amikor a kíváncsi emberek nekirohantak, hogy megcsípjék, szegény nem tudott többé elszaladni, és így tőrbe esett". Szeretné ugye tudni kedves olvasó, mi lett azután Ilonával. Itt a vége, csak eddig tart a rege. Közelmúltba ez a kútforrás csatornákon a föld alatt bé volt vezetve a gróf Nemes János udvarába, ahol egy igen szép szökőkútnak szolgált vízül. A föld alatti csatornák egyes darabjai ma is láthatók. Most immár a földomlások, martleszakadások miatt odavinni lehetetlenné vált.
M. *Vápák, gödrök:*
Dénes Mihály vápája, Jó Mihály György vápája, Jó Simonné gödre, mind legelők. Neveiket kapták a hasonnevű árapataki lakosoktól. Szép elnevezések, nemde?
N. *Tavak, nádasok:*
Szászok tója, feljebb volt róla szó.
Falu tója, közönséges helyek, általjában a tavak inkább jelenlegi birtokosaik nevit viselik. *Béldi tó*, *Tamásy tója*, *Jó Mihály György tója* stb. Nevezete az, hogy szotyorkötésre igen alkalmas nádat szolgáltatnak, s ad libitum akármely világrészből idevetődött ember szabadon vághatja, legfellebb a falusbírónak van egy kis privatus proventussa érte.
Stakatur nádja, mely az építkezéshez megkívántató kellék, s itt körül a legjobb és legnagyobb mennyiségben nálunk kapható.
O. *Irtoványok:*
a. *Geréb irtványa*,
b. *Turini irtványa* stb., melyek hasonlólag jelenlegi birtokosaik nevit hordozzák, bizonyságául annak, hogy nemrég irtódtak, mert még az irtók utódai is használják jelenleg.
Általjában megjegyzendő az irtványoknál, hogy Árapatak határainak legnagyobb része irtvány, s ott, hol ezelőtt csak száz évvel, mit mondok, alig ötven évvel vad rengeteg erdőség volt, ott most hullámzó zöld vetések s más szorgalmi productumok gyönyörködtetik a szemlélőt. És végre
P. *Praediumok:*
a. *Lenkert*, egy terjedelmes határrész egy magos fennsíkon, házakkal, majorokkal ellátva. Nevét hogy honnan vette, nem tudhatni, lehet, hogy eleinte a felesleges lenterméstől, [32r] amire a jelenlegi lakosság nemigen emlékszik.

b. *Hete*, egy más praedium, hasonlólag erdőséggel vegyes terjedelmes szántóhely, több lakházak és lakosok csoportosulásával, különösön a seprűkötő és kaláncsináló cigányok végetlen mennyiségű burdé hurubájával, kik seprűkötés kereskedésekkel nyírerdőköt kipusztítani képesek a birtokosság nagy kárával. Ezek látják el az egész Barca vidékit seprűvel. Neve gyanithatólag onnan származott, mert eleinte hét ház lehetett ott, most kétannyinál is jóval több van.
c. *Borvíz Előpatak*, ez is árapataki praedium volt, de már ma különálló bírósággal bír. 1819–1820 körül alig volt *egy úgynevezett verescserepes ház*, ma már minden tekintetben túlszárnyalta szülőanyját, Árapatakát, sőt ami több, háládatlan is irányában, mert amidőn az édesanya ma is fáradozik az ő ékítésén, útjai jó karban tartásán, s evégre minden évben többezerre menő ingyen napszámot s más anyagot ád, ő ezért egy korty vagy legfennebb egy has borvizet ád ingyen. Már egy fertálynál ha többre van szükségünk, azt úgy fizetteti velünk, mint a bukuresti boérral, aki soha egy para praestatiot se tesz a közlekedés jó karban tartására. Hja! Nemcsak az emberek között vagynak háládatlan fiak és leányok, hanem még a praediumok közt is. Ilyen háládatlan *filiája* Erősd is Árapataknak. Hogy miért? Megmondására nem jött még el az idő.
Előpatak nevit kétségtelenül a patak eleitől, vagyis jobban mondva eredetitől kapta, mert onnan foly le hozzánk, falvánkot átfolyó pataktól. Ha meg nem sérteném vagy a más gabonájába nem aratnék, feljegyeznék onnan is egynéhány helynevet, mint pl.
1. *Sipos*, nagyobbrészt szántó és erdő, s hellyel-hellyel kasáló, néveredetit bizonyoson nem tudom.
2. *Sükért*, hasonlólag, mint a fennebbi.
3. *Farbükk*, fennebb már előfordult.
4. *Hársbértz*, ez is említve volt. Továbbá
Borvízforrás kutai, melyek használat alatt vagynak.
Van öt borvízforrás, úgymint a patakfolyást véve fel, mely közvetlenül mellette foly mindeniknek:
Első. Legfelül a patak jobb partján, mit hideg fürdőnek használnak, neve *Lobogó*.
Második. A *Fő kút*, mit a vendégek ivásra használnak, a patak bal partján, minek világra kiható jótékonysága teretura kétfeléig elterjedett. Hogy mit tartalmaznak ezen forrásvizek, ezer meg ezer orvos írva hagyta hátra, egyévi arendája, [32v] hogy miért, bizonyoson nem tudni, 1-2 ezer forint között, de mégsincs 40 ezer, mint a borszékinek, azonban minden évben növelik, a számok pedig végtelenre nyúlók.
3. *Béldikút*, mit nemigen használnak, a méltóságos Béldi Albert úr udvarán, ez a patak bal partja.
4. Egy más alább, ugyancsak a patak bal partján, mely a Fő kút segítője, amennyiben mikor a Főkút vize kifogy, ezzel szokták az ásók a kiszabott mennyiséget pótolni, jóságára nézve kevéssel jár alább amannál.
5. A *Melegfürdő borvíz* a gróf Nemes Ábrahám udvarán kényelmes fürdőkádakkal és szolgálattal ellátva.
Orvos Otrobán Nándor brassai ily című könyvecskéiben, *Látogatás Erdély némely délkeleti fürdőhelyein*, Kolozsvárt[33] 1864, így ír Előpatakáról a többek között: „Előpataknak öt ásványvízforrása van, melyek közül az őskút, újkút és az Anna-kút ivásra szolgálnak, egyik hideg, lobogófürdőül használtatik, egy pedig a melegfürdőköt látja el. Az őskút magos, sugár, öntött vasoszlopokon nyugvó, nemzetiszínre festett, vaspléh födélzet alatt, csinos rostélyzattal van körülfogva, stb." Továbbá, Előpatak ismertetésére ezt írja: „Erre nézve nagyon sokat köszönhet Előpatak volt császári-királyi brassói kerületi főorvos dr. Meyr Ignátznak, ki egy francia nyelven írt monográfiában (címe: *Traité des eaux minerales d' Előpatak en Transylvanie par le dr. Ignate Meyr*. Vienna, 1862) a külföldi, különösön pedig a Duna fejedelemségi közönséggel igyekezett megösmertetni e fürdőt, s ezen kívül magyarul és románul írt útmutatást a vizek célszerű használatáról ily címen: *Útmutatás az előpataki ásványvizek célszerű és eredménydús használatát illetőleg*. Írta dr. Meyr Ignátz, Brassó".
Végéhez értem a kitűzött célnak, még csak egy pár szót befejező megjegyzésül:
Árapatak és vidéke Istennek minden adományával és áldásával el van halmozva, üde, szelíd, kedves, egészséges, éltető levegője. Kristálytiszta, tápláló, mézédes és gyógyító, világra kiterjedt hírű borvízforrású vize, termékeny mezeje, fadús gazdag erdei, kaszálói termékenyek. Közel város, jó utak, úgyhogy bátran elmondhatjuk, Istennek minden áldása áradott alattunk, felettünk és körülöttünk, s ha szabad kicsinyben nagy hasonlattal élni: Előpatak Brassóval viszonyítva az, ami Bécs és *Schönbrunn* császári mulatóhely, sőt annál is több, mert itt Isten a szépséget még jótékonysággal is párosította. Itt a szép, jó és hasznos vegyítve van isteni kéz által. Kit nem ragadnának el egy júliusi vagy augusztusi vasárnap [33r] a több százakra menő különbféle hintóknak, kocsiknak tarka fogatú robogási, azok az ezer meg ezer színű, különböző nyelvű, öltözetű, idegen vidéki népek rajongó sokasága, az életelevenség, nyüzsgés, mozgás mindenfelől, mit az emberi furkativus ész ki tud gondolni, szemet kápráztató, szívet megragadó tarka csecsebecsék, s igen sokszor vakító álfény, miután az emberek oly mohón kapkodnak, mint gyermek a szappanbuborékon.
És ki ne képzelné vissza magát az idilis ártatlan patriárkális, hogy ne mondjam pásztori korra, ha *Árapatak*ról elindulva megy a borvíz felé, szemlelvén kétfelől az egyszerű s mégis oly boldog kunyhókot, hol a család minden édes övéivel összecsoportosulva él. Hol hajdon vad rengeteg volt, csak egy századdal

[33] A kiadvány Brassóban jelent meg.

ezelőtt, most tagosított mívelt birtokok. Ugyanazon egy román családnak egy csoportba lehet szemlélni erdeit, mezeit, kaszálóját, legelőit, marháit, apró majorságait, minden gyermekeit, szóval édes övéit, még temetkező helyeit is. Ezek látása önként juttatja eszünkbe a költő ezen magos szavait:

„Nem mint Helvétia hótakart tetői,
Nem nyúlnak oly magasra bérczeid,
S tán szebbek a Provence daltelt mezői,
Mint zöld kalászt hullámzó téreid,
Virág mit ér, mit ér a bércz nekem?
Hazát kiván, hazáért ver szivem."
(Báró Eötvös[34])

Oh de az emberek szeretetlenek, egymás gyűlölők, templomkerülők, évek számával jelölik a templomba nem lét idejét. De hová ragadtál lelkem... mindezeknek itt nincs helye... pedig amit kötelességemből kifolyólag el kellene mondani, annak száma legio.

Jól tudom, többre terjedtem, mint ami előmbe volt tűzve, de egy ügyes rendező majd annak idejében kihányja onnan, ami nem odavaló. Azt hiszem, itt is alkalmazható az a mondás: *opus super erogatum non nocet*.

Írtam Árapatakán, május 23-án, 1865.

Csulak Zsigmond árapataki
ev. református pap mp.

ÁRKOS

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[17r] Helynevek *Árkos* községből Háromszék megyéből.

I. *Árkos* község fekszik Háromszék Sepsi nevű fiókszékében, a nyugoti hegyalji faluk csoportjában, a *Vadas* nevű nagy erdőség tövében. Szomszédai északról Sepsi Kőrispatak, nyugotról a *Vadas* erdőség hegylánc orma, délről Sepsi Szentgyörgy, keletről az Olt folyó. *Árkos* nevet azért viseli, mert a közötte végig folyó erdei nagy patak által ősidők óta mosásokkal képzett, 5 öl mély s körülbelől 100 öl széles teresült árokfenék vele merőbe bé van építve, telepítve mintegy 1000 öl hosszúságba; lévén ezenkívül egy más falurész ága is, melynek neve *Geje* a mellette lefolyó *Gejepatak*ról, mely a falu alsó részében a fő *Árkos patak*kal egyesül.

II. *Árkos* falunak ezen nevezése áll az 1242-ki nagy tatárpusztítás óta. Régebbről néphagyomány szerinti három részletes nevei említtetnek, mint annyi falvak, úgymint nyugotról az erdő tövében *Árkos*, alább keletre mintegy 1600 öllel *Pinczehely*, megint alább keletre, az Olt folyón túl ennek keleti partján *Bedeháza*. Ezen három falvak helyei ma csak hasonló neveket viselő szántó határrészek, s a két felső között, úgymint *Árkos* és *Pinczehely* közötti 1000 öl hosszú hely között a három faluból összevont nagy falu, mintegy 1860 népességű, az erdő alatti felhagyott legfelsőbb kis falunak, *Árkos*nak nevét vette fel, és ma is viseli. Az említett régi három faluknak ma semmi nyoma, csupán *Pinczehely* határrész felett ismerhető fel a közre használtatott régi templomhely földszintes nyoma, az erről neveztetett *Szentegyház* nevű határrészben, mely ma papi kaszáló.

[17v] *Pinczehely*be azonban semmi hajdani pincegödrök nyoma se tűnik fel, a szántások azokat máig földszintesen kiegyenlítvén.

Jegyzés: *Árkos* jelenlegi faluhoz, ugyanazon házi szám sorba tartozik a régi Árkos nevű, szántóvá vált határrészen felül nyugotra – nem az erdő tövében már, hanem annál feljebb nyugotra, az erdővölgy torkolatában – a *Völgy* nevű épületcsoportozat, mely csak pár évtized előtt vette kezdetét egy malom építésével, s ma hét muntlisztet készítő malmokból áll.

III. *Árkos* áll négy fő részből, úgymint:

1. *Felszeg*, mely egyenesen felnyúlik nyugotra az erdő felé.
2. *Középtíz* (Középszer), a derékbani falurész.
3. *Alszeg*, alsó falurész.
4. *Geje*, melyet Alszeg északi párhuzamos ágának is lehetne tekinteni, a *Gejepataka* hosszában, mely Geje rész a *Középtíz* derekától kezdvén az elágazást, a falunak Y alakot ád.

Jegyzés: Illetőleg ötödik falurésznek lehetne tekinteni és nevezni ma már a völgybéli muntlisztes malmok csoportozatát, s méltán is, mert ez egyedül gyáriparilag több értékű gabonával foglalkozik, mint az egész Árkos falu amennyit termeszthet; képes ugyanis az ottani hét malom évenként felgyártani 20 000 köböl tiszta búzát, s molnárai vagyongyarapodása szemmel látható.

IV. A mindjárt említett négy falurészekben a következő utcák vannak:

1. *Biró Sándor utczája*. Úgy látszik, ezen utca sohase viselt állandó nevet, hanem csak valamely lakójáról neveztetett. Biró Sándor, kiről ma neveztetik, annak bejárási nyílása szegletén lakik. Ugyanott lakott atyja, Biró Sámuel, s addig *Biró Sámuel utczájá*nak neveztetett.
2. *Csigolyáknál*. Ez egy nemrégi cigánytelep, az *Árkospatak* melletti csigolyabokrok között.

[18r] 3. *Gecze utcza*. Jórészt valamely hajdankori *Gecse* ott lakóról vehette nevezetét, a hajdankori írások nyomán, mikor is a *cs*-t *cz*-vel íratott.

4. *Vár utcza*. A mai unitárium templom a fejedelmek korára mutató várfallal van körítve, négy szegletbástyákkal. Az evvel szembe délre benyíló utca Vár utcának hívatik, a bényílás körüli része pedig a *Középtíz*nek így neveztetik: *Vár alatt*.

[34] Eötvös József: *Bucsú [1836]*.

5. *Magyarós utcza*.
6. *Kicsi templom utcza*. A benne levő ev. ref. templomról.
7. *Dióhegyi utcza*, vagyis *Kőrispatakra járó utcza*.
8. *Tegzőék utczája*.
9. *Kölnéék utczája*.
10. *Barabás Ferenc utczája*.
11. *Göncz Mózes utczája*.
12. *Barabás Benedek utczája*.
13. *Ütő utcza*.
14. *Székel István utczája*.
15. *Tót Mihály utczája*.
Mindezek, mint az 1. szám alatti, ma élő családokról vagy egyénekről, családatyákról vannak elnevezve.
16. *Vízkert*. Ez a *Geje* falurész északi során levő telkek határra kirúgó kaszáló kerteinek azon falurész hosszábani csoportösszege, melyeket hosszan derékba metsz a Gejepataka.
17. *Kövecs*. A falu derekábani kopár patakmelléki cigánytelep.
18. *Patakmelléke*. Csaknem egész Középtíz hosszában a fő utcán belől délről a főpatak melletti sor.
19. *Patakmellékéhez béjáró utca*.
20. *Timárok utcája*. Lakik benne három tímár mester.
21. *Udvari utca*. Mondják Malom utcának is a benne levő udvari malomért.
V. Határrészek nevei:
Almás (Verőfény oldalban van), hihetőleg az egykor ott tenyészett vadalmafákról.
Apamezeje, van *Kicsid apa* [18v] mezeje is.
Árkos, árokfenekes terességéről.
Bakasor, értelme nincs tudva.
Bikabőr, ezt a nép így mondja, de hihetőleg, mint falumelletti részt, valaha haszonbérbe a falutól olyanok használták, kiknek ezen közhelye *bikabérül* engedtetett használatra, kik vagy ezért saját bikájokot közhaszonra bocsátották, vagy a falu bikáját élelmezték, teleltették.
Csaút átal, jelenthet *cseh utat* is a csehek járása korából, vagy pedig a *csa!* ökörhajtási szó (*csa* az úton keresztül!) – *Csaútátalbeli,* mert a szántókon derékba megyen egy mezei út, s a szántásnak minden fordulatával az ökör ezt átlépi).
Csente, e szóban értelmet nem látunk, de igen eredeti magyar hangzást.
Cseregyakra, ma is azon határrészben vannak sűrű cserebokros, irtatlan osztály hasábok.
Csipán árka, *Csipán* eleje, vízhagyásos ér, kaszáló vagy annak szomszédsága.
Csonkaavas, oldalos erdőszéli szegletirtás.
Deák keresztje, *Dióhegy*. Egyik nevezetnek sem tudatik eredete.
Émáj, csúfondároson neveztetik *ehezett májnak* is, mint agyagos, vizes, csalfáson termő határrész; trágyahaszon is hamar kivásik belőle.
Farkasverem, Fejérföldes árok, Ferencz árka.
Folyom, vízfolytával párhuzamoson mennek ott hosszára a szántórészek.
Geje mezeje, Geje falurész melletti határrész. *Gerébhegy*.
Háromavas, Hegyalja, Hidegárok, Hidegkút, Hosszú, Hegyfark.
Kárbahágó, oldalos hely, honnan a trágyazsír könnyen lemosul, és egy szeglet hegyvég utas mélyedése, hol a határkárosítót felfedezni nem könnyű.
Kerektó, ma kiszáradt hajdani tófenék.
Keresztút felett.
Korgatag, esőtől könnyen csemerlő kopár erdőalji hely, hol ilyenkor a víz a talpunk alatt korog, vartyog.
Kovácsmál, Kőhányásnál, Kőhídnál.
Kökenyes ódal, ma is mezdjéjében vannak kökénybokrok.
Köleskert, régi kölestermesztési külön hely lehetett.
Középdomb, Középláb.
Lapijas, laput termő hely.
Malom felett, Mezőhát, Móricz, Móricznyíre.
Nagy avas, Nyíres orr.
Nyírőszeg, tán gyapjúnyírés helye a hegyszegletnél.
Orotás, a székelyek az irtást orotásnak nevezik.
Oroszfalu, értelme nem tudatik.
Pap ösvenye, itt járt át a pap hajdan leánymegyébe templomozni.
Pataktő.
Pinczehely, a nagy tatárjáráskor elpusztult falu helye.
Rét, Rétszéj. *Rövidláb*, rövidre mért szántórészek csoportja.
[19r] *Sás*. *Szárazpatak*, csak esőkor foly vize.
Szentegyház, régi templomhely környéke.
Szilváknál, Udvari kert felett.
Vásártető, régi, ma ismeretlen nevezet.
Veres gödör felett, veres agyagú, omlásos mart feletti határrész.
Zöld ágnál, Zsiga pusztája.
VI. *Erdőhelynevek:*
Áfonyás ponk, Agyagas, Árnyékpatak, északos mély gödörben.
Bedő avassa, Bonyha, Borvíz árka feje.
Csereelő, Csomósbércz, Csukjon.
Deresnye, deret hamar kimutató kopaszos erdőhomlok.
Deszkásbércz, bikkdeszka készítésre alkalmas erdő.
Égettbércz, *Égett puszta*, *Égevesze*. E három ugyanazon jelentésű, csakhogy az *Égevesze* elnevezés régibb nyelvhasználatkori esetre mutat; értelme mindeniknek csak erdőégés.
Fiatal avas. *Finkhely* (vagy *Finghegy?* – a kimondás hangjából nem lehet elutasodni).
Gesztena, az elnevezés oka homályos, az itteni hűvös égalj a gesztenyét nem termi, hancsa történetből vadgesztenyefa keletkezhetett azon helyen valaha.

Görgő, nagy erdőmagoslat, melynek falombjait a távolról érkező időváltozás szele rázván, éjjeli csendben mintegy felgördülni hallszik, esőt jósolva bokros susogásával.
Gyérbércz.
Hágó körtvélye. *Hatforintos*, hat forint tilalmú szálas csere.
Hosszúbércz, Hágómező, Incze fű.
Jádzómező, erdei tisztás, marhapásztorlók jádzóhelye.
Katonnya, nem tudatik, mit jelent.
Kerekhegy, Két patak köze.
Kevergető, hegyoldali öblösség, hol a szélfúvás megkevereg.
Kicsi mező, Kígyóskő, Kisárnyék.
*Köhö*s, rengeteg erdő oldal, mely más hasonlóval szembe állván, arról erre a legkisebb köhintés is áthallszik, s a megtört robajhangok, fejszevágások mintegy köhögési kettőzött, csukrozott hangot adnak, többnyire visszhangos ütődéssel.
Kőkútavassa, Kőszál, Kövesponk.
Középhegy, két mély völgy összejövetelénél álló erdős előmagoslat.
Kurtabércz, Kútfej.
Langos, Laposbércz, Lika, Likabércz. Ezek közül *Lika* egy magos ponkosság alatti setétes, öblös, kerek völgy.
[19v] *Macskavár*, földhányás és várárkolás nyoma látszik.
Magyarós határ, Meszes. *Mészpest*, mészégetési katlanhely.
Nádastó, Nagyvágás.
Oltárkő, e nevezet még a keresztény vallás béhozatalakor a magyar földre vehette eredetét. A hely egy erdőszéli hely, hová a keresztény vallás elől kívántak menekülni a helység lakói az ázsiai ősi pogány isteni tisztelet titokban gyakorolhatására, félve az emiatti halálbüntetéstől. Azon helyen nincs ugyan ma semmi észrevehető kitűnő kő, de az elnevezés fennmaradása igazolja, hogy ott titkos oltárul emelt kőnek kellett egykor létezni. *Pisztrangos, Rakottyásbércz*.
Szakadát, Sikóhegy, Sós Mihályné árnyéka (árnyék, az erdőkön az ily helynév északosságot, sűrű homályos helyet jelent).
Szép bércz.
Török csicsaj, nem tudatik, mit jelent.
Ülüfészek, csendes kis erdőség.
Vadas, ez a földiratban is kiemelt híres vadjáró magos bérc, melyet mindennemű vadak örömest látogatnak; ha valamerről őz vagy medve vetődik errefelé, itt annak tanyázni vagy legalább megfordulni magát, szokás. Ha az őz ide háromlott, innen éven át se távozik, a nagy táblákban, nagy mennyiségben télbe is virító szederjlevelek kedvéért, melyekkel táplálkozni különösön szeret.
Vadföld.
Vágott, erdőtől megirtott tisztás, legelő vagy kaszáló hely.
Vágott avas, irtott kopárság.
Várhegy, látszik ott a régi várárkolás nyoma.
Völgy. *Zaláni hely*, nem tudatik, mit jelent.
VII. *Utak nevei:*
Árnyék út.
Dióhegyi út, felmenő.
Égevesze út.
Émáji út.
Füves út.
Gödrös út.
Hágómező útja.
Katonnya út.
Kálnoki út.
Kertek feletti határút.
Középhegy útja.
Közepső út.
Köz útja (határszéli út az erdei határhalmok hosszában).
[20r] *Kőrispatakra menő út*.
Mezőháti út.
Nagyavas útja.
Nagy út (Csíkba menő országút).
Oldal út (Várhegy alatt).
Rét útja.
Szárazpataki út.
Szász út.
Szélső út.
Szentgyörgyi út.
Szentgyörgyi ösveny.
VIII. Kutak, források nevei:
Belső agyagas kútja.
Csipán kútja.
Déllő kút.
Falkabikk kútja.
Felszegi csorgó.
Gejei csorgó.
Gesztena kútja.
Görgőkert csorgója.
Hidegkút.
Kertkút.
Kétpatak köze kútja.
Kicsi kút.
Kurtabércz kútja.
Kútfej kútja.
Külső agyagas kútja.
Langos kútja.
Magyarós kosár kútja.
Máténé kútja.
Szakadát kútja.
Szépbércz kútja.
Vadas csorgója.
Vadas kútja.

Veres István kútja.
Jegyzés: van az *Égevesze* erdőrészben egy seppedékes *sós forrás*, melynek sóssága leggyengébb mértékű.
IX. Különösön: Borvízforrások nevei.
1. *Völgybeli borvíz*, kúttá alakítva, használat alatt, minthogy a helységhez legközelebb esik.
2. *Árnyékpataki borvízforrás*, alsó.
3. *Árnyékpataki borvízforrás*, felső.
4. *Égevészi borvízforrás*, jó erejű, szűk vizű.
5. *Kicsi borvíz*.
6. *Görgő árnyékabeli borvíz*.

Árkoson, 1864. szeptember 16-án, a községi elöljáróság felhívása nyomán összeállította
Kiss Mihály, helység lelkésze m. k.

BARÁTOS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[21r] Helynevek *Barátos* községből, Háromszék Orbai székében.
1. pontra: Háromszék, Orbaiszék.
Másodikra: A községnek csupán egy neve él, s bír helybeli elterjedéssel, s ismeretes országszerte: *Barátos*.
Harmadikra. Hogy volt-e hajdan a községnek más elnevezése, nem tudatik, élők emlékezete szerint mostani nevét viselte községünk mindig.
4. Ha az alább megírt vélemény a község nevének leszármaztatására nézve megáll, s történeti hitelessége meg nem döntethetik, úgy hisszük, biztosan állíthatni, hogy községünk ezen néven II. Endre korában, körülbelül 1211. évben már említtetik.
5. Népesedésére nézve semmi hiteles adat nem lévén birtokunkban, székely népünk eredetének meghatározására nézve a különböző történetírók meghasonlott véleményének egybevetése után megállapítandó.
6. Községünk néveredetéről semmi írott vagy nyomatott emlékeink nem léteznek, csupán a történet halvány fénye s a századok során lenyúlt szájhagyomány lehetnek kalauzunk az ismeretlen ösvényen. *Barátos*, mint nevéből önként következtetni, e szótól veszi eredetét: *barát*; s utánvetve az *-os* ragot lesz barátos vagy barátok által lakott hely. Hogy mikor lakhattak itt barátok, arra nézve a történet adhat némi felvilágosítást. Erdély keleti határa, a Székelyföld és Barcaság igen sokat háborgattatván Oláh- és Moldvahon akkori lakói, a kunok és besenyők által, II. Endre magyar király, hogy megakadályozza a szomszéd Kumánia dúlásait, a német lovagrend egy részét – kik, nem kedvezvén fegyvereknek a szerencse a Szentföldön, visszatértek Európába – megtelepítette a Barcaságon. Ezeknek hatalma napról napra növekedett, több [21v] várakat építettek, s hihetősen ez idő tájt telepedtek *Barátos* környékére is, melynek határán némi rom egy-egy helyt most is látható, melyet hol a német lovagok vagy a nép nyelvén szólva barátok által épített várak fekhettek.
7. pontra nézve. A község határában előforduló nevek nemigen bírnak nevezetességgel. Van egy *Rakotyás* nevezetű hely, mely a papolci határral függ össze, s a nagyrészben kipusztult, csak egy-egy fennmaradt bokorban mutatkozó rakottyafáról vette nevezetét. *Gémes* nevezetű kaszáló gém szótól származtatható.

Barátos, 1864. október 1.
Vékás Lajos református pap
Finta Mózes bíró
Bogdán Ferencz jegyző m. k.
Veres Sámuel esküdt
Bentze Mózes esküdt
Péter Lajos

BARDOC
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 66. mft.
(Fol. Hung. 1114/57.)

[65r] Bardocz helység leirata.
Bardocz jelenben egy közönség, mely nevét vette nyelvhagyomány szerént onnan, hogy régebben Bardocz kiterjedésén, amikor az egész fekvés puszta lévén, párducvadászat alkalmával több párducot lőttek meg, minek lakomára nehány úgynevezett sátor fel is üttetett, így tovább Párducból Bárduc s később Bardocz.
Népesíttetett az Olosztelekre bészármazott olosz ajkú népből, a Kolumbányok, s később a tatárjáráskor Dobó falu elpusztításával, a Gáspár családból.
Továbbá Bardocz községe fekszik a Kormos folyója keleti partján, mely folyó az úgynevezett vargyasi Langos folyóval egyesül az olosztelekí, vargyasi és felsőrákosi határok között, s onnan tovább egyesülvén Ágostonfalvánál kifoly az Oltba.
Nevezetes Bardocz községe arról is, hogy ezen helyen régebb időktől fogva királybírói állomás volt, s Bardoczszékben a tanácskozás, törvénykezés székhelye itten tartatott, s ma is bardocszéki királybírói állomás létezik, s eszerint Bardoczról vette eredetét azon nevezet, hogy Bardocz fiúszék.
Továbbá Bardocz község kiterjedésén lévő határrészek elnevezései, úgymint
Nagy hosszú, ez régebben egy gyönyörű csere szálas erdő volt, mely helyről máig is Bardocz helységben épületek láthatók 10-12 öles hosszúságú fákból építve, s így kiirtás után szántóföldekké válva kapta azon nevezetet: Nagy hosszú.
Fül orotvány, kezdetben ottan emberek orottak, s mivel Erdővidéke havasához legfellebb fekvő hely, onnan füleltek az emberek az alföldiektől.

Innen nem messze Kődorma csereerdő, hova a tatárjáráskor a népek menekülésekre nagy kődombokot hordottak, innen neveztetik Kődorma, vagyis kődombnak.
[65v] Innen keletre az úgynevezett Szállos és Szakmos erdő.
Szállosba a tatárjáráskor több menekülni akarók megszálltak, ez máig is azért neveztetik Szállosnak, Szakmos pedig máig is sok szakos almafáiról neveztetik Szakmosnak.
Berecz oldala vagy Berecz kovája, ez egy napkeletnek álló kovás oldal, mely lassanként bésuvadoz az úgynevezett Egres patakába, melyből a patak folyama az egész vidéket tűzadó kövekkel elárassza.
Ezen patakba béfoly keletről egy úgynevezett Galambos pataka, hol valamint régebben, úgy most is vadgalambok összecsoportozása mutatkozik.
Alább Böjte és Ravaszlik, mely utolsóról nevezetes annyi, hogy a tatárjáráskor a népek menekülni oda vonultak, minek jele a ma is fennálló, palakőbe béásott lyuk szemlélhető.
Boczkerek, egy Bocz Ilona nevű magtalan nőszemély lévén, ki lakott Bardocz helységben a ma is úgynevezett Bocz vagy Bot utcában, s ezen utca ma is neveztetik Boc vagy Bot utcának.
Aszaló pataka, ezen pataknak kétfelől szörnyű nagy martja s különösön a helység keleti felén a martja alatt több szilvaaszaló lyukak tanáltatnak, s azért innen vette nevét.
Torpás, ez a faluhoz legközelebbi határrész, hol számos vermeket lehet ma is tanálni, melyeket a tatárjárás alkalmával ásott a nép, mégpedig oly alakba, hogy a veremnek felső része oly keskeny körű, melyen csak egy ember férhet bé, alatt pedig 5-6 öl terjedelmű, melybe a nép vagyonát belérejtette, s midőn menekült az ellenségtől, vagyonát kivette, s tort tartottak ottan a megszabadulás emlékére, innen örökölte nevét, Torlás vagy Torpás.
Szárazpatak, ez a patak a legnyiránkabb időkben is száraz, annyival is inkább, mivel semmi vízállása nincsen, ezért neveztetik Szárazpataknak.
[66r] Orotás, hajdon csereerdő volt, később kiorottatott, és ma szántóföldnek használtatik, s innen vette eredetét, hogy orotás. Emellett vagyon egy patak, az úgynevezett Orotvány pataka, mely patak említett határrész keleti oldala bő forrású kútjából veszi eredetét.
Nádos tere, ezen határrész arról nevezetes, mivel a szántóföldeken mindig vadnád uralkodik máig is.
Utoljára Árokköze, ezen határrész fekszik a Kormos folyója és Valál pataka közt, s miután két árok veszik közül, arról neveztetik.

Bardoc, 1864. október 15-én.
Gáspár Josef bíró m. p.
Rona Lajos jegyző m. t. k.
Máté Péter esküdt
Hadnagy Jóseff esküdt

BARÓT
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18..)

[22r] *Baroth* Sepsi Szent Györgyi főkirálybíróság és nemes miklósvárszéki alkirálybíróság alatt áll közigazgatásilag.
Veszi nevezettyét – *bár ott telepedjünk meg!* – bujkálván az üldözők elől, ez volt az első telepítvénye négyszáz évekkel ezelőtt Barothnak, Kantsé nevezetű helyen, egy nagy hegy sarkába, és azon hely ma is Kis Barothnak hívatik, ahol az régi épületek meszes köves romjai ma is láthatók, és mint régi templomhelyet ösmerünk. Mert Baroth Erdővidék központján fekszik, mint vásáros kereskedő hely, melyet ma egy 20 évekkel ezelőtt béutazott vándor csudálkozással nézne, „ha verve is, de megtörve nem", az élénken nyüzsgő Attila-utódokot, a hírneves nemes büszke székely sarjadékot, így szalmakunyhók helyett magosra épült emeletes kőházakot, ezek között egy díszesen emelkedett más szép házat, melyet mi még mint falusiak szépségiért Váras háznak hívunk. És áll Baroth mint leendő mezőváras, ez közel fekszik Várbük patakához, mely patakot a monda szerint minden hét évbe magyarhoni testvéreink éjszakának idején megkerestek, honnan aranyfolyásokkal terhelve, gazdagon tértek vissza.
Barotot körül övedzi északon Olasztelep, északkeleten Bibartzfalva, keleten Bodos és Száraz Ajta, délen Barotnak cserés és tölgyfás hegyes erdeje, úgy falu Köpetz, nyugotton Ágoston falva oláh falu és Felső Rákos. Barothnak kaszálóit oldalba mossa a nagy [22v] Olt vize, mely ha tavasszal önt ki árkából, termékennyé és kövérré tészi kaszálóinkot, de mind az idén is két ízbe öntött ki az kaszálás idején, midőn mindent leiszapolt és haszonvehetetlenné tett. Határunk más oldalán lefoly a Kormos vize, mely a legjobbféle halakkal, a legnagyobb számba és mennyiségbe bővölködik, ennek partján csendes nyári estvéken százával lehet a halak után leskődő halászokkal találkozni. Ezen két nagy folyó összetalálkozik Baroth határa szélin, majdnem a Sólyom nevű nagy magosságú kősziklánál, hol századokkal ezelőtt a sólyomvadászat az erdélyi vajdák részire gyakoroltatott; hová erőltetésből vagy kényszerítés útján az madarak elfogása végett felmásztak, és egy vigyázatlan lépés által az Oltba nyerték sírjokot.
Baroth vize nevezet alatt vagyon még egy nagy folyó, mely a községet kettévágja. Itt áll Baroth mind rendíthetetlen hitű catholicus falu 2000 lelket jóval felülhaladó számmal, a reformátusok és görög egyesültek templomával, és azoknak kevés számú hallgató ser-

gével, kik alig 50 évekkel ezelőtt kezdettek Barothon megtelepedni. Baroth a catholicus hitben megmaradhatását a hagyomány szerint Baróti Katának, ki buzgó hitű és nagy asszony lévén, köszönheti, mert ő a magos kőfalakkal környezett templom kerítéséből jó példával és elszántsággal mint vezér rohant előre nyárssal meghódítandó a vallás üldözőit, mi úgy is lett, és Baroth ma catholicus falu, és úgy áll egyedül, mint sziget tenger között, a maga buzgóságában vallásos népével.
Baroth a népesedéskor állott a Baroti legrégibb familiából, de ma azokból Baroton egy sem létezik. A Sepsi Szent Györgyi levéltárba tanált 1635-ben Rákóczi György alatt, uralkodása alatt Barotnak voltak a következő hét esküdt emberei [23r]: Cserey Mihály, Pap János, Jakab Bálint, Ambrus Gáspár, Agoston Gergely, Fábián Márton, tovább volt Zabo–Szabó, Török, Beke, Keserű, Hérmány, Babos, Páll, Gáll, Kováts, Gergely, Balázs, Egyed, Jako, Lőrintz, Deák, Bujdosi – most Bodosi, honnan Barothnak szomszédságában álló Bodos falu vette származását. Ezen familiáknak utódai ma is az legnagyobb és népesebb mennyiségben virágoznak, valamint az Intze familia is.
Barotnak vagyon egy nevezetes hegye, mely most a legdúsabb termésű szántóhely, és neveztetik Véczernek, ez előtt Védszernek. Itt állott hajdon a törököknek várok, és van a pogányság által imádott aranyborjú, eke és hozzávalók egy kútba eltemetve, innen a monda szerént többen csomó aranyakot csak sertéstúrás után is nyertek. Ezen várnak kapujára akadt saját szántóföldén Simon Antal, ki az onnan hordott meszes kövekből rakott pincéjében haragos nője által többször bé is záratik. Azon időben ez mind rengeteg cserés erdő lévén, honnan a kijáró út kiirtás által történt, és ma is vágott út nyakának mondatik, mely nevezetes út elvezet a most is ösmerhető várkapu romjaihoz. Ezen védszer volt az akkor ott lakó pogányoknak a vidék elleni kulcs, honnan az egész tájnak majdnem minden szegletibe ellátni lehetett.
Baroth határai máig is fenntartották ősi neveket a rengeteg cserés erdőkről, mert határai bírnak ezen nevezettel: Kopatz csere, Palko cseréje, Cseretető, Cserealja, Csere eleje.
Baroth határának déli oldalába, mely ma is erdős hegyes hely, minden zuga teli kőszénnel, öt évekkel ezelőtt a szomszéd fülei vasgyár számára itten két nagy kőszénbánya is nyílt, melyből évenként több mint 70 000 mázsa kőszén kiaknáztatik, s bármelyik hegyoldal egy és [23v] fél öl ásás után bőv kőszenet ád.
Ezen hegyes erdők között vagyon még egy nagy cserés erdő, melyet Akasztónak nevez a nép, mivel ezelőtt a gyermekek marhákot legelészvén ott, egymás[t] aggatták játékból fel a fára, míg végre egyet ott is felejtettek, mivel kíváncsiak ahhoz közel egy elfutó sánta nyúl megfogásáért rohanni, mit el nem érhetvén, midőn visszatértek, a játékos akasztás valóságát megholva tanálták.

Baroth, 1864. Septembris 19-én.
Öszveírta Bodosi Mihály jegyző m. k.

BÉLAFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[27r] Helynevek Bélafalva községből, Háromszék megyéből.
Bélafalva községe fekszik nemes Háromszéknek kelet-észak felőli részén, az úgynevezett Felvidéken, minthogy az egész Felvidéknek fekvése körül lévő s fokonként magosodó, Moldvával határos havasok alján több falvak is találtatnak, s a folyóvizek ezen Felvidékről folynak lefelé.
Hogy a községnek más neve is lett volna, a legöregebbek sem emlékeznek, sem pedig irományainkba annak nyoma nem találtatik, hanem némelyek írták s ma is írják Bélafalvának, valamint Belafalvának is. A községnek nevét onnan származottnak lenni véljük, mivel a községnek, mint tisztán katolikus községnek szentegyháza Szent ad Albert, magyarul Szent Béla püspök tiszteletére építve vagyon, s az említett Szent Béla védnöksége alatt áll, s ennélfogva a tisztán katolikus székely megyékben szokás szerint a megye védszentéről elnevezni szokták a falvakot.
Azonba az 1734-be kelt püspöki szentszéki leiratban *Bellafalvá*nak neveztetik, hogy régebben valami más a fennebbiektől különböző elnevezése lett volna, sem írásbeli adataink, sem pedig az idősebbektőli tudomásunk nincsen.
[27v] Honnan népesíttetett légyen a bélafalvi közönség, annak azt a régiség sötétsége födi.
Bélafalva község határában úgy a mezőkön, mint az erdőkön következő helynevezései vadnak, úgymint:
A Kiss mezőben:
Kötél föld azért neveztetik így, minthogy a régi időbe mérláncok nem voltak, annálfogva a felmérést kötéllel eszközlötték.
Dobolka láb, melynek elnevezéséről egyebet nem tudhatunk, csak annyit bátrak vagyunk megjegyezni, az kurtapataki határon, az Dobolka szomszédságában lévő mezőrész Dombnak neveztetik, mivel pedig a Székelyföldön igenis szokásba van a kicsinyítő név, hihető ezen hely is Dombocskának, Dombolyácskának neveztetett, mely rövidítve a dombolyát kiadgya.
Szároztovány, a hely fekvéséből kivehetőleg esős időben állóvízzel tele a hely, mely száraz időben felszárodván a földet termékenytelenné teszi, innen a Szároztovány.
A Nagy mezőben:

Falualja láb, Hosszúláb a földek hosszúságából neveztetvén.
Fövény láb a követ dúson rakott hegyekből záporeső alkalmával lezuhanó, hegyi folyók által lesodort fövényből így neveztetett.
[28r] Cseremező azért neveztetik így, mivel az emelkedettebb helyeken hajdonta gazdag cserék voltak ottan, melyek jelenleg apró bokrokká törpültek.
Rétremenő láb, minthogy a földek végében találtatik a kaszáló réteknek térsége.
Kerekhegy és Hegyfark láb magával hozza elnevezésének értelmét.
Pipa sár onnan vévén hihetőleg nevét, mert a fazakasoknak alkalmas agyagot szolgáltat, melyből pipát is lehet alakítani.
Az erdő különböző réteinek halmai és hegyének elnevezését, mivel Esztelnek és Kurtapatak községeivel közösök, azon reményben [nem magyarázzuk], hogy a tisztelt községek hivatalos jelentésekbe a szükséges felvilágosítást megteendik.
A további fejtegetést feleslegesnek tartjuk, azonban kellő tisztelettel jelentjük aztot is, hogy ha ez adatok kívánója nem a mezei munkákot igénylő nyári és őszi [28v] napokban, hanem a téli korszakban kívántatott volna, vagy hosszasabb idő engedtethetnék, akkor kimerítőbb és alaposabb jelentéssel szolgálhatna közönségünk.

Kelt Bélafalva közönségünkben, alatt írt
elöljáróságunk által, az 1864. év szeptember hó 26-án.
Gáll Páll jegyző s. k.
Gáll Joákim esküdt mp.
Boldisár Lajos esküdt mp.
Nagy Imre bíró mp.

BERECK (ÉS OJTOZTELEP, VALAMINT A MA BÁKÓ MEGYEI SÓSMEZŐ)

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 60. mft.
(Fol. Hung. 1114/41.)

[451r] Helynevek leírása *Bereczk* városa törvényhatósági területében fekvő Ojtozi vám és Soósmező helységével.
Bereczk város fekszik a nemes Háromszék területnek kelet felé legvégsőbb szélén. Egyedül ezen néven ismeretes magyar nyelven. Hajdon, kiváltsága megnyerése előtt *Bereczkfalvá*nak neveztetett, hogy eleitől fogva más neve nem volt, igazolja egy völgy, mely az erdők alá felnyúlik, és amelynek neve ma is *Igaz Bereczk*.
Az 1426. év előtti s így az eredeti település idejéről bizonyos tudomás ugyan nincsen, azonban szóhagyomány szerint valószínű, hogy a bereczki székely telep is mind a hunok utódainak tartatnak, melyet igazol szóról szóra itt következő kiváltságlevél:[35]
„Nos Sigismundus Dei Gratia Romanorum Rex semper Augustus, ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod venientes nostrae Majestatis in praesentiam fideles [451v] nostri *Joannes Kenesius* dictus Magyar et Radul filius Czakó de Bereczkfalva, nostrae declararunt Majestati, quod in confinibus Terrae Siculorum nostrorum, versus partes Moldaviae existeret quodam villa valachalis Bereczkfalva vocata, ad praesens in parte populis destituta, quam si certis libertatibus libertaremus, ipsa populorum multitudine decoraretur, et homines in ea habitantes ad nostrae Majestatis servitia in illis confinibus Moldaviae essent promptiores, pro notita hujus consideratione visis etiam quibusdam Literis fidelis nostri magnifici Petri de Pelszrötcz Comitis Siculorum nostrorum praedictorum praefatae Villae, super hujusmodi Libertatibus, gratiose concessit, naturaliter attentis supplicationibus praefatorum Joannis Kenesi et Radul filii Czako ac Georgii filii Petri de Nyujtód et Gregorii filii Mathiae de Lemhény siculorum nostrorum pro talibus libertatibus habendis humiliter porrectis, dictae Villae et quibus libet in ea habitantibus seu habitare volentibus gratiose concessimus libertates, Quod nullus omnimo Judicum Regalium vel Terrestrium ipsos judicare, seu ipsorum judicio adstare compellere, aut compelli facere debeat, vel praesummat nisi ipsemet Kenesius cum praefatae Villae villanis [452r] praesumptis sibi Siculis potioribus, quos maluerint, cunctis hominibus que rulantibus Judicium et Justitiam valeant administrare, atque possint. Concedimus etiam gratiose, quod universi et singuli homines cujuscunque status et conditionis existant, de Moldaviae et Transalpinae partibus, ad dictam nostram Villam Bereczk falva liberam et securam habeant facultatem veniendi, ibidem standi et commorandi, quos quidem homines, pro quibuscunque factis, nec Judex Regalis nec Terrestris possit detinere, seu persona captivare, sed ipse Kenesius praedictus pro tempore constitutus, cum villanis dictae Villae et aliis probis viris siculis coassumptis teneatur cuilibet querulanti Justitiam ac omni modum impendere satisfactionem volumus, aut quod sicut hac tenus sunt consveti, ita et in futurum dicta Kenesius et villani de sepedicta Bereczk falva ad faciendam custodiam in illis confinibus et explorationem in partibus Moldaviae obligati sint et ad stricti. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Brassovia in Festo Beati Stephani Proto Martyris [452v] Anno Domini Millesimo Quadrigentesimo

[35] Az oklevél hamisítvány. Vö. Jakó Zsigmond véleménye, in: Hermann Gusztáv Mihály: *Az eltérített múlt*, Csíkszereda, 2007, 52–55.

Vicesimo Sexto. Regnorum Nostrorum Anno Hungariae quadragesimo, Regnorum vero decimo septimo et Bohemiae septimo."
Az itt előfordult nevek most ugyan nincsenek meg, de vannak a következők: Andorkó, Bartók, Bara, Bardocz, Bodó, Bajkó, Batsó, Darvas, Dimény, Egyed, Fejér, mely Tizséri néven volt ismeretes, Farkas, Finta, Fórizs, Frenkó, Gábor, Gergó, Hankó, Istók, Kanisztos, Kaur, Klára, Magdó, Mikó, Orbán, Páskó, Pénzes, Sarány, Szaszkó, Tréfás, régen Esztergás, Vata stb. Ezek közül némelyek egészen kihaltak, de birtokuk mutatja az ősiséget. Több eredeti magyar nevű családok is vannak, de rövidség okáért csakis az ősibbek jegyeztetnek meg. Nem magyar nevű vagy magyarosított néven nincs is magyar lakosa e városnak.
Az oláhok a 18. század második felében kezdettek itt megtelepedni, az első megtelepedőknek az itteni megtelepedésre okult szolgált részint a törököknek hamarébb Moldovába gyakorlott barbárságok, részint pedig az 1787–1788. évben folyt török háború. Kedvezett nekik az itteni szelíd kormányzat mellett a juhok [453r] legeltetésére igen alkalmas helyzet, t. i. a nagy kiterjedésű havasok, minthogy egyedüli foglalkozásuk juhtenyésztésből áll, mely kedvező körülmény oda segítette őket, hogy valószínű adatok szerint 1790-be alig állott népességök 300 lélekben, most pedig vallásukra nézve mind görög nem egyesültek. Ezen gyors szaporodás nagyobb részint oly moldvaiakból történt, kik, a fáradtságos mezei munkára magukat adni nem akarván, juhpásztorsággal foglalkoztak, s kölcsönös viszonyban jövén a lakókkal, házasság útján betelepedtek. Fekvő birtokot ezen oláhok nem bírtak, s nem bírhattak tulajdoni joggal, közelebbről pedig szerezni kezdettek, minthogy a törvény megengedi.
Magáról a *Bereck* névről.
Bereck nem csak (*Bricius*) keresztnevet teszen, hanem hun-schita-magyar nyelven és értelemben határjelt – ripacsos halmot – ripacsjegyet, határok közé szorított, berekesztett berket, Isten felség hatalmának magasztalására egybegyűlt hálaadást véghezvitt jelt jelent.
Régi okiratokban áll „oda tettük a bereczket-bereczet", azaz a határjegyet, halmot, ripacsot, csóvát. Magyarhon vármegyéiben, s különösen Győr vármegyében is tájszóul használtatik „bereczkes" ripacsos szó. Melyről láthatni a Magyar [453v] Tudós Társaság által 1838-ban kiadott „Magyar tájszótár"[36] 38. lapján, valamint az ázsiai nyelvemlékekben, „Rajzolatok" című könyvben, Horvát István pesti híres professor munkáiban[37], és Bizoni Károlynak a régi magyarok emlékéről írt és több évszázadok alatti történetírók nyomán írt könyvében[38] 9. lapon is látni lehet, és ennélfogva valóságos magyar szó, s mind Magyarhonban, mint pedig a Székelyföldön igen sok család találtatik *Bereczk–Bereczki–Bereczk*[39]*–Berek–Berecz* nevezetek alatt.
Minthogy pedig *Bereczk* város szabadalomlevelében *Kenesius*, *Kenesi* név előfordul, helyén látszik egy pár szó kíséretében feljegyezni, hogy Magyar János, mint hivatalt viselő, *kenés*, a maga mellé felvett székelyekkel, mint Czakó Radul, Nyujtodi Péter és Lemhényi Gergellyel Zsigmond császár és magyar királyhoz járulnak szabadalomért, kitűnik, hogy Bereczk már az 1426. év előtt is némű kiváltsággal bírt, sőt maga Zsigmond király 1405. évben kiadott Decretumának II. 1–5. cikkelyei szerint csakis oly váraknak, városoknak, majoroknak, [454r] őr- és csőszhelyeknek enged kiváltságot, mely helységek ki tudták mutatni, hogy a tatárok és besenyők hajdoni pusztításai előtt is kiváltsággal bírtak, s a fenn idézett törvény következő szavaiból kitetszik, hogy a rombolások kiújíttassanak, mely így szól: „Quasdam civitates murorum ambitu cingendas, quasdam liberas villas, seu oppida civitatus honore sublimandas; quasdam consvetudines, que potius abusiones videbantur abolendas; quasdam etiam de nova statuenda decrevimus, sanxiumus et ordinavimus etc." S eszerint Bereczk ki tudta 1426-ba is mutatni, hogy szabad majortelep volt, és ez magából a szabadalomlevélből is kitűnik, melynek utolsó pontja is bizonyítja, mely így szól: „Volumus autem, quod sicut hac tenus sunt consveti ita et in futurum dicti Kenesius et villani saepe dicta Bereczkfalva ad faciendam custodiam in illis confinibus et explorationem in partibus Moldaviae obligati sunt et stricti".
És hogy minekutána a tatárok, besenyők által, valamint hadakozások, éhség, döghalál miatt Bereczkből a lakosok elpusztultak volt, a fenn idézett székelyeknek, mint berecki lakosoknak, szabadalom adatott [454v], hogy népesíthessenek, lakosokat szállíthassanak, és a hely körülményei szerint Molduva felé a határszélyeket őrizzék. És hogy sebes posták által a veszélyt hírül adhassák, máglya vagy lármafák meggyújtása is szokásban volt. És ezt a Bereczk városi kenés maga mellé felvett székelyekkel hogy valósággal végre is hajtotta minden közelgő veszély és betöréskor, erre ezer példát lehetne felhozni. És most nem áll egyéb hátra, mint a *kenés* nevezet.
E szó kiejtést nem lehet idegen szónak tartani, mert *kenés*, *ken*, *kon* annyit jelent, mint gyámol, erősség, alap, hivatal. Ebből van várkon, várerősség, gyámola az erőnek. *Kenese*, *gyűléshely*. Tehát midőn *kenesius*, *kenési* szavak jutnak eszünkbe, hivatali személyt kell értenünk. *Kenés*, *ken* szavakat láthatni a magyarok

[36] *Magyar tájszótár*, Buda, 1838.
[37] *Rajzolatok a magyar nemzet legrégiebb történeteiből*, Pest, 1825.
[38] Bizoni Károly: *Magyarok ázsiai emléke*, Pest, 1845.
[39] Az eredetiben is ismétli a formát.

ázsiai emlékéről írt könyv 33. és 34. lapjain. Tehát nem idegen szó.
Hogy Bereczk önálló hatóság, a már leírt kiváltságlevélből látható, a kivételes időszak alatt mindazáltal a cs. k. járásbíróság alatt állott. Összes népessége 3162 lélek, [455r] e közt a székelység 1742, az oláhság 2400, nem székely magyarok 20. Vallásra nézve római katolikus 1742, református 20, görög nem egyesült 2400.
Mint elöl is íratik, Bereczk fekszik Háromszék keleti szélén, határai dél és délkeletről a kézdimartonosi vetéshatár, továbbá az Ojtoz vizéig azon falu erdeje. Ezen folyón túl az Osdolai erdők *keletre egy darabig a moldvai határok*, tovább keletre a Bereczkhez tartozó praedium, Soósmező nevű falu erdeje, és éjszakra a hat közönség, úgymint Lemhény, Nyujtód, Szászfalu, Sárfalva, Almás és Csomortán falvak közös havasai, idébb nyugot felé a lemhényi közönség erdős helye s vetéshatára.
A várost délről, keletről fel éjszakig közép magasságra emelkedett hegyek körny[ék]ezik, nyugotról s éjszaknyugotról sima térség.
A kelet felőli erdőségekről lezuhanó patakok a városon felyül negyed óra járásra egyesülnek, [455v] s formálják a kis folyót, mely a várost hosszába átvágja. A város dél felőli részét is átvágja egy kis patak, melynek *Rákos* a neve. (Ezen patakban találtatott 1838-ban egy hét és fél fontos fog, mit a víz áradása sodort ki, és amely többek által megszemléltetvén, mamudfognak ismertetett, becsületszavára egy huszár tiszt úr elkérvén, nem vissza, hanem ezredesének Sepsi Szent Györgyre küldte, ez pedig az említett tiszt úr állítása szerint Bécsbe küldötte volna.) Ezen kis patak a város közt a mással egyesülvén, a neve *Bereck vize*, s egyesül a szomszéd lemhényi, valamivel nagyobb patakkal, melynek *Feketeügy* lévén neve, és amely a *Kászon vizét* s minden háromszéki falvak patakait magához ölelvén az Olt vizébe szakad, Feketeügy nevét megtartva.
A városnak négy részekre osztott vetéshatárai vannak.
Az első neveztetik *Közép határnak*, foglalja magában a következő nevezetű dűlőket:
Hideg kút. Nevét kapta egy igen jó és bőv forrású kútról, mely közelében van.
Ördöngös. Nevét kapta fekvése s a föld sajátságáról.
[456r] *Dombhát*. Nevét onnan kapta, hogy kevéssé emelkedettebb helyen fekszik.
Farkasvár, ez is hasonló, emelkedettebb fekvésű, de nevezete eredetéről nincs tudomás.
Halastó. Ennek egy része posványból áll, de ahol hal nem teremhet. Elnevezése mégis arra mutat, hogy régi időben ezek halastavak voltak.
Kertláb. Nevét onnan kapta, hogy a belső kertek gyümölcsöskertjeivel szemberúg.
Csorba út. Nevét kapta azáltal, hogy ezen dűlőt az országos út kettőbe vágta. Ezen határrész csaknem egészében szántókból áll, s kevés kivétellel jobb termő sajátsággal bír, mint a többi határrészek, de kiterjedése csekély nagyon a birtokosok számát tekintve.
Alsó határ:
Az első dűlő megírt *Csorba út*, tovább *Bonis ponkja*. Ez családi név ugyan, de sem itt, sem a környékben ily nevű család nincs.
Nagy szénafű. Ez régebben neve szerint kaszáló volt, most jobb része szántó, vizenyőssége miatt gyenge termés ád.
Bodók malma. Ez a lemhényi Bodó családnak elpusztult malmáról kapta nevét.
Szegényszer. Nevét [456v] a föld tulajdonsága adta, mely száraz időben nehezen művelhető, a sok esőzés pedig ártalmára van a termésnek.
Papszer. Nevét kapta a canonica portioról, mely a római katolikus pap által használtatik.
Hosszak. Ez a dűlőnek hosszúságától vette nevezetét.
Középláb. Ezen dűlő a határnak közepébe esvén, onnan vette nevét.
Az eddigi határdűlők térségen feküsznek, s valamivel termékenyebbek az ezután következőknél. Ezen határrészekről a népmonda azt regéli, hogy ezek is erdős részek voltak hajdon, most a háromszéki gyönyörű síkságnak kiegészítő része.
Kápolna hegy. Nevét kapta ezen hegyen volt kápolnáról.
Két völgy köze. Két völgy közt fekszik, s innen kapta nevét.
Cserefark. Hajdon csereerdő volt, most szántó.
Ezen dűlőnek kis magossága lévén, a vesztőhely ott létezett s létezik most is.
Akasztófa nyíre. Ez a vesztőhely szomszédságában lévén, apró nyíres erdő volt ezelőtt csak 40 évvel, most szántóföldek terülnek el rajta, melyek nagyon silány termést adnak.
Bongos ár, *Rákos nyír oldal* és *Csura* nevet viselő harmadik határrész. Ezen egész határrész irtásból van. Első dűlője a *Bongos ár*, régi, eredetéről semmi [457r] emlék nincs.
A *Rákos nyír oldal* kapta nevét alatta folydogáló csekély patakról, melyről elébb említés volt a mamudfogat érintve.
A nyír oldal, kapta nevét erdejéről, mely onnan kiirtatott.
Csura, régi név, eredetéről tiszta tudomás nincs.
Ezen határrészek oly silányok, hogy csak mintegy negyedrésze termi meg az őszgabonát, többnyire minden másod-, harmadévbeni trágyázás mellett. Ez okból csak zab- s pityókatermelésre használtatik.
Felső határ:
Első dűlő *Oldal*, egy része szép, a város délkeleti része felett díszeskedő bükkös erdő, más része kaszáló.

Nevét kapta, mert egy kissé emelkedett hegyoldalon terül el.
Prósa, régi név, az országos út hosszában átmetszi. Itt végeztette ki egy Surtz nevű ezredes azon katonákat 1788-ban, kik az akkor csíki, vagyis úgynevezett 1. székely gyalogezredhez tartoztak, s az úgynevezett Gyilkosi szorosban vívott csatából életben megmaradtak (ezen hely és csatáról maga helyén lesz bővebbe említés).
Rekicze, nevét kapta az úgynevezett rekicebokrokról (csigolyás), mely ezt mint víz melletti határrészt nagy részben borítja, gyenge növései szekér- s egyéb kasok készítésére igen alkalmasok.
[457v] *Dombhát*, sajátságos elnevezés, mint Közép határban is.
Hidegkút, ennek területében van egy jó vizéről nevezetes kút, s a dűlő erről veszi nevét.
Gombás út, ez a név magyarázza is egyszersmind elneveztetését. Fekszik az úgynevezett Várpatakán alól, s területiben, a patak mellett van a vár pincéjének nevezett kis omladékos helyiség, ahol a zöld pázsinttal borított, mintegy 36 négyszögölekre terjedő omladékokban most is igen ép tégladarabok találhatók.
Ezen Várpincének nevezett omladéktól mintegy száz lépésre fölfelé fekszik egy négyszögű vár, melynek omladéka régi időtől fogva kaszálóhelyképpen használtatik, belső területe pedig, mely 4828 négyszögölt tart, szántónak.
A váromladék kívülről hosszára 110, szélyire 85 öleket tart, itt-ott meg lévén ásva, ép kőfal is találtatott négy lábnyi szélességű, s így tekintve az omladék területét, a várfal vélt magosságát mintegy három ölre tehetni. Bejárás alólról, ti. Háromszék regényes térsége felől volt. Találtattak itten három hüvelyk vastagságú, igen jól készített tégladarabok, ily szám volt látható: *XV*, és cserép- vagy födni való tégla, melyen látszott *COHHIS*, *COHHIBRAC* felirat és betű.
A vár kellő közepén kút volt, most élő vadalmafa van; az ott létezett [458r] épületeknek több vasdarabok adják hitelességét, úgymint ablak- s egyéb sarkok megtalált darabjai.
Traditio szerint e vár Benetur fejedelemasszonyé lett volna. Ma is a nép Beneturné várának nevezi. Némelyek a nevét így akarják értelmezni: *Benetor*, mások pedig *Beneúr vára*, de kellő meggyőződésre egyik sem vezet.
A tégladarabok rómaiak általi építtetésére adnak több hitelt. Ennek némű erősségére szolgál az is, hogy ezen vár mint végőrhely összeköttetésben volt a szomszédos Lemhény falván felyül, Almás és Csomortán közös birtokukon lévő erdőn, az úgynevezett hegyes hegy keleti részén egy magas sziklacsúcson állott s most csak omladékáról üsmerhető hasonló várral, mely ma a nép által *Vár erőssinek* neveztetik. Ez pedig régi nevezet szerint a *Csukján* hegyi várral, mely a Csomortáni erdőn *Csukján* nevű s *Várhegy* név alatt üsmeretes. És ez a Kézdi szentléleki úgynevezett *Perkő* hegyén volt várral, mely a híresneves *Bálványosi*, ez pedig az ikafalvi Rhabonbán *Ika* várával volt összeköttetésben bizonyos jeladások által, állítólagosan.
[458v] Visszatérve a Beneturné várára, ennek belsejében a szántóföldeken ezelőtt mintegy huszonöt évvel találtatott egy kis ezüst pénz, melyen ki lehetett olvasni ezen betűket: *GALB*.
A vár távolsága Bereczk városától mintegy ötszáz lépésre esik, azon időben éjszakról egy cserfaerdő alatt feküdt. Kilátás volt onnan nyugotra le a háromszéki és barcasági térségekre, dél és keletről pedig a regényesen elnyúló hegyláncolatokra.
E váron felyül *Kökényes* és *Trébes* néven két dűlő van. A Kökényes veszi nevét azon nevű vadgyümölcsöt termő bokros erdőről, mely ott hajdon volt, most pedig kiirtatván, részint szántó, részint kaszáló. A Trébes név eredeti, a terebélyes cserfákról kaphatta nevét.
Ezen Felső határnak nevezett egész határrész nagyon silány gabonatermést nyújt a szorgalmas gazdának, mindennemű gabonára nézve.
Következnek az erdőségek nevei:
Apró csere. Kapja nevét onnan, hogy alapzata kőszirtes lévén, fája nem nőheti ki magát.
Csatornás, *Csorgó bércz*. Ikerbércek, nevezetük [459r] eredetét nem tudhatni, e nevüket fekvésük alakja adhatta.
Nagy csere. Ez nagy cserfákkal díszeskedett, szép erdő volt, melyet 1814-ben a szélvész 4/5 részben gyökerestől kidöntött.
Koncz. Nem lehet megbizonyosodni, miről, kiről és mikor kaphatta e nevet, a név családi.
Csere lüget. Növendék cserfaerdővel díszlik, nevét arról vette.
Kerek mogyoró. E név eredete nem tudatik.
Borzlik. A borz egy erdei vadállat, s ennek barlangjáról kapta a nevet.
Sikó. Inkább irtott kaszálóhely, mint erdő. A Sikó, mint tudatik, családi név, itt pedig sem a korábbi, sem a régebbi időben ily nevű család ismeretes nem volt, a környékben sem volt hallható.
Tiszás. Eredeti név, de honnan származik, bizonytalan, azonban régen tiszafa (mely itt ritkaság) termett, s arról vehette nevét. Itt kutatások történtek érckeresés végett, de eredmény nélkül.
Lóbércz. Gyanítólag a lovak legelője lehetett, most nagyrészben erdő és irtvány.
Az eddig leírt bércek közép-, de egyforma magosságban emelkedve, láncolatuk [459v] északról kelet felé húzódik.
Kis és *Nagy meggyes orr*. Sem meggy-, sem más gyümölcsfája nincs, csakis magyaró, bükk, nyár, s így a meggyes nevet hogy miképp kaphatta, tudni nem

lehet. Család sem lévén e néven itten vagy a környékben.
Agyagas. Földje természetéről kaphatta nevét.
Ezen két nevezeten előfordult bércek keletre feküsznek, magosságukra nézve az előbbiekkel egy vonalban.
Lügetek. Két kisebb kiterjedésű, csekélyebb magosságú erdős részek, a kettőt elválassza egymástól egy kisszerű, de mély patak, mely Harang patakának neveztetik, azért *a nép mondája szerint, mivel a tatárok kijövetelekor a harangokat ebben rejtették volt el.*
Bogdán. Családi név, de eredete tudva nincs, a bérc pedig községé.
Ezen eddig leírt hegyláncolat környezi azon völgyet, mely *Igaz Bereczk*nek neveztetik. Maga e név elégséges annak bizonyítására, hogy az első birtokfoglalók ezen keskeny völgyben ütötték fel tanyájukat, de ez annak is igazolásául, hogy tehát Bereczk azon [460r] falvakkal, kik magukat a legrégibb települések utódainak tartják, egy sorban áll, mert a bereczkfalviak is éppen úgy, mint amazok, az erdők közt foglaltak előleges lakást.
De igazolja ezen völgy ősrégi neve ama terjesztett s a mostani időben minden helyes megfontolás nélkül szélnek eresztett azon ráfogás hamisságát is, mintha Bereczk területének első foglalói oláhok lettek volna. Második és erőteljes, megdönthetetlen igazság e kérdésre vonatkozólag maga az arról szóról-szóra leírt kiváltságlevél, melyben nyilván mondatik, hogy székelyek voltak azok, kik a király előtt megjelentek, és székelyeknek adatott a kiváltság.
Omláka. Félig bokros, félig szántó s kaszálókból álló, nevét hihetőleg azon omladékosságától kapta, mely némely részében a víz által okoztatott.
Magos hegy. Ez a magasabb hegy a völgyek s térségekkel szomszédos alsóbb rendű s közelébb fekvő hegyek közt, nevét magossága adta, éppen azért ennek tetejére volt alkalmazva az úgynevezett *lármafa* mindannyiszor, valahányszor kelet felől veszélyt következtető ellenség jövetelének híre jött.
Daragi. Ősi név, eredetéről nem tudhatni.
Kőhordó. Köves, magas domb, nevét arról kapta.
Ravaszlik. Fekvésétől vette nevét.
Bornahordó. Fenyves erdők [460v] útja lévén, honnan boronák hordattak, ebből kapta nevét.
Ezboina. Völgy, régi név, eredetéről nem tudhatni.
Jézus pataka s hegye. Igen meredek hegycsúcs, mely az ellenségtőli félelemben az oda menekülteket a veszélytől oltalmazta, s így a Jézus oltalmazó nevét vette fel.
Plése, *Kovács szén*. Ikerbércek eredeti nevek, eredetökre nézve nem lehet megbizonyosodni.
Tekeres. Völgy, melynek kis pataka kanyargólag s székelyesen tekerőleg folyván, innen kapta nevét.
Leányvár. Egy hosszú bérc, melynek nyugoti része félkörben meredek, s ezen oldaláról tekintve megmászhatatlannak mutatja magát. Ennek tetejin állíttatik, hogy egy kis vár lett volna, melynek annyi jele mutatkozik, hogy sáncásások ott csakugyan láthatók. Néprege azt mondja róla, hogy a már megemlített Beneturnénak egy leánya lett volna, s annak számára lett volna építve ez a kis vár, de a dombnak délkelet felőli kinyúlása elzárkózhatásra s bátorságosításra teljességgel nem látszik alkalmasnak. E nevezet azonban a legrégibb időkről maradt fenn.
[461r] *Bába hegy*. Meglehetős magosságú hegy, a név valamely bábáról vagy annak eseményéről látszik ragaszhatottnak, de bizonyost tudni nem lehet.
Fekete hegy. Ez a havasi hegyeken innen lévő, középmagasságú hegyláncolatból mintegy büszkén emelkedik magosabbra, tetejéről Háromszék s Barczaságnak csaknem minden falui, kisebb-nagyobb helyei látszanak, egy része kaszáló, más erdő.
Szakadák. Ezen Fekete hegynek mintegy alantabb álló kifolyása vagy kiszakadása volna, sima hegygerinc középmagasságban, kaszálóhelynek használtatik.
Szénégető. Kétségkívül, nevét a szénégetésről kapta.
Mészgödör. Mészégetés próbáltatott, s nevét abból kapta.
Kanisztos. Ez családi név, mely család e néven kihalt, tartozott a legősebb családokhoz.
Meddűs fenyő. Jobban mondhatnék *Meddő fenyves*nek, erdeje sajátságáról kapta nevét, hol a fenyőfák megritkulván meddőn maradtak.
Sólyompatak. Nevét hihetőleg az ott tanyázott sólyommadaraktól kapta.
[461v] *Csorja*. Családi név is, de sem itt, sem Háromszéken e néven család nem üsmeretes.
Fürész orra s *Magyarós oldal*. Ezen utolsó fájáról neveztetik, az első pedig hogy fölemelkedettsége alatt deszkametsző fűrészek léteznek.
Bobics. Eredeti név, hogy mikor s honnan ered, nem bizonyos. A birodalmi út, mely Brassó felől Moldvába vezet, ezen a bércen tekerkődzik be az Ojtozi vámba, tizenhárom fordulásaival.
Király útja. Régebben valamelyik király parancsából ott nyittatott meg a Moldvába vezető út, s ebből vehette nevét.
Verestamás. Ez név, s hinni kell, hogy mivel van e városban Veres család, valamely esemény okozhatta, hogy ezen erdős bérc azon nevet kapta, az erdő maga a városi közönségé.
Tölgyes. Ez egy igen hosszú erdős bérc, minek egy része irtás által kaszálóvá formáltatott. Nevét fekvése adta, ott a bérc közepén felemelkedett tölgy alakú dombjáért. Ennek az Ojtoz vize folyama s keskeny völgyébe berúgó s itt szétterült köves szirtjei alatt áll az *Ojtozi cs. kir. Vám*. Lakói a harmincadi és veszteglői tisztviselőkből, [462r] két szállító (speditens), a római katolikus lelkész és a város vendéglőseiből

állt régen, és 1848-ig a szélyőrségi katonaságból s ezek őrigazgatóság[á]ból, kiknek laktanyájukat most a pénzügyőrség foglalta el. Ezen tölgyes oldalára vitetett ki egy ágyút *Kvarini* nevű *Contumacz Director*, midőn meghallotta, hogy az innen egy óra járásnyira eső, úgynevezett Gyilkosi szorosban árulás következtében 1788-ban a törökök lekoncolták az úgynevezett csíki, vagyis 1. székely gyalogezred két századát, s lővén vele egy párt, a törökök visszavonultak. Bereczk s a többi falvak ennek köszönhetik, hogy a törökök fegyvere s tüzének pusztításaitól menekültek.

Kalaszló. Nagy erdős bérc, bükkfák csoportozata foglalja el egy részének területét, más része irtás által most is pusztíttatik.

Kis havasalja. Erdős rész, fenyves és bükkös erdőkből áll.

Itt átlépjük az Ojtoz vizét, mely ered a Bereczk városával szomszédos osdolai erdőkről, s magához vévén az összefüggő minden bércek patakait, kifoly Moldvába, ahol a Tatros és Szeret nevű folyókkal egyesülve [462v] szakad a Dunába, Galacon felyül félóra járásra.

Luptyán. Egyesülve a Gyilkos nevű bérccel, a Luptyán név eredetinek mondható, a gyilkosról pedig azt kellene s lehetne hinni, hogy 1788-ban kapta ezen nevet. Ez annyira szoros hely, mintegy száz ölnyi hosszúságig, hogy az Ojtoz víz folyama s ezen Gyilkos bércz kőszirtjei közt némely helyt alig három ölnyi szélyességű, még a most mesterségesen készített út is. Ezen szorosnak első részénél van egy kis puszta nyílás, körülbelül ötszáz négyszögölnyi egész terjedelme, ide volt felállítva a csíki ezredből két század, kiket a törökök hátulról békerítettek, s a jeladásra két tűz közé szoríttatva ott koncoltattak le, csak tizennégy lévén képes magát kimenteni futás által, ezek is katonai törvény szerint lakoltak érte! Ha ezen esemény előtt az a hely már gyilkosnak nem neveztetett volna, igen méltán kaphatja vala azt a nevet akkor, de azelőtt már gyilkos volt a neve fekvésének természetes következéséből, és hogy a hegyi rablók ott bátran fosztogathattak s gyilkoltak.

Kalaszló (más ága), bükkös és fenyves szép erdeje van.

Rakottyás. [463r] Ezen név arra mutat, mintha erdeje rakottyaféle fa volna, de szép bükkös erdejével, szép pusztás helyeivel különösen I. Rákóczi Ferenc[40] várerősségével díszeskedik. Ezen várnak összevissza düledezett romjai most ki vannak javítva, s hadi szempontból jóval célszerűbben megerősítve.

Perdikátor. Nagy bükkös és fenyves erdőrész, közbeközbe tágos, erdőből irtott kaszálóhelyekkel. Neve hogy honnan ered, rájönni nem lehet.

Szárazvölgy. E nevet fekvése adta, száraz természete földinek, minthogy semmi patak vagy forrás, melyből bármi kevés patak emelkedhessék, nincsen. Nevezetes és igen jó köszörűköveket lehet kapni bányájából.

Gergo. Ez régi családi név, mely itt birtokos volt, azonban az erdős rész eleitől fogva a városi közönség tulajdona. Igen szép és fenyves erdeje van. Mesopotamiaban Georgia tartomány.

Koszta (*másképp havas útja*). Ragasztott név, nem lehet tudni eredetét s okát.

Tömlő hordó. Nevezetét arról kaphatta, hogy a mokánok (juhászok) a tömlőkbe gyúrt túrójukat itt szokták béhordani.

Ketsege. Ha a kis patak, mely ezen szép fenyves és bükkös erdőnek egyfelől oldalát mossa, halakkal bővölködnék, s mégpedig kecsegével, lehetne állítani, hogy [463v] arról kapta nevét, de ez nem lévén, sem emlék, mely e név eredetére vezethetne, e név ragasztottnak mutatkozik.

Következnek a havasok, melyek átolánosan 1769-től fogva, mikor Moldva felől határvonal állíttatott fel, *revindicalt*nak neveztettek, és amelyek a moldvai havasokkal szomszédosok délkelet és keletre.

Lipse. Eredeti név, s hogy honnan eredhetett, bizonytalan, és magosra emelkedett havasi bércek éle, mereiben puszta legelőhely.

Jáhoros vagy *Juharos*. Juharfák terméséről kaphatta nevét gyanítólag, pedig tiszta bükkös őserdő.

Harangbércz. Fekvése s alakja adhatta e nevet.

Kalabucs. Ennek alját bükkös és fenyves őserdők borítják, igen magosra emelkedett hegycsúcsa sivatag pusztás. Közép tetején áll mint határjel a császári-királyi sas. Keleti fele Moldvához tartozik. Innen igen szép kilátás van Moldva s Oláhország felé, melyeknek összefüggő síkságai s kisebb-nagyobb bérces völgyei jól látszanak.

Esztena sora. [464r] Esztenás hely, hol állandóul oly tanya létezett s létezik, melyben a körül fekvő havas réteken legelt juhok legeltetői (oláh néven mokánok) igen jó túrót készítenek.

Dobri. E jeles név eredetére rájönni nem lehetséges. Ezen havas résznek is egy része legelőre használt silány pusztából, más része tiszta bükkös őserdőből áll.

Hidegbércz. Oly része a havasoknak, hol bármely oldalról fújjon a szél, az érezhető, s gyanítólag nevét ez okozhatta.

Soósmező falu helyleírása.

Soósmező veszi nevét egy faluba lévő sós forrásról, mely azonba használatba nincsen. Ezen völgy 1823-ig erdőség volt, melyet havasok környeznek körös-körül. Fekszik éppen a moldvávali határszélen, s így keletre a moldvai Herzsa nevű első faluval s ennek erdőségével határoz.

Ezen hely s a körül fekvő havasok 1769-től fogva revindicalt nevet viseltek, azon legyőzött állításból, mintha ekkor az országos határjegyek felállításával

[40] Valójában. I. Rákóczi György erdélyi fejedelem.

Moldvától foglaltattak volna vissza. Ezen Soósmezőt hozzá [464v] tartozó havas részeivel együtt, sőt más havasokkal, boldogult József császár az 1764-be felállított 2. székely ezrednek ajándékozta, az ezred pedig 1823-ba huszonnégy oláhoknak 500 pengő forint évenkénti árendáért örökös címmel birtokába adta. Ezek 1824-be építteni is kezdettek, s csakhamar Bereckből s Moldvából annyian telepedtek oda (mind oláhok), hogy most a lelkek száma 1054, mind görög nem egyesültek, catholicus pedig csakis 35 van.
Legfelsőbb rendelet következtébe 1864. szeptember 15-én, s így 95 évi folytonos panaszkodás után Bereck városának teljesen visszaadatott, a hamarébbi contractus megtartásának feltételével.
Határrészei:
Fokhagymás. Ragasztott név, törökbúzás és kaszáló, csekély kiterjedésű völgy.
Vargatemető. Régen a Kézdi Vásárhelyiek átollánoson *Vargák*nak neveztetvén, e helyen kettőt a tolvajok megöltek, s ide el is temettetvén, erről neveztetik.
Macsukás. Az oda települt oláhok adták ezen oláh nevet, itt alabástrombánya van.
Halaspatak. Nevét a bővön tenyészett halakról kapta, itt igen jóféle vaskő tanáltatott.
Luptyán. A Bereczk felőli *Luptyántól* vette [465r] nevét. Ragasztott név, fenyves és bükkös erdő.
Gyertyános. Fájáról neveztethetett el, most nem gyertyán-, hanem fenyves és bükkös erdeje van.
Kisshavas. Ezen nevű havasnak egy része *Csernika*. Eredeti név, de honnan s mikor ered, nem tudható, erdőrész, itt is jó vaskő találtatik.

Bereczk, 1865. február hó 4-én.

Máttyás Antal tanácsos

BIBARCFALVA

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 66. mft.
(Fol. Hung. 1114/57.)

Helynevek.
[79r] 1mo. Bibartzfalva község régi időktől fogva tartozik Udvarhelyszékhez, Bardotz fiúszékbe fekszik.
2do. A hely neve esmeretes országszerte a jó iható borvíz, elkészült és készülendő feredeiről Borvízes Bibartzfalva név alatt.
3. Bibartzfalva vette nevét a mellette fekvő, a régi időkbe Tiburtz várának neveztetett bükkerdőről, hol is Tiburciusnak egy földdel kerített vára (lakhelye) létezett, mi most is látható.
4. A községnek hajdonába Tiburtzfalva volt a neve, s az után legkorábban a magyarok által neveztett Bibartzfalvának.
5. Megtelepedések a régi időkbe bizonyoson, minthogy magas helyt feküdt Tiburtz vára, a hunok béjövetelekor oda telepedtek meg, s azután hihető, hogy ottan a víz nemléte mián alábbszállva a mostani helyre telepedtek, s népesedett a székelység felállásakor a Szilágyból, Bándról, Déésről, úgymint a Szilágyiak Szilágyból, a Bándiak Bándról, a Szabó család pedig Déésről s legközelebb Bardotzról.
6. A helység eredetéről és a következő helynevek magyar nevezéssel bírnak:
[79v] A község határaiban lévő topographiai nevek dűlőnként a katasztrális munkálatba felvett jegyzőkönyv szerént a következők:
a. *Út által*, a falun felyül, Baczon felől fekszik, s minthogy a szántók az úton keresztül szakadnak, onnan vette nevét.
b. *Köveshegy által*, felemelkedett köves hegy, azért neveztetik *Köveshegy által*nak.
c. *Vasbánya*, vette nevét a vaskőtartaléktól.
d. *Tekepataka*, régebben a fiatalság, amint nevezték, tekéztek, s arról vette nevét.
e. *Borsóhely*, a régi időbe egy jéghullás idején egy egyén ottan borsó nagyságú jeget látván, nem tudta borsótól megkülönböztetni, több egyéneket borsószedni vitt oda, de okosabbak lévén, jégnek lenni esmérték, a helyet azzal nevezték *Borsóhely*nek.
f. *Esztenahely*, egy szép legelő nagy kiterjedéssel, fekszik felemelkedett helyen, a közepette vagyon egy édesvízforrás. Hajdonába esztenák csináltattak, s onnan kapta nevét.
g. *Vágott*, régi időbe erdős hely lévén, levágatott, s a hely szántónak használtatik, arról hívatik vágottnak.
h. *Orotás*, ciheres hely lévén, kiarattatott, azért hívják orotásnak.
i. *Tövishely*, a legjobb szántás után is bővön töviset terem, azért neveztetett Tövishelynek.
j. *Dungótető*, egy magos hegyen fekszik, a nagy szél dungásától neveztetett Dungótetőnek, ezen helynek egy része füvenyes kősziklán fekszik, nagyobb része fekete agyag.
[80r] k. *Sipos*, a régi időbeni hadjárat idején, minthogy nádas hely lévén, a gyermekek ott bújkálva nádból sípot csináltak, azzal ijesztették az ellenséget, onnan kapta nevét.
l. *Tokostető*, hajdonába alatta lakott a Tokos család, s régi adat szerént 1612-be enyészett el, a tetőn nagy darab szántója lévén, arról neveztetett Tokostetőnek.
m. *Várbükk*, a báró Apor Lázár úrnak tulajdon bükkerdeje, ennek a tetejébe volt Tiburciusnak a vára, mit Tiburcz várának hívtak, s helye ma is látható.
n. *Fosztó*, a Nagy és Kis Batzon felől lefolyó víz által elkülönített határrésze Bibartzfalvának, régebben, bokros hely lévén, több fosztogatások történtek, arról vette nevét.
o. *Nagy oldal*, egy gyönyörű szép cserefákkal neveltetett erdő, fekszik magos helyt.
p. *Tőszeg*, posványos hely, [a] borvízforr[ás]on majd minden gazdának kenderáztató tója vagyon. Ennek

egy utcája *Tószeg utca*, hol mindkét felől feredők vagynak és készülnek, a tókról kapta nevét *Tószeg*.
8. Bibartzfalva határos Bodos, Telegdi és Kis Batzon, Magyar Hermány, Bardotz, Olosztelek és Baroth határaival.

Bibartzfalva, augusztus 29., 1864.

Gáspár Pál jegyző mp.
Benedek Elek bíró mp.

BIKFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[32r] Helynevek Bikfalva községből, Háromszék megyéből, Sepsiszékből.
1. Fekszik Erdély ország keleti részén, a Székelyföldön, Háromszéken Sepsiszékben, a Kárpátokból kinyúló hegyláncolatok egyike, Csiga vára nevezetű erdős bérc alatt. Fekvése határai: keletről Erdélyt Oláországtól elzáró Kárpátokból kinyúló erdős hegysorok, északról Lisznyó nevezetű falu, nyugotról az Uzon és Kökös határait az övétől elválasztó, Feketeügy nevű középrendű folyó, délről a Dobolló nevű, tiszta olá népességű falu és a Barcaságon vagy más szókkal a Székely- és Szászföld határvonalán fekvő Prázsmár nevű szász város. Brassótól mintegy három mérföldre fekszik.
Népesedésére nézve egy a legnépesebb székely falvak közé számítható. Minthogy semmi üzérkedése nincs, lakói csak földmívelésből élnek, nagyon kevés mesterembert számlálhatván keblébe.
Határai bő szénát és gabonát terem[nek], tüzelésre megkívántató erdeje kielégítőleg vagyon. Határait csaknem mindenfelől meglehetős nagyságú folyóvizek környezik, úgymint a Feketeügy, Tatrang folyó, mely a Hétfalusi havasokból ered, s több magyar, szász és olá falvak határain elfolyván, határán a Feketeügy beszakad, úgyszintén a Dobolló vize, mely újólag alább a Tatrang[ban] [32v] és úgy mindketten a Feketeügybe szaladnak.
2. Nevezete emberemlék óta csak ez az egy, eredetét onnan magyarázzák, hogy roppant bükkerdők[től] lévén környezve, innen neveztetett Bikfalvának.
3. Ezen falunak soha nem volt más neve.
4. Ezen község több rendbe lévén háborúk áldozatja, adatok nincsenek, hogy mikor alakult, hanem 1863[-ban] a megavult ref. templom és tornyai újból építvén, ily évszámokot tanáltanak latin szókkal jegyezve: újíttatott 1545 – újíttatott 1663, újíttatott 1763, és mi megújítottuk 1863-ba. Tehát egyéb emlékre nem találva következtettük, hogy még a reformatio előtt is bírhatták valakik, a reformatio után a reformátusok bírták, hol ezen anyaszentegyház ma is szépen virágzik.
5. Népessége az ős székely faj.
6. Nevét honnan és mikor sajátította, nincs adatunk reá.
7. Határrészei többek vannak, úgymint a három váltóhatár, nevek a szomszéd falukról neveztetnek, mivel felőlök vannak, úgymint Lisznyó felőli, Dobolló felőlli és egy Közép határ, mivel ez a más kettő között fekszik. Vannak törökbúzát termő határrészei, melyek közül egy volna elnevezéséről megjegyzendő, az úgynevezett Bástelke vagy jobban mondva Basatelke, mely éppen a Szász- és Székelyföld határán vagyon, igen szép térség. Erről szájhagyomány után annyit bírunk, hogy a török háborúk alkalmával ezen a helyen tanyászott táborával egy kegyetlen török vezér, s innen kapta Basateleke, székely rövidséggel mondva Bástelek neve[t].
[33r] Forrásai vagy egyéb nevezetességei nem lévén, többel jelenleg e tárgyba szolgálni nem tud[ok].

Bikfalván, 1864. október 30-án.

Bong István bikfalvi ev. református pap

BITA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[35r] Helynevek Háromszéken, Kézdiszékben levő *Bita* községből.
Bita község fekszik Kézdiszék délnyugoti szegén, a *Feketeügy* vizének északi partján.
Más elnevezése nevezett községnek nem volt, keletkezéséről s honnét lett bénépesítéséről tudni nem sokat lehet, hagyomány és írásos adatok keletkezéséről csak mintegy négyszáz évekre menyen vissza.
Kicsiny közönség, nevét honnan vette, nem tudhatni, helyelnevezései is nem sok figyelmet érdemlők, mivel többnyire a hely fekvéséhez vagynak alkalmazva, mint pl. *Béjövő*, *Hosszak lába* stb., s a régebbi időkben egy írástudó ember sem lakván a falut, levéltárakba is semmi adat nyomára jönni nem lehet.
Ha felesleges leend is, egy pár alhatárrész megnevezését ide jegyzem:
1. *Veress mart*, egy emelkedett, s mintegy kétszáz holdnyi területet magába foglaló láb, nevét vehette a *Feketeügy* mellette folyásakor – vereses agyag talaja lévén – a mosás által okozott vereses omlásaitól, most azonban nevezett víznek csak holt árka látszik ott, maga egynehány öllel tovább költözött.
2. *Iván nyíre*. A község keletkezésekor nyíres erdő lehetett ott, most azonban igen jó, szép lapályos és termékeny határrész.
3. *Kurvák úttya*, a múlt századokban szokás volt nevezett közönségben az erkölcstelen nőszemélyeket hajok levágása után a faluból kiutasítani, s rendesen

ezen úton utasíttattak vagy kísértettek ki, s innen neveztetik máig is.

Bitán, 1864. szeptember 30-án.

Modi Mihály bíró

BODOS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[39r] Helynevek Bodos község, Miklósvárszék.
Először. Erdélyország, Erdővidék, Miklósvárszék, Bodos.
Másodszor. Csak egy Bodos, lakosai magyar ajkú, más nemzet nem lakja.
Harmadszor. Soha más elnevezése nem volt, Bodos.
Negyedikszer. Ezen község legkorábbi említéséről nem tudunk.
Ötödször. Hogy honnan vétetett nép eredetje, nem tudjuk.
Hatodszor. Hagyomány, írott vagy nyomtatott emlékek nincsen, amelyből valamit tudni lehetne a név eredetéről.
Hetedszer. Mező három elnevezettel:
Első. Baroth útja határa apróbb elnevezései: Balogfölde, Árnyék, Egrestető és oldala, Bedefeje és -köze, Kis nyír, Cseteköze, Tófeje és -oldala.
Második. Baczon felőlli határa apróbb elnevezése: Verőfény, Mezővágás, Sántahegy, Beserét, Kerekhegy, Fosztó, Csihányos és Hosszú nyilak.
Harmadik. Száraz Ajta felőli határ, apróbb elnevezése: Farkaslik, Pálhegye, Küsliget, Besenyő, Bornahordó, Benkepatak, Széna nyíre, Kosár alya és Szénamező.
Ezen határba kaszálóhelyek: Cseredomb, Vágott út, Ganáros orotás, Marja, Szénamező patak és Kádár kert.
Kevés erdő, apróbb nevei: Cserés haraszt, Érces köze, Tilalmas, Péter aszalványa, Bérc oldal, Gyertyános, Komlós alja és Nyíres út alja.
[39v] Az előírt pontok szerint kiadott utasításnál fogva Bodos község helységén egyéb megnevezendők nem feltalálhatók, bizonyíttatik Bodos község elöljárói aláiratával.

Bodosban, 1864. szeptember 15-én.

Kováts Josef bíró mp.
Szabo Josef jegyző mp.
Josa Lajos esküdt mp.
Bodosi Sándor esküdt mp.

BODZAFORDULÓ
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[41r] Tekintetes dullóbiztos úr!
Bodzaforduló önálló község ugyan, de földterülettel nem bír, tehát telekkönyve sincs, s azért helyneveket is öszve nem szedhet, mivel az itt előforduló helyiségek a 32 közönség és egyesek tulajdona lévén, Bikfalvához van telekkönyvileg foglalva, s ott az itteni helyneveket mindenesetre össze kellett gyűjteni. Azonban nehogy ott se, itt se légyen összeszedve, éppen három nevezetesebb pontot említek meg:
1. *Órhegy*, itten 1770–1780 között a székelység, a verescsákósok tábora volt felállítva, s időnként azok őrei várván a török táborra, meglátszik jelenleg is az ágyúk elhelyezése.
2. A *Papok sánca*, ugyan a fenti időből, midőn csellel a székelység lefegyverkeztetve, váratlanul a török tábor megrohanta, s a székelység nagyobb részét öszszekoncolta, és számtalan papokat, kiket azon sáncba temettek.
3. *Tálpatak*, egy tál alakú hely, itt-ott román lakókkal, a völgyön keresztül foly a patak.
4. *Csemernek*, eredet nem tudatik, legalább én és az idevalók nem tudják.

Bodzaforduló, 1864. november 15.

Krecsun Muntyán bíró

BÖLÖN
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[42r] Helynevek Bölön községből, nemes Három-[székkel egyesült] Miklósvárszék fiúszékből.
1. Bölön falva jelenleg nemes Miklósvár fiúszék Barothi járásához, a Háromszéken Sepsi Szent Györgyön székelő törvényszékhez tartozik. Bölön az Olt folyam keleti oldalán ezer ölnyi távolságra részint térségbe, részint észak és dél felől hegyek közt elterülve fekszik, s mintegy huszonkét-huszonnégy falvakkal Erdővidék nevezete alatt ismeretes. Ezen falvak keletről, nyugotról és északról egy erdőláncolattal vagynak környűlvéve, és innen Erdővidék nevezetök. Bölönön keresztül húzódik a Commertialis út dél felől Brassó városába, északra keresztül az úgynevezett Rika erdőn.
Bölön határa összerúg a Felső Fehér megyéhez kebelezett úgynevezett Lüget, a Hidvégen lakó gróf Nemesek praedium[a] és a Szászföldhöz tartozó Szász Magyaros községekkel, és így első falu Erdővidéken, honnan a Székelyföld fővárosa, Maros Vásárhely és anyavárosa, Udvarhelyre lehet menni.
Másodszor. A községnek jelenleg csak *Bölön* nevezete van elterjedve, de alig két-három századdal ezelőtt,

mint ezt régi osztálylevelek bizonyítják, Nagybölön és Kisbölön helységeknek is létezniek kellett, azonban hol feküdt Nagybölön helység, úgy Kisbölön, azt biztosan meghatározni nem lehet. Hanem a jeleni Bölöntől keletre menve egy geografiai mértföld távolságra ma is találhatni tégla és cserépedényeket Orotás tető alatt, úgynevezett Pribátkútjánál, és ha több osztálylevelekkel, hol ugyanis tisztán áll ezen nevezett Nagybölöni felmező, és ha meggondoljuk azt, hogy ez a Felmező éppen Orotástető, bizton következtethetni, hogy Nagybölönnek itt kellett feküdnie. Kisbölön nevezettel van megkülönböztetve Bölönnek délkeletre fekvő [42v] szomszédos határrésze, ebből következtetve Kisbölön helysége itt fekhetett, de hogy a két helység mikor olvadt össze, Nagy- és Kisbölönből mikor lett a mai Bölön, biztosan, de még szájhagyomány útján sem határozni meg. Bölönt a közelebb fekvő szász és román helységek is Bölön nevezettel említik.

30. Mint a násodik pont alatt is említve van, a mostani Bölön helység Nagy és Kis Bölönt képezhetett, régi okiratainkba előfordul e nevezeten, Nagybölön, Kisbölön, Beölön, Bőllőn, jelenleg csak így neveztetik és íratik: *Bölön*.

40. Hogy mikor említtetik legkorábban, arra semmi adat sincs, emberi emlékezet óta fenn megírt és ma is használatban lévő Bölön nevezet alatt lévén ismeretes.

50. Bölön községet székely nép lakja túlnyomólag, s mint ilyen, a régi ős schyták maradéka, és így székely telepítvény, van román nemzet is.

6o. Ami Bölön eredetét illeti, szájhagyomány szerént onnan kapta volna elnevezését, hogy a régi őskorban ma is szép kiterjedésű erdejiben sok *bölény* volt található, más versio szerént nagy kiterjedésű, dúson termő határaitól bővlőn, és ebből *Bölön*.

7. A topographiai nevek célszerűbb előadhatása szempontjából szükségesnek találtatik annak szomszédosítása: Bölön határa és erdeje összerúg délről Felső Fehérhez tartozó Lüget és Hidvég határai és erdejivel, keletről Árkos erdejivel, északról Közép Ajta és Nagy Ajta községek erdeje és határával, napnyugatról az Olt folyamával.

Bölönnek három határrésze van a jeleni ugarrendszer szerint:

a) Az Olt felé forduló határ, nevezetét a mellette lefolyó Olt víztől veszi.

b) Csereköz felé forduló határ, nevezetét a csereerdőtől veszi.

c) Nagy Ajta felé forduló határ, nevezetét a szomszéd Nagy Ajta községtől.

E három fordulót szem előtt tartva, az úgynevezett Olt felé forduló határrészbe következő szántók-kaszálók megnevezése[i] jönnek elő: *Oltramenő külső* s *belső lábja*. *Kálnokiszeg*, egy szép és jó füvet termő kaszálóhely, de többször majd minden évben az Olt folyam [43r] elborítja, hihetőleg nevét a gróf Kálnoki családtól kapta, bárha ezen családnak birtoka mostan nincsen.

Kisbölönpataka, egy kis folyam, a bölöni erdőbe veszi eredetét, és nyugotra Bölön községe Csereköz felé és Olt felé forduló határait elmetszve az Olt vizibe foly, esős időben nagyon kártékony.

Szászok szege, egy kaszálóhely az Olt folyam által, Szász Magyaros községe határától a bölöni halastóhoz szakasztván, nevét a szászoktól vette.

Záton, egy szép és jó kaszálóhely.

Záton eleje, Keverge, szántó, ezek honnan kapták nevezeteket, arra semmi adat nincs.

Délremenő, szántó, vizenyős silány, a földek délre rúgnak végekkel, és innen van neve.

Nagyhíd és *Nagyhídárka*, egy mély árok, mely Bölön községe Csereköz és Olt felé forduló határ részeit keletről nyugotra keresztül metszi, nevét az országúton lévő nagy hídtól nyerte.

Nagyhíd parangyossa, nevét magával hordozza.

Medvés, *Nyíresdomb*, *Nyíressása*, *Bereksása*, *Berekoldala*, szántó- és kaszálóhelyek, hihetőleg erdő és sivatag vizenyős hely volt, minthogy ma is nagyobbrészint vizenyős és silány, s lehet, hogy medvék tartózkodtak nagymértékbe a nyíres szélén lévő *Medvés* nevezetű helyen, innen medvés, a nyírfákról a nyíresdomb stb.

Sebesse, Sebesse eleje, Sebesse tava, szántó és kaszáló, nevét onnan vette, hogy az Olt vize nagyon sebesen és rohanva foly alább.

Király szabadja, a bölöni unitarius és ev. ref. ecclesiák birtokába levő szántó, és Izabella erdélyi fejedelemné donatioja, nevét magával hordja.

Hajórév, szántó- és kaszálóhely, hihetőleg kikötőhely volt, innen neve, s azt látszik igazolni, hogy régebben az Olt folyamon, mely akkor ott folyt le, hajók utaztak tovább.

Kövesor, egy kopár és köves oldal.

Bélmező eleje, szántó. Túlsó és innenső *Bélmező*, részint szántó, részint kaszáló, szép és meglehetős kiterjedésben az unitarius és ev. ref. ecclesiák birtokába. Minthogy az Olt torkába van, attól körül kebelezve, hihetőleg neve onnan van.

Korlát szántó. *Korlátpataka*, egynehány kevés számból álló ház *Korlát* nevezettel bír, és innen neve.

Magyaros egrekalja, egy igen jó forrás, hihetőleg egerfák voltak e helyen.

Túlsó és innenső *Tér*, részint szántó, részint erdő, a fennebb említett két család birtokába, magával hordja a nevét.

[43v] *Csereköz felé* forduló határrészbe:

Nyerész, egy alatt fekvő vizenyős, posványos szántó, régebb oly sáros és vizes hely volt, de még most is esős esztendőkbe, hogy akinek marhája ezen helyre

tévedett, s még az ember ha kigázolhatott, mint nagy nyereséget tekinthette, innen a *Nyerész*, tudniillik megnyerte marháját vagy magát.
Egerkút, *Ravaszos*, *Köszvényes* szántónevekre nincs adat.
Szurdok, egy tövises árok.
Szélesföld, két gödör között fekvő szántó.
Büdösvíz, egy kis forrás, nem volt s ma sincs rá gond fordítva, de azért hűlésbe-köszvénybe sínylődő emberek használták és használják ma is.
Sárospatak több apró források vegyülete, s minthogy a folyó inkább zavaros, mint tiszta, innen neve.
Sárospatak teteje, *Sinko orotványa*, *Balázsé*, *Balázsé árka*, *Csereköz teteje*, *Hosszú*, *Tucsi*, *Tucsiárka,* szántók, részint magokkal hordják neveket, részint nincs adat reá.
Varjúvár vagy *Akasztófadomb*, régebben az akasztófának rendes állóhelye volt, s innen neve.
Kisbölön, szántó és kaszáló, itt létezhetett Kisbölön helysége.
Malomárnyék, szántó és kaszáló, közelébe több malmok vannak, onnan ered neve.
Nagy Ajta felé forduló határrészbe:
Falupataka egy kis folyam, a bölöni erdőbe veszi eredetét, a községet keresztül metszve az Olt vizébe foly, esős időben nagyon veszélyes.
Orotástető, Pribátkút, itt létezhetett, mint írva van, *Nagybölön*, következtethetni, hogy azon helyen jó gabonaaratások lettek. Innen *Orotástető*, *Dorokmány*, *Verőfény*, *Agyagastető*, *Kislügetalya*, *Erősse*, *Erőssárnyéka*, *Lügetpatak*, *Lügetpatak feje*, *Karsa*, *Nyíresmező*, *Kasnya*, *Nyíresmező farka, Büdösfa, Hosszú*, *Faragókő*, *Forrókertmege*, *Kispatak köze*, *Felhágó*, *Takokert*, *Fűzfák* vagy *Kápolna*, *Oláhtemető*, szántó- és kaszálóhelyek, részint magok hordják neveket, részint nincs adat reá.
Hegyalya, fekszik a falu közelébe, hegy alatt, innen neve.
Eger, kaszáló, lehet hogy régebben több nagy egerfák voltak, minek jelei a jelenben is láthatók.
Tanorokmege, a Thury családnak egy nagy tanorokja van mellette, innen a neve.
Csiányos helyen szájhagyomány szerént sok csihány termett, innen neve.
Pataktó, a falun lefolyó pataknak, hol az Olt folyamába bészakad, mellette van, innen neve.
Apáczai szeg, hajdonába a szomszéd apácai határtól az Olt vize szakította bölöni határhoz, innen neve.
[44r] *Kisszeg*, egy szép kaszálóhely, az Olt vize megáradása alkalmával nagyon káros, minthogy kereken mellette egy kis hegyláncolat veszi körül, innen neve.
Malomszeg, kaszáló hajdonába, de nem nagyon rég azon helyen az Olt vizére egy malom volt építve, innen neve.
Ferentzi István szege, szántó és kaszáló, a Ferentzi családnak azon helyen sok birtoka feküdt hajdonába, noha most nem is, innen neve.
Silloparangya, szántó és kaszáló hely, a Sillo családnak volt birtoka, noha azok közül életbe jelenleg nincs egy is, innen neve.
Kövecses út, a falu nyugati végin mintegy ötven ölni távolságra három ágazatra veszi eltérését, sokszor kell jól parandozni, hogy járható legyen, innen neve. Különben ezen nevezet alatt jó és szép szántó- és kaszálóhely is van, ennek szomszédába.
Szükségesnek találtatik a 6. pontra megfelelő célból az utcák neveit is felemlíteni, például:
Felszeg, fekszik a falu napkeleti végin, innen felszeg neve.
Hegy utca, fekszik egy magos hegyen, innen neve.
Tőkős utca, egy ős Tőkős család lakván hajdonában, innen neve.
Borbély utca, hasonló módon lakván Borbély család ezen utcába, innen neve.
Tana utca, ezen utca nagyobbrészint még 1600[-asok] óta, mindég Tana nevezet alatti családok lakták és lakják ma is, innen neve.
Agyagás, hajdonában egy agyagás sáros utca volt, noha most nem is, innen neve.
Kisutca, magával hordja nevét.
Bodor utca, nincs adat rá.
Alszeg, a falu nyugoti végin fekszik, innen *Alszeg*.
Béfejezvén a mezei topographiai helynevek és a községben lévő utcák nevei összeírását, kívánatosnak mutatkozik az erdei bércek, hegyek, völgyek, források stb. kijelölések.
Csere, egy szép cserés erdő, minek párja ritka, az unitarius és reformata ecclesiák erdeje, magával hordja nevét. *Kisliget*, egy növendék nyíres erdő.
Himes, *Küshágó*, *Nagyhágó*, *Feketebértz*, *Kövesbértz*, *Nagyárnyék*, *Szálkásbértz* magokkal hordják neveket, és szomszédos a Nagy Ajta község erdejével is.
Nyírespatak egy csavargó [44v] patak, veszi eredetét több apró forrásokból. *Nyíreságába* később összeszakad *Darázskő patakával Árkoshágó hágó* orrába, és foly alább, elérvén a falut átváltozik *Falupataka* nevezetté.
Deszkásbértz, egy szép bükkös erdő, hol könnyű deszkát hasítani, innen neve.
Szépbértz, magával hordja nevét.
Szederjes hágó, sok szedert termik, innen neve.
Farkaslaka, sok farkas található ma is, mi sokszor a csordákba nagy károkat tészen, innen neve.
Nyulas, ezen bércecskén sok mezei *nyúl* tenyészik, innen neve.
Tamásné, *Szélesmező*, *Oroshely*, *Nyáras dobogó*, *Tikosbértz*, *Imre szorványa*, *Kisbértz*, *Bornásbértz*, *Gurdon* magokkal hordják neveket, különös adat nincs reájok.

Megyes, hajdonába sok *meggy* termett, minek ma is jelképei vannak, innen neve.
Darázskő forrása, egy igen szép és nagy forrás, jön ki egy kőszikla alatt egy magas hegyoldalba, rendesen a legnagyobb szárazságokban is képes a malmokat elegendő vízzel eltartani, és foly a falun le.
Nagybölön várhegye, *Cseresznyefa ponk* magokkal hordják neveket.
Zugó, a víz nagy sebes folyással zúg alább, innen neve.
Zugóiborvíz, *Farkaslaki borvíz*, mindkettő jó borvízforrások, csupán hogy kevés gond fordíttatik reá, nem üsmeretesek, különben nagy erővel bírnak.
Hosszúbértz, *Nagy Kénos*, *Küs Kénos*, *Ösvénybértze*, *Hajdinárom*, *Korlátoldala*, *Gerőfölde*, *Mikóbértze*, *Szénahordó*, *Balogbéres* részint magokkal hordják neveket, részint nincs adat reá.
Kőszirt, egy magas kőszál, innen neve.
Várhegy, magával hordja nevit.
Várhegy kútja egy szép forrás, foly Korlátpatakába.
Lügetszakadat, csordatenyésztő hely.
Bölönfalvának rendes marhalegelési helye fennebb elősorolt erdei bércek.

Bölön, 1864. Septembris 28-án.

Tana Sámuel közjegyző által
Kisgyörgy József községi bíró

CÓFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[46r] Helynevek Czofalva községből, Háromszék.
A területnek neve Háromszék, a 1852. [évi] felosztásnál a Barátosi császári-királyi járási hivatalhoz tartozott, most alsóbb közigazgatásra az Orbai székhez, melynek helye Kovászna.
Ezen község régen Kofalva (Cofalva) volt, eredetét Co Jánostól vette, mint kinek egyedüli tulajdona volt e község, ennek három leányai lévén, úgy népesedett; jelenlegi lélekszáma 339.
Van a községnek keleti útja, mely Kovásznára vezet, továbbá nyugoti, mely Sepsi Szent Györgyre, és északi, mely Kézdi Vásárhelyre vezet.
Határrészi következők:
Vagyon három határa a községnek, mely Felső, Alsó és Középső határnak neveztetik.
Alhatárrészei következők:
Gyűlésdomb, itten nevét onnan veszi, hogy a mi hallomásunk szerént elődeink gyülhelyül használták.
Csereláb, ez a régiek idejébe cserés erdő lett volna, és nevét onnan hozzák le.
Szegényszer, ennek neve önként értetődik, minthogy azt régebbi időben a szegényebb osztály bírta.
[46v] *Nyírestó*, ennek mellékén hasonlólag nyíres erdő lehetett, és nevét onnan veszi.
Tőra menő, a végébe levő tós helyről neveztetik így.
Léckert, elődeink léccel békerítették, és úgy használták kertnek, békerítve.
Gátra menő, ezen lábnak nyugoti bütején lévő malomról és annak gátjáról neveztetik.
Folyóvizei:
Feketeügy vize, Tapritza vize, Kovászna vize és *Dálnok pataka.*
A fenn írtakon kívült Czofalva községének sem határrészei, sem semmi nevezetességei nincsenek, a megírottaknak pedig ígylétéről bizonyít az elöljáróság.

Czofalva, 1864. szeptember 23-án.

Csia József
Csia Gergely jegyző

CSOMAKŐRÖS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[131r] Kőrös községe. Helynevek.
Nemes Háromszék Orbai fiúszékben levő Kőrös községéről, mely Orbaiszékben, s annak is inkább az északi részében, mégpedig az úgynevezett Tölgyes vagy Kőbánya oldala és Gyeplős vagy Kéknyelves oldala között, és hogy Körös a nevét mikor és honnan kapta, minden puhatolás dacára végére járni nem lehet. Örök időktől fogva ezen nevezet alatt fordul elő. 657 lélekszámot foglal magában, ezen kis közösben született vala Kőrösi Csoma Sándor, a híres utazó, kinek jelenleg is több rokonai élnek.
Foglalatosságok többnyire szitakészítés, melyet egész Erdélyben el szoktak hordani. Ezen községnek csupán csak egy neve volt, s országszerte ezen Kőrös néven említtetett s említtetik jelenleg is, s hogy legelsőbben honnan népesíttetett, semmi adat nyomára sem lehet jőni.
A község határában a következendő elnevezések fordulnak elő, mégpedig:
A *Kis határ*, mely több részekre oszlik, meg úgynevezett *Avasalja*.
Borsos hegy, Vajna, Szegényszer, Mikes, Balog pusztája, Sándor pusztája, Tölgye avas. Ezen határ Kis nevezetet onnan vette, mivel olyan kisded, hogy a községbeli embereknek még harmadrésze se bír benne.
Részei:
Avas vagy jobban mondva havas, mely az befüggő erdőrészre nyúlik.
Borsos hegy, ez inkább az egyenetlen hegy-völgy, s több apró, kisebb-nagyobb felemelkedettségből [131v] áll, s elnevezését idomáról kapta.
Vápa, ez egy hegyalj, s az ilyent minden székely ember vápának nevez[i].
Szegényszer, oly rossz termőföld, hogy mit se terem, s ezért nevezik Szegényszernek.

Mikes, Balog és Sándor pusztája, neveiket már magokban hordják, s hihető azon néven való emberek bírhatták valamikor, de jelenleg egészen más nevű emberek tulajdonai.
Tölgye avas vagy jobban mondva Tölgye havas, régebb időben nagy tölgyfák teremtek ott, s azok kipusztultak, s az ottan termett fáról vette nevezetét.
Kovászna felőli határ, mely Kovászna határával összeütközik. Kisebb elnevezései: *Malom oldal*, *Hosszú*, *Sás*, *Árok* köze.
Malom oldal nevét onnan vette, mert a malom alatta van, s az oldal azon felyül.
Hosszú, itt a láb földek nagyon hosszúk.
Árokköze, mivel két kisded vízárok, mely az helyből lejövő vizet magában veszi, [között] fekszik s nevét onnan kapta.
Alsó vagy *Papolc felőli határ*, részei: Vízköze, Komlós, Tőkés, Nagyútra jövő, Csaholy.
Komlós, mivel sok vadkomlót terem.
Vízköze, két víz között fekszik.
Tőkés, onnan fákot irtottak ki, s több törzsök maradtak, amit a nép tőkének nevez.
A Nagyútra menő, mivel nagy útra rúgnak ki.
Csaholy, ez nagyon vizenyős, posványos, sást termő szénahely, mely helyről, midőn az emberek különböző tekervényes utakon a szénát hordották ki, az ökröknek szokták mondani, csa-ho, s ebből lett [132r] csaholy.
Ezen határrészeket váltva, ugarrendszerrel használják.
Az erdőrészek:
Kerek bértz, Rosdás, Sárpusztája, Kalabuts és Toplica.
Kerek bértz, nevét kaphatta fekvésiről, mely inkább az kör idomú.
Rosdás, nevét az havason keresztül folyó sárga színétől vette.
Sárpusztája, ez nagyon sáros, mocsáros, szinte nyárba járhatatlan hely, s nevét onnan kapta.
Kalabuts, ez az ottan lévő erdők között a legmagosabb hegyen fekszik, s minthogy a kalapot az ember is a magosabb részére, tudniillik a fejére tészi, s ezen havas is magosságánál fogva a többi felett kalapot tett, s onnan neveztetett kalabucs, vagyis inkább az kalapos hegy, vagy amidőn reggel ezen havast vagy hegyet az homály és köd megjár[ja], az amikor jó reggel ködből kalapot tészen, azon nap eső lesz többnyire, s innen is kaphatta nevit.
Toplicza, a folyót hívják annak, s nevit onnan kapta.
Ezen erdőrészek bikfát, fenyő- és szemerkefát teremnek.
A falu között egy kisded víz foly, mely [a] falut két részre osztja. Ezen van három kisded malom, halak, rákok ezen vízben nem teremnek, minek oka az lehet, hogy száraz időben merőben elszárad, s nincs víz.
A nép maga gazdaságból, gabonatermés s baromtenyésztésből él, s amellett szitakészítésből.

Költ Kőrösön, október 10., 1864.

Dants Béniam bíró
Ferentz Sámuel jegyző

DÁLNOK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[48r] Helynevek Dálnok községből, Háromszék megye.
Csakis *Dálnok* nevezeten ismeretes e község most, mint szinte korábbról is
[49r] E helység korábbról kapott, s most is azon nevével nevezett részei [közül] különös felemlítést érdemel *Ebhát* nevet viselő része, amely emlékezet óta semmi változást nem szenvedett. Tovább *Bolgár* rész, *Bódis, Tanorok, Pálos* stb.
Mezeinek neve egyszerű, azonban vannak egyes részeknek megemlítést érdemlő részei, úgymint
Kárbahágó, Hütlen, Kötörmény, Csabod, Varsa.
Továbbá *Széphely*, ez inkább az állandó búza bő terméséről kapta e nevet.
Ökörіktató, erről úgy beszél a rege, hogy a régi időkben a helyen marhát áldoztak volna.
Szederjes, Oroszút, Darú domb, ily dombok a Feketeügy mentében minden négyszáz-ötszáz lépésnyire találhatók. *Sajgó, Harasztfark, Rofain*.
Végre az erdőn:
Kanta, Bodos, Ibre, Rics, Zarándok. Várhányás, e helyen egy nagy sáncolás léte látszik.
Vaskapu, Majos, Mungorcsi, Mihacs.
Nézőhely, e helyről Háromszék és Brassó vidék minden részére ellátni lehet, és *Lőke* stb.
Vizei semmi különös jelentőségű nevezetet magokba nem vesznek.

Veress Lajos bíró

DOBOLLÓ
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[50r] Helynevek, Dobolló.
[50v] Dobollo falu eredett onnat, hogy vót egy nagy patak, amely most jelen is megvan, erősen lúgos, a martjára építtetett egy malom, később a malomhoz közel egy házat, később egy mást, ameddig megszaporodtak egy tízig, hogy olyan nagy zobogással vót a víz, megnevezték Dobollo falunak, amelyet máig is így nevezzük.

Dobolló, 1864. október 30.

Komsa Abrahám lelkész

EGERPATAK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[52r] Helynevek *Egerpatak* községből, Háromszékről
A helyek új vagy régi neve. Magyarázat.

A község neve *Egerpatak.* A község megalakulása előtt nagy egres erdőnek kellett lenni, ami most is hellyel-hellyel mutatkozik, s innen kapta az *Egerpatak* nevet.
Rétyi utca. A Rétyre menő út itt megyen le, s ezért nevezik *Rétyi utcá*nak.
Szoros utca. A község közepébe egy szoros utca megye[n] bé.
Bitai utca. A Bitára menő út itt menyen el.
Templom utca. A templom itt áll ezen utca közepén.
Malom utca. A község felső felén egy kis malom van a faluba elfolyó patakon.
Gatyaszár utca. Olyan ezen utca állása éppen, mint egy gatyaszár.
Szacsva felőlli határtelek:
Olá ülés. Traditioból, az oláhok itt ezen a helyen valami ülést tartottak.
Pad. Ezen hely min[t] egy hátas pad, olyan állású.
Szacsvai átkelő belső és külső láb. A Szacsvára vivő út itt menyen el.
Ilyés bértze. Egy Szacsván lakó Ilyés nevű ember kezdett ezen a bércen, ami akkor még erdős hely volt, legelőbb gabonát termeszteni.
Rakottyás. Még most is látható némely részén rakotytyabokor, s ezelőtt rakottyaerdőnek kellett lenni.
Nyáraska. Régen nagy nyáras erdő volt.
Hegyes kő. Egy nagy hegyes kő áll itt határjelül.
Nagy tó környéke. Egy nagy tó fekszik ezen hely közepén.
Magyarosi út környéke. Magyarosra vezető út itt menyen el.
Nyírre menő láb. A községnek egy ciher nyíres erdeje van.
Dörgő. Mikor száraz idő jár, az eke a földbe dörög.
Béldi továra menő láb. Régen a gróf Béldi családé volt ezen tó, s most kaszáló rét Béldi tova név alatt.
[52v] *Olá temető.* A községbe az olá vallásúakot ide temetik.
Szeplő. Sokféle szép virágok teremnek itt, s a vize is nagyon tiszta.
Állam kölcsön. 1834-be a község 2500 forintot ajánlott az állam számára kölcsön, és ezen összeget kirótta a birtokosságra, és ezen öszvegért ezen darab szántóhelyet adta, vagyis felosztotta a birtokosság maga között, s innen kapta az államkölcsön nevet.
Márk Istvánnő továra menő. Itt egy tó van, mely régen a Márk Istvánnőé volt.
Róka juk. Régen sok róka tenyészett ezen a helyen.
Sinai hegy.
Réty felölli fövény határ. Nagy része a határnak futóhomok.
Nyolc forintos tó. Régi időbe, mikor az a tó úgy tele [volt] vízzel, hogy a végén elmenő utat keresztül állja, akkor nyolc forint volt egy véka búza, s most is, mikor annyira megnő tavasszal a vize, hogy az úton keresztülfoly, akkor nagyon szűk termés várható.
Kenderáztató tó. A község helye ezen tó, s kendert áztatnak benne.
Teknős. A szél úgy elvitte a homokot, hogy egész tekenő alakút csinált belőle.
Pénzes gödör. Régen valaki a martját pénzkeresés végett megásta.
Dénesek ponkja. Ezen ponk a Dénes familiáé.
Vásár út köze. Ezen utat, Várhegyen míg a vásár fennállott, az alföldiek vásárba járni használták.
Orotvány. Régen nyíres erdő volt, s azt kiirtották, lett irtvány, s most *Orotvány* a neve.
Nagy nád szeg. A Rétyi rétről egy nagy nádas tó ide szegellik ki.
Veres mart. Ezen marton igen-igen veres homokot lehet kapni.
Kút sára. Sok forrás és sáros hely.
Kút fele. Ezen láb földek felett több mezei kutak vagynak.
Mész gödör. Régen meszet égettek ezen helyen.
Mart alja. Egy nagy mart vonul elé ezen láb felett.
Széplátó. Ezen felemelkedett helyről majd az egész Háromszék területe látható.
Óriás helye.
Kovászna folyója. Kovászna felett az erdős hegyekből ered ezen folyó, és az egerpataki réten a Feketeügybe szakad.
[53r] *Rét víz köze.* Feketeügy és Kovászna folyók közti határrész.
Suba szege.
Bacsó.
Nyíres tó. Ezen helyen nyírbokrok voltak a közelebbi időkbe is.
Kis csere. Régen cserebokrok termettek.
Balaton tova.
Lapos töve.
Bika ponkja. A község ezen kaszálóhelyét bikatartásért adta.
Hosszú rét.
Malomszeg.
Avas köze. Még most is van három nagy tölgyfa.
Kis hely.
Lókötő hely. Régen a huszárok ide cövekelték ki lovaikot kétheti hízlatóba.
László kút oldala.
Csere szélye. A személyes emberek erdei ide béfüggnek.
Béfüggő erdők.

Fergettyű vár.
Sebestyén.
Cigány sűrű.
Szőke völgye.
Nagy kő fele.
Meleg völgy.
Dellő fele és alya.
Három nyíres.
Kurta fej. A szacsvai Kurta nevű határrész ide rúg fel.
Bibarc.
Mély patak.
Gyakor avas.
Utak köze. A Lisznyó, bikfalvi, magyarosi *Szeredő* nevű erdőre feljáró utak közi tart.
Komlós.
Kőkút padja. Erdei források szintúgy kőszikláből eredve egy ülő padot képeznek.

Kiadta az 1852–3-ba költ telekkönyv és az előbbi nevezettekből Egerpatakon, 1864. szeptember 29-én.

Az elöljáróság
Konya Balázs bíró
Konya Mihály jegyző

ELŐPATAK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[131r] Helynevek Előpatak községből, Felső Fehér megyéből.
[131v] Elsőre. Előpatak vagyon Felső Fehér megye belkerület Hidvégi járásában, román neve *Aliupataku*.
Másodikra. Az 1. pont alattiak szerént Előpatak név alatt ösmeretes nem csak Erdélyhonban, hanem úgyszólva egész Európában a savanyú gyógyvizeiről.
Ezen elnevezést kapta azon patakról, mely a község közt lefoly Árapatakán át be a nagy Olt vizébe, [132r] mely patak éppen a községen felyül veszi kezdetét s eredetét, azért a község is hívatik *Előpatak*nak.
3, 4, 5. és 6. Ezen községnek régi elnevezése nem volt, mert Hidvég és Árapatak községeknek *praediuma* lévén, 1819–1820-ba kezdődött népesülni, és addig a tulajdonos birtokosságnak csakis erdőpásztorai lakták. Mely években megtörténvén a praediális helyek felosztása a birtokosok közt, és az ott lévő gyógyvízforrások Erdély és oláhhoni orvosok által megvizsgáltattatván, azoknak kitűnő hatását és hasznát több könyvek és hirdetményeknek kiadása és közrebocsátások által elhírelték, és így 20 számból álló birtokosság által felépíttetett, s ezen házfelügyelők, erdőpásztorok s később zsellérek annyira felszaporodtak, hogy ma 86 házszám és 580 lélekszámból áll. Eszerént megszaporodván, 1850-be közigazgatás tekintetéből Hidvég, Árapatak községektől elszakíttatott, és önálló községi bíróság lett.
Hetedikre. Mint az 1. pont alatt említve van, Előpatak praediuma lévén Árapatak és Hidvég községeknek, annálfogva Árapatak község leírásában a *praediumok* sorába C. alatt [132v] az előforduló topographiai nevek, például mező, dűlő, szántó, kaszáló, erdő, patakok és gyógyvízforrások tökéletes és terjedelmesen leírattak, miért is azt újra viszonozni szükségtelennnek tanáltatott.

Előpatak, Június hó 5-én, 1865.

Egy kisszerű birtokos

ERDŐFÜLE
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 66. mft.
(Fol. Hung. 1114/57.)

[142r] Helynevek Füle községből, Udvarhelyszékből.
1. Füle község fekszik Udvarhelyszék Bardoc fiúszékben, mely a székelyek földe felosztása olta Bardoc fiúszéknek neveztetik.
2. A helység neve országszerte ismeretes ezen név alatt, Füle, amellyel 1740. év[ig], a székelyek felfegyverkeztetéséig így írták ezen falu nevét: *Fiole*.
3. Ezen helység lakosainak elődei telepedtek volt meg azon helyre, ahol jelenben is lakik, nevét vette ezen fenn írt szótól *Fiolé*.
4. A község neve mikor említtetik legkorábban, nem tudható bizonyoson, mint *Fiole*.
5. A hunok betelepedésekor fennebb láthatólag telepedett azon helyre, ahol elsőbben is megtelepedtek volt *Fioli* név alatt. Később neveztettek székelyeknek, és a székely alkotmány szeréül felosztatott primor (főnemes), primipil (lovasfő), pixidar (gyalog darabont székely nemesekre). Oláhok kevesen csak a közelebbi múlt századba, pásztorkodás végett jöttek ide, és ma is csak pásztorok és zsellérek.
6. A helység neve eredete látható fennebb.
7. A község határában lévő topographiai nevek dűlőnként a katasztrális munkálatba felvett határrészleírási jegyzőkönyv során következők:
I. *Füle* község lakosai hat kapun járnak ki és bé:
a. A *Bardoci kapu*, ez onnan vette nevét, hogy az alábbi község Bardoc, és az onnan feljáró közlekedő út azon kapu közt megy.
b. *Fosztó utca kapu*, ezen kapu vette nevét onnan, hogy az egész utcát Fosztó család lakta és jelenben is lakja.
c. Van *Dobó kapu*, mely nevét onnan vette, a községen felyül volt egy Dobó nevezetű falu, melyet a tatárok elpusztítottak, és ott jártak azon faluba fel s onnan le, ezért nevezik Dobó kapunak.
d. Van *Temető kapu*, nevét onnan vette, hogy két temető közt áll.

e. Van *Garat kapu*, e nevét onnan vette, hogy Garat határrészbe ezen kapun járnak földművelés és termékek után.
f. Van *Hermán kapu*, e nevét onnan vette, hogy Hermány községébe, mikor Kúttető határrész nyomásba van, ottan szoktak járni szekérrel.
Ezen helységben van egy templom, mely régebben kápolna volt, s miután a nép reformálódott és megszaporodott, a keleti bütühöz egy darab hozzátoldatott nagyobbítás végett, és máig is a reformátusok temploma.
A helységben van Foszto utca. Ez onnan vette nevét, hogy az utcát most is Foszto családok lakják nagyobbrészint.
Van Malom utca, mely nevét vette arról, hogy annak végibe van egy malom, és azon járnak ki és bé reá.
Van Sáros utca. E nevét onnan vette hallomás szerént, hogy míg az utak nem használódtak, oly elsüllyett hely volt, hogy esős időbe járhatatlanná vált.
Van Templom utca, mely nevét onnan vette, hogy a külső végibe van a templom, és azon járt és jelenben is jár a nép templomba.
[142v] II. *Garat határ*. Ebben van Kőház nevű határrész, e nevét onnan vette, hogy azon részbe volt egy kőház, melynek romjai most is állanak, a községen kívül. Ezen házba a régi írások szerén lakott Kőházi József.
Van Kicsirét, e nevét onnan vette, hogy egy szép kerek kis kaszáló.
Van Sivo. Szőllős máj. Van Csígató orotás, ennek földje veres agyag palával elegy.
Vagyon Silány, tiszta magyar elnevezések.
Van Keresztfa hágó, e nevét onnan vette, hogy ezen helyen három község határa összeütközvén, fölállítottak még a régibb időkbe egy nagy kőkeresztet, úgymint Füle, Bardocz és Száldobos.
Van Árnyék, Bémenő, Patak melyéke, Kertremenő, tiszta magyar elnevezések. Földje nagyon silány, fekete agyag, veres palás és apró kövecses elegy.
Van Cseresnyénes, e nevét vette onnan, hogy ott egy patak folyt le az oldalánál, mely patak terin régen volt egy Volál nevű falu, és ottan azon a helyen annak a falunak volt egy cseresnyés nagy kertje.
III. *Kiály*. E nevét onnan vette, hogy mikor Volál falu még megvolt, mely leányeklézsiája volt Fülének, minden innepély alkalmával azon helynek tetejére egy megbízott embert kiállítottak, és a harangozást megkiáltotta a Volálba lakóknak, ezen békiáltásról nevezték Kiálcs és Kiály.
Van Kökényes orotás, Vágott, Rakottyás eleje és hátulja, Kerekbükk eleje és hátulja, tiszta magyar elnevezések, földje nagyon silány, sárgás agyag, fejér palás, békasóval elegy.
Van Toth ponkja, mely nevét onnan vette, hogy egy kereskedő szegény tótot a tetején a tolvajok megöltek, mikor még Dobó falu fennállott.
Ezen határrészben vagyon a fülei vasbánya, melyet a bécs–brassai társulat bír, igen szép mesterséges olvasztó-veretö-görbítő-öntő érc- és vasesztergával, úgy körülötte lévő csinos épületekkel ellátva.
Van Szénamező, egy kis térséggel, mint egy kis mező, nevét vette arról.
IV. *Kápolna bértze*. E nevét onnan vette, hogy régentén ennek közepébe egy pusztás helyen egy kápolna volt fölállítva, melyből máig is egy darab rész láthatóul áll mintául, építették volt a dobófalvi catholicusok.
Van Valál nevű hely. Itten egy falu Valál nevű volt, melyet a tatárok pusztítottak volt el, erről vette nevét.
Van Esztena bértz, ciheres nyír-, nyár- és cserebokroktól elegy.
Van Két les ponkja, ahol a fülei, száldobosi, vargyasi, homoródalmási határok ütköznek, ez akkora két nevezetes hegy, hogy az Almás határán lévő híres barlangba mikor a tatárok elől bébújt menedék végett, onnan leste a tatár tábort, s onnan adott jelt a bujdosó népnek a menekvésre az arra fölkért vigyázó és népőrző.
V. *Dobó*. Itt volt régentén egy falu, mely a tatárok által elpusztíttatott, nevét hallomás szerént onnan vette volt, hogy legtöbben Dobai család lakott benne. Ezen elpusztult Dobó faluhelynek máig is tisztán áll a templomhelye, melyet a méltóságos Daniel család és a székely birtokosságnak nagyobb része, akik onnan származtak le – van *Alsó* [143r] és *Felső Póka földje*.
Van Kuaszo pataka, Kuaszo tető, ezen patak egy sötét helyen áll, régen sok vadak tanyája volt, mint medve, farkas, vaddisznó, őz, nyúl és rókák, melyeket kuasz ebekkel kergettek és fogtak vagy lőttek el, ezért nevezték Kuaszonak.
Van Vasásás, ez egy nagy hosszú bérchegy, alól sok vaskövek, jelenbe is azoknak ásáshelye jól látszik, de látszik a sok kiolvasztatott vassalak is, ezért hívják vasásásnak.
Hólyag, Gyertyános, Nagy és kis Salamás, nagy, erdős hegyek, nevét honnan vette, nem tudatik.
Van Borjúveszély, ahol mikor Dobó falu megvolt, a kicsi borjúknak ottan nyaraló kertek volt, és egy veszedelmes idő jövén elő, a borjúkot a vadak megmegtámadták, szétszaggatták, és emián mind elvesztek, ezért nevezték Borjú veszélynek.
VI. *Dersö*, ez egy magos, hegyes-völgyes erdőhely, ahol cserebükk-, nyír- és nyárerdők vannak, nevét honnan vette, nem tudatik.
VII. *Dobosa*, e nevét onnan vette, hogy a régi időkbe, a tatárjárásakor, minthogy ez egy magos hegy, egy dobos kiállott azon hegytetőre, a dobot verni kezdte, a volt dobói lakosok híradója a tatár csapat előli menekülésre, ezen dobolásról vette nevét.
VIII. *Hatod havas*. Ezt bírja kilenc falu jelenbe, úgymint Füle, Bardocz, Száldobos, Vargyas, Olosztelek,

Bibartzfalva, Kis Baczon, Magyar Hermány és Telegdi Baczon. Ezen Hatod erdőrészbe van Kormos bértze, melynek keleti oldalát le végig a Kormos folyó vize mossa, erről neveződik Kormos bértzinek.
Van *Bojtos*, ez egy szép bükk-fenyővel elegyítve bojtos erdő, erről nevezik Bojtosnak.
Van *Lugas*, e nevét onnan vette, sok lúgot főztek és hamuzsírt ezen helyen.
Borostvány, ez egy nevezetes szép bükk, nevét vette onnan, hogy ott egy Boros János nevű vadászembert a megsebzett medve megölt, különben is ott sok vadak laktak, úgy máig is tanyásznak.
Van *Tamásné bértze*, nevét onnan vette, hogy egy özvegy, Todor Tamásnő, mint utánna a férjét a tatárok megölték, gyermekével és apró marháival oda telepedett meg menekülés végett, s ott is találták őköt meg, minthogy régen ez igen szép sűrű, de Dobótól távol lévő, erős hely volt.
Van Baroth köve, ez egy köves bérc-pusztás, melynek keleti részét a Baroth között lefolyó Baroth pataka nevezetű víz mossa, erről neveztetik Baroth kövének.
Pap homloka, ez egy hegy nagy sűrű bükköt környezve, melynek szélén mégyen egy út, hol régentén egy pap utazván, a tolvajok reátaláltak, üldözőbe vették, s ezen hegy tetején béesve sok küzdés után főbe ütötték, vagyis homlokba, ezért nevezik Pap homloka hegyinek.
Van Nagy havas pusztája, ez igen fenn való hely, és a Hatodba régebben legnagyobb puszta volt.
Kukuhegy, mely a mi határrészeinknek a legmagasabb, innen lehet látni a legmesszebbi helységeket, tájékokot, régentén az észelmésebbje a népnek oda járt, onnan kukucskáltak minden helyeket, melyekre szükségek volt.
Van Fekete hegy, Kapucs tető, Rakottyás, Hányás hegyese, Nagy és Kis Jáharos, végül Pelesketető, ezek mind nagy bükkös erdős helyek, közötte lévő kis pusztákkal.
[143v] IX. *Peres erdő*, e nevét onnan vette, hogy kilenc faluk közül az öt alsó falvak a négy felső falvakkal perbe vagynak érette.
X. *Kárhágó*, ez egy terméketlen erdős hely, silány bércekkel, a reá kijáró helyek kövesek, vízmosásosok, s a reá kijárást nagyon hasztalannak s károsnak vette a nép régentén, ezért nevezeték Kárhágónak.
Van Béla, Mátis, Ölbértze, Ménes rét nevű hely, ez mind kopár erdős hely, nevét honnan vette, nem tudatik.
XI. *Kúttető*, ez egy magos hegy, szántók és kősziklás dombokkal elegyes, a nyugoti oldala alatt van egy nevezetes bővizű kút, melyből soha a víz ki nem apad, erről neveztetik Kúttetőnek.
Van benne Kápolna dombja, e nevét onnan vette, hogy régebben ott egy kápolna volt építve.
Van Lapos csere. Szathmas, Löfűrész, Orotván, alsó és felső Kihágó, tiszta magyar elnevezéssel, földje felette veres köves, agyagos, nagyon gyenge termő.
Van Nyíl, e nevét onnan vette, régibb időbe nagy cserés erdőrész volt, ezt nyilakra osztva.
Van *Vízremenő* is, e nevét onnan vette, hogy ezen szántórészbe a szántóföldek bémennek a vízre.
Ezen község határrészeiben lévő folyó és patakok Kuaszópataka, Kiság pataka, Kovács pataka, Pisztráng pataka, Gerenpataka, Nagy és Kis Kosák pataka, Kormos folyója, melybe a fennebb megnevezett patakok a községen felyül mind belészakadnak, ahol Kormos folyóvá lészen, és ezen név alatt Füle községe közt le Baroth és Olosztelek községek szélin nyugat felől lefolynak, amíg a barothi és felső rákosi határ közt az Oltba bészakad.
Füle községe szomszédos vagy határos Bardocz, Magyar Hermány, Telegdi Baczon, Mikó Újfalu, Tusnád, Verebes, Szent Simon, Szent Imre, Szent Király, Zsögöd, Homoród Almás, Vargyas és Száldobos községekkel.

Füle, október 5., 1864.

A község nevében béadják
Csutak Márton községi bíró
Miklós Dávid jegyző

ERŐSD
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[134r] 1. *Erősd* községe van nemes Felső Fehér vármegyében, Hidvég járásban.
2. Ezen községnek csakis egy neve van, *Erősd*, németül is *Erősd*, oláhul *Erusd*.
3. Ezen községnek tudomásunk szerént más elnevezése nem volt.
4. Hogy ezen közönség neve legkorábban mikor említtetik tiszta bizonyossággal, nem tudhatni, minthogy kezdetbe csak egyes lakók, az uraságok földeit Hidvég és Árapatakról mívelvén, építették. Később gazdák is települtek, kik gróf Nemes és Mikó családoknak robotosai voltak, s az egész Erősd helysége is ezeké lévén, és Árapatak és hidvégi lakosokból települtek ide.
5. Népesítésére nézve nemcsak Hidvég [és] Árapatakról, hanem a véle szomszéd Székelyföld, s úgy a magyarajkú lutheránusok közül is, nevezetesen Krizbáról népesedett annyira, amennyire most van.
6. Magyar neve eredetéről szájhagyomány után annyit tudhatni, hogy nagyobb része határának mind erősen hegyes, s [134v] bajosan járható lévén jelenbe is, s annyival is inkább alapulásakor éppen Erős oldalnak is hívták, innen vehette Erősd nevét. Még van egy adoma, hogy nagyon erősek s vérengezők voltak az első települők, s azért Erőseknek is neveztettek, de inkább az elsőnek lehet hitelt adni. Még vagyon az úgynevezett Csókás tetején most is látható várrommaradék, hol a hagyomán szerént Erős vára lett vol-

na, miről később a helyek nevezésénél szólni fogunk.
7. Községünk fekszik az északi szélesség 43, a keleti hosszúság 44 fok alatt. Határos északkeletről Háromszék felé Aldoboly és Árapatakkal, délnyugotról Botfalvával, keletről Szász Hermány és Szentpéter határaival, melyektől az Olt folyama választja el.
Utcáival nem igazán dicsekedhet, mert körülbelől magyart és oláhot együtt[véve] mintegy 380 lelket számlál, s jelenleg 68 házszámot. Utcája kettő van, az úgynevezett Puszta vagy Pap utca, minthogy ott a pap lakik. A más a falu között bejövő kétfelőli utca, mely között foly a mezőről [135r] béjövő, egyenes meder[be] vett falu pataka, s kétfelől minden 1 ½ öl távolságra fűzfával megvert zöld alé gyönyürködteti az utazót.
A község határaiban előforduló helységnevek:
Először. Az Alsó vagy Székely határban:
a. A *Lenkert*, mely, sok lent teremvén, innen vette nevét is.
b. *Kapta* vagy *Erős oldal*, nagy meredek lévén, bajosan járhattak szekérrel, s midőn kikaphattak a tetőre, innen nevezték kapta vagy kaptának.
c. *Csókás tető*, nagy hegy, melynek délnyugot felől egyenes, természet által egész oszlopzatokhoz hasonló meredek oldalaiba lévő lyukakba igen sok csókák költenek, és télbe is ott laknak, onnan az elnevezés. Ezen hegy tetején van az említettem várrom, ahol egy világító torony lehetett a tempelláriusok ittléte alatt, a krizbai várról, mit Hössök várának neveznek, átellenbe, s egyszersmind a tatárjáráskor lármafák is voltak, melyek a vész közelítésekor meggyújtattak, egyik helység a másnak jelt adandó a közelgő veszélyről. Ugyanennek közelébe, a Várpatak oldalába, [135v] mely az ott lévő várról neveztethetett így, láthatók egész kecskeköröm forma csigarétegek.
d. *Gyiszk*, erről hallgat a krónika, de ezen oldalban nagy mennyiségben tanálhatók urnák darabjai, sőt közelebb kincset keresve éjszaka nagy gödrököt ástak, s tanáltak egy ép urnát is, de nem találván semmit benne, nagy reménységek dacára, az ottani oldalon béeresztették, s benn az árokba darabokra tört. Ugyanitt szántás alkalmával, minthogy most egy részin a fák elpusztulván szántóföldnek használtatik, tanáltak egy tegezt, finum acél csákányt, mikből azt következtethetni, hogy római telepeknek kellett lenni.
e. A *Fácza*, mely hely nagy erdőhely volt, s benne sok *fácánok* tanyáztak, innen vette eredetét s nevét.
Második. *Közepső határ*ban:
A *Barabás teteje*, Barabás nevű egyén bírta és orotta ki azon helyet, róla volt a neve is.
b. *Hosszak*, az ott levő földek csaknem az egész határt keresztbevágva nagyon hosszak, innen a neve is.
[136r] c. *Kéncses árok*, ezen hely mind erdős volt, s benne a hagyomány szerént tolvajbandák laktak. Közepén lévén Háromszék és a Barcaságnak, honnan mindkét felé nekik alkalmas időben zsákmányra mehettek, s nagy árkok lévén, ide rejtették el prédájokot, mit azután a babonás nép még a közelebbi időben is mindig minden évbe Szentgyörgy napra virradólag keresett és ásott. Ma is sok ásások és mély gödrök láthatók, de hogy kaptak volna valamit, arról hallgat a hagyomány.
d. *Vápa tója*, vápás hely a hegyek között.
e. *Dellő*, itt delelnek az Olt mellett a marhák, s innen neve is.
Harmadik. *Felső határ*ba:
a. *Veczel*, *Veczel köve* a Korlát patakától a hidvégi határ alsó végétől lenyúló hegylánc végsarka, melyet Akadás Vincze bírt, s adomány útján szállott át Erősd, Árapatak, Hidvég és ezek határaival a gróf Mikó és Nemes családokra. A Veczeltető egy nagy magas hegy, melyről átláthatni a temesi, bodzai, törcsvári és ojtozi szorosokon Oláhon felé, s úgy az egész Székelyföld, [136v] Barcaság és Erdővidék rónáit, hegyeit és sok falvait láthatni. A hagyomány az róla, hogy ily magas és Háromszék felől nagy meredek lévén, s amellett arról az Olt is alatta folyván, a két nagy rengeteg erdőség közötti Veczelköve odvába rejtették zsákmányokot a Kéncses árokba és Vecelbe tartózkodó rablók. Ugyanazért ma is Szentgyörgy nap éjén gyakron járnak az oláhok pénzlesni, de még üresen jöttek vissza.
b. *Farkas árok*, árkos hely, most szántó, de mikor erdős volt, sok farkasok tanyáztak benne, egész télig jó azoknak, innen vette nevét.
c. *Veczel alja*, *Felső veczel*. A hegy alatt egy szép térség. *Alsó Veczel*, ez is ugyanaz, *Veczel* nyugoti részei aljába egy térség.
d. *Csikkos kert*, a tulajdonos urak ott csikaikot legeltették, innen a név is.
e. *Dánczos*, miért nevezik így, nem tudatik.
f. *Falu rétje*, falu melletti térség rétes helyt.
Írtam Erősdön, 1865. május 12-én.
Pálfy Sándor erősdi helyi katolikus lelkész
[137r] Nota bene. Nem lejend helytelen itt megemlítnem, mit még fennebb kellett volna, de az említendő híd, midőn soraim írtam, csak készülőbe vala, most pedig teljesen az Olt folyamán át 32 hosszúságú öl, szélességre 2 öles lábra elkészítve tökéletesen járhatóvá téte[te]tt, s ennek létrejöttét, midőn üdvös voltáért nemcsak Erősd községe, de az egész különböző vidékek itt járó lakói háládatjokot nyilvánítják ugyanitt lakó, Hidvég járás szolgabírója nemzetes Imecs János úrnak. Mert az elébb említett sárfészek falvánk, honnan ezelőtt sem szomszéd falváiba a járatlan közlekedő hegyes és sáros utak miatt, sem az Olton át Barcaságra s úgy Brassóba, ha terménye volt is, nem mehetett csak középszerű esős időbe, s most mind Árapatak felé, Árapatak, Erősd, Aldoboly Háromszék felé, Háromszék alsó részének Erősd felé az Olton át egyenes vonalba per Bodfalva, Szunyogszeg, Fogaras, Szeben s így tovább az utak,

mégpedig mindenütt kisáncolva, porondozva megnyíltak, s ezáltal nemcsak községünk, de mások is számíthatlan hasznot nyertek. S mindezen üdvös munkálatok a közös nép igen tisztelte szolgabíró úr ereje és eljárásának [137v] a közérdek iránt fáradhatatlan szívélyes kitartós fáradozásának, sőt áldozatának köszönhetni. Isten segélje az igazságos hivatalnokot többre is, a közös nép nevébe óhajtja az író.

ESZTELNEK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[64r] A Felséges Királyi Főkormányszék idei 6670. számú magos rendelete folytán *Esztelnek* összeírása a következendő, ugyanis:
Az első pontra. Háromszéknek, mely Kézdi, Orbai és Sepsi fiúszékekre van felosztva, Esztelnek fekszik Kézdiszék felső és északi részében, s tartozik Háromszék fő helyéhez, Sepsi Szentgyörgyhöz.
A másodikra. A községnek egy neve, *Esztelnek* esmeretes országszerte.
A harmadikra. A telepedéskor más neve is volt.
A negyedikre. A legrégibb iratok kikutatásából az tűnik ki, hogy Esztelnek még Zsigmond magyar király ideje előtt mint község állott, mi onnan világos, hogy ő általa építtetett a megye temploma, melyről ez van írva: „Antiquissima haec Ecclesia reparata fuit primo 1523 o".
Az ötödikre. A történelem és a hagyatéki mondák szerint a lakosok Schithiából származtak, és Atilla idejébe telepedtek ide.
A hatodikra. A hagyomány azt tanúsítja, hogy ezen falvának neve kezdetbe *Hosszúpatak* volt, mi onnan hihető, hogy éppen szomszédjába egy kis völgybe fekszik egy Kurtapatak nevű falu, közepén hosszára folyó kis patakkal, falvunk pedig hosszan nyúlik fel két hegy közé, melyen hasonlóan közepén hosszan foly le a patak. Mely nevezetet elvesztett [64v] közönségünk a fejedelmek idejébe, tudniillik a lakosok valamely velőtlen kérelemmel járultak a fejedelemhez, ki is ezen kérelemre azt felelé: *Esztelenek*, s innen van azután a mostani nevezet.
A hetedikre. A közönség határában, mely három fordulóra van osztva, első helyen előfordul a *Kismező*.
Ennek alkotó részei: Falura rúgó láb, Kismocsár, Nagymocsár, Kishosszú, Nagyhosszú láb, Domb, Horgas, Papkúttya, Alsó-Felső száraztovány, általába testvizes szántók.
Második határrész a *Nagymező*. Alkotó részei: Halastó, Rétre menő, Hiposdomb, Rakottya és Hetes, Bentzeláb, Kis burján, Pálbiró, Carina, Kápolnára menő láb, általában vizes, terméketlen szántók, mi miatt nagy része kaszálóknak hagyatván fel, azok is a vizesség miatt igen rossz szénát, s azt is nagy munkával adnak.
A Harmadik határrész a *Sóhaj*. Alkotó részei: Szederjes, Kerekhegy, Kotormány, Falurarúgó láb, Újmező, nagy része hegyes nyir föld, terméketlen.
Vannak továbbá kaszálóhelyek az erdőn, egy része kopár, a más vizes, lapos, Bardótza nevezet alatt. Alkotó részei: Mánik, Gombásbértz, Laposorr, Alsó-Felső Kovácsgát, Vész, Kerekbükk, Szántóéle, Harmad vápa, ezek mind irtványok.
Vannak őserdők fenyves és bükkösök, úgymint Kerekbükk, Vészbükk, Fűrész oldal, Kőbértz, Oláhpatak, Füvesbértz, melyekben őz s szarvasokot is gyakran lehet látni.
Ezen erdők közt foly az úgynevezett Veresvíz folyó, mely eredetét vészi az Almás és Csomortán közös erdőjük Kútpatak erdőbeni forráskútból, és befoly a csíki havasok közötti úgynevezett Úz vizébe, mely megyen bé Moldovába.
[65r] Falvánk között lefolyó patak ered a falu feletti béfogott erdőkbeni kis forrásokból, s átvágván a Kurtapatak, Bélafalva, Polyán határait, Szászfalunál béfoly a *Feketeügy* folyóba. Ezen patak száraz, nyáron úgy elapad, hogy csak a falu felső végén lehet vizet látni.
Esztelnek határát, úgymint erdőjét szomszédosítják keletről Csomortán és Almás határai, délről a lemhényi határ, nyugotról a polyáni és kurtapataki határ, északról a Kászon Impér és jakabfalvi és moldovai határszély.[41]
Van továbbá falvánkba két templom, egyik a *megye templuma*, mely, mint a negyedik pontba említve van, Zsigmond magyar király alatt épült, s hogy régi, bizonyítja a Kézdi Orbai esperesi levéltárban egy irat, melyben e van: *„Joannes Sacerdos de Esztülnek 1335"*, miből az is látható, hogy Esztelneknek *Esztülnek* neve is volt.
A más *a szorosabb rendű Szent Ferenciek zárdája templuma*, mely mint kápolna fennállott azelőtt, minekelőtte a megye temploma épült volna, ezt akkori esztelneki lelkész, Nagy Mózes 1684-be a Csík-Somlyóról segélytségül lehívott szerzetes atyáknak, melyet nagyobbra építtetni kezdette gróf Apor István kir. kincstárnok, s 1723-ba be is végeztette. Ez mint residentia volt 1721-ig, mikor a conventek sorába íratott.

Esztelnek, szeptember 10-én, 1864.

Kis Ferenc bíró
Szabó Mihály jegyző mp.
Fekete Péter hütös
Cserei János esküdt mp.
Domokos Antal esküdt
Cserei Mihály esküdt
Biró András esküdt mp.

[41] Lapszéli bejegyzésként: „Nota bene: A falvánk kelet, észak és nyugat felőli részét magas hegyláncolat övezi körül, mely hegyek kősziklás természetűek".

ÉTFALVAZOLTÁN
(ÉTFALVA ÉS ZOLTÁN)

ÉTFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[66r] Helynevek összeírása.
1. Étfalváról, Sepsiszékből, nemes Háromszék kerületéből, Felső Oltmelléki járásból.
2. Étfalva községnek jelen és régebbi neve ugyanaz.
3. A községnek hogy jelen és régebbi neve más lett volna, nem tudatik.
4. A község mikor említtetik legkorábban? Nem tudatik.
5. Amint vélekedünk, a székely nép letelepedése alkalmával.
6. Amint vélekedünk, Etede ősvezér nevéről eredhetett az Étfalva nevezet.
7. A helységnek határán eső különféle elnevezések:
a. *Felsőhatár*, elnevezésit nyerte fekvésénél fogva.
b. *Középső határ*, ez ismét az Alsó és Felső határok között fekszik, az elsőtől árok, az utolsótól patak válassza el.
c. *Alsóhatár*, ez a falunak déli vagy alsó részén fekszik, kinyúlik a gidófalvi erdőig. Délre szomszédos a gidófalvi és fotosi határokkal, Völgypataka vett köztük határt. A Felsőhatár szomszédos a bodoki határral, mitől egy forrásos mély árok és Szablya nevezetű csermely válassza el.
A nevezett határokon pedig ezen apróbb határrészek nevei fordulnak elő:
Felsőhatár:
a. *Oldalramenő*, egy háton fekszik, oldalra rúgnak véggel, honnan nevét is vészi.
b. *Orotás*, ez erdőségbéli irtás után lett szántó, s nevit is innen kapta.
c. *Tölgyavas*, ez hasonló módon, egy tölgyes erdőből irtódott szántóföldé.
d. *Forrás*, e nevezett képezi egy nagy részét a határrésznek, ahol több helyen forrás mutatkozik, de folyó nem ered belőle.
Középső határ:
a. Kertfele, ez esik a falunak keleti részében, tehát a lakótelkek kertjeire jőnek a földek, ezt követi *Belső* és ezt *Külső* láb, azon túl megyen az ember a *Belső*, onnan a *Külső* [66v] *Kihágóba*. A két utolsóbb valóságos kihágók, és így onnan neveztetnek, a mások rendes középlábak.
b. *Vonc*, e fekszik Vonc erdő mellett, és onnét vétetett ki, attól kapta a nevét is. Felyülről elválasztja az úgynevezett Étfalva kisfolyó pataka.
Az *Alsóhatárba:*
a. *Csukásfele*, e nevet nyerte onnan, mivel itten hajdonában gróf Bethlen család birtokos lévén, csukákkal gazdag halastóval bírt. Gróf Bethlen Kata bírta utolján, később az itteni feles birtok Daniel családra ment át, jelenbe bír még harmincöt jugerumból álló kaszálót báró Szentkereszti Zsigmond vásár útján.
b. *Peterke*, ez igen agyagos-hegyes terméketlen része a határnak, felette sok industriat kíván meg, s máig is több szántók hevernek parlagba. Lehet egy kicsid emberről, Peterről, vagyis Péterkéről vette eredetét.
E falu határán eső kaszálórétnek apróbb elnevezései:
a. *Sároskert*, *ősi fejedelmi birtok*, ez fekszik az Olt vize mellett, és így vízáradáskor eléggé sáros.
b. *Vízköze*, az Olt vize hajdonában két ágra szakadva körülfolyta, s szigetet képezve neveztetett vízközének.
c. *Nagyszél*, ez mocsáros, nádas hely lévén, a felosztáskor nyilakra osztatott fel, és ekkor kapta nevét.
d. *Hótós*. Ezt az újabbi időkben az áradások termőhelylyé tették. Régi időkben álló tó vagy hótó volt.
[67r] Az erdők nevei:
a. *Voncz*, ez egy meredek oldalt képez nyugoti fekvésbe, s hihetőleg a fát onnét csak két keréken voncolták, és így Voncznak neveztetett.
b. *Hát*, ez egy hátat képező hegygerincen fekszik.
c. *Héhegy*, ez délre fekszik, s hihetőleg a melegebb részt képezi, s azért hő- vagy héhegynek neveztetik.
d. *Bodokpataka*, ennek a Bodokpataka vet határt, s nevét is innen nyerte. A patak keresztülfoly Bodokon, és esik ottan belé az Oltba.
Megjegyzés. Különös nevezettel nem bír egy határrész is, mindennek megvan a saját neve. A lakosság csupa magyar, és tiszta ev. reformata vallásúak, tehát a helység és részek nevei nem voltak és nincsenek elferdítve.

Kelt Étfalván, 1864. október 24-én.

Benkő János bíró
Dálnaki Josef jegyző

ZOLTÁN
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[233r] Helynevek.
1. Sepsi *Zoltán* nemes Háromszéken, a Sepsi kerületben egy kis falu.
2. A község egyedül Zoltán nevezetét bírja, mely ismeretes országszerte.
3. Más elnevezése nem volt, mert az őskortól fogva mindég annak neveztetett.
4. és 6. Legkorábban említtetik és vette a név eredetét a község a Scythiából kijött kapitányok közül *Zoltán*ról, aki is oda Chirák nevű fijának majort építtetett. Ennek maradékai előbb Chirákoknak, azután Chirjákoknak, azután Czirjákoknak és utólagoson Czirjékoknak neveztettek.

5. Benépesíttetett az említett családot szolgáló udvari székely családjaikból.
7. Fekszik az Olt folyója jobb partján, határos Bodok, Étfalva, Gidófalva és Körispatak szántó határrészeivel. Határrészletei ezek:
Felső, Alsó és Középső határ. Ezekbeni elnevezések
a. Kert vége, onnan neveztetik, mert ezelőtt kertek voltak ezen lábföldek végin.
b. Köves sugó, mivel az Olt ott nagyon sebes és köves.
c. Salamon, nem tudhatni nevezetét.
d. Nagyárokra menő, az Olt melletti nagy árokra rúg.
e. Hegyfele, mivel nagy hegy felett van.
f. Kláris, nem tudhatni.
g. Vágott út feje, egy vágott út vezet ezen részletre.
[233v] h. Lapos, lapályos ezen hely.
i. Körispataki útra jövő, azért, mivel Zoltánból a Körispatakra menő út keresztülvágja ezen láb szántókot.
k. Hosszú alsó és felső, onnan, hogy hosszak ezen szántóföldek.
l. Oldalra menő, egy fövényoldalra megy.
Kaszálóhelyei feküsznek az Olt folyama mentiben, az ottani elnevezések ezek:
a. Felső és alsó Nagyárok, onnan neveztetik, mivel az Olt folyama mellett egy nagy árokba fekszik.
b. Hosszúrét, onnan, hogy hosszan nyúlik.
c. Kopacz, Kutas, Vasé és Sikó, ezeket nem tudhatni.
Erdei pedig határosok Oltszem, Bodok, Étfalva, Gidófalva, Fotos, Martonos, Angyalos, Besenyő és Eresztevény erdős részleteivel. Elnevezések ezek: Herecz, Szajhány, Nagy avas, Békanyálas, Bükkös oldala, Nagy árok oldala és Kurta háta. Hogy honnan neveztettek, nem tudhatni, mivel ezekről semmi hagyomány vagy nyomtatott emlék nincs.

Kelt Sepsi Zoltánban, október 28., 1864.
Öszveírta Szörtsey Vincze helységi bíró s. k.

FELDOBOLY
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[68r] Fel Doboly leírása és helynevei.
Hogy Fel Doboly községe honnan vette eredetét, azt mind a jelen, mind a régi krónikák igazolják, hogy a Fel Doboly több századokkal nemes Háromszék, Sepsi-, Kézdi- és Orbaiszéknek Sepsiszékben, éppen Orbaiszékkel határos.
A keleti és déli határszéleken szomszédos Oláhhonnal, s még a Dirmakhus idejében az akkori magyar fejedelmek egymással ellenkezve gyakorta, hol török, hol tatár rablókot hoztak a dicső székely nemzetre, s mivel a falu egész Háromszékkel homlokozva áll, megbízta ezen dicső székely nép, mikor ezen vad rabló csordákot jönni észreveszik, töstént lármafát gyújtsanak, lármát indítsanak és feldoboljanak, ezeket téve neveztetett Fel Dobolynak, hogy feldobolta.
Ezen ősies falvának határai megnevezésére átaljába visszaemlékezni minden pontjaira nem lehet a jelenkorba, mivel egyszer agostyának nem léteznek, a birtokívek pedig a Brassóba a császári-királyi felszólamlási vizsgáló felügyelőségnek két évek óta léteznek.
[68v] Továbbá a határ részletei Telek, vagyis Felső határ részlet. Ennek nevezetes részletei Borsos hegy, délkeleti oldala Eperjes, Telek hegy, Telek hegyoldal. Vass Péter, mely is azon okból neveztetik Vass Péternek, hogy még több századok olta ezen község határkerteit nézve összebonyolódtak, és Vass Péter agyonveretett, ezért neveztetik Vass Péter halmának.
Ezen határrészletben volt Fel Dobolynak első megtelepedési három részletben, Kosár bik, *Mákos patak* és Barabulyos nevet viselő, nevezetű helyeken.
Más két határnak Közép és Alsó határrészletek, melyek szomszédosok kelet felől Zágon, észak és nyugot felől Nagy Borosnyó, nyugot és dél között Kis Borosnyó[val].
Először. Tilalmas erdei a falut környező Homlok nevű erdőrészlet, tovább Szilvára hágó, Pap kútja, Szankoló és Mákos patak orra, a Barabulyossal összevéve.
Másodszor. Közös erdőrészletek fáizás végett Nagy Borosnyóval közös Telek szél.
Harmadszor. Fel Doboly, Nagy Borosnyó és Kis Borosnyónak közös Hamvas, Gyertános, Fenes, Fenes bértz és Hosszú bértz.
[69r] Továbbmenve tulajdon privátja Borbát, Fenes allya és a Harminckét Sepsi községek erdejéből, az úgynevezett Csemernekből jutott nagy és kicsin részletek, s amellé jutott a Kotor pataka melletti részlet szénakaszáló, végezetül:
Negyedszer. A Borbát nevű helyen a Fel Doboly, Nagy Borosnyó és Kis Borosnyó, úgy Lécfalva községeivel egy arányú közös szántó, kaszáló és legelőhelye.

A fenn írtak kiadattak a fel dobolyi elöljáróság által a jelen 1864. év október 3-án.
Vass György bíró
Jáko Antal esküdt mp.

FELSŐCSERNÁTON
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[70r] Helység Felsőcsernáton községe.
1. Mint ilyen, emlékezetünk s régi okleveleink tartalma szerént kebelezve volt és van mai napig is

Erdélyország, *Kézdiszékben*, *Háromszéken*, s más elnevezéssel sohase bírt, csoportozva se volt több községek közé.
2. *Felső Csernáton községe* ezzel az egy névvel élt mind a mai napig, ezzel is ösmeretes országszerte.
3. Más elnevezése *Felső Csernáton* községének sohase volt.
4. A községünk hogy mikor említtetik legkorábban, erre nincsen semmi okadatunk.
5. 80 évesen felyüli lakosaink elődeiktől is hallván, a hunusok maradéka vagyunk.
6. *Felső Csernáton községe* néveredetéről keblünkben semmi köztudomásunk hagyományból, írott vagy nyomatott emlékekből se képes felmutatni.
7. *Fel Csernáton község* határában több topographiai nevek jőnek elé, s ezek is voltak a kezünknél lévő okirataink szerént, tudniillik:
a. A helység maga
Egerbegy, *Felszeg*, *Alszeg*, *Csigojás*, *Salamár*, *Benkes*, *Csergés*, melynek közepébe egy kitűnő egészséges vízforrás ezen név alatt létez.
b. A határon a szántó neve *Nagymező*ben *Kölestartó*, *Nagyfalura menő*, *Horgasszer*, *Középlább*, *Útáltalkelő*, *Belső* és *külső Köhér a völgyön kívül foglalás*. *Patohalma szere*, *Márkosútja*, *Tóklábja*, *Martonút szege* Al Csernáton és Hatolyka községek szomszédságában.
[70v] c. *Közepső határ*on *Ravaszlik, Soklábbja, György kútja, Forrógyörgyköve.*
Pókahalma, noha jelenleg szántó, külömben egy kerek szántó meglehetős kiterjedésben, melyről azon emlék maradt hátra, hogy *Pok nevezetű vezér* egy rész sergével veszett volna ottan el, csakis mintegy 1817-be pusztult volna el a körülötte ültetett nyíres.
Vármegyehatára, *Völgyön kívül*, *Vásárútkelő*, *Kútlább*, *Damokos kúttya*, *Röh*, *Középláb, Haraszt*, *Nagyútalja* Szentkatolna, Altorja és Ikafalva szomszédságában.
d. *Kishatár*: *Gálos*, *Nagyútalja*, *Kútköze*, *Kisfelhágó*, *Árvaszer*, *Középlább, Körösfa lábbja*, *Ikafalvi út alatt*, *Orotvány*, *Cserefark*, *Kisaj*, *Nagyaj*, *Kerektó* Ikafalva községe szomszédságában.
e. *Erdő és kaszáló* nevei:
Cserefark, Cserepad oldal. *Várbércze*, itten egy meglehetős hegytetőn van egy csonka kerek tíz ölni magos toronyforma, amit a nép *Csonka vár*nak nevezett, s mai napig is ezen név alatt neveztetik. Kemény kőből, mésszel rakva van építve, de sajnálat, kezünknél semmi okirat nem létez, ennélfogva nem is tudhatjuk, ki építette vagy építtette, azt se tudjuk, melyik esztendőbe épült. A kereksége kívülről mintegy húsz ölni, belőlről mintegy nyolc öl lyuk, egyenesen felmenve a tetejében. Kereken számos négyszegletű lyukak láthatók mint a mai napig, s noha minden viharnak ki volt s ki van téve, mégis áll összeomlatlan a maga szembetűnő kemény [71r] alakjában, többnemű bokrokkal körülvéve, délről a hegytető oldala kemény kőszikla, az aljába foly az úgynevezett Nagypatak. Általellenben délkelet felé nyúlik egy más hegytetőn, az úgynevezett *Óvár kapu* környezetében, szálos erdő közt fűvel bénőtt, de mégis ösmerhető meglehetős sáncolat, egyébaránt megjegyzendő, hogy ezek közelében a vízmosások miatt több versben lehet ujjni vastagságú, jól kiégetett edénydarabokot nagyobb és kisebb részekben összetörve tanálni. Éppen egy ilyen megnevezett fazék alakban tanáltak já[t]szó gyerekek ezelőtt mintegy öt évvel harminchárom darab csákány alakú, de belőlről ovális lyukkal, félfelőll füllel ellátott, általunk meg nem nevezhető régi rejteményt, az melyeket az akkori elöljáróságunk a Kézdivásárhelyi Járáshivatalhoz feljebbterjesztés végett béküldött, de hogy továbbá mindazokkal mi történt vagy ezen hivatalból hová küldötték, ez óráig rólok semmi tudomásunk.
Szenthomlok, több apró részleteket magában foglalva, úgymint *Usztató*, *Szentkertye*, *Bekekertye*, *Szilva vágás*, *Csókásallya*. Ezen utolsó szélyébe van egy büdös és kénkővegyítékes forrás.
A *Szentkert*ben máig is áll egy templomnak nevezett, ösmerhető és látható fundamentuma, de hogy ezt a templomot ki építette volt, annak semmi nyoma környezetiben a vízmosás által tánáltak zöddé kövesült pipákot.
Remete, *Árnyékoldal*, *Nádastó*, *Óvár allya*, *Füvesút*, *Lábhintó*, *Sáros oldal*, *Csihányos*, *Vágás*, *Villancsi*, *Bálintútya*, *Bálintéle*, *Kertelkút*, *Barlangoldal*, *Vízoldal*, *Bérczút* és *Vízoldal*, *Vízfej kúttya,* [71v] *Rongyosoldal*, *Györgykertye*, *Holoskút*, *Csipkés*, *Nyíres tisztája*, *Hegyesfark*, *Turcza* északról Ikafalva, nyugotról Márkosfalva és a Mikó család, délről Martonfalva és Al Csernáton erdejek és keletről maga a község szomszédságába.
f. *Szántók* állnak részint elsőosztályú *fekete földből*, másodosztályú lapályos, *sárga agyagos*, harmadik *agyagos szikájos sárga*, negyedik pedig *porló kővel vegyes sárga* földből.
g. Az *erdőn* ami nevezetesebb van, a *Vízfejkút forássa*, amely alig száz ölet haladva, bőséges forrása miatt patakká változik, s foly észak felé keresztül az ikafalvi és futásfalvi erdőn Torjára. Van ezenkívül a hegy oldalába a *Bojtorjános*nál egy más *hideg forrás*, belészakad a *Nagyág patakába*. Van ugyan a harmadik kútforrás a Bajka vágás hegye oldalába, melyből eredetét veszi a *Kiság pataka*. A Nagyág pataka ered ugyan az Al Csernáton községe határán, de foly kelet felé, s így a Kis és Nagyág pataka az úgynevezett Barlanghegy oldala végénél összeszakadva formálja a *Nagypatak*ot, az melyen helységünk vagy falu közé érve huszonöt felyülcsapó, lisztelő és kásatörő malmok léteznek, s így falvánkon keresztül Al Csernátonban, Al Csernátonból pedig által a mátisfalvi és márkosfalvi határon foly mindaddig, míg ezen utolsó községnek határszélén a Feketeügybe belészakadnak.

Ezenkívül még léteznek kisebb hideg források, úgymint *Vállú* vagy *Vasútkúttya*, *Kertelkút*, *Ikapatak kútytya*, melyek különb vonalakban a fenni *Nagypatak*ba beléfolynak. Ezen erdőrészletekben vagynak:
[72r] gg. *Legelők*, úgymint *Vágás*, melynek szállása a *Kertelt kút*, *Csihányos*, *Györgykertye*, *Nyíres tisztája* és *Nádastó*.
h. *Utak* vagynak a következő nevek alatt, úgymint a községből nyugot felé menve az erdőre *Nagypatak mellyékúttya*, *Remeteútja*, *Szemthomlokútja*, *András útja*, *Csíki útja*, *Csihányos útja*, *Vágásútja*, *Laposbérczútja*, *Kétemberhágója útja*, *Füvenyes útja*, *Bojtorjános útja*, melyen egyszersmind az erdőn által közlekedő út Málnás és Mikóújfaluba, *Tekeredő útytya*, *Óvárkapuútja*. *Nádastóútja* és *Füvesút útja*.
i. A községből keletre Kézdi Vásárhelyre menve a határon keresztül *Kerektó útja*, *Vásárútkelő útja* és a *Nagyfalura menő útja* Al Csernáton felé mint közlekedő *Málalja útja*. Északról Ikafalva felé mint közlekedő út az úgynevezett *Ikafalvi út*, Torjára által. Északkeletre a *Nagyútalja útja*.
k. A községbe magába vagynak *Csergésútja*, *Talamérútja*, *Alszeg-* és *Felszegútja*, *Csigoja útja*, *Egerbegyútja*, *Templom útja*, *Maksai útja*, *Szorosaj útja* és *Csere útja*.
l. Az erdőn van[nak] több helyen kősziklák is, úgymint *Szarvaskő*, *Várbércz*, *Barlangkő*, *Hegyeskő*, *Vasútkő*.
m. A nevezetesebb hegy, ami van a határunkon, *Vágásponk teteje*.
n. Az erdőn nem ritkán uralkodnak ragadozó állatok közül medve és farkas, vagynak különben őzek is, ezek [72v] tanyájok *Szilvavágás*, *Csókásallya* és a *Györgykertye oldala*.

Felső Csernáton, 1864. szeptember 25-én.
Kováts János bíró m. k.
Baika András jegyző
Rákosi Antal birtokos m. k.

FOTOSMARTONOS (FOTOS ÉS SEPSIMARTONOS)

FOTOS

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[76r] Adatok Fotos községből.
Első pontra.
a. Megye neve: Háromszék.
b. Kerület: Brassai.
c. Járás: Sepsi Szentgyörgyi.
d. Szék neve: Sepsiszék.
Második p. A községnek egyetlen neve: Fotos.
3. p. A községnek más elnevezése nincs.
4. p. Mikor említenék a községet legkorábban, nem tudatik.
5. p. Amint az 1861-béli „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap" 5. számában[42] a 144. s következő lapokon láthatni, Fotos Martonossal egy eklézsia. Mindkettő filiája volt a gidófalvi egyháznak, s összeszövetkezvén elszakadtak Gidófalvától 1674-ben. A legelső alapító kétségkívül Fotoson Balog nevű volt, mivel a község nagyobb része ma is a Balog családokból áll, a több[i] családok leányágon származtak oda.
6-ra. Fotos hihetőleg onnan kapta nevét, mivel az a gidófalvi anyaegyháznak, míg el nem szakadt tőle, egy foltja vagy népies nyelven Fótja volt, innen lett a Fótos vagy Fóti lakos. Másunnan deriválni nevét alig lehet.
7-re. Fotos határos Martonossal délről. A kettő egy eklézsia. Temploma van a határszélen és így a két községtől egyenlő távolságra. E községben van 35 házszám. Nyugotról a gidófalvi határ éppen a falu alatti útig, mely régen kereskedő, úgyszólván országút lévén, Nagy útnak nevezik ma is. Ezen az úton jártak az Angyaloson felyül lakó népek, úgynevezett felvidékiek a zaláni Kopacon keresztül Erdővidékre, Udvarhelyszékre, s a borra, de miután Szentgyörgy s Csík felé töltött utak vannak, az út fel van hagyva.
Délről a fotosi környező határ *Tőfej*nek neveztetik, hihetőleg az aljában tó lehetett, mivel ma is nagyon vizenyős. A *Tőfej*t elválasztja az ösvenyen kívüli lábtól egy pázsintos ösveny, mely mint egy szalag húzódik a falutól dél felé a templomig. Az ösvenyen kívüli láb keleti végiben van [76v] a martonosi *Mál alja* nevű határral öszverúgó *Mál alja*. *Mál alj*ának hihetőleg onnan neveztetik, mert a felette felemelkedő domb rossz termő lévén, a régi, latinizálni szerető nép málnak nevezte, mind ma is a mesteremberek a bőr roszszabb felét málnak mondják.
A *Mál* északi végében van a Gyertyán, Fotosról keletre. E hely, míg ki nem irtatott, makkerdő volt, s felső vége ma is erdő, s Balog Sándor erdejének neveztetik, gyertyánfákkal gazdag lévén, attül vette nevét.
Fotos éppen az erdő aljában fekszik, keletről az úgynevezett Kicsi nyír szinte a faluig bényúlik. Északról vannak az úgynevezett Kati, Hegy és Izzék. E nevét kétségkívül rosszaságáról kapta, mint izzéknek szokták nevezni az eledelt, mi a marhák előtt a jászolban megmarad.
Ezen felül a Falka nyír. Régen szép csereerdő, ma nagyrészin kiirtatván szántónak használtatik, nevét ezen szótól vette: falka, mi tett egy szakasz erdőt, melyben egy jó csoport cserefa volt.

[42] Bartha Lajos: A fotosmartonosi helvét hitű egyház életrajza 1676–1860, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 1861, 144, 178, 205.

Az út, mely ide vezet, Erdőlő útnak, a határ, mely az úton belől esik Erdőlő úton belőlli határnak.
A határ benső része *Csegely*nek nevezetik, miért, nem tudják, hanem ha ezen szótól: csekély, a hely csekélysége, alávalósága s kicsinsége miatt.
A Falka nyír északi végében van egy kút, úgynevezett *Judith kútja*, fennebb az erdő neve *Peterke*, honnan kapták nevöket, nem tudatik.
A falut kettéhasítja egy kis patak, mely részint Rakottyás hegye alatti, részint a martonosi Barra nevű erdőbeni forrásból ered, neve Fotos pataka, mely Gidófalvánál az Oltba szakad.
A kerteknek s telkeknek különböző elnevezései vannak, például Simon, Csiszér, Bakcsi, Katonáné, Galaczi, Máthé, hihetőleg oly nevű emberek bírták egykoron.

Kiadatott Fotoson, 1864. november 2-án.

Balog Lajos bíró s. k.
Balog Áron jegyző s. k.

SEPSIMARTONOS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[226r] Helynevek Sepsi Martonos községből, *Háromszék* megyéből.
[227r] Adatok Sepsi Martonosról.
Első pontra. a. Megye neve: Háromszék b. Kerület: Brassai. Járás: Sepsi Szentgyörgyi d. Szék neve: Sepsiszék. Neveztetik néha Oltmelléki falunak is, mivel az *Olt* vize attól ¼ mértföldnyi távolságra foly le nyugot felől.
Második pontra. A községnek egyetlen neve *Martonos*.
3. pontra. Más elnevezése nincs.
4. pontra. Mikor említtetik legkorábban? Nem tudatik.
5. pontra. Mint az 1861-i „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap" 5. számában 144. s következő lapokon láthatni, 1674-ben szakadt el mint önálló egyház a gidófalvi egyháztól. Kétségkívül már jóval annak előtte onnan is népesült, mivel az elszakadáskor körülbelől már 30 családból állott.
6. pontra. E név eredetéről csak annyit tudhatni, miképp a falu felső s régibb része egy nagy marton fekszik. Az *os* ragot hihetőleg úgy kapta, hogy mivel martos hely volt, és az máig is, a *Martos*ból lett *Martonos*, azaz martoni lakos. Ma is a kelet felől felemelkedett meredek hegyek megannyi árkokból kiemelkedő martokból állanak.
7. pontra. A falu északi oldalán lévő mező neveztetik *Pad*nak, miért, nem tudatik.
A *Pad*on felyül észak felé van az úgynevezett Megyerdeje, melynek nagyobb része kiirtatván szántónak használtatik.
E *Pad* nevű hely aljában van az úgynevezett *Császár kút*. A rege azt mondja, miképp nevét onnan vette volna, hogy [227v] a tatár kán a forrás feletti dombon állott terebélyes nagy tölgy árnyékában ütötte fel egykori beütés alkalmával sátorát.
A *Pad* hegye alatti mező neveztetik *Mál* aljának, melyet a Császár kúttól az úgynevezett *Csigolya gödre* választott. Nevét kétségkívül onnan vette, mivel csigolyás hely lehetett, ma is kaszálónak használtatik.
A *Csigolya gödre* a Császár kúttól nyugot felé az egész mezőt s határt (tudniillik egyik fordulót) keresztülszeli. A templom van észak felől a határszélen, azért, mert Martonos és Fotos egy eklézsia lévén, a szentegyház e két község határai között a kellő közepére építtetett, hová a mezőn keresztül mindkét faluból egy, két, három öl szélességű gyepes út vezet. Eszerént északról határos Fotossal.
A mező alsó részének neve *Boda*, honnan vette nevét, nem tudhatni. Nyugotról szomszéd Gidófalvával, mely falu nevét Guido Lusignanus római tisztről vette.
Martonos alatt van egy kisded kasáló, ½ hold nagyságú, mely a már beépített szomszéd telekkel együtt *Fogadó*nak neveztetett. Lehetett itten hihetőleg ennek előtte vendégfogadó, akkor talán bővebben látogatták az utazók Martonost, mivel az út is, mely a falu alatt a Fotos felé áthúzódik, ma is *Nagy út*nak neveztetik.
A mező, mi ezen úton alul nyugotra fekszik, Nagy út alatti mezőnek, keletre *Dombos út*nak neveztetik, mivel itt a hely lassanként dombosodik. A Domboson alóli mező délre *Mocsár*nak s alább *Büdös kút*nak neveztetik, [228r] nevét könnyű kitalálni a még ma is létező hitvány, büdös vizű forrástól.
Kelet felől Martonos szomszédos Angyalossal. A két falu között felemelkedett hegy *Remeté*nek neveztetik. Hogy e hegyen valaha remete lakott, kétségkívülivé teszi az, miképp a szántók nemrégiben is akadtak itt egy tűzhelyre.
E hegyről délfelé tekintve van az úgynevezett *Kecskés* mező, nevét nem lehet kiokoskodni. A rege azt mondja, s hihető is, miképp a tolvajok egy kecskét e helyen nyúztak meg, s onnan vette nevét.
Van a Remetén innen kelet felől még egy mezeje, melynek neve *Telekház*, ezen felül egymás végtiben az úgynevezett *Szőke*.
Ezen felül már erdő, melynek neve *Barra*. Neveik eredetére nem tudunk visszamenni. Ezt egy, a Barra kútjától folyó kis csermely választja el az *Ava*stól, mi régen szép csereerdő volt, ma pedig már csak nyír avas.
Ettől keletre van a Bartha kútja és pusztája, északkeletre a Rakottyás hegye. E hegy nevezetes arról, hogy ennek tetejében egy csakis a legtartósabb szárazság idején kiszáradó, de többnyire mindég vízzel tele mocsáros tó van. Itt legelnek ezeken az erdőkön nyáron át a mi marháink.

A falunak van négy utcája, úgymint Felszegi utca, Alszegi utca, Temetői utca, Pap utca vagy Templomba járó utca. Két kis csermelyei, egyik észak felől az írt Császár kútból ered, a másik a *Szőke* farkától vagy aljából, úgynevezett *Magyaros* kúttól, s ennek Sárig patak a neve, mivel sárga fövényen foly.
A falun felyül van egy sárga fövény mart, ahonnan [228v] sok rézpor használtatik fel Háromszéken, a Barcaságon és Brassóban, hová egy szegény ember jó pénzért hordogatja.
A Temetős utcában van egy szabad kút, mely, mivel az úton van, Úti kútnak neveztetik. Szárazság idején az említett két kút bő vize képes az egész községet vízzel eltartani.

Sepsi Martonos, 1864. október 28-án.

Vitállyos Károly bíró

FUTÁSFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[77r] Nemes Háromszék Kézdiszéki kerületéből, Futásfalváról.
Futásfalva fekszik nemes Kézdiszéknek Alsó járásához tartozó részében, szélről nyugotról, melynek szomszédjai napkeletről az altorjai és feltorjai közönségek mezei és erdei határok, délről Ikafalva közönség határaival, napnyugotról pedig az Alsó Fehér vármegyéhez[43] tartozó Mikóújfalvának erdős helye, északról ugyan az alsó és felső torjai közönségek részint mezei, részint pedig erdős helyeik szomszédságok közt, és így Kézdiszéknek napnyugot felől való erdős hely szélibe Altorja, Feltorja, Ikafalva, Felcsernáton és Alcsernáton, s több falvakkal egyvonalban, miként az erdős helyek lenyúlnak Sepsiszékbe Besenyőig. Ezen erdővonal alatt szembenéz napkelettel egy kissé felemelkedett helyen oly móddal, hogy mindkét felől felemelkedett kopac hegy oldalán a falu mintegy általvető két gödrös helyen fekszik, melyet egymástól elválaszt egy hegylánc, mely a mezőn lenyúlik.
Ezen falu alulról, mintegy mélyföldni távolságról, gödrökbe való fekvése miatt majd láthatatlan, s még inkább az lenne, hogyha távulról a nemrégibe hegyre épített temploma észrevehető[vé] nem tenné. A két szélin és közepén lévő magoslatokról messze lehet látni ezen faluból.
Ezen falunak más neve sohase volt, hanem sajátilag Futásfalvának neveztetett, s amint hagyományokból tudjuk, azért, hogy a régi villangós világba, mikor különbféle ellenségek dúlták, ezen vidékre is több helységekkel ezen környék menedéket és bátorságos megnyugvást nyújtott azoknak, akik keletről jövő ellenség által üldöztettek, mert nyugot oldalába erdős hely lévén, melynek magoslatáról messzire lehetett látni. Nemcsak, hanem innen nagyon szélesen kiterjedő erdős helyen nemcsak Udvarhelyszékre, hanem egész Gyergyóig és még tovább is is el lehet jutni, s hogyha a szükség úgy hozta magával, akármelyik helységbe ki is lehetett szállani. Ezen nevet onnan kelletett nyerni, hogy futás helye volt, csak ezelőtt hetvenöt évekkel, midőn a törökökkel háborús idők [77v] valának, midőn az Ojtozi szoroson a törökök ezen székhelyre, s következőleg Erdélyországba kiindultak, úgyszintén a Bodzai s a Tömösi passuson is az ütközet folyamatba is számos családok ide vonultak, mint futás helyére, miről azon időkorból máig is emlékeznek, s éltesebbek hagyományok után állítják is.
Hogy ezen falu későbbre alakult, hogysem Kézdiszéken a nagyobb falvak, kitűnik abból is, hogy ennek anyakönyve 1696. év kezdetével kezdődött, s akkor lett anyamegye belőle, mert azelőtt Altorjának volt filiája, amint az Altorjai nemes megye leveleiből is lehet tudni, ekkor az anyakönyvi kimutatás szerént 500 lélekből állott a falu. Korábban 1500-[asok]ról bizonyos egyezménylevelekbe említtetik Futásfalva, akkor is mint közönség fennállott. Valóban pedig, hogy nagyon kis közönség volt, kitetszik mezei és erdős helyei határaiból, mert azok nem nagy kiterjedésűek, úgyszintén 1636. évi Rákóczi lustrájából is, hogy kevés számú népe tanáltatott Futásfalvának, kitűnik.
Fennállanak ezen falunak mezei gabona termesztésre három fordulói, déli részbe úgynevezett *Kovácshegy* a mezőnek dél felől való részébe, mely magába foglalja Velykecz, Fazakasgödör, Kőkereszt, Alsó és Felső Borzás nevű lábokot. Ebbe más kitűnő megjegyzésre valót tanálni nem lehet, mint amennyibe a Fazakas gödör nevű láb[ban], sárga agyagos lévén, inkább fazakasok által használható föld tanáltatik.
A közepső mező Hosszúmezőnek neveztetik, ennek alsó végébe fekvő láb Mogyoróbokornak neveztetik, azért hogy mogyoróbokros hely lévén, abból irtatott és fordíttatott szántónak.
Az északi részén mint hegyes-völgyes hely, arra mutat hogy korábban erdős hely volt, s merőbe abból irtatott és fordíttatott mezőnek, ebbe kevés rész, amelyet Teleklábjának neveznek, lehetett pusztás. Ezen felyül a mező derekába egy lábat neveznek Tölgyfára jövőnek, ami régebben tölgyes erdő lévén, abból orottatott, miként időnkbe, azaz 1828 óta egy láb, amit jelenleg Csere oldalnak neveznek, [78r] egy darab rész cseplesz csereerdőből lévén orotva, ma szántóföldnek használtatik.
Ezen mezőnek felsőbb részébe, amit Bélmezőnek nevezünk, a szántás és ásás után sok, egy hüvelyk-

[43] Valójában Felső-Fehér megye, 1775 előtt pedig csak Fehér megye.

ni s még nagyobb vastagságú cserépedény-darabokra lehet tanálni, továbbá ezen Csere oldalba a szántás közbe több régi, vasból való nyílvesszők tanáltattak, azonkívül szálkás taréjú és különös sarkantyúra is, mely a csizma sarkának hegyes formáját ábrázolja. Ezen mezőnek általános nevezete Kismező, mert magában is kicsin volt, másképpen Kápolna mezeinek is hívatik, azért, hogy ezen mezőnek derekába régentén egy kápolna is volt, melyet idősebb, de már elhalálodzott embereink fennállónak emlékeztek, s annak ruderai, vagyis talpkövei mintegy hatvan évekkel ezelőtt hordattak el onnan, e mint búcsúra járó hely, úgy tartatott a régi időbe.
Ezen mezőnek nyugoti részébe, mely alólról menedékesen egy magos s messzire látó helyre felemelkedik, mely máig is erdős és tölgyfát termő hely, eztet nevezik Imre Kápolnájának, azért, mert ottan kápolna volt, annak alapja a még élő emberek által is látható vala, s annak további emlékezetére ottan egy mohos keresztfa is volt.
Ezen helyen lévő kápolna Szent Imre herceg tiszteletére volt szentelve, azért máiglan is Imre kápolnájának neveztetik azon tartomány.
Több erdős helyeinek nevéről különös megjegyzésre való és emlékezetes következést hozni nem lehet. Csakugyan, kívánságnak okáért mégis felemlítjük, hogy a falu feletti részerdő Csongosznak neveztetik, észak felé menve Szent János kúttyának, úgy tovább Bélmezőnek, Bordának, feljebb pedig a valahány bérc, annyi neve, ezek közt annyi különbség, hogy egy részecskét Csipkés patakának neveznek, ahol ásványos helyek látszottak, s később bétöltettek, melyből itteni próba után büdösköves rezet lehetett kivenni.
A falvának nevezetesebb ős törzsökös régi lakosai közt fennállanak Hamar, Sandi, Lukács, Györgyjakab [78v] és Ambrus családok. Legnagyobb kiterjedésű mégis a Hamar család, valamint régebben is volt, úgyannyira, hogy a két magyar hazába ezen családból sokan kitelepedtek, s nem hisszük azt, hogy megtagadnák, mely szerént eredeteket nem Futásfalváról vették volna.
Aki ezeknél többet tud, és hiteles adatokból meg tudja állítani, ám lássa, tessen megtenni, a vizsgálódót pedig utasítjuk a károlyfejérvári káptalanhoz, ottan ahol levéltár létez, lehet többekre és hiteles adatokra tanálni.

Kelt Futásfalván, szeptember 2-án, 1864.

Vargyasi Simon bíró
Hamar Albert jegyző
Hamar Lajos birtokos
Antal Mojzes esküdt mp.

GELENCE
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[79r] Gelence falva fekszik Háromszék Orbai fiúszékének észak-délkeleti részében, közvetlenül a havas alatt.
Határai északról Sárfalva és Osdola közönségek, közbeesvén Hilib községe mint Gelencéhez tartozó fiókmegye. Keletről Moldovaország úgynevezett Putna és Mesztáka vizei. Délről Zabola közönség és Haraly falu. Nyugotról Szent Katolna és Imecsfalva határai.
Nevezetesebb elnevezései a helységnek: Szaladár, mely elnevezést monda szerént kapta Aladár nevű székely főkapitánytól, körülbelül élt 1500-[asok]ba, mint várhegyi parancsnok. Továbbá az úgynevezett Ladiha, mely név a hajdon ezen helyi részben lakó Biroga ezen szokásos kifejezéséből: „ha, ha, ha", látszik meseszerűleg származottnak. Valószínűbb azonban, miszerént ezen név az itt lakó gót vagy longobárdoktól vette légyen eredetét.
Többi elnevezései: Alszeg, Faluderék, Felszeg, mely elnevezések a helységnek fekvésétől vették eredetöket.
Lakóinak száma meghaladja a kétezret, kiknek legnagyobb része [79v] törzsgyökeres székely. Kaszt különbségre nézve a volt két ág katonasága, mint huszár és gyalogság teszik a legnagyobb részt, azt követik az újonan fölszabadult volt jobbágyok és jelenben is haszonbért fizető számos zsellérek, mintegy tíz család tévén a volt kiváltságos osztályt.
Találkoznak ezeken kívül számos cigányok, kiknek nagyobb része állandó lakást foglalnak, az úgynevezett rostások nomád életet élvén.
Fő vallás a keresztény vagy római catholicus, melynek egyházának építését az építészi stylből kifolyólag is, de más ide vonatkozó adatokból is, a longobárdok korára számíthatni. A római catholicusokon kívül meglehetős számmal vannak a görög egyesült hitet hívők is, kik mindamellett is, hogy románoknak szeretik magokat hivatni, a román nyelvet nem bírják. Csekély számmal találhatók a protestáns vallást hívők.
Gelence falvának más elnevezését nem tudhatni, valamint ezen saját nevének eredetéről is semminémű kútforrással nem szolgálhatni. Népesítése alkalmasint és mindenesetre a székely nemzet idetelepedési [80r] korából vette, miről tanúskodik jelenleg élő lakosainak tiszta magyar nyelvet bírása, aminthogy más idegen nyelvet nem is beszélnek.
Van az úgynevezett Szaladárba egy rom, semmi jelentőséggel. Van erdős részeiben, az úgynevezett Basák útja, Turi hídja, Csoma útja, mindezek a ma is itt élő családokról vévén nevezetöket, kivévén a Basák útját, mely Basa Tamásról, hajdan szélesen kiterjedt

birtokosról látszik származottnak. Sokkal nevezetesebb a fentieknél a határban eső Dók határrész s az abban találtatott Dókok kútja, adatok szerént Dók Mátéról származottnak.
Találtatnak ezeken kívül a Kis és Nagy Váralya, nevezetök minden ezen nevezetekre vezethető nyom nélkül.
Lakosainak életmódjuk a földmívelés, üzletet folytat léc-, deszka-, zsendelygyártással és tűzifa-szállítással.
Még említést érdemel a Kis és nagy Gelence pataka, melyek egyesülten folynak a Feketeügybe, s ottan nevezetöket elvesztvén, s melyek esőzések alkalmával romboló kiáradásaikkal, amellett hogy tetemes károkat tesznek, sokszor a közlekedést is megakadályozzák, s mintegy 400 hold [80v] területet foglalván béfolyásokkal mint terméketlent.

Gelencén, 1864. október 7-én.

Az elöljáróság
Lászlo Ferentz bíró mp.
Bitai István jegyző

GIDÓFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[82r] Helynevek Gidófalva községből, Háromszékből.
az 1. kérdésre. A szék neve Háromszék, helység neve Gidófalva.
A 2. kérdésre. A községnek csak egy neve, tudniillik Gidófalva van közönséges elterjedésbe. Több neve nem fordul elő.
A 3-ra. A községnek mindég a fennebbi elnevezése ismeretes.
A 4-re. A község legkorábban 1500-[asok]ba említtetik, a Kállai „Historiá"-jában[44].
Az 5-re. Hogy honnan népesíttetett, nem tudatik, itt mindnyájan székelyek laknak.
A 6-ra. A község nevéről hagyományilag annyit tudhatni, miként Gido valami régi nyelven azt teszi, Köz, mivel falvánk több falvak között fekszik.
A 7-re. A község határában előforduló topographiai nevek a következők:
Alsó határ. Előláb, Oltramenő, Bedőházi szeg, Sisakos tó, Háromkút szere, Hegyeskő, Füvesút lábja, Szentgyörgyi útra menő láb, Akolyhát.
Közepső határ. Előláb, Dombalya, Rakotyás tó, Gödrös út, Akolyhát, Hamvas, Alsó eke út, Felső eke út, Gömec, Labor völgye. A hagyomány ezek helyén állít lenni egy rézhidat, melyre csak valamely irtózatos nagy háború alkalmával lehet rátalálni, s az alatt sok kincs lenne.
Felső határ. Erdölő út, Kishely, Martonos alya, Angyalos út fele és alya, Rakotyás tó, Akoly nád, Seresterek dülője, Égés, Tűz, Hosszú, ezek mind szántóföldek.
A rét elnevezései: Vas ér, eres vizenyős szénahely. Elő ér, Hompszántás, Rét utsza, Malom alya, Geges, Suppadozó (nedves hely), Malmosok helye.
Az erdő elnevezései: Felfogott, Sáson, Rókás lik, Tekerő, Költő pusztája, Szemere feje, Császármező, Bálvány, Nagy oldal, Lenmező, László kútja, Magyaros árok, Tatárok útja. Áldás mező, ez a Tatárok útján felyül esik. Orotvány, Sugó, Vásár feje.

Gidófalva, 1864. október 23-án.

Ferencz György jegyző
Csulak András bíró mp.

HARALY
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[83r] Helynevek, Haraly községe, nemes Háromszék nagy megyéjébe, nemes Orbai alszékbe kebeleztetett Haraly községe, miképpeni állása és léte, a járási dulló tekintetes Toczauer Hugó úr által 1125 sz. alatt kiadott rendelete értelmére alatt írt elöljáróság és több más értelmes birtokosoktól augusztus 31-én 1864-be felvétetett az alábbiak szerént:
1o. Haraly községe tiszta szittya faj nép, valóságos Atilla-utód[45], áll 110 házi számból és 448 lélekből, ős fejedelmeiket szolgáltak lovon és gyalog. Nagyobb száma a közelebbi időbe is volt nemes lovag és nemes darabontok, igen hű katonái az Ausztriai Háznak, s jelen korba is alázatos hű adózói.
Ezen községbe a legősebb családok a nemes Fejér család, Bajczi, Aros és Finta család. Ezen községnek privát erdeje, mely nem közös a szomszéd községgel, s egyeseknek is ezen erdőbe külön erdeje nincs másnak, csak a Fejér családnak, mely erdőbe helynevek ezek:
Nádika oldal, Vass kapu, mely a gelencei köz élésű erdővel veti határát, hogy vas kapu azon okból neveztetik, hogy veres barátok, kik a keresztes [83v] hadat vezették vezette a Szentföldre, ezeknek a bástyájok alól volt egy alagút, mi a mezőhatár alatt kivitte az erdőbe, s ottan vaskapuik volt, honnan a lyukból kijöttek, szökő lyukik volt, ez a szájhagyomány rólok, ezért nevezzük Vas kapu[nak]. Azon felyül Köles kert, Nyúlnyalás, Tető oldal, Fejér János pusztája, Szék oldal. Nyúlnyalás részébe van Kincses gödör. Erről szájhagyomány az, a veres barátok innen kincseztek volna, a hegy alatt vízfolyás, melynek fövényei arany porokat mos, ennek masinája volt, mely egy tekenyőbe szorstálta az aranyporokat, s minden

[44] Kállay Ferenc: *Historiai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről*, Nagyenyed, 1829.

[45] Oldalszéli kiegészítés: „Atillának halálával, fiai csatájok elvesztvén, egy része ide menekült, s ezen község még akkor kezdetett".

évben egy nagy csomó gyűlt öszve, s igen gazdagon fizetett. A mi gyermekségünkbe Tamás Ferencz ásatta, s valami csere gerendákra akadtak, ón kanalakra és tárgyakra[46], de az irigység nem engedte végrehajtani, mert a nép azt mondta, nagy gödröt ástak, s a marhák beléhullnak. Miután félbeszakadt, a hegyből béjövő víz[től a] több ölekre ásatott gödör feltölt, ezen gödör van meredek hegy alatt egy sejmékes kősziklák közt egerfákkal bénőve, tökéletesen hisszük, kincsfolyás van, de az egyet nem értés, a szegénység igénybe nem vette.
3. *Klastrom mező*. A veres barátok védbástyájok után neveztetik, mely körül sok kincsnek kell fekünni, mivel a törökök csatáik után minden kincseiket e körül temették el, melyről régen [84r] egy öreg török őseinknek írást is olvasott, a hely megnevezve a régi írásba, mi épp úgy tanált, mint itten allatt a sok monda, de végére nem jártunk.
Ezen Klastrom mező, mely klastrom alatt áll az újabb korba épített templom, a veres barátokról Haraly községét nevezetessé tette. A veres barátok valami Mecs nevezetű kolcsárok által elárultattak, s úgy ölettek meg a fejedelem rendelése után, miután nemességet nyert, és a barátok majorokat a fejedelem Mecsnek ajándékozta, amiből lett Imecsfalva. A barátok tudományosak, nagy birtokúak voltak, Barátos községe is az övéké volt, a Zabolai erdőbe a *Barátok erdeje nevű erdőrész*, mit személyesen bírnak, és Haraly havassa fenn a havasok közt.
A veres barátoknak iszonyú kincseik volt, s a ma fennálló klastromunk vagy templomunk körül ásattak el, s minthogy reménytelenül, a kolcsárok elárultatására legyilkoltattak, gazdagon gyűlt kincseik a földbe maradt, az a szájhagyomány is van róllok, hogy az alagútjiknak kamarái voltak, és arany-, ezüstneműik oda lett[ek] volna rakva.
4. Falu alya, Kertek fele, Nyír, Út alya.
Középső mezőben: Vállas út, Által, Általra jövő, Szegelet. Kerektó, mely a barátok halastóik volt. Borkút, Hosszú, Cseremezőbe, Jáko, Kökényszer, [84v] Semlék, Cserefark, Út alya, Falu alya.
Haraly községhez s teritoriumába való helynevek, mint azok, kik fenn megírattak.
Következnek a Zabolával köz élésű erdőrészek, melyek Zabolával örökösön egyforma joggal bírattak, s ma is úgy bírtaknak.
Helyneveik ezek, úgymint: Szilvás kert, Mikesné pusztája, Nagy térfeje, Füveknek, Énekes fenyő, Nagy gere völgye, Sánc árok, Csókaház, Két út válasz, Tiszta bikk, Alsó és Felső Jáko, Rozsdás.
Következnek a Gelencével való köz élésű erdők, bé a Gelence között lefolyó vízig: Nádika oldal, Köles kert, Kicsi puszta, Nyúlnyalás, Kormospatak pusztája, Nyáros bércz közepe, Ladia patakon keresztül a Veres kert, Hidegkút, Málnás pataka Nagy Gelence vízig, Külső Jáhoros, Lapias, Füvenyes, Kápolna, Emrepéter, Felső és alsó Körös domb, Énekes fenyő pusztája, Nagy verőfény pusztája, Eregető pusztája, Zavaros kút alya, Hintófa, Juharhát, Hatos oldala Gelence felől.
A fenn előírt helynevek amiképpen neveztetnek, mindenek szerént írattak, a hozzá tett históriák [85r] pedig szájhagyományokul az ősöktől maradt[ak] reánk, s onnan tudjuk. Mint lelkiösmeretesen készült munkáinkat, helyben hagyva, neveink aláírásával megerősítve kiadtuk az elöl írt napon.

Bajtsi János bíró
Bajtsi András birtokos
Fejér Miklós jegyző és birtokos
Finta Josef esküdt
Finta Antal esküdt
Szőke Ferentz
Szigyárto Domokos
Szigyárto János idős
Szigyártó János birtokos
Szigyártó Jósef birtokos
Névleírójuk Finta Antal

HATOLYKA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[86r] Az Erdélyi Királyi Főkormányszéknek idei Május hónap 7-ről 6670. számok alatt kiadott magos rendelése folytán Pesty Frigyes magyar academiai tagnak célba vett használatára *Hatolyka* községből a következendő adatokkal készkedünk szolgálni:
1. Hatolyka község fekszik Háromszékbe, éspedig Kézdiszékbe, kerülete Sepsi Szent György, járása Kézdi Vásárhely. Hatolyka községnek semmi más elnevezése nincsen.
2. Hatolyka csak ezen elnevezés alatt ösmertetik minden-mindenhol, lakosai pedig általába székelyek lévén, minyájon magyar ajkon beszéllenek.
3. Hatolyka eredett ezen szóból, Hat oly, mivel kezdetbe hat akoly keletkezett, és később megnépesedvén lett belőle Hatolyka.
4. Hogy községünk mikor említtetik legkorábban, azzal minden tudakozódásunk után is nem szolgálhatni.
5. Hasonlólag a népesedés eredetét se tudjuk.
6. Hogy honnan vette fel községünk az elnevezését, azt már a 3. pont alatt megíratott.
7. Hatolyka községének négy határrésze említtetik, éspedig Felső rét, Felső, Közepső és Alsó mező.

[46] Oldalszéli kiegészítés: „Midőn mélyen béásatott volt, egy nagy kövön írást is kaptak, mely kő a föld mélysége[be] van temetve".

Elsőbben is a Felső rétnek a következendő dűlő nevezetjei vannak, úgymint: Nagy rét, Rét eleje, Kerek árok, Zállagos rét, Pakok szegelete, Nagy Antal bokra, Sándor szeg és Bozsóra menő láb.
[86v] A Felső réten semmi nevezetes hely nincs, csupán annyi, hogy a Sándor szeget és Kerek árkot a Feketeügy folyó nemigen rég kerülte, és most más utat vett magának, s csakis áradáskor önti bé.
A Felső mezőbe a következő dűlők vannak, úgymint:
Bocso, Erdölő út, Szék hát, Domok halma, Kenderes, Hosszú, Hosszúláb, Megyesláb, Röh, Középláb és Horgas, nemkülönben Karantsáj. Itten ezen határba vagyon egy halom, *Domok halma* nevezet alatt, ennek eredeti elnevezése nem tudatik.
A Közepső mező dűlői: Előláb, Nagy szer, Cseh, Halom szer és Kurta. Itten semmi megemlítendő nincsen.
Az Alsó mezőbe: Péntek vápája, Papfölde szere, Kölönte, Péntek szere, Tatár halma, Sás és Alsó rét. Itten nevezetes egy halom Tatárhalma nevezet alatt, miről azt regéllik, hogy a hajdoni tatárfutáskor keletkezett, midőn az elholtak tetemeiből emelkedett volna fel. Vagyon emellett Sás nevű hely, mely annyira lappányos, hogy legelni is alig lehet.
8. Az említett határrészekbéli dűlők mind egyenes fekvésűek és meglehetős termő helyek.
9. Hatolyka helységébe benn több nevezetességek vannak. Keleti oldala mellett foly le a Feketeügy, több legjobb iható borvize (savanyóvíz) vagyon, melyek mind három ölni mély kutakba lent vannak, [87r] ezek között legjobb a Bartok kút.
Van kiásott gyógyszerű Pokolsár, melynek használatra valósága még nincsen tökéletességre hozva, holott még keményebb a kovásznai pokolsárnál.
10. Hatolyka határa szomszédos éjszak felől keletre a Feketeügy folyó[val], éjszakra Szent Katolna, nyugatra Al Csernáton, délre Martonfalva határaival rúg öszve.

Kelt Hatolykán, 1864. szeptember 25-én.

Demény Ferencz bíró
Paul Elek jegyző
Vajna Miklós esküdt m. k.

HIDVÉG (ÉS NYÁRASPATAK, VALAMINT A MA BRASSÓ MEGYEI LÜGET)

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[201r] Helynevek Hidvég községből, Felső Fehér megyéből.
[202r] *Nemes Felső Fehér vármegyében kebelezett Hidvég helységben és határán előforduló helynevek megnevezése, értelmezése és ezen elnevezést felderítő régibb vagy újabb körülmények, történések, események, regék, mondák megemlítése*.
1. Nemes *Felső Fehér vármegye*, melybe *Hidvég* helység kebelezve van, mostani alakját, terjedelmét és nevét csakis 1764-től fogva nyerte, midőn Mária Theresia magyar királynő [idejében] a nagy terjedelmű Fejér vármegye törvénykezési tekintetből előbb két Continua Táblára osztatott fel, közigazgatási tekintetből még 1775-ig egy főispán maradván. Ekkor, tudniillik *1775. évben egészen két részre osztatott fel Fehér vármegye*, a nyugoti rész neveztetvén Alsó Fehér vármegyének, a keleti rész pedig, mely több darabjaival beékelődik *Háromszék* területébe, *Felső Fehér vármegyének*.
Felső Fehér vármegye jelenleg egy főispán alatt (ki jelenleg péterlaki méltóságos Láday Ágoston úr, országgyűlési távollétekor pedig helyettese, méltóságos Szőcs János dirigens főbíró úr), igazgatás tekintetében két kerületre, *Kül- és Belkerületre* oszlott.
A Belkerület több járásokra vagy szolgabíróságokra oszlik, melyek közül egyik a *Hidvégi járás* vagy *Hidvégi szolgabíróság*, neveztetve Hidvég helységről, mint amely mind főnemes birtokosai, mind lélekszáma tekintetében ezen Belkerületnek legtekintélyesebb helysége.
[202v] Hidvég fekszik Felső Fehér vármegye Belkerületének azon szélpontján, hol a *Barcza* (Burzenland, Brassó vidéke), *Miklósvár fiúszék* és *Sepsiszék* összeszögellnek, éppen az Olt folyama mellett, azáltal választatván el tőle ¼ órányira fekvő *Földvártól* (Marienburg). Nagyon valószínű, hogy fekvésénél fogva nevezetes események színtere lehetett, s hogy egyszersmind több birtokos kezén fordulhatott meg e vidék aszerént, amint szolgált a hadiszerencse, míg jelenlegi főnemes birtokosai, a nagyméltóságú gróf Nemes és gróf Mikó család őstörzsökének, *Vincentius comes*nek jutott kezére IV. Béla király idejében, 1252-ben.
Nem tartom feleslegesnek megemlíteni itt, miszerint *Hidvég* a vele szomszédos *Árapataká*val s a hihetőleg később telepített *Erősd* helységgel, úgyszintén a két elsőnek praediumával, *Előpatak*, *Nyárospatak* és *Lüget*tel együtt a feudális rendszer idejében mindig együtt, mintegy *egész birtokterület jön elő*. Az ősidőben *Zeek* (vagy Szék), később a *Hidvégi birtok*, *Árapataki birtok* név alatt, mindig odaértetvén a többi nevezett falvak és praediumok. Mellőzve a fennebb mondottak igazolására más nyomtatott vagy írott okmányokat, szükségesnek tartom felemlíteni IV. Béla magyar királynak adománylevelét 1252-ből, mely így hangzik: „Bela Dei Gratia Ungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque Rex. Universis presentes litteras inspect. …universorum notitiam pervenire volumus ...Quod accedens ad nos [203r] fidelis noster Vincentius Comes filius

Akadás Siculus de Sebus (ma Sepsi) …genter postulando, quod Terram Zek, que quondam Saxonis Fulkun fuerat, sed per devastacionem Tartarorum uacua et habitatoribus carens remanserat, inter terras Olahorum de Kircz, et Saxonum de Barasu et terras Siculorum de Sebus existententem sibi conferre dignaremur. ...Meta unum ipsius prima meta incipit ab oriente super monte nomine *Vékul* (ma Véczer) et venit ad *fluvium Olth*, descendit *ad indagines* usque septemtrionem, et quondam riuulum vadit diu usque ad caput ipsius Véczeli (ős neve ezen pataknak Korlát vagy Kollát pataka)"[47]. (Lásd Benkő „Transilvania"[48], Tom I., S. 152, nota C.)

Említett Vincentius comesnek egyenes ivadékai gróf Mikó és gróf Nemes nagyméltóságú főnemes családok, innen ered grófi családoknak *Hidvégi* praedicatuma is.

Hidvég (románul *Hegyig*) nyomtatott oklevélben, melyet láttam, először 1462. [évben jelenik meg,] Mátyás király egy decretumában, melyet a törcsvári castellanusoknak küldött Hidvég és Árapatakát érdeklőleg. Egyébaránt német neve *Hidvégnek,* régen *Fürstenburg* volt (ma inkább csak Hidvégnek neveztetik németül is), mely több gyaníttatásokra adhat alkalmat. Jelesen a névből következtetve azt lehet sejteni, hogy vagy hatalmas (fejedelmi) urának [203v] kellett lenni ezen helynek, vagy valaha nagyszerű várnak kelletett itt lenni, s midőn az utósónak teljességgel semmi romjai fel nem fedezhetők, önként az elsőnek kell valószínűnek lenni, hogy tudniillik Hidvég *Fürstenburgnak* régen hatalmas birtokáról neveztetett. S ki lehetett volna e hatalmas birtokos más, mint az itt a *Barczán* Hidvég tőszomszédságában 1211-ben megtelepedett, s oly hamar elhatalmasodott német lovagrend – *Mária-rend*, melynek főhelyét, *Marienburg*ot (*Földvár*t) csak az Olt folyama választotta el Hidvégtől. A német lovagrend 1225-be történt itteni elűzetése után mehetett a *Fulkun* szász kezére, s azután, mint említém, az 1241-ben történt nagy tatárdúlás után a comes Vincentius kezére.

3. *Hidvég*nek ezen elnevezése hihetőleg azon korból való, midőn a tatár pusztítás után (1241 után) comes Vincentius által újranépesíttetett, amint a többnyire magyar topographiai elnevezésekből gyanítani lehet, magyar vagyis székel lakókkal, amit a ma is nagyszámú Székel nevű felszabadult család igazolni látszik. Neve onnan van, mert a Földvárt Hidvégitől elválasztó *Híd* mellett fekszik ezen helység. Román neve *Hegyhig*, mely a magyar *Hidvég* névből eredett.

4. Lásd a fennebbiekben.

5. A fennebbiek szerint valószínűleg a Székelyföldről, [204r] magyar lakosokkal. De később román (oláh) lakók is számosan telepíttettek ide a földesurak által, részint új helyekre, részint a magyar colonusok helyére. Ma a magyar lakók száma kétharmad, a románoké egyharmad, akik a legbarátságosabb érzülettel viseltetnek egyik a más iránt, annyira, hogy, habár különböző felekezet tagjai, egyik a más főbb ünnepeit tiszteletben tartva, azokon a munkától, különösen a zajos munkától visszatartják magokot. Egyébaránt az is sajátságos jelenet, miszerint mindkét nemzetbeli köznépnek egyforma viselete van, a deszü és kieresztett hosszú ing.

6. Lásd fennebbi pontokban.

7. A *Hidvég* határában előforduló helynevek oly számosok, s olyan hely fekvése s természet szülte, egyszerű magyar elnevezések, melyeket csak megemlíteni is elégnek tartok, bővebb leírását adván csak az oly neveknek, melyek idegen hangzásúaknak tűnnek fel, vagy amelyet honi egyik vagy másik nemzettársunk történetére felderítésül szolgálhatnak.

a. *Hidvég*nek utcái:

Nemes utca, gróf Nemesek legnagyobb udvara előtt.

Funditura, a gróf Nemes udvar majorja mellett, hihetőleg a később odatelepített (fundált) oláh colonusoktól neveztetve.

[204v] *Béres utca*, szemberúgó utca a gróf Nemes udvarral.

Patakszer utca, a falu között lefolyó patak mellett.

Felszeg utca, a falu magosabb helyén, Háromszék felé vivő úton. Ennek folytatása a

Székel utca, a Székelföld felé.

Mikó utca, gróf Mikó udvar előtt.

Pap utca, a református papi telek előtt.

Oláhszeri utca, hol többnyire oláhok laknak.

Indisor utca, új telepítvény az *Indisor* nevű kaszáló mellett.

Dombi utca, a Dombi jószág előtt.

Kaszálórétek elnevezései:

a. *Indisor*, mely fekszik éppen az *Olt*-híd mellett, gyaníthatólag magyar eredetű név, ezen szókból, talán „Indítsd a sort". Lehet, hogy egy háborús öszveütközések színhelye lehetett, ahol a hadsorok egymás ellen indíttattak, vagy talán a kaszáláskor indítandó kaszasorról (rendről) neveztetett.

b. *Lókert*, gyönyörű nagy kaszáló rétje a méltóságos gróf Mikó családnak.

c. *Várszeg*, községi rét, mely a földvári várra szögellik, de attól az Olt által választatik el.

d. *Füzes*, a füzekről.

e. *Tiltott rét*.

f. *Felső porond*, hol az Olt porondot (fövenyt) hány.

[205r] g. *Határ záton*, határszél Árapataka felől, hol a határpatak mintegy elenyészik a fűtengerbe, mint hajó fennakad a tenger fövenyén.

g. *Cziczej*.

[47] Az idézetben a zárójeles magyarázó betoldások a jelentés szerzőjétől származnak.

[48] Benkő József: *Transsilvania*, I–II, Bécs, 1778.

h. *Szarka szeg*.
j. *Rövidláb*.
k. *Székel Pál*.
l. *Csillag szeg*.
m. *Tökis tó*, tőkés tó.
n. *Kicsi rét*.
o. *Hosszú nyíl*.
p. *Katona kert*.
q. *Malom eleje*.
Erdőnevek:
A. *Druga pataka* környéke: a. Szénpatak oldala. b. Székel út oldala. c. Druga pataka. d. Gredina máre. e. Czélfa. f. Mészégető.
B. *Mikó erdő:* a. Mészégető. b. Nyárosbércze. c. Fábián bércz. d. Csolnakárka, hihetőleg inkább Csalnak árka.
e. Árnyék és Medvés oldala. f. Hegyes orr. g. Oldal havas. h. Közbércz.
Jegyzés: Van ezen erdőségben mélyen benn egy szintoly jó borvíz (savanyúvíz), mint az előpataki Nagy Lik nevű erdőrészben. Ugyanezen erdőségben ezen századnak elején egy patak fejénél aranyat mostak tordai aranyászok.
[205v] *Határrészek, dűlők és lábak*:
a. *Tőramenő*, ma a nádasokra mégyen.
b. *Sósvíz*, sós tartalmú talaj van, az ott termett füvet sós tartalmáért nagyon esdik a marhák.
c. *Ebhát*, magoslaton.
d. *Dresiken feje* (lásd hátrébb).
e. *Békás kút oldal*.
f. *Tövises kút oldal*.
g. *Drisen hát*, minden határnevek között a leguralkodóbb név a *Dirisen*, hihetőleg még a német birtoklás idejéből fennmaradott név, valószínűleg ezen német szóból: *die Riesen* (az Óriások). Van ugyanis *Dirisenhát*, *Dirisen oldala*, *Dirisen patak*, *Dresiken árok* stb.
h. *Csereszél*.
i. *Kerek orotás*, kerek irtás.
k. *Omlás*.
l. *Székel út*.
m. *Benkő árok oldal*.
n. *Havad út*, hol hó hamarább esik, s később olvad el.
o. *Halastó*, hajdon a földesuraknak halastójok volt.
p. *Augombér*, hihetőleg ezen német szóknak: „augen" és „beere" öszvetételekből, mivel ezen határrész szélen lévő verőfényes oldal szép számú epreket teremhetett, míg mívelés alá nem jutott.
q. *Szerbuj*, újabb mívelés alá fogott szántóföld.
r. *Közép ré* – Közép rév, olyforma földvölgyület, mint egy tengeröböl.
[206v] s. *Lámfor oldal*, gyaníthatólag e német szókból: „Lamme" és „führen", bárányt hajtani, legeltetni.
t. *Büdöskút oldal*, egy szejkés ízű forrásról, a nép azt hiszi róla, hogy a terhes betegségeknek csak ez a gyógyszere, s használja ivásképpen.
u. *Korlát oldala*, a hidvég–árapataki öszves területnek északi határát képezi, innen van neve is.
x. *Csuteria teteje*.
y. *Lüget oldala*, Lüget mellett.
v. *Havad retek*.
Hidvégnek praediumai:
a. *Lüget – Lárin*, neve mutatja, hogy nem régi. Eleinte csak mulatóhelye, később gazdasági majorja a gróf Nemes családnak. Román lakókkal van betelepítve, kiknek papjuk is van. Közigazgatási tekintetben mindig a hidvégi községi bíró alatt volt.
b. *Nyárospatak*, románul *Járos*, egy kis román telep a hidvégi bíró alatt.
c. *Előpatak*. *Hidvég* és *Árapatak* határán, főbb birtokosai a gróf Nemes, gróf Mikó, méltóságos Béldi, gróf Kálnoki stb. családok.
Jegyzés: mivel árapataki pap barátom vállalta magára Előpatakról többet írni, azért én itt többet megjegyezni szükségtelennek tartom.
A fennebbi adatokat öszvegyűjtötte, s a tisztelt címzett szolgabírói hivatal 251. számú hivatalos felszólítása, később a méltóságos főispán méltóságos Láday Ágoston úr őnagysága 236. elnöki szám alatti [206v] rendelete következtében hivatalos tisztelettel küldi be a Hidvégi járás szolgabírája, tekintetes Imecs János úr kezébe, az illető helyre küldés végett. Ha igénytelen jegyzeteimmel valamit szolgálhatok az ügynek, azért Istené légyen a dicsőség! Valere quantum valere possunt!

Írtam Hidvégen, 1865. május 30-án.

Nagy Sándor ev. református pap
és egyházmegyei aljegyző m. t. k.

HILIB
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[92r] [Helynevek Hilib községből.]
a. Hilib község Orbaiszék Kovásznai járáshoz tartozik.
b. Van benne 600 lélek, római katolikusok.
c. Mintegy 600 évvel ezelőtt Gelence falvától telepedett ki, hová most is mint leánymegye tartozik egyházilag, elnevezését honnan veszi, nem tudható.
d. Semmi nevezetesség vagy régiség benne nem találtatik.
e. Határa három fordulóra oszlik, benne a legnevezetesebb helyek *Simonholdgya*, *Képalja*, *Csereoldal*. A két első elnevezés nem tudatik, a harmadik, mert csereerdő volt itten, most is a felsőbb része erdőnek használtatik.
f. Erdei Gelence községével közös, nevezetesebb helyek ebben Nagyesztenahely, Baritz alja, Kétág. Az első nevét vette, mivel itten jelenleg is esztenánk

nyárol. A béfüggőkben nevezetesebb Gállok és Vajdák avassa, mely[ek] a Gáll és Vajda familiától veszik nevezésököt.

Hilib, 1864. szeptember 18-án.

Gáll Mihály bíró
Szalay István jegyző
Láttam: Barcsa Endre plébános

IKAFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[96r] Helynevek.
1. *Ikafalva* község, Sepsi Szent György kerület, Kézdi Vásárhelyi járás.
2. Ezen név alatt említtetik emberi emlékezet óta.
3. Soha más elnevezéssel nem bírt.
4. Mint a traditio mondja, *Ika* vezérről vette át a nevet, innen *Ika vára*, mely most is áll.
5. Népessége hogy honnan kezdődött, bizonytalan, ma tiszta székely nép lakja.
6–7. Több elnevezések vezetnek a helyszínére, úgymint: a falu nagy homlokán *Domo* hegyoldal, észak[i] hegylánc *Kovács* hegy, határszél. Délről hegysorozat *Cserefark*, úgyszintén határvonal, keletről sík térség. Vizei: a Szörösmár pataka és a Furus pataka, mindkettő nyugotról kelet felé folynak.
8. Ezen közönség, *Ikafalva* határos északról Futásfalvával, délről Fel Csernátonnal, keletről több faluk összerúgó mezeje, nyugotról Bikszád és Ujfalu erdeje.
NB. Ezen község lakója beszél, mint tiszta székely nép, magyarul, viselete székely.

Ikafalva, 20. szeptember, 1864.

László Sándor jegyző mp.
Mátis Antal bíró mp.

ILLYEFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 60. mft.
(Fol. Hung. 1114/41.)

[501r] Helynevek Illyefalva községből.
1. A megyének, kerületnek, járásnak, széknek neve, hová a helység tartozik?
Illyefalva városa tanácsa.
2. A községnek, városnak hányféle neve él most; melyik neve bír csak helybéli elterjedéssel, melyik ismeretes országszerte?
A városnak csak egyféle elnevezése van, *Illyefalva*, s csakis ezen néven ismeretes országszerte.
3. Volt-e hajdan a községnek más elnevezése? Vagy tán csak különbféleképp íratott a mostani helynév?
A városnak más elnevezése köztudat szerént nem volt, és a mostani helynév mindég csak egyféleképp íratott.
4. A község mikor említtetik legkorábban?
Közhagyomány szerént ezen helység egyik a legrégibb
[501v] eredeti székely helység, írásban 1625-ben említtetik, egy akkori erdélyi fejedelem által kiadatott okmányban, melyben régi királyoktól és fejedelmektől nyert privilegiumok említtetnek.
5. Honnan népesíttetett?
Hozzávetőleg a székely nemzet letelepedése alkalmával, ahonnan az egész Székelyföld.
6. Mit lehet tudni köztudomásból, hagyományból, írott vagy nyomtatott emlékekből a név eredetéről, értelméről ezen helynévre nézve?
Ezen helység eredetét vette hagyomány szerént egy Ittejefalvi nevű családtól, különben itten semmi írott vagy nyomtatott emlék a név eredetéről nincsen.
7. A község határában előforduló többi topographiai nevek:
Szépmező, egyik a legszebb fekvésű mezők közül, fekvése tér.
Bánya, szántóföld. Ezen határrészben több nagy kövek tanáltatnak.
[502r] *Bodó*, lapályos szántóföld.
Oltköze, az Olt régi és új árka által képzett sziget, melyen jól termő szántóföldek vagynak.
Eger eleje, régebben egererdő, jelenleg szénát termő hely.
Hosszak, szénát termő hely, a lábak hosszától kapta elnevezését.
Endes alma, kaszáló, hihetőleg elnevezése az Endes családtól eredt.
Bokrok köze, kaszáló, egynéhány bokor is van rajta.
Hét forintos, kaszáló, darabja hét forinton vétetett.
Oroszok réve, szántóföld az Olt folyó mellett.
Nagy avas, szántóföld az erdő mellett.
Hánesz alma, szántóföld a határ közepében.
Délremenő, szántóföld, a lábak hossza dél felé van.
Nagyhegy alja, szántóföld hasonnevű erdő mellett.
[502v] *Patakramenő*, szántóföld, a lábak patakra mennek.
Hosszúbércz alja, szántóföld hasonnevű erdő tövében.
Tekeredő, szántóföld, a lábak görbe irányúak.
Borvíz lapossa, egy borvizes öböl.
Site-süte, szántóföld hasonnevű erdő mellett.
Pap avasa havassa, egy dombon fekvő szántóföld.
Mocsár, most szántó, régebben mocsáros vizenyős hely.
Keresztény, egy tiszta irtott hely, legelő az erdőben.
Ördög gátja, egy árkos hely az erdőben.
Nagyhegy, erdő, a legmagosabb hegy ezen a vonalon.
Hosszúbércz, erdő egy hosszú bérc tetején.
Barrok árka, erdő, egy itteni régi családtól kapta nevét.

Származány oldala, egy délnek fekvő kopasz oldal.
Illyepataka, egy, az erdőről a községbe folyó patak.

Illyefalván, 1865. január 31-én.
A városi tanács üléséből.

Benkő József jegyző

IMECSFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[94r] Nemes Háromszék Orbai alszék, Közép dullói járásban keletkezett Imecsfalva községe és határrészei leírása.
1. A helység jelenlegi nevét emlékezet szerént az Imecs családtól kapta, hogy honnan népesedett, arról semmi régi irományaink nincsenek.
2. A határrészek elnevezése:
a. *Rákosdomb*. Ezen hely nevét egy Rákos nevezetű ároktól kapta, mely az egyik oldalát a dombnak körülfolyja, igen sok rák és csík terem benne, néhaněha még vérszípót is lehet találni.
b. *Törökhelye,* ez a Gelencéről lefolyó patak által körülfolyatik, amint a korosabbak beszélik, ezen helyen a régebbi időkben törökök laktak volna, s arról neveztetetett Törökhelyének, de semmi régiségnek nyoma nem látható.
c. *Nyil*, az egy nagy szénaság, nevét onnan kapta, hogy a tulajdonosok azon helyet nyílanként osztották el.
d. *Békástó*, ez hely neveztetett el azért, mivel a közepén majdnem örökké víz van, s benne igen sok béka van, azért neveztetett békás tónak.
e. *Csipa padgya*, ez hely neveztetett arról, hogy a régebbi időkben egy egész hely a Csipa nevezetű családé volt, most több részek[re] feloszlott.
f. *Határláb*, mely a Gelencével összefüggő határútról neveztetett határlábnak.
g. *Tó*, régebbi időkben halastó volt, egy kerek forma alatt fekvő hely, a közepét a Gelencéről lefolyó malomárok [94v] elvágja, jelenleg kaszálónak használtatik.
h. *Kiss mező*, ez a Gelencéről lefolyó patak által a többi határrészektől el van különítve, azért neveztetett Kiss mezőnek, mivel a mező is nagyon kicsiny.
i. *Rét*, ez a közönség helye, melyen nyáron át község marhájának igen jó legelése van.
j. *Porond*, a szántó és kaszáló helyekből áll, igen bokros és porondos hely, azért neveztetett porondnak.
k. *Kimenő*, azért neveztetett kimenőnek, mivel a szántóföldek a falutól kifelé mennek.
l. *Kerektó*, egy kerek forma nevű kaszálóról neveztetett el, melyen mindég tó szokott lenni.
m. *Borkút,* ez a Zabola és Petőfalva határszélyein csak azért neveztet[ik] borkútnak, hogy a petőfalvi borvízkúthoz közel esik, igen jó szénatermő hely, csakis a sok esőzések következtébe a Haraly pataka kiönt reá és nagy károkat tészen.
n. *Szentegyház dombja*, ez a természetesnél valamivel fennebb való hely, az anyaszentegyház szomszédságába fekszik, arról kapta a nevét.
o. *Hosszúdomb*, ezen helyen a községnek a leghosszabb szántóföldjei vannak, egy keveset a többi helyeknél magosabb, igen jó szántóföldekkel és bő terméssel örvendezteti a népet.
p. *Közmocsár*, ez a közönség legelője, igen alatt fekszik, a közepén nyáron át víz van.
1. *Három hold*, a régebbi időkben kaszáló volt, minthogy füvet nem termett, felszántatott, mai napig szántóföldnek használja a nép, igen rossz termő hely, elneveztetését nem lehet tudni, honnan és miről kapta.
[95r] r. *Hatolyka eleje*, ez a közönség legelője, melyet a Feketeügy majdnem egészen körülfog, nevezetét onnan kapta, hogy azon hely éppen Hatolyka előtt fekszik.
s. *Borjúskert*, amint az öregebbek beszélik, régebbi időkben a tulajdonosok borjúkot legeltettek azon a helyen, azért neveztetett borjús kertnek. Egy, a határrészek közül a legjobb termő hely.
Ami az erdőrészeinket illeti, azok Gelence községével közösön bíratnak, tökéletes elneveztetéséről nem tudhatunk semmit modani, mivel minden irományok Gelencén vagynak.

Imecsfalván, szeptember 22-én, 1864.

Atzél Ignátz bíró
Kondráth Josef jegyző
Várdo István esküdt

KÁLNOK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[98r] Kálnok fekszik Erdélybe, Háromszéken, Sepsiszékben.
Azért nevezik Kálnoknak, hogy századoktól fogva mindenütt Kálnok nevet hordozza, de hogy honnan vette nevét, nem tudatik.
Erdőrészek:
Lukáts helye azért neveztetik, mivel régentén egy Lukács nevezetű pásztor a csordát csak ott legeltette.
Belső kút azért neveztetik, mivel ottan több forrásos kutak léteznek.
Lászlai Pál pusztája azért neveztetik, mivel azon helyét egy László nevezetű ember irtotta.
Nagy oldal azért neveztetik, mivel az erdőnkön a legnagyobb, meredekebb hegy.
Cserekút azért neveztetik, mivel csereerdő és egy kút van benne.
Verőfény azért neveztetik, mivel azon hely délnek áll.

Meszes bértz azért neveztetik, mivel régentén ottan meszet égettek.
Csukjon azért neveztetik, mivel távolról úgy látszik, mintha egy pásztorcsuklya volna.
[98v] Hosszú bértz azért neveztetik, mivel nevét magával hordozza, mert egy hosszú bérc.
Büdöskút bértze azért neveztetik, mivel ezen hely közepén egy büdöskút van, ahol többféle betegek kigyógyultak, csak a közönség használja a nevezett fürdőt, kár hogy orvosilag azon fürdő meg nem vizsgáltatik, mivel igen hasznos.
Intzepál bértze azért neveztetik, mivel egy Intze Pál nevezetű ember ezelőtt száz évvel oda erdőlt, de annak előtte volt a neve Füvesbértz.
Ágaston orotása onnan vette nevét, hogy egy Ágaston nevezetű ember ottan az erdőt irtotta, és használta.
Óvágás onnan vette nevét, mivel régi faragások voltak.
Huddoztató onnan vette nevét, mivel itten az erdőre járó szekerek meg szoktak állani, s marháik ottan huddozni szokott. Régi neve Nyáras, mivel régentén nyárfák voltak ottan.
Határrészek nevei:
Pityókás, ez azért neveztetik, mivel itten sok pityóka termik, régen [99r] csereerdő volt, s akkor Harang csere nevet viselte. Azon erdőből épült itten Kálnokon egy cserefa torony, melynek magossága 12, azaz tizenkét német öl, melynek párját az egész birodalomba még senki nem látta.
Nagyavas, ez régentén nagy cserés volt, s így avasnak nevezik.
Telekhát, ennek nevét nem tudhassuk.
Szénavölgy, e nevét onnan veszi, mivel azon hely kaszáló szénát terem.
Kútramenő, ezen helyén régentén egy kút volt.
Kenderek szere, itt mind kender terem.
Keskeny völgyre menő, ez kaszáló hely.
Hertzeg, ez trágya nélkül termi a búzát, s jóságáról veszi nevét.
Hosszú, ez egy hosszú láb, azért neveztetik,
Újhatár, onnan veszi nevét, hogy közelebbről lett szántóföld.
Horgas, Kálnok szeg, itt a községnek határa végződik, s onnan veszi nevét, mivel hegyesen végződik.

Kálnok, szeptember 26-án, 1864.
Vitállyos János helybéli ref. pap mp.
Imreh András bíró mp.
Berde József mp.

KÉZDIALBIS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[100r] *Kézdi Albis.*
lmo. *Kézdi* vagy *Kezdi*. Nevét onnan vette, hogy napkelet felől a már most egyesült Oláh honból az Ojtozi szoroson bejőve, hol Kézdi Vásárhely nagy kereskedést űz, ezt a széket tanálja legelsőbben, tehát Erdélyt napkeletről, ez a szék *Kezdi*. Dósa Dániel jelen költőnk és publicistánk Zandirham című[49] hőskölteményében *Árpád*ot az Ojtozi szoroson hozván be, itt kezdette maga birodalmát alapítani.
Mi már a helység nevét, *Albis*[t] illeti.
Albis elnevezését illetőleg. Erdély halhatatlan történésze, Benkő József (Transilvaniaja, 1. kötet 27. lap) így ír: „Opinio me quoque invasit, Romanorum virorum, consequenter et Coloniarum nomina in nonullis pagis Sicullis super esse, ut: Albii in *Albis*, Ausonii in Uzon, Cumilli in Komollo cet. nec me indicia quaedam deserunt". Benkő tehát római telepítvénynek véli. Az igaz, hogy Albis déli oldalán az úgynevezett Csorba kút felett régebben bővön, ma már gyérebben találtathatók valának szántás alkalmával szinte hüvelykni vastagságú cserép hamvveder-darabok, miket római mívnek hittek.
Más monda. Albis és Dálnok között, mi szomszédja délről, egy fehér kápolna létezése állíttatik, mert *Albis* kezdetben kicsi falu volt, csakis a három fő források, Felszegi kút, Küpü és Csorba kút lévén megszállva, mint ez hiteles is. Közből egy nagy puszta lévén, Pásint név alatt, mit később eladogatások, az imaháznak a falu közepérei behozatala [100v] és a csík madéfalvi, híres Benkőnk által SICULICIDUM szóval örökké tett szerencsétlen csata után felállíttatott székely katonaság szervezése után falvánkban is egy székely huszár főhadnagyi szállás építtetése által nagyon megszoríttatott. De a dologra: Állván a fehér kápolna, midőn a benne lévő harang a hívőköt oda imára hívta, azt szokták vala mondani a papok: „Eamus in Albis", azaz menjünk a fehér templomba, s ebből az *Albis*. De erre nézve hitelesebb adatokkal nincs szerencsénk szolgálhatni. Annyi igaz, hogy régentén az említett kápolna helyén, az úgynevezett Fejér tetőn minden Áldozócsütörtökön, mint búcsújárás napján, az albisi és dálnoki fiatalság ágakkal körülvett körben táncolni szoktak vala, hanem a sok közbejött verekedések miatt, mi máig is búcsújárásokkor napirenden van, onnan eltiltatott, és jelenleg az albisi Pásinton szokott megtartatni elmúlhatatlanul, ha az idő mostohasága, mint e jelen 1864. évben esett Áldozócsütörtökön, szárközépig érő hó lévén, meg nem akadályozta.
Másodszorra. Albisnak többféle elnevezése nincsen.
Harmadszorra. Régentén sem volt.

[49] Dózsa Dániel: *Zandirhám*, Kolozsvár, 1858.

Negyedszerre. Hogy Albis neve mikor említtetik legkorábban, bizonyos adattal nem szolgálhatunk. Mint fennebb is ismerve van, Benkő római telepnek véli. A történelem mezején úgy láttatik, albisi Zólyomi Dávid nevével kezd szerepelni. Templomunk egy faragott köve vésett írás, és azon ház, ahol a Zólyomi curiaja véletik is lenni, a gerendájára vágatott adenda szerént II. Rákóczi György erdélyi fejedelem idejében újíttattak meg. Anyakönyvünk a múlt század negyedik évtizedeiben [101r] kezdődik, Vén Balás kereszteltetésével, ki is reá nézve törpe és gyenge testalkatú vala, de a szorgalmatos gazdászat és főleg a hálóvali farkasvadászat annyira edzették, hogy 90 éves korában halt el, ezelőtt mintegy pár évtizeddel.
Ötödszörre. Úgy látszik, a *Bod* család ma is élők közül a legrégibb. Ezen család leányaival nősülvén a Bakcsiak Sepsiszékből, Étfalváról, Aporok Sepsi Zalánból, ezek tészik ma a legfőbb birtokosokot. Régi családok a Barabás, Barthos, Vágo, Vas, Vén, Elekes, Bak családok. Ezeknek mikori ide betelepülésekről a sokat kiállott viszontagságok miatt bizonyost nem tudhatni.
Hatodszorra. Az első pont alatt meg van felelve.
Hetedszerre. Határunk három fordulóra lévén felosztva, egyik neveztetik *Két hegy fordulón*ak, minthogy a falu középbe feküdvén, északról és délről két oldal veszi körül. Ennek alkotó részei: *Damokos kert alja*. *Tekergő düllő,* a körülkerítő gyep tekergéséről neveztetve. *Lökös, Csorba kút fele, Lonka, Kerek nyír, Kutas, Csere farka allya*. *Tekenőre menő*, egy teknyő alakú völgyecskére rúgván be véggel. *Ebhát, Apró fűzek allya*. *Arannyas hegy*, szép búzát termő láb lévén, onnan vette nevét. *Hegyes*, mert egy darabon kívül e lábban mind csegély lévén, a többi szántóföld, hegyesen végződnek. *Kimenő, Útkelő, Horgas, Felhágó, Kis völgy, Fark*.
Másik *Belső hordó út*. Alkotó részei: *Kender rész*, minden esztendőben használható. *Falu eleje, Fenek, Fenekre menő*. *Hidegkút*, az ott lévő forrásról. *Megye, Hordó út, Völgy, Sárfej, Középláb, Rétre menő*.
[101v] Harmadik *Külső hordó út*. Alkotó részei: *Feljövő*. *Szász út alja*, a falvunk alatt elvonuló országútját Szász útnak nevezték a régiek, s máig is megtartják ez elnevezést, lőn azért, hogy a brassói kereskedők az Ojtozi szoroson nagy kereskedést folytatván, a mai Romániába a zernyesti nagy szász szekeresek sokat használták ez utat. *Alámenő, Kölesszer, Honn kút, Tiriske, Hordó út, Hosszúföld szere*.
Erdős helyeink:
Dudás, bizonyoson a vadászebeket itt szokták vala öszvekürtölni. *Mogyoró fej, Szermány, Szőllő oldal*, próbálták a borszőlőt termeszteni, de nem sikerült, birsalma és körtvefa ma is tanáltatik. *Felszegi nyír, Teke keresztje, Oldal út, Csere, Záspás, Somodi, Csonge éger*. *Rigó*. *Nagy hágó*. *Nyíres*. *Okmánd*. *Hosszú* és *Kurta bércz*. *Pecsenés,* a medve sok károkot tészen a csordáinkba. *Bencze halála*. *Zoltán kútja, Bándi kútja, Nyulas, Tér homlok, Kovács útja, Tallo, Pálka bércz tető, Csere kertje, Bodos, Köles kert, Kancza, Kincses pusztája, Tizenöt forintos nyír, Fejü*.

Kelt Albis, 1864. november 16-án.

Was Ferentz bíró
Apor Albert jegyző m. t. k.

KÉZDIALMÁS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[5r] Helynevek Almás községből, Kézdiszékből:
Először. Almás községe tartozik Kézdi, Orbai, Sepsi és Miklósvár egyesült székekhez, Kézdiszék Felső járásban.
Másodszor. A községnek fő neve Almás, alnevei Baksa, Bolhaszeg, Alszeg, Felszeg és Kanta, különben helybeli elterjedéssel bír[nak], és országszerte üsmeretes csakis *Almás*.
Harmadszor. A községnek más elnevezése nem volt, csak *Almás*, de hajdon íratott Almos és Álomás nevezeten is.
Negyedszer. Almás község legkorábban említtetik emberi emléktől örökké.
Ötödször. Almás község népesítése a régi alakulása következtébe nem tudható.
Hatodszor. A név eredetiről nem lévén semmi hátrahagyott iromány, nem lehet tudni semmit.
Hetedszer. Almás község határain előfordulnak három fő határrészek, úgymint:
I. Templom határ,
II. Közép határ és
III. Falualja határ, amelyek szomszédosok Lemhény, Esztelenek és Csomortán községekkel.
Alhatárrészek a *Templom határ*ban:
Bánya, agyagos kő alapú szántó.
Kihágó, a Szent Mihály hegye fél déli és nyugotti alján kevés emelkedéssel agyagos és hegy, vizes tulajdonságú szántó.
Szentek szere, mélyebb fekvésű, fekete sikeres, vizenyeges szántó.
Röh láb, lapos fekvésű, silány természetű szántóföld.
Sár, posványos kaszáló, hajdon fenyveserdős helynek mutatkozott.
A *Közép határ*ban:
Sárköz, ütköző a Sár nevű kaszálóval, fekete sikeres szántóföld.
Hosszú láb, lapos fekvésű szántó.
Vasatorok, fekete siker [5v] anyag természetű szántóföld.
Kötél, lapos fekvésű szántóföld.
Kápolnaszer, a község fekvés aljába, kevés emelkedéssel, agyagos, teltvizes szántó.

Falualja határban alhatárrészek:
Bornás, szántóföld.
Rétremenő, sikeres természetű szántó.
Almási rét két nevezeten, úgymint Baksafalvi rét és Bodi, lapos fekvésű és sovány természetű kaszáló.
Bitos, vizenyeges szántó.
Hegyláb, hegyaljába fekvő, vizes természetű szántó.
Tanorok, kevés emelkedéssel, részint testvizes részen, veres agyagos szántóföld.
Ezen nevezett határrészekhez tartozik a *IV. határrész erdő*, alhatárrészek előfordulnak a község északi részén: Kancsi, erdőből irtott, magos fekvésű, terha természetű szántóföld.
Markotány, Csomortány községe fele hajló, nagy emelkedésű, terha természetű, irtott szántóföld.
Köveshegy, kőszirtes homlokzatú, apró ciheres erdő, amely átfügg a Csomortánnal levő közhatáron. Ugyanez a Csomortánnal közbirtokon lévő Fattyútetőre és onnan az esztelneki közhatárig és ugyan a Csomortánnal közös birtokban levő Hegyes alján, az Almás és Lemhény rétje fele lefolyó Kis lemhény nevű patakig.
Köszönő, apró növény nyírerdő, amelynek keleti alján az úgynevezett Lemhény vize egyenes utat tész Lemhényben. Ezen nevezett részletnek keleti alján malmok vadnak települve.
Cseresnyés vápa, részint szál csereerdő, részint apró ciheres, és a Köszönő és Cseresnyés vápa pataka összvekapcsolja.
Küsbikk, növény nyírerdő.
Avastető, ciheres bokros tető, részint irtvány szántóföld.
Tacskó, fenyves erdő.
Kútfej, erdőből irtott szántó, ezen részletnek aljába tanáltatik egy élő szénforrásvíz Egerkút név alatt, amely a községnek a nyugutti részén használhatóképp keresztülmegy.
Küs nyír, terha természetű szántó.
Két csere mezeje, erdőből irtott, köves alapú, terha tulajdonságú szántó.
Nyavajka és Malom fele, napkeletre köves homlokzattal, ciheres erdő, mely ütközik északról az úgynevezett Köszönő patakával, ahol a Lemhény vizébe beszakad keletről a lemhényi, kis almási [6r] közhatárról, délről a Bojpatakával, amely béfügg az úgynevezett Almás térségin fekvő, Kerektó nevű legelőről Lemhény községébe, felső részébe.
Bartha cseréje, magos emelkedésű apró ciheres erdő, öszvefügg az úgynevezett Szent Mihály avasa nevű, Lemhény határában eső szántórészlettel, amely hajdon szál csereerdő volt.
Nagy nyír, irtott csere, terha természetű szántó.
Bodor, magos emelkedésű agyagos szántóföld.
Falu kertye, kevés emelkedésű agyagos szántóföld, amely béfügg a Baksa és Bolhaszeg nevű község részletei közé.
Ezekhez járulnának még a Csomortánnal közös erdőrészletek: Fatyu, Szénégető, Keczegő, Medve gödör, Nagy és Kis Pál bércze, Kerek bük, Apor heverése, Füvenyes ponk, Nyíres, Heveder visszafolyó, Sólyomkő, Kétszil, Kövespatak, Hegyes, Komlós vápa, Alsó, Felső Várpataka, Tisza patak, Poszkár és Kis havas.
Alrészei napkeletről Csonka sorok, Horgas, Körös, Koporsó éle, északi része Tömlő fark, Kordoványos, Kútpatak, Alsó és Felső Nyír sarkok és Köhbércz.
A Lemhénnyel közös, Páncsa nevű kaszáló és erdős részlet, amelynek szomszédai keletről a Feketeügy folyama, délről a Vészpataka és Farkas patak, nyugatról a Lemhény vize, északról a Csomortánnal köz erdő között bemenő Csonka sorok, vagyis a Kiság pataka, ezeken felyül a lemhényi határhoz kapcsolt Hat falu havasa, amely közös Almás, Csomortány, Lemhény, Nyujtód, Szászfalu és Sárfalvának.
Mindezek a megnevezett közbirtokos községek határaival lévén öszvefüggők, ide csak emlékbe hozattak.

Kelt Almás, 1864. október 10-én.

Bertalan András bíró mp.
Kelemen Tamás jegyző mp.

KÉZDIKŐVÁR (PESELNEK)
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[402r] Helynevek *Peselnek* községből, Felső Fehér vármegyéből.
1. Felső Fehér vármegye Belső kerülete, Peselnek szolgabírói járás.
2. A községnek országos és régtől való neve Peselnek.
3. A községnek neve régi monda szerént Porsolnek. A régi iratok szerént pedig 1772-be a régi lelkészek jegyzékeiből rendbeszedett, Peselnekre vonatkozó Matrikulának elejin az jegyeztetik: „Olim Pest-telek". 1344. és 1360. években kelt osztályos metalis irat szerint, mely capitulum authenticum transumptum, itt több helyen íratik Peselnuk. Már 1500-[asok]ba, 1600-[asok]ba a jelenlegi neve, Peselnek íratik.
4. A község említtetik a fenn említett írások szerént 1300-[as] év[ek] elején, Peselnuk néven, tán a besenyők, pecsenyésekről vette nevét.
5. Honnan népesíttetett, arról nem tudatik semmi, hanem hogy az Opor-Apor családé volt 1300-[asok]ba.
6. A név eredetére menni bajos, mivel a falu a második települt helyin van. A régi első települt helye volt a falu határának a falutól nyugotra eső határában, alacson hegyektől környezve három oldalról, egy kis térségű lapályos helyen, s ma is Faluhely néven neveztetik, úgyszintén neveztetik Puszta Peselneknek is

azon hely. A térség szántóföldnek használtatik, szántás alkalmával ujni vastagságú fazékedény-darabok találtatnak. A térségnek kelet felől való alsó részíben templom (kápolna) alapfala kissé emelkedetten most is látható, az ott lévő földek *Kápolnára menő*, *Kápolna mellett* neveztetnek.
Peselneknek szintén volt egy temploma, mely rozzant állapotja miatt lebontatott, a jelenlegi pedig 1822–1825. közti években építtetett. A lebontott templom falán a meszelés alatt falra festett képek voltak láthatók.
[402v] Az öregek beszélték, hogy Peselneknek két falusbírája volt (mikor ma is a lélekszám mintegy 1100-at tészen), egyik a vízen innen, a másik a vízen túli résznek, a Peselnek pataka a falu közepén folyván le. Különben is bizonyíttatni láttatik a határnak két fordulója és azoknak birtoklásában, mivel azon egyvetésű gabona vagy ugar két részben fordul elő a falun innen és túl, a birtoklásra nézve pedig a vízen túli lakosoknak birtokjok alkalmasint túl, a vízen innenieknek innetfelől fordul elő.
7. A község határában előforduló topographiai nevek:
A szántóföldek mező vagy határ nevezet alatt mondatnak. A vetés vagy ugar szerént fordulónak neveztetik, a fordulók eloszlanak lábokra.
A falunak kelet felőli határrésziben a lábak neveztetnek:
Templom lábja, mivel a templomhoz közél van.
Aszaló lábja, arról veszi nevét, mint a régiek beszélték, hogy e lábnak falu felőli végibe szaladaszalók voltak, serfőzéshez szükséges szaladot aszaltak.
Halastólábja, onnan veszi nevét, mint a régiek mondták, hogy az úgynevezett Halastó kertbe egy régi nemesi birtokosnak halastója és méheskertje volt.
Halastófarka, Halomramenő, Mogyorós gödör, Hálamező.
Halom lábja, ezen láb onnan veszi nevét, hogy a lábnak közepe szélyinél egy emelkedett domb van, mely Halomnak neveztetik. Oldala és teteje szántatik, de hogy miként emelkedett ezen halom, arról nem tudatik semmi.
A szárazpataki határ felől:
Szederjes, Gancsere. *Nádaskút*, itt egy völgy vonul el, melynek aljába több helyen források vannak, azért a völgy lapályán igen vizenyős a hely. Jelenleg sásos füvet, régen nádat teremhetett.
Nádaskút farka vagy *Beleznek*. *Nádaskút szere*. *Borzás képe*, itt a földeken gyalogborzák is teremnek. *Pojvár*. *Szent Erzsébet kúttya felett*, itt egy martkaré[j] van a szentléleki határszélynél, melynek aljába forrás van, és neveztetik Szent Erzsébeth kúttyának.
Továbbra Kézdi Szentlélek határa felé:
[403r] *Eperjeskút lábja*. *Suvadáskút lábja*, itt egy forrás van, melynek kifolyásán ingoványos, amely forrásnak vize csakhamar a Peselnek patakát éri. *Patakramenő láb, Arramocsa lábja, Csegély, Horgas*. *Votsina*, itt Karatna Volál községnek hasonnevű lábja van, és onnan veszi nevit. *Hosszú, Kisvölgy, Mihácz láb, Dugásramenő, Kurtaláb, Völgyoldal, Megyesláb.*
A falu nyugoti oldalánál *Szénarétbércz láb*, *Kőhegy láb*, melynek nyugot felőli oldala meredek hegy és kőszirtes. *Völgykertek*, kaszálók. *Burdugus láb*.
A karatnai határ felől:
Völgyremenő, Szármány, Szármányoldal, Szármánytető, Komlóskertláb. *Faluhely lábja*, melyről fennebb említés van. *Faluhely kertek*. *Kútfej*, melynek aljába forrás van.
Erdő helynevek következők:
Faluhely nyíre, Cserekert, Törökavassa, Czéklás oldal, Nyírszeg, Farkasverem nyíre, Nagyhágó oldal, Tölgyes, Csutak, Keresztes, Oláh Lukáts, Fejér kút, Ramotsabikk oldalo, Esztena orr. *Tetvespatak*, ezen helyről az öregek beszélték, hogy a *Tetvespataká*ba idegen embereket, sőt Magyarországról valókot aranyászni láttak. *Ramotsa, Munkátspataka, Ölves oldal, Harangos, Kisbércz, Fenyőspatak, Munkáts feje, Nyírszeg, Berlő, Nagymájszeg, Szénégető, Kovács szene pataka, Hosszúbércz, Mánavész, Barramáté, Bethne, Nagyfej, Laposbércz, Bornaesztena, Burusztyán, Szárazvápa*. *Palasztika*, mely a falu felett északkelet felől emelkedett, részint erdős, részint kopár hegy, az oldalába egy jó forrás van, és neveztetik Géczi kútnak. *Szederjes, Nyáras*.

KÉZDIMÁRKOSFALVA (ÉS MÁTISFALVA)

KÉZDIMÁRKOSFALVA

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[157r] Kézdi Márkosfava közönségének leírása a Magyar Akadémia számára.
[158r] Az 1. számú kérdőpontra. Háromszéken, Kézdiszékben van *Márkosfalva*.
A 2. számú kérdőpontra. Köztudat szerént eleitől fogva csak ezen a néven neveztetett.
Az adoma szerént Márkosfalva nevét vette Szent Márkról, kinek tiszteletére itten kápolna lett volna, mint szintén a szomszéd Mátisfalva Szent Mátéról, Martonfalva pedig Szent Mártonról neveztetett el. Egy más adoma szerént pedig Márkosfalva kapta volna nevét onnan, hogy az első idetelepedtek Markosok voltak, ebből előbb lett Markosfalvi, azután egy vonás odatételével lett Márkosfalva.
A 3. számú kérdőpontra. Nem volt tudtunkra más elnevezése.
A 4. kérdőpontra. Márkosfalva község neve tudtunkra [158v] a Mátyás király idejében fordul elő, amikor

a história szerént is márkosfalvi Veress Benedek, fellázítván a székelységet a szászsággal együtt, de legyőzetvén, Lengyelhonba menekült.
Az 5. számhoz. Márkosfalva községe magából a székely nemzetből szaporodott, házasság útján, többen telepedtek meg ide.
A 6. számhoz: elöl érintve van.
Márkosfalva községe utcái ezek:
a. *Nagy utca*.
b. *Közép utca*.
c. *Templom utca*, a templom ottlétéről, mely az ev. reformátusoké.
d. *Orbán utca*.
e. *Barabás utca*, a kiterjedt Orbán és Barabás családról.
f. *Kandia* nevű utca, ennek jelentése nem tudatik.
A község fekvése: északról délre fekszik, az Al Csernátonból lefolyó patak mellett.
A 7. számhoz: A község határában az alábbi helyek fordulnak elő, úgymint:
a. *Gátrö* láb nevű szántó, a faluba lévő malomról, amelyre rárúgott, Gátra jövő, röviden Gátrö.
[159r] b. *Mátisfalvi szer*, Mátisfalvára rúgó láb.
c. *Útkelő láb*, a Kézdi Vásárhelyre járó út kettévágja.
d. *Halom uta*. Belső, Közép és Külső, nevét vette az adoma szerént a tatárvillongáskor készített jelzőhalmokról.
e. *Völgyremenő*. Völgy és Völgyön kívüli rész. Egy, az ikafalvi és futásfalvi határokról lefolyó víz melletti helység nevezete. Szomszédjai ezen lábaknak a mátisfalvi határ és alcsernátoni, északkeletről viszont az alcsernátoni és martonfalvi határok.
f. Létez még határunk közepében egy kis hely *Templum* nevezet alatt, miről az az adoma, hogy régentén ottan templom volt, s Márkos-, Mátis- és Martonfalva oda járt imádkozni.
g. *Hosszú láb*, mivel a szántók itten hosszak.
h. *Bemenő*, mivel a szántók egy keveset lejtősök.
i. *Nyír*, ez egy posványos hely, adoma erről, hogy nyíres erdő lett volna.
k. *Felmenő*, ezen kaszálóhelyekre a szomszéd Martonfalva felé felfelé kell menni.
l. *Felső kálna* vagy Kána, jelentése nem tudatik.
Mindezek keletről, a martonfalvi helyek által határoltatnak.
m. *Lókert* vagy *Lókötő hely*, az erectio vagy a székelyek felfegyerkeztetése után a székely huszárok lovai legelőhelyek volt.
[159v] n. *Kép láb*, jelentése nem tudatik.
o. *Hát út láb*, a helynek felemelkedett fekvése van, mintegy hátgerincé.
p. *Cseh fű*, Cseh fű homlok név alatti láb, az Alsó Csernátonba lakott Cseh család sokat bírt belőle.
q. *Ásás* név alatti kaszálóhely a benne s körülötte lévő sásról, vagy minthogy körülsáncoltatott, arról lett ásás.
r. *Császár domb*, eredetét nem tudhatni.
s. *Szegelet* nevű kaszálóhely, mivel délről a Feketeügy folyóvíz a határ, sok helyt szegeleteket formál.
t. *Nagy rész*, nevét vette onnan, hogy az ottan bíró birtokosok nagy részeket kaptak.
u. *Alámenő*, ezen helyen lévő kaszálók nyugotra, a dálnoki birtok mellett lévén, aláfelé kell menni, ezért Alámenő.
x. *Nádra menő*, itten nádas helyek vannak.
[160r] y. *Papfölde szere*, az egyház ottani birtokát a lelkész vagy pap bírja, és onnan neveztetett.
z. *Borsó szer,* hihető, hogy elein kitűnően termette a borsót, ezen rész szántó.
j. *Horgas*, a földek horgasan dűlnek.
v. *Közép láb*, ezen lábbéli szántók egy határ közepében vannak.
aa. *Sajgó* nevű kaszálóhelyek, jelentése nem tudatik.
bb. *Osztás*, az itteni szénafűhelyeket igen sokfelé osztották.
cc. *Pázsint*, községi legelőhely ezen név alatt.
dd. *Pad föld*, síkságáról hasonlíttathatott a padhoz.
ee. *Vízremenő*, a víz folyására rúgnak ezen lábbeli szántók.
[160v] ff. *Sugás láb*, ezen nevezet jelentése nem tudatik.
gg. *Epres láb*, ennek is jelentése nem tudatik, hihető, régebben epertermő hely lehetett.
hh. *Mihálcz kert*, a birtokosokról nevezethetett el.
A Sajgó, Sugás és Epres név alatti helyek nyugotról, a dálnoki birtokok által határozódnak.
ii. *Tófenék*, ez egy víz melletti magos hely, s mégis mért neveztetik Tófenéknek, nem tudhatni.
kk. *Parrag*, ez egy községi, jelenleg felszegett hely.
ll. *Egyház kertje*, a reformált egyház sajátja.
[161r] *Közpázsint*, ezen hely északra, a falun feljel van, Mátisfalva és Márkosfalva közt, s minthogy Albis, Márkos- és Mátisfalva három községeké, Közpázsint név alatt ösmeretes.

Költ Márkosfalván, 1864. november hó 23-án.
Mihály Elek jegyző mp.
Barabás Albert bíró s. k.

MÁTISFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[163r] Mátisfalva község leírása.
[164r] 1. Mátisfalva községe fekszik nemes Háromszéken, Kézdiszékben, az Alsó Csernátoni közigazgatási járásban. Határos északról Al Csernáton, keletről és délről Márkosfalva, délnyugotról Albis, nyugotról ismét Al Csernáton közönségekkel. Földje róna, nyugotról a Csernáton pataka folyja keresztül a helységet a réttől elválasztván.

2. Ezen községnek csupán Mátisfalva a neve országszerte. Lakói ős székelyek, minden más vegyület nélkül.
3. Mennyire okiratok, hagyomány útján visszamehetni, más néven nem neveztetett.
4. Családi okmányok nyomán már a 15. század végén említtetik, mikor is Götsi fivérek mátisfalvi birtokon osztoznak. A Rákóczi lustrájában már többen vagynak primipilusok és pixidáriusok (lófő és darabont székelyek).
5. Valamint minden mezőföldi községek, melyek nincsenek nagy vizek szomszédságába, az első foglaláskor magokat erdőkbe vont székely községek rajai, úgy Mátisfalva is mint ilyen, a szomszéd Al Csernátonból népesíttethetett, mit leginkább következtethetni abból, hogy határa kétfelől szomszéd, ezen felül Al Csernátonnal közös erdőrészt bír, mely jelenleg elkülönítve vagyon.
6. A név eredetéről bizonyost nem tudhatni, sem köztudomásból, sem valami emlékből, hanem csak következtetni. *Vagy onnan*, hogy a protestantismus előtt sok falvák a szentek neveiről nevezvén magukat, valamint az országba másutt, úgy a Székelyföldön is, hasonló nevet vett fel Mátisfalva is, mégpedig Szent Mátéról, kinek is tiszteletére kápolna emeltetvén, lett Mátésfalva, vagy könnyebb kiejtés szerént Mátisfalva. *Vagy pedig* Mátis családról neveztethetett, mint első telepről, mi nagyon is hihető, de sem adoma, hagyomány, sem emlék odáig fel nem hat.
[164v] 7. A helység határa áll két részből, szántó és kaszálóból.
A *szántók* három fordulósok, úgymint ősz, tavasz és ugar. Ezeknek részei:
a. *Felmenő láb*, mely a Csernátonba vezető út és Csernáton pataka közt nyúlik északra fel, s nevét is innen vette.
b. *Hosszú*, két láb földet érintvén, s így leghosszabb láb lévén, ezért neveztetett Hosszúnak.
c. A községtől észak-napkeletre Első, Második, Harmadik, Negyedik, Ötödik láb, a lábok számától.
d. *Keserű megyszere*, miért neveztetett így, nem tudhatni, mert mindig szántóföld lévén, a megyről származtatható nevezet csak rege.
d. *Halom uta,* a márkosfalvi határtól elkülönítő halomtól kaphatta az elnevezést. Nevezik még *Kurta lábjának* is, minthogy a Kurta nevű lábbal átellenbe van, csakis egy út választja el.
e. *Kurta láb,* hihető a kurta földekről neveztetett.
f. *Kis völgy,* ezen nevezetet legbizonyosabban onnan nyerhette, hogy a lábnak egy kis lapálya van, minő az egész határon több sehol sincs.
g. *Külső* és *Belső sárkány réve*, nem tudhatni, miért neveztetett így.
h. *Köz pásint*, Márkos-, Mátisfalva és Albis községek hárman bírván, innen neveztetett.
Jegyzés. Ennek nyugoti végén van egy jelenleg elsülyedt, de ezelőtt egy évszázaddal a földből még kinn lévő nagy kő, melyen Mihály vajda, az olá, alcsernátoni Damokos Tamás és Damokos testvéreket lenyakaztatta vala, kikről Benkő József a „Tymbaules Transylvaniae"-jába[50] emlékezik, s kiknek sírkövük [165r] ma is épen van az alcsernátoni reformált imaház szószéke mellett. A tudós Benkő emlékirata így hangzik:
„Hi fuerant certa praeclaro Stemmata nati
Ornabantque suos nobilitate lares.
...
Marcusfalvini censuit ille Getes."
i. *Láda*, talán onnan kapta nevét, hogy Márkosfalva és Albis külön birtokrészik veszik körül, s így bezárják.
k. *Kis* vagy *Középső határ*, terjedelméről neveztetett.
A *kaszálók*.
Ezek Felső és Alsó rét nevezet alatt fordulnak elő, és:
l. A *Felső rét*en vagyon a Két árok köze, két tóról neveztetett hajdan, melyek egy évtized óta ki vagynak száradva.
m. Az *Alsó rét*en Kender rész, Gátfej, Háromszegű kert, melyeket az elnevezéstől származtatni nem lehet, minthogy sem gát nem lehetett ott soha, mint száraz helyen, sem kender nem termeltetett, mint vizenyős helyen, sem nem háromszeg.
Erdők.
A dálnoki közönség földkönyvébe felvitt, de Márkosfalvával közös *Bagoly oldal* nevezetesebb részei:
1. *Szilos*, hihetőleg az ott termett és ma is kapható szilfákról. *Örömhegy*, a IV. Béla király alatt pusztított tatárok elvonulásáról költ öröm miatt ide vonult sokaság által neveztetett a monda szerént.
2. *Kis ág*, a Csernáton pataka kútfejei közül a kisebb völgy mellett, s innen neveztetett.
3. *Halaság*, alcsernátoni és márkosfalvi erdők szomszédságaiba. Mindkettő a Futásfalva telekkönyvébe vétetett fel, mint akkoriban Dálnok, Albis, Alsó [és] Felső Csernáton, Ikafalva, Futásfalva, Alsó [és] Felső Torja, Martonfalva, Márkos-, Mátisfalva [165v] közösön bírt úgynevezett *Fekete erdő*, később az írt közönségek közt felosztatott.

Kelt Mátisfalván, november 24-én, 1864-be.

Ifj. Székelly Becző Sándor jegyző

bíró honn nem létében Becző István esküdt m. k.

[50] Valószínűleg tévedés, és valójában Bod Péter: *Hungarus tymbaules continuatus*, Nagyenyed, 1766, 71. Benkő elvileg átvehette egy kéziratos munkájába, de életrajírói nem tudnak ilyenről.

KÉZDIMARTONFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[153r] Helynevek Kézdi Martonfalva községből, nemes Háromszék megyéből.
1. Kézdi Martonfalva tartozik Kézdiszékhez, valódi neve csakis *Kézdi Martonfalva*. Hihetőleg onnan vétte nevét, hogy marton épült, és az is, hogy egyik határán, Márkosfalva felől, a Belső Kurta nevű lábrészen kő- és téglaromok az ekeszántás után máig is tanáltatnak, mik arra mutatnak, hogy ott hajdonában telepnek kellett lenni, de hogy mikor, arról semmi adat, és itt is fennvaló hely Márkos.
2. A közönség mindig ezen nevezettel neveztetett, és ez országszerte esmeretes. Lakói reformátusok, van kevés katolikus és nem egyesült görög. Körülbelül 450 lélek, s ebből egynegyede nem református csak.
3. Más neve nem volt, erről senki véneink közül is nem hallott, sem írásaink nem említenek más nevét, csupán Martonfalvát.
4. 1600[-asok] eleitől vannak egyes okmányok, azon elől nincsenek.
5. Népesíttetett a szomszéd helységekből: Páva, Kézdivásárhely, Lemhény, Sepsi-Málnás, Kovászna, Torja, Csernáton stb. s Ikafalva.
6. Semmi adat eredetéről, homály fedi.
7. Kézdi Martonfalvának vagyon öt határrésze:
a. Hatolyka felőlli határ. Ebbe több határrész-nevek, dűlők nevei, úgymint:
Hatolykai út, mely láb onnan neveztetik, hogy az Hatolykára menő út mellett van.
Hosszú láb, természetesen, mindhogy ezen lábba a földek hosszabbak, mint más lábokba, onnan vette nevét.
Babszer régen vizes hely lévén, babot termesztettek.
Két Kurta, ezek is a kurtásságról.
Medgyes láb, Kis nyomás láb, ezek eredetéről semmi hiteles adat. Ezek végénél újból Kurta, itt is a kurtaság a nevezetnek az oka.
Erdőlőút láb, minthogy itt, ezen láb végén jártak erdőlni a Fel Csernátonnal közös erdőbe, arról vette nevezetét.
[153v] Torjai út átkelő láb, ez onnan vette nevét, hogy a Torjára járó út a lábot kétfelé vágja.
Hideg kútláb, ez nevét onnan vette, hogy a Völgy[ön], vagyis Szénarétin egy patak jövén le, Ika pataka, mely most el van fogva. Ezen patakmartba több apró forrás, kút is lévén, azok közül egy Fülöp kútja, mely egy Fülöp nevű molnártól vette nevét, mint igen jó, hideg kút, erről neveztetett Hidegkút lábjának. Ezen kutakból, nevezetesen az említett Fülöp kútból élnek két határba dolgozó falusi egyéneink, még a havason sem lehet ennél jobb vizet tanálni.
b. Második határrész Felső határ, Közepső mező, ez négy lábot foglal magában:
Első, Másod, Harmad, Negyed lábot. Négy gyep lévén, az első Előgyep lábjának, így az előbbi mindenik a lábról neveztetik. Ezen két határt az említett patak válassza el egymástól.
c. Ezen határrészhez tartozik, vagyis együtt használtatik az Alsó mező, ez Feketeügy- és Pásintra menő lábra van felosztva.
Feketeügyre menő lábnak azért neveztetik, mivel a Feketeügy vize a belső végénél foly le.
Pásintra menőnek azért, mivel egy külegebb Pásint nevű helyre rúg a láb vége. Ezen Pásint legelő és Gát alya kaszálóhelyek közt foly le az [a] patak, amely fennebb, az első határrészbe említtetett.
d. Negyedik mező Márkosfalva felőli határrész.
Itt van Sásra menő láb, ez onnan vette nevét, minthogy a belső végén sásos hely van, az Gát alja nevű hely. Márkosfalvi út láb, ez onnan, hogy [a] márkosfalvi út ennek a végén vonul el.
Belső kurta, ez mint kurta láb, onnan neveztetett. Itt máig is tanáltatnak tégla- és kőromok, melyek egykori telepítményre mutatnak.
Hosszúláb a hosszúságról [neveztetett].
Halom mege, erről semmi adat, hihetőleg hajdonába valami halomnak kelletett lennie, de semmi adat róla.
e. Ötödik határrész a Rétes sás.
A réten vannak tók, és sásba hét dombok, melyek mindamellett is, hogy emelkedett magos dombok, kemény kiszáradott helyek, melyekről az a közbeszéd, hogy azt [154r] a tatárok odatelepülve csináltak volna, honnan mint nádas helyről néha-néha kirohanva, a szegény székely nemzetből kit elfoghattak, nagy pénzöszveget vetve ki azon egyénre, míg az atyafiai ki nem fizették, el nem bocsátották, de ez csak régi közmondás. Mint fennebb is említve van, két folyója van Kézdi Martonfalvának, egyik a Feketeügy, mely nagy folyó, s néha-néha kiöntéssel borzasztó károkot okoz, más a patak, mely is az apró kutacskákból nevekedve később a márkosfalvi határon a Feketeügybe szakad.
Ezen fenn említett határrészek 812 hold 1125 négyszögöl szántót, 155 lakóházat, a jószágokon vetemenyező és fűhelyt 291 hold 562 négyszögölet és 159 hold 384 négyszögöl terjedelmű kaszálókot terjedelmeznek a cathastralis felmérés szerint, miknek a kiszámítás szerént 4547 forint 57 krajcár a tiszta jövedelmek, mi után fizettetik az adó.
Hetedszer. Kézdi Martonfalva határos északkeletről a hatolykai határral és réttel. Kelet felől délre hajolva mindenütt a Feketeügy vize, aki is vonul egész a márkosfalvi határig. Dél és délnyugotról a márkosfalvi határ, nyugotról az alsócsernátoni, hol az hatolykaival egybekapcsolódik. Ezen szomszédolások mindenütt halmok által el vannak különítve.
A fenn előhozott adatokon kívül semmi más nyomósabb adatokkal szolgálni nem tudván, annyival is

inkább, hogy a székely nemzet első századából sehult is semmi históriai adat.

Kézdi Martonfalva, 1864. szeptember 19-én.
Kováts Miklós községi jegyző m. k.
Kupán Lajos bíró mp.
Simó Sándor ref. lelkész m. k.

KÉZDIMARTONOS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[107r] Kézdi Martonos leírása.
Martonos község fekszik Háromszéknek Kézdiszék Felső kerületében, az Ojtoz szorossi vonalban, Kézdi Vásárhelytől 2 ½, Berecktől 1 ¼ óra távolságra.
Határos keletről a moldvai havasokkal, délről Osdolával, nyugotról Nyujtóddal, északról Lemhénnyel, északkeletről Bereck városával.
A történelem Martonos keletkezése első éveire igen csekély világot vet, mikor alapíttatott a falu, s mikor vette bé a keresztény vallást, bizonytalan. Annyi mindazonáltal valószínű, hogy ha nem gót, bizonyoson még a római uralomból áll fenn, mit lehet következtetni a most is élő régi *Román család* római névmegőrzéséből és itt-ott tanáltató régi tégla- s cserépdarabokból. Históriai emlékhez kötött nevezetes helyei nincsenek, amilyenekkel bír, azok között nevezetesebb a Talász és Nagy hegy magoslatok, amaz a Nemere ponkja és Márkos felett lévő Fekete hegy közt legmagosabb hegy.

Kézdi Martonos, október 16., 1864.
Fülöp Mihály birtokos

KÉZDISZÁRAZPATAK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[446r] [Helynevek] Szárazpatak községből, nemes Felső Fehér megyéből.
Szárazpatak falva Felső Fehér megye Belkerületében, a Peselneki szolgabírói járáshoz tartozik.
1. Szárazpatak községe mindig csupán ezen a néven neveztetett, más nevezésről sem szó, sem írásbeli hagyomány nem tanúskodik.
2. Az elnevezés eredetét semmi iromány nem bizonyítja, általánosan úgy hisszük, onnan nyerte, mert a falu közepén lefolyó patak nyári napokon négynapi szárazságra elapad, úgyannyira, hogy a falu végin olykor víz nem látható.
3. Szárazpatak község hivatalosan 1300-[asok]ban egy hivatalos okmányban már említtetik. A megnépesítését hogy honnan vette volna, nem tudatik.
4. Mint megye község 1621. évtől fogva áll fenn az anyakönyvek bizonyítása szerint.
5. Szárazpatak községnek van *Külső határa*, abban *Alsó láb*, *Felső láb*, *Középső láb*, *Cserefark*, mely Kézdi Szent Lélek határára rúg. *Nemesszer lábja*, hogy a báró Apor család volt jobbágyainak vannak földjei.
Csutakos, *Nyírszeg* és *Görgő* lábak, melyek az erdőből vannak irtva.
Alsó határ, mely az országúton fel, Csík fele menve van, határos Kézdi Szent Lélek községgel, s Peselnek községgel is, mely alatt való fekvése miatt az őszgabonát rosszul termi. Van ezen határban *Alsó szénarét*, *Felső szénarét*, *Horgas lábak*, mely lábak régebben szénafüvek voltak.
Felső határ, mely többnyire hegy völgy.
Vontató lább, mely nevezetét a trágyázás alkalmávali szekérvontatásról veszi. [446v] *Pojánka*, *Isákhegy*, *Hegyalja*, *Turospataka* és *Mohojka* lábakkal, mely határrész minden lábai különböző természettel s földvegyülettel bírnak, amivel a többi határrészek nem.
Szénatermő helyei az úgynevezett *Kászon vize* folyama mellett van[nak], mely Kászonszékből a feltízi havasokról veszi eredetét, mely rendes állapotban oly kis folyó, hogy szárazságban ez is nagyon elapad, de esős időben, mint a múlt 1864. évben is, szénahelyeket s két határrészt borított el, amit gyakran szokott tenni, miáltal a községnek sok kárt tesz. Szénahelyeinek egyes elnevezései:
Lókert, mely kaszálás után jó legelő. *Előre, Kaszanyeles*.
Égett malom, mely onnan veszi néveredetét, hogy ott egy malom elégett hajdan.
Harangostó, hol is egy tó volt füzekkel körülnőve, melyben, ha nyárban a marha belefutott, míg önként ki nem jött, nem lehetett kihajtani.
Erdei:
Rét oldal, mely az rétség oldalán fekszik.
Fallo, sűrű bükkös.
Topoja, sűrű nyáras.
Gálos, apró ciheres.
Hurusk, legjobb nyulászhely.
Mocsár, szénafüves erdőrész.
Damo, hol egy savanyúvizes forrás van, mit az őz tavasszal messziről is felkeres.
Bálpatak, *Kalagyaka pataka*, *Jóidő kútja*, *Kisbércz* nevű apró részekkel.

Szárazpatak, április 23-én, 1865.
Babolcs Sándor jegyző

KÉZDISZENTKERESZT (POLYÁN)
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[110r] Helynevek iránt tett felszólításra az utasítás szellemében adott felelete nemes Háromszék megyében, Kézdi székben lévő Polyán községének.

Az említett *Kézdi Polyán* községe fekszik Háromszék megyéjének Kézdi nevezetű kerület Felső járásában, az úgynevezett *Felvidéken*. Felvidéknek azért nevezetik, mivel a felettünk magasló hegyek alatt emelkedettebben úgy fekszik, hogy innen minden vizek ki-, ide pedig sehonnan (kivéve zápor után a hegyekből sebesen lefolyó patacskákot) be nem folynak. Másodszor azért is neveztetik így, mert ezen Felvidéknek több pontjairól, sík tér helyen feküvén, onnan az egész Háromszék, a körülbelül tőlünk kilenc mérföldnyi távolban eső Brassó város melletti regényesen emelkedett *Cenk* nevezetű hegynek felsőbb része szabad, de ép szemmel látható.

Ezen téres kies völgyben szokott az év minden szakaiban, leggyakrabban pedig téli időben az északkeleten magosan emelkedő *Nemere hegy*ről az úgynevezett *Nemere szele* maga után az épületekben nem kevés kárt hagyólag dúlva fújni.

A község helybéli elterjedéssel bíró neve *Polyán*, országszerte ismeretes neve pedig *Kézdi Polyán*, és azért van e jelző elébe téve, mivel Erdélyben több Polyán nevezetű helység létezik. Hajdan, a régibb iratok szerint Polián olvastatik, mely nevet hogy honnan nyerte, arról még öregebbjeink sem tudnak semmit, azonban e falunak van egy *Poja* nevezetű erdőrésze, valószínű, hogy ettől vette mostani nevét.

Minthogy a községet az 1822. és 1844. években a tűzvész annyira sújtotta, hogy némely szélybeli épületeket leszámítva az egész falu épületei elhamvadtak, a régi írásbéli okmányok megemésztetvén, csakis egy, a közönség ládájában megmaradt s 1555-ben kelt, akkori időben uralkodó Izabella fejedelemasszonytól nyert függőpecsétes diplomában Polyán már mint létező község olvastatik. Öregebbjeink szavaiból s az említett írásbéli okmányokból tudjuk bizonyosan azt, hogy a Kászon vize bal partján, mely Polyán községének [110v] jelenlegi fekvésétől ¾ órányi távolban eső hegyen átmenőleg, a még most is *Szent János* név alatt ismeretes helyen feküdt a mostani Polyán, a már felebb írt, fejedelemasszony által adott diplomában ezeket olvastuk a többi között: „Quia vero et productis per actores Isabellae Reginae statutoris tendentionalibus in annis dudum evolutis 1555 et 1559 emanatis constaret, loca penes Templum Szent János et Izetlen (qui nunc Szénamező vocatur) existentia cum universis aliis terries ab ea parte fluvii Kászon, in qua possession Polyánfalva et dictit aetatem". Ahonnan és mi okból költöztek a fölébb említett hegynek nyugoti oldaláról annak keleti részére, semmi bizonyost nem tudunk, de ha a szóhagyományt fölemlíthetni s a nép hiedelmének hitelt adhatni, a nép azon okból költözött ide, mivel egy vadász a keleti oldalban egy dúsan forrásozó, kellemetes ízű, igen egészéges s a borral pezsgő savanyúvizet talált föl. Így kezdettek aztán az említett savanyúvíz körébe Polyán közönségének Szent Jánosban lévő lakói vonulni. A község átköltözésének helyes voltát igazolja az, hogy a mezei munkában izzadó közönség tagjai egész tavaszi, nyári és őszi mezei munka alatt betegségtőli félelem nélkül bátran isszák a fenn dicsért savanyúvizet (a nép ajkán borvíz), de sőt a szegényebb sorsú emberek gyalog kereskedést űznek vele a szomszéd helységekben, ahol különösen pedig Kézdi Vásárhely városában, borral vegyítve igen jónak találván, használják.

Mi pedig a közönség határát illeti, van három határa, melyek imígy neveztetnek:

a. *Kismező*, mely elnevezésének eredetét magával hozza.

b. *Kápolna mező*, elnevezését vette azon kápolnától, mely valaha ugyan az említett mezőben létezett, de ma még helye sem tudatik.

c. *Árokelve mező*, hihető, azért neveztetett így, mivel a mezőnek más részétől, az árok elvétől elválasztotta.

Főbb apró elnevezések:

a. A *Kismező*ben Kihágó vagy Erdölő út kelő, Bélafalvi út kelő, Mocsár, Keresztút alja, Alább.

b. A *Kápolna mező*ben Korgács, nevezete ismeretlen. Újosztás, Két út köze. Kajtár, hogy miért nem tudjuk. Orotvány, irtvány. Tetvestó, az apró rovarok miatt.

[111r] c. *Árokalja mező*ben Holtárok, sem bé- sem kifolyása nincsen, mint a holt tengernek. Rét mege, Parlagok köze. Szederjes, az ott termő szederbokrok miatt. Kajtormos, néveredete ismeretlen. Kökényes, Lapias.

Martonos szege. mivel a szembe lévő Martonos falu szegére irányul.

Sándor árka, melynek néveredetét a népmonda így adja elő: régi időben a közönségek határainak szabályozásokot, midőn Kézdi Szent Lélek és vele szomszédos Kézdi Polyán határait írott okmányok alapján elintézni nem sikerülvén, eskü alatt vélték az illetők rendezhetni, minek következtében a nép ajkán ma is úgynevezett Világbírta Sándor csizmájába kézdi szentléleki földet tett, és azt felhúzván, a kétség alatti hely színén megesküdött, hogy ő szentléleki földön áll, az igazságos Istent hívván bizonyságul állítására, még a monda szerint azon átkot is magára kérte, hogy holta után a föld hétszer vesse ki gyomrából élettelen testét. Mi a néphiedelem szerint meg is történt, s innen neveztetett e határrész Sándor árkának bémenő.

Harmincas, nevét onnan vette, hogy ki a földrészből venni akart, 30 forintot kellett lefizetni.

Az *erdők és hegyek* nevezését illetőleg:

Dobra nyíre. Honnan vette nevezetét, nem lehet tudni.

Hegedüske. Azért neveztetvén így, mert ottan egy Hegedüs nevű rabló agyonüttetett.

Malom nyíre, Lenföldek. Bojgó, valószínűen ottan céltalanul jövő-menők által adatott e név.

Négy nyír, mivel négy patak által négy részre osztatik.
Verebeske, név eredete nem tudatik.
Pál Tamásnő mezeje, e tulajdonos nőről.
Halottak erdeje, ez erdőrész különben tilos, de halál esetében az illető keserveseknek egy terü fát szoktak adni, s innen vette nevét.
Piliske, név eredete nem tudatik.
Görgölice, ennek sem tudatik, de e helyen ahhoz értő egyének állításaként gazdag vastartalmú kövek találtatnak, mit közönségünk egy birtokosa előleges engedelem alapján vasbánya nyithatására kívánt felhasználni, azonban a pénztelenség alapján kevés részvét és eredmény mutatkozik.
Esztergás, mivel itten a cigányok orsót, kanalat s egyéb faneműt szoktak esztergán készíteni.
Bagzias, néveredete nem tudatik.
Szádopos, inkább szádokos, azért mert ott szádok hársfák nőnek.
Cipós, a hegy alakjáról. *Rózsáskő, Szépcsere*. *Koloncsár*, néveredete nem tudatik.
Királyköve, mivel a polyáni [111v] Király nevű család birtokol ottan.
Kecskekosár, mivel régentén ottan kecskék legelésztek.
Tölgyes, Micsker, Csiklan, ezeknek néveredete nem tudatik.
Küpüs kút bércze, Nyírverem, Alsó és Felső Gubás. Orbányos, az Orbán családról. Lassúág. Gombás bércz, a gombáról. Aszalván, a száraz fáról. Beke, Majos, eredetök nincs tudva. Csengő, a visszhangról, (Echo), a szavakat a bércek értelmesen visszahangoztatják.
Pója, ez erdőrésztől fönnebb megjegyeztük, ha vajon nem ettől vette a jeleni Polyán nevét.
Egreskút, Oláhmezeje, Kőhát, Gyakor szilva, Butu, ezeknek néveredetét nem tudjuk.
Kőszál, mivel Polyánt a féli övedző oldal könnyen faragható és simítható fövénykőben gazdag, miből épületekhez megkívántató talpköveket, lépcsőket, határköveket, úgy síremlékeket stb. készíthetnének ahhoz értő emberek, és végül Borz oldal, mivel itten borz nevezetű állatok szoktak tanyázni.
Szorgalmas kutatásaink dacára sem szolgálhatunk több adatokkal helységünket illetőleg, mivel jelenleg szolgálunk, azt hűségesen és pontosan fölébb leírtuk, mit tisztelettel Uraságodnak, azon szíves óhajtás mellett, hogy fáradalmait, kedélyét fölvillanyozó örömteljes siker koronázza, s munkásságának édes gyümölcsét örömmel élvezhesse, ezennel küldjük.
Nemes Kézdi Polyán közönsége

Kézdi Polyánban, 1864. szeptember 27-én.

Zonda Lajos közönség bírája
Király András helybéli jegyző mp.

KÉZDISZENTLÉLEK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[112r] A Felséges Királyi Főkormányszéknek 6670. számú magos rendelete elégtételéül *Kézdi Szentlélek* falva s annak nevezetesebb helyrészei leírása.
1. Kézdi Szentlélek falva fekszik Kézdiszék felső részében.
2. A magyarok Európába lett béjövetelek alatt elfoglalván Erdélyt is, szükségesnek látták Erdélynek (mint Magyarország vég- és védtartományának) széleit s határait várakkal megerősíteni. Evégett több ily várak építtettek, melyeknek csak omladékai és némely helyt alig észrevehető nyomai maradtak.
Ezek közé tartozott a *Szentlélek* vára is, mely Erdélynek szinte végszélén, Moldova országhoz és az ojtozi határszélhez (passus) közel, a 10. és 11. században vagy tán még azelőtt építtetett.
A hegy, melyen a vár hajdon allott, kősziklás magas, csúcsa kicsin terjedésű, következőleg nem lehetett nagy és tágas körű. Neve máiglan *Perkő*, nem mintha perlekedési tárgy lett volna (miként sokan hiszik), hanem azon mogyoró nagyságú s gömbölyű apró kövecsektől, melyekből az egész hegy áll, s minden kis eső vagy szélfuvalom oldalairól aljára leperget. Ily apró kövecsekből állanak mindazon nagy kőtömegek, s különösön a ritka nagyságú s alakú *Dinyéskő*, mely nevét kölcsönözte a tetején fogamzott és nagyra nevekedett dinnyéről.
Szentlélek vára 1240-ben a tatárok által elpusztíttatván, IV. Béla megparancsolá Lőrincz erdélyi vajdának, hogy a várat azonnal újraépítse, s várnagyot rendeljen, ki a várat híven őrizze, mint az említett vajda teljesített is. [112v] Valamint minden végvárnak ura maga a király vala, úgy *Szentlélek* vára is a királyok által bíratott mindaddig, míg az időnek mostohasága miatt oly pusztulásra jutott, hogy lakói, elhagyván a hegy tetejét, hol a vár állott, annak aljába vonultak le, s templomot építtetett 1401-ben Apor Margit, Sándor moldvai vajdának neje. Miként a perkői vár, ez is a Szentlélek Isten tiszteletére szenteltetett fel, honnan a falva is *Szentlélek* falvának neveztetett.
Szentlélek falva három részre oszlik, *Felszeg*, *Alszeg* és *Vízág*ára – ez utolsó nevét kölcsönözte a Kászon vize alján végignyúló fekvésétől – és negyedik ág *Kis Kászon*ra, mely csakugyan a Kászon folyamától azért neveztetik annak, hogy a Kászon vize hajdan közötte folyt le.
Hetedikre. A község három határaiban előforduló nevezetesebb határrész elnevezések a következők:
a. *Sáré*. Hajdon sáros rét, mit okozott a mellette vagy rajta elömlő *Kászon vize*.
b. *Törökforduló*. Nagy térség, népmonda szerint innen fordították vissza a törököt.

c. *Táncospad*.
d. *Báné*.
e. *Bisserika*. Ezen láb nevét kölcsönözte a hajdoni, a görög hitű Szentléleken megtelepedett bissenusokról, kiknek bisserikájok vagy kápolnájok helyét még mutogatják az öreg emberek.
f. *Beczéné dombja*, a híres Becze család egykori birtoka.
g. *Sinka*, a többi határrészen valamivel feljebb emelkedett földrész.
h. *Halomszer*.
[112r] i. *Boka*, családi név.
k. *Folta*, régi híres, kihalt család.
l. *Bereske*, hajdan csigolyás hely, jelenleg búzatermő legjobb föld.
m. *Várpataka*, kapta nevezetit az azon erdős helyen hajdon építtetett vártól, melynek ma csakis igen kevés romjai egyik hegycsúcson láthatók.
n. *Ravaszlik*, hol hajdon rókák tanyáztak, s ma is legtöbbet tulajdoníthatni
o. *Kakuts*, a kakukk madárról.

Kézdiszentlélek, szeptember 20., 1864.

Az elöljáróság
Jáko Joákim bíró
Dévai István jegyző

KÉZDIVÁSÁRHELY (ÉS KÉZDIOROSZFALU)

KÉZDIVÁSÁRHELY

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 60. mft.
(Fol. Hung. 1114/41.)

[513r] Az 1864. év május 7-ről 6670. sz. alatt a Felséges Királyi Főigazgató Tanácstól jött rendeletben zárt kérdő- vagy tudakozó pontjaira Pesty Frigyes úrnak e következendő a *Felvilágosítás*.
1. Kézdi Vásárhely városa fekszik Kézdiszékbe, Három- és azokkal egyesült Miklósvár székek egyikében, önálló törvényhatósággal. Jelenleg áll két fő részből, tudniillik Kézdi Vásárhely régi székely városból és Kantfalvából, mellyel 1849-be a forradalom lecsendesedése után egyesült.
2. Mostani neve *Kézdi Vásárhely*, ezen a néven esmeretes országszerte, más nemzetek nyelvén is ezen névvel neveztetik.
3. Régebbi nevezete *Torja vására* volt.
4. Eredetét, formálódása idejét homály fedi, annyi azonban világos, hogy Zsigmond királynak és császárnak 1427. évben „ad seniores siculorum sedis Kézdi" intézett s eredetileg meglévő parancsában úgy fejezi ki, hogy „mindenik székben van egy királyi városa, civitas regalis, certis libertatibus insignita, mely városok közül egyik a megmondott mi városunk", oppidum *Torja Vására*.
Ezen néven neveztetik boldog emlékezetű Mátyás, II. Ulászló királyok, úgy Izabella, jelesen János királynak 1562-be költ királyi levelében, mely nevezet helyett a nemzeti fejedelmek alatt a *Kézdi Vásárhely várossa* nevezetén említtetik, mint Báthori Kristófnak 1588-ba, Báthori Gábornak 1608-ba, Bethlen Gábornak a bartzai tábor helyén 1612-be, Segesváron 1616-ba, Kolozsváron 1618-ba október 5-ről és [idősebb] Rákóczi Györgynek 1634- s [ifjabbik] Rákóczi Györgynek 1652-be költ megerősítő, védő és szabadalmi leveleikből megtetszik, [513v] melyek eredetileg ezen város levéltárában tartatnak.
Ezen eredeti kiváltság és adományozó királyi és fejedelmi leveleket támogatja az Approbata Constitutioban III. 78. titt. codificált törvénycikk, hol Kézdi Vásárhelynek privilegiumai, a Mátyás király által[51] 1427-be adott kiváltságos levél értelmében a Maros Vásárhelyével egyenlőknek határoztatnak, nemkülönben a Compillata Constitutio III. 8. titt. 6, 7, 9. articullussaiban is 1663-ból ezen néven említtetik.
5. Eredeti lakói tiszta székely-magyar népfaj, jobbrészint a körül fekvő falvakból települtek. Nem nagy időt számítva kezdettek megtelepülni, részint kereskedés, részint mesterség szempontjából másfajú lakosok is, mint németek, örmények, románok stb., kik azonban a magyar nyelvet csakhamar igyekeznek elsajátítani.
6. Írott okleveleink a 4. pont alatt idézteken kívül más nincs, nép ajkáni hagyomány után annyit felvilágosításul tehetünk, hogy anyafészke a ¾ órára fekvő Alsó és Felső Torja volt, melyen vásárok tartattak, de a sokáig fennállott őserdők közt való hazatérők között szerencsétlenség esett, ezért felsőbb rendelet folytán főleg a baromvásárok tartása lerendeltetett Alsó Torja határának legalsó részére, az úgynevezett Torja vize környékéhez, melynek jobb partja jelen elnyúló magoslaton, az úgynevezett Mézes oldal tetején kovácsmesterek ülepedtek le, mely hely ma is Kováts szernek neveztetik. Ezen mesterek közül kellett hogy a település kezdetét vegye. Később pedig megerősödvén elszakadott anyahelységétől, Torjától, s lett önálló helység, a Torja vására neve helyett a Kézdi Vásárhely nevet öltvén fel, mint Kézdiszéknek főbb vásáros helyisége.
7. Kézdi Vásárhely várossa maga is szántóföldekre van [514r] építve, melynek elnyúlásain telepedtek meg a tulajdonos családok. Gabonatermő mezeje két fordulóból áll, az egyiket három láb (dűlő) teszi, tudniillik: *Epres*, hihető a keleti végén lakásodó hegykarén termett eperről, és a *Hosszú* és *Belső Sándor*ból, nevét a hagyomány és oklevelek szerént vette Apor

[51] Valójában: Zsigmond király.

Sándorról, néhai tulajdonosától, ki a tatárok fogságába esvén, hogy magát kiválthassa, kéntelen volt ezen dűlő birtokokat vagy itteni nevezet szerént lábföldjeit eladni.
A második áll kettőből: *Tanorok* nevét vette a Márkosfalva felé vivő út végénél fennállott Tanorok kaputól és marhacsordák helyétől, és a *Herbát láb*ból, ezen nevezet eredete esmeretlen.
Folyói. A *Rátzok pataka*, mely nevezetét veszi az eredetétől nem messze lakó Rátz nevű családoktól, kiknek birtokain keresztülfoly. Az 1849. évben Kézdi Vásárhellyel történt csatlakozás előtt Felső Fejér megyéhez tartozott Kanta falvát némü részben megválasztotta Kézdi Vásárhelytől.
A *Torja vize*, nevét veszi a két Torja közti lefolyásától. Továbbá az 1500 lépésnyi távolra a kantai és kézdi szentléleki határt megválasztva a városi közönség lisztelő malmára folyó *Kászon vize*, neve a kászonszékbőli folyásától van.
Kaszálói. A *két árok köze*, lápos és vizenyős hely, mely az Epres nevű szántók alatt nyúlik el, neve a víz lecsapolására időnként tett árkolásoktól van.
Vagynak még több részeken jelentéktelen kaszálói és szántóföldei, de tekintve az egyes birtokosság birtokainak kiterjedését, az magában teszi Altorjának, Alsó-Felső Csernátonnak, Szent Katolnának, Oroszfalunak, Sárfalvának közelebb fekvő határait, ami többszörösön nagyobb a valóságos városi mezőterületnél.
[514v] Fekvése ezen városnak az Ojtozi szoros és Csíkba vezető birodalmi utak vonalában esik, a kereskedésre nézve igen kedvező helyen, piaca a hétnek csaknem minden napjain több mint 40-45 népes falvak lakói által látogattatik. Nagyszerű kereskedést űz Moldva és Oláhországgal, főleg lovakkal, csizmákkal és kalapokkal.
Erdeje. Kézdiszékben a Kászon rétin felyül úgynevezett *Katrosa* erdeje, nevét vehette a közepén lefolyó és a hegyek oldalait *kotró* Katrosa patakától. Áll két főbb hegyláncolatból, úgymint a Katrosa patakának bal partján nyúlik el a Feketehegy láncolata, jobb partján pedig a több nevezeteket bíró Holdos hegy láncolata. Ez utolsó négy ágba nyúlik bé a Kászon vizéhez, úgymint Alsó, Felső és Nagy Hodos vagy Veses, mely elválasztja Kézdiszéket Kászonszéktől.
Vagynak ezen erdőségben több mezőségek vagy kaszálóhelyek, melyek nevezeteiket vagy fekvőségektől, vagy az erdőoldalok külön nevezeteiktől veszik, így a Hodos említett néveni hegyláncolat is.
Kintses fejmező, a Kászon Jakabfalva és Polyán határaira rúg, nevét veszi szájhagyomány szerént attól, mintha ezen helynek bizonyos rejtékében arany forrás lenne, melynek titkát csak bizonyos magyarhoni egyének tudván, azok időnként lejönnek, s a folyó aranyát elviszik. Ezen aranyforrás felkeresésére sok szerencsekísértők tettek próbát, de az aranyforrás mindaddig fel nem találtatott, hanem van ezen magoslaton egy kedves vizű forrás, mely az ottan legelő csordának bőv italul szolgál.
2. *Nyíres*, bővön termi a nyírfát.
3. *Orotás*, az irtásról.
4. *Nagy* és *Kis Gubás*.
5. *Varga hegye*.
6. *Kőszál él*, az itt függő meredek kőszálról.
7. *Roth kút*, bőv vizű forrás.
[515r]8. *Hosszukó*, fekvéséről.
9. *Salamás*.
10. *Nomonácz*.
11. *Hontsokos*.
12. *Szép csere*, már elpusztított szép cserefa terményeiről.
13. *Asztagláb*, asztag forma hegycsúcsáról.
14. *Veses fej*.
15. *Kászonköz*. A Kászonszék határa melletti fekvéséről.
16. *Keresztfa*, az országút mellett felállítva volt keresztfáról.
17. *Víz mellyéke*, a *Kászon vizé*nek mellette elfolyásáról.
19–21.[52] *Felső, Közép* és *Alsó Hodos*.
22. *Disznó kosár*, régebben nyári legelőre s télben is makkra disznókat legeltetvén, az azok számára csinált kosározásról, és
25.[53] *Nagymező*, kiterjedéséről.
A *Feketehegy láncolaton* lévő kaszálóhelyek:
26. *Orbai kertre rúgó nyakmező*, az Orbai család szomszéd kertjéről.
27. *Közmező*.
28. *Kismező*.
29. *Cinkorán*.
30. *Bélmező*.
31. *Fejér kút*, szejkés ízű, fejér színű forrásáról, mely az ottan legelő szarvasmarháknak kedves ízű itallal szolgál.
Vagynak még mellék nevezetű részek, de jelentéktelenségek tekintetéből említést nem érdemelnek.
Havasa a *Ketskés*, *Ketskésfark* és *Zsíros* nevű. Ezen hegy fekszik a Kárpát hegyláncolatnak Moldva felé nyúló azon részén, hol az addig keletre Bereczkig nyugotról egyenes vonalba jövén, itt azonnal megtörik, s egyenes szegeletet formálva menetét keletről észak felé folytatja. Határai: a revindicalt havasok és Moldva (a revindicalt nevezet onnan van, hogy régebbi háborúzások alkalmával egyes helységek havasaiból a török több helységeket elfoglalt volt, melyek a törökkel kötött utóbbi béke alkalmával visszaadattak Erdélyhez). Azon revindicalt helységek mindeddig a kormány által kezeltettek, jövedelmeit a kormány

[52] 18. tétel nem szerepel.

[53] 23. és 24. tétel nem szerepel.

vette, ezen évben azonban hosszas perlekedés után az illető községeknek visszaadattak. A Moldva felőli határát egyfelől a közhatár-jelül lefolyó Szaloncz vize és az ezen Szaloncz [515v] patakával szembefolyó *Ketskés* pataka teszi. Ezen erdőség a Ketskés és Szaloncz vizétől a Kárpátok legfelső ormáig emelkedik, s északi határa az onnan a Háromszékre is bélátszó Nagy Sándor tető. Közép folyója a Zsíros pataka, mely hasonlóan a Szaloncz vizébe szakad bé, s foly bé Moldvába azon szoros völgyön, melyben az alig egy fertály órányira fekvő s nyáron nagyon látogatott, savanyúvizeiről s fürdőiről nevezetes Szaloncz moldvai kis falu fekszik.
Kézdi Vásárhely városának régebben sok bajoskodása volt több székely falvakkal, mígnem az egyenetlenség eligazítása végett az ország gyűlése által kirendelt biztosoknak, úgymint Teleki Mihály és Mikes Kelemen főuraknak sikerült a viszongást egyezség útján elenyésztetni.
Megjegyzendő, hogy Háromszéknek falvai közül egy rész erdőalji, más rész mezőfalvi. Ezek az első foglalás s azt követett későbbi osztály alkalmával úgy intézkedtek, miszerént a mezőfalvi falvak sem zárattak ki az erdőlés jótékonyságából, hanem az illető erdőalji falukkal köz élés engedtetett a közel fekvő mezőföldi közönségeknek. Ily köz erdőlési élést gyakorolt és köz élési jog illeti Kézdi Vásárhelyet is a körül fekvő több erdőalji falvak és közönségek erdeiben is.

[517o][Kézdi Vásárhely, január 18., 1865.]
Benkő Pál id., főbíró
Varga József főjegyző

KÉZDIOROSZFALU
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[108r] Az Erdélyi Felséges Királyi Fő Kormányszéknek jelen 1864. évi május 7-én 6670–1864. számok alatt kiadott magos rendelete folytán az azzal kapcsolatban közlött utasításrai feleletek *Kézdi Oroszfalva* község részéről.
1. Nemes Háromszék, Kézdi alszék, Kézdi Oroszfalu helység. A terület ezen politikai felosztásán kívül más elnevezés nem létez.
2. A községnek csakis ezen neve, Kézdi Oroszfalu él jelenleg. Helybeli elterjedéssel ez bír, úgy országszerte is ez esmeretes. Sajátos jelenség nem létez.
3. A községnek hajdon is ezen elnevezése volt, *Kézdi Oroszfalu*.
4. Hogy a község mikor említtetik legkorábban, nem tudatik. Annyi áll szájhagyomány után, hogy Kézdi Vásárhelynél körülbelől egy századdal idősb.
5. Népesedett eredeti székelyekből.
6. A név eredetéről nem lehet tudni semmit.
7. A község összes külbirtoka különböző részeinek következő különböző nevei léteztek és léteznek ma is.
Kelet felől:
a. Nemere nevű szikájos szántóföld (a határ egy része). Mely elnevezés hihetőleg az itt gyakron hatalmaskodó Nemere nevű széltől ered.
b. Bogdán rétje nevű szép fekvésű legelő a Kászon nevű folyó mentiben, mely folyó a község közt is keresztülmegy. E rét szájhagyomány szerént hajdan a község temetkező helye volt. E szájhagyományt igazolják máig is létező egy-egy sírdomb alakok, valamint az eddig talált és máig is található embercsontok.
Éjszak felől:
Mocsár láb nevű szántó- és kaszálóhely.
Éjszakkelet felől:
Porond nevű legelő.
[108v] *Nyugot felől*:
a. Temető alja nevű szántó- és kaszálóhely kézdi vásárhelyi temető aljában, és innen a hely elnevezése.
b. Kurták lábja nevű szántó- és kaszálóhely. E nevezés a földek rövidségéért van.
c. Szőcsi nád nevű nagy kaszálóhely. Ezen hely hajdon ingoványossága miatt egészen haszonvehetetlen volt, de ma már sáncolások és árkolások által használható kaszálóvá lett. Nevét vette ez ősi családtól: Szőcsi, mely családnak birtokában is volt egykor.
d. Nád nevű nagy kaszálóhely. Más neve Lókötő, azon okból, hogy az oda vitt vagy hajtott ló, valamint szarvasmarha emberi segedelem nélkül nem tudott onnan menekülni ingoványossága miatt. De ma már, mivel rajta mintegy 3-4000 öl hosszú és egy öl melységű és szélességű sánc vonul át, használhatóvá vált, holott mintegy 20 évvel is ezelőtt még embernek sem volt tanácsos ott járkálni. Továbbá ezen kaszáló bővölködik savanyúvizű forrásokkal. E források tartalma nagyobb része kén.
e. Borkút láb vagy Nádra menő nevű szántóhely. Az elébb említett nádra megy ezen láb és innen neve.
Délről:
a. Malom eleje nevű legelőhely. A malom előtt van, és innen neve.
b. Rétkert nevű legelő, a Kászon vize mentiben. E kertben volt a Kézdi Vásárhelyen nemigen rég fennállott, katonát növelő intézet úszóoskolája, mely épület csak a közelebbi években pusztult el egészen.
Van a községnek a Borkút láb nevű szántóhely és a Nád nevű kaszálóhelye közt egy Fortyogó [109r] nevű, savanyúvizű fürdője. Így neveztetik, mivel folytonoson forr vagy zubog. Mely fürdő alig négy éve vétetett a szó szoros értelmében jó karba. Valamint a vidéki lakosoktól, úgy e vidéken utazóktól is nagymértékben látogattatik. Hízelgés nélkül kényelmes mulató s időtöltő fürdőhely, Kézdi Vásárhelytől ¼ órányi távolra van.

Nagyon érdekes e községről ez, hogy a Kálvin János tana e községben állapodott meg a Kézdi Vásárhelytől Bereckig s Berecktől Zaboláig menő vonalon. Ez állítást igazolja egyfelől az, hogy e községnek kezdetben református lakói voltak, s ma is a lakók egy része református, de másfelől még hívebben igazolja ez állítást az, hogy a Kézdi Vásárhelytől Zaboláig lévő s félkört képező hegyvonal aljában létezett s máig is létező 20-25 számú falvak, valamint hajdon, úgy ma is catholicus tagokot bírnak. (Továbbá szájhagyomány szerint Kálvin János éppen itt halt volna el, és a fennebb említett Bogdán rétében temettetett volna el.)
A község két századdal ezelőtt nem a mostani, hanem a fennebb említett Porond nevű helyen létezett. E helyről a mostani [109v] helyére mi módon építtetett a község? Feleletül két szájhagyomány szolgálhat. Egyik ez: pestis uralkodott, és azon okból hagyták volna el a lakók elébbi lakhelyeket, s jöttek volna a község mostani helyére. A másik ez: nagy árvizek miatt kény[szerít]tettek lemondani a porondoni lakásról. Mely helyváltoztatás alkalmával több család költözött Kézdi Vásárhelyre. Van is említés a község leveleiben, hogy 1600 körül több család ment Kézdi Vásárhelyre lakni. Szóval annyi igaz marad mindenesetre, hogy két századdal elébb e falu a Porondon élt.

Kézdi Oroszfalu, 1864. szeptember 20-án.
Bertalan Gábor bíró
Robert Antal községi jegyző

KILYÉN
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[114r] Kilyén falva, Háromszék, Sepsi fiúszékben.
Kilyén helység fekszik Sepsiszékben, az ott keresztülfolyó Olt vize bal partján, egy kis kanyarodást képezve, hol a folyam egy kis ága két részre osztja a helységet. Különben két részeket foglal magába a félhold formát képező helység: Fel- és Alszeget, s többnyire oldalos, köves és homokos földdel bíró.
Nép nyelvin *Kién* nevezettel szokott neveztetni a valósággal *Kilyén* nevű helység. Származása vagy legfelsőbb telepíttetése okiratilag említtetik 1459-ben. Lakosai ős székelyek, nyelvük tiszta magyar, a románok a helység közelébe levő két malom miatt kezdettek szaparodni.
A helység érintett elnevezéséről sem okiratilag, sem szóhagyományilag tiszta tudat nincs, azonba hihetőleg az avarok egy *Kilián* nevezetű vezérek nevéről örökölte volna a helység elneveztetését, úgy látszik valószínű.
A helység kebelébe feltűnő nevezetesség az úgynevezett *Kőházkert*, hol jelenleg vetemények tenyésztetnek, hol nagy kiterjedésű várnak kellett lenni a még most is ismeretes alapzatok mutatása szerént, melyek részint rónán, részint egy kis homlokzaton terülnek el. Beszélik szóhagyományilag, hogy a most is Kilyénben élő méltóságos Székely család vára és lakhelye lett volna, honnan később költöztek jelenlegi lakhelyökbe. Megemlítendő *Durus hídja*, miről a rege azt tartja, hogy ezt egy Druzsi nevű leány építette, mikor még Kilyén egészben az Olt partján keletre feküdt, ő az Olt öblögetésein túl települt több családokkal együtt, s azólta áll mind a híd, mind elnevezése.
II. Kilyén határa elterjed az úgynevezett *Szépmező*n, Szemerja, Szotyor, Laborfalva, Szentiván határaitól szomszédolva. A legszebb rónán elterjedő mező három fordulót foglal magába, földje egyaránt homokos, [114v] fekete agyagrészekkel vegyülve, néhol marga is mutatkozik.
Főbb dűlői:
a. *Mart*, az Olt felett felemelkedve, annak partján kanyarul.
b. *Bikás*, hogy miről vette nevét, nem tudatik.
c. *Uzoni út*, az Uzonba járó út környezete.
d. *Völgy*, a három egész fordulókban levő alantabb fekvéséről neveztetik.
e. *Likas kő*, meglehetős nagyságú, horpadt tetejű kőről veszi nevét.
f. *Csipkebokor*, *Hosszú*. Amaz bokrokról, ez a hosszan nyúló földekről vette nevezetét.
h. *Kereszt*, egy nemrégibe épült kőkeresztről nyerte nevét.
i. *Kis halom*, erről a rege azt tartja, hogy a tatárjáráskor sok holttest temettetett ott el, s az képezte azon kis halmot, melyről neveztetik.
k. *Szoros nyomás*, *Szentiványi út szeg*, *Kinyúló*, nevöket magukból mutatják.
l. *Bánya* (Dögös gödör), a benne lévő mélyecske gödörről vette nevét, hova régebbi marhavészkor a beteg és elhullott marhák tetemei oda hordattak ki.
m. *Makó völgy*. *Lajos kúttya,* régebben egy Székely Lajos által ásatott kútról vette nevét, melynek még nagy ürege jelenleg is mutatkozik.
n. *Felső rét*, az Olt jobb partján.
o. *Alsó rét*, ez is az Olt jobb partján.
Elekes és *Geréb* rétek, melyek már rég kiholt családokról vették nevöket.
Márkosmona megett, *Sárhíd*. Az elsőnek nem tudatik elneveztetése, az utolsó sáros, iszapos hely, vize sós.
III. Erdeje fekszik különválva a helység határától, [115r] a szemerjai és szentkirályi erdők közt nyugotra, a *Vadas* nagy erdő hegyláncai közt, melyek délre lenyúlnak, egyes nevezetei ezek: *Avas*, *Bükkös lapossa*, *Szedres halom*, *Magyaros oldal*, *Veress cseréje*, *Geréb cseréje*, *Hidegkút*, *Kicsi kút*. Nevük eredetöket magokkal hordozzák.

Jegyzés. A helység eredetéről, neveztetéséről, településiről láthatni bővebben a szász nemzetnek Nagy Szebenben létező könyvtárába.

Megbízás következtében megírtuk Kilyénbe,
1864-be, október 16-án.
Nagy Ferencz unitárius pap m. k.
Vass Dénes református pap m. k.

KISBACON
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 66. mft.
(Fol. Hung. 1114/57.)

[204r] Helynevek *Kis Batzon* községből, Udvarhelyszékből.
1. *Kis Batzon* község fekszik Udvarhelyszék Bardotz fiúszékében, mint *Kis Batzon*.
Másodszor. A község neve eredetileg nevét vette Telegdi Batzontól, mivel a régiektől hallva filiája volt, és onnan telepedtek ide ezen helyre.
Harmadszor. Ezen helység lakosainak elődei valósággal Telegdi Batzonból következtek, úgymint Benkők, Benedekek és Boda familiák, és így népesedettek.
Negyedikszer. S miután ide telepedtek, később neveztettek székelyeknek, és székely alkotmány szerint felosztattak primor (főnemes), primipil (lovas lófő) és pixidar (gyalog darabont) székely nemesekre, különösön a két utóbbi osztályból esmeretes környületek miatt fejlődtek a székely colonicaturák, nem jobbágyságok, mely felszabadulás útján, részint magok a colonusok által megváltattak, s részint a megválthatásra nézve még per alatt vannak. Itt oláhok kevesen, csak a közelebb múlt században, pásztorkodás végett jöttek ide a szászok közül, és máig is itt csak pásztorok, zsellérek és szolgák.
[204v] 5. A helység neve eredetéről látható fennebb, a határon lévő helynevekről alább.
6. A község határában lévő topographiai neve dűlőnként a katastralis munkálatba felvett határrész leírási jegyzőkönyv során következő:
I. *Kis Batzon község* lakosai négy kapun járnak ki és be:
a. *Alsó tanorok kapu*, ezen kapun járnak ki Bibartzfalva felé, s onnan Barothra.
Felső kapu, Magyar Hermányba kimenő út.
Vezet *Felszeg kapu*nak, itten vagyon egy nagy hegy, amelyet Csíkorának hívnak, azon okból, hogy miután idetelepedtek, azolta örökösön azon járnak ki Csíkba.
*Alszegi temető kapu*n pedig a halottakot viszik ki, és innen nevezik.
Ezen helyen, miután megtelepedtek, építettek volt egy fából épült templomot, de később elszaparodván a nép, elrontották, és kőből úgy építettek, de hogy hányba, arról adatunk nincsen.
II. *Malom közé kihágó nagy föld határrész*, neveztetik onnan, mivel megtelepedés után örökösön malom volt, és minthogy hegyes a határrész, kihágónak, azon nagy földekre kell kimenni, innen veszi eredeti nevét.
III. *Belső határrészben több apró elnevezések helyei* vagynak, úgymint:
[205r] a. *Orotás nevű hely*, ez valósággal erdős hely lévén, úgy irtották ki és lett szántó.
b. *Romány pataka* pediglen vette eredeti nevét valami Romány nevezetű egyénről, aki ottan elsőbben foglalást tett.
c. *Nádas pataka* pediglen egy Nádasdiról, mivel azon a helyen vadat lőtt.
d. *Borvíz eleje nevezetű nádas* helyen vagyon egy különös borvíz, amelyet eleitől fogva a föld népe használ, és a vidék előtt esmeretes, és nevezik Borvíz elejinek.
V. *Két határpatak közti határrész*ben vagynak több apró elnevezések, úgymint:
a. *Fenyős víz pataka*, a fenyőről veszi eredeti nevét, mivel fenyőerdőből ered azon patak, amelyet hívnak Fenyős fejinek.
b. *Isten kas nevezetű hely*, a régiektől hallva, tatár futáskor ide húzódott a föld népe élete megmaradásokért. Istennek hálát adva eredeti nevét kapta erről, s különben is oly kerek azon hely, hogy [olyan] mind egy kas.
c. *Györkováts nevű hely*, a régiektől hallva, egy Benedek György nevezetű egyén kovácsságot folytatott, és ezen hely Györkováts nevét ily formán kapta.
d. *Leshegy tető* pedig onnan nevezik, hogy amikor a tatár futás volt, s a nép az erdőre felhúzódott mind magos hegyre, és onnan leste az ellenségnek elhaladását.
[205v] e. *Értzes nevű hely*, hallomásokból hallva úgy tudgyuk, hogy azon hely érccel volna megkörnyékezve, és többszörösön fogtak hozzá annak kutatására, s innen nevezik, különben is vagyon egy különös borvíz azon a helyen, amelyet Értzes borvíznek hívnak.
f. *Boda borvíz nevű hely*, onnan hívják, mivel a Boda familiából valami elejek azon helyen tett irtást és foglalást, és innen veszi eredeti nevét.
g. *Szilhátja nevű helyen* vagyon egy lapos kő, amelyen kecskenyom és szarvasmarhanyom, s úgy embernyom is láthatók, különben itten sok szilva lévén, és arról nevezik Szilhátjának.
h. *Vaskő hányása nevű hely,* vette eredeti nevét a vaskőről, mivel itten sok vaskövet ástak, ahol most is a gödrök nagyon mutatják, s ezen határrészben vadnak több apró nevű helyek, úgymint *Disznó bértz*, *Magyaros domb*, *Köves elvéje*, *Értzes pusztája*, *Köves pataka* és *Szikos oldala* nevű helyek.
VI. *Csík felé forduló határrész*:

a. *Csík hátja* nevű hely onnan neveztetik, mivel azon határrészen mennek Csíkba.
b. *Magyaros karélya* nevű hely, itten nagy magyarós kiirtatott, onnan maradt azon nevezettel.
c. *Halastó* és *Jégverem nevű helyek*, hallomásból úgy tudjuk, hogy egy Benedek Keresztes nevű itten Bardotzszéknek királybírája lévén, és azon királybírónak volt jégverme és halastója, és innen nevezik.
Kis Batzon községe határos Magyar Hermány, Telegdi Batzon és Bibartzfalva községekkel.

Kis Batzon, 1864. október 10-én.

Putnoki István bíró
Benkő László jegyző mp.

KISBOROSNYÓ
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[116r] Helynevek.
Folyó 1864. év augusztus hó 3-án kiadott rendeletnek eleget kívánván tenni, a kisborosnyai területnek a helynevek elnevezésit a régibb egyének felvilágosítások után alábbiakban soroljuk elő.
Első. Maga [a] közönség hihetőleg még kezdetben, mert más néven nem neveződött, addigelé a szomszéd Nagyborosnyó után mondották Kisborosnyónak, mint kevesebb népességgel bíró.
2. A községnek felső fordulójába vagynak több nevezések, nevezetesen a *Vágás,* nevezetét vette onnan, hogy mocsáros, egerbokros és csigolyás volt, és később kivágódott.
A *Mocsár* vizes és tovas hely lévén, onnan neveződött.
A *Kányás attya* nevezetű határrész vette nevezetét, mivel régebben, bokros hely lévén, sok kánya termett azon a helyen.
A *Kincses* nevezetű határrész vette nevezetét hihetőleg onnan, mivel szájhagyomány szerint sok kincset kaptak volt ottan.
3. A községnek közép fordulójába említődnek ily elnevezések:
Malom eleje, régen azon határrészen malom volt.
Széplátó, több falvat és határrészt lehet látni onnan.
[116v] 4. A községnek alsó fordulójába az elnevezések ezek:
Domb, régen emelkedett domb volt, ma már csak a nevét hordozza.
A *Cserelább*, régen cserés erdő volt, mintegy negyven-ötven éve hogy gabona terem ottan.
Szakadát, ezen nevezet alatt értetődik két erdőrész között egy suvadásos hely, mely elválasztotta egymástól a két erdőrészletet.
5. A község határába előforduló erdőrészek elnevezései ezek:
Szénégető, régebben nagy erdő lévén, a szenet ottan égették többnyire.
A *Medvés bértz*, a régi időkbe rengeteg erdő lévén, sok medve tenyészett ottan.
A *Macskás*, sok vadmacska tenyészett azon a helyen.
A *Magos*, Kisborosnyó községe határába a legfelemelkedettebb hegy.
A *Hosszú bértz*, egy hosszú erdős hegylánc, mintegy háromezer öl hosszúságban elnyúlva.
Mosalya, a régi időkbe azon erdőrész aljába jártak mosni.
A *Bikás*, feladó szerint, mint nagy erdőrészbe, egy vad bikát lőttek volt.
A *Komlós*, feladott szerint sok komló termett abba az erdőrészletbe.
Az *Ölves*, két kis patak övedzi kívül az erdőrészt.
6. A községnek határában a kaszálók között elnevezések vagynak, úgymint:
[117r] A *Hamvas*, 1400[-as] év[ek]be nagy erdős hely lévén, azon a helyen tetemes hamut égettek, ma már kaszálóhely.
A *Pokol rév*, elsüllyedt hely volt a régi időbe, még ma is, ha azon a helyen jár az ember, negyven-ötven öl távolságba is ing a hely.
A *Harangos kút*, igen tetemes harangvirág, azaz tölcséres virág terem ezen a helyen.
A község határában a legelők is több elnevezésen vagynak, úgymint:
Az *Őrhegy,* mint nyolcvan évvel ezelőtt, mikor a Bodzára a törökök kijöttek, az Őrhegy nevezetű helyen volt[ak] a magyaroknak az őrtanyáik, sáncokkal ellátva.
A *Borbáti legelő hely* vészi nevezetit az ottan levonuló folyóról, mit is Borbát vizének neveznek.

Kisborosnyón, október 3-án, 1864.

Jós András bíró
Damo Lajos jegyző

KOVÁSZNA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[120r] Helynevek *Kovászna* községből Háromszékről, Orbaiból.
1. Háromszéken, Orbaiszék, mely szék vehette nevét a zsidó Orba szótól, mi is Ázsiára emlékeztet.
2. A község neve csakis egy *Kovászna*, jóllehet egy része a nagy Vajna családtól Vajna falvának is neveztetik. Nevezetét vette a szláv Kovásznától vagy a magyar Kovásztól, de egyikre sincs adat.
3. Más elnevezésére e községnek emlékezni vagy adatból reátalálni nem lehet.
4. Mikor nyerte el e község e nevet legelőbb, tudni nem lehet, csak annyi bizonyos, hogy a székely nemzet települése olta ezen néven van.

5. A régiről csakis a székelyek betelepüléséről emlékeznek az öregek, atyáik után.
6. Az első folyó szám alattin kívül semmit egyebet, csak száj előadásból emlegetik, hogy tán a székelyek megtelepülése előtt is lettek volna itten lakosok.
7. Magos erdős szirtjai, melyek a szomszéd Zabola, Páva, Körös, Papolc községekkel és Oláhonon vetnek határt, neveztetnek az alábbi neveken:
a. *Vár*, mely egy magossan felemelkedett hegy a falutól két órányi távolságba, az erdőtorkolatba, tetején egy várrom isméretlen korból lemaradva. Hagyomány szerint az Apor vagy Bálványos várával, mint szintén a kézdi szentléleki Perkő nevű várrommal véd- s dacszövetségben állottak volna, ezen várromtól nem messze eső térség Vármezőnek neveztetik.
b. *Somkő*, ami talán helyesebben Sóllyomkő, említtetik Sönkőnek is. Felemelkedett hegy, sólyom [120v] ma is találtatik rajta, s tán e nevezet a Sóllyomkő megrövidítése.
c. *Kokorja*, egy meredek hegy a község felett.
d. *Pilisis*, *Köves orr*, *Kis* és *nagy Manyicska*, *Kalabucs*, *Nagy* és *kis Kupán* s végre *Disznó szállás* havasok. Melyek magosan fel lévén emelkedve és a községtől egy napi távolságra esve, inkább a tetejeken lévő pusztás helységek használtatnak a berszány oláhok által juhlegelésre. Fáik jelesen fenn a magosba az időjárás miatt, mi alig egy évbe három hóig mérsékelt, törpén elvénülnek.
Ezen havasok déli alján, az úgynevezett Sugó Baszka (Backa), észak felől pedig a Nagy Baszka víz folyama foly le csafargóson, mely vizek Oláhhonba mennek bé, szép tért hagyva hátra hellyel-hellyel maga mellett.
e. *Nagy híd*. Az *a*. alatt említett Várrom hegy aljától nem mesze folyó patak tájéka viseli e nevet, hihetőleg hajdon ezen patakon a várba felmenő útvonalon híd tartatott, s nevét onnan vette.
f. *Horgátz*, két hegy közti szép tájék, patak csergedezvén rajta keresztül, mely patak mellett van az úgynevezett Horgátzborvíz, mely mind magára, mind borral vegyítve használtatik.
g. *Timsó*, az erdő béfüggő részén hagyomány szerint hajdon timsót termeltek e helyen.
h. *Kopatz* egy béfüggő fölemelkedett erdőrészlet, csaknem minden fa nélkül. A hegy átalánoson gazdag vaskövekből áll, s jelenleg „Transilvania" néven vasbánya is készül mellette.
i.[54] Két béfüggő hegy közt kis tájékkal, rajta egy patak csergedez keresztül, [121r] mitől nem messze a hegy alján van egy forrás, mely kismértékbe sós vizet ád, s ettől lejjebb egy örvény alakú mélyedés létezik, miről a hagyomány az, hogy ott hajdon sóbánya lett volna, a földszinti föld sóssága ma is észrevehető.
Apróbb részletek nevei: *Dobramer*, *Veres Lőrintz, Pétergazda*, *Porsolás*, *Szélkapu*, *Piliske* és *Bartha oldal*, de okadatolni, hogy honnan vették légyen neveket, nem lehet.
Ezen megnevezett fölemelkedett hegyek több részletei adják az úgynevezett Kovászna folyóját, mely Kovásznán, Pákén, Barátoson, Czofalván, Nagyborosnyó és Egerpatak határán keresztül folyván, Rétyen feljel a Feketeügybe ömlik, magával vivén Körös, Papolcz, Zágon, Fel Doboly, Nagy Borosnyó és Egerpatak apróbb folyamait is.
k. *Gotz Bálint tava*, kaszálóhely, volt tulajdonosa nevét viseli.
l. *Gecse hegye*, a síkon egy kis felemelkedett szántórész a mezőbe, hihető a Gecse család tulajdona lehetett régen.
m. *Árok köze,* minthogy Kovászna és Kőrös folyóvizei közt esik ezen szántó- és kaszálórészlet, neve régen Árkok köze lehetett.
n. *Bogáncsos*, *Téglaverem* és *Udvar mege*, noha jeles nevezetű szántó helységek, de nevezetét mikor és honnan vették, nem tudhatni.
o. *Görögök tova* a sík mező közepén mintegy egy két holdni kaszáló, egy része tós hely, csak ugar, ma kaszáltatik, de ezelőtt csak egy századdal is botikot termett.
p. A második határrész neve *Sárvár*, melynek több felénél alattvaló gödrös és árkos szántórészletekből áll, kevés esőzésre elázik, [121v] s ilyenkor vagy míveletlen marad, vagy igen nehezen, s jórészt sárban míveltettethetik el. Nevét tehát vagy innen kapta, vagy azon régi árkolás és dombhányásokból, melyet a szomszéd Barátos falván állomásozott német lovagrend erődül készített oda hajdon.
Ezen második határrész apróbb elnevezései:
q. *Nagy* és *Kis ér*, ezek lehettek azon sáncok, melyeket a *p*. pont alatt is említett német lovagrend vára volna, ma már csakugyan kaszáltatik.
r. *Kétérköze*, szántó helység, nevét vette onnan, mivel két ér közt fekszik.
s. *Fekete*, nevét vette ezen szántórészlet onnan, mivel földje szikájos fekete, mi miatt esős időbe elmívelhetetlen.
t. *Kerektó*, mintegy kétszáz négyszögöl területen látszik, hogy valamikor ottan tó lehetett részben, részben 1 ½ singgel alantabb való hely a körülötte lévő szántóföldeknél.
u. *Mike dombja*, ezen név[en] előforduló szántórészlet csak felemelkedett hely, de domb semmi nincs, eredeti neve Mikék dombja a Mike családról.
x. *Alsó út átkelő*, e térségben eső szántórészlet, az is neveztetik azon néven, mivel az utak e helyen egymást keresztülvágják.
y. Detto. *Felső út átkelő*.
z. *Ravaszlik*, ezen dűlő szántó és kaszálókból vegyesen áll, bajosan mívelhető s ritkán termő helység.

[54] Hiányzik a helymegnevezés.

j. Szil, a faluhoz közel eső szántódűlő, nevét lehet vette a szélső kaputól.
v. *Domos* térben eső mezőrészlet, melyet keresztülvág egy, a mezőbe eredő forrás folyama, mely Domos árkának neveztetik.
[122r] aa. *Kerek eger*, egy, a mező közepin fekvő öt holdni kaszálóhely, csaknem kereken fekszik, s alantabb áll, mint a körülötte lévő szántóföldek.
Harmadik határrészlet:
bb. *Cseremező*, mely nagyrészt szántókból áll, vannak benne hellyel-hellyel kaszálók is. Nevét nyerte onnan, mivel ezen határrészletnek jobb része csereerdő, kiirtása után lett mezővé. Alhatárrész nevei:
cc. *Bogdánok kertye*, egy 12 hold 20 négyszögöl területű kaszáló a mező közepén, nevét vette a tulajdonos Bogdán családról.
dd. *Bokor köze*, szántó, bokros hely lévén, nevét onnan vehette, még ma is találtatik némely földek barázdái közt bokor.
éé. *Vénszer*, szántó, a Kovásznán lévő Vén családról neveztethetett el.
ff. *Szarkák gáttya*, kaszáló, mely a földek közt hosszan nyúlik el, s régi árok formát képez.
gg. *Rakottya*, kaszáló, Páva község rakottyás helyével szomszédos.
hh. *Bedő padja*, szántó, kevés kaszálóval együtt.
ii. *Ingovány*, szántó, keresztülmenvén rajta egy úgynevezett Ingovány árka, melybe egy, a mező közepette lévő kis forrásból nagyon kis víz csergedez, az árok mellett kevés kaszáló is van.
kk. *Aratás*, szántó.
ll. *Bikás*, szántó.
mm. *Halomeleje*. A falutól egy ¼ órára van egy domb, melyet halomnak neveznek, és amelyet szántás által [122v] mívelnek, csak egy rész van a tetején, melyet kőszirtossága miatt használni nem lehet, s [a] domb körüli helység neveztetik Halom elejének.
nn. *Falu allya*, szántó, s minthogy a falu mellett nyúlik el nevét onnan vette.
oo. *Csere allya*, szántó, mely neveztetik így a mezőre béfüggő cserés erdőrészletről.
pp. *O gyümölcsös*, az erdő és mező közt bokros helység, melyen vad alma és körtefák vagynak, egy részben kaszáltatik is.
qq. *Pokolsár*, a piac közepén lévő hideg fürdő, melynek színe hamuszín, és a föld gyomrából feljövő szél által nagyon hányatik, némelykor rendes állása még 1 ½ öllel is felyül emelkedik, szén- és kéngáz illatú.
Jegyzés. E község felső része, mely Vajnafalvának is neveztetik, nagyon dohos, mit némelykor a pincékbe nem is lehet kiállani, a fulladás könnyen történhet a pincébe. Ezen részén a községnek a telkeken lévő kutak mind vasas borvízből állanak.
A piac közepén is van egy borvízkút, mit a nép télbenyárba italul használ föl.

Kovásznán, szeptember 23-án, 1864.

Kiss Ferencz bíró
Bogdán Antal jegyző

KÖKÖS (ÉS BÁCSTELEK)
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[124r] Helynevek Kökös községből, Háromszék megyéből.
Kökös község fekszik Háromszék *Sepsi* nevű fiókszékében, Háromszék Szépmező nevet viselő részének alsó vagy nyugoti végében.
Keletről Uzon mezőváros, *északról Szotyor* község, nyugotról az *Olt* folyó egyik ága, *délről Prázsmár* Brassó széki, vagy más néven barcasági szász *mezőváros*, melynek lakói szászok, kevés köztök oláh a szász lakossághoz képest.
Kökös község területét s határait szemlélve hihetőnek állíthatni, hogy Háromszék falvái közt legkésőbbi település kevés lévén, határai magosb fekvésű részek, kevés lehetett eleinte mívelés alatt is.
Határai, mint elnevezéséből ma is érthető, tavas, vizes, söppedékes helyek voltak, s egy része a legközelebbi [év]tizedek alatt kezdett szántóvas és kasza által míveltetni, részint leirtatván némely helyeiről az egerfák s bokrok, más helyen országos út vitetvén söppedékein keresztül. Ehhez járul még a határait átfolyó folyók, különösen a *Feketeügy* nevet viselő jelentékeny folyónak magát [124v] évente mind mélyebben-mélyebbeni beárkolása medrébe, mely által észrevehetőleg száradnak ki a söppedettebb határain. Alantabb fekvő helyei tehát egerfát, magosb fekvésű helyei csipkebokrot, kökényfát termettek, mert bár ma semmi jelei néhol a fáknak, de a hely megtartotta nevét.
II. *Kökös* nevét hihetőleg a vele egyvonalon fekvő *Kökény*nél nevet viselő, vagy tán határain egyebütt is bővön termő kökénytől vehette. *Kökényös* (hely) rövidítve *Kökös*, hihetővé teszi ezen állítást az is, hogy *Kökény*nél nevet viselő dűlőjével, mely *Kökös* község északi részével függ össze, éppen szembe, Kökös község déli részén fekszik *Szilvás* nevet viselő terjedelmes dűlője, márpedig a székely nép a kökény gyümölcsöt *kökényszilvá*nak nevezi. Hogy pedig másféle szilva itt hajdon is, s jelesen vadon oly bővön termett volna, hogy arról valamely (hely) dűlő nevet nyerjen, azért bajoson hisszük, mert itt a szilvafát legnagyobb szorgalom mellett is nyolc-tíz évnél tovább fenn nem tarthatjuk, kiszáradnak, részint mert földje gyér s jobbára alant fekvő, részint a szüntelen e térségen uralgó szelek miatt. Itt a *Nemere* nevet viselő híres északkeleti szél és délnyugoti szelek szabadon futják dühöngve pályájokot, hegy, erdő nem akadályozza dolgokban.

Egész határunk sima térség, [125r] s csak a kiszáradt tavak s folyó hagyta helyek széléni vagy két-három ölnyi menedékes felemelkedés.
Kökös népessége 1200 lélek.
III. *Kökös* áll kilenc részekből:
1. *Felszeg*, mely keletről nyugotra nyúlik, főbb utca.
2. *Közép tíz*, a derekábani falurész, főbb utca.
3. *Alszeg*, falu nyugoti része, főbb utca.
4. *Hamvas utca*, a falu déli oldalán, esős időben nagyon sáros szokott lenni, mellékutca.
5. *Rövid utca*, nevét rövidségéről vette, mellékutca.
6. *Jó kút utca*, jóvizű kútjai vannak az itteni lakosoknak, mellékutca.
7. *Új utca*, legkésőbbi telepítés, még öregeink is emlékeznek azon időre, mikor csak ludak járóhelye volt.
8. *Templom utca*, az ottani templomról, mellékutca.
9. *Sáros utca*, keskeny utca, s csak ritkán, a leghavasabb időben ment a sártól, mellékutca.
IV. *Határrészek* nevei:
a. *Kökénynél*, hihetőleg hajdon ottan kökényfák voltak. Emellett
b. *Békás tó*, esős időben jobbára ma is méltó e névre. Ehhez kerül
c. *Nyíres tó*, nyírfa most nem terem körüle, de földjéből láthatni, hogy annak termésére alkalmas, a hajdoni tó fenekén pedig minden talpalatnyi helyen [125v] apró fehér csigahaj-maradvány. E *Nyíres tó* északi részén lévő magasb, mintegy két ölnyi menedékes felemelkedettebb két holdnyi terület *Ravaszlik* nevet visel, hihetőleg mint felemelkedettebb részbe rókák oda lyukokat ásták, s abba laktak, míg a nyírfák ki nem irtattak, s a tó ki nem száradott. Emellett
d. *Bodzás*, az ott termő s szántás által is ki nem irtható földi bodzáról. Ezzel egybefüggőleg:
e. *Sárra menő*, nyugoti vége söppedékes helyekre nyúlik, különösön esős időben.
f. *Bánya*, nem tudhatni, honnan vette nevét, hacsak nem nagy sárga virágokról, melyeket mi bányavirág néven nevezünk.
g. *Kenderszeg*, a *Nyírestó* és *Eger* nevet viselő helyek közti fölemelkedettebben fekvő *három holdnyi* terület. Onnan vette-é nevét, hogy tán ott régebb *kendert* termesztetett? Vagy mert ott szántáskor *kendermag színű* kövek találtatnak-e? Nem tudhatni. E hely úgy látszik régen járhatlan söppedékes s nyír és egerfákkal környezett lévén, minthogy ott ma is sok vastag cserépedény-darabokat találnak szántáskor, azon kérdés merül fel, vajon nem volt-é az menedék hajdoni tatár- és törökdúláskor.
h. *Kis eger*. i. *Eger megett*. k. *Eger előtt*. [126r] l. *Kis eger között*. m. *Nagy eger eleje*. n. *Tőkés*. o. *Égés*. Ezen hét helyek mind az ott termett egerfákról vették nevöket. Ezen helyek egy része ezelőtt kilenc [év]tizeddel irtatott ki, s tétetett részint szántóvá, részint kaszálóvá. Ma is, jelesen esős időben, járhatatlan söppedékes helyekkel bővölködnek.
p. *Eger alatt*. q. *Egerre menő lább*. Terjedelmes dűlők, a fentebbi helyekre rúgnak.
r. *Bikáné*, honnan bírja nevét, nem tudhatni.
s. *Kilenc lépés*, kaszálók, szélességéről vette nevét.
t. *Késánál*, *Késa* nevet viselő folyócska partjáni dűlő.
u. *Nádkert*, vízhagyás által körített, régen nádas tó volt.
x. *Új osztás*, hihetőleg közhely osztatott fel a többiek után később, hogy lakosok a falvában szaporodtak.
y. *Kerekszeg*, a *Feketeügy* folyam félkört alkot, s ez neveztetik e néven.
z. *Száz lépés*, a földek hosszúságáról.
j. *Hegyesek*, a földek három szögletet képeznek.
v. *Csipkebokornál*, régebb ott termett csipkebokorról, egy csipkebokor kevéssel ezelőtt vágatott ki onnan.
w. *Halovány*, e dűlő talaja fekete szikájos föld.
aa. *Holtfok*.
bb. *Sárnál*, esős időben ma is sáros, tavas helyek.
cc. *Hosszú sás*, nevét magában bírja ma is esős időjáráskor.
[126v] dd. *Palko sása*, nevét magába bírja.
ee. *Lókötő*, vizes, jobbára haszonvehetetlen hely volt régebb, a mi öregeink lovaikat nyugizták oda, most szántó, de esős időjáráskor egy része nem jövedelmez.
ff. *Örmény*, honnan bírja nevét, nem tudhatni.
gg. *Halom*, egy felemelkedettebb hely a többieknél.
hh. *Remete*, egy *Feketeügy* folyó által félkörré alakított, hajdoni birtokosáról *Foszto szegelete* [nevet] viselő hely előtti felemelkedett hely. Ha a hely sajátságát jelenleg is vizsgáljuk, s melléje gondoljuk, hogy a vele egybefüggő, *Szilvás* nevet viselő terjedelmes dűlő is hajdon dús növényzetű, erős bokros hely lehetett, hihetővé teszi, hogy ott a hajdon korban valamely kegyeskedő remete lakhatott.
ii. *Szilvás*, hihetőleg, mint elébb is említve volt, az ottan termett kökény gyümölcsről, kökény szilváról, mint a székely nevezi, de ma semmi nyoma valamely fának. Emellett
kk. *Csege*, egy ezerötszáz négyszögölnyi terület, honnan vette nevét, nem tudhatni.
ll. *Farkas rakottya*, egy terjedelmes dűlő, honnan vette nevét, nem tudhatni. Erdőnek semmi nyoma.
mm. *Alámenő*, egy kaszáló rét, apróbb részei ezek:
1. *Kerek nád*, egy kerek tófenék.
2. *Hosszú lapos*.
3. *Rövid lapos*, szép téres helyek, onnan van nevök.
[127r] nn. *Forrás*. *Káka, Hosszú káka, Rövid káka, Hegyes káka*, sajátságok adta a méltó nevezetet, mert esős időben különösön jobbára kákatermők. Csak az ezeken átvonuló, jó karba lévő országos út sáncai lettek néhány [év]tized előtt haszonvehetőkké.
oo. *Középláb*, két dűlők közt lévő dűlő bírja e nevet.

pp. *Magosláb*, a káka és forrás alant fekvő dűlőknek néhány lépéssel emelkedettebben fekvő (hely) dűlő. Jegyzet: A láb nevezet alatt dűlőt kell érteni.
rr. *Bács telke*, egynéhány házból álló praedium, hihetőleg az ottani birtokos urak régen ott legeltették juhnyájaikat, erre a helyiség igen alkalmas. Nagy része most is nagy birtokú földesurak tulajdona azon praedium, s haszonbérbe bírják az ottani kevés számú lakosok.
ss. *Vízelve*, egy legelő, mely a *Feketeügy* partján nyúlik el, s minthogy az is, mint községünk többi határrészeinek egy része, csupa televény föld, s egy-két ölin alól tiszta *homokréteg* van, azért a víz felette sokat mos el belőle évente.
tt. *Morgó*, egy kaszáló helyecske, melynek északi oldala Szotyor község, nyugoti vége pedig Illyefalva mezőváros határai szegletével lévén közvetlen egybefüggésbe, a barázda felett nem egyszer lehetett civakodás, veszekedés, morgolódás a két szomszéd község birtokosaival, s hihetőleg onnan vette nevét.
uu. *Császár árka*, *Császár folyója*. Egy csatorna által az Olt vizéből víz vezettetvén belé a közelebbi időben, állandó folyóvá tetetett, addig seppedékes hely s állóvíz volt.

Kökösben, a községi elöljáróság felhívására
1864. szeptember 25-én összeállítottam.
Biró Áron helyi lelkész mp.

KÖPEC
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[128r] Helynevek *Köpecz* községből, Miklósvár fiúszékből.
1. *Köpecz* község kebelezve Miklósvár fiúszékben, azon néhány falvak csoportozatában, melyek közös névvel Erdővidék nevet viselnek, azon okból, mivel az egészet őserdők környezik.
2. Ezen községnek, mint tudatik, eleitől fogva mostani saját neve volt és van, mely szájhagyomány szerént kezdetbe nem mostani helyin, hanem a máig is *Kis Köpecz* nevet viselő határrészbe, közel *Ágazat* nevű erdő alatt feküdt, és szűk völgynyílás lévén, a népesedés kényszeríté le lakóit mostani nyílt helyére, az Olt mellé vonulni, de arról, hogy a község mikor alakult legelsőbben s honnan népesíttetett, semmi adatunk nincs, valamint arról sincs, hogy nevét miről vette.
A község határaiban előforduló topographiai nevek ezek:
Méjszeg, most kaszáló, hagyomány szerént az Olt mély ösvényt formált, s innen a nevezés.
Szél árka, szántó, de a szélnek kitett hely.
Kurtapatak, rövid, mely nevét magával hordja, mert eredetétől az Oltba ömléséig nem foly hosszabbat, mint puskalövés, és mégis, mikor egy jóforma záporeső esik, fákot teker ki tövéből, malom nagyságú köveket sodor magával, és a termékeny tér nevezetű szántót elborítja, s teménytelen károkot okoz.
[128v] *Árnyék*, északos szántóhely.
Kárhágó, erdő, neve onnan, mert kőszikla lévén az egész, sok kár történik időnként.
Hosszú mező, szép legelő az erdőn.
Hegyestető, hasonlólag.
Szénégető, csengeres erdőrész.
Szálas és *Ágazat*, szép cserés erdők.
Himpatak, kaszáló, melynek közepin egy szép kis patakocska csörgedez be, mely felyülről Himbük erdőből ered.
Varjú vár, szántó, és hogy itt hajdon vár létezett, kétségtelen a ma is szemlélhető kőfalmaradványokból, de hogy mikor s ki által építtetett volt, még a szájhagyomány is hallgat róla.
Csunya magyaros, szántó, mely nevét onnan vette, hogy azon helyen a földbe gömbölyű édesgyökerek teremnek, mely népnyelven csunya névvel neveztetnek.
Szikrázó, szántó, nevét egy ott levő forrásocskáról veszi, mely pezseg.
Köpecz patak, mely ered *Szénégető* csengeres erdőből, neve a fenn írt *Kis Köpecz* szántóról, átkígyózza ezen határrészt és községünk déli részét, s az ott lakóknak gyakori szétömlésivel igen sok károkat okoz.
Almás mező, szántó, hajdon almafák voltak rajta.
Csere, szántó, hajdon csereerdő volt.
Büdöskút, szántó, forrásos, selymékes hely, hol nagy melegbe a léget szagával eltölti, s innen a nevezet.
Nagy halom, mely embercsontokot fedez, bizonyos abból, hogy a szántóvető nem szánt ott úgy, hogy ekéje azokot ne forgatná fel, de hogy mikor s mily körülmények között emelkedett, arról bizonyost nem tudhatni.
[129r] *Határpatak*, kaszáló, patak nélkül, s egyszersmind határszély Baroth községivel.
Rakotya láb, szántó, hol hajdon szép rakotyás erdő állott.
Hegyhát, *Malom oldal*, *Eresztövény alya*, szántók.
Zsombok, vizenyős kaszálóhely.
Csákány, szántó.
Szűk szeg, kaszáló, mely vagyon az *Olt* és *Baroth vize* egybeszakadása közt, és amely a két víz mosása által szaparodott, s bajos kimondásos neve helyett mai napon *Szőke szeg* név alatt esmeretes.
Kisrét, kaszáló, mely évenkint kisebbül az *Olt* mosása miatt.
Nagy rét, melynek részei: *Hétlépés*, mely egy részletről vette nevét. *Porsolt ere*, az *Olt*nak régi felhagyott medre. *Kőszeg, Ásás, Tómart, Nád, Orotás, Tormás* stb.
Jankó kaszáló, részei: *Gátszeg eleje*, *Vajdaszeg*, *Méjszeg eleje*, *Kurtaszeg*, *Eger*, *Csűrmege* stb.

Köpecz községe szomszédos keleten Bodos, Száraz Ajta és közép ajtai erdőkkel, délen miklósvári erdő és mezővel, melyet a fenn említett Kurtapatak jelel ki. Nyugotról a kígyózó *Olt* folyam. Északról a baroti kaszáló, szántó és erdő.

Köpec, 1864. szeptember 8-án.
Nagy Áron jegyző mp.

KÖZÉPAJTA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[133r] Adatgyűjtés *Közép Aita* község, Miklósvár fiúszék.
Először. *Közép Ajta községe* tartozott s tartozik az alkotmányos felosztás szerént Miklósvár[hoz], mely szék fiókszéke nemes Háromszéknek.
Miklósvár és Bardotz székeket, minthogy a Hargita hegyláncból kinyúló apróbb erdős hegyek veszik körül, szokták is nevezni jelenleg Erdővidéknek.
Másodszor. *Közép Ajta községét* 1600-[asok]ban Fel Ajtának is nevezték, jelenleg Közép Ajta [a] neve, és ezen néven a mostani korban hívatik.
Harmadszor. Az második pontba írva van.
Negyedszer. 1600-[asok]on túl semmi okmányai, iratai létéről nincsenek, mivel egy nagy égés következtében 1806-ban elhamvadt.
Ötödször. Népesítetett a székely megtelepedett nemzetből, jelenbe egy 200 lélek román is van, kik, mint pásztornépek, Szeben vidékéről jöttek ide és települtek meg, igazolja családi nevek, mivel szebenieknek és pakulároknak hívják, családi neveket az ötödik pontba.
Hatodszor. Az ötödik pontba.
Határai:
Hosszú mező, neve hosszú nyúlásától van.
Templom megetti határ. A templom megetti határ templom megetti névről van megnevezve, az ev. református egyház erdeje a helybélinek, ütközik vele, és minthogy felemelkedett lévén, Szent Anna tiszteletéről régen katolikus kápolna volt, [133v] s már most csak helye látszik, hol feküdt.
Hosszú határ, Nagy Ajta felé feküvén, innen van hosszú fekvésiről neve. Apróbb része Orotvány, mely határrész nevét a kiirtás után kapta.
Kárhágó, határnevét, minthogy fenn fekszik, s inkább hideg agyagos földje szántása nehéz lévén, s minthogy nem is igen terem, a káros neviről kapta.
Erdőnk a községtől keletnek fekszik, felemelkedés csúcsai vannak, és egy hegytető Várhegy nevet visel, s romjai a várnak mostan nem látszanak, de a tetőn egy kútnak létéről beszél a nép, mely most bé van telve. Régibb emberek beszélik, hogy öt öles botot is lehetett az üregibe bédugni.
Községen keresztül folyó folyam, határrészeiből ered egy része, más része a Zalány üvegcsűri hegyláncból ered, és nevezik Ajta patakának, a száraz ajtai és közép ajtai határt válassza, és híjják a közép ajtaiak Aranyas pataknak, a szárazajtaiak Kintses pataknak. Beszélik, hogy régen aranyas lett volna vize, melyről kapta nevét.

Közép Ajta, szeptember 20-án, 1864.
Simon István bíró
Kosa Joseff esküdt
Nagy Lajos jegyző mp.

KURTAPATAK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[135r] Méltóságos báró dullóbiztos úr!
Kurtapatak helysége a Kézdi Vásárhelyi járásban van, fekszik az Ünös és Mocsár oldal között. Határos keletről Esztelnekkel, nyugotról Bélafalvával, délről a Nyujtód határával, északról a kászon jakabfalvi havasokkal. Régen híres kőbányája volt, de az összeomolván, ma csak kaszafenő kövek készíttetnek abból a kőfaragást értők által.
Vannak három határai Csere mező, Kis mező és Nagy mező nevezetek alatt, e két első közepes terményű, a Nagy mező szilány, terméketlen, földeinek nagy része fekete szikáj agyag, más része posványos vízállta.
A Csere mező hajdon csereerdő volt. Nevezetes láb benne a *Belső*, *Külső borzás* és *Pap szere*.
A Kis mezőben a *Kösöntyü*, *Rétremenő* és *Szárazován*.
A Nagy mezőben *Berezdoló*, e közepesen terem, de a *Hetes*, *Huszas*, *Rétszeg*, *Rakottya alya* és *Röh* igen ritkán termenek.
Ezek alázatos jelentése után öröklünk a méltóságos báró dullóbiztos úrnak alázatos szolgái.

Kurtapatakon, szeptember 6-án, 1864.
Páll Ferentz bíró
Török Jóseff jegyző s. k.

LÉCFALVA (ÉS VÁRHEGY)

LÉCFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[147r] Helynevek Háromszékben, Kézdiszékben lévő *Lécfalva* községből.
Lécfalva községe eredete a székelyek megtelepedésére esik. Őseink nomád pásztornép lévén, fő gazdaságok a marhatartás volt, legkövérebb legelőt a folyók és patakok által öntözött sík rónaság adott. Éjszakánként

barmaikot, az elszéledéstől megóvandó, léckerítésbe zárták, s minthogy minden estve nevezett helyre jöttek vissza, oda kunyhókat építettek, miből kisebb falu lett, s lécceli békerítéséből neveztetett a szomszéd helységek lakói által *Lécfalvá*nak. Ezen névvel bírt kezdettől fogva, s bír máig is.
Nevezetesebb helyfekvési nevek nevezett község határában:
1. *Depső,* a Feketügy mellett egy nagy rész, északkeleti szegletire épített malommal, hol egyszersmind Orbaiszékből Kézdiszékbe gázló átjáró vagyon. Depső chaldeai nyelven átjáró, gázló helyet jelent, innen vehette nevetezit.
2. *Orosz út,* egy, a lécfalvi határ északi szélét átvágó út, menyen nevezett Depsői gázlóhoz. 1200 körül az úgynevezett veres oroszok béütvén a Székelyföldre, nevezett síkságon veretett meg, s nevezett úton vonultak vissza Moldovába.
3. *Csere mege,* Háromszék sík rónája a megtelepedéskor nagyrészint erdőségek által boríttatott, nevezett határrész és a község közt nagy csereerdő vonult el, s nincs elnevezése.
4. *Nád karé,* egy felemelkedett sík kerület az úgynevezett Depsői rét felett, mi azt bizonyítja, hogy nevezett jelenben dúson termő rét, hajdon terméketlen nádas és tós hely volt.
5. *Nemere hossza,* az esmeretes Nemere szél útjában eső s vele szemben hosszában eső határrész.
6. *Szép hegy,* egy, az egész Székelyföldön legszebb búzát termő, felfordított teknő alakú szabályos emelkedés, mely a sík rónán valóban szépen veszi ki magát, Lécfalva és Dálnok közönségek által bíratik.
7. *Kárbahágó*, nevezett hegyélre kimenő láb. A megtelepedés után a tulajdoni jog [147v] kifejlődésével a községek elkülönítvén saját területeiket, ha lécfalvi marhák nevezett Széphegy élén a dálnoki területre átmentek, kárt kellett a marhák után fizetni, s ezért neveztetett Kárbahágónak.
8. *Orotvány,* a község mellett Maksa felé a legközelebbi határrész, a megtelepedés utáni első irtás a községet környezett erdőségekből, s innen nevezetje is.
9. *Ördög ereszkedő*, egy alhatárrész. Nevezetét veszi egy hosszú és meredek hegyélről, mely viszont nevezetét vehette a sötét századokból, mikor még a boszorkányok léte erőst hitben állott, s nevezett meredek oldalról hordókba béfalazva eresztették az akkori aljába folyt Feketeügy folyóba.
Ezek mint az őskorból hátramaradt helynevek érdemelnek inkább említést községünk területéből. A forrás szájról-szájra lejött hagyomány, s az első elfoglalás és megtelepedés korától itt lakó Budar, most Bodor család levéltára.
Lécfalván, 1864. szeptember 30-án.
Nb. Községünk hajdon nagyobb virágzásnak örvendett, népes mezőváros és vásáros hely volt. Országgyűlést is kétszer tartottak benne János Zsigmond és Székely Mózes fejedelmek korába, az olá, tatár béütések s nemzeti fejedelmek alatt zavarok pusztították el.

Lécfalván, mint fenn.

Bodor Pál bíró

VÁRHEGY
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[257r] Helynevek *Várhegy* községből, Kézdiszékből.
1. Kézdiszékbe fekszik, az 1850. évi új felosztáskor Barátosi járáshoz volt csatolva.
2. A falu több néven nem neveztetett emberi emléktől fogva.
4. A községnek sem levéltára, sem egyéb okmánya, miből valahai elnevezésére lehetne utalni.
5. Nem tudhatni.
6. A helység nevét vette a felette lévő dombon épült várról, melyet a szájhagyomány nyomán János Zsigmond az ellene feltámadott székelyek által építtetett, s annak emlékére, hogy *Székely Támad* vagy *Székely Bánnyá*nak neveztetett, bizonyoson alólírt nem tudja, régen a székelyek kapitánya lakhelye lehetett.
7. Nincsen semmi nevezetes elnevezés.

Várhegy, 1864. augusztus 19-én.

Csia Sándor jegyző

LEMHÉNY
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[139r] Helynevek
1. Lemhény községből, Székelyföldről, Háromszék főtisztségéhez tartozó Kézdiszékből.
2. Lemhény községe fekszik Erdélyben, a keleti részen, az úgynevezett Nemere hegy láncolata alatti különbféle hegyek alján, északról délre hosszan nyúlva, az Ügy folyama mellett.
Lemhény község elnevezése Balámber hun vezér 374 körül lett bejövetele óta kellett hogy fennmaradjon, és ezen szó, *Lemhény*, a legrégibb elnevezése a helységnek. Minden régi irományokban, a székely-magyar, latin vagy német kiejtéssel is, csak *Lemhény* nevezet alatt fordul elő. Utcáinak azonban különféle neveik vannak, de azért a helységnek semmi megkülönböztető változást nem adnak. Alsó része az Ügy vizétől elkezdve, az Ojtozra vezető út mentén és alól *Kűlűszeg* nevet visel. Legfelső vége felé, fel végig *Velenczé*nek neveztetik.
Utcái[nak] is sajátságos, birtokos családokróli elnevezése tűnik fel, pédául *Dénesek, Bálintok, Bodok,*

Sigmondok, Kovácsok és *Keresztesek, Bodók* [139v] *utcája, Sigmond szer stb.* Legrégibb lakói s birtokosai közül említést érdemelnek Csomortáni László és János, Tusa Atilla, Lemhényi, Hunyadi, Réthy, Deák, Gáspár, Nyelem, Kovách, Hizó, Hankó, Kemény, Kömény, Könczei, Hamar, Kálnoki, Apor, Majláth, Micske, Veres, Bálint, Donáth, Macskási, Mikes, Csányi, Baka, Karakai, Szacsvai, Szilágyi, Sigmond, Béldi, Turi, Szentiványi, Cseh, Baka, Tordai, Kuthi stb. Karsai, Szatsvai, Bisztrai, Macskási stb., mit a helyszűke és idő rövidsége miatt mind fel nem jegyezhetvén.

Az újabb kori lakói, s birtokosai közül is: András, Apor, Abos, Bálinth, Dénes, Bod, Bodó, Boros, Fülöp, Gyergyai, Hankó, Bencze, Bene, Illyés, Jancsó, Kádár, Karacsi, Kovács, Balog, Lőrincz, Márton, Mihály, Keserű, Mike, Nagy, Orbán, Sigmond, Szántó, Tuzson, Veres, Lukács, Réthy, Béldi, Turi, Szentiványi, Cseh, Hamar bebíró birtokosok, Bitai, Mihácsa és több számos családok.

[140r] 3. Lemhénynek más elnevezése nem volt, ez eredeti neve.

4. A község már a Hunyadi család előtt jóval, éspedig még Szent István király idejében is Lemhény nevet viselte.

Ötödször. Benépesíttetett a hunok bejövetelekor 374. év táján, Balámber vezérsége alatt, mi az alábbiakban kézzelfoghatólag mondva lesz.

Hatodszor. Lehet tudni köztudomásból, szájhagyományból, írottakból, hogy *Lemhény* szó elnevezés a székely nemzet többi falvai közt, a pápai tizedlajstrom, valamint lusztrák és az erdélyi törvénykönyvekben is előfordulván, valódi hun-magyar elnevezése, a hun-székely ősapánkról maradván le. Philológiailag tekintve parancsoló ige-szó: a lemenj igétől származhatik inkább. Ezen állítást igazolni látszik azon székely szájhagyomány, hogy midőn székely őseink s apáink Balámber vezér alatt bejöttek, az öregek, nők és gyermekek, kik a hadba nem mehettek, Erdély szegélyhavasai közt, források, patakok, folyamok mentén található sík és teres helyekre letelepedni parancsoltatván, s midőn a havasi völgyek szorulatait s téreit elfoglalták, megpihenni, alábbmenni, lemenni [140v] lemenj parancsolatot kaptak volna. És ha betű szerinti értelmét fürkésszük is, kitűnik, ilyesvalami rendelet szerint vette elnevezését, mert az első betű, *L* betű felette van, igen nagy veled-fáradtsággal munkált, egyesült erőt jelent. Az *e* betű pedig birtokos mutató jegy: e, ez, ezzel, ebbe, ehhez hatást is jelent. Az *m* betű pedig valakinek birtoktulajdonát értelmezi, ami rész valakire esik, például enyim, házam, kertem stb. A *h* betű pihenő, nekihuzalkodva pihenő értelmet nyilvánítja. Az *é* betű birtokost jelentő, például ki-é, Pál-é, Péter-é stb. Az *ny* összetett mássalhangzó, magára is szóképző, s így ha vesszük, *Lemhény*, *Lemény egyre üt ki*, *s régi hun-magyar nyelven annyit jelent, lemenj a határ völgyébe a tehozzád tartozó csoportoddal, és pihenj meg*. Némely családok, kik magokat e községből írták, a *h* betűt kihagyták, de az értelmet nem hibáztatja, például Leményi, Leményi János, vagy Lemhényi Bálinth Ferenc, Leményi Bálint József stb. Igaz, ha vesszük a *Le-* és *-mény* szóképzőket, úgy is tökéletes értelmét adja magyar kiejtésének, s hogy a hun vezérek között találtattak Lemény–Kemény nevezetűek, [141r] az is lehető, ha mindjárt minden történetíró nem kiabálta is ki, s arra az esetre Kemény nevű csapat *K* betűje[nek] a régi iratokban el kellett volna *L* betűre cserélődni, mire példát nem tudunk felhozni, de igen arra, hogy Leményi, Kemény, Kömény családok *Lemhény* községben régentén éltek.

Egy más szóhagyomány pedig így kereng a székely nép s különösen az öreg kézdi székelyek ajkán, hogy midőn a székely-hun apáink e földre béjöttek Balámber vezér alatt, az egyik hun nép csapatvezére a népet az elfoglalt s üggyel-bajjal beverdődött helyre, a folyam, mely a Nemere hegy oldalából ered, *Ügy v*izének neveztetett, mi máig nevét fenntartotta. A magas hegyek *Nemere*, *Sandaour tető*, *Majlát* stb. a hun vezérek nevéről vette elnevezését, s midőn a hun nép az helyeket betelepítette, egy hun vezér mondotta volna, hogy egyik csapatnak s vezérének: *Kemény*, *Lemeny pihenj* – s ez[ek] Lemhény község népének ősatyjai lettek volna.

A másik csapat hun vezér[é]nek pedig, a mai Kézdimartonos helye be volt volna már hun telepekkel szállva, s a vezér visszafelelvén: a mart honos, azaz be van telepedve.

Osdola községről pedig az a szóhagyomány [141v] maradt fenn, hogy a hun-székely apáink bejövetelükkor a fővezér parancsolta volna egy törzs hun vezér[é]nek: *ozd annak, add annak*, tudniillik oszd fel a Hun v. Kun családnak. Igaz, hogy a gróf Kún család Osdoláról írja magát.

Nyujtódról pedig az a szóhagyomány maradt fenn, hogy a hun apák egyik csapatvezére[nek], ki a táborozás ideje alatt a népsereget meg szokta vala nyújtani, a hun fővezér azt parancsolta volna az alvezérnek, hogy csapatját nyújtaná meg: *Nyújtod v. Nyújtózz*, s lett Nyújtód a telep elnevezése. Ezt például hozá fel az író.

Ennyi legyen elég Lemhény község értelmezésére, tegyünk szélyes és kiterjedt határrészeire s erdős hegyeire egy kis értekezést.

Lemhény határos keletről [Bereck] város erdő- és mezőrészeivel, délkeletre Martonos mezejével, délre s nyugotra Nyujtóddal, északra Almás község mező- és erdőrészeivel. Lemhénynek ős schitha-hun-székely népe lévén, kik a többi székelyeknek vérrokonaik, kik más nyelven nem is beszélnek, mint tiszta magyar hang-

zatú szókiejtéssel, még Istennek hálá, más nemzettel nem korcsosult, hanem saját székelyföldi hajadonaiból s nőiből nősül, s Isten kegyelméből szaporodik.
Vallása római [142r] katolikus, egy csekély szám pedig egyesült keleti katolikus. Lemhény községének van három részre osztott határrésze, és egy rész erdeje több hegyeken és völgyeken. Lemhénynek határ- és erdőrészei a keleti és északi s déli részekre s nyugotra esnek, éspedig mezeje sík térség, kevés rész hegyes.
Erdeje az úgynevezett Nemere hegy láncolata alatt lefolyó *Feketeügy* folyama körül van, valamint két határrésze is az *Ügy* folyama mellett van, mely folyónak ága, az úgynevezett Ügy határa vagy más néven *Árok* határán 1500 körül Csomortáni László által az Ügy folyamából bevett vízárokban foly, s a hajdankorban nagy divatban volt halastavak fenntartása s rákok táplálása tekintetéből árkoltatott, valamint malmok felállítására is fordíttatott, s az említett Csomortáni László jószágára folyt, mely szinte egy mérföld hosszú árokrészen ma sok malom találtatik, a halastavak felhagyatván elpusztultak.
A mezőrészek:
a. A Csomortáni László által ásatott és említett árokról *Árokhatár*, más néven a legrégibb elnevezése az Ügy vizéről, minthogy az Ügy vize folyama átfutja, Feketeügy határának neveztetik. Több dűlői vannak, mint: *Éhmáj, Cseperkés domb, Barcza, Gajcsó, Kerekeger, Micske töve, Alsó* [és] *Felső Kosárcza, Ördöngös,* [142v.] *Alsó* [és] *Felső halastó, Donát stb.*
b. *Kép határa*. Ez onnan vette nevét, hogy régi időkben, mikor még nagyobb imádák (szentegyházak) nem voltak építve, Lemhény és Nyujtód között lévő mezőn a jelenlegi Ojtozba s Moldovába vivő út mellett volt egy kép felállítva, s később egy kápolna, s megtörténhetik, hogy a régi, pogány vallású hun nép egy része itt áldozott. Később, mint a szájhagyomány említi, a templomok felépítése előtt több községek idejártak volna az isteni szolgálat hallgatására a keresztény hit felvétele után, de ma csak romjaira is alig lehetne rámenni, szántóföldek vannak helyén. Az én időmben, valami 9-10 év előtt még fakereszt jelvényezte, de ma annak sincs nyoma, és ezen pogány képről a mező *Kép határá*nak neveztetik. Nagy kiterjedésű, sík rónaságú mező lévén, dűlői az őskor hajdonban elvérzett schitha-hunok s vitézek tetteiről s neveiről vannak, a szájhagyományból az utókornak fennhagyták, például *Nyelem szénafű, Micske szer, Burdi, Sár, Nagy áru,* vagy *Vén*, másképp *Vér rész*. Erről szájhagyomány kereng a nép ajkán, hogy midőn a schitha-hunok, a székelyek ősei Balámber vezér alatt e földet elfoglalták, az utolsó csata itt roppant véres ütközettel ment végbe, s nagy áron, véren vették meg a tartományt, [143r] s azért egyik dűlője *Nagy áru*nak, a nép ajkán különbözőleg *Nagy orú*, *Vér rész* s a többi nevezet alatt ismeretes.
c. *Templom határ*. Ezen mezőrész onnan vette nevét, hogy minekutána a népség szaporodván, Almás szomszéd helység s Bereczk falva, ma Bereczk városa 1400 körül templom s pap nélkül lévén, messze kellett járni nékiek a templomba, s ez Lemhény mint legközelebbi helység legalkalmasabb volt. A szájhagyomány szerint a milkoviai püspök rendeletéből templomépítésre sürgettetett, Lemhény és Almás közt pör támadván, a rendelet szerint a határközre kellett építeni, de minthogy Lemhény közt a Csomortáni László udvarában már a keresztes barátok ideje óta, tudniillik 1200[-asok] óta 1500-[asok]ig egy templom volt, hová a körüllévő faluk isteni szolgálat[ra] jártak, de részint a tatárok lepusztítván, részint a család is kihalván, elpusztult, egy, a népnek közhasznára megkívántató templom felépítése a Milkovia püspöke, Mihály rendeletéből 1471-ben sürgettetett. Lemhény közé a régi templom helyére, a Csomortáni László jószága szélin az alap le is tétetett, az építés megkezdetett, Almás nem állván reá, kívánta a Lemhény és Almás közt lévő mezőn egy [143v] Baksa pogány pap, bálványimádó hegy tetején lévő kőfalromok helyére építeni, mi püspöki helybenhagyás és a helységek megegyezése szerént meg kellett volna történni. De az akkoriban lévő nép egy része a megkezdett templomot felépíteni akarta, s azonban Almásban lakó székelyek közül *Őse* és *Baksa* nevű emberek az almási és az akkori Baksafalva lakosait feltüzelvén, egynehányat hosszú fehér ingekben öltöztettek, s amit nappal felraktak kőfalat, egy éjszaka a felöltözött fejér inges angyalok kihordották, azt híresztelvén amellett, hogy a hegy alatt Ázsiából, a Szentföldről, a Jordán vize egy ágazatban, ott hol a templom építtetik, folyna, s azt csakis különös, jó erényű s bűneiket bánó emberek hallhatják meg, és minthogy az akkori időben a nép oly hiszékeny volt, beleegyezett a hegyre, Baksa hegyére felépítendő templom felrakásában, s ma *Szent Mihály hegye*, Szent Mihály temploma nevezet alatt ismeretes, a határrész pedig *Templom határá*nak neveztetik ezen templomról. Körülbelül az építése ezen templomnak 1475–1490. években történik, mert hiteles felirat szerint, mint a templombelső ívén ma is olvashatni, bevégződött 1510. évben. A templom nem nagyszerű, de bámulni lehet, hogy az [144r] építéshez megkívántató víz mily nagy erőt kívánt a kihordásra.
Erdeje is Lemhénynek lévén, bércei sajátságos, régi schitha-hun vezér és nagy úrról, Nimród–Nemerről elnevezett magas hegy, elágozásai vannak. Nemere, kiről a történetek egyhangúlag adják elő, hogy *Nimród* vagy Nemer, Chus, Kuth, Bálfia hatalmas vadász és óriás a körül bebarangó népeket, sőt Médiát, Persiát, Baktriát a Hinduig behódítván, megépíté Assyriát és Babilont s több városokat. Kinek őséül kérkedék

Atilla, hunok rettentő királya is, kinél Kelet-Ázsiában nincs emlékezetesb név. Ezen *Nemer*ről vette *Nemere* hegye is elnevezését. Ennek ágozatai lévén Sandour tető, Donát, Mihálcz, Majláth, Kanisztos, *Páncsa,* Keresztes s több ős nevű hegyek. Nemere hegyről szorul le az úgynevezett Nemere szele is, mely szó az ázsiai népeknél *Nemer* halál adó, fullasztó, vészeket, uralkodó ragályokat idéző szél, másképp rémszellem. Lemhénynek legelőbb s utána a keleti részen egész Háromszéknek sokszor nagy szükséget, terméketlen évet idéz elő, azért köz-szójárás:

„A Nemere hideg szele,
fú a kalászos rétre le,
attól rózsám meg-megfázik,
bizon-bizon pirosodik,
szűk lesz búza, szűk lesz árpa,
nem lesz sok rozs, sem haricska."

[144v.] Lemhény községében hajdon is, s úgy ma is több fából épült csinos házak építtettek. Azonban az újabbak közül említésre méltók az épületek közül a Szent Mihály hegyén lévő s fenn is leírt templom. Erős kőépület, kőkerítéssel és toronnyal és szép harangokkal. A Nepomuki Szent János kápolnája kőépület, Hankó József csinos, új faháza, Ladányi Boros Eleknő, Boros Gyula faháza, Bálint József csinos és költséges szeszgyára, Bálintok régi kőháza, Mike Simon kőháza Velencében, Dénes György faháza, Dénes Lajos, Sigmondok faházai, Kovács István faháza, a lelkészi és kántori lakházak fából, úgy a Benczék, Benék, Bitaiak faházaik, Bedők s Bodók vagy Botok faházaik, Keserűek faházaik.

Megjegyzésre méltók, miszerint a helységben itt-ott több régi fa- és kőépületek elpusztult romjai találtatnak, s feltűnő, hogy ezen helységnek a legcsúfabbik s jelenleg lakatlan utcája keletről, a falu derekában találtatik, egy, a víz által elmosott *Keresztesek* utcája. A régi öregek szóhagyománya szerint az utca mellett lévő jószágokon régi épületekben keresztes barátok laktak volna, régi romok látszanak is, valamint az úgynevezett Velencze részen is ily romok vannak, s ide közel, egy fertály órai járásra találtatik „piquet", őrhely, lesőhely is. Mellette egy gödrös patakocska, *Barátszaró* patak nevet visel, miből az [145r] a vélemény, hogy keresztes barátok laktak itt is, s meglehet, nem sok ideig.

Ezen állítást hiteles adatok hiányán nem bizonyíthatván be, a helynevek magyarázatából tűnt elő. Ámbár Lemhénynek egy erdőrésze is *Keresztes* nevet visel. Feltűnő, hogy a fenn említett Csomortáni János és László kőkastély-romjaik mellett van ezen Keresztes nevű utca, s a kastélyhoz a szóhagyomány szerint egy templom tartozott, minek romjai még kivehetők. Beszélik, hogy hosszú befödött folyosó volt vezetve a kastélyból a templomba, s barátok mondtak misét. Semmi irat nem lévén, több fürkészet után nem járhatunk adathoz. Azonban a szomszéd Almás és Csomortán helységek erdein két várrom találtatik. Hagyományból azt regélik, hogy mind a két vár, a torjai Bálványos vár, valamint a Bereczk város határán lévő Bene úrné, Leányvár és Farkas várakkal, valamint a Perkő hegyin lévő várral egykorúak voltak, s mind a hun pogányság[ot] bálványozó és magát az ellenség ellen elrejtő s védelmező erős várak voltak. Az általam felhozott almási és csomortáni erdőn lévő várak még eddigelé semmi [145v] történetekben sem fordulnak elő, mert igen félen lévén nincs más nevezetük, mint *Vár erősse*, *Várhegye*, *Csukján vár* nevek.

Vár erőssse van az almási és csomortáni közös erdőrészen, Lemhényhez egy órai menésre, oly erős kőszirten és hegyen, mint Buda vára az ősz Duna felett. Romjai és sánca jól és még épségben vannak. Kád vastagságú fák nőtték be az egykor fényes paloták helyét.

A más várrom van a csomortáni közönség erdején, úgynevezett *Csukján* tetőn, az alja mondatik Várhegynek, oly magas, mint a Szent Gellért hegye Buda mellett.

Ezen várokról röviden csak azt jegyzem meg, hogy a hun-székely apáknak pogány szertartására használtattak, különösen Szent István és Szent László magyar királyok idejében.

Az értekezést félbe kell szakasztanom, s mintegy tizenkét ívet foglaló kéziratom „Székely Történeti Kalászatok" cím alatt már a székely nemzet érdekében historiai alapra fektetve, s több helynevek értelmező adatom lévén, tisztelt barátom, Pesty Frigyes [126r] közrejárását, hogy ezen kézirat elé jusson, szíves tisztelettel kéri

Lemhényben, október 10-én, 1864[-ben]

Mike Simon lemhényi birtokos és Bereczk városi nyilvános és rendes tanár, mint ezen tárgy összeírására a tisztelt lemhényi bíró úr által felkért egyén.

Bálint Joseff lemhényi bíró mp.

LISZNYÓ

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[149r] Helynevek Lisznyó község, Háromszék megyéből. Ennek hármas Kézdi, Sepsi, Orbai osztályzatába, Sepsi kebelébe fekszik.

[150r] Ezen túlsó lapon írva lévő *Lisznyó* helység neve, mennyire a legrégibb irományokba is felmutatni, mindig ugyanez volt. Ennek szántó, kaszáló és erdős területén semmi említésre méltó nevezetesség nem tanáltatik azon egy gyógyerejű forráson kívül, mely az úgynevezett *Szép patakán*, a helységtől napkelet fele, mintegy ½ óra távolságba esik. Ezen igen hasznos forrást a helység szabad erdős határába, az

áldott természet igen szigorú helyen, egy magos hegy tövébe, szinte hozzá közelíthetlen szorosságba mutatta fel. Ezen víz alkatrészei közt legtöbb a vasas rész, mely miatt átlátszó, tiszta, fekete szín. *Gyógyereje* a gyenge testidegzetnél kővel melegített fürdés után sok hasznos gyógyításokat mutatott fel. Használható fokadékos, nyílt sebeknél is, a sebnek tiszta hideg vizébeli mosogatás, sárjával borongatás által hasznoson gyakoroltatik a szegény nép osztály által.

Írtam Lisznyóba, szeptember hóba, 1864.
Dénes Antal lisznyói ev. református pap s. k.

MAGYARHERMÁNY
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 66. mft.
(Fol. Hung. 1114/57.)

[236r] Rövid ismertetése Magyar Hermány falvának.
Fekvése van Erdővidéke Alcsíkkal kelet-észak felőli határos szélén, ősidők óta nemes Bardocz fiúszékhez tartozik.
E falu neve csak Magyar Hermány, hogy más neve is lett volna, sem szó, sem írás nem emlegeti.
Eredetéről annyi szóhagyomány még él, minthogy nagyon bérces, köves helyen van, mintegy két századdal ezelőtt jöttek volna a Nyárád mellől, Szent Benedekről kőfaragók a Pető családból, hol ma is van és él ezen család utóda, s itt megtelepedtek, s így kezdődött volna e falu, és ma is legtöbb itt több családok közt a Pető. Ezenkívül nagy a Baló család is, kiknek származásukot Nagy Baczonból mondják. Vannak még Barabások, kiknek honnan lett származásuk, holott régi család, nem hallatszik. Van Bocskor család, van Német család. A Bocskor [236v] családot Csíkból származottnak mondják, a Német családról nem hallatszik semmi. A Sigmond család pedig Bölönből származott. Van még Deső, van még Damokos család, kevés számúak. Származásuk honnan lett, nem tudatik.
E falu neve eredetéről egy régi anyakönyvben annyi találtatott megíratva: Sok források s vízerek vannak e hegyes helyiségen, s mintha innen csináltatott volna e név: Érmány vagy Hérmány.
Következő nevezetekkel van elosztva: Felszeg, Középszeg és Alszeg. Utcája kettő bír csak névvel, Bocskor és Eger utcák. Amaz[t] legtöbbnyire a Bocskor család és utóda lakják, ez pedig víz mellett van, melynek védelmére nagy magos és vastag egerfák voltak s vannak ma is, hogy védjék a vízkiütéstől.
Hogy nem régi ez a falu, arra mutat az is, hogy nagyon kevés szántóbirtoka, több kaszálója és legelője.
Szántóföldjének osztályozása Alsó, Középső és Felső határ vagy forduló.
Az Alsó Kisbaczon falva földbirtokával, szántója és erdős kaszálójával határos, különböző nevezetekkel:
[237r] *Fenyős hátja*, melynek neve Fenyős vizétől van, mely kis folyó vagy patak fenyőerdő közt veszi forrását, ezen felemelkedett határrész onnan kapta Fenyőshát nevezetét. Itt van Kese pataka, mely e felemelkedett helyen mély árokkal bír, mindamellett, hogy csak esős időben van vize vagy folyása.
Szénégető vagy a nép kiejtésén *Szenegető*. A szájhagyomány szerint ezen határrész kiirtásakor szénnek kiégették a fákot ezen helyiségen, onnan kaphatta nevezetét.
Tölgyes, e határrészen foly egy kis patak, mely közeli erdőben ered, hol nagy cserfák vannak, innen nevezték, gyanítható, Tölgyes patakának, kétfelől az oldal Felső és Alsó tölgyes oldalnak neveztetik.
Nyilak, nem régi irtás, s egyenlően szántónak felosztatván a birtokosok közt, innen kapta nyíl nevezetét.
Síró földje, nagy része agyagos, bajos szántó, lehet, hogy a sírva szántásról vette nevét.
Közepső határ vagy *forduló*:
Bérczető, magas állású felemelkedett helyiség, honnan kétfelől alábbszállása [237v] neve Bérczmege, Bérczalja.
Puczora ága, onnan neveztetett, mert két patak veszi körül.
Nagy hegy, neve jelöli magos felemelkedett fekvését, innen van Nagy hegy teteje és Nagy hegy alja.
Lapály, a nép nyelvén, onnan neveztetett, mivel lapályos helyiség.
Esztenahely, hol trágyázásért esztenák voltak s vagynak ma is ugar idején.
Felső határ vagy *forduló*:
a. *Vágás*, mert a fák kivágása után lehetett azon helyet szánthatóvá teremteni.
b. *Egyed pataka*, kipusztult családé volt azon helység, ma már ezen néven nincs községünkben élő, s azért nevezi máig is a nép Egyed patakának.
c. *Gerelőse*, kaszálónak használható cserés erdő, mi naponta irtás alatt áll.
[238r] d. *Kövespatak*, a nép hihetőleg a benne tanálható sok kőről nevezte, mert természete olyan, hogy több helyen föld alá búvik, és többszáz öl távolságra jő ismét felszínre.
e. *Tölgyes mocsár*, ezen helyen, mint az egész községünk helyein is, legtöbb fa csere vagy tölgy, fekvésére nézve inkább fekszik, de mégis minden időben található mocsolya vagy mocsár.
f. *Fenyőoldal*, a nép bizonyoson onnan nevezte ősidőktől fogva, mert szokottnál lejjebb fenyőfák ma is tanálhatók.
g. *Piroska*, ezen helyen szokott termeni az úgynevezett havasi meggy, mégpedig oly bős mértékben, hogy reánézve inkább pirosnak mondható.
h. *Köveshágó*, kaszálóhely, de a délkeleti oldala annyira köves, hogy figyelmetesen lehet, nagy elővigyázattal megvizsgálni.

i. *Forrókút*, ezen hely is kasáló, de oly hideg bőv forrású kút van itt, hogy legmelegebb nyárba is az emberi kéz nem állhatja ki a hidegséget, igen jó ízű tiszta víz.
k. *Vészkelő köze*, ez is erdős kasáló, nevét így örököltük őseinktől.
l. *Fekete pataka*, eredetét vészi Kakukhegyből, [238v] mely hely fenyves erdőt tart, ezek romladékai között folyván darab ideig, mintegy megbarnulni látszik a különben kristálytisztaságú víz.
m. *Dorma*, bikk őserdő, s mint községi birtok, legelőnek használtatik.
n. A *Nyíres* nevét vehette az egyéb nemű fát nem termő természetéről, mint nyírfát. Mint községi birtok, legelőnek használtatik.
o. *Hihágó*, rendkívüli meredekségéért neveztethetett, mert ugyancsak hajtani kell, míg tetejére érhetni.
p. *Halaspataka*, a benne tanálható igen finom pisztráng halról, mi benne kicsinségéhez mérve bővön tanáltatik, vette nevét.
q. *Kis és nagy Halashátja*, ős bikkerdők vannak itt fennsík fekvéssel, igen jó legelővel.
r. *Baroth pataka*, eredetét veszi Baroth köve nevezetű helytől, ez is [a] pisztrángot [239r] bővében termi.
s. *Ménesrétje* onnan neveztett, minthogy azon hely mint községi birtok mindenkor, úgy ma is legelőnek használtatik, lapályos voltáért inkább ménes által szeretett füvet terem.
t. A *Likat*, ezen hely nyíreses, közönként szántó, ezen néven maradt a máig is igen silány fennsík fekvéssel.
u. *Fajka bükk* vagy Falka bükk, Hérmány pataka északnyugoti részén, hol ma ugyan nincs bükk, de vagynak századot meghaladott szép tölgyfák.
x. *Csókás*, ezen helyen is a legtöbb fa nyír, közönként szántók is vannak, nevét onnan kaphatta, mert a csókák fészkezésekre több alkalmas hely kínálkozott.
y. *Szászmező* onnan vette nevét, hogy falvánkba lakott egy szász fiú, mint szolga, ki is több társaival, minthogy községi hely[en] marhát legeltetvén, arra a gondolatra jött, hogy a behajtott nyírfa megbírná-é? Következése a szerencsétlen halála lett, onnan neve ma is Szászmező.
z. *Széparc*, az egy szép cserfa sudárokot tartó hely, mely csaknem Erdélyben ritkítja párját, hihető szép fáiért nevezték erre a nézve az ősatyák.
j. Bükkös patak, bikkfák árnyában folydogál, nem nagy mennyiségű vizével.
v. *Galambos*, onnan vehette nevét, minthogy azon helyen sok vadgalamb szokott idejében [239v] tartózkodni, s nevét onnan magával hozta.
a. *Varjúvár,* nevét onnan vette, mivel ezen hely a varjaknak kedves lakhelyek.
aa. *Tölgyes ága*, onnan neveztetett, mivel Tölgyes pataka mintegy cse[r]es vagy tölgy formálag veszi körül az ottani tölgyfát termő helyiséget.
bb. *Csutakos nyíl*, régebb nevezete *Sajamás* volt, de 1813[-ban] egy bősz szélvész minden azon helyen tanáltató fát kiszaggatott, annakutána a község a helyet felosztván, személy szerént a csut[a]kosok ásni járván, innen kezdődik a Csutakos nyíl nevezete.
cc. *Nádaspatak* két okért nevezetett, egyszer Kis Baczonnal határunkot szakítsa meg, másszor a helységünk határain csak ebbe [a] patakba látható silány nádtermés.
Annyival is inkább van bővében az egész Magyar Hérmány területén igen jó ízű borvíz, mely innia használtatik minden időben az egész néptől. Megjegyzést érdemel, hogy a bort nem főzi, igen vasas természetű lévén.

Magyar Hérmány, 1864. október 13-án.
Pető Mózes ref. pap saját keze
Damokos Ferentz bíró
Pető Moyses esküdt mp.
Barabás Máthé volt törvényszéki hivatalnok mp.
Balo András jegyző m. k.

MAKSA (ÉS ERESZTEVÉNY)

MAKSA

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[151r] Maksa van Kézdiszékben Csobod és Besenyő pataka szomszédságában, mindétig csak magára említtetik, s más külön elnevezéssel nem bírt, mint az Attila idejében Baksa nevezetet.
A közönség kora az ötödik századból említtetik, s népesíttetett a Schÿthiából kijött hunosok által, a Volga vize mellől.
Köztudomás és hagyományos irományunk a múltból nincs, s jelenben sincs senki olyan, mely minket a község eredetével megismertetve, bár közelítő felvilágosítást adhatna, eszerént fejtetlen marad.
Községünk határában több nevezetes helyek fordulnak elő, úgymint Martoncsere, Veresmart, Fordult út, Tizedes, Besenyő pataka.
Martoncsere nevezet alatt jelen szántóföld [151v] megnevezése, mi a régi időben nagy cserefákot foglalt magában.
Veresmart, jelenben szántóföld nevezetet bír. Az múlt korban falu feküdt [itt], mit a hátramaradott kő, tégla, sütőkemencét alkotó részek a földből esővizek [által] kimosva, úgy azon korbeli temetések hamvai, a megégetés, tisztán falu létit igazolják lenni. A helynek oldala Veres föld, miből lett a Veresmart.
Fordult út, ez Létzfalváról Maksai középső fordulón keresztül vonuló út a birodalmi útig, honnan fel is, le is fordulnak a szekerek, nevét innen kapta. Ezen

felemlített három hely Maksa község Közepső fordulójába esik.
Tizedes, ezen helyet a gazdák szántogatván, a tulajdonosa gazdáknak tizedit adta mindenből, innen vette nevét.
Besenyő pataka, ezen patak Maksa mellett van, melyen sok kis malom van. Ezen patak eredetét vészi az al csernátoni erdős hegyből, honnan [152r] elkezdve Csernáton patakának is neveztetik, mindaddig, míg Besenyő és Maksa erdős helyeire lejut, s itt már Besenyő pataka nevét kapja meg. Az említett patak nevezetes még arról, hogy Kézdiszéket Sepsiszéktől elválasztja, s mint fő vonal, a két szék közt mindétig úgy említtetett, s említtetik még ma is.
Mely fentiekről bővebb felvilágosítással Maksa nem kedveskedhetik, a hiányok hiánya miatt.

Maksa, 1864. november 23-án.
Antal Ferenc községi elöljáró s. k.

ERESZTEVÉNY
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[56r] Helynevek Eresztevény községből, Sepsiszékből.
1. Eresztevény községe fekszik nemes Háromszék közepén, Kézdi Vásárhelytől Brassóba vezető országos útvonal délkelet felőli bal oldalán, Sepsiszékbe, Feketeügyi alsó járásba, adózási tekintetbe a Kézdi Vásárhelyi Császári Királyi Adóhivatal körében.
2. Ezen politikai felosztáson kívül semmi más elnevezéssel nem bír. Körülti kiterjedése 1065 hold és 1369 négyszögöl. Ezenkívül Fotos faluhoz keblezett öt erdőbércei kiterjedése 528 hold 1479 négyszögöl, valamint Bikfalvához kebeledzett, a Bodzai vámnál a harminckét község által megosztott erdőből kiadott négy részletes birtok, kiterjedése 297 hold 454 négyszögöl.
2. A község bír és bírt csakis Eresztevény elnevezéssel.
3. Tudomásunk szerént mindég az elébb mondott elnevezéssel bírt.
4. Biztos adat nem mutatja az évszámot, hogy mikor említtetik neve legkorábban.
5. Népesíttetett Ázsiából, Scythia földéről, sőt hun népfajból.
6. Legközelebb tudjuk néveredetét említtetni Kővári László 1852-ben kiadott „Erdély régiségei”[55] című munkájából, melyben az állíttatik [56v] némelyek szerént, hogy régen a székelyek azon dombon, hol a maksai templom áll, tarták népgyűléseket, s lovaikot ide ereszték ki, s e kieresztésről lenne Eresztevény. Mások szerént egy tatárfutás alkalmával a tatárok annyi rabot fűztek volt össze, hogy alig haladhattak, itt egy tatár így szólt urához: „erezd a vént s véneket”, tehát elbocsájták, s lett az eleresztett vénekről *Eresztevény*. Ennél más adatunk jelenleg nincs.
7. Eresztevény áll három utcából az országút mellett, úgymint Felszeg, Alszeg és a Csordaterelő utcájából.
a. Felszegben az országút mellett van az ev. ref. templom, melynek tornyában a kisebb harang hosszúdad alakú, igen réginek mutatkozik, de évszám nincsen, ami utasításul szolgálhatna, azért nem tudatik, hogy mikor készült, hanem alakjából gót eredete látható.
A templom körül az országút mellett van a köztemető, hol is tanáltatik 1849-ben július hó 2-án Kökösnél az oroszok elleni harcban egy golyó által elesett, székelyek ágyúteremtője, berecki származású Gábor Áron sírja.[56]
b. Alszegnek déli részén van egy kert, hol egy régi római catholicum templom és temető helye mutatkozik.
c. A Csordaderlő utcáján bémenve van a derelőhely, melyről nevét is vette, ott a Besenyő patakához érünk. E patak falunktól éjszakra fekvő Besenyő falu nevéről neveztetett, a falunak keleti szélén foly, és éjszakról savanyóvizeiről nevezetes Bodok falu feletti, úgynevezett Bodok havassa keleti [57r] aljából ered, s délre foly. Bita falunak nyugoti szélén a Feketeügybe ömlik. Ezen kis patakon tíz gabonaőrlő malom tanáltatik. Ahol e patak a községet érinti, ott annak bal partján a község határához tartozó, egyes birtokosokot illető és úgynevezett Várkert kaszáló van. Régebben használatlan ingovány volt, még a marha sem járhatta, ha odament, beléveszett. Halat, rákot ott fogni eleget lehetett, most igen jó fűtermő hely. A nevezett helynek, mint szintén a falunak is déli részén van a fent említett tíz malmok egyike, mely is régebben a pataknak jobb partján állott, éspedig hol a patak a falut érinti. Ott a határszélet kelet felől a maksai sík rét mellett egy holtárok tészi, amit a víz minden áradásnál megkeres. A Várkert nevű kaszáló eredeti nevét vizes szikajos természetjétől vette.
d. A falu déli részén a c. pont alatt megnevezett malmon alól van a rét, melynek kelet felőli határát a már említett Besenyő pataka teszi, s úgyszintén balról a maksai rétet mossa. Ezen rétnek nyugoti szélén van egy kút, melynek neve Lencsés kút, neve eredete előttünk ösmeretlen, hanem nevezetessége abban áll, miszerént a régi időben a víz községünkben annyira szűk volt, hogy közelébb nem lehetett kapni, az egész falusi népet az tartotta, miről a nép ma is emlékezik. E rétnek alsó része annyira süllyedős, hogy alig megjárható, [57v] Veresmartnak s Morgónak neveztetnek, minek eredete nem tudatik.

[55] Kővári László: *Erdély régiségei és történelmi emlékei*, Kolozsvár, 1852.

[56] A *köztemető* szó utáni rész utólag kihúzva.

e. A d. pont alatt nevezett rét nyugoti szélén fekszik a község Alsó határja, mely délkeletre és délnyugotra Réty falu határával szomszédos. Neveztetik Alsó határnak, mivel a falu alsó, azaz déli végénél fekszik. A határ a catastralis munkálatkor két részekre osztatott, az egyik neveztetett Rétlábnak, rét melletti fekvéséről. E határrészben egy részletecske régen, mit most is a nép használ, neveztetett Kápolna gyepjének, mivel régen ott egy ev. református kápolna volt, hihetőleg azért, mivel akkor a faluban ev. református lelkészi állomás nem volt, egyházi tekintetbe Rétyre jártak a hívek, csak nyoma most is látható.
Úgyszintén a rét és határ közt volt egy vastag, fejéres levelű, ágabogas fa, amint régibb emberek állítják, de a fa nemüsége ösmeretlen volt. Akkori elnevezése Lisztesfa volt, amit a nép ma is némelykor használ. Továbbá egy részletecske neveztetett hajdon Keringőnek, mivel a végénél folyó Besenyő pataka áradásakor ott kerengve folyt, most neveztetik Lemenőnek, mivel a patak áradása oda nem hat ki, s a szántóföldek lefelé szántatnak.
A második része a határnak neveztetett a Háromágú körtvefának. E részeknek régebben csakis kevés része neveztetett Háromágú körtvefának, a többi rész neve volt Hosszú és Dobolyka, amely nevek ma is a népnél használtatnak. Háromágú körtvefának neveztetett, mivel a régebbi időben ott egy nagy háromágú körtvefa volt. [58r] Hosszúnak neveztetett, mivel a föld túlságos hosszú darabokra szántatik. A Dobolyka elnevezés előttünk ösmeretlen. E határt egy út középen szántja végig, miért az Középútnak neveztetett, az út a határszél felé egy pázsintos pusztánál kétfelé ágazik. E puszta neveztetik Dobolyka pusztájának, elnevezése előttünk ösmeretlen. Az útnak egyik ága délnyugot felé, a másik délkelet felé, a rétyi határba átmegyen, földének milyensége szikájos fekete, némi részében vizes.
f. A falu délnyugoti oldalánál fekszik a Közép határ. Neveztetik Közép határnak, mivel a más két határ között fekszik, az is catastralis munkálatkor két részre osztatott, úgymint Rétyi út melléke és Horgas nevezetre.
Rétyi út mellékének azért neveztetett, mert a Rétyre vezető út mentében vagynak a szántók, régebben ez útvonal volt Brassó felé. E határrészben egy részletecske régen, mint most is, a nép által Szentegyház útjának neveztetett, mivel régen falvánkból, mint leányegyházból, azon az úton jártak be Rétyre templomba. Továbbá neveztetik egy részletecskéje Békástónak, mivel igen nedves természetű hely, s a békáknak igen jó tanyájok van. E határrésznek földe szikájos, fekete, vízállja természetű annyira, hogy esős idő alkalmával terméketlen amiatt, különben jó gabonatermő hely.
A másadik rész Horgasnak neveztetett, mint régen, [58v] mivel a földek horgasan szántatnak. Ezen lábat a most Brassóba vezető császári királyi út, mely kaviccsal töltve javíttatik, két részbe vágja. Ez az út nevezetes arról, hogy a nemes székelységnek fegyverviselésekor székelyek ezredese Purtzel úr által építtetett, e lábnak földe fekete-sárgás színű.
g. A falu éjszaki oldalánál van a Felsőhatár, mely onnan nyugotra és délre a Középhatár szélit érinti. E határ a catastralis munkálatkor öt részre osztatott, úgymint Fellább, Czirjék képe, Alláb, Külső Losanczi, Hágó.
Az egyik részlet neveztetik Fellábnak, a másik Allábnak, mivel egy mezei út a két lábat kettéhasítja, az egyik künnebb, fennebb, a másik belől, alább esik, régebben is úgy neveztetett mind a két nevezett láb, amely most igen jó gabonát termő, régen csereerdő volt. Ez utóbb nevezett láb nyugotról Réty falu határával szomszédos, s mind a kettőnek földe sárgafekete.
Czirjék képének, úgy az abban régebben Komollai csere nevű részletecskéjének neve eredete ösmeretlen, a nép szájából ez utóbbiról annyit tudhatni, hogy Komolló felé vivő, most Szász út nevet viselő út melletti határ részben csere erdő lett volna. Ezen láb is délről és nyugotról a Réty falu határával határos, földe fekete, szikájos természetű.
[59r] A Külső Losantzi, ez az Angyalos falu felé vezető út mellett éjszakra fekszik, éjszaknyugotról a besenyei határral szomszédos, lapályos, menedékes, hegyes szántó. Földe tulajdonsága fekete hamuszín, hol régebben sűrű csereerdő s korcsoma volt. A megnevezett út az akkori kereskedelemre Sepsi Szent György felé volt felhasználva, korcsomába orgazda lakott, tolvajbandérium tanyázott, sok utazót életétől, vagyonától megfosztottak. Néveredete nem tudatik.
A Hágó, mely szintén az Angyalos falu felé vivő út mellett, éjszak felé fekszik, agyagos természetű szántóföldekből áll, különben jó gabonát terem, régen csereerdő volt, egyes családok bírják.
h. Van egy Farkasgödör nevezetű hely éjszakra a községtől, egy kis dombot képez. Földének milyensége némely helyt agyagos, más helyt hamuszín, egy része termő hely, más szép csere, fiatalos. Nevét arról vette, hogy ottan régen egy farkasgödör volt, ami ma is látható.
i. A Sinai nevezetű hely a Farkasgödörtől nyugotra, a községtől éjszakra fekszik, földe hamuszín, [59v] régen sok pityókát termett, most felhagyva áll. Sinainak neveztetett, úgy állíttatik, mivel kopac hegy.
j. A Forintos a Sinaitól nyugotra fekszik, régen nagy csereerdő volt, most kiirtva szántónak használtatik. Oszlik Külső és Belső Forintosra, födje hamuszín. A község tulajdona, egyesek haszonbérbe bírják. A külsőből régen kiirtattak a fák, a belsőből 1846. év előtt. Eredete nevét kapta, mivel a kiirtáskor a község

rólok három váltó forint haszonbért kapott, holott 14 hold kiterjedésű.
k. Van egy Rókalik nevezetű hely, hol szép fiatal csereerdő van, földje hamuszín. Családok erdeje, nevét onnan vette, mivel ott sok róka tanyász mély lyukakba.
l. Az Ördöngös völgy a Forintostól nyugatra fekszik, szép fiatalos csereerdő egy völgyben, mely délről a már említett Losantzi [mellett] fekszik, földe sárga agyagos. Nevét onnan vette, mivel régen rengeteg erdő, tolvajok és medvék búvóhelyek volt.
m. A Borosnyai az Ördöngös völgytől északra, a Losantzitól keletre fekszik, szép fiatalos csereerdő, családi birtok, földje hamuszín. Szép helyen fekszik, a Besenyő faluba vivő út mellett. Nevének eredete nem tudatik, északról [60r] Besenyő községe határával szomszédos.
n. A Záldokos a Borosnyaitól északkeletre fekszik, apró cserebokros erdő, egyes családok birtoka, földe hamuszín, köves. Nevét onnan vette, hogy ottan régen sok záldokfa volt, melyeknek új jövései láthatók.
o. A Veres oldal a Záldokostól délkeletre fekszik, fiatal csereerdő, családi birtok, éjszaki vége veres, alább délre sárga agyagas színű föld, miről neveztetett is. Ezen bércben vagyan keletre nyúló Rétvölgy, amelyek közül neveztetik egyik Másod, a másik Harmad völgynek.
p. Következik az Elővölgy, mely a Veres oldalnak alján délkeletre fekszik, keleti szélét a Besenyő pataka mossa, mely is itt a határvonalat Maksa falu rétjével teszi, északi része családok, déli része községünk tulajdona. Keleti széle jó szénás, nyugoti széle domboni szántón jó gabonát terem. Az egésznek földe sárga-fekete agyagos természetű. Az mondatik a nép nyelvén róla, hogy ott régen falu volt, de annak jele ma nem látható. Neveztetik elővölgynek, mivel a községtől éjszakra a Besenyő patak mellett ez az első völgy, s innen [veszi] a Veres oldalban megnevezett két völgy is a nevét, mivel egyik a falutól második, a másik harmadiknak esik.
[60v] A jeleni birtokívben az Elővölgyhöz kapcsoltatott az úgynevezett Óriáshegy, amely tőle nyugotra, vele összefüggőleg fekszik. Szép fiatalos csereerdő, község tulajdona. E pont a falutól éjszakra a legmagosabb. Itt van az Óriás pintzéje, ma is látható ott két gödör, s azok közt egy pázsintos kis puszta. Erről a nép száján az mondatik, hogy régen óriások lakták, azoknak ezen két gödör pincéjek volt. Megint úgy is mondatik, hogy egy óriás Maksa falutól, amely onnan egy félóra járási föld, oda lépett, s a két gödör annak a nyoma, s két gödör közti pázsintos domb a csizmáján lévő sár letakarításából lett, s hihetőleg nevét is innen vette.
Ezen nevezett helytől délre a falu felé fekszik a Köleshegy nevezetű hely, ennek délkeleti alja családok birtoka, sánccal kerítve. Sárga agyagos, törökbúzatermő. Erről az mondatik, hogy régen az elővölgybeni falunak temetkező helye volt, s mondják róla, hogy mikor felszegelett, ottan a vastag földből készült fazakakban megégetett ember hamvat kaptak. Ezen hegynek teteje az ev. református megye tulajdona, régen nagy rengeteg csereerdő volt. [61r] A közelebbi időben templomépítésre levágatott, jelenleg szántó, jó pityókát termő s megyénknek jó jövedelmező helye.
Továbbá az első pont alatt felhozott erdőbércek a községtől északról folyó Besenyő patakának keleti partján feküsznek, falvánktól északra egy óra járásnyira eső Besenyő falu felől, egymástól elkülönítve a Kilenc község erdőbércei közt.
A legelső bércnek neve Bencze, délre fekvő oldal, földe sárga agyagos, köves, gyakori jó cserefatermő hely. Északkeletről egyes családok bércével, keletről a Besenyő patakával, délről a Besenyő erdőbérc északi oldalán kelet felé folyó Tikos patakával, nyugotról Angyalos nevű falu erdőbérce, s északról községünk Omsós nevű erdőbércével határos. Neve eredete ösmeretlen.
Az említett Omsós északra fekvő oldal, földe sárga-feketés, jó cserefatermő hely. Délről a már megnevezett Bencze bérce, nyugotról Angyalos, északról Besenyő erdőbérce, déli alján csergedező Omsós patakcsa, keletről a Besenyő pataka, délkeletről egyes családok erdeje teszik a határt. Mind a kettőnek nevek eredete ösmeretlen.
Harmadik bérc a Veszes, északkeletre a Besenyő patakra bészegellik, kelet és délről Besenyő, nyugotról Angyalos, északról szintén Besenyő falvak erdőbérceivel határos. Északra fekvő oldal, csere, fiatalos erdő, földeinek milyensége sárga agyagos, neve eredete nem tudatik.
A negyedik erdőbérc neveztetik Tekerőnek, délről Gidófalva, nyugotról szintén Gidófalva és Fotos, északról családok erdőrészeivel, [61v] keletről a Besenyő patakával határos. Keletre fekvő meredek oldal, földe fövényes, agyagos, köves, cserefát termő hely. Nevét onnan vette, mivel tekervényes ösvényeken nyomorúságos fáradsággal kell a fát az aljába bévonni.
Az ötödiknek neve Szénégető, keletről a Besenyő patakával, délről Angyalos, nyugotról Gidófalva, északról Besenyő faluk erdőbérceikkel határos. Igen jó fatermő hely, hegyes-völgyes, keletre fekvő oldal, medvék, farkasok s több vadállatok tenyésző helye. A Bodok falva havassa aljában, a *Besenyő patak* forrása kezdetének közelében földe sárga-fekete agyagos, köves. Neve eredetét vette, mivel régen, mint most, ott sok szén égetődött.
Következik a Bodzai vámnál a harminc közönség erdejéből jutott birtok megnevezése. Fekszik közönségünktől négy mértföldnyire délre. Osztály után

négy részben adatott ki, a község által román ajkú egyéneknek évenkénti haszonbérre adatott. Egy része kaszáló, nedves természetű föld, a másik rész egy nyugotra fekvő oldalon, a Bodza vizének jobb partján, tőlünk délre, hol is áll egy laktelek fiatalos erdőbércünk külső részén.
A negyedik rész van a Kis Bodzába nyugotra fekvő oldal, minek is aljában 1848 előtt, ami ma is áll, commandoház találtatik. Azon bércben nagy bikkfák vagynak [62r] úgy, hogy egyből hat öl fa is kijő. Általunk nem használtatik, haszonbére is más által kezeltetik. Nevét az egész birtok vette a Bodzai vámszoros nevétől.

Kelt Sepsi Eresztevényen,
november 9-én, 1864-ben.
Benkő Dénes helybeli helvét hitvallású lelkész mp.
László János egyháztag
Vitállyos Gábor jegyző

MÁLNÁS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[155r] Helynevek Málnás községből, Sepsi Szent György kerület, hetedik dullói járás, Felső Olt melléke. Ezelőtt mintegy négy évvel, a politikai felosztás után a Brassói kerülethez tartozott.
[156r] A községnek csak egy neve van, Málnás eleitől fogva, s mindenütt csak ez a név ösmeretes.
A községnek más nevit nem tudunk.
A község eredeti nevét nem tudjuk, hanem amint régi irományokból megtetszik, lehet mintegy 700 éves.
Népesedése régtől fogva a községbe lakó családokból, mint a Málnási család, Mihály család, Bartók család és Kölcze családból, a több népesedése a körül lévő falvákból kiszármazottakból vagyon jelenleg.
A község Málnás nevét könnyen onnan vehette, hogy fekvése erdős helyen vagyon, ahol sok málna is termik évenként.
A községhez tartozó határ és erdőrészek, úgymint:
1. Kicsi határ, onnan nevezik kicsi határnak, minthogy a többinél legkisebb.
2. Mocsár határ, onnan nevezik, minthogy hegy alatt fekszik, tavaszonként a lefolyó víz ott áll meg, és amíg kiszáradhat, posvánnyá változik.
3. Útra jövő, onnan nevezik, hogy az szántók végei az országútra jönnek ki.
4. Hágó határ, onnan nevezik, hogy hegyre szántsák.
5. Bormező, onnan veszi nevit, hogy borvízforrásokkal van tele.
6. Pad, onnan vette nevét, mivel az egy kanapé formával bír.
7. Somos, nevét hihetőleg a sok somfáról vette.
8. Ködmönös, ősszel és tavasszal mindég a köd borítja el.
9. Herecz, amely a nép mondása után úgy tudatik, mivel egy ormos magaslattal bír, ahol egy vár romjai látszik ma is, hogy egy Herecz nevű vezér lakott ott régen
[156v] 10. Sásárok töve, onnan vette nevét, hogy egy sással bénőtt árokos hely kanyarodik mellette.
11. *Egerkút*, egerbokorból bénőtt hely mellett fekszik, amelybe egy kút is vagyon, veszi [erről] nevét.
12. *Köves határ*, onnan veszi hihetőleg a nevét, hogy sok követ gyűjtöttek a szántók széleire, amely[ek] jelenleg is csomókban láthatók.
13. *Cserekert*, [veszi onnan a] nevét, hogy a Málnási család az Imreh családtól cserélte volt egymás helyeit.

Málnás, 1864. október 25-én, az elöljáróság

MÁRKOS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[307r] Numirile locuriloru din comunitatea Marcosiu, comitatu[l]ui Albei de Susu.
[308r] Despre urmato[a]rele si adika despre infiintiarea salutuluj[!] Marcos, satuluj Marcus, de cand si de unde sa tragu numele satuluj Marcus.
1. Locul unde sta satul au fostu padure mare, si numai unu Marcu sau facuth intai casa de u[n]de sa si trage numele satului Marcus.
2. Satului Marcus sta suptu Muntili Puliscea
3. Apele care curg in prejurul satuluj si in hotaru Marcusuluj sant si sa numesca: Paraul rugii si Parau Lupuluj, curgu prin satu.
4. Vale carea curge mai aproape de satu sa numescu Sprengiu si altal Doborlu, careu sa impreuna cu Sprengiu si dupa cie impreuna sa numestie Valea recse.
5. Apa carea estie mai departe pre lunga hotari sa numestie Tarlungu.
Aratarea aciastia sau facutu dupa cunostintia si spusu batrinilor.

Marcos, 28 April, 1865.
Kristofon Dogaru paroch

MIKLÓSVÁR
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[167r] Helynevek Miklósvár községből, Miklósvárszékből.
Először. Miklósvár ettől veszi az egésznek nevezetit, a Lábatlan János által megerősített constitutio szerént.

Másodszor. A községnek csak az egy neve él, ez ismeretes országszerte, régebben Szent Miklósvárának is íratott.
Harmadszor. A községnek semmi egyéb elnevezése nem volt.
Negyedszer. Hogy mikor említtetik legkorábban, homály fedi.
Ötödször. Hogy honnan népesíttetett, az alábbi hatodik pont[beliek] mondanak valamit.
Hatodszor. Szájhagyományból, a néprege máig így beszéli, vagyon Miklósvár község felső végén Ürmös községivel egy közlekedő gödrös út, mintegy tíz öl mélyedésű, tíz öl kiterjedésű öblű és mintegy ötven öl hosszúságú, s így regéli a nép, egy hős, Miklós nevezetű vezér e már megnevezett gödörbe beszállván népével, ahová bevárván éppen a martig közeledni az ellenséget, ekkor kevés, de hős népével kirohant a gödör szádáni sík táblára, az ellenséget üldözőbe vevén, egytől-egyig mind levagdalta. [167v] A levágott hullákot egybegyűjtvén, eltemettette ezen elrejtett helytől mintegy tíz ölnyire, hol máig is egy kis domb mutatkozik, mely minekutána a hullákot halomra rakatta, máig is Halomnak neveztetik, és ebből mondja a néprege, hogy Miklósvár eredetét vette volna, miután ezen körülírt gödörben hős Miklós az ellenséget várta volna, ebből következetesen Miklósvárta.
Továbbhaladva a jelenleg fennálló plébániai lak és a szomszédos harmadik telkekig, körvonalazva régi kőépítés nyomai látszanak, ebből is az a következtetés, hogy tán ezen Miklós nevezetű vezérnek vára lett volna, ekkor telepítette kevés népét e helyre, ahol maga is megtelepült. Hogy e Miklós vezér vagy ivadékai hova lettek el, a homályban áll, mert a gróf Kálnoki család mint adószedő származott később ide. Erről a néprege még többet is mond, de azzal elhallgatnak, elég az hozzá, hogy az adószedésnek eredménye az lett, hogy a szombati szolgálatot némely addig eredeti székely lakosok között felállította, de ezeknek is székely eredetük kegyes fejedelmünk Bethlen Gábor országos összeírásaiból kitűnik.
Hetedszer. Tortogóvára, ez egy erdőrész mintegy háromszáz hold területű csere, bikk, gyertyán és nyárfa fiatalossal, semmi nyoma nem látszik, [168r] hogy itt valaha vár lett volna. De mégis a néprege ennyit mond, hogy még a Szent István kora előtt a szomszédos Felső Fehér megyébe kebelezett Ürmös községe erdején vagyon egy magasra emelkedett hegycsúcs az Olt partján, e hely máig Töpejtetejének hívatik, itt lett volna egy vára Töpének, melynek romjai máig is láthatók.
Ugyan Bardoczszékbe kebelezett Barottal határos Bibarczfalva mellett vagyon egy kerekded, erdő[s] csúcs, jelenleg Várbükk nevezet alatt. Itt is a várrom látható, lakott [benne] Tiburc, kiről Tiburc vagy Biborcz falvának neveztetett. Itt is emlegetett Tortogóváron Tortogó nevezetű lakván, ezek hárman csendes békében éltek, s ha valami bajok volt, kürtrivallás által adtak egymásnak hírt.
A megye *Lüget nevű erdeje alatt* vagyon egy kút, tiszta kristály vize, de másképp az íze olyan, mint a kotlós tojás. Ezen kút *Büdös kút*nak neveztetik, cserepadlással bérakva, mintegy fél öl mélységgel, rendkívüli bő forrással. Ezen kútból csatornán a víz vezetve, egy öl mély és egy öl szélyes oldala és alja, ezen padlással csinoson a földbe illesztett fürdőbe megy, ezen fürdőből ugyan csatornán vezetve egy marhák számára készített nagy válúba foly. A marhák szerfelett szeretik, elannyira, hogy némely marha, amely ezen vízre rejákapott, [168v] erdőn-mezőn megfutamodván azon forrásra fut, sőt a marhákra nézve annyi befolyással van, hogy emlék nincs rólok, hogy itten marhadögvész lett volna, mit ezen kútnak tulajdonít a nép. Ezen kútra eljárnak Udvarhely és Háromszékről fekélyesek, más betegek, kik felüdülve térnek vissza, sőt hordókba is szerfelett hordják, s mindenki, ki ide gyógyulni jő, vagy visz e vízből, valami rongyot hagy a kút közeli csipkebokrokon, ami nem kevés hasznot hajt bé a borsot rongyért áruló brassai rongyszedőnek.
Ezen kúton kívül mintegy ötven ölnyi magosságú hegytetőre az erdő között több nagyobb és kisebb gödrök emberkéz által ásottaknak mutatkoznak, és ez Kincses gödörnek neveztetik. Ezen erdő mintegy 400 éves vén csereerdő, úgy látszik, hogy hajdonába szántóföld volt, mivel az oldalokba a rendes mezsde, mind szántóföld nyomai látszanak.
Miklósvár határos Nagy Ajta, Közép Ajta, Köpec és Felső Fejér megyébe kebelezett Ürmös községivel, mitől az Olt folyam határvonalazza.

Miklósvár, 1864. szeptember 30-án.

Szabó János helyi jegyző mp.

MIKÓÚJFALU

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[345r] Helynevek Mikoujfalu községből Felső Fehér vármegyéből.
Első. Felső Fehér vármegye Belső kerületi Peselneki szolgabírói járás.
Másodszor. A községnek országos és régtől fogva való neve Mikoujfalu.
Harmadszor. A községnek neve régi mondás szerént Málnás üvegcsűr. A régi iratok szerént pedig 1759-be a régi lelkészek jegyzékeiből rendbe szedett, Mikoujfalura vonatkozó matriculáknak elején az jegyzetik meg, olim Bikszád Üvegcsűr. 1812. évben a Felséges Gubernium becses rendelete nyomán Bikszád üvegcsűr elbontatott, és az üveggyár Bikszád közönségében felszállíttatott, és a falu a mostani

helyre felépíttetett, és így 1812-től fogva a jelenlegi neve Mikoujfalunak írattatik.
4. A község említtetik a fenn említett írások szerint 1812 előtt Bikszád Üvegcsűrnek, 1812. év után neveztetik Mikoujfalunak, mely község dereka tájában 32. házszám tájékán egy sós forrás találtatik, amely forrás néha-néha a marhák számára felhasználtatik, de csak igen ritkán.
5. Népesedett a hajdani üveggyári mesteremberek útján, nevezetesen cseh németekből, Fogaras földéről és szomszéd Székelyföldről. A Mikó családé volt a helység 1812 előtt, és ma is az, onnét vette Mikoujfalu nevét.
6. A név eredetére menni bajos, mivel a falu a második települt helyén van. A régi első települt helye volt a falu határának azon részében, amely vagyon napkeletről a falun fejjel, amely neveztetik Nagy- és Kispatak lejövése mellett, amely jószág szántóföldnek használtatik. A szántás alkalmával egy ujjni vastagságú üvegdarabok tanáltatnak a jószágnak dél felől való közép részibe. Templomok alapfala és fundamentuma ma is látható, az ott lévő földek Rosz templomra jövő földnek neveztetnek.
[345v] A mikoujfalvi református egyház jelenlegi temploma épült 1825–1827. közti években. A görög nem egyesültek templomok építtetett 1820. és 1822. években. Az öregek beszélik, hogy Mikoujfalunak csakis egy falusbírája volt mindig, mivel most is csak 1100 lélekszámból áll. A községnek csakis egy határa van, mivel ugarhatárt nem használ, őszt-tavaszt mindég egy fordulóban vet.
Hetedszer. A község határában előforduló topographiai nevek. A szántóföldek mezőhatár nevezet alatt mondatnak:
A *Száldobos patakán* fejül, az Olt vize mellett felmenve napnyugotról *Vágás*, amelyet egy Vágó ember fogott fel régente, onnét veszi nevét.
Agyagos lábja, arról veszi nevét, a földje sárga agyagos.
Gerebencz lábja, amely helyen vagyon egy ingoványos kerek tó, amely nádot is terem.
Lüget lábja arról veszi nevét, hogy egy küs lankás helyt fekszik, amely részletbe a belső feliben vagyon egy jó iható borvíz, amit a község nagyrészben ivásképpen felhasznál.
Kerecsunárka lábja, a Karácson család használja, arról veszi nevét, melynek a belső végibe az Olt vize mellett vagyon egy borvíz, melyet nyári időben a körülötte lévő dolgosok használnak.
A *Nyír lábja*, a régi időben egész nyíres erdő volt, onnan veszi nevét.
Lupuj árka lábja, amely részletet hajdonában a Lupuj család használta, onnan veszi nevét.
Szárazpatak árka mezeje, minthogy víz nélküli árok veszi körül, onnan veszi nevét.
Tatárút lábja, a falunak felső részibe északról, a Zsombor pataka mellett, amely patak határunk felső széllyét mossa, amely határrészletbe, hogy az öregek mondják, tatárok járása volt, onnan veszi nevét.
Almásmező lábja, keletről, és az *Almáscsere éle* Bikszád határszéleivel eggyé üt, amely helyen régente sok almafák voltanak s vannak, onnan veszi nevét.
Torja út lábja, amely helyen Torjára járnak, keresztülvágja, onnan veszi nevét.
Hocsa lábja és *Kurta árka*, amely árokba egy iható borvíz és két szelykés forrás találtatnak.
Cseremező, *Háromfa* és *Hegy tartomány*, ennekelőtte régente kemény csereerdő volt, onnét veszi nevét.
[346r] Amely határrészletbe három források találtatnak, amely nedves időkben használtatnak.
Büklább, egy bükkerdő alatt vagyon, onnan veszi nevét.
Csókás lábja, miután nedves időben terem, szárazba megcsal, onnan veszi nevét.
Málnási nyír mezeje, minthogy Málnás község határszéllel összeüt délről, és közbe-közbe nyírfát is terem, innen veszi nevét.
Barabulyos lábja, amely részletbe a régi időbe valamely lappangó emberek laktak, onnan veszi nevét. Amely részletbe vagyon egy ingoványos forrás, melynek vize csakhamar Száldobos patakába szakad.
Erdő helynevek következők:
Száldobos pataka, Bükkje és *Nyírje*. *Barabulyos árka*, amelynek a fejében egy jó, megiható forrásvíz van.
Medvekés pataka, Mikó József hajtása árka. A *Vénikés árok*, amelynek az árkába a régi időben az öregek mondások szerént sok vénikefák termettek, onnan veszi nevét.
Szilos árka, Nagygödör árka. *Bojtor János pataka*, melyről beszélik az öregek, a régi időben magyarországiak[at] aranyászni ottjárni látták, amit még fegyverrel is őrzöttek, hogy reá[j]ok találnának, de reá[j]ok találni sohasem lehetett.
Száldobos pataka feje, amely patakban a fenn említett árkok igen kevés vizeik mind befolynak, mely patak délről egész határszéleinköt mossa, mindaddig, míg az Olt vizébe bészakad.
Kerekes árka, amely árokba a régi időben egy kerékcsináló ember lakott, onnan veszi nevét.
Gábor árka, Lopáj árka, Romlás árka, Kősarka árka, Esztena sorka, Barát sorka, Terpe sorok. Pénzes sorok, amely sorokba a régi időben az öregek mondása szerint pénzt ástak, onnan veszi nevét. *Rövid sorok, Magos sorok, Szárhegy sorka*.
Nagypatak feje, amely patakban a Kerekes árkától számítva minden ároknak vize belejön.
Eperjes sorka, Kőkút árka. A *Borvízlikak árka, Afácza sorka*. *Borvíz sorka*, amelyről beszélik, hogy régente egy jó iható borvíz volt benne, hogy a vadászok azon a helyen jártak, alkalommal enni vagy elhálni mindég oda igyekeztek.
[346v] *Kispatak feje*, amely belészakad a Nagypatakba.

Ahol éppen belészakad, vagyon egy jó iható borvíz, amely vagyon a Kispatak lejövése mellett, ezért hívják Kispatak borvíznek.
Torja út sarka, amely sarok béjő a *Zsombor patak*ába, a *Tatár út* nevezetű malomhoz, a falu felső részében északról, a Bikszád határszélyénél egybejőve.
Száraz árok, miután csak hogy nyirkas időben van víz benne, onnan veszi nevét.

Mikóújfalu, május 2., 1865.
Hamar András községi jegyző s. k.
Papp György bíró mp.

NAGYAJTA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[172r] Helynevek Nagy Ajta községből, Miklósvárszékből.
Adatgyűjtés a következő kérdőpontokra:
1. pontra. Nagy Ajta tartozik Miklósvárszékhez.
2. pontra. A községnek neve Nagy Ajta, és semmi egyéb más neve nincs.
3. pontra. A községnek hajdon sem volt más elnevezése.
4. pontra. Mindhogy a közönség igen régi telepítvény, azért hogy a község mikor említtetik legkorábban, semmi tudomásunk nincsen.
5. pont. A község a székelyek megtelepedése alkalmával népesíttetett.
6. pontra. A községnek Nagy Ajta neve onnan eredett, hogy ez a szomszéd Közép Ajta és Száraz Ajta községeknél a község telepítése alkalmával nagyobb volt a szomszéd hasonnevű községeknél.
7. pont. A községbe előforduló utcák nevei:
Nagy utca, ezen név onnan ered, hogy a községbe legnagyobb.
Gandesia, ezen utca eredetéről semmi tudomásunk sincs.
Előszeg, ezen utcának neve onnan ered, hogy a község többi részitől egy, a község közt lefolyó patak elszakítja, elmetszi.
Alszeg, ennek neve onnan eredt, mivel a község alsó részit tészi.
A határrészek nevei:
Bolgármező, ez egy, a község és Olt szomszédságába fekvő lapályon fekvő legelő, a nevit honnan kapta, biztos tudomásunk nincs.
Apáczai szeg vagy másképpen *Takoszege*, előneve onnan ered, hogy szomszéd Apácza község mellett fekszik, Tako neve pedig onnan, hogy régebben egy, már innen a vidékből kihalt Tako nemes család birtoka volt, ennek is a fekvése az Olt mellett lapályos helyen van.
Sipos, egy lapályos fekvő kaszáló.
[172v] *Morgó*, egy igen rossz szénát termő kaszáló.
Póka, egy vizenyes kaszáló.
Lok, egy lapályon fekvő szántóföld.
Szenkakas, egy lapályos[on] fekvő, jó termő szántóföld.
Méjpatak mejjébe, egy, a nagy ajtai határt a bölöni határral elválasztó, ily nevű kis patak szomszédságába fekvő szántóföld.
Akasztófa teteje, egy emelkedettebb helyen fekvő szántóföld.
Sásastó, egy vizenyeges természetű szántóföld.
Aranyad oldala és *teteje*, egy emelkedettebb helyen fekvő szántóföld.
Kihágó, egy teljesen keletre kimenő szántóföld.
Soosmező, egy emelkedett helyen, a közép ajtai határral szembe fekvő szántóföld.
Kiscsere helye, jelenleg szántóföld, de régebben cserefával volt elfoglalva.
Szegetteteje, egy emelkedett helyen fekvő szántóföld.
Bornyúskert, egy terület, mely régebben, Szentpáli család birtoka lévén, mint kert használtatott marhák legelésére, jelenleg szántóföld.
Varjúvár, egy emelkedett oldal, szántóföldnek használtatik.
Szeget, egy ciheres hely.
Hosszú, egy lapályoson fekvő, igen hosszú szántóföld.
Felső és *Alsó Pad*, egy emelkedetten fekvő határrész.
Szillbokor, *Orotvány*, *Hétholdlábja*, *Sásastó,* emelkedett helyen lévő szántóföldek.
Domokos szállása teteje. *Agyagos*, egy hegyoldal, szántóföldnek használtatik.
Miklósvári oldal, miklósvári határral rúg szembe.
Felláb, *Középláb, Alámenő,* egy lapályon fekvő határrészek.
Felső és *Alsó Kupán*, hason hely fekvésűek.
Kétsár köze, sepedékes hely, két sár között fekszik, kaszálónak használtatik.
Nagyrét, a birtokosság legnagyobb kaszálója.
Záton, *Piczerko* s *Nagy szénafű kertje,* az *Olt* folyama mellett lévő kaszálók.
[173r] *Ilonkaszeg*, a 15. században Sükösd Ilonkáé lévén ezen birtok, s innen örökölte később a gróf Kálnoki család, jelenleg szántónak használtatik.
Kerekhegyalya, *Pásint*, *Istok köze,* az Olt folyama mellett fekvő közlegelők.
Füzes, *Oltramenők*, *Kaczor,* lapályon fekvő szántóföldek.
Kardoskert, a Kardos familiáé volt régebben, és onnan híjják, szántóföldnek használtatik.
A község, melynek szomszédja keletről Közép Ajta, délről Bölön, nyugotról az Olt folyama, vagyis az Olton túl Apácza és Ürmös, északról Miklósvára községek [között] fekszik.
Az írt szomszédság közt nagyobbrészint lapályos s kevésb részbe emelkedett helyen, és a községet egy

keletről a közeli közép ajtai és nagy ajtai erdőből eredő patak vágja ketté, amely a községet elhagyva nyugatra az Oltba foly bé.
A községet igen nagy részbe székelyek lakják, csekély részbe oláhok is, de akik közt kettő vagy három tudja saját az anyanyelvét, a többi magyarul beszél.

Nagy Ajta, 18. szeptember, 1864.
Mólnos Dávid bíró mp.

NAGYBACON (SEPSIBACON ÉS TELEGDIBACON)

SEPSIBACON

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[216r] Helynevek Sepsi Batzon községből, Miklósvár székéből.
1. Sepsi Batzon tartozik Miklósvár székéhez.
Miklósvárszék áll a következő tíz helységekből: Sepsi Batzon, Bodos, Baroth, Köpetz, Miklósvár, Nagyajta, Bölön, Középajta, Szárazajta és Zalán üvegcsűr.
Ezen Miklósvárszék jelenleg úgy politikai, mint törvénykezési tekintetben a háromszéki főtisztség alá tartozik, 1848 előtt pedig csak politikai tekintetben volt a háromszéki tisztséggel összeköttetésben, törvényes tekintetbe innen a perek egyenesen az Erdélyi Méltóságos Törvényes Királyi Táblára fellebbeztettek azon kiváltságnál fogva, melyet temesi és székelyek grófja Lábatlan János ítélete következtéül 1459-ben a magyar királyoktól kapott, amellyel azután több századokon keresztül folytonoson és háborítatlanul élt 1848-ig.
Ezen Miklósvárszék a nemes anya Udvarhelyszéknek kilenc faluból álló Bardoczszék fiúszékével együtt, úgy nemes Felső Fehér vármegyének néhány ide közel eső falvaival együtt közösön a közéletbe Erdővidéknek szokott neveztetni.
2. A községnek csakis a jelenleg divatozó neve él és bír országszertei elterjedéssel, úgy a szász, mint a román lakosok között is.
[216v] Harmadszor. A községnek hogy más elneveztetése lett volna, semmi hagyomány, semmi írásbéli adatok nem mutatják. Régebben a mostani *Batzon* név íratott *Botzon*nak, mint mindjárt a hatodik pont alatti felvilágosításba meg fog tetszeni.
4. A községnek a legelső említése elvész a régiség homályában.
5. Népesíttetett valószínűleg mikor a székelyek Krisztus születése után 380. év tája körül erre a helyre telepedtek.
6. A községnek neve eredetére nézve Benkő Józsefnek, a „Transilvania" híres írójának egy „Filius pothumus" nevű, kéziratban lévő munkájából[57], melyet 1770. évben írt, és 1771-ben az Erdővidéki egyházmegyének januarius 12. napján újévi ajándékul adott, és az mely azolta az Erdővidéki egyházmegye levéltárában negyedrétben, egész bőrben békötve 204 lapokra terjedőleg folytonoson gondoztatik, a következőköt lehet találni, mely is szóról-szóra így következik: „Nagy Batzonnal neve alatt béfoglaltatik Sepsi és Telegdi Batzon, ez Bardoczszékhez, amaz pedig Miklósvárszékhez tartozó, melyeket éppen a köztök lefolyó Batzon vize választ el egymástól. Hamar el nem végezném beszédemet, ha minden dolgokot ideírnék, de írásomból csak ezeket nem akarom kimarasztani:
a. A Szent István magyar királynak *Sárola* húgától származott volt [217r] a *Márthárd gróf*, kinek fija volt *Bulth Lőrintz*, és ennek lettenek ím ez öt jeles fijai: *Batzon*, *Bontz*, *Bentze*, *Csákh* és *Betlen*, ki is a kevés ételről *be-étlen*-nek, és azután *Bethlen*nek neveztetett. Ezek közül mindeniknek nevére faluk vagynak Erdélyben neveztetve, talán magok lévén azoknak fundatorai. *Betlen*ről *Bethlen* nevű mezőváros és már elromlott vár, és Bethlen falva Udvarhelyszéken, *Csákh*ról *Csák* és *Csákhja* Fehér vármegyében Tövissen felyül, *Bentszé*ről *Bentzéd* Udvarhelyszéken, *Bontz*ról *Bontzida* vagy *Bontzhida* a Szamos mellett (mint Apafiról *Apahida* a Szamos mellett), *Batzon*ról pedig a mi *Batzon*unk, melynek az önnön fundátorától oda szerzett egy nevezetes almája *Batzoni édesnek* vagy *Baczoni piros*nak neveztetik, azon alma édes is, piros is lévén".[58]
Hetedikre. A községnek határában a következő topographiai nevek fordulnak elő, név szerént:
Az Alsó határban: Porongyos, Büdöstó, Kicsi nyíres, Régi malom, Malomdombja, Csiános, Falka mege és Deszkás. Ezeknek nagyobb része szántónak használtatik, s szomszédosok egyfelől Telegdi Batzon, másfelől a bodosi határral.
Közepső határban vagynak következő elnevezések átmenve Csinod patakán, melybe beleszakad Bodos felől Kislikat és Szárazajta felől Besenyő pataka, úgymint:
Csinod dombja, itten találatnak az egész Székelyföldön kitűnő iparral csak a Sepsi batzoniak által [217v] építtetett cserépszínek. Csinodlaka, Diákpataka, Ölhegy oldala, Háromfa, Bértz oldal, Ajta nyíre, Galat, Füves. Hársántó, ez választópatak lévén Szárazajtától, a közön nevezetes barnaszén (braun Kohle) ér találtatik. Diménypatak, tovább Csinod magosa bükkerdő bé egész Setétpatakig, amely választópatak az úgynevezett Hatod, részint erdő, részint legelői birtoktól.

[57] Benkő József: i. m.; Uő.: *Filius posthumus*, Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Csáki Árpád és Demeter László (*Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek* 14.), Kolozsvár, 2004.
[58] Uo., 132–133.

Mely Setétpatakba mészégetésre alkalmas kő bőségibe találtatik. Ezen Setétpatak szakad Uzonpatakába, mely pataknak egész kétfelőli térsége Uzonlokának neveztetik. Ezen Uzonpatakának fenn az eredete táján a déli oldalon, az úgynevezett Hatodon van egy Uzonkai nevezetű borvíz, melyről Benkő József fenn a hatodik pont alatt idézett munkájában a H. betű alatt szóról-szóra ezeket mondja: „A Batzoni erdőn vagyon egy Uzonka nevű hely, melyen jó bor- vagy savanyúvíz találtatik, hová régen a római tiszt *Auzonius*, kiről *Uzon* neveztetett, szokott volt elmenegetni borvízzel való élés kedvéért, s ugyan róla neveztetett Auzonikának – *Uzonká*nak”.[59]
*Uzonká*n alább az déli oldalán vagyon Nagyárnyék erdő és kaszáló, mely már a Felsőhatárhoz tartozik. Kováts szén, Kataverme, Tekerőág, Tekerőpataka, Nagyobb és Kisebb Balo szalványa, Kisebb Tekerőpatak oldala, Bértztető, Somos, Rakottya, Zöldes, Kálnáskútja, Holopataka, [218r] Erdőaja, Hídpataka, Kerekföldek, Nyílföldek, Gyergyóhátya.
Uzonpataknak északi oldalán vagyon egy Uzonbértz nevezetű alkalmas csereerdő. Melyből kimenve van egy darab az alsó határt pótló szántórész Sásonbértz és Havaslika név alatt, hol is a munkára szokott járni falusiak rendesen úgynevezett *Pisztrangosi borvíz*zel élnek, mely már a régiek előtt is mint igen kitűnő és kellemes ízű borvíz volt ésmeretes. Említi Mátyus is az ő *Diaetetika*jában[60], de azután is szakértőleg történt megvizsgáltatása után egész Erdélyben a Borszék után tészik. Ahol ezen pisztrángos patak belészakad Uzonpatakába, azon hely tájat neveztetik ma is *Faluhely*nek, ahol a régi elpusztult templom maradékai ma is láthatók, ahol fennebb Borvíz lika és Véglikat nevű csereerdőkben a felhagyott szántóföldeknek úgynevezett mezsdéi ma is tisztán láthatók. Ezen csereerdőkbe a cserefák lehetnek ötszáz-hatszáz évesek, de már annak semmi nyoma nincs, hogy a mostani Batzon volt valaha azon a helyen, vagy pedig az Auzonius ideibe volt ott falu, vagy pedig még mikor ezen helyet a dákusok, gothusok vagy gepidák bírták. Elég annyi, hogy a hagyomány ma is él szájról szájra. Ezek mint szomszédok ütköznek Száraz Ajtával, [218v] a Hatoddal, Bükszáddal és Telegdi Batzonnal.
Sepsi Batzon határának keleti felén vagyon az úgynevezett Hatod nevű, részint erdőből, részint legelőből és kaszálóból álló osztatlan közös birtok, mely azért neveztetik Hatodnak, hogy a következő hat faluk a tulajdonos birtokosai, úgymint Sepsi Batzon, Bodos, Baroth és Háromszékből Sepsiszékből Málnás, Oltszem, Zalán.

Költ Sepsi Batzonban,
szeptember 25. napján, 1864.

Lányi Sándor birtokos mp.
Hegyi Sámuel, község bírója mp.
Nagy Ferentz jegyző

TELEGDIBACON
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 66. mft.
(Fol. Hung. 1114/57.)

[345r] Helynevek Telegdi Baczon község, Udvarhelyszékből.
1. Telegdi Baczon község fekszik Udvarhelyszék Bardocz fiúszékben, vásáros hely.
2. A hely neve esmeretes országszerte Telegdi Baczon név alatt, a szomszéd Sepsi Baczonnal neveztetik Nagy Baczonnak. E két község egy templommal és két községi és (megyei) egyházi igazgatással bír.
3. Telegdi Baczon községe visszamenve a régibb korba nem bírt más nevezettel, mit bizonyít a régi faluhelynek még most is fennmaradott neve, *Faluhely, Baczon orra*. Itt voltak megtelepedve, s hogy mikor hagyták oda, nincsenek száj-, se írásbeli hagyományaink.
4. A község neve mikor említtetik legkorábban? A magyar királyok és erdélyi fejedelmek korában említtetik, de nagyon ritkán (Dózsa „Zandirhám”-jában[61] már a magyarok bejövetelekor a szomszéd falukkal együtt Baczon név alatt hozza).
5. A hunok béjövetelekor hihető, hogy a szomszéd bérces helyekről ide sereglettek öszve, hogy bátorságban legyenek. *Faluhely* és *Baczon orra* előtti téren telepedtek meg, de innen, amint gyanítható, a túlnépesedés, ami most is szokásban van, kényszerité ősi tűzhelyeket elhagyni s másutt keresni kiterjedettebb tért. Szájhagyományaink nincsenek, s hogy nagyon rég lehetett, azt láthatni onnan, hogy az elhagyott helyen hátramaradt templom romjai alig vehetők észre, s a régi falu helyin szántó és kaszálón százados cserfák láthatók. Ezen időben említtetik Osváth Tibáld, ki állítólag bírája volt az egész telepnek, s kinek indítványára hagyá el a lakosság régi [345v] lakhelyét, s telepedett a mostani helyre.
6. A helység eredetéről fentebb, a helynevekről alább, mely mind magyar elnevezést bír.
7. A község határaiban lévő topographiai nevek dűlőnként a katasztrális munkában jegyzőkönyv szerint következők:
1. *Nád* nevezetű határrész, fekszik a falun alól, nevezetét kapta az ottan fekvő nádas, mocsaras helyről.
2. *Pad* nevű határrész, nevezetét kapta pad forma dombról.
3. *Kápolnatető*, nevezetét kapta a hegyormon állott kápolnáról, melynek romjai most alig látszanak, s hihető, hogy a falu lakói katolikusok voltak.

[59] Uo., 134.
[60] Mátyus István: *Diaetetica, az az: a jó egészség megtartásának módját fundamentomosan eléadó könyv*, II, Kolozsvár, 1766.
[61] Dózsa Dániel: i. m.

4. *Hál-* és *Sicház*[?], nevezetét kapta az ottan célt lövő katonák házáról.
5. *Ortovány*, nevezetét kapta orotvány, vagyis régen erdős hely lévén, kiirtották, s azon orotásból lett orotvány, vagyis ortovány, mely körül két savanyúvízforrás van, név szerint *Falusi borvíz* (itteni nevezeten) és Sugó borvíz, az ottan elzúgó hegyi patakról.
6. *Likat*, nevezetét kapta, az erdős helyen több pusztaság lévén, e likakról nevezték Likatnak.
7. Telegdi Baczon határos Sepsi Baczon, Bikszád, bardocszéki Hatod erdő, Kis Baczon, Bibarczfalva határrészekkel.

Telegdi Baczon, 1864. augusztus 27-én.

A község nevében beadják
Bogdán Ferenc
Zsigmond Béniam községi jegyző

NAGYBOROSNYÓ
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[174r] Helynevek Nagyborosnyó községből, Háromszék megyéből.
Adatgyűjtések az alól írt kérdőpontokra:
Első pont. Nagyborosnyó tartozik Háromszéki kerület Sepsi Szentgyörgyi járáshoz, a széknek neve Sepsiszék lévén, mint járásnak.
Második pont. A községnek neve Nagy Borosnyó, jelenleg vásáros helység lévén 1847-től fogva. Vagyon hetivására péntek napon, négy országos sokadalma, jelesen február 16-án, Juliánna napján, május 15-én, Zsófia napján, augusztus 20-án, Szent István király napján, és november 19-én, Erzsébet napján.
Harmadik pont. Nagyborosnyó községnek elnevezése. Hogy más elnevezése lett volna, nincsen adat egyéb, amint régi irományokból megtetszik, latinul Vinopoliumnak neveztetett.
Negyedik pont. Nagyborosnyó község neve már 1500[-asok] elejin némely régi okiratokba említtetik. Van a község okmányai között egy sententia, mely bizonyos peres ügyben Isabella királyné [174v] idejéből kelt, azon időben Nagyborosnyó községben élt egy Borosnyai nevű család, mely akkor legnagyobb birtokos volt, s máiglan is lakjának romjai egy Laczka nevezetű helyben, mely most kaszálónak használtatik, szemlélhetők.
Innen kitűnik, hogy községünk a Nagy Borosnyó nevezetet már a 14. század olta élvezte, s nagyon hihető, hogy Nagyborosnyó nevezetet nem a borról, hanem valamely scitha törzstől nyerte.
Ötödik pont. Hogy honnan népesíttetett, hitelesen nem tudható, hihetőleg a székelyek megtelepedése idejére visszavihető eredete, minthogy azon időben erdőség közelébe lehetett fekvése, mint jelen helység fekvése is mutatja. Lélekszáma jelenleg mintegy 1200.
Hatodik pont. Ezen pontra nézve már a fentebbiekben nyilatkozat megtétetett.
Hetedik pontra. A közönség határában előforduló topographiai nevek következnek:
a. Alsó fordulóba:
Patakmelyéke, neveztetik a dél felől, Kisborosnyó felől lejövő patakról, szántóföldek.
Koncz dombja, honnan vette eredetét, [175r] nem tudható, szántóföld.
Avasalya, neveztetett a mellette [levő] cserés avas erdőről, most szántóföld.
Zsemlék, neveztetett Zsemlék árkáról, hihetőleg a patak nevét vette az úgynevezett zsemlék nevű halról, most szántóföld.
Lászlókút oldala, hihetőleg családnévről neveztetett, most erdős és szántóföld.
Tőkés, a megtelepedéskor erdő lévén, kiirtatnak, mint irtván[y] onnét vette nevét, most szántóföld.
Texe, nevét onnan vette, mivel régebben róla taxa fizettetett, most szántó.
Tolvajszeg, nevét onnan vette, mert régebben erdős hely lévén, abban rablók lappangottak.
Kertmege, a falu mellett lévén közvetlen, onnét neveztetett Faluelejének, szántóföld.
Dombalya, mely régebben a felette álló várdombról neveztetett, mely helyen jelenleg is valami régi épületromok maradványi találhatók. Ezen a helyen jelenben is találtatnak a földbe süllyed[ve] egye[n]lő arasz vastagságú és egy kubik láb s fél szélyességű téglák. Ezen határrészt észak felől szegélyezi az úgynevezett Kovászna vize, mely folyam a Kovászna havasából eredvén, onnét vette nevét.
Nagyhomlok, mint a nép nevezi, egyébiránt a homokos föld talanyról régebben, mint okiratokból láthatni, homloknak neveztetett.
Bacsó, hogy honnan vette eredetét, nem tudható.
Malomrét, telepedés idejétől fogva malom lévén ottan a Feketeügy folyásán, onnan vette eredetét, mert ezen közönség terület észak felőli véghatárát a Feketeügy folyója mossa.
Bálintere, honnan vette eredetét, nem tudható.
Felszegikert, onnan vette eredetét, hogy a község felszegi birtokosi [175v] használták, részint szántó, részint kaszáló.
b. Felső fordulóba:
Laczka, egy terjedelmes kaszálórész és szántó. A hely nevét vette lankás fekvéséről.
Nemesrész, nemes családok által birtokolt kaszáló.
Bodmezeje, hasonnevű család neviről neveztetett, kaszáló.
Nád, posványos, nádtermő hely, jelenbe kaszálónak neveztetik vagy használtatik.
Eger, vette nevét arról, hogy egres erdő volt, most kaszáló.

Határhegy alja, egy dombos helyről vette nevét, mely elválasztja a község határát Feldoboly határától, szántó.
Gémvölgye, egy tócsás hely lévén, sok gém tanyászott ottan.
Kiscsere, a telepedéskor cserés erdő lévén, kiirtatott, most szántóföld.
c. Közepső fordulóba:
Donátok, nevét vette régi székely Donáth család nevű családtól, erdős hely lévén, kiirtatott, most szántóföld.
Előhegy vagy *Széplátó*, a hely állásáról vette nevét, minthogy a régi veszélyes időbe őrhelyül használtatott, most szántó.
Horgas alya, az ottan elnyúló földek kanyarodásáról vette nevét, szántóföld.
Árokhát, mellette egy árok jövén elő, magosabb állásáról vette nevét.
Kétpatak köze, két árok közti fekvéséről vette nevét, szántó.
Bánya, onnan vette nevét, hogy mellette egy kőbánya vagyon, szántóföld.
Oltárhegy, [176r] egy kerek domb a falu dél felőli részén. Arról neveztetett, hogy a reformatio előtt egy kápolna volt, melynek romjai máig is láthatók, most szántóföld.
Lőrincz mezeje, privátja Nagyborosnyónak, részint erdős, részint kaszáló. Hogy honnan vette nevét, nem tudható.
Kútárok nevezetű cserés erdő, mely a benne levő kútról neveztetett.
Bagoly parlagja, egy Bagoly nevű családtól vette eredetét, most legelő.
Vagynak a közönségnek több falvakkal közös erdőrészek, úgymint:
Kispatak, hozzá tartozó részeivel, *Komlós*, *Macskás, Bodzás*, *Békás*, *Magos*, *Ölves*, *Domokos*, *Pap tasalya, Madaras*, *Jávoros*, *Hosszúbértz*, *Borbáth* és *Csemernek*, mely utolsó a Harminckét Sepsi községekkel közösön bíratik, részint erdős, részint legelős helyek.
A község territoriumába létező helyek elnevezését, amennyire lehetett, részint okmányokból, részint hagyomány után, amint fentebb is látható, a közönség korosabb egyénei jelenlétekbe kidolgoztatott.

Nagy Borosnyón, október 3-án, 1864-be.

Bede Antal bíró mp.
Bakcsi Domokos jegyző mp.

NYUJTÓD
(ÉS KÉZDISÁRFALVA, KÉZDISZÁSZFALU)

NYUJTÓD

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[178r] Helynevek Nyujtód községből, Háromszék megyéből, Kézdiszékből.
Nyujtód községe vagyon Erdélynek keleti részén, a Székelyföldön, nemes Háromszéken, Kézdiszékben. Nagy- és Kisnyujtód nevezet alatt egy közös bíróság alatti községet képeznek, mezejére nézve semmi különös határ egész Kisnyujtódnak nevezetén nincsen. Kisnyujtód 42 és Nagynyujtód 158 házi számokból áll. Kisnyujtódot Nagynyujtódtól egy mezőrész válassza meg, mely Kishatárok nevezet alatt áll, szántók és kevés kaszálórészletekből, mintegy száz hold területbe.
Ezen helység fekszik a Feketeügy folyamának északi partján, az ojtozi országos útvonal mindkét szélyin, és Kisnyujtódot elszigeteli Szászfalutól egy patak folyama, mely, minthogy Esztelnek falvából foly le, itt is Esztelnek patakának neveztetik. Mindkét Nyujtód az ojtozi vám szorosra vezető útvonal mindkét szélyin hosszan nyúlik szép sorba, az útra kinyíló telkeken jó ízléssel épített, majd mind zsendely födelezetű házak négynyolcad mélyföld hosszan, közbe megépítettelen, puszta veteményesekkel megszaggatva.
Határos keletről Lemhény, délkeletről Martonos, délről Osdola, nyugotról Szászfalu, északnyugotról Szentlélek és Polyán, északról pedig Almás közönség összefüggő mezejével, szép térségen, rónaságon.
Soha [178v] más névvel nem bírt, s hihetően állítható, hogy nevét e szótól, *Nyujtod* (nyújtani), nyerte, mert azon történelmi adat, hogy valaha a székelyek még az Árpád vezérlete alatt kijött magyarok előtt e Székelyföldre az Atilla fiai osztozásával meggyengült hunoktól itt megtelepedtek, a széjetegségekbe rejtezvén, az akkori dakusok által tán nem ismert rónaságokba törzscsoportokba alakulván, itt-ott rabló vagy marhájuk tenyészéből fenntartó életet éltek, szinte vitakérdésen felyüli. Így a törzscsapatokba alakult hunok maradéki egy-egy patak vagy folyó mellett tanyákot ütvén, némileg falvakot kezdettek képezni, s népesedvén erősödni elannyira, hogy a bennlakóknak ellent állhatván, magoknak erővel némi osztályrészt vívtak ki, mit ezen szó, Osdola, igazol annyiba, hogy későn a dák maradékokat oláhnak nevezvén, mintegy parancsolták a székelyek, hogy oszd olá, mert Osdola községének nagy erdőségéhez ma is hét falvak jogtulajdonosok s birtokosok.
Ami pedig *Nyujtód* név származtatását illeti, monda szerint így áll: a fenn említett hun szökevények közül bizonyos törzsfők a Feketeügy vize jobb partján és

a Páncsa nevű hegységoldal végén a több hegyi forrásokból eredő Rétpataka [179r] vagy, amint most nevezik, a Velentze vize közt kezdett egy kis falut építeni, innen ezen épült falucska Lemhénynek északi részén, a Páncsa hegység alján ma is Velentzének neveztetik, ezen szótól származtatva: *Velemte*. Ezen Velemte falva koronként népesülvén, és ősapa fiainak vagy a vele valóknak utasításul adták, hogy a Feketeügy folyamát tartva merjenek letelepülni, honnan származtatható Lemhény eredete, mondván, a törzsfőnök hozzátartozandóinak ezen szót, *lemenj*, így népesült Lemhény.
Azonba szaporodás következtébe nyújtani kellett a telepedést, s így a Feketeügy folyamát tartva Lemhénytől kevés megszakadással népesült Nyujtód, mint a hegységből rónaságba benyúlt törzsfők népfaj-lakhelye.
Így Almás Velentze szomszédságában a hegy túlsó oldalán települt, és valódi neve nem Almás, hanem Állomás, tudniillik telepedés.
Nyujtód községét ma is több eredeti székely családok lakják. Régi családnév volt itten a Nyujtodi, mert a beretzki adománylevélbe 1426-ba mint impetrátor, Nyujtodi Domokos mint szereplő bé van írva. Régi családnevek még Saradi, Donát, Setét, Balog. Élő családok nevei: Csüdör, Jantsó, Kádár, Jakab, Dombi, Szentiványi, Köntzei.
Továbbá, hogy *Nyujtód* közönsége az első település korú, igazolja az is, hogy a [179v] szomszédságában létező több falvakkal mindenütt köz erdőlési joga van, hol hat faluval mint osztozó testvér úgy áll még az erdőségekbe osztozatlanul.
Szentegyháza régi, s még az káptalanba sincs eredetéről adat, stylja nagy régiségre mutat.
Mezeje kiterjed a Feketeügy bal és jobb partjára, de a déli rész nehéz szántó agyagos rétség, régi árkok jellemzése miatt. Hogy valaha erdőség volt, állítható, másként határrésze jó termőfölddel bír, de az egész földterület ezen község birtokában tartalmaz 2556 holdat, melyből rétség van Osdola felől igen lápos. A határrész neve Fazakas mező, de igen sikeráros.
Szántó lábakra osztva, mennyibe rendezve elő, másod, harmad, negyed láb nevezetek alatt. Előfordul ezen szó, Rőnegyed láb, mint a más negyed lábaknál rövidebb láb.
Van Apró osztás lábja, melybe rejlik az osztály név.
Vannak Harmincas nevezet alatti lábak, hihetőleg harminc birtokosa volt, ma többen bírják.
Előfordul Méjárok nevezet, ennek fekvése csavargó vonulatban valaha mesterséges ásást tanúsít, hihetőleg hajdoni birtokosai halastót képeztek, mivel itt-ott rekesztések mutatkoznak. 1628-ba kelt okiratba is már azoknak neveztetnek, de keletezése időszakjára adat nincs.
Van Kisárok, melybe még a vadon korban hihetőleg Beretzk vize csavargott le, mivel ez évben történt nagy áradáskor a Beretzk vize itt ömlött be.

Kelt Nyujtódon, október 1-jén, 1864.

Jancso Emanuell mp.
Kádár Ferentz bíró mp.
Kováts Josef jegyző

KÉZDISÁRFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[206r] Sárfalván, October 16-án, 1864-ben.
Tekintetes dullóbiztos úr!
A magos Kormánynak azon rendeletére, mely a községek biographiája megírását parancsolja, következendőkben vagyunk bátrak jelentést tenni.
Sárfalva községe nemes Háromszék Kézdi kerülete Felső járásában igen szép térhelyen, kelet és északról a hegyek alatt, dél és nyugotról ismét a térben lévő több falvak és Moldovába vezető nagy országút szomszédságában fekszik.
Régi és jeleni elnevezése részint alanti fekvése, részint *Sárfalvá*t két egyenlő részekre osztó *Feketeügy* folyamának gyakran kiáradó hullámai sárt eszközlése miatt lehetett.
A helységnek [sem]mi nevezetessége sincs, mert kicsinysége és topographiai fekvése kitűnő históriai adatokból következtethető emlékeket, úgy bármi egyéb, nép szájából hátrahagyott adomákat nem biztosíthatának.
Megtelepülése a 16. századból datálódhatik. A 18. évszázadban, még 1780 körül, a szomszédságában lévő Szászfalu községével együtt Nagy Nyujtód anyamegyéhez tartozván, a lelki igazgatásra való nézt egy megyét tett. A későbbi szaparodás és anyagiakbani gyarapodás, Szászfalu községgel egyetértvén és kezet fogván, szakasztá el Nyujtódtól.
Három dűlői közül nevezetesebbek a *Felső* vagy *Templom határa*, mely a két község, Sár- és Szászfalu között fekvő, mintegy központon álló templomáról vette nevezetét, úgy a *Kápolnára menő*, *Hosszú hold* és *Rövid félhold* nevezetű lábak, melyek közül az első az Osdola községe havasaiból jövő Kápolna vizéről, 2. és 3. a holdak hosszú vagy rövidségéről neveztettek.
Megint *Rakottya* vagy *Rakottyásnak*, az ottan régentén volt, de mostan kiirtott rakottyabokroktól mondatik.
Kászonlábja, Kászon folyótól magyaráztatik.
Nemesszer, jó és kitűnő jóságú helyen lévő fekvéséről.
Szilfaszeg, *Előmb*, *Mocsár* stb. lábak magokból a nevekből, mint igen könnyen [206v] kimagyarázhatók, minthogy magokkal jelként hordozzák kiös-

merhetőségüket. Régibb és újabb levelek, nép szájából eredhetett adomák egyéb nevezetességekről nem kezeskedhetvén, tisztelettel vagyunk a tekintetes dullóbiztos úrnak alázatos szolgái

Babos Jósef bíró mp.
Nagy Alajos jegyző mp.

KÉZDISZÁSZFALU
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[239r] Pesty Frigyes Magyar Tudós Társasági levelező tag kérésére az Erdélyi Királyi Főkormányszéknek ez évi 6670. számú magos rendeletében a következendőkben felelünk meg.
Az adatgyűjtés kérdőpontjára:
Az elsőre. a. megye – Sepsi Szent György. b. járás – Kézdi. c. szék – Kézdi.
Másodikra. Csakis egyféle neve, *Szászfalu*, mely bír helybéli elterjedéssel, és ösmeretes országszerte. Az egy valóságos *magyar-székely* eredeten kívül semmi más ajkú vagy fajtájú vegyület nem létezett, s ma sincs. (Vallásra nézve az egy római cath.)
A harmadikra. Őseinktől hátramaradott monda szerint az első telepítvény, kerékcsináló lévén, azt fogadta, hogy száz kerék fala mindig rendelkezésre fog állani, melytől kapta a közönség *Százfalu* nevezetét. Következőleg a szászok Brassó vidékére következvén szekerességet folytattak az Ojtozi szoroson Molduva fele, és hogy *Százfalu* útjokba lévén, megromlott kerekeiket itten javíttatták, és a nép nyelvén átment *Szász kerék falazó*nak, s így az idők haladtával, hogy mikor és melyik időszakba lett belőle *Szászfalu*, tudni nem lehet.
Negyedikre. 1500[-asok] végéről és azon innen okirataink tanáltatnak, de régebbiek nem, mivel földünk sanyargatott lakóit a sok idegen megtámadások dühe majd minden régiségétől megfosztotta. Itten az utasítás ellenére is megjegyezni kívánjuk, hogy az 56. szám alatti faház [239v] a felirat szerént mingyárt bétölti a kétszáz évet, a 60. faházról hátramaradt monda négyszáz évet túléltnek nyilvánítja.
Az ötödikre. Honnan népesíttetett, nem lehet tudni, hogy régi, azt elegendően tanúsítja a telekkönyv összeírása IV. száma alatti belső teleken a szántás alkalmával tanáltató *urna*töredékek, mely a régiségnek valós jele.
A hatodikra. Mint fennebb látható.
A hetedikre. Nálunk a forduló nevet mindenik határ viseli, mert a Felső határ 1810-be ősz vetés, 1811-be tavasz vetés, 1812-be ugar. Ezen rendszer neveztetik nálunk fordulónak. Ami a dűlőket illeti, nálunk *láb*nak hívják, melyek semmi különösséggel nem bírnak, például:
a. Előláb, a falu mellett elöl tanáltatik, s arról bírja nevét.
b. Röh, minthogy rövid, azért kapta nevét.
c. Nádramenő, ennek keleti végén nádas volt, ami most nem létezik.
d. Határdomb, kelet és északról Szentlélek és Pojánnal határt vet, azért kapta nevét.
e. Füvesútra menő, egy szép füves úton ütközik a keleti vége.
f. Esztelnek, egy szép keskeny, hosszú kaszálórét, mely az esztelneki erdőn fakadó s több határokon, úgymint Esztelnek, Bélafalva, Poján, Szentlélek és Nyujtódon részint átfutó, részint határt vető patakról vette nevét.

Szászfalu, szeptember 21., 1864.

Id. Jakabos János bíró
Tamás Gergely jegyző

OLASZTELEK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 66. mft.
(Fol. Hung. 1114/57.)

[277r] Helynevek Olosztelek községből, Udvarhelyszékhez tartozó Bardocz székből.
Az adatgyűjtés következő pontokban mutattatik ki:
Elsőbben. Bardocz széke régi nevezetét onnan kapta, hogy Bardocz községe fekszik közepette, Olosztelek, Vargyas, Száldobos, Füle, Magyar Hermány, Kis Baczon, Telekdi Baczon és Bibartzfalva községeknek. A Bardocz név pedig eredetileg onnan származott, hogy sok párduc termett ezen erdős bérces tájékokban hajdon korba, mi igen szép, de ritka vad az állatok sorában, s jobban mondva Párducz községe ennek régi neve. Tovább, hogy Párducz községéről mint középponton állóról kapta a megnevezett kilencfalvi szék a nevét, és Udvarhelyszéktől, mint a Rika erdein belől napkelet felől eső falvak székhelye, elválasztatott, s külön ítélőszéke s királybíráinak saját kebléből birtokos ős székelyektől szabad választhatási joga megadatott, ezt bizonyítja erdélyi nagy fejedelem Rákóczi György s titnoka, Márkusfalvi Mártonnak neveik s ország pecsétje alatt Károly Fejérváron kiadatott, 1635-ben június 13. napján költ címeres kiváltságos levele.
Másodszor. Olosztelek községének háromféle neve van, majd csak egy hangulatú, tudniillik *Olosz Telep*, *Olosz Telke*, *Olosztelek*.
Harmadszor. Hajdonkorban s irományokban, nyomtatványokban, úgy az országos levéltárban Károly Fejérváron is *Olosz Telke* névvel van írva. Legrégibb *Olosz telep*, a jelenkori [277v] gyakorlati neve *Olosztelek*, de szász és román néven a legrégebb iratokba vagy nyomtatványokba sem említtetik más neve.

Negyedszerre. Krisztus születése után a második században már Decebalus hadvezérnek tábor fekvőhelye Olosztelepen volt, mely szép lapályos térség fekvéssel bír különösen dél felőli határai, melyben van *Tekejádzó* nevű határrész helye, holott fegyvergyakorlatot tekével tartottak, s arról van a hajdoni neve.
A volt *Vécervárá*nak éjszak felőli része, Olosztelek lévén az Decebal hadtestének fekvőhelye, innen s határaiból támadtatott, ostromoltatott *Vécer vára*, míg végtére egészen meggyőzettetett, elpusztíttatott. A megmaradott román és dacus népfaj onnan kiűzetett és az nagy Olt vizén átmenekültek, megtelepedtek Augustin falvára, mostani nevén Ágoston falvára, úgy Mátéfalvára és Datkra a Benkő „Transsilvaniaja" szerint: akkoriba az úgynevezett Olt torkolattya – Oltorka –, hol az Olt vize rémséges kőszálak közt folydogál, feldugulva lévén szinte oly széles, mint egy tengerszem, hajókon kelletett átszállani azon vízen a *Vécer várá*ból kiűzettetett román és dacus népnek. Mely nagy helyt feküdt Vécer várának helye szomorú tekintélyű gödrös, homokos, hápahupás, némely része vizenyékes, de termékeny szántóföldnek használtatik a mívelés által mind az oloszteleki részen, mind a baroti határokban.
Ötödször. Legkorábban Olosztelek közönségében lakhattak dacusok, gothusok, románok, hunnusok vagy magyarok az első kijövetelkor 374-be, de annakutána népesíttetett olosz népfajból és szökélyek vagy székelyekből, mert Krisztus születése után 454-be a hunnusok utolsó királya, Atilla halála után a három fiai, [278r] Ellak, Degezits és Irnák a trón elfoglalhatása feletti civakodások miatt elpusztult hunnus népből megmaradott szökélyek, székelyek vagy magyar népfajból a mostani Székelyföld elfoglalására jövén 3000 fegyverfogható, letelepedtek, és ezen családok máig is ős székelyek községünkben régi, 1500-[asokban], 1600-[asok]ban a fejedelmektől nyert címeres kiváltságos leveleik bizonyítása szerint, úgymint a Márko család olosz nép eredetileg, mert nem Márko, hanem Markusz vagy Marko, mi valóságos olosz nyelv. A régi irományokban a Kolonbán család másképp Colonbán, megszakítva Colon Bán, Kállai „Historiája" szerint régen bán volt az elődik, Colon bán pedig olosz hangulatú, és azon nyelven Galambost jelent vagy tészen.
Továbbá vannak *Olosztelek*en még Barta és Bartalis családok, de ez valóságos székely-magyar sejtelmű szózat. Ezen családoknak nincs más elnevezések, régi 1600-[asok]béli kiváltságos leveleikben is annak iratnak.
Hatodszorra. Köztudomásból, hajdonkorból utókorunkra maradt és írott vagy nyomtatott emlékekből lehetett mindezen fenn írtakot történelmek töredékeiből fogalomban még megtartani. Úgyszintén azt is, hogy Olosz Telep – Olosz Telke – vagy jelenkori nevén Olosztelep hajdonában sokkalta nagyobb helyt fekvő és népesebb község volt, mint most. Régiségre is legrégibb a szomszéd, erdő alatt telepedett községeknél, mert a száldobosi és bardoczi nagy népes Colonbán család is oloszteleki Kolonbán családból vette eredeti származását, kiknek 1600[-asok] elein kapott fejedelmi, címerrel ellátott kiváltságos levelik Olosztelekre [278v] van adományozva. Valamint ezen község régiségét az is tanúsítja, hogy 1500-[asok]ba, 1600-[asok]ba a folytonos vészes hadi mozgalmak, hadjáratok s tatárok pusztításakor a Dániel familia udvartelke körül a bardocz széki lakosság erősségeket, várt s kőkerítéseket építvén, abban gyülekezett, védelmi helyül azt használta. Mohosult romjai még máig láthatók.
Ezen községet s lapályos térségű határait erdős bérces hegyek környezik, távulból a több szomszéd falvak (mint erdő alattiak) annak birtokos tulajdonosai, minek okából nagyon szűkös faizásban s marhalegeltetésben oloszteleki községünk.
Még Olosztelek nagyobb területiségét s régiségét mutatja a falun alól mintegy ezer ölni távolságra eső Kereszt alszeg nevet viselő hely, igen a Tanorokban csak ott közel lévő gyümölcstermő és szilvafák. Igen ottan a malomnak a helye s Gálné háza helye. Igen a falun kívül napkelet felől a Follyósó pataka által kimosott ház-talpfák. Igen a falun felyül a Barta pataka és Vonyáné nevet viselő házhelye.
Hetedszer. Olosztelep vagy Telek határában előforduló többi topographiai nevek e következők:
a. Az alsó határunkban *Barot hegye* s *Barot hegye alylya*, ezek eredeti neveket onnan kapták, hogy Barottal szomszédos Olosztelek, s Barot felől esik ezen határrész. Ezen határrészen menyen által a Barotra Olosztelekről az ország útja, szép térséges, jó termő szántóföldek.
b. Azon határrészben van *Tekejádzó* nevű hely, mely a legrégibb contractusokban is [279r] azon néven iratott örökké, szép térséges, jó mívelhető szántók. Ezen hely eredeti nevét onnan kapta, hogy fegyvergyakorlatra (exercirozásra hadakozások idein) kijelölve lévén, a tatár hadvezér ottan tartotta a fegyvergyakorlatot tekével, mint arra alkalmas szép teres helyen 1600[-asok] elein, midőn Zsigmond király[62] alatt Molduvából béhozattak Erdélybe, hol szörnyű pusztításokot tettek. Fekvése táborának volt Oloszteleken s Tekejádzóban, innen jártak szét több szomszéd falvi községekbe rabolni, ekkor pusztíttatott el Fülén felyül az erdők közt eső Dobófalva is.
c. *Őriszélly* vagy Őrsereg széllye van Tekejádzó mellett belől, ezen határrész kapta nevit onnan, hogy a régen eltölt időkben veszélyes hadjáratokban őrsergek tanyáztak ottan, mi a 4. pont alatt a Vécer

[62] Valószínűleg: Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem.

vára elpusztításakori emlékből is, úgy a tatár hadtest ottani fekvéséből bizonyos hagyomány.
d. Ott van *Magyarós kút allya* és *teteje* nevű hely, mi arról neveztetett, hogy azon kerek marton magyaróbokrok s a mart alatt források, kutak vagynak.
e. Ezen határrészben van az úgynevezett *Fingo borvíz*, mely arról kapta eredeti nevét, hogy laxáló, széltakarító ereje van, sérvéses embernek és arena ellen hasznos orvosi szer. Még 1600-[asok]ban is fejedelem Bethlen Miklós[63] használta a nő[j]e számára betegségében, mit a Márko család levelei közt láthatni.
f. Ezen határban van *Délre menő* nevű hely, ez eredeti nevét onnan kapta, hogy a szántóföldek ottan mind dél felé nyúlnak lábbal, és a Barotra járó út is ottan dél felé menyen által.
g. Mind a felső, mind a közepső határban van *Középláb* nevű hely, mely arról neveztetett, hogy a határ közepiben vagynak azon [279v] láb földek.
h. *Őrhegy* nevű hely jelenleg szántó, termő határrész. Kapta eredeti nevét onnan, hogy azon hegyen hadakozások idein a régi fejedelmek és tatárok pusztításakor az őrsergek őrt állottak, mert onnan az Olt torkolatjáig és a szomszéd helységekbe és határaira mindenüvé el lehetett látni.
i. Az *Orosz útnál*, ez onnan neveztetik, hogy a *Rosz útnál*, így volt régen neve jobban mondva. Itt járnak az erdőre s határrészekre ki, a csordanyájak is itt járnak ki Olosztelekből az erdőre. Mi valósággal rossz út.
j. Vannak még határrészi nevezések itten, tudniillik *Horgas*, mivel a lábföldek ottan horgasok.
Vápapatak, mivel a patak ottan vápán menyen bé.
Kis Vargyas köze, mivel Olosztelek és Vargyas között esik.
A *Nyilak*, mivel ottan nyíl kaszálók és szántók vannak. A Nyilaki borvíz is ott van, s a határőrök nyilakot használtak védeszközül, sőt hadi gyakorlatban is azt, melyet a méltóságos Dániel család kiváltságos címeres leveléből láthatni 1500[-asok] elein. A címere egy gólya, annak a nyakába belélőtt nyílvessző.
Van még *Alsó* és *Felső Tanorok*, mert azok szénát termő tanorok.
Nyíres allya, nevét onnan kapta, hogy magosabb helyt felette nyíres ciheres van.
Kurtapatak, nevét abból kapta, hogy rövid a folyam helye.
Rakotyás pataka és *Rakotyás oldala*, mivel az eredetinél rakottyás bokros hely volt.
A *Szálas*, mivel szálas erdőből áll.
Egres, mivel azon patak mellyéke egerfákkal teljes.
Dungópataka, erről a bibarczfalvi elöljáróság fogalmaz.
Petre motsára, nevét onnan kapta, hogy egy Petre nevű embert, régen ottan [280r] utazván keresztül azon erdős ciheres közt, megöltek a rablók a nála tanált kincsért.
Amellett van a *Fejmosó kút*, ez a nevit onnan kapta, hogy minden évbe május első napján számos nép gyülekezett oda, részint mulatság, időtöltés tekintetéből, részint akkori gyakorlati hír szerint mindenki a feje megmosása végett, hogy azon évbe a feje ne fájjon, gyógyszer gyanánt használtatott annak a kútnak a vize hajdon.
l. Még végre van Olosz telep vagy Telek határában napkeletre a községtől fél óráni gyalogmenetű távolságra egy torony formára felemelkedett hegy, melyet *Tortoma tető*nek hívnak, sűrű cserebokros ciher fedi. Annak napkeleti felőli aljánál öszveütközik az oloszteleki, bibarczfalvi és bardoczi három határok szögletei egy halmon. Ezen *Tortoma tető*ről való rege nagy figyelmet érdemel, mert ugyanis a sajátságos nevit onnan kapta, hogy azon tetőről az egész erdővidéki tartomány megtekinthető, és inkább az *Tartomány* volt a hajdonkori neve. Jelenben romlott hangon mondják Tortomatetőnek, és jobban mondva *Tartomma*, mivel sok régi *scitha kincs*eket tartalmaz magában elásva azon hegy, így is hívják jelenleg.
Ezen *Tartomma tető*től napkelet felé valami kétszáz ölni távolságra hét halom, mintegy ölni, valamivel több magosságú kerek mohásult fedezettel földből, miről a töredékek regéi azt beszélik, hogy midőn a magyarok másodízben 744-be Scithiaból kiindultak, 899-be Magyar országba béérkeztek, a hét vezérek, Almus–Eleud–Kund–Ound–Tosut–Hubat–Tuhutumnak azon *Tartomma* tetőn járások, táborozások jegyéül és emlékéül ásattak, rakattak földből, nem kőből azon hét halmok.
[280v] Mely emlékjegyek valódiságát tanúsítja az is, hogy hat évvel ennekelőtte egy juhászbojtár azon hegytetőn a földben régi schita kincseket, arany vesszőköt, arany láncot, ezüst karikákot üstbe helyheztetve talált, melyet mostani királybíró tekintetes Székel Elek úrnak bémutatott, ki is elfogadván azon darabokot, s némelyeket Kolozsvárra, onnan Pestre a Magyar Tudós Társaságnak felküldött a megszemlélés és kihíresztelés, hírlapokbani béiktatás végett. Melyeket az ezeréves régiség, az idő, a rozsda földben megemésztett ugyan, de amint tudatik, dévai Váradi úr több tagokkal, mint a bányászattal esmeretes és a Magyar Tudós Társaság tagja, a régi *celta* vagy *scitha* kincseknek esmert lenni az anyagáról, cirádáiról, írott jegyeiről. Mely ezen pont alattiakot a történelmek hagyományaiból ha éppen világoson nem is olvashatni, de a Héthalomra nézve bizonyítékul szolgál ezen *scitha* kincsek tanálása Tortoma tetőben, hogy ott nagy vezéreknek kellett járni. Ezen hegyben máig is számtalan lyukakot ásnak bé kincsek tanálhatásáért.

[63] Valójában: Bethlen Gábor erdélyi fejedelem.

m. Van az oloszteleki reformata ecclesiaban lévő toronyban egy gyönyörű hangú harang, valami három mázsa nehézségű, ezen a körüliratot több nyelveket tudó mívelt emberek szemlélték, de elolvasni nem tudták, míg mégis végre kitanálták, hogy gothus betűkkel a[z] van idegen nyelven arra írva, hogy *Szent Márton tiszteletére öntetett 1207*, alig esmerhető betűkkel.
n. Van itten Olasztelek mellett lefolyó Kormoslangos vize, mely eredeti nevét onnan kapta, hogy Kormos bércéről, bükkös, fenyves erdőből kezdődik a folyama, korom színe azért van, hogy fenyves, bükkös, egres erdő között folydogál, csakis köveken. Itt alatt többféle [281r] nemű fejér halak, márna, balint, zsemle, menyhalak teremnek bővséggel ezen vízbe, fent az erdők közt pisztrang is terem, mely veres pettyegtetésű.
o. Utoljára megjegyezni való az is, hogy Olosztelek határaiban seholt kőbánya vagy csak építésbe megkívántató kövek sem tanáltatnak.
Ezen adatgyűjteményt szedte rendbe s fogalmazta

Olaszteleken, október 7-én, 1864-be.
Kolumbán Mózes községi bíró
Bartha Miklós jegyző

OLTSZEM
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[180r] Helynevek Oltszem kösségből, Háromszékről.
Először. Ezen község van Háromszéken, a Sepsiszéken.
2. E községnek van csupán egy neve, Oltszem, így ismeretes országszerte.
3. E községnek nem volt soha más neve.
4. E község úgymondva öröktől fogva fennáll, kezdetét nem tudhassuk.
5. E község népesült, amennyire tudjuk, a székely nemzet megtelepedésekor, ugyanazon ajkú népből.
6. E község Oltszem nevet kapta volt azon okból, hogy hol az Olt vize Háromszékre vagy Sepsiszékbe béfoly, az első falu Oltszem.
7. E község határába eléforduló nevek, például a *kaszálók*nak:
Gyepü, Daczo, Sütő töve, Szent János, Gát eleje, Csíkos kert, Szépmezeje, Deme, Kőhányás, Bokáskert, Hosszúrét, Malom pataka, Gyertyános, Lókert, Patak oldala, Gyerő, Lapijas, Torok.
A *szántóföld* résznek:
Vármege, Hídajja, Felsőerdős, Alsóerdős, [180v] Mocsár, Orotás, Nagyág eleje, Nagyág cseréje, Nagyág mezeje, Kányás, Köveshágó fele, Kurta töve, Borsóföld, Kétútköze, Kistér, Télfa, Cserealya, Hosszú, Gyerőpataka melléke, Almafa, Átal, Magosmak fele, Völgy, Sásramenő, Büdöskút, Déllető, Csutakos, Kicsinyír, Torokárka, Telek, Sándorkút, Tóhát, Tóhely, Völgy köré, Kishegyed, Templom megett, Házfele, Középlább, Kertszeg, Kútfele, Avastető, Torda, Kocs cseréje, Zalányhegy, Hatholdcsere, Dombi, Folyastó, Horgass, Simon fele.
Erdők nevei:
Kopacz, Kétárok köze, Malompataka bikke, Erdősverő feje, Nagyág orra, Lukács, Nagyavas, Gyerő feje, Fodorútja, Farkasveremnél, Háportyás, Orozat.
Legelők nevei:
Lukács, Kurta pusztája, Gyerő pusztája, Malompataka pusztája.
Folyóvizek:
A Olt vize átfoly a határon.
Patakok vagynak:
Tordapataka, Gyerőpataka, Torokárka, Nagyágpataka, Barnapataka, Erdőpataka, Malompataka.
Nevezetes hegyek, tók, posványos helyek, fürdők, bányák nem [181r] léteznek e község határán.
Hogy a leírt nevezések honnan vették eredeteket, nem tudhatjuk, de amennyire visszapuhatolódhatunk, mindig csak azon elnevezések voltak.

Kelt Oltszemin, 1864-be, október 24.
Rápolti Mozes jegyző mp.

ORBAITELEK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[251r] Nemes Háromszék, Orbai alszék Közép Dullói járásban kebelezett Telek község és határrészei leírása.
Először. A *helység* jelenlegi nevét onnan kapta, mivel fekvése helyén a tatárjárás előtt a környékben lakó barátoknak majorjok, telkek volt, és még kápolnájok is, és a lassankénti népesedés által falu alakulván, a *Telek* nevű falu nevére változott át, mi még eddig megtartatott.
Másodszor. A határrészek elnevezései:
a. *Kápolna*, nevét azon helyen feküdt kápolnáról kapta, melynek alapzatából máig is követ és téglát hág fel a szorgalmas földész ekéje.
b. *Festék*, ezen helyen, míg lápos volt, oly füvek termettek, melyet a köznép festésre használt, de miután a hömpölygő Feketeügy e rétet kettéhasította, és magának mély medret ásott, a füvek elvesztek, és a festék név a rétre ragadt és maradt.
c. *Sóványponk*, ez oly sovány fövenyes hely, melyet mikor az Ojtoz, vagyis a Nemere szél fúni kezd, mind elhordja.
d. *Kereknád ponkja*, ezen ponk és hely nevét onnan vette, mivel egy tó feküdt ott, kicsi részben máig is látható, és ezen tóban gombolyag kerek nád termett s termik máig is.

e. *Porsoltok ponkja*, ez hely neveztetett el onnan, hogy itt Porzsolt nevű embereknek nagy birtokok volt.
f. *Farkasverem*, ezen helyen régen farkasverem volt vésve, hol a nép farkasokot fogott.
g. *Fenek*, ezen hely a régebbi időkben járhatatlan, vizes hely volt, de a nép szorgalma által kiszáríttatván, a népet gazdag terméssel örvendezteti.
h. *Halom*, ez egy, a határ közepén felemelkedett domb, és a körülötte fekvő hely is dombnak vagy halomnak neveztetett.
[251v] i. *Tőgát*, a határ szélén egy kis ér foly el, és esőzések alkalmával ki szokott dagadni, és hogy ezen víz ne folyjon szerte, földből gátat csinált a nép elébe, és a hely is onnan kapta nevét.
k. *Avas*, régebben csereerdő volt, és avas névvel nevezte a nép, melytől kapta a hely is a nevét.
l. *Hosszúláb*, ezen a helyen feküsznek a község leghosszabb szántóföldei.
m. *Ördöngös tova*, ezen hely elnevezésére egy máig is meglévő tó adott alkalmat, mivel ezen tó oly veszedelmes, hogy ha a szarvasmarha farkaséhsége csillapítására belőle harap, a füvén találtató ártalmas bogarak elnyelése miatt az elveszéshez közelebb van, mintsem hogy megmaradna életben.
n. *Rét eleje*, ezen határrész fekszik a kilyéni méltóságos Székely urak nagy kiterjedésű birtokjok előtt, mely ennekelőtte kaszálóhely volt, de a közelebbi időben felszántatott, s jelenleg gabona termeni használtatik.
Miután elődeinktől irományok nem maradtak, a helység és annak határrészeiről csakis a traditio által tudunk egy részéről egy keveset.

Telek, szeptember 14-én, 1864.

Fazakas Sándor bíró
Péter Ferencz jegyző
Bitai Imre esküdt
Székely József esküdt
Hatházi András esküdt
Zakariás András esküdt

OZSDOLA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[186r] Helynevek Osdola községből, Háromszék megye Kézdi fiókszékéből.
Ad 1. Osdola tartozik Háromszék és Miklósvárszék egyesült megyéhez, Kézdi fiókszékhez s annak Felső járásához.
Ad 2. Helybéli és országszerte ismeretes neve egyedül Osdola.
Ad 3. Hajdoni neve a községnek régi szájhagyomány szerint Oszd oda vagy Oszd óla lehetett, miből később Osdola név lévén, a 6. pont alatt erről bővebb íratik.
Ad 4. Nem lehet tudni a régiség miatt, hogy mikor említtetik legkorábban, azonban bizonyosnak vehető, hogy egyik a legrégibb telepítvények közüli.
Ad 5. Népessége a hunok béjövetele korából származott, pár oláh család a szomszéd helységekből ezelőtt kevés idővel származott ide bé.
Ad 6. Köztudomásból és szájhagyományból tudva van, hogy midőn ősapáink Erdélybe béjöttek, Oszd nevű vezér [186v] ütötte fel tanyáját itten, mely a vezér nevéről Oszd-olának neveztetvén akkortájban, később lett az elnevezésből Osdola, de hogy mikor, az nem tudható.
Egy más szájhagyomány szerént hun ősapáink béjöttekor a fővezér parancsolta volna Oszdnak, hogy itten telepedjék le, az meg is telepedett, mindenesetre tehát Oszdról keletkezett a község neve, de biztos adattal szolgálni lehetetlenség az idő régisége és irományok nem létezése miatt.
A helység kezdetéről még szájhagyomány után az tudatik, hogy régi korban egy hatalmas, Sultán nevű birtokos telepedett volna le egy forrás mellé, mely jelenleg szép kút gróf Kuun László jószágán találtatik, az ezen kút, közelében tanáltató régi kőházomladék lett volna lakása, mely lakás a jelenleg fennálló templommal folyosó által volt összekötve, melynek egyes maradványai ma is láthatók. Hatalmas úr [187r] és tetemes birtoka lévén, fiúgyermekek hiánya miatt Osdolán levő jószági a gróf Kuun családra leányával ment át, az ő elhalálozásával pedig neve is kihalt.
Osdolának 2000 lélekszámot felyül haladó eredeti székely népe csupán a tiszta magyar hangozatú kiejtéssel beszél, más nyelvet nem tudván. Mintegy kétszáz lélekszámra menő görög nem egyesült vallású lakója is inkább magyarul beszél, s vannak köztök többen, kik románul nem is értenek.
Ad 7. Osdolának határrésze három fő részre osztatik és neveztetik, úgymint Alsó, Közép és Felső határ, mely határrészek újból számos apró tájnevekkel bírnak, példának okáért Falu alya, Fejér kép láb, Komlóskert láb, Egerszeg, Rakottya, Kétvíz köze, Zsemlék széle, Tókháza, Erszélye, Perjés pad, Kerektó, Kőszer, Vétszer, Hosszúláb, Kútra menő, Málnás oldala, Kishegyre menő láb, Óriás kőláb, Kurtaláb, Kükürcsös láb, Kisnyír láb, Körtvély láb, Marton lábja, Nagy kerülő láb, Páljános tova lábja, Papkertje lábja [187v] és Óriaskőre menő láb, utóbbinak keleti ponkos részén egy nagy kőszirt lévén, kenyérformán teteje béhorpadva. Közbeszéd róla, [hogy] egy óriás oda leülvén, benyomta nehézségével a kő tetejét.
Osdola mezei határosok Sárfalva, Hilib, Nyujtód, Lemhény és Kézdi Martonossal, mely falvak délről kezdve nyugot és északra vonalra félkört képeznek körülötte mezejekkel.
Erdőrészi szép és nagy kiterjedéssel bírnak, melyekből két patak keletről nyugotra folyva a falut két hosszú

részben metszi keresztül, úgymint egyik Kápolna víz néven a déli és a másik Nagy ág vize néven az éjszaki felét, amely két víz Sárfalva közelében a Feketeügybe ömlik.
Osdola falvája villa formája alakban feküdvén, Nagy ág vize onnan vette eredetét, mivel azon része a falunak, hol azon patak lefoly, nagyobb, mint a más része. Kápolna ág pedig onnan eredhetett, mivel régen a kápolna azon részhez volt közelébb.
Erdős részeinek, hegyeinek mind magyar hangzatú nevei vannak, úgymint
Nyulató, közel lévén a faluhoz, a [188r] nyúllesőből eredhetett.
Veres csere, Fergető kútra, Meleg oldal, Szék veszes ág, Nyáros orr, Láros. Várbércz, meredek oldal lévén. *Kettős gombja,* szép hely. *Bikkes orr, Csiános, Két ág, Lupej, Kishavas, Égés, Sántz, Kerekbükk, Hegyes hegy. Kőallya*, ennek nyugoti oldalán tanáltatik egy földalatti üreg, melyről azt beszéli a monda, hogy azon hajdon a föld alatt a szomszéd moldvai havasok túlsó végéig kijutni lehetett.
Tanáltatik ezen többnyire béfüggő erdőségeken egy patakos hely, mely gyémánt forma és idomú apró kövecskéiről ösmeretes, ezen patakot Magyaros pataknak nevezik ma is. Ezen kövek fejér üveg színűek, többféle szögletes, hosszúkás formával bírnak, s béfoglalva fejér színököt és csillámlásokot megtartják. Kőben ezekben tanáltatnak kisebb és nagyobb mértékben, de esőzések alatt ki is mosulva a földből, csillámlásuk által úgy is megtaláltatnak.
Havasai: Nyáguly, Mussát, [188v] melynek északi oldalán ered az úgynevezett Ojtoz vize, mely Moldovába folyik bé, s mely jóízű pisztrángairól ösmeretes. Kis Karulyos, Nagy Karulyos, Lipse, Kovátsponk, Vajda asztala, Sóbércz, Jáhoros, s a többi nevezett alatt jönnek elő, mely elnevezések eredetéről azonban adatok hiányoznak.
Továbbá havasai szomszédosok keletről a Moldovai havasokkal, délről Beretzk és északról Gelencze havasaival.

Ozsdolán, 1864. október 14-én.

Fábián István jegyző s. k.

PÁKÉ
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[192r] Páké helység eredete és nevezetességei szájhagyomány után.
Páké helység fekszik Háromszéken, a Sepsi Szent Györgyi kerület, Orbai egyházmegye, királybírói Közép járásban.

E helység mostani nevén kívül máson nem fordul elő sehol, s *Páké* név alatt ismeretes a vidékben úgy, mint országszerte.
A helység hogy mikor említtetik legkorábban, erre nézve, amennyire a helység levéltárában nyomosulni lehet, több mint hatszáz évig visszamehetni, azonban a szájhagyományok eredetét még jóval előbbre teszik, s vizsgálva a történelem egy non adatát, melyet ide iktatunk, a traditio igenis nagy valószínűséggel bír.
A helység hogy honnan vehette nevét és eredetét, erre nézve a traditioban két különböző ugyan, de egyidei és alapú vélemény él, s mindkettőre a történelem utal.
A keresztes háborúk alkalmával egy német Jeruzsálemben a zarándokok számára egy kórházat s emellé egy kápolnát építtetett Szűz Mária tiszteletére. Később sokan szánták magokot e kórházban a betegek ápolására, s ezek egy Valdpot Henrik nevű ember fősége alatt egyesültek 1191-ben, s neveztettek Keresztes urak Szűz Mária lovagjai, közönségesen német lovagrend névvel. Ezen szerzetesek egyszersmind katonák is voltak, kellvén akkor a pogányok [192v] ellen harcolni. Azonban fegyveröknek kevés sikere lévén, szerencséjök biztosabb megalapítása végett Európába jöttek. Így jelennek meg, alakulásuk után mintegy húsz évvel Erdélyben is, az ország délkeleti véghatárain. A háromszéki székelyek, mert ekkor már s jóval ezelőtt is Háromszéket székelyek lakták, az 1211. évben egyszer csak látják, hogy szomszédságukban a Barczán valami szerzetesek jelennek meg, s kezdenek mindenféle várakat emelni. II. Endre király a fölébb említett évben sok adományokkal és kiváltságokkal halmozta el a német lovagrendet. Így ők lassanként annyira gazdagodtak és hatalmasodtak, miszerint nemcsak a királytóli függést próbálták, a pápa is biztatván őket, megtagadni, sőt birtokjuk területét mindenfelé, s így Háromszékre is nagymértékben kiterjesztették. Így építettek Orbaiszékben a mai Barátostól nem messze egy és talán még több várat is, s váraikot többnyire vizenyős és posványos helyekre emelték, hihetően azon előre való számításból, hogy ha netán ellenséggel kellene megküzdeniök, annyival könnyebb legyen a védelme, s annyival nehezebben közelíthessen hozzok ellenség. E várak körül a vizenyősség miatt természetesen sírokat ásni lehetetlen lévén, oly helyet kellett a lehető legközelebb választani, hová halottjaikot eltemethessék. Minthogy pedig ily [193r] hely a mai magasabb fekvésű *Páké* helység helyén volt, ide szállították halottjaikot,[64] s minthogy e halottakot mindig amaz ismeretes latin mondattal hagyták el, „requiescet in pace", a *pace* nevezet a helységre ragadott, miből aztán nagyon könnyen lehetett és lett *Páké* nevezet.

[64] Oldalszéli megjegyzés: „kutak és pincék ásásakor ma is találnak embercsontmaradványokat".

Ez egyik, szájhagyomány utáni vélemény.
A másik ugyancsak az említett szerzetesekkel van összeköttetésben, tudniillik elhunyt írónk, Vida Károly tesz nagyon rövid említést arról, hogy „bakhi" ethiopi nyelven annyit tesz, mint város. A vélemény szerént ebből lett volna aztán *Paka*, *Páka* és később *Páké*, melyet ismét ama szerzetesek hozhattak Jeruzsálemből, s ragaszthattak e helységre, mely nevezetet csak a rövidség és könnyen kimondhatás kedvéért is akkori lakosai elfogadhattak, s hihetően el is fogadtak, ami annyival inkább hihető, mert máig is a helység egy utcája Potyon város név alatt ismeretes.
Hogy melyik legyen a két vélemény közül igaz, nem bizonyos, valamint sem egyiket, sem másikat teljes bizonyossággal nem állítják, de a szájhagyományok után ehhez kell ragaszkodnunk, míg valaki jobbról meg nem győz.
Helységünk nevezetességei közé tartozik egy darab kaszálórét, hol most vizenyős hely van ugyan, de hajdan rengeteg erdőség [193v] emelkedett, ahonnan épült egy úgynevezett harangláb, mely közel két századig állott fenn, s mely harangláb egy részéből állnak fenn máig is a belső telkek kapulábjai. E hely ma is Cserefának neveztetik, egy kissé délre Pákétól. Ma már nincsen ama cserésnek semmi nyoma, csak névben él. Ilyen az úgynevezett Eger eleje, itt is hatalmas egerfák állottak egykor, ma semmi nyoma.
Van helységünk határán még egy határrész, mely *Farkas* név alatt ismeretes. Itt is, amint mondják, farkasok tanyáztak egykor, mert tele volt a hely mindennemű bokrokkal, ma már meglehetős jó szántóföld.
Még egy körülmény fölhozandó, ami ismét arról győz meg, hogy helységünk igen célszerű temetkezőhely lehetett. Az tudniillik, hogy régebb patakjaink mind más helyeken, mégpedig messze a helységtől folytak, és csak később, talán emberi kezek hozzájárultával vették irányukot a helység felé. Ilyen a *Kovászna* és *Papolcz* vize.
Helységünket eredeti scytha székely nép lakja, mely a népvándorláskor jött, és szerzette vérrel, s úgy települt ide meg a Székelyföldre. Így szól erről a történelem, így a szájhagyomány és a mi hitünk. Azonban akkor őseink szétszórva települvén meg, a traditio szerint kis helységünkben négy fő család foglalt magának állandó lakhelyet és lakást.
[194r] A családok nevei Sándor, Mórius, Tamás és Vida néven ismeretesek. E négy fő család közül egy, a Morius merőben elpusztult, a más háromnak utódai alkotják ma is községünk lakosságának igen nagy részét. A többi családok azok után települtek be a szomszéd helységekből, és ma már helységünket mintegy hatszáz lélek, ötven-hatvan törzsökös székely család s ugyanannyi más helyről települt lakja.
Helységünknek tudtukra egyéb megemlíteni szükségesnek látszó nevezetességei nincsenek, és ha vannak, azt csakis a jövő és mélyebb kutatások s vizsgálódások deríthetik föl.

Páké, szeptember 12-én, 1864-ben.

Sándor Mihály bíró mp.
Vida Bálint jegyző mp.
Szabó Lajos mester
Tamás Beniam esküdt mp.
Kelemen Gábor esküdt
Albu Antal
Vida Mihály
Csekme Ferentz

PAPOLC
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[190r] Helynevek nemes Orbaiszék *Papoltz* község[ben], mely esik Háromszék délnapkeleti részében, Orbaiszéknek Alsó kerületi járásába.
Neve régebbi időktől fogva *Papoltz.*
Vagy[on] három ugarszerrel használható szántás alatti határrésze, úgymint:
a. *Felső határ*. Ebben vagynak határrészek:
Csigolya, mely régebben csigolyás hely volt, és kitakarítás útján vette nevét.
Csuszmalma, hol régebben Csusz nevezetű birtokos embernek malma volt, de elpusztulása után is a helyre reámaradt a név.
Bokros oldala, ez is bokros helyből irtatván, nevét vette onnan.
Botos allya, nagy botos végű cserefákot ástak, és arról nevét vette.
Asztagláb, ez régebben asztagrakó hely volt, az mik ottan el is pusztultak, ez nevét vette erről.
Kőrös cseréje, ez a rész vagyon Körös felől, és régebben csakis bokros hely volt, s lehet, hogy Körössel közös is lehetett.
Csaholy, ez régebben tanya volt, ahol marhákat tenyésztek, és azok körül kutyák voltak, akik csiholtak s ugattak, erről lett csaholy.
Második határrész:
b. *Közepső határ:*
Nagy tó mellyéke, az nagy tós hely volt régebben, az mi most is kevés részbe tós hely.
Rákos, ez az ős világba bő ráktermő volt, ahol jelenleg víz foly, s környéke kaszálással használható.
Jákobb halma, e nevét vette egy rosszféle Jakabb nevű[ről, aki] kártévő ember volt, akit ezen a helyen végeztek ki, s nevét vette a halmáról.
Nyír, ez nyírfát termő hely volt, mi aztán kiirtatván, szántással használtatva Nyírnek neveztetett.
Hosszakba, itten a földek mind hosszú lábakba vagynak osztva, miről nevét vette.

Harmadik határrész:
c. *Alsó határ:*
Szegényszer, ez nagyon gyengén termő határrésze volt [190v] falvánknak, mi szegényül termett, s lett belőle szegényszer.
Kígyós, ezen helyen ősidőbe a Papolcz folyója járt, s mint a kígyó, oly tekervényességgel, mi azután egyenes vonalba vétetett, s lett belőle Kígyós nevű határrész.
Eger, itten nagy posványos, tós hely volt, azmi körül tíz-tizenkét colra faragható egerfák voltak, melyből még ma jelenleg is vagynak olyan házak, melyeknek gerendafájok azon helyről vagyon. A tavába oly menyhalak termettek, hogy két s három font májok volt. Ami azután kiszáríttatott s szántással s kaszálással használtató.
Bikk alya, ez egy bikkes hegyes erdő alatti rész, mely az felette levő bikkes erdőről vette nevét.
Sillye, ez régi ős világba elsüllyedett posványos hely lévén, kiszárítás után Sillyének neveztetett.
Negyedik határrész, mely *kaszálás*sal minden évben használtatnak:
Simon bíró, nevét honnan vette, nem tudatik.
Holt Kovászna, itten régebben a Kovászna vize járt, s mikor onnan elfogatott, a vize árka maradott Holt Kovásznának.
Csikos ér, ez az ősidőkbe posványos tós hely volt, azhol a csik legnagyobb bővségibe termett, s kiszárítás után kapta nevét Csikos érnek.
Nagy rész, itten a kaszálók a leghosszabb nyilakba vagynak, mi miatt nagy részeknek tetszenek, s ősi időkbe lehet is, hogy nagy rétek voltak, miről Nagy rétnek neveztetik jelenleg is.
Erdőrészek:
Láho oldala, ez honnat vette nevét, nem tudatik.
Köz, ez közös erdő volt a birtokosokén kívül, azmibe csakis közösön volt szabad az erdőlés és legeltetés.
Rosdás, ennek kénköves vize vagyon, mely közötte elfoly, s magába mint a rozsdás vas a követ is megsárgítja, [191r] miről nevét vette.
Ebhát, melybe Kis familiának irtások vagyon, s arról Kisek orotása, mely legelőnek használható.
Medvefej, hol az ős világba nagyon sok medvék tanyáztak, azhol pusztítás útján, egy medvefejet találván, Medvefejnek neveztetett.
Jáhoros, mely az benne tanáltató sok juharfáról vette nevét, Jáhoros.
Ménesbértz, ez nagy kiterjedésű havas, hol az régebbi időbe nagy ménes csordák legeltek, miről ménes bérc nevet kapott.
Fejér bikk, ez az benne tanáltató fejér hajú bikkfákról, mivel egyébbféle fa jelenleg sem tanáltatik.
Mogyoróbokor, ezen havason sok mogyoróbokor volt, az jelenleg ugyan kipusztult, de az ősidőbe bővön volt, s nevét innen kapta.
Ketske feje, eztet a régebbi időkben sok őz léte miatt, azmik mind a kecskecsorda úgy járt[ak], s ezért nevezték, hogy a kecskék fejek ottan vagynak.
Nagy Mihály széke, itten egy Nagy Mihály nevű ember ülőszéket készített, s mikor a távolsága miatt oda kiért, nyugvás végett leült, miről vette nevét, hogy a Nagy Mihály székinél vagy Nagy Mihály széke.
Csorja Balás. Ezt a helyet Csorja Balás nevű ember nagyon erdőlte, azhol meg is holt, s róla neveztetett Csorja Balásnak.

Papoltzon a korosabb emberek tudomások és hallomásából öszveszedte október 2. napján, 1864-be
Kis Dénes birtokos és helybéli jegyző mp.

PETŐFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[202r] Helynevek Petőfalva községből, Háromszék Orbai fiúszékből.
Petőfalva, mint 360 lelket számláló falu, fekszik Háromszéknek Orbai fiúszékében, a Közép dullói járásban, Orbai fiúszéknek nyugoti szélén, a Feketeügy folyam közelében, Zabola falvától mintegy ötnyolcad mértföldni távolságra.
Ezen kis falu régebben íratott Petheöfalva, Pettőfalva, 1740 körül és azon innen Petőfalva.
A régi földabroszokon Pethőfalvát láthatni Domokosfalva mellett.
Hogy Domokosfalva létezésekor (mely a tatárjárás alkalmával pusztíttatott el) megvolt-e Petőfalva? Nincsen bizonyos adat.
Ezen falu kezdetben major lehetett, éspedig Zabolához tartozó.
Eredetét vehette *Pető* felvigyázótól, mert Pető család ma is létezik Kézdiszékben, Karatnán.
[202v] Vannak több alhatárrész-nevezések, úgymint:
a. *Borkút*, ezen hely borvízforrásokkal bővölködik, vagyon egy fortyogó, mely a tehetetlenség miatt parlagba sínlődik, pedig a szembetegség gyógyítására nagy hatással van.
b. *Tőfeje*, hajdon halastó, mint regélik, Haralyban vagy Haraly körül volt veres barátok, vagyis német lovagrend tulajdonuk, később a híres Basa Tamás, Háromszék akkori főkapitányának sajátja, most községi legelő.
c. *Liget*, itt szép cserefák díszlettek, most szántóföld.
d. *Szent János*, ezen hely az úgynevezett veres barátok által Szent János tiszteletére szentelt hely volt, ahová búcsútartás végett az erőd széliből lejöttek, és
Szegdomb, ezen szántóhely, ékszeg alakot képez.
[203r] Végtére ezen kis falu még megemlítésre méltó temetkezőhelye iránt, ahol a hullák és koporsók

hosszas ideig épen megmaradnak. 1818-ban a torony alapja ásatásakor egy oly temetkezőhelyre tanáltak, amelyben hat-hét lábnyi magos hullák szakállosan, magyar öltözetbe, fejeken csalma, épen, rothadás nélkül voltak, a nőkön prémezett, sujtásos és aranyozott szoknyák díszlettek. Koporsójuk volt négyszeglet alakba összeszegezve deszkából, bárdolatlan állásba, mintegy megpetrificalódva. Hogy kik temetkezhettek ide? Arról mind az írás, mind a hagyomány leverőleg hallgatnak. Megjegyzendő, ezen temetkezőhelyen kénkigőzölgés vagyon, mely a testeket a rothadástól megóvja.

Emlékezetnek okáért lejegyezte Petőfalván,
szeptember 20-án, 1864-ben.
Héja József községi jegyző mp.

RÉTY (ÉS KOMOLLÓ)

RÉTY

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[204r] Háromszéken *Rétyen* a helynevek összegyűjtésére kiadott utasítás és kérdőpontok szerént a következő helynevek adatnak ki.
1. kérdőpontra. Réty falu tartozik Háromszékhez, Sepsihez.
2. kérdőpontra. Réty helységnek mostan élő neve *Réty*.
3. kérdőpontra. Rétynek emberi emlékezet óta a hajdonban is *Réty* volt a neve.
4. kérdőpontra. Nem tudatik, mert a rétyi reformata ecclesianak egy meglévő (a mostaniak között a legrégibb) jegyzőkönyve 1701-en készült, abban is a helység Rétynek van nevezve.
5. pontra. Úgy tetszik a név eredetiségéből, hogy a hunnusoknak Irmák vezérlete alatti béjövetelekor alapult a helység. Hogy jóval a kereszténység bévétele előtt megvolt ez a helység, az is mutatja, hogy a kereszténység bévétele után alapult faluk szentek neveiről neveztettek el, mint például *Szent Iv*ány, *Angyalos*, *Gidófalva*, *Szent György*.
6. pontra. Némelyek úgy vélekednek, hogy *Réty* Retius római vezérről neveztetett volna el, mint a szomszéd Komolló Camilusról, de ez nem való, mert itt a rómaiaknak coloniájok soha sem volt. [204v] Leghihetőbb, hogy a *Feketeügy* vizén itt általjáró *rév* volt, tehát *Révt*ől, vagy pedig igen szép rétek vagynak körülötte, s a *Rét*ről elsőbben *Réti*nek neveztetett, s később az *i* helyett a szokásos *y* tévődvén, lett belőle *Réty*.
7. kérdőpontra. A helységből keletre kimenve a Felső határra lépik az ember, hol legelsőbben is egy szép kis hegyet talál, melynek déli és északi oldalát *Sovándrész*nek nevezik, hihető, hogy sovány terméséről. Délkeleti oldalát *Dobojká*nak. Innen lemenve, egy termékeny menedékes határrészre jut az ember, délkeletre azt nevezik *Telek*nek, hihető, hogy a falu elsőbben ott volt településve. Innen keletre jut az ember egy szénarétre, a neve *Rétyi szeg*. Innen északra egy más szénarétre, *Morgó*ba. A Morgóval határos nyugot felé a *Fertés*. Innen nyugotra megyen az ember *Hosszú* nevű határrészbe. Innen a *Csere mege*be. a Csere mege azért neveztetik így, mert régen dél felől hegyen csereerdő volt, most nyoma sincs, mert ez mind szántó.
Ezután következik a *Közép határ*, itt is az első hegy Sovándné. Innen jut a ember a *Gál avasá*ba, itt is csereerdő lehetett régen. Innen aztán harmad lábba stb., egész északra, [205r] ki a *Losontzi* nevű helyig, onnan visszafordulva dél felé találja az ember a *Völgyre menő*, azután a *Falura menő* határrészeket.
Következik a helység. Ennek nyugoti oldalán az Alsó határ. Itt az első határrész a Felső völgyremenő, mely észak felé kiterjed a nagy országútig, ettől nyugotra fekszik a *Kőbánya* nevű határrész. Ettől északnyugotra az *Aranyos* vagy *Köves*. Innen délre a *Décsen*, a Décsenből kelet-délre az *Alsó völgyre menő*be jut az ember, az Alsó völgyre menőből a Lenmezőre, Lenkertbe.
Megjegyzendő, hogy a helység a Feketeügy folyam jobb partján feküvén, a nevezett határok és határrészek mind észak felől vagynak. A Feketeügyön általmenve, a bal parton jut a ember a *Nyír*be, ez most is szép nyíres erdő. A Nyír keleti részén délnyugotra mégyen által egy igen régi, töltött út forma felemelkedés, melyet neveznek *Hom árká*nak vagy Hun árkának, némelyek Csősz árkának (hihető: Csőszről). A Nyírből északra a Feketeügy mellett jut az ember *Rét*re, mely délkelet vagy az egerpataki határtól folyva elterjed nyugot felé a Feketeügy bal partján, egészen le a falu mellé.
Rétynek határai északról az eresztevényi és [205v] besenyői határok. Keletről a bitai Alsóhatár és Bita. Délről az egerpataki, szacsvai, magyarosi és komollói határ. Nyugotról a komollói Nyír és határ, és angyalosi Felső határ.
Az egész helység határán több felemelkedés nincsen, hanem csak a Sovándné, Dobojka és *Kőbánya* határrészek, egyebütt mindenütt térség.
Jegyzés. A Feketeügy folyam neve megemlítendő, hogy miért neveztetik *Fekete üg*ynek. Huszti András „Ó és Új Dacia"-jában[65] a 72. lapon azt mondja, hogy Scythiaban a víz neve *üt* vagy *ütia*, tehát Fekete

[65] Huszti András: *Ó és Újj Dacia*, Bécs, 1791.

üt vagy elrontva Feketeügy, Fekete víz, minthogy a vize fekete.

Réty, 27. szeptember, 1864.
Székely Zsigmond bíró

KOMOLLÓ
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[118r] Helynevek Komolló községből, Sepsiszékből, Háromszékről.
[119r] Felelet az első kérdésre. *Komolló* község fekszik Háromszéken, Sepsiszékben.
2. A községnek más neve nincs.
3. Más neve nem volt, vagy hogy lett volna, arra semmi adat nincs.
4. Hogy mikor említtetik legkorábban, tudni nem lehet, de hogy régi, onnan világos, mert temploma, mint az ajtó szemöldökre, mely kő, fel van rakva, épült 1310-ben, s hogy hajdon nagy közösség lehetett, mutatja az, hogy temetője nagyon terjedelmes, s mégis bárhol ásassék új sír, mindenütt több régi koporsókra akadnak. Pedig a község 90 házszámból áll, s száz évvel ezelőtt, mint az öreg emberek mondják, alig volt 25 ház.
5. Lakói egy részre székely család, az új polgárok magyar nyelvet beszélő s öltönyt viselő megmagyarasodott románok, kiknek egy része Fogaras vidékéről származott, a mások innen-amonnan, de [---][66] vetődtek a községbe.
Hatodikra. Az egyik szóhagyomány az, hogy nevét vette egy mellette lévő római várról, melynek most csak helye van. Az állíttatik, hogy ezen vár a Camilus római hadvezér felügyelete alatt lett volna, s róla Camilo várának neveztetett, a helység Komilonak. Másik hagyomány: a szomszéd magyarosi erdőn lévő, ugyan római várral egy fedezet alatt volt, s Cumillo igazgatta, s ebből lett a Komolo.
Hetedikre. Van éppen a falu mellett s fennebb említett várhely magos felemelt helyen, mely körül a falu mellett lefolyó [118v] Feketeügy folyt, s a régi időben ezen várnak fundamentuma s romjai 1819-re hordatott, és szedetett ki az országútra, mikor is egy pincebeli vakablakba bor[t] találtak, de megitták.
Ennek a község határába esik a Labor völgye, ahol a szóhagyomány szerint egy rézhíd vagyon elsüllyedve, melyről, mint Kővári László is „Statistikajába"[67] felhíva, azt mondja a rege, hogy addig állandó béke nem lesz, míg oly háború nem lesz, hogy azon hidat felrugatják, s akkor pedig oly vérontás lesz, hogy a vért csákóval lehet mérni.

Komollón, 1864. október 22.
Bíro Sándor komollói református lelkész mp.

SEPSIBESENYŐ
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[25r] A kiküldött utasítás nyomán az abba írt kérdésekre ennyit tudunk tudomásul adni:
Első kérdésre. Háromszék, Sepsi kerület, Feketeügyi alsó járás, semmi más különös elnevezéssel nem bírt.
Másodikra. A község neve Besenyő, más ismert elnevezéssel nem bír. Nép száján forog, hogy egy Besenár nevű egyéntől vette volt a nevét.
Harmadikra. Mikor említtetik legkorábban? Nem tudatik, annyi áll mégis, hogy templomunk oly régi, hogy ennek is eredetére visszamenni egy ahhoz értő bizottság vizsgálata igényeltetnék.
Negyedikre. Amint a falu neve mutatja s históriai adat is, hihetően a besenyőktől népesítetett.
Ötödikre. Amint a második és negyedik pontban az íratott.
Hatodikra. A község határában lévő topographiai nevekre nézve említést érdemel a Kis Telek, Nagy Telek és Bábolna határrészek, ahol ma is lehet urnadarabokot s holmi régiségeket, keresztet s holmi más régiségeket találni, mi is arra vezet, hogy ott régebben falunak kellett lenni.
Vagyon egy Tőkés nevű hely, jelenleg szántó, hol várfundamentom látható, minek eredetével nem szolgálhatunk.

Besenyő, 6. Novembris 1864.
Nagy Áron sepsi besenyői lelkész s. k.

SEPSIBODOK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[37r] Helynevek Bodok községből, Háromszék megyéből.
[38r] Ad 1. Háromszéken, Sepsiszékben, az Olt folyamán fekszik Bodok, az erdőről bényúló hegygerincek alatt.
Ad 2. Bodok nevezet alatt ösmeretes földleírás szerént országszerte.
Ad 3. Kezdettől fogva vagyon ezen név alatt.
Ad 4. 5. 6. A székely nemzet megtelepedésével, amint elődeink sokszor beszélgették, többek közt egy tekintélyes *Bod* nevű család telepedett volt meg erdős völgyes helyünkön, és elszaporodván, innen vette nevezetét a Bod családtól Bodok.

[66] Olvashatatlan szó.

[67] Kővári László: *Erdélyország statistikája*, I, Kolozsvár, 1847.

Ad 7. A község fekszik az erdő alatt három patak folyama közt, melyek az Olt folyamba ömlenek, úgymint:
Borvízpataka, itten van egy igen jó iható ízletes ásványos víz, van szénsav, só és jód részekből alkotva, Erdély nagy részében és a Duna fejedelemségben kereskedésül hordatik. Ez Erdély földleírásában is ösmeretes.
Alig 600 lépésre az ivó savanyúvíztől van egy más ásványos forrás, *Veresborvíz* nevezet alatt, hegykarétól övedzve, déli fekvéssel, kis lapályos téren, ami fürdőül használtatik, s bármily régi fekélyes seb, köszvény és kiváltképpen nőknél méhbéli gyengeségek gyógyítására nagymérvben jó hatást gyakorol, csakhogy közönségünk silány helyzeténél fogva hírnevezetessé tenni nem bírta, magánpártolókra pedig, kik áldozatkészek lettek volna e két nevezetes forrást a szenvedő nemzet részére feltüntetni, még eddig nem tanált.
Talamérpataka, ez egy csavargó folyócska bő vízzel, s amint állítsák, a *Bod* család kívánatára egy *Tala* nevezetű mérnök mérte volna fel a község fekvőségeit.
Vásárpataka, a törökök uralgása alatt ezen folyam terin hetivásárok tartattak, s innen van eredeti nevezete. Ezen folyó eredetéhez közel van egy szemvízforrás is, mi jó hatással használtatik orbánc és gyulladások enyhítésére.
Orotás, Borvíztére, Farkashegy, Kihágó, Balázs orotása, Bükkös, Szabja szántóföldek, melyek erdőből irtattak, s völgyes-árkos helyek.
Fok, lapályos, vizes, tós hely.
Salamondomb, Domonik, Bányás, Csente, Demefele. Telek, sík téren szántóföld.
A *Havas* nagy hegycsúcs, honnan tiszta időben Háromszék és Brassó vidéke áttekinthető, déli oldala kopacos legelő. Ezzel összeköttetésben egy hegyláncolat vezet *Kéncsás tető*re, melynek lapályos tetőjén, mint a hely fekvéséből jelenleg is kiösmerhetni, egy szív alakú vár volt hajdon építve, mit jelölnek régi sáncok és kapu helyei. Innen leindulva *Vontató* hegylánculatán, szomszédos Oltszem község feletti régi várromokra vezet az út, mi úgy látszik összeköttetése volt a két várnak.
[38v] Kéncsás északi oldalában egy ér van, miből gyenge folyó ered a Herecpatakába, s ezt nevezik Kéncses ároknak, ahol ezelőtti években aranyat aknáztak.

Bodokon, 1864. october 25-én.

Teleky Sigmond bíró mp.

SEPSIBÜKSZÁD
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[69r] Tisztelt szolgabíró úr!
Folyó év Martius 21-én, 244. szám alatt kelt tisztelt rendelete közvetkezésébe Bikkszád helyi leírásának következő adataival van szerencsém szolgáni:
Bikkszád nemes Felső Fehér megye Belső kerületi, Peselneki járásába keblezett falu, az Olt bal partján elterülő fennsíkon fekszik. A tíz évi provisorium alatt a Brassói kerület Sepsi Szentgyörgyi járásába tartozott.
Eredetétől fogva, mit a falu öregei hagyományilag mintegy száz évre vezetnek vissza, mind csak Bikkszád volt a neve, de a név származására nézve nyomok nem találhatók.
A helység népesedését illetőleg az öregek tudomásai következőkbe egyeznek meg. Eredetileg egy pár száldobosi származású, kádár mesterséggel foglalkozó családok (melyeknek utódai itt ma is Kádár nevet viselik) szállottak meg Bükszád teritoriumának azon részébe, mely ma a rajta lezúgó Zsombor nevű hegyi patakról Zsombornak neveztetik, s mely akkor még ősrengeteg volt. Ott csakis kunyhószerű hajlékokban folytatván munkájukat, egy vadászat alkalmával e környék tulajdonosa, méltóságos gróf Mikó Miklós úr által feltaláltatván, őnagyságától engedelmet nyertek azon a helyen, melyen ma Bikkszád elterül, s mely fekvésileg falu telepítésére alkalmasabbnak találtatott előbbi szállásuknál, állandóan megtelepedni, irtás által termő- és kaszálóhelyeket előállítani, s a népesebb szomszéd közönségekből oda még több településeket is szerezni.
Ennek folytán kezdődött Bikkszád népesedése a szomszéd Bardocz, Kézdi, Csík és Kászon székek közelébbi helységeiből, sőt még Gyergyószékből, Salomásról is származott ide egy, a mai napig fennálló Kurutz család, míglen körülbelől nyolcvan évek előtt, midőn a ma itt fennálló üveghuta Mikóujfaluból ide fölszállíttatván, a gyári személyzet s számos segédmunkások idetelepítése által a falu már jelentékenyebb kiterjedést nyert.
[69v] E falu határait a nevezett Olt folyamán kívül következő patakok mossák, úgymint:
Az *Alsó bal partján:*
a. *Kisfenyő* vagy *Borvíz pataka*. Nevét a határos *Kisfenyő* nevű hegyoldalról, s a pataktó körül találtató borvízforrásoktól veszi.
b. A *Rakottya*, *Sás* és *Tóh patak*ának is nevezett kis helyi csermely e nevet nyerte a *Rakottya* nevű hegyoldaltól, melyből ered, továbbá az alább útjába eső szejkés, sós tartamú posványoktól, s a még alább találtató kenderáztató tócskáktól, melynek vizét is kölcsönzi.

c. A *Bugyogó patak*, a pataktőnél fölbuzgó, fölbugyogó forrástól. Mocskos pataknak is neveztetik, sok szemét és söpredék kerülvén bele a falu szélein.
d. A *Tó pataka*, a Szent Anna tavát környező bércről ered.
e. *Verespatak*, a Szent Anna taván fölül északra, egy *Mohostó* nevű terjedelmes posványból eredvén, csakugyan veres színű vizénél fogva neveztetik így.
f. *Disznópataka*.
g. *Feketepatak*, vizének színe sötét, ágyának talaja fekete.
h. *Zsomborpataka*, a *Kerek Zsombor* nevű erdőből ered.
i. *Büdöss* pataka, a torjai területen fekvő, országszerte ismeretes, *Büdöss* nevű kénkőbarlang felől folyván le, attól veszi nevezetét.
k. *Nagyhegyes pataka*.
l. *Kishegyes pataka*, hasonnevű hegyekből erednek.
m. *Halaság pataka*, az említett számos hegyi patakok között hajdon ebbe találtatott legtöbb pisztráng.
n. *Szeretura*, másképp *Sós patak*, a patakfőbe találtató sós tartalmú süllyedés posványos helyekről.
o. *Almásmező pataka*, hasonnevű erdőből ered, s ugyancsak *Almásmező* nevű tartomány kaszálóvölgyön foly keresztül.
[70r] p. *Szárazpatak*, nyári időn füvényes ágyába minden víz elszivárogván, ki szokott száradni.
Ezen patakocskák, nevezetesen az a., b. és c. alattiak egyenként és közvetlen a d, e, f, g, i, j, k, m és n alattiak a h. alattiba szakadva, együttesen a *Zsombor patak* név alatt és az o. alatti a *Szárazpatak*ba szakadva ez utóbbi nevezet alatt, valamennyien keletről nyugat és délnyugatra vévén irányukat, az Oltba ömlenek.
Az *Olt jobb partján:*
a. *Hídsorok pataka*, ahol az Oltba szakad, ott régebben a folyón egy híd állott.
b. Az *Ivánkovács pataka*.
c. *Nagymező pataka*.
d. *Csicsorukászu pataka*.
e. *Fenyőfark pataka*, hasonnevű erdőbeli eredetükről neveztetnek így, s folyamukba a hasonlóan *Fenyőfark*ból eredő
f. *Rakottyás patak*ába szakadván, ez utóbbi nevezet alatt nyugotról keletre haladván együttesen ömlenek az Oltba.
g. A *Sólyomkő pataka*, a *Kis Sólyomkő* nevű szirt alatt (melyen hajdan sólymok tenyésztek) foly le az Oltba.
Erdőnevek:
Fácza, *Nagyhegy*, szomszéd hegyek láncolatába legmagasabb.
Kisfenyő, egy kis fenyves oldal.
Tóbércze, délnyugotról a *Szent Anna tavá*t övedzi.
Kicsikő teteje, egy itt találtató, a *Kis Sólyomkő*nél kisebb szirtről vehette nevezetét.
Feketepatak sarka, a már említett *Feketepatak*ról.
Kerekzsombor. *Büdöstető*, a már említett Büdös barlang hegygerince.
Fortyogók fele, alatta holmi fölbuzgó ásványos vizek tanáltatnak.
Hosszúsorok [70v] és *Kőrissorok*, a szomszéd torjai teritoriumon kirúgó hoszabb és rövidebb hegybércek.
Nagyhegyes, ezen keleti hegyláncolat legmagasabbra emelkedő pontja.
Disznósorok. *Hosszúpuszta teteje*, egy ott találtató hosszú puszta után.
Kishegyes feje. *Nagyhegyes*nél alacsonyabb, de vele párhuzamos bérc.
Burdéárnyéka, a legelső száldobosi telepedők zsomborbani megszállások előtt e helyen építették volt első burdéjukat.
Péterné bükkje, ezen bükkerdőbe néhai Estók Péter egy helyet kezdett volt irtani, mit halála után özvegye kaszálóvá idomított, miről máig is Péterné bükkjének neveztetik.
Széperdő, hajdonta gyönyörű ritka szép erdő volt.
Kerpenis, Almástető. *Kismurgó*, a szomszéd Hatodba (Hat falu erdeje) egy ennél magasabb hegyet Nagymurgónak neveznek.
Ivánkovács bükkje. *Hosszúfeje*, a baczoni erdővel ütköző nyulánk hosszú bérc.
Nyármező teteje, sok nyárfa találtató e helyen.
Csicsorukászu teteje. *Fenyőfark*, az északnyugoti fenyvesek legalább nyúló ágozata.
Középsorok, a Fenyőfark két ágai között sarok.
Kisromlás és *Nagyromlás*, egy kisebb és nagyobb, hajdan gyönyörű fenyvessel bíró bércek, melyeknek fáját hatalmas viharok összezúzták.
Kispilicska. A Pilicska vagy Piliske név gyakrabban fordul elő hazánk keleti határvidékein. Rendesen a hegyláncolatok magosabb pontjai viselik e nevet, itt is a Nagypilicska a legmagosabb csúcs, s ezen alól fekszik Kispilicska.
Szeketura, Fütyőkhelye, Kisbutuk, Nagybutuk, Nagypilicska.
Izvorteteje, van itt egy szép forrás, mit Izvorkútjának neveznek.
Bőforrás, a hegy fejébe fakadó gazdag forrásról.
Frászen. Bánya teteje, e hegybe egy régi, ma már míveletlen s beltartamára nézve is ismeretlen bányaüreg találtatik.
Hóllópatak feje. *Nagyhajtás*, vadászati szempontból nyerhette nevezetét.
[71r] A sok apró részletekkel szétszórt s patakok, árkos stb. által megszaggatott határrészek, dűlők, szántók, kaszálók közül többen viselik azon erdők és hegyek neveit, melyeknek széleiből és aljából alakulnak, valamint azon patakok neveit is, melyek mellett előtűnnek, ennélfogva itt sok már előbb felhozott nevekkel találkozunk.

Mindnyájuk elnevezései következnek:
Csíki út, a Csíkba vezető út mellett fekvő szántók.
Szőcs kertje, hajdan Szőcs család által birtokolt szántók.
Jákob helye, hajdan egy Jákob nevű gyári munkás által birtokolt szántók.
Rakottyás, eredetébe rakottyaerdőből irtott szántók.
Kászta, *Márkos*, szántók.
Tópataka, kaszálók.
Külső- és *Belsőlapály*, e hegyes vidék simább terei, szántók és kaszálók.
Tanya, vizek megálapodásául szolgáló alanti hely, szántók és kaszálók.
Lapálymartja. Belsőlapálynak a Tópataka által megszakasztott része, szántók és kaszálók.
Halaság, *Kishegyes*, kaszálók.
Gáspár, szántók és kaszálók.
Burdé, *Szeretura*, kaszálók.
Hátulsó Gáspár, szántók.
Borvízárka, a Gáspárba lévő jó borvíz erre veszi lefolyását, ciheres hely.
Lüget, *Szent János*, *Tatárút*, *Almásmező*, *Bélmező* és *Szárazpatak*, ezek szántó- és kaszálóhelyek elegyesen.
Lenkert, egy alkalommal fel volt szegve lentermelés végett, ma is szántó.
Lunka, egyfelől az Olt vize, másfelől a fennsík magaslatai között fekszik, szénatermő.
Hánzigödre, a Hánzi család által birtokolt szántó.
Hevüsmart, szántók.
Tolvajkő alja, *Kengyes*, kaszálók.
Góricsa, szántó és kaszáló.
Ivánkovács, kaszálók.
Cseresorok, hajdan szép csere volt, ma kaszáló.
Nyármező, *Rakottyáspataka*, *Csicsorukászu*, *Fenyőfark*, mind kaszálók.
Lókert, hajdan méneskert volt, ma szántó és kaszáló.
Zegán, szántók és kaszálók.
Sólyomkő nyaka, [71v] a Sólyomkő mögötti lankás hely, kaszálók.
Hevederbükk, *Frászen*, szántók és kaszálók.
Sólyomkő alja, az Olt mellyéke a Sólyomkő alatt, kaszálók.
Jus, hajdan csordalegelő lévén, nyilanként a lakosságnak fölosztatott, s akkor nyerte e nevezetét, szántók és kaszálók.
Vápavár, egy ősi időkben ottan fönnállott vár máig is látható romjairól neveztetik így, kaszálók.
A falu belterülete neveztetik:
Alsó része *Alszeg*nek, a falu dereka egy ott álló haranglábtól *Haranglább*nak, azon túl *Felszeg*nek. A falutól szintúgy különszakadva egy magaslatra telepített néhány családok, mert ott hajdan egy szász lakott, neveztetnek *Szászok*nak, maga a helyecske *Csinód*nak, és a falu legfelső végéből kinyúló kicsiny utcácska *Czigányok utcájá*nak.
Van még a falu közepette egy nagyobb, egyesektől szántóul használt tér, mely a keleti részén álló görög nem egyesült templomról *Templomkert*nek neveztetik.
Végre vannak még *Bikkszád*nak számos ásványos vizei is, melyek közül ihatóbbak a *Gáspári borvíz*, fekszik a *Gáspár* nevű helyen, a *Falusi borvíz* a falu felső végibe, a *Küpüs* és *Csorgó borvizek*, melyek alakjoknál fogva neveztetnek így, de, az Olt bal martjába lévén, *Olt borvizek* neve alatt is ismeretesek. Megemlítendő még a Szászokon vagy a Csinódon felül egy nagyobb ásványos forrás *Bugyogó* nevezet alatt, mely erősítő fürdőül is használtatik.

Bikkszád, 20. április, 1865.

Németh Márton közjegyző

SEPSIKŐRÖSPATAK

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[220r] *Sepsi Kőröspatak*
Ezen falu fekszik Sepsiszékben Csík felől vagyis keletről nyugatra lefolyó hegylánc déli részének töviben, az erdők alján lévő völgy tokában, az ismeretes Vadas alatt.
Telepedését kapta az Atilla fiai pártoskodásai miatt meghasonlott hun ivadék szakadékából, kik nem mentek vissza ősi hazájokba Ázsiába a több visszament seregekkel, hanem itt maradtak, megvonván magokot hegyek és völgyek rengetegjébe, kik azután feloszlottak a Háromszékhez tartozó területen, és mind első telepedők kezdették formálni a falvákot. De kétségkívül ebből ugyan csekély szám eshetett Sepsi Kőröspatakra, hanem házasság rendén s a körüllévő szegénységből könnyű erdőlhetés tekintetéből idővel idetelepedett lakosok számából formálódott a faluközönség, különben jelenleg is csak 950 lelkeket számít.
Vette nevét helyének fekvéséből, földének természetes sajátságáról, mely szerént fekszik egy völgyben, az erdőről béjövő vízárkokból öszvegyűlő vizek adják azon patakot, amely a falvat végigfolyja, és Gidófalvánál ömlik az Olt vizibe. Földe nagymértékben termi a kőrösfát, úgyannyira, hogy irtással sem képes a telkeket, kerteket kitisztítani, és így a patakról és kőrösfáról kapta a Köröspatak nevet, később Sepsi nevet kapván a szék, ahová tartozik, innen kapta a Sepsi nevet, és így lett belőle Sepsi Köröspatak.
[220v] Vannak következő utcái:
Nagy utca, mely a falun végig lemégyen a mezőre, ki nagynak neveztetik, mert a többi utcái ehhez képest kicsinek és sikátorok.
Szentlélek utca kapta nevét onnan, mert az unitáriusoknak mezőszélybe eső templomába azon utcán

járnak isteni tiszteletre, emellett egyházi személyek is lakják azon utcát, innen a Szentlélek utca nevezet.
Felszeg, fekszik a falu felső felébe, innen a Felszeg utca.
Para Ferentz utcája, azon okból, mert Para Ferentz nevű ember lakik ottan, újabb neve Muszka utca, azon okból, mivel a Muszka határba ezen utcán járnak ki.
Templom utca, mivel a catholicus templomba ezen járnak ki.
Ördög utca, vette nevét az abban lakó Ördög családtól.
Alszeg utca, esik a falu alsó felibe.
Átal utca, mivel Alszeg utcából Szabó Dávid utcába ezen járnak át.
Következnek a határrészletek nevei:
A falu felső részéből északkelet felé kijáró Muszka utca [a] Pityókahegy nevű határrészre megyen, miből értelmezhető azon helynek neve, tudniillik Pityókahegy, mert pityóka szokott volt ottan termesztetni.
Ezzel határos Muszka határrészlet vette nevét azon körülményből, hogy amidőn közelebbi forradalomkor a muszkák béütöttek Háromszékre, az általok ezen falura vetett sarcot nem lehet másképpen megfizetni, hanem ezen hely árverés útján személyes egyéneknek eladatott. Addig nyírerdő lepvén, az írt egyének által kiirtatván és eszerént szántóföldekre fordíttatván nyerte a Muszka határ nevet, azok miatt kelletvén a többször nevezett helyet eladni, hogy a hadisarc ezen úton kifogadtathassék.
[221r] *Kápolna,* vette nevit azon kápolnáról, mely emberi emlékezetet felülmúló régi időben azon helyen építtetett, most kőfalai romokban állnak.
Felső és *alsó hegyrehágó,* kapta nevét, mert a szántók véggel hegyre hágnak.
Kincsesgödör, hihető, vette nevét onnan, hogy azon helyen a régi időbe pénz vagy valami drágaság találtatott.
Magos nyár, vette nevét onnan, hogy a kiirtás előtt magos nyárfák termettek azon helyen.
Nagyszeg, régi neve a helynek, magyarázat nélkül.
Halastó, régebben nádas, tós hely, melyben halak is termettek.
Suvatag, vette nevit azon föld tulajdonságából, mely szerént régen elsüllyedt mocsáros hely volt, most szántóföldekből áll. Azon helyről régi időktől fogva azon megjegyzés maradott fel, hogy amikor szárazság idején rajta víz fakad (mivel esős időben semmi efféle vízfakadás nyoma nem látható), szűk időnek vagy terméketlenségnek előjele.
Kőrös köze, a régebben ott tenyészett kőrösfákról vette nevit.
Köves, kövecses helyiről vette nevit.
Patakmelyéke, vette nevit, mivel az Oltba béfolyó Falupataka vagy másként Nagypatak mejjékén fekszik.
Zoltánka, a közel fekvő Zoltán nevű falutól kapta nevit.
Középhatár részletek nevei:
[221v] *Kétpatak köze*, fekszik két patak között.
Füvén gödör, füvenyes omlásos természetiről kapott név.
Csipán, magyarázat nélkül.
Bedeházi út, kapta nevét a Bedeházi családtól.
Macskás, vadmacskák ottani tartózkodásáról.
Patakmejjéke, a mellette lévő patakról.
Pázsint, régebben kaszálónak használtatott, pázsintos hely.
Alsóhatár részletek nevei:
Alsó alámenő, mivel három részlet van ezen név alatt, és ez legalól fekszik.
Közepső alámenő, fekszik középben.
Felső alámenő, fekszik feljel.
Dióhegy, régebben ottan lévő diófáktól.
Deresnye, magyarázat nélkül.
Költő kert, a Költő családtól.
Erdők nevei:
1. *Deresnye*, ciheres hely.
2. *Száltamás*, Tamás nevezetű magos vagy szálas emberről.
3. *Iván*, magyarázat nélkül.
4. *Balazsé*, honnan vette nevét, nem tudatik.
5. *Kövesarc*, köves homlokáról.
6. *Ravaszlik*, mert járhatatlanabb, mint az ember szemmel nézve gondolhatná.
7. *Gyepű*, mert régebben gyepűvel volt kerítve.
[222r] 8. *Ötsustákos*, mivel egy tűzifát öt sustákkal kellett venni azon helyről a köz népének.
9. *Vadas*, országszerte híres hely, vette nevit a vadakról rész szerint, mivel medvék, őzek, farkasok és más vadak szoktak tartózkodni azon rengeteg erdőbe, rész szerint pedig régebben tolvajos hely, és az ott tartózkodó tolvajok félelmére tették, vagy elvadították a közlekedést Háromszék és Erdővidék közt.
10. *Kisorr*, egy meredek homlok kis bérc.
11. *Kurta*, tréfás elnevezéséről, mivel nagyon hosszú bérc.
12. *Kesken*, tréfás elnevezésiről, mivel szélesebb, mint hosszabb.
13. *Pallós*, minthogy innen két bércre van az átjárás, mint valamely pallón könnyű járással.
14. *Kiss Almás*, mivel Nagy Almás is van, és vadalmafák találtatnak benne.
15. *Nagy Almás*.
16. *Feleltető*, mivel peres kérdés támadott e hely felett, mire nézt a helyszínén törvényes feleltetés vitetett véghez.
17. *Vadas ága,* a vadakról és az ott tanyázó tolvajokról, amint fennebb a 9. pontba megfejtetett.
18. *Kurtaponk*, kiemelkedő magos csúcsáról.

19. *Tolvaj kúttya*, mert ezt a kutat tolvajbanda használta.
[222v] 20. *Mészkőponk,* magos ponkos hely, gránád kőszikla módjára fekszik a mészkő rajta.
21. *Kövesponk,* fennülő köves hely.
22. *Felső hegyes bércz*, mert Alsó hegyes bércz is van.
23. *Alsó hegyes bércz,* a mindjárt írt magyarázattal.
24. *Két hegyes bércz köze,* fekszik a két bérc között.
25. *Nagy kurta bércz*, mivel Kis kurta bércz is van.
26. *Kis kurta bércz.*
27. *Magyaros*, magyarófákról és annak terméséről.
28. *Kontroversiás*, mivel Köröspatak és Kálnok ezen erdőhely felett hosszasan viszongottak.
29. *Peleske*, kétségkívül kapta nevét azon okból, mert jutott e hely birtokához Köröspatak.
30. *Csináltpataka*, mivel a lefolyó vízárkot csinálgatni kellett, hogy egyenesebb irányt vehessen magának a patak.
31. *Felsőmező oldala*, pusztás helyről kapta nevét.
32. *Csüdör*, magyarázat nélkül.
33. *Nagy nyír*, mivel nagy tágas, fekszik vastag nyírfákkal. [223r] Itt áll a nyírtetőn régi időkből fennmaradt várromok ma is látható alapja, sáncokkal kerítve, roppant mélységű kúttal, ezen hely volt valamint egyrészről menedekhely tatárfutáskor a lakosokra nézve, úgy másfelől mintegy raktár is, hová az ellenség elől javaikot elrejtették a lakosok.

A fennebbi helyneveket ezeknek kívánására kiválasztott öregebb rendű egyének válaszmányából Sepsi Kőröspatakba, 1864-be szeptember 24. napján kiadta András Mózes, közönség jegyzője mp.

SEPSIMAGYARÓS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[224r] Helynevek Sepsi Magyaros községből Sepsi Szentgyörgyi kerületből, Feketeügy Felső dullói járás
Amint régi okiratokból látható, ezen községnek a neve 1600-[asok]tól fogva mindig Magyaros volt, s mai is változatlanul áll, s országszerte is ezen ösmeretes.
Harmadikra. Ezen községnek más elnevezése sohasem volt.
Negyedikre. Amint emberi emlékezetet fellyülmúló okiratokból látható, 1600-[asok]nak az elejin említették ezen nevét meg.
Ötödikre. Szakadatlanul magyar lakosairól van írásba emlékezés.
Hatodikra. Köztudomásból és egy régi jegyzékből annyi olvasható, hogy azon idő tájba Magyaros Szatsva községének filiája lett volna.
A határában előfordulnak a következő elnevezésű helyek, úgymint:
Hegyfarka, minden hegyek egybefüggésének ez a végin, s erről hegyfark.
Ivánka oldala, bokros hegy oldalán legelőül használtatik.
Erőss kerék, egy meredek bérces hely.
Cziheres, Nagykút oldala, Mátiskút oldala, mind bokros erdős legelők.
Nyíres oldala, Oláh domb, Szénégető, Közéllő, Vadalma tartománya, Szeredő erdő, Fövényes teteje, Votsinga, Sáros árok, Kárhágó, Magyaros pataka és Gyertyános, mind bokros, erdős helyek, bércek, melyek legelőül is használtatnak, egyáltalába [224v] mind ezen elnevezésekkel hívattak emberi emlékezetet fellyülmúló időktől fogva, s hívatnak ma is.
Szántóhatárok elnevezése:
Gyertyánosallya felső, Gyertyánosallya alsó, Felső és Alsó Bércz, Kertallya, Kenderszer, Verem allya, Békástó, Ösvény, Kósalább, Szárazra menő, Rétyi út tartománya, Száraz melyéke, Törős árka, Kétút köze felső, Kétút köze alsó.
Hegyfarki dűlők: Ötsmás oldala, Szárazvölgy és Hunárka tartománnya, Furus cseréje, Felső Mocsár, Alsó Mocsár, kaszálók, Rév tartománya és Száraz mellyéke, kaszálók.
Ezen helyelnevezések úgy írattak fel általunk, amint régi írásokból láthatók, és folytonoson elődeink által neveztettek s neveztetnek ma is.

Sepsi Magyaroson, 1864. október 4-én.
Kese László bíró s. k.
Kiss István jegyző s. k.
Kováts Domokos esküdt
Kováts Mihály esküdt
Pataki György esküdt
Fodor József esküdt és puskás
Darabont András esküdt

SEPSISZENTGYÖGY (ÉS SZEMERJA)

SEPSISZENTGYÖRGY
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 60. mft.
(Fol. Hung. 1114/41.)

[542r] Helynevek Sepsi Szentgyörgy kiváltságos mezővárosa községében, Háromszéken.
Első pont. Háromszék, mely áll Sepsi, Kézdi és Orbai alszékekből és ezekkel törvényesen egyesült Miklósvárszékből, Sepsi Szentgyörgy fekszik Sepsi alszékben, és mind a három s illetőleg négy széknek székhelye.
Második pontra. A községnek minden nyelven csak a nevezett neve van.
Harmadik pontra. Más elnevezés nem ismeretes.
Negyedik pontra. Mint mezőváros és vásáros hely

1522-be Lajos magyar királytól nyerte a kiváltságát.
Ötödik pont. Az ősidőkből.
Hatodik pontra. A nevét illetőleg az az általános felvétel, hogy az itten volt Szentgyörgy nevű klastromtól vette volna nevét, melynek eredetéről és mikor történt elpusztíttatásáról semmi bizonyos időadat nincsen, csupán az a gyanítás, hogy a valóságoson létezett klastrom a reformatio Háromszéken történt elterjedésekor pusztult volna el, romjaiból még a mostani református paplak udvarán látszanak az alap kőrakások, [542v] az anyagok elhordattak. A helység utcái neve Templom utca, Erege, Volykán, Libocz, Vásármezeje, a többiek névről származottak.
Hetedik pontra. *Szépmező* egy fennsík, mely több falvak határait foglalja magába, s magának községünknek is két határrésze itt fekszik, szántóföldek borítják.
Hosszú név, egy, az Olt folyása völgyében fekvő hosszú, alant fekvő határrész a helység felső éjszaki végében, szántó- és kaszálóhely.
Szeget név, hasonló alant fekvő határrész az Olt folyása völgyében, a helység déli alsó felében, szántó- és kaszálóhely.
Debren, egy az erdőnek völgyellő határrésze a helység nyugoti végében, végighasítva a hasonló nevű erdőn eredő pataktól, szántó- és kaszálóhely.
Hegy, egy határrész az erdő alatt és város felett nyugot-délről, fennsík, fekvésétől vette nevét, szántóföld.
Templom felé, a református templom felett dombos fekvésű határrész neve, nyugot-észak fekvésű szántóhely.
Őrkő, a helységtől négyszáz ölre fekvő kerek hegy az erdő aljában nyugotról, kőbányának használtatik, őrhely a tatárjáráskor, semmi rommaradvány rajta.
Gémvár, egy a Debren patakára függő dombnyelv, rommaradvány nélkül, tört cserépdarabbal borítva.
Világlátó, a helység erdeje magos hegyének neve.
Görgő, az erdő hasonló magosságú hegy[ének] neve, innen látja a helység keletkezni a zivaratokot.
[543r] Bércek:
Ingóbércz, magos hely. Származy, Közbércz, Andornyak, Csereoldal, Verőfény, Pilliske, Avas, Hidelve, Közbércz, Nádas orra, Loré, Bornahíd, Mészégető, Kerek almafa, Bodo, Benedek mezeje oldala, Veres csere erdőrészek nevei.
Árkok: Közbércz, Sugás árka, Két árok köze, Andornyak árka, Csiklon árka, Erős oldal árka, Petőcs árka.
Puszták: Szárman pusztája, Magyaros pusztája, Medvefej puszta, Sugás puszta, Orotás pusztája, Kerektó pusztája, Kölcze pusztája, Piliske pusztája, Csorda déllő pusztája, Játszó mező pusztája, Szalonka pusztája, Őrkő vápája, Loré pusztája.
Források, patakok, kutak: Gyertyános kútja, Magyaros kút, Hídelve kútja, Származy kútja, Közbérc kútja, Bornahíd csorgója, Tetves kút, Erdő oldal kútja, Sikó kútja, Sugás savanyó víz forrás, Magos hely pataka, Andornyak pataka, Debren pataka, Erősoldal pataka, Lókert pataka, mind öszvefoly a Debren patakába, s ebből az Olt folyóba.
Határhelynevek:
a) *Templom felett:* Magyaros nyaka, Sóstó, Csenti halma, Gyümölcs köze, Döröngöző, Pap ösvénye, Volkán, Kökönyes, Todor hegye, Szénafű, Kőházkert, Rofaj rétje, Szilony.
b) *Szegedbe:* Czene, Zátony, Kulakert, Gátfej.
[543v] c) A *Szépmezőn:* Baglyos, Csege, Tompa düllője, Kurta, Szent Iványi útszökő, Délrejövő, Papszere, Nagykép, Epres, Halom, Véllész, Labor völgye, Útválasz, Kerekföld, Vízremenő, Tibád kasárja.

Sepsi Szent Györgyi Tanácstól, 1865. január 30-án.
Kováts Bálint főbíró mp.

SZEMERJA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[241r] Helynevek Szemerja községből, Olt Alsó járás.
Első. A járásnak neve Olt Alsó járás, Sepsiszékben, semmi más megjegyzésre nem tétethetik.
Második. Szemerjának más neve nem tudatik.
Harmadik. Szemerja községnek más elnevezése nem tudatik.
Negyedik. Örök időktől fogva ezen név alatt esmeretes.
Ötödik. Örök időktőli emlékezetnél fogva a mostani székely nép bírta és bírja most is.
Hatodik. Bizonyos semmi sem tudatik
Hetedik. A Csere alatt való határ, mely csereerdő alatt fekszik, arról neveztetik. Ezen határrészben vagyon egy Kápolna nevű láb, mely hogy a máig is látható kápolna fundamentumáról nevezett kápolnának gyanítható, különben semmi más adat erre nincsen.
Oltárszer, amely a fennebbi hellyel egy területben vagyon.
Halastó, ahol mostan is kenderázató tók léteznek.
Gereb kútja, a Geréb családról vette nevezetét, a Geréb család erdeje alatt.
[241v] Havad, Pálpataka. Székhalma, itt most is látható egy halom, de hogy ki által vétetett, nem tudatik. Ezen határ határos Szent Király falvával.
Csigolya eleje, mely az ottan létezett csigolyafákról neveztetett.
Széki domb, elnevezéséről semmi nem tudatik.
Nagyszék, Bendi. Lókötő, arról neveztetik, hogy az erectiotól fogva a falvában létező székely huszár katonák lovak tartására használtatott. Szomszédos Killyén falvával.

Templom feletti határ, mely a szemerjai ev. református templom felett fekszik, ezen határban vagyon egy Világlátó láb, mi nevét onnan vette, mivel a szemerjai határba a legmagosabb hegy.
Őrkő, ahol régebben őrt állottak, mivel egy magos hegyen áll, határos Sepsi Szent György mezővárosával.
Szépmező nevű határ, amely az Olt folyó vizén túl fekszik, nevét onnan vette, mivel egy szép kiterülésű helyen fekszik. Ezen területen semmi megjegyzendő nincs, határos Killyén falvával.
Az erdőre két határrész fekszik, az egyikben nevezetesebb bércek Középhegy, Kurtahegy, Szászölés, Remete és Bartha földgye, s még ehhez a határrészhez Benedekmezeje nevű [242r] kaszálóhely, s hogy ezen nevezeteket honnan kapta, arról semmi nevezetes adatunk nincsen. Határos Sepsi Szent György mezővárosával.
Ugyan az erdőben, a második erdőrészben a nevezetesebb bércek Magyaros, Balásia, Nagy és Kis árnyékok, Szőllőmáj és Sas mezeje, ezeknek az elnevezéséről semmi következhető, értelmen kívül semmit egyebet nem tudunk.

Szemerján, 1864. október 16-án.

Csákány Joseff jegyző mp.
Bedő Mihály bíró mp.
Demes Mózes szemerjai ev. ref. lelkész.
Joo Bálint esküdt mp.
Bora Péter esküdt mp.
Serester János esküdt

SEPSISZENTKIRÁLY
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[231r] Helynevek Sepsi Szentkirály községből, Háromszék megyéből.
I. *Sepsi Szentkirály* falu fekszik Háromszék megyének Sepsi alszékében, az Olt melletti Alsó járásban, a nyugoti hegyalji falvak sorában, az Olt jobb partján, ezen folyó teréből keletről nyugotra a hegyek közé felnyúló kétszáz öl széles, nyolcszáz öl hosszú, húsz öl mélységű völgyecskében, melynek közepén egy, a falu felett lévő erdőcskéből eredő Kispatak csoronkál kelet felé, az Olt folyamba. Északról *Szemerja*, keletre *Kilyén*, *Szotyor*, délre *Illyefalva*, nyugotra *Előpatak* falvak között.
Más névvel e falu nem neveztetik, ezen nevezet eredetéről semmi adat. A falu kezdetéről pedig némely vének így szólnak falusiason: „Atilla nagyapánknak volt egy Irnak nevű fija is, aki a több testvéreiveli viszongások s más külső háborúságok miatt az ő fejedelemségét esmerő s ötöt követő bátrabb hun híveivel Erdélynek északi hegyes helyeire felvonult, s ezen seregből egy Imreh nevű ember megszeretvén e völgyecskét, megállapodott, s itt marhalegeltetést folytatván kezdetet adott e falunak". E beszédet különösön szereti fenntartani az itten lakó szép és nagyszámú Imreh család.
Egyébaránt a falu régiségére tisztán mutat ennek felső végén a déli oldalon az erdő szélében álló templom, a tiszta gót ízléssel építve, s hasonló régiséget mutató kővárral körítve. Ebből nemrégen egy kődarab került ki, amelyen gót betűk láttattak, így e falu eredetét lehet az 5. századra, sőt előbb is tenni.
Maga a falu kisszerű, húsz régi, hunnus eredetű törzsökös székely családot, s ebben ötszáz lelket számláló protestáns [231v] hitűek, földművelésből élnek.
E falunak csupa két utcája van, elnevezés alatt *Nagy utca,* a falu közt lemenő patak bal partján végig. *Szoros utca,* a patak jobb partján hasonlólag végig. *Pato,* némely épület nélküli kertek a faluhoz tartozva.
II. Határrészletek nevei:
Kovács oldal, az itt birtokos Kovács családról.
Körte köze, agyagos szántók, régen sok vadkörtvefák voltak itten.
Eczkene. *Nyáras mező*, nyárfa jövések az erdőszélben.
Pálpatak, régebben Kis Pál birtoka, most sokak szántója.
Középláb, két út közti láb, szántó.
Falufele, falu melletti szántók.
Hegyoldal. *Csúnyásgödör*, a székely a csúfot csúnyának is mondja, s ez egy ily csúf vagy *Csúnyaföld*.
Kurtaföld, egy rövid völgyecske és annak környéke.
Lád, egy kis magoslaton álló szántók, lábja mind a két véginél árkolva láda alakúvá tészi a helyet.
Törvényfa, az érbe leható magoslat véghelye, hol törvényfa van.
Kereksás, gömbölyű nádat termett vizenyős hely, sátés vagy sásos.
Barabulyos, *Járszállás*, *Szalamér*, ezen szép nevek eredetéről semmi adat, mind szép szántóhelyek.
Szikszai völgy, Szikszai család birtokolta.
Ördögfüve, *Nagyút alja*, *Sós*, salétromos, fejér felszínű szántók.
Eger, kaszáló, mondják, hogy itt régen vizenyős helyen teremni szokott egerfák voltak.
Morgó, apró részletekbe sokak által bírató kaszálók, melyek felett a birtoklók örökösön herregnek, *morrognak*, s így *Morgóhely*.
Györgyere, egy régi, Agh *György* nevű birtokosról.
Felső és *Alsó Domb*, mindkét felől a patak által meghordott s domborított dombos szántók.
Sóványparag, sovány természetű, fekete agyagos, felhagyott parlagok.
[232r] *Rakotyás*, *Kövecses*, apró kövekkel teljes homokos szántók.
Gátszeg. *Zátony*, az Olt vize által hordott töltvény.

Horgas ér, a szomszéd mezőkről lejövő eső vízfolyamhorgadásaitól.
Oromalja, a falu pataka által képzett, négy öl széles, két öl magos, kétszázötven öl hosszú orom déli részén elterülő szántók.
Pataktó, Kosárkút, Oltköze, Hosszú. *Felhágó*, a szántók az aljból egy kis dombra emelkednek.
Kápolna, az erdő felől lejövő teres magoslat végdombja, szép kápolna alakba. Hogy pedig itt épület lett volna, nincs emlékezetbe felhagyva.
Illyefalvi hegy mege, a fenti dombnak Illyefalva felé fekvő oldala, szántó.
Helybe, a falu melletti kertek közébe szegellő hat darab szántók.
Fejérkő, *Estók földe*, *Kálmán hegye,* hasonnevű régi birtokosaikról.
Orotás, bokros helyek voltak, most kiorotott szántók.
Benedekmezeje, *Mezőképe*, amaz egy erdők közti kerek mező, ez annak feldomborult szeglete, mintha ábrázata vagy képe volna a Kismezőnek.
Világlátó. *Göbetz*, egy nádat, sátét termett sós hely, kaszáló.
Sárlelő, sáros ingovány.
Csitkókosár. *Borzafű*, úgynevezett ördögborzát termő kaszáló. *Sikatyus, Őrszökő*.
III. Erdőrészletek nevei:
Fogott. A szentegyház erdeje, 1611-be Bátori Gábor fejedelem által adott ajándéklevélben Fogott néven áll. Azelőtt *Tilalmas* volt neve.
Sáros. *Toronyfarka*, csereerdő.
Keresztény, most puszta, innen ajándékoztak keresztény jóindulatból a szomszéd Illyefalva szegényeinek sok ideig tűzifát a szentkirályiak, s ezért *Keresztény.* Később Illyefalva perrel megtámadta Szent Királyt, s usus alapján felét elnyerte kereszténytelenül, de a hely neve ma is *Keresztény*.
Erőss oldal. A*szalomája*, egy egészen napnak fekvő meleg oldal, hol igen jó és sok, épületbe való köveket s más szép alakú sírköveket is bányásznak, s minthogy a kőhányás magában is nehéz, tüdő- és máj-, sőt egész ember aszaló munka, innen *Aszalomájá*nak vagy rövidebben *Szalomájá*nak neveztetett.
Balásia, Dugás, *Közbértz*, *Papavas*, *Farkasavas*, *Bikkes oldal*, *Bodorkút*, *Kisköves*, *Kurvalapály,* mind sajátságos nevek.
[232v] *Halmok* nevei:
Kéntses halom, a falun felül eső erdőben egy kis kerek.
Tikos domb, a falun alul, szintén a határszélben, a máshoz hasonló halom. Mindkettőről az a vélemény, hogy török- és tatárdúlások elől ezen halmok alá ásták a lakosok féltősebb vagyonaikot, s ezekben titkon tartottak kincseket, s így lett egyik *Titkos*, a másik *Kincses* halom.
Czutrur halma, Szentkirály, Kilyén s Szotyor szomszéd községek egy határvetés alkalmával 1815-ben egy szentkirályi birtokosnak földe széléhez közelítvén, az illető szántója szélére állott, s egy jófogású pálcát emelve így szóllott: „Ez az én földem, aki ide mer jönni, Czutrur buffot kap". Ezt a bizottmány jó néven vette, s oda egy halmot hányatván, annak *Czutrur* nevet adott.
V. *Források* nevei:
Büdöskút, a falu felső végén egy kénysavanyos bő forrás.
Bodorkút, az elsőtől fölfelé 300 ölnyire vékony forrású s gyógyerővel bíró. Vegytanilag ugyan nincs próbálva, de több tapasztalat után szénsavas mészeny, vas, villósavas föld s kénysavas részletek tűnnek föl benne. Emésztést nagymérvben segélje. Most itt, majd tovább üti fel magát, s így bódorogva Bodor nevét vette.
Kecskéskút, *Tetveskút*, *Lukácskút*, *Császárkút*, *Nyáraskút*, *Hidegkút,* apró, sajátos nevű forráskák.

Pesty Frigyes úr számára Sepsi Szentkirályt,
1864-ben, október 14-én a tekintetes dullóbiztos úr fölhívása nyomán öszveállította
Farkas József sepsi szentkirályi unitárius pap m. t. k.

SZACSVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[235r] Háromszéknek Sepsi székében van *Szacsva* községe.
Hogy mikor települt és honnan népesedett, annak eredetére felmenni nem tudunk, minthogy adataink nincsenek, különben erdős bércek között fekszik, és vagyon három határa, Alsó, Közép és Felső határ nevezet alatt, ezekben a következő alhatárrészek vagynak:
Az *Alsó határ*ba: Almezei láb, Csere farkára rúgók, Illyés bértze, Rétyi utak köze, Nyírre menők, Késa láb, Marton réttye, Felső kurta, Alsó kurta, Szeredő orr alja.
A *Közép határ*ba: Alsó közbértzre rúgó, Kegyeletre menő láb, Musztika láb, Közbértzre menő láb.
Felső határ: Lisznyai utat átkelő, Felső közbértzre rúgó láb, Kispatak láb, Kárhágóra menő láb.
Vagynak személyes emberek erdei, ezeknek nevei: Kis csuklon, Törős, Nádas, Szénégető, Bagolyné árka, Méjj patak, Ujj felfogás, Szeredő orra, Kegyelet, Bánya orr.
A község erdős bérceinek nevei: Kis csuklon, Nagy csuklon, Téglás.
Vár, ezen egy nagyon régi várnak még alapja látszik, de hogy mikor és ki építtette, arról semmi adat nincs. Ezen vár körül nagy kiterjedésű rengeteg erdők voltak, de hogy mi célból épült, és ki lakta, arról sem hagyomány, sem adat nincs.

Köves, *Lapos, Bornás, Utatlan.* Ered ezen erdős bércekből egy kis folyó, amely Szacsvapataka név alatt nagyon kurta futás után, a szomszéd Egerpatak községe határába a Kovászna nevezetű folyamba ömlik, apró hal és rák van benne.

Költ Szacsván, augusztus 28-án, 1864.
Albert Ferentz szacsvai ev. ref. pap s. k.
Csorja Bálint bíró
Keresztes Elek jegyző

SZÁRAZAJTA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[237r] Helynevek Száraz aita községből, Miklósvárszékben.
1. Száraz aita helysége vagyon az egyesült Három- és Miklósvár székek kebelében, Miklósvárszékben.
2. Hogy honnan vette ezen nevezetét, azt okadatolni nem tudjuk.
3. A traditio szerént volt még Száraz aitától hajdon mintegy órai járás messzire délre, a Tekse erdőrész alatt egy Kakuts nevezetű falu, minek helyén most is két malom áll, s neveztetnek Kakutsi malmoknak.
4. Nemkülönben a traditio szerént a Száraz aitától dél-délnyugotra, jelenleg szántón, volt egy vár, mit Kurta várának hívtak, miről a szántódűlő ma is Kurtafelének neveztetik. Okadatolja az, hogy ezen nevezett falu és várhoz közeli erdők részein ma is szántók ormai látszanak, ahol csakugyan megvénhedett tölgyfák és nyíresek állanak.
5. A mostan álló Száraz aita ily formálag a nevezett vár és falutól vette származását és népességét.
6. A nép szabad székely nemzet, vannak kevés román hitűek.
7. A község határán megjegyzést érdemel:
a. Az úgynevezett Tódugo, mi régen a gróf Kálnoki család halastója volt, jelenleg kaszáló, némely része ingovány, járhatatlan.
Hársanto, kaszáló rész, ahol kőszén mutatkozik, mi nincs használat alá véve.
[237v] c. Tekse, egy erdőrész, mely a Hargita hegyláncaival kapcsolatban áll, és elválasztja Száraz Aita helységét, úgy Miklósvárszéket is Háromszéktől.
Legmagosabb hegye az úgynevezett Tisztás magossa erdőrész, ahonnan egész Erdővidék és Brassó vidéke tereit lehet tájékozni, s úgy havasait.
d. Száraz aita helysége egész Erdővidéke legmagosabb fekvésű helye, elannyira, hogy minden (folyó) patak vizi a helysége területén erednek és folynak ki belőle.
e. Legnevezetesebb folyója a Tekse pataka, mely Nagy aitánál az Oltba szakad, és a többi folyókat magával viszi.
f. Tatárvágása, a Tekse patakába bemenő szoros út Száraz aitáról, ahol a traditio szerént a tatárok vesztességet szenvedtek, és a hely vette nevét, de hogy mikor és kik által verettettek meg, nem tudjuk. Nevezetes, ezen út mellett találtattak az akkori szerencsétlen állás miatti ásott vermek, melyeknek mélysége két és fél öl, lent széles, fent keskeny, mik is vagyonbiztonságért ásattak volt. Ily vermek vannak a jeleni temetkező kertben is, mik közül némelyiket temetkező helynek is elfoglaltak.
g. *Foglalás*, mely régen óriási bükkerdő volt, jelenleg kaszáló. A birtokosok általi elfoglalásról és kiirtásról vette nevét, mi is nagy tért foglal magában.
h. Bacani hegy, mely Száraz aita és Sepsi Baczon közt áll, innen vette nevét.
i. Tisztás, erdőrész, mely szép óriási cserefáiról vette nevét, s ma is szép erdő.
k. Orotás, Száraz aita nyugoti határ[a] több része, mely régen tölgyes volt, jelenleg nagy dűlők, szántók, irtásáról vette nevét.
l. Akasztófa oldala, egy szántódűlő, mely onnan vette nevét, hogy a tetején régen bitófa állott, jelenleg nincs ugyan.

[238r] Kelt Száraz aitán, 23. szeptember, 1864.
Dávid György bíró
Dávid Izsák községi jegyző

SZÉKELYSZÁLDOBOS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 66. mft.
(Fol. Hung. 1114/57.)

[308r] Száldobos helységeinek nevek.
Udvarhelyszék kerületben, Bardotzszék járásban, Száldobos.
Vette eredetét Volálból, hol a volálosok megtelepedve lévén, népesedni kezdettek, hol a hely szűksége mijatt meg nem férkezhetvén, levonultak Kis Száldobos pataka terire. Más megtelepedésekbe nem bizakodhatván, alábbszállottak a Kormos langos vize terire, hol Kis Száldobos pataka, Volálpataka a Kormos vizivel öszveszakadva vadnak. Száldobos eredetét ezekből vévén, nevét is ezáltal hordozza.
II. Határrész Vargyas köze.
Ezen határrészbe több apróbb nevezetek feküsznek, mint Gyujto, Toszeg, Jomivet, tovább a Vargyasról Olasztelekre általjáró úton alól Likaskő tartománya. Gyujto, Toszeg, Jomivet Vargyasköziből vette eredetét, minthogy a két falu közt feküsznek. Likaskő tartománya egy nevezetes kő, nevét is erről vette.
Borvízoldal, ez vette nevét arról, hogy Vargyasközéről Száldobosra feljáró út mellett több borvizek vadnak, ez a Borvízoldal a mostani használható borvizekről vette nevét, s arról hordozza.

III. Határrész Bakos oldal.
Itten vagyon Pap cseréje, Bakos cseréje, Patak feje, Falu eleje. Ezek között Pap pataka, Bakos oldalon Vargyasra járó ösvény. Ezen Pap pataka, minthogy Patak feje völgye alján ered és foly le, és Bakos ösvénye is Bakos cseréje ajján vág által az egész határon, neveket innen vették, és ma is hordozzák, mind szintén Falu eleje is a faluval szembe állván, nevét ezáltal hordozza. Deák István erdeje, [308v] Györke erdeje birtokosaik nevéről neveztetnek.
Nagy István borvíze, Árnyék, Szőllőmáj, Pap nyírese. Ezek is a birtokosaik neve után vadnak nevezve.
IV. Határrész Szőlőmáj cseréje.
Ezen határrész csere, nyír, nyár vegyülék, s erről vette Szőlőmáj cseréje nevit.
V. Határrész Sáspatak.
Itten Sáspatak árka megszakassza az erdőt ezen határrésztől, és a Sáspatakra dűlő földek erről vették neveket.
Előbb Szeri mérés, Átalhágó, Kútfeje, Alsó és Felső Kútfeje árkaival neveztetnek.
Mánási szálassa, két árok közé lévén véve, erről viseli nevét, ezen árkok bészakadnak Kis Száldobos patakába, honnan Száldobos vette által azt a nevit, ahol most fekszik.
Voláliak kertye, ez arról neveztetik, hogy ezen voláli családoknak az eleje Volálból ezen a helyen telepedtek volt meg, kinek a maradéki most is Száldobosba laknak, kik is a legrégibb nemzedékek közül valók.
VI. Határrész Botköves.
Ebbe Temető ajja, arról neveztetik, hogy itt egy temetkező hely van.
Botköves, Út általkelő, Tonya borvíznél lévő szegelet, neveztetnek onnan, hogy egy szabadon feljáró út menyen ezek között fel, mely e földeket némely helyeken kettészaggassa, máshelyt hosszan feküsznek mellette.
Böjte, Nagyobb és Kisebb Orotás onnan vadnak nevezve, hogy ezek erdőből orottattak.
Gyepűfejin kijáró út arról neveztetik, hogy ezen út két határt különöz meg egymástól, és a határok szélein gyepűrész állott.
VII. Határrész Barta bértze.
Ebbe a határrészbe a Nyáras köze, Tilalmas tető, Égettek vágólya, Sopom orotása arról neveztetnek, hogy ezen helyekről az égetteknek épségbeli fákot szoktak adni, csakhogy közbe-közbe vakárkok szakasszák meg egymástól.
[209r] Fenyős, Syporos sorka, Nagy János bükke a Nagy familiáról neveztetnek, minthogy ezeken a helyeken a Nagy familia birtokol legbővebben.
Somos somfa megtalálásáról, Magyarós domb szép magyarós helyéről, Kerek szénafű szép kerek állásáról, Csijános csiján terméséről neveztetnek.
Barta bükke, Barta bértze arról vette nevit, hogy a Barták azon a helyen számos birtokosok.
Vasásás arról vette nevit, hogy régen vashámor volt ott, hol azon gödrök máig is látszanak, melyekből a vaskövet hányták, itten vagyon egy vakárok s emellett egy kút, melynek neve most is Legyező kút.
Valáli víz oldal, Két Száldobos köze arról neveztetnek, hogy Valál pataka valáli víz fejibe ered, s lefoly Két Száldobos köze mellett is. Alább Szakács esztenája, melynek arról van ezen neve, hogy régen egy Szakács nevezetű ember esztenával volt ott megtelepedve. Itt is Valál pataka menyen egészen le Valálon, és Valál ága nevezetű helyen öszveszakad Tölgyes patakával, ezen túl is öszvefolyának Garat oldal alatt egész Garat sarkáig, ez egy kerek domb, melynek régi neve Garat, s Garat oldal is erről vette nevét.

Száldobos, 8. október, 1864.

Kolumbán Dávid bíró
Gáspár Sámuel jegyző
Kolumbán Elek
Kováts Áron
Kolumbán Márton esküdtek

SZÉKELYTAMÁSFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[249r] Összeírás Háromszék, Orbai, Tamásfalváról, az adatgyűjtés következő kérdőpontokra terjed ki:
a. Nemes Háromszék, Orbai, Tamásfalva. Jelenleg Közép dullói járásnak van felosztva.
b. Falvánknak emlékezetünk szerént mindég ezen elnevezése volt, Tamásfalva. Egyenesen csakis magyar ajkú nép lakta, eleitől fogva mind e mai napig.
c. A községnek más elnevezése sohasem volt.
d. Emlékünk szerént nem tudható.
e. Honnan népesíttetett, nem tudatik.
f. A név eredetéről, értelméről nem tudunk, mivel régebbi irományaink községünknek nincsen.
g. Közhírből s naponta szemtanúi is vagyunk, Petőfalvára járó utunkon két kis domb emelkedve van, melynek jelenlegi neve is Domokosfalva, szántókra fel van osztva, a bebirtokos gazdák máig is kapnak pincéket, régiségeket. Domokosfalva elpusztulása közhírből úgy hallszik, a tatárjáráskor pusztult volna el. Ugyanezen helynek jól megvizsgálva, épület helye is látszanak, úgyszintén kútja is. Ezen hely kereken mocsáros vizes hellyel van körülvéve.
Községünk közelébe Zabola felől egy hosszú tó vagyon, amelyet régebben is, most is Harangároknak híják, annak közelébe egy Tekenős nevezetű tó, de jelenleg a szorgalmas [249v] gazdálkodás által szántóvá kezdett lenni, úgyszintén a falu mellett, egész fél oldalánál elé oly mély tó volt, hogy a víz mélysége három-négy öles volt ezelőtt néhány évvel, most

jelenleg a szorgalmatos gazdálkodás által a legjobb kaszálóhely.
A fent írtaknál többet írni nem tudunk, mivel régi írásaink nincsenek.

Tamásfalva, 1864. szeptember 19.

Kozma Sándor bíró
Varga Sándor jegyző

SZENTIVÁNLABORFALVA (LABORFALVA ÉS SEPSISZENTIVÁN)

LABORFALVA

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[137r] Helynevek Laborfalva községből, Háromszék megyéből. *Laborfalva:*
1. Fekszik Háromszék Sepsi kerületében, a Feketeügy folyó jobb partján, a Brassó és Kézdivásárhely közti birodalmi út mentén.
2. A községnek csak egy neve volt és van, *Laborfalva.*
3. A községnek más elnevezése nem tudatik.
4. A 16. század táján említtetik a falu legkorábban, mikor tudniillik az unitaria vallás kezdetét vette Erdélyben, s Laborfalva is azok sorában volt.
5. Nagyobbrészt a vele öszvefüggő *Szentiván* községből népesíttetett, amellyel a közelebbi időkig egy községi igazgatás alatt állott.
6. A hagyomány azt mondja, hogy ezen deák szóból eredett a falu neve: *Labor* – munka. Ugyanis a szomszéd komollói vár urának, Kámillusnak munkásai laktak volna itt, s innen Laborfalva, vagy Munkásfalva.
A község határában esik az úgynevezett *Laborvölgye*, egy, a falu határán egészen általnyúló keskeny, tekenő alakú mélyedés. Ezen keresztül a népmonda szerént egy *rézhíd* vezetett. Vagyon továbbá az *Égető domb*, melyen köztudat szerént a bűnösöket égették meg, nevezetesen a mostaniak emlékezetére megégettek rajta egy gyermeket, ki természet ellen közösült egy ünővel.

Költ Laborfalván, október 30-án, 1864.

Ütő Dániel helybeli pap s. k.

SEPSISZENTIVÁN

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[230r] Helynevek Sepsi Szentivány községből, Háromszékről.
Sepsi Szentivány fekszik Háromszéken, Sepsiszékben, a Feketeügyi alsó járásban, rónás helyen, a brassói nagy országútban, a Feketeügy folyó partján.
A község alakulásának ideje bizonytalan.
Népesítése igen valószínűleg az innen-onnan szolgálatra a birtokosok által behívott különbféle nemzetiségű egyénekből történt, lakosai magyarok és oláhok lévén.
Elnevezését hihetőleg a jelenleg is fennálló római katolikus templom védszentjétől, Keresztelő Szent Jánostól vette.
Három fő határrésze van, melyek változatosan őszi és tavaszi gabona nemmel vettetnek, a harmadik minden évben ugarnak vagy, mint itt mondják, nyomásnak maradván.
Van még három mellékhatárrésze, úgymint *Rét*, *Füvény* és *Daczkó*.
Rétnek nevezik azért, mert ezen hely régebben szénatermő rét volt.
Füvénynek, mert futóhomokból áll.
Daczkó, honnan vette nevét, nem tudatik.
Említést érdemel a Daczkóból kiemelkedő csereoldal, hajdon cserés erdő, jelenleg kopasz. Bizonyos része ezen kopasznak most is *Béldi sűrű*inek neveztetik, a monda szerint onnan, hogy uzoni Béldi Pál Apafy által üldöztetve, az itteni erdősűrűségben keresett menhelyet.
Folyója a *Feketeügy*, mely, minthogy minden más folyók és patakok beleömlenek, különösen esős időkben és hómenéskor nagyra árad és tetemes károkat okoz. Sok malom van rajta. Szentiványban is van egy, melynek molnára felibe őröl, azaz úgy megvámolja a gabonát, hogy a tulajdonosnak csak fele marad meg.
Erdei az Oláhhonnal határos *Csemernek* és *Tálpataka*, mely a rajta keresztül folyó *Tálpatak* csermelytől vette nevezetét, és a *Mészbércze*, mészkövű talajától elnevezve.
Szomszédoltatik Sepsi Szentivány napkeletről Egerpatak, Magyarós és Lisznyó községeitől, délről Uzontól, nyugotról Kilyén és Szent Györgytől, északról Laborfalva, Komolló és Rétytől.

Író nemrég jövén Szentiványba mint lelkész, kevés ismeretséggel bír e tájon, s ennélfogva jegyzetei is korlátoltak.

Kanabé Endre szentiványi plébános s. k.

SZENTKATOLNA

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[243r] Helynevek
1. Szentkatolna községből, mely fekszik Kézdi, Sepsi, Orbai és Miklósvár székekből összetett Háromszék Kézdi fiókszékében, jelenleg ideiglenes feloszlás szerint a nevezett fiókszék Közép dullói járásához tartozik.

2. Ezen közönséget eredetitől fogva Szent Katolnának nevezték tudomásunk szerént, és jelenleg is az a neve.
3. Sem a hagyomány, sem a történelem nem említi, hogy ezen községnek más elnevezése lett volna.
4. A családoknál meglévő iratok azt mutassák ki, hogy már a 15. században fennállott, de hogy mikor keletkezett, azt nem tudjuk.
5. Háromszéknek falvai régebben csak az erdők alatt állottak, a síkságon (rónán) csak később keletkeztek a községek, a Feketeügy folyam mentében jobb és bal felől. Tehát ezen község is, mind a rónán tartozókhoz való, az erdő alatti falvakból népesedett.
6. A helység neve eredetéről csak annyit lehet tudni, hogy mint említve is van, ezen község a székely Kárpátok alatt fekvő eredeti székely telepekből keletkezvén bé a térségre, mégpedig a keresztény korszak idejében, s minthogy ezen helységben a fennálló római catholicus templom a Szent Katalin tiszteletére lévén felállítva, mely szentnek névünnepét a lakosok minden évbe meg is ülik, ennélfogva a községi s az akkori szokás szerént a védszenttől vette nevét, noha egyébaránt a községnek még annál régebbnek kellett lenni.
7. Ami a helység határába eléforduló többi topographiai neveket illeti, azok következendők:
a. A helységből nyugotra kiindulva Kézdi Vásárhely felé, vagyon elől az Epres láb, ezen lábnak az éjszaki hajlása [243v] gyepek lévén, ezen a hajlásokon termő epernövényekről vette bizonyos[an] nevét.
A fennebbi *Epres láb* végződik Kézdi Vásárhely határ felől egy [halomban], azonban mely, mivel mesterségesen hordatott össze, a régi hun halmok közül egynek tartatik, s ez annyival is inkább hihető, mivel ezen halom éjszak felől a 13-[század]i szentléleki végvárnak felel meg egyfelől, másfelől pedig nyugotra Csernáton alján a hasoncélra Pokahalmának, melyek még romjai utóbbi időbe látható volt.
b. Az Epres után következik az úgynevezett Vásárútra forduló láb, mely nevét onnan veszi, hogy a szentkatolnai úton tér be Kézdi Vásárhelyre, ezen lábnak a külső felén községünkbe hívatik Dobogó nevű hely, hol is egy pinceforma csak most ezelőtt tizenegy évvel ásatott, s oly büdös gőz találtatott, hogy az ember képtelen azon pinceformába kiállani (nevezetes).
c. Virágos láb, melynek elnevezése honnan származik, nem tudatik.
d. Belső és Külső Hosszú, ezek a szántóföldek hosszúságától veszi eredetét.
e. Sándor láb, elnevezése eredete nincs tudva.
f. Völgyláb, ennek elnevezése a hajlásba összegyűlendő, az alább megnevezendő halastóról veszi eredetét.
g. Fejérkút láb, nevezetét veszi a régebben ottan létezett kútról.
h. Tekercs lábak, a mezei utak tekeredéséről.
i. Külső, Belső verebes lábak (dűlők), eredete nem tudatik.
k. Külső, Belső megyes láb, elnevezése eredete esmeretlen.
l. Posztos lábak, miről neveztetnek, nem tudatik.
m. Három útkelő, három mezei út vágja keresztül, onnat veszi nevét.
n. Külső, Belső halastó láb, az ezen két dűlő közt fekvő Halastó nevezetű közlegelőről neveztetnek el.
o. Halastó, régebben csak ezelőtt negyven évvel is járhatatlan volt, nevét onnan kapta, hogy a körül fekvő határrészekről esőzések alkalmával a víz oda szokott összpontosulni.
[244r] p. Böcsü, egy külön határrész, áll szántókból és kaszálókból, de hogy miről neveztetik, nem tudatik.
q. Karancsáj, közlegelő, nevének eredete nem tudatik.
r. Vízelve, a lefolyó Feketeügy folyó gyakori kiáradása alkalmával hátrahagyott továról, posványokról veszi nevét.
s. Kászon alya, a Kászon aly. Ezen dűlő felett foly és ömlik belé a község mellett lefolyó Feketeügybe.
t. Sás, vizenyes lévén, a sásterméről veszi eredetét.
Ezek a fennebbi helyek többnyire mind lapályok, azonba fokonként egymás feli emelkednek.

Szentkatolnán, 1864. szeptember 27-én.
Györbiró Mihály jegyző

SZOTYOR
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[245r] Ezen megnevezett falu fekszik az Olt folyója mellett, keletre Kilyén, Szentkirály, Ilyefalva és Uzon szomszédságokban. Nevét, amint tudatik, a körülötte régentén termett nádból szőni szokott szatyortól vette.
Három utcája van, Templom utca, Rendes utca és a Déllő. Ez a csordák delelő helye nyári időben, minthogy mindennap délben az itatás végett, nem lévén sem folyóvíz, sem pedig ásott kút a határokon, bé szokták a csordákot hajtani.
Van rendesen három határa, *Felső*, *Középső* és *Alsó határa*:
a. A *Felső határ*.
Ebben az *első láb* a Mart tető, neve onnan van, mivel az Olt vize régibb időkben nagy martot hagyott, s annak a tetején fekszik.
A második láb a Szentegyházra jövő, azért neveztetik így, mivel a szentegyházra jő.
A harmadik láb a Köves, honnan vette ezen nevezetét, nem tudhatni, mivel ezen lábba nem találtatik semmi kő, s emellett a legjobb s legtisztább gabonát termő láb.

A negyedik láb a Tanorokfark, hihetőleg onnan van a neve, mivel a Tanorok kapura néz egyenesen.
Az ötödik láb a Keresztút, a neve onnan van, hogy az Uzonból Szent Györgyre és a Kézdi székből Szotyorba jövő utak egymást keresztülvágják.
A hatodik láb a Völgy, a neve onnan van, hogy, alantabb fekvő hely lévén, havazás és esőzés idején a vizek ezen a helyen folynak el.
A hetedik láb Likaskőn kívüli láb, a nevét onnan vette, mivel ennek a lábnak északi szélén egy nagy terjedelmű kő felső területén lyuk van, melyben a legnagyobb szárazságban is víz szokott lenni.
b. A *Közepső határ*. Ebben az:
Első láb a Törvényfára jövő láb, nevét onnan vette, mivel a régibb időben a legelső földön bitófa tartatott.
Második a Horgas láb, melybe a földeknek horgas fekvések lévén, nevét onnan vette.
Harmadik láb a Két út közötti láb, a neve onnan van, mivel két mezei vagy vetőút között fekszik.
[247v] Negyedik láb a Kézdi útra menő láb, nevét onnan vette, mivel a Kézdiszékből Szotyorra jövő útra megyen ki.
Ötödik láb Asztaghely, nevét onnan vette, mivel a régibb időben a Nagy családnak több földei lévén, asztagait oda szokta volt rakni.
Hatodik láb Tóhely, nevét onnan vette, mivel a havazás és esős időben a vizek meggyűlvén tovat formálnak.
c. az *Alsó határ.* Ebben az:
Első láb a Kápolnára jövő láb, nevét onnan vette, mivel régen, mint most jelenleg is, kápolnára jő.
Második láb a Horgas, a földek horgas fekvésektől van a neve.
Harmadik a Betlen nevezetű láb, ez a láb onnan vette nevét, mivel a Bethleni fejedelmi családból született, halhatatlan emlékű Bethlen Kata úrasszony, mint itten is birtokos, a szotyori egyháznak a pap birtoklására egy négy köblös szántóföldet ajándékozott.
Negyedik az Uzoni út alatti láb, neve onnan van, mivel az Uzonból Szotyorba jövő utat általszöki.
Ötödik a Hegyfark, neve onnan van, hogy a Gidófalváról lejövő hegy itt végződik.
Hatodik a Hosszú láb, a földek hosszan való terjedelmektől vette nevét.
Hetedik Vashatalma, ezen láb nevét onnan vette, mivel fekete szikaj földe lévén, felette nehéz szántani.
Nyolcadik az Eger, mivel régibb időkben egerbokrokot termő hely lévén, marhajáró vagy legelőhely volt.
Kilencedik láb a Lator, nevét onnan vette, mivel földje fekete sárga szikájos lévén, felette nehezen szántható hely.
Rét:
10. Az Apró fű, neve onnan van, hogy apró, de igen jó füvet terem.
Második. A Nemes Elek füve, ezt a nevet vette onnan, mivel ezt a helyet a gróf Nemes család és kolonusai használták.
Harmadik. A Hosszú rész, nevét vette a láb hosszú fekvéséről.
Negyedik a Rakottya, nevét onnan vette, mivel a régibb időkben mocsáros rakottyabokrokot és fákot termő hely volt.
[246r] *Erdő*:
Egy Ölveság nevezetű bérc, neve onnan van, mivel, mint északos hely, tarkahajú bükkfát terem.
Hogy a megírt falvának, annak határa, rétje, erdeje nevei a megnevezett okokból származtak, azt a lehetőségig hitelesen bizonyítom.

Szotyorban, szeptember 8-án, 1864.
Kovács Jósef helybeli ev ref. lelkész m. s. k.

SZÖRCSE
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[247r] Fekszik a bal partján a Feketeügy folyónak, számít 671 lelket, jelenleg négy fajta lakja, úgymint nemes, volt úrbéres, zsidó és cigány. Ezen közül hét törzs valóságos eredeti, a Szörcse, Donáth, Albert, Benedek, Gáspár, Pataki és Séra családok. Bír egy református imaházat s ahhoz tartoztató belső egyéneket.
A Feketeügyön kívül van még egy folyó, amely a község határát és magát a községet keresztülmetszi, az úgynevezett Zabolapataka.
A népnek foglalkozása a földmívelés, kereskedése kizárólagoson csakis gabonával űzetett.
Van hét határa:
a. Domokosfalvi, b. Feketeügy felőlli domokosfalvi határ, c. Patak felőlli domokosfalvi határ, d. Felső határ, e. Középső határ, f. Alsó határ, és végül a Péntekrétje.
Említett határok közül kettő nevezetes, a Domokosfalvi és a Középhatárban Borczfalva, amint a nevökből is kitűnik, itt hajdon falvak voltak. Borczfalváról a szájhagyomány szerént annyit tudhatni, hogy a tatárjáráskor egy napon a tatárokkal [247v] és falu népeivel egyszer tizenkét mennyegző tartatott, mely alkalommal a tatárok az egész falu népességét elvitték volt magokkal, mely nép hátrahagyott kincsét és harangjait egy kútba rejté el, amely még eddig föl nem födöztetett. Egyébaránt annyi valószínű, hogy a nevezett határrészben falu volt, abból is kitűnik, miszerént az említett helyen van egy emelkedett térség, melyet Kápolna odalnak hívnak. Itt nemrég egy szántóból sok követ ástak ki, mely hihetőleg a falusi kápolna alapzata volt.
Domokosfalva a monda szerént ezelőtt mintegy ötszáz évvel létezett mint falu, a legnagyobb birtokos

egy Szörcsey Menhárt nevezetű egyén volt. Jelenleg van egy megmaradott ház belőle Hatolykán, amelyet egy Mátis nevezetű vett volt oda a végpusztuláskor. Itt Domokosfalván is egy szántóból ástak ki egy pincét, melybe csak követ kaptak.
A szájhagyomány szerént a jelenlegi Szörcse ezen két falu [248r] megmaradott népeiből alapíttatott.
Ami a szörcsei erdőt illeti: Szörcsének külön erdeje nincs, ami van, az Kovásznával közös, és említést nem érdemel. Ami említést érdemel, van az Alsó határban egy öt holdból álló tó, amelyben sok nadály és vadréce tanyáz.

Szörcsén, szeptember 17-én, 1864.

Az elöljáróság
Bartók Gergely jegyző s. k.
Benedek Sigmond bíró
Miklós Antal esküdt
Pataki Áron esküdt

TORJA
(ALTORJA, FELTORJA, KARATNA, VOLÁL)

ALTORJA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[13r] *Alsó Torja* falu helységének leírása.
ad 1) Fekszik nemes Három- és Miklósvár[szék] törvényhatóságában, Kézdiszékbe, felvidéken, a Torjai dulló járásban.
ad 2) Csak ez az egy neve él most és bír helybéli elterjedéssel, és országszerte is ez esmeretes. Alsónak azon különbségért hívatik, mivel azon fellyül az erdők torkolatjába Felső Torja fekszik, ez pedig alantabb, a tájéknak simább s kellemesebb része kezdődésénél egy kis völgy kebelébe, tágason és hosszan nyúlik le.
ad 3) Ezelőtt szintén két századokkal az Approbatalis törvénykönyvbe Torjának hívatott – minő okból? semmi adat, semmi rege nincsen róla.
ad 4) A község mikor említtetik legkorábban? Ezzel nem szolgálhatunk!
ad 5) Torjának népessége nem valami jövevényekből, hanem mind olyan valóságos régi hunnus féle magyarokból van öszvealakulva, kik az Atilla nagy birodalmának szétbomlása után az ő egyik fiával, Irnákkal menekültek volt bé ezen székhelyekre.
ad 6) Ezen pontra nézve a 3. és 4. pont alatt nyilatkoztunk.
ad 7) Az alsó torjai közönség határában előforduló topographiai nevek, melyek Belső, Közepső és Külső mezőre osztottak, ezek:
A *Belső mező*n van:
a) Rétiláb. b) Kurtarét. c) Rét külső láb. d) Út belső láb. e) Belső rét. f) Érláb. g) Keskeny láb. h) Széles. i) Pad. j) Kertek mege. k) Magyarhegy alja. l) Csiányos. m) Nemeshatár.
A *Közepső mező*be:
a) Nagy tó lábja. b) Nyáros. c) Közép láb. d) Balogmárta. e) Vasas. f) Hosszú. g) Padlábja. h) Hentz. i) Alámenő. j) Kerektólábja. k) Telekláb. l) Szentlukáts. m) Hágó. n) Hágótető. o) Kútfő lábja. p) Nemeshatár. q) Cserealja. r) Cserefark.
Külső mező:
a) Meddűföldek. b) Fel Torjára forduló. c) Altorjai Borzás. d) Tatárút hossza. e) Burjános. f) Herbátlábja. g) Faluföldére forduló. h) Hangás. i) Keresztfaláb. j) Hatolyka útláb. k) Kosolya. l) Csukás. m) Falufölde. n) Szegényszer. o) Újosztás. p) Vőremenő. q) Völgyhát. r) Völgyfenék.
[13v] Az erdőben előforduló topographiai helynevezetek:
a) Ördöglyuk. b) Mogyorópatak. c) Templom avasa. d) Lüget. e) Északpataka. f) Kecskepatak. g) Szénégető. h) Szénapatak. i) Kováts Máté.
Az eddig felemlített erdőrészek csupán Alsó Torja közönség tulajdona, következnek a Fel Torja közönséggel közös erdőrészek:
a) Ördöglyuk tartománya. b) A Gombáspataka. c) Nagyhegy. d) Jegespatak. e) Gyökeres. f) Almásmező tartománya. g) Bórzika tartománya. h) Torja bértze. i) Nádaspataka. j) Varga út. k) Büdöspatak. l) Hosszúpuszta. m) Foris tartománya. n) Fejér vontató. o) Tajiga út. p) Baritz út tartomány. q) Felső Szilós. r) Bara mezeje. s) Alsó Bakszilos tartománya. t) Torja vára, mely egy szép pázsintos pusztaság egy hegynek tetejébe, mely hajdonába sánccal békerítve voltnak látszik, de semmi nevezetest a rege nem mond rólla. u) Szeregető tartománya, itten egy borvíz forrás létez, mely a bort hathatóson főzi, és sok községi emberek által használtatik.
Itten következnek a négy közönséggel közösön bíratő erdőrészek az Al és Felső Torja, Volál és Karatna részéről:
a) Putna orra. b) Zsorát tartománya. c) Aranyos tartománya. d) Közép alma. e) Kiss Csoma. f) Nagymé pataka tartománya. g) Nagy Csoma pataka tartománya. h) Paskó mező tartománya. i) Alsó vontató. j) Közép vontató. k) Felső vontató. l) Sóosmező, itten vagyon egy szeszes, de a bort nem főző savanyúvíz forrás, mely gyógyerejű, s minden évben számos betegek által is használtatik. Továbbá ezen mezőn van egy sósforrás, mely gyógyfürdőnek használtatik, s minden évben Csík és Háromszék falvaiból avagy közönségeiből az érintett fürdő mindenfelől számos látogatókot von magához.
m) Büdöshegy, ennek napnyugoti oldalába van három nagy és nevezetes barlang, az egyik és kö-

zönségesebb béjárású barlang Büdös köves, az azon alól való, timsós részeket ülepítvén le a kősziklák oldalaira, onnan Büdös kénes és Timsós lyukaknak neveztetnek, szagjaik is olyan anyagokot tüsténtes fulantossággal tartalmaznak, a harmadik pedig a hegynek hátulsó, vagyis északi részén, négyszegű kút formára mégyen be a hegybe, és Gyilkosnak hívatik, mert oda be másképpen bemenni nem lehet, csakis ágosfákon, de aki azokon [14r] is bémenni merészkedik, egy lépésit is elhibázva, rögtönösön ott veszti életét. A két első barlangok is, noha félelmesek, de mégis olyan természetes, azonba pedig a világba hozzájok hasonlíthatatlan hathatós gőzfürdők, mely kivált a hűlés, csúz, köszvény és szembetegségekbe igen hasznosoknak tapasztaltattak, miért minden nyáron sokszámú betegektől is látogattatnak. Ezeknek külső szádáikba a betegek csakis alsó ruhába öltözve maradnak, s úgy is nagy melegséget kell hogy kiálljanak, mert főleg a szemeket és szeméremtesteket a felgőzölgő büdös és füstös lég oly erősen égeti, hogy hosszason ki nem lehet állani. Némely bátrabb emberek bé is mennek a barlangok belsőbb részébe, és sokan még neveiket is oda holt szénnel bé is írják, de orraikot erősen béfogva, hogy lélekzetet ne vehessenek, mert ha történetesen csak egy szippantás tétetett, azonnal halálfija lett a legerősebb ember vagy oroszlán is. Kik életeket megunták, itten önkéntesen is sokan vesztették el és veszthetik el ezután is életeket. A bévitt réz és ezüst pénzek kékes feketeséggel töstént béfogatnak, a tüzek, gyertyák rögtön kialusznak, a töltött fegyverek el nem sülnek, a vadállatok messze kerülik, a madarak pedig, ha történetesen felettek találnak elrepülni, dögölve hullanak le. n) Várpataka. o) Tőrös feje. p) Bálványosvára, elpusztult, csupán egy kis rész maradt, omladékáról ösmerhető, hogy hajdonában vár volt, de erről semmi nevezetes adat nincs. q) Várpad, egy jóízű borvizet foglal magába. r) Újhágó. s) Esztergás folloja. t) Getzi. u) Getzi pataka, jó iható borvize van. v) Törözs rétje.

Innen leszállva már a faluba, Al Torja közönség szomszédos napkeletről Kézdi Vásárhellyel, nyugotról Fel Torjával és Futásfalvával, délről Ikafalva és Csernátonnal, északról Karathnával.

Ezen falunak északi oldala mellett a Torja vize, mely a fenn érintett erdőknek részétől kezdve öszvecsoportozott hegyek közül mint középes kicsin folyó, tizenöt malmokot hajtva, szabálytalanul csavargós, s a falun alól még inkább keringős kanyarulatokba foly le Kézdi Vásárhely felé, honnan a mellette lévő kaszálócskák keringőknek is neveztetnek.

Al Torján, október 3-án, 1864.

Kolumbán Károly
Csoboth András
Márton János
Szabó Ferenc
Balás Pál s. k.

FELTORJA

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[73r] Helynevek *Felsőtorja* községből, Háromszék, Kézdi fiúszékből.

Ad 1. *Felsőtorja* falu községe fekszik Háromszéken Kézdi fiúszékben.

Ad 2. Több fő neve, mint községnek, nincsen.

Ad 3. –

Ad 4. Eredeti kora nem tudatik, annyi áll, hogy ős székely eredetű község.

Ad 5. Népessége tiszta székely faj.

Ad 6. A név eredetiről és értelmiről semmi köztudomás vagy hagyomány nem létezik.

Ad 7. A község négy alrészre és elnevezésre oszlik, úgymint *Csorba szeg*, *Nagyút*, *Felszeg*, *Somszeg*.

A mezei határban előforduló topographiai nevek:

a. *Somszegi tanorok*. b. *Ádák tanorokja*. c. *Újfogás*. d. *Szentilona külső tanorokja*. e. *Szentilona belső tanorokja*. f. *Előbértz*. g. *Túlsóbértz*. h. *Útrajövő*. i. *Kicsiröh*. k. *Hosszú*. l. *Kisvölgyed*. m. *Sikattyus*. n. *Borzás*. o. *Patakröh*. p. *Alámenő*.

Erdei határában előforduló topographiai nevek:

I. *Befüggők* (a községnek magánerdeje, s onnét neveztetik befüggőknek, mert délnyugat felől közvetlenül a községre függnek bé ezen bércek). Alnevei ezek: *Fejérkút oldala* [nevét veszi] [73v] egy olyan kút forrásról, melynek vize mindig fejér színű, mint a mészvíz. *Francia vágás,* nevét onnan veszi, mert a fatermést róla a nagy Napoleon hadjáratai idejében vágta volt le az illető nemesi és két katona renden lévő birtokosság.

Kőbánya pataka, nevit onnan veszi, mert ezen erdőrésznek patakmartjában fekete kovakőtermés van.

II. *Veres erdő*. Közös birtok Alsó Torjával. Alnevei: *Tértartománya*, *Gombáspataka*, *Nagy hegy tartománya*, *Északpataka*, *Jegespatak tartománya*, *Szuszkapatak tartománya*, *Borzik oldala* (nevit a borzlyukakról veszi), *Hegyes*, *Torjahágója alja*, *Kabaladomb*, *Bogárpataka*, *Nádasoldal*, *Tanorok oldal*, *Bakszilos*, *Esztena oldal*, *Torjavára tartománya* (nevit onnan veszi, mert ezen erdőrészben fekvő egyik önálló hegymagoslaton egy régi vár rommaradványai vannak), *Szeregető tartománya* (ezen erdőrésznek területén van egy savanyúvíz forrás, mely *Szeregető*nek neveztetik, s jóízű vize közhasználatban van), *Putna oldala*, *Szelpespataka tartománya*, *Ördöglik tartománya*, *Lüget* (emelkedett sík térség), *Szelpespatak réttye*, *Árnyékoldal*, *Köveshegy alya*.

Ezen *Veres erdő* közt foly le, s veszi magához a többi erdei patakokat a *Torja vize*.

III. *Almás,* donationalis magánerdeje Feltorja községnek Bethlen Gábor fejedelemtől 1626. év augusztus 5-ről kelt adománylevél szerint. Alnevei: [74r] *Gyükeres tartománya*, *Holt Almás*, *Nagy Almás*, *Csikaratás alja*, *Borzik tartománya*, *Felső vápa*, *Alsó vápa*, *Gyükeres töve*, *Almástorka*.
IV. *Fekete erdő*. Alnevei: *Torjabértz teteje*, *Foris*, *Gyertyános*, *Baramezeje oldala*.

Felvétetett több községi tagok közrehatásával az elöljáróságtól
Feltorján, 1864. szeptember 4.

KARATNA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[217r] Helynevek *Karatna* községből, Felső Fehér megyéből.
I. Felső Fehér megyéből, Belkerület, Peselneki járás.
II. Egyetlenegy neve van és ismeretes országszerte: *Karatna*.
III. Ezen más elnevezése nem volt, s mindig így íratott, *Karatna*.
IV. Meghatározni, hogy mikor említtetik legkorábban, régisége miatt nem tudjuk.
V. Népesíttetett a szomszéd Székelyföldről, nevezetesen Háromszékről.
VI. A község neve eredetéről nem tudhatni semmit, se hagyomány, se írott emlékekből.
VII. Karatna községe határain és erdein az alábbi topographiai nevek fordulnak elő, úgymint *szántók és kaszáló* részek:
Először. Karatnai Torja Kászon köze, Torja és Kis Kászon között közvetve fekvő szántókból álló határrész, Peselnek és alvoláli határok között.
Másodszor. Karatnai tóra menő, hajdan ingoványos tós hely volt, melyre ezen határrész rúgott, most azon feltelvén a hely, azon tós helyek kaszálónak használtatnak.
Harmadszor. Karatnai nagy rész, a község határában csaknem a legnagyobb határrész.
Negyedszer. Röhláb, veres agyagos természetű alapjától neveztetett.
[217v] Ötödször. Karatnai kékláb, kék agyagos felöletető neveztetik.
Hatodszor. Szentlélek útra jövő, ezen dűlő a Kézdi Szent Lélek község felől Karatnára jövő útra rúg.
Hetedszer. Völgy, a Karatna és peselneki magosan emelkedett határrészek között elnyúló lapályos kaszálóhely.
Nyolcadszor. Származány, Karatna községe határrészei között a legmagasabban emelkedett szántós dűlő, agyagos, seppedékes természetű jórészt, [nevezték] ezelőtt sármány névvel.
Kilencedszer. Pad, pad alakban nyúlik el a falu mellett.
Tizedszer. Sztojka, a község mellett fekszik, kender ugaroknak használtatik, alapos okát elnevezésének nem tudjuk. A jelenleg is élő volt zsellér Sztojka család birtokolt ott, s onnan neveztetett.
Tizenegyedszer. Hosszú, a falu széletől a Karatna patakára hosszan nyúlik, elnevezését nyerte innen.
12. Karatnai kihágó, menedékes, hegynek hosszan nyúlnak ezen határrészbeni szántók a Karatna pataka aljából kifelé.
13. Tókert, hajdon kenderáztató tók voltak, most azonban kaszálók, a Karatna pataka folyama vágja ketté.
14. Karatna pataka, egész a Torja vizébei szakadásáig ezen névvel, eredetét veszi a karatnai erdőrészből.
15. Döme hegye, szóhagyomány után bizonyos Döme nevezetű birtokostól neveztetett el.
16. Pál Bíró, Bíró Pál birtokostól neveztetett.
Erdőrészek:
17. Bodika, karatnai ev. református megye erdeje, elnevezése okát nem tudhatni.
18. Bodóké, a Bodó család erdeje.
19. Bodocska, a Bodókéval határos s ennél kisebb rész erdőcske.
20. Bodocska pataka, ered a Bodocska fejéből, s ugyanezen névvel a hegy aljánál a Karatna patakába szakad.
[218r] 21. Kerek völgy, kerek fekvésű ős csereerdő a Bodocska pataka mellett.
22. Buda, mély árkos oldal, s jórészt a tatár és török futások alkalmával ide rejtőztek Karatna község lakosi az ellen dühe elől, s innen, ezen szótól, bujoda vagy buvoda, neveztetett később Buda oldalának.
23. Mátyás patak oldala, régi elnevezés, okát nem tudhatni, tán sok szajkó tanyáz ottan, mit a székelyek mátyásnak is neveznek.
24. Mátyás patak, neveztetik azon oldalról, melynek fejéből ered, beléfoly a hegy aljánál a Karatna patakába.
25. Karatna feje, Karatna községe ős erdejének véghatára, melyből a Karatna pataka is ered.
26. Hegyes, Karatna erdős helyei között a legmagosabb hegy.
27. Kánás, sok kányafát terem, s erről neveztetik.
28. Gerenda vész, épületnek való nyár boronáiról neveztetik.
29. Rakotya vész, ezen helyen a rakottya fa nagy mennyiségben tenyész, és innen neveztetik.
30. Dencs, miért ezen nevezete, se különös fekvése, se tulajdonságából nem következtethetni, tán ék alakjáról, a latin dens szótól.
31. Süketes, viszhangot nem ád.
32. Fejérkút oldala, ezen erdőrészben vagyon egy forrás, melyből fejér színű víz fakad, s különben is a föld rétegei is egészen fejér nyár föld.

33. Babo, régi elnevezés, okát nem következtethetni.
34. Kis Karatna, szóhagyomány után hajdon a török és tatárdúlások alkalmával a község lakói ideköltöztek a faluból, míg az ellenség elhúzódott tovább. Ez egy tágas pásintos hely, éppen Karatna községe erdőaljánál, hol a voláli határ végződik.

Összeirattatott Karatnán, 1865. április 1-jén.
Illyés Tamás jegyző

VOLÁL
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[10r] Helynevek Alfelvolál községből, Felső Fehér megyéből.
I. Felső Fehér megye, Belkerület, Peselneki járás.
II. Mindig így neveztetett, s neveztetik most is, és ismeretes országszerte.
III. Más elnevezése nem volt, s mindig így íratott, Volál.
IV. Hogy ezen közönség mikor említtetik legkorábban, régisége miatt meghatározni nem lehet.
V. A Székelyföldről, nevezetesen Háromszékről népesíttetett.
VI. A község értelmére, eredetére nézve se köztudomásunk, se hagyományunk, se írott emlékeink nincsenek.
VII. A község határában előfordulnak a következendő topographiai nevek:
Szántó és kaszálók:
Először. Voláli Torja Kászon köze, Torja és Kis Kászon között közvetőlegesen elnyúló szántókból álló határrész.
Másodszor. Nagy szeg, fekvése szeglet alakú, s mint köz, ezen határrészecskében meglehetős kiterjedésű szántók vagynak, nagy szegeletről nyerte ezen nevezetét Nagy szeg.
Harmadszor. Fejérmart, omlásos, martos hely, alapja fehér homok.
Negyedszer. Kenderhely, a gabona között, legjobb mívelés mellett is vadkender fű szokott teremni.
Ötödször. Horgas, ezen határrészben a szántók görbe vonalban nyúlnak.
Hatodszor. Kertes, ezen szántókból álló határrész kaszáló kertekre megy.
Hetedszer. Voláli tóra menő, hajdan ingoványos tós helyre rúgott ezen szántókból álló dűlő, most azonban a hely feltelvén, ezen ingoványos, tós helyek kaszálóvá alakultak át.
Nyolcadszor. Voláli nagy rész, nagyobb kiterjedésénél fogva ezen határrész Nagy rész nevezetet nyert.
Kilencedszer. Kékláb, kék agyagos felületénél fogva neveztetik kék lábnak.
[10v] 10. Apor hossza, ezen szántókból álló határrész a báró Apor családról veszi nevezetét.
11. Voláli kihágó, ezen határrészben a szántóföldek hosszában hegyre vagynak ki.
12. Czangóné, régi elnevezés, különben ezen szántókból álló dűlő egy magosan emelkedett hely, némely helyeken szívós sárga agyag s más helyen sárga agyaggal vegyült fejér nyír föld, gödrös, már most vápás hely, igen silány természetű földalappal bír.
13. Nyírfákra menő, hajdon nyíres erdő volt, melyre ezen határrész rárúgott.
14. Balás telek, bizonyos Balás nevezetű birtokosról gondoljuk elnevezését.
15. Lágy völgye, testvizes szántóföldek.
16. Temető fele, a közönség temetőjére rúgnak ezen határrészbeni szántók.
17. Patak alfele, ezen határrész aljánál az Egrespataka foly le.
18. Egrespatak, ezen patak martján egerfák termettek korábban, a Torja vizébe szakadásáig ezen nevezettel.
19. Kígyósütő, ingoványos, seppedék természetű szántók, nagy mennyiségű kígyók tenyésznek, melyet a pásztorgyermekek régen megütvén jádzóságból sütték.
20. Önye, szántó és kaszáló határrész, a szántók testvizes földalappal, a kaszálók seppedékes természettel bírnak, elnevezése okát meghatározni nem tudjuk.
21. Akasztó bércz, ezen most szántókból álló határrész régebben erdős hely volt, történetesen ott a marhapásztor gyerekek közül egy felakasztatott, innen veszi nevezetét, amint a szájhagyomány tanúsítja.
22. Havashágó, meredek északos szántókból álló határrész.
Erdőrészek:
23. *Dosa*, privát erdeje volt hajdon egy Dósa nevezetű birtokosnak.
24. Munkács oldal, nagy záporesők alkalmával a vízzuhatagok, melyek az oldalokból lerohannak, rendesen az erdőre felmenő utat némely helyeken elmossa, [11r] más helyen pedig annyira feltölti, hogy járhatóvá csakis nagy munkával lehet tenni, ezen erdőrész Munkács nevezetét munkásról veszi.
25. *Csíkbércz*, ezen erdőrész Csíkkal határos, hova felmenő út is vagyon annak gerincén.
26. Bálványos, ezen erdőrész az ott lévő, romba dűlt várról veszi nevezetét, mely várban hajdon az Uporok laktak, kik a keresztény vallás elterjedése után is még sokáig imádták a bálványokot.
27. Büdöshegy, ezen erdőrész derekában vagyon az egész Európa szerte nevezetes kénbarlang, melyről neveztetik Büdös hegyének.

Összeírattatott Volálban, 1865. április 2-án.
Illyés Tamás jegyző

Toldalék az erdőrészekhez:
1. Sósmező, jód és timsós, konyhasós vegyületű forrásáról nevezetét nyerte ezen kaszáló puszta hely, Sósmező.
Másodszor. Sóspatak, eredetét veszi a Sósmezőből fakadó sós forrásokból.
Harmadszor. Várpatak, a Büdös hegy és a Bálványos vár hegy aljánál lefolyó patak, a hegy tövénél a Sóspatakába foly, s együttesen ezen összeszakadástól Bálványos pataknak neveztetnek mindaddig, míg a Torja vizébe szakad.
Negyedszer. Nagyméh.
Ötödször. Kisméh.
Hatodszor. Csoma.
Hetedszer. Középalma.
Nyolcadszor. Aranyas.
Kilencedszer. Putna töve.
[11v] 10. Törős.
11. Közép arr.
12. Gorgány.

Összeíratott a fenn írt évben és napon.

Illyés Tamás jegyző

UZON
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[254r] 1. Székelyföldön, Háromszéken, Sepsiszékben egy a népesebb falvak közül. Fekszik Lisznyó, Bikfalva, Kökös, Szotyor, Kilyén, Sepsi Szent Ivány községektől környezve, a Brassótól Ojtoz felé vonuló nagy kereskedői út mentében, a *Feketeügy* folyója jobb partján, Brassótól 3 3/8 mérföldre. Lakói mind földművelők, van három országos vására, s minden héten szerda nap hetivásár. Kevés mesterember, azok is csak a helyi szükségek kielégítéséül. Nem űz semmi kereskedést. Határa nagyon jól termik. Rétje s így szénája kevés. Fája a messze havasokon van, melyet csak tüzelőül használ. Épületfáit máshonnan, pénzen veszi.
2. Neve régi emlékezet óta változatlanul csak ez egy.
3. Más elnevezése nem volt soha.
4. Egyházi, mind községi jegyzőkönyveink igazolása nyomán 200 évvel ezelőtt mint népes község állott, s a református híveknek anyaegyházuk, valamint most, akkor is virágzott.
5. Népessége, bárha sok ős családnevek elenyésztek is, a régi székely törzs faj. Szülőhelye a történelmileg nevezetes Béldi Pálnak.
6. Honnan vette nevét, ennek kimagyarázására sem a történelem, sem a hagyomány minket el nem vezethet.
7. Határa három dűlőre vagy itt nevezett *fordulóra* oszlik, úgymint *Likaskő*, *Halmi* és *Alsó* vagy *Vízelvi határ*. Mind a három szép sima térségen nyúlik el, a falut mintegy beövezve, minél fogva itt a távolság a mezőgazdaság folytatását éppen nem akadályozza. Földe termékeny, könnyen művelhető, minden kő nélkül.
a. A *Likaskő határ*, ez [neveztetett] a határ középen fekvő [254v] nagy, lyukas tetejű kőről, melynek öbléből az esővíz nemigen szokott kiszáradni. Ezen határnak sem részenként, sem lábanként nincs semmi oly elnevezése, mely sem történelmileg, sem nyelvtanilag említést érdemelne, mint példának okáért Külső füves, Belső füves út s több effélék csak annyit jelentnek, miszerént az út szélein pázsitos gyep húzódik el.
b. A *Halmi határ*, egy a falu északi oldalán, a szántóföldek közepén mintegy száz lépésre emelkedő domb vagy halomról vette nevét. A természet míve ez, vagy emberi kéz halmozta össze, elhatározni nem lehet. A népmonda annyit mégis el akar velünk hitetni, hogy, mivel Háromszék hosszában több ilynemű dombok, halmok láthatók, ezek az ősidőbeli őrtanya-helyek lettek volna. E határnak is egyes részeiről csak azt mondhatni, mit a másikról.
c. Az *Alsó* vagy *Vízelve határ*, nevét magával hordja, mivel a falu alsó részén fekszik. *Vízelve* nevét hihetőleg onnan bírja, most részint a Feketeügy folyója a déli oldalon hosszan mossa, részint mint alantabb fekvő helyzeténél fogva, a lehulló esővizet igen felfogja. Egyes részeiben jőnek elő Tóhely, Halovány nevezetek, s mégis különös, miszerént van egy *Fok* nevezetű hely, mely nemhogy magosabban, hanem a többi résznél még alantabb áll, mert a határról minden esővíz ide folyván le, sokáig tartó havas helyet formál.
Réteink elnevezése közt van egy *Méregtörő* nevű, honnan vette nevét, bizonytalan. Növényzete is csakolyan mint a többi réteké, semmi mérges esmeretes növény most ott nem található.
Vizünk csupán az egyetlen *Feketeügy* folyamából áll, melynek csendesen, porond fenekű árkában folydogáló vize egészséges, iható. 4-6 kerekű malmokot meg bír hajtani. Sok kanyarodásokot tészen, míg Háromszéken végigfoly, s ennél fogva sok öblei, magosabb és alacsonyabb partjai vannak, medriben gyakron találhatni megfeketedett özönkori cserfákot.
Ennyit írhatunk csupán helységünkről, mely jellemvonások, ha a nagy egésznek tökéletes képéhez némű fényt deríthet, örömest nyújtunk a tisztelt gyűjtő úr tolla alá feldolgozandó anyagot.

Írtuk Uzonban, október 22-én, 1864.

Benedek Ignátz református lelkész

VARGYAS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 66. mft.
(Fol. Hung. 1114/57.)

[361r] Helynevek *Vargyas* községből, Udvarhelyszékből.
Elsőre. Vargyas község fekszik Udvarhelyszék Bardocz fiúszékében, e fiúszék több régi okmányokban neveztetik *Vargyas vidék*nek is.
Másodikra. A helység neve országszerte esmeretes, *Vargyas*. Oláhul *Várgyás*, szászul *Varjas*.
Harmadikra. Ezen helység lakosainak elődei telepedtek a helységen felyül *Trencsén* nevű helyen. Ezen hely szűk volta miatt, a túlnépesedést bé nem fogadhatván, a lakosok alább költöztek azon helyre, hol most a helység fekszik, melynek alsó részibe telepedtek a Daniel család elődei, ahol csereerdőben sok varjú lakott. Ezen sok varjúról az erdő s később a Trencsénből letelepedett lakosok helye neveztetett *Varjas*nak több ideig, később régi okmányokban látható *Vargias*, később lett *Vargyas* (szóhagyomány).
4. A község neve mikor említtetik legkorábban, nem tudhatni bizonyoson. A magyar királyok idejéből kevesebb, a fejedelmek korából több okmányok vannak, melyekből látható a *Vargias*, *Vargjas*, később *Vargyas* elnevezés.
5. A hunok letelepedésekor fennebb láthatólag *Trencsén*be letelepedett s később onnan e helyre lehúzódott hun maradékból népesíttetett, hova előbb, mint fennebb látható, már a Daniel család elődeinek telepe volt. Később neveztettek székelyeknek, és a székely alkotmány szerint felosztattak primor (főnemes), primipil (lovas lófő) és pixidar (gyalog drabont) székely nemesekre. Különösön a két utóbbi osztályból, esmeretes környületek miatt fejlődtek a székely colonicaturák, nem jobbágyságok, melyek a felszabadulás útján, részint magok a colonusok által megváltattak, részint a megválthatásra nézve még per alatt vannak. Az oláhok kevesen, csak a legközelebb múlt században, pásztorkodás végett jöttek ide a szászok közül, és máig is itt csak pásztorok, zsellérek és szolgák.
Hatodszor. A helység neve eredetéről látható fennebb, a határon levő helynevekről alább.
Hetedszer. A község határában lévő topographiai nevek dűlőnként a katasztrális munkálatba felvett „Határrész leírási jegyzőkönyv" során következő[k]:
I. *Vargyas község*, lakosai hat kapun járnak ki és bé.
a. *Hagymás kapu*. Ezen kapun ment ki egy leány[t], ki ruhája szegletibe egy hagymát kötött, a közelebbi erdőbe találkozott tolvajokkal, akik a ruha szegletibe kötött hagymát pénznek gondolván, a leány megölték. Ezen esetről neveztetett azon erdőrész *Hagymás*nak, az oda vivő kapu *Hagymás kapu*nak. Ahol ezen gyilkossági tett történt, ma is egy halom áll, melyre az ott utazók követ vagy fát hánynak emlékül.
b. *Kincskapu*, ezen hordták ki kincseiket a lakosok az ellenség rablásai elleni elrejtés végett.
c. *Kosa kapu*, itt állott őrt a tatárok ellen egy *Kosa* nevű hadnagy. Az itt levő domb ma is Kosa dombjának neveztetik.
d. *Vaskapu*, az első telepedéskor ide erősség építtetett volt a bérohanás ellen, amely Vaskapunak neveztetett.
e. *Temető kapu*, ezen kívül vannak a régibb és újabb temetők.
f. *Vargyas kapu*, ennek közelébe telepedett a legelső Daniel a hun telepedéskor. A helység nevét illetőleg itt még megemlítendő: a legelső megtelepedett Danielt [361v] meglátogatja az akkori népvezér, mint rokonát, s kérdi: No, Daniel, hogy tetszik a lakásod? Daniel felel: tetszik, csak igen sok varjú van ezen erdőben. Monda a népvezér: Tehát ezen sok varjúról teleped vagy falud neve legyen *Varjas*.
Ezen helyen volt a régi gót ízlésre épített *templom*, mely megromladozott, és már a megszaporodott nép befogadására szűk is lévén, 1814-be lerontatott, régi faragott és lehető emlékírásos kövei az új templom alapjába bérakattak, semmi nevezetes jegyzést az akkori illetők hátra nem hagyván.
A helységbe van *Török utca,* egy török csapattali ütközetről neveztetett.
Rapsány utca, ez arról neveztetett, hogy egy vízáradatkor egy *Rapsány* nevű kapitány a lakosok figyelmeztetése ellen is ezen utcába nekilovagolt a vízáradatnak, és belévesz, a huszárja okosabb lévén tüzes kapitánynál, hátrább marad és megmenekszik.
Itt közel van *Tatárhídja*, ahol egy tatár csapattal ütközet volt.
A helység földje televény, kútásásnál fél öl mélységre vízkövecs van.
II. *Vargyas köze* nevű határrész *Mezőközép* lábjában van egy kődombocska, melyet a nép *Likaskő*nek nevez, melyet 1862-be orvos Simonfi Sámuel úr borvízrakódásnak állítva, középben kifúratott, és csakis mintegy négy lábnyi fúratás után meg is találta a gyomorbetegségben igen hasznosan működő savanyúvizet. Ezen víz szakértők által nem vizsgáltatván, esmeretlen a közönség előtt.
Ezen határrész *Borvíz oldal* nevű lábjában van egy savanyúvíz-forrás, melyre nézve az oloszteleki báró Rauber család levéltárában egy oklevél találtatván, melynél fogva ezen vizet Bethlen Gábor fejedelem mint feredőt gyógyszerül használta, említett Simonfi Sámuel úr fürdőalakra kiásatta, mely jelen hűléses betegségekbe mint fürdő használtatik. Az ásatás alkalmával említett orvos úr reátalált a Bethlen Gábor alatti fürdő jeleire.
Ezen határrészben vannak *Csukástó*, *Veressfűszeg*, *Szekérrév*, *Mezőközép*, *Nyíl*, *Szegényszer*, *Borvíz oldal*,

Kihágó nevű tiszta magyar elnevezések, földje szurok természetű fekete agyag.
III. *Bakos oldal*, az Egres patak árkáig. Ezen patakon van a helységbe a Tatár hídja. Ezen határrészben vannak *Hidegkút*, *Szomorú*, *Egres oldal*, *Szollomáj*, *Ravaszlik* nevű elnevezések. Földje a térségben televény, fennebb sárgás agyag békasó vegyülettel.
IV. *Temető* határrész: *Kertoldal*, *Széles csere oldal*, *Patakfej*, *Nagymező*, *Marton mezeje* nevű elnevezésekkel. Itt van Szent Ilona kápolnája, hol épület nyomai láttatnak, úgy búzavermek helyei is, hova a lakosok török–tatár járásakor gabonáikat elvermelték. Földje sárgás és meszes agyag, van hengergő vaskő is.
V. *Vargyaspatak és Száldobosi erdő* közti határ. Ezen határrészben látható *Trencsén hegye, Síró kút*, hova a letelepedett hun anyók valamely szerencsétlen eset miatt sírni kijártak. *Pokolkaárka*, setét hely, *Füves mező oldala*, őzes hely, *Hideg aszó* elnevezések. Itt van *Ejtő kő* és *Holló kő*.
VI. *Vargyas és Hagymás patak* közti erdő: A *Kakasbarázda*, melyről a Thaly Kálmán „Székely kürt" „Labor vára"[68] című költeményében, alapot véve vargyasi szóhagyományból. A Kakasborozda átvonul a homoród almási határról a *Kalibáskő*nél, [362r] mely kőkaliba alakjáról neveztetik, a mészégetők esős időkben kaliba gyanánt használják. Az egész vargyasi erdőt átvágja, a Rikán keresztül átvonul a felső rákosi erdőbe, egy hegy tetejéig, hol egy régi vár romjai láthatók. A Kakasborozda sok helyen béomlott, de iránya tisztán látható. A múlt évben közepéből egy cserefa vágatott le, melynek kerülete három öl volt, ez régiségét tanúsítja. Mese róla, hogy az ördög a kakassal szántotta volna.
E határrészben van *Trencsén*, a legelső telephely, efelett van *Szármán tető*, ahova a Trencsénből imádkozni jártak. Igen magos hegy, régi épület nyomai láthatók, itt tartották kincseiket a trencséniek. A múlt század elein kincskeresők itt áskáltak egy mesés elsüllyedt arany eke után, az ásás nyomai, a kihányt föld máig is láthatók. Ezen határrészben van a Hagymás, itt a halom, melyről Hagymás kapu leírásánál emlékeztünk, az úgynevezett Köszörükő alatt *Vérhalomnak* neveztetik. Ezen részben ásatik csaknem földszínről a vaskő a fülei vasgyár számára. Régi mészégető helyek is láthatók. Szármán patakába régi vasgyár léte is beszéltetik, ilyet tanúsító helyek is láthatók.
Ezen határba vannak *Zobor*, *Sugó*, *Kincstető*, *Feketehegy*, *Ujvész*, *Szármán*, *Hagymás* tiszta magyar elnevezések. Vas és mészkő bővön találtatik, az erdei fák közt legtöbb cserefa.
VII. *Árok köze:* Malomszeg trencséni lakóktóli elnevezés, neveztetik a Vargyas vizének két árokba szakasztásról. Földje a térbe televény, a hegyen köves agyag.
VIII. *Hagymás és Rikapatak* közti erdő: *Hagymáskő*, melynek tetején Hagymás vára nyomai láthatók, hova vezet egy régi, kőből kirakott út két Pijiske között. Kiszikút parlagján nagyon láthatók a sólyomlyukak, melyekből szedett sólymokkal adózott hajdon a töröknek egy Vargyasi Máté család, ahonnan ezen család maradékai ma is *Solymár Máté*knak neveztetnek. *Lapjos fej*in láthatók ellenség eleibe ásatott sáncok, ilyek vannak *Szörhegy*ben is. Hagymás várának van vezetve az írt Kakasborozda. A *Tolvajdomb* van Rikában, melyben mondatik Atilla feleségének, *Réká*nak temető helye egy kőszirt alatt, amely kőszirt *Réka kövi*nek neveztetik.
Ezen határrészben vannak *Kerekeger*, *Csatapataka*, *Almező*, *Szentegyház Falbükke*, *Falbükk pataka*. *Likas*, hol az 1862-i szárazságkor egy kis tűz miatt a földalatti gyökerek meggyúlva sokáig égtek, úgy, hogy egy akkori tudósító a „Kolozsvári Közlöny"-ben ezen helyre tűzokádó hegy származását jövendölte. Itt van még *Nagy* és *Kis Kőpataka*. E határrészben csak nemrég is a mészégetés nagyban folyt.
IX. *Rikapatak és felső rákosi határ közti erdő*. Ezen határrészen is keresztülvonul a Kakasborozda. Itt van *Bodi hegyese*, melynek tetején több mésszel rakott épület fundamentomok láthatók. *Andaháza*, ahol volt az egyik Daniel Istvánnak egy fogadója, mely a régen híres rikai rablók tanyája volt. Ezen fogadó is elenyészett, a rikai rengeteg kiirtatott, s így ma a Rikai út a legbátorságosabb. *Bélmező*, *Máté keresztje*, *Sovány* magyar elnevezések.
X. *Bikás*: Ezen határrészben vannak *Bordás oldal*, *Benedek oldal*, *Kisrét árka*, *Lukács likatja* elnevezésekkel. Itt van *Leányka pataka* is. Ez igen rosszul termő, meredek oldalos szántó.
XI. *Pad* határrészben *Képek cseréje.* A megtelepedéskori elnevezés onnan [ered], hogy ezen helyen levő csereerdőbe jártak ki az ősök nevezetesebb elődeik képjei tiszteletére. [362v] Ezen határrészben a *Vaspatak* és *Vendeczpataka* öszveütközésinél a patak [---][69] kiállhatatlan büdös sár. Ezen határrészben vannak *Aszalvány*, *Verőfény*, *Vendec oldala*, *Kustaj tető*, *Erős oldal*, *Pad*, *Kincspataka*, *Ebhát* elnevezések. Földje részint veres-sárga agyag, részint gyér nyír föld, szántó.
XII. *Nagy István feje*. *Magyaros felett,* találtatott egy épületfundamentom. *Kopaczdomb*, nevét hordozza, ennek tetején van egy ritkán kiszáradó tó. Ezen határrészben vannak *Tökés*, *Likasszél*, *Nagy István pataka*, *Nagy oldal,* tiszta magyar elnevezések. Földje részint veress agyag, kövecses agyag, részint gyér nyír, sovány termő szántó.
Patakok: Főpatak a *Vargyas vize*, ered az Oláfalvi havasokból, a homoród almási erdőn keresztül, a homoród almási híres barlang sziklája alatt tör a vargyasi er-

[68] Thaly Kálmán: *Székely kürt*, Pest, 1861.

[69] Kiszakadt lap, hiányzó szó.

dőre. Ebbe folynak *Hidegaszo pataka*, *Megye pataka*, *Kerekhegy pataka*, *Sírókút pataka*, *Szármán pataka*, *Kosa pataka*, *Hagymás pataka*, *Vaspataka*, melyekkel a helység közepin keresztülfolyva a Kormossal egyesül, amidőn nevit elveszti, s a kettőből együtt lesz *Kormoslangos* nevű kis folyó, mely a *Rika patakát* is magába véve, Rákoson alól az Oltba szakad.
Vargyas község határos Olosztelek, Száldobos, Füle. Homoród Almás, Szász Sombor és Felső Rákos községekkel.

Vargyas, augusztus 23-án, 1864.
A község nevében beadják
Imets Mozes községi bíró mp.
Német Dávid községi jegyző mp.
Boncza György vargyasi iskola tanító mp.

ZABOLA (ÉS PÁVA)

ZABOLA

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[258r] Tekintetes dullóbiztos úr,
Vonatkozva a folyó évi augusztus 10-én, 1125. számok alatt kelt rendeletére, ezekben teszünk meg alulírt községnek eredete, népesedése és népessége aránti észrevételünköt, amennyibe köztudat és írott hagyományból átkutatással végére járhatánk.
Elsőre. Zabola községe fekszik Kovásznától egy óra távolságra észak fele, a helység két ágra bontakozva hegyek között nyúl fel menedékes térséggel napkelet felé. Fekszik Orbaiszékbe tizenkét községek, úgymint Páva, Kovászna, Körös, Papolcz, Tamásfalva, Szörtse, Martonfalva, Petőfalva, Hatolyka, Imecsfalva, Haraly és Gelencze, napkelet felől pedig Moldva és Oláhhon határok közt.
Ezen helység hogy külön névvel nevezett lett volna legrégibb időktől olta, emlékezetünk nincs, és így ezen községben a népesedés létszám szerint számlál 2200[-t], miből román körülbelől 180 lélekre terjed, a többiek magyar ajkúak, és így, mivel 1–3. és 4. pontok alatti kérdésre a felelet megtétetett, [következik]
5. a népesedése hogy honnan történhetett, semmi adat egyéb nincsen, mintsem az ev. református anyaszentegyház anyakönyvéből, akkori lelkész Szamosközi úrnak 1602-ből azt olvashatni, miszerént a római catholicusokot kivéve feles számmal voltak és ebből az következik, hogy ezen község az Atilla hét vezéreknek a Kaukázusi hegyek közül kiborongott nép[e] közül valók lévén, azoknak ivadéka által épített falu. Hogy már csak ugyanazon könyv mutatja, egy 1718-béli felettébb szárazság okozta terméketlenség miatt s evégből következett pestis, mely 1719 kezdetével kiütvén, [258v] a reformátusok közül háromszáz, a catholicusok közül, ide nem értve a román és idegeneket, százkilencen haltak el.
Jegyzés. Ezen község területén feküdt a máig is közbeszéd alatt fennmaradt Domokosfalva, kit a tatárok földig lerombolván, lakosságát magával vitte[k], ezen község helye ma szántóföldül használtatik. Beszélik az öregek szájadaton keresztül, hogy ezen községnek tornyából egy vasöntetű tarack lövése gátolta meg le nem rombolását, és így azon idő tájban visszavonult tatárok által romboltatott volna le az érintett Domokosfalva.
Azonban az 1400-[asok]ba uralkodott Mátyás király, valamint szintén az 1612-be uralkodott akkori fejedelem, Bethlen Gábor, a székely nemzetnek lustráltatások kori jegyzőkönyvek legnagyobb tanúságot nyújtanak mind a telepedésről, eredetről és népességről. Mindazonáltal, hogy csakugyan ezen község Háromszék falvai között egy az eredetiek közüli, igazolja a legrégibb históriailag is nevezetes családoknak befolyások, különösön 1698[-ban] gróf Bethlen Mihály úr nejével, gróf Vaji Erzsébeth asszonnyal az elromladozott toronyra feles összeget ajándékozott. Ezen községbe gróf Mikes család, gróf Kuhn István közelebb időben, Basa Tamás, Zejk stb., de több ős örökös székely birtokosok, kik mind arra vezetnek, hogy az eredeti falvak közüli. Végre
7. pont. Amiképpen az első pontban a helyiség fekvése megíratott, mármost napkelet fele indulva, a topográfiai eljárást szem előtt tartva, a főbb-főbb helyeket kiemelvén, az első erdőhatárrész Kisharaly. Itt a határ Harallyal az élnitt végződik, Harajos nyakán, mely apró cserés, semmi nevezetes folyója. Innen Gerenda bércz, mely fenyves, azonban nyári legelő, mely a Haralyos nyaktól számítólag füvényes Szent Anna tova, Mogyoró puszta és a Gelencze vizéig, mely Zernyét Bunyotól elválassza, s onnan ezen patakon fel a Putna vizéig tart, [259r] Gelencével a határ. Innen dél felé fordulva Moldova határa kezdődik. Harai oldal, Murdán, Gór és a Fekete halomnak a Peták pataka szegelletén Oláhhonnal, hol a Kétfejű ábrázolja a határt, mogyoró bokor[ra] szegellvén rá. Papolcz vészi dél felől a határt, onnan délnyugotra fordulván kezdődik a körösi Kalabucs határ, hol hármas határ ütközik össze. A Pintilér oláhhoni havasból eredett Peták patak a Súgóbaczka folyóval, mely eredetét vészi Lakocza oldalából, egyesülvén kifoly Oláhhonba, és ezen összeszegellésen Papolcz és Körös közönységünkkel állította fel a határt jelentő halmot. Ezen halomtól egészen nyugotra fordulva, az említett Sugóbaszka folyamán fölfelé kezdődik Nagymanitska, Kövesorr be a Baczka vizéig, ezen víz is Oláhhonba folyván. Kezdődik a Páva községgeli határ a Rosdás és Polyánka patakok[nál], és így min-

denütt a bércúton le a községig természetes határok közt fekszik.
Ezen körülírt erdős helységek legnevezetesebb havasa a Murdán, hol a természettől alkotott tiszta sós forrás van, melyből ugyan élni nem szabad. Lakotza havas szomszédja ezen havasnak, egy, a legmagosabb hegy, melynek tetején folyó borsika kokonnyán kívül, melynek íze hasonló az áfonyához, és vadszalmavirágon kívül nem terem. A nyugoti oldalán sok apró, kies, de jóízű forrásokkal gazdag. Nevezetes még a Basa asztala és Basa kúttya, miről az a közmondat, hogy midőn ezen országot a török bírta, az elől említett Basa Tamás, mint Háromszék akkori főtisztje, oláhonni járása alkalmával a parancsok átvétele végett azon asztalon szokott ebédelni, és a kútból inni. Az út, mely arra vezet, ma is bizonyítja, hogy hajdan tökéletes csinált útnak kelletett lenni. Az elöl említett asztal kerek mintegy ölnyi szélességbe, [259v] mozdíthatatlan nagyságú, regényes helyen. Ezen asztaltól pedig a Basakút egy negyedóra távolság.
Ezen körülírt havas szomszédságába jelesebb napkelet felől a Gór, roppant meredek kősziklás, melynek egyik oldala járhatatlan, a más pedig szintén kokinynyát terem, vadbors fenyőszálak is teremnek rajta.
Azonban ezen községnek az 1852. catastralis mérő, tekintetes Boros József úr felmérése s állítása szerént átvágó liniája hat mértföld, mezei, szántóföldei harmadosztályúak, melyek közül nagyobbakra fekete sziváj agyag, más rész televény föld, és így erős időben a termés közepes, és azt is a felettébbi munkásságnak köszönheti. Különben az egész határ lassú menedékségű, a kaszáló rét fekszik a Feketeügy folyama mellett, lapályosságon.
Megjegyzést érdemel, hogy a Halommezőben egy nagy domb fekszik, mely az özönvíz maradványa lehet. A Középmezőben egy borvízkút, melynek oly hatósága van, mellyel napkelet és napnyugotkor a felette elrepülő madarakot gőze megfojtja.

Zabolán, 1864. szeptember 16.

Konya János helységi bíró mp.
Kozma László jegyző mp.
Demien István mp.

PÁVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[196r] Helynevek Páva községből, Háromszék Orbai székéből.
1. Háromszék Orbai fiúszéke.
2. A községnek csak egy neve él, úgymint Páva, mely országszerte ösmeretes.
3. Páva községnek ősidőktől fogva más elnevezése nem volt, így nevezték régen, így nevezik ma.
4. A reformatio ezen a néven találta, feljebb menni nem tudunk.
5. Minthogy régen erdőnkön sok vadpáva találtatott, feltehető, hogy a pávavadászat adott alkalmat az első telepítvényre, különben ős telepítvénynek is tekinthető.
6. Hagyomány útján a név eredetéről annyit tudhatni, miszerint az erdőnkön elszaporodva volt vadpávákról nyerte nevét, ma is, bár ritkábban, itt-ott vadpávák találhatók. Kétségkívül Páva községnek pávát ábrázoló címere is fentebbi állításunkot bizonyítja.
7. Pávának utszái:
a. Közmező, arról veszi nevét, hogy Zabolát és Pávát összeköti.
b. Templom utsza, a falu feletti hegyen épült templomról vészi nevét.
c. Derék, az a legtágosabb utca.
d. Karom, vette nevét onnan, mivel a községnek mint egy karja kerekedik ki.
Nevezetes a Karomba az úgynevezett Árgyas pataka, hihetőleg Argirusról vette nevét. [196v] Ezen patak határát képezte egy régen nevezetes, kiváltságokkal felruházott Marti család birtokának. Ezen család menhelyi (asillum) joggal bírt, ki az Árgyason túl lépett, ment volt minden törvényes üldöztetéstől, ezen kiváltságokért köteles volt a család évenként bizonyos mennyiségű sólyommadarakot adni az akkorban uralkodó fejedelmeknek, mely sólyommadarak csakugyan a Páva község erdőrészét tevő Nagy Sollyomkő üregébe vadásztattak. Mely erdőrész is ezen okon a Marti családnak volt ajándékozva. Nevezett Marti család fiága kihalt, de a leányág a nevezett erdőt ma is birtokába tartja.
e. Felső és alsó patak melléke, mely nevezetét vette arról, hogy az erdőről lejövő patak mellékin esik.
A község határában előforduló topográfiai nevek így következnek:
f. A dűlőt hívják Csere mezőnek, mely régen cserefákkal volt bénőve, a szomszédos csereerdők ezt bizonyítják, s periratok állnak a lakosok kezén, hogy a kiirtáskor a barázdákba meghagyott cserefák felett a szomszédok perelnek. De mutassa azon körülmény is, hogy az ezzel szomszédos Kovászna határát is Cseremezőnek hívják.
Ennek alrészei:
Sásgödör, mely nevét vette onnan, hogy vizes, sásos hely volt, a nép szorgalma lecsapolás által tehette mívelővé.
Hegyfark, az erdőről bényúló hegylánc kiirtatván s mívelővé tetetvén, onnan vette nevezetét.
Nyáros, elődeinktől hátrahagyott tudomásból az ott volt [197r] s kiirtott nyárerdőtől vette nevezetét.
Bene nyíre, mint neve is mutatja, hagyomány útján is mutatva van, nyíres hely volt, s a ma is itt virágzó Bene család irtotta ki hihetőleg, mitől vette nevét, és

ma nagyrészt a Vajna család birtokába van, megtartva régi nevét.
Déllő, ez ma is, amint a lemenő vízárok mutatja, vizes hely lévén, az oda összegyűjtött marhák derelésétől vette nevét.
Csigollyák, az ottan termett és kiirtott csigolyabokrokról vette nevét, mi most is némely helyen ott mutatkozik.
Kövecses, a föld alapja apró kövecs lévén, onnan vette nevezetét.
Csere, ezen alrész, mint a dűlőbe fennebb meg van jegyezve, cserefaerdőből irtatott ki, s ez nagy részét tévén a dűlőnek, onnan neveztetett el.
Bikás, minthogy ezzel összefüggő szomszédos kovásznai határrészt is így nevezik, valami bika feletti ügyről vehette eredetét.
Vereskő, ezen helynek talaja veres agyagos kő lévén, innen vette nevezetét.
Falufüve, a határ felett régebben difikultás támadván a szomszéd Kovászna községével, miért huzamos ideig folyván a per, községünk lakói közül harmincharman folytatván a pert, a per eldőltével bizonyos erdőrész és a réten ezen nevezet alatti kaszáló megnyerésével végződvén, az írt harminchárom ember az erdőt ev. református megyénknek ajándékozta, s mely nevét ezen harminckét név alatt meg is tartotta, s a megye máig is bírja, a rét pedig, minthogy a hely a falué volt, nevét meg is tartotta.
Nagynyíl, hihető, nevét onnan vette, hogy mint nagyobb része a rétnek a Bethlen, Khun és Basa [197v] utódok birtoka, s különben is a nyilak hosszúsága adott okot az elnevezésre.
Ferenczek, annak birtokosai a Ferencz család, mely ma is él, melyről vette nevét.
Zsidókfüve, a ma is községünkbe élő, virágzó Zsidó családtól vette nevét.
Közepső düllő, onnan vette nevezetét, minthogy három dűlőre lévén határunk felosztva, ezen dűlő közből esik. Ennek alrészei így következnek:
Méhkér, a szomszéd összefüggő rét s ezen alrész is füves hely lévén, alkalomszerűleg méhtenyésztés lehetett, s hogy méhészházak állottak fenn, a későbben szántás alá művelhetett földrészen a szántással fölfordult téglaés szénrészek ezt láttatnak igazolni, a székely szójárás szerint a könnyebb kimondás nevezé *Méhkér*nek.
Rétszély, ezen alhatárrész, a rét mellett esvén, magával hordozza nevét.
Árkostó, határunk különböző részeiből ide összefolyt tó vizének leárkolásától vette nevét.
Hosszak, az itt lévő szántórészek hosszúságától vette nevét.
Csegzekert, *Csegze hídja*, *Csegze útja,* hihetőleg emberi emlékezeten felyüli székely család birtokának kellett lenni ezen néven, onnan vette nevét, s máig is megtartotta.
Kisdomb, ezen alhatárrész alattvaló hely lévén, az oda összegyűlt nagymennyiségű vízről, melyet ma is a birtokosok sáncolásokkal védtek, vette nevezetét.
Barátosi út, a rendes országút kikerülésével egyenesen [198r] Barátosnak vivő mezei úttól vette nevét.
Nyílláb, ezen alhatárrész már a dűlőben eső *Bene nyír*évél függvén öszve, nyíres erdőből irtatott, s a könnyebb kiejtés kedvén *Nyírláb* helyett neveztetett Nyíllábnak.
Harmadik dűlő *Halommező*, nevét vette az ezzel összefüggő, ugyanezen nevezet alatti, zabolai határban eső halomtól, melyről az a hagyomány, hogy emberi kéz míve, s híjják máig is *Ember halom*nak. A halom pedig terjedelmes, oldalában és tetején több egyes birtokosok szántói vannak. Hihető, hogy az eredeti székely ős, mostan gróf Mikes család körül lévő terjedelmes birtoka megvédésére emeltetett. Ennek alrészei:
Alsóláb, a határ alsó részében esvén, onnan vette nevét.
Gyepköze, ezen határrész, fekete agyagos föld lévén, nagy szolgalom után jöhetett míveleti állapotba, s a földek szélin terjedelemes gyepek lévén, nevét onnan vette.
Tamásfűze, ezen alhatárrész vizenyes természetű lévén, az ottani szántók kijavítására, s az oda özönlő vizek gátlására a hagyomány szerint füzek ültettetvén, egy régi, Tamás nevű családról kapta nevezetét.
Nádramenő, ezen alhatárrész is vizes természetű lévén, az ottan ma is levonuló nádas és sepedékes árokról kapta nevét.
Közmocsár, ezen alhatárrész összefüggvén a Zabolai határral, a rendkívüli esőzések esetében az alantabb fekvő helyek majdnem minden földbarázdáján apróbb tókat és mocsárokat okozók, s ma is sáncolásokkal tészik a birtokosok mívelhetővé, és innen kapta nevét.
Bartha hídja, a régebbeni esős időkbe a határ több résziből ide özönlő víz a mezei utat elárkolván s járatlanná tévén, azon árkon emberi emlékezeten felüli itteni Bartha család valami könnyűszerű hidat csinálva, honnan kapta is nevezetét.
Halom útja, ezen alhatárrészen a zabolai halomra menő útról kapta nevét.
Csomós, ezen alhatárrész fekete agyagos s rossz mívelhető lévén, s ma is az ottani birtokosok szántójokot nagy bajjal mívelhetik, s a szántáskor a föld fekete agyagossága miatt össszecsomósodván, onnan vette nevét.
Kisdomb alja, ezen alhatárrész is alattabb fekvő lévén a Közepső dülőbe már megnevezett [198v] szomszédos Kisdombbal, ahonnan kapta nevét.
Kerektó, ezen alhatárrész alattvaló hely lévén, esős évekbe az ottani szántókon tó képződvén, s ma is a földet nagy bajjal mívelhetni, s innen vette ezen nevezetet.

Kozma útja, emberi emlékezeten felüli időktől fogva ezen alhatárrészbe eső út, hogy honnan kaphatta nevezetét, nem tudhatni, hanem feltehető, hogy valamely régebben élt Kozma családnak ezen úton vagy valami szerencsétlenségből történt esete, vagy az utat ma is elszántani szokott birtokosok miatt történt Kozmávali perről kaphatta nevezetét.
Kertalja, ezen alhatárrész a községben lakó birtokosok kertjével öszvefüggvén, ahonnan kapta is nevezetét.
Megjegyzendő, hogy a Közép dülő és Halom dülő között vészi kezdetét az úgynevezett *Elősár árka*, mely a tamásfalvi, szörcsei és teleki határok között béfoly a Feketeügybe. Ezen Elősár árka, nádas természetű lévén, sok *csík*ot tenyészt magába, mely a különböző községek határai között különböző néven ismertetik.
A pávai község erdőrészei:
A község feletti erdő szélében van *Laptázó* nevű teres hely, hol a nyári és tavaszi innepeken az ifjak szoktak mulatságot tartani és labdázni, melyről nevezetét vette.
Nagy nyír, nyírfákot terem, innen van neve is.
Bogyó gödre, mely mély árok lévén, hihetően birtokos Bogyó nevű ember ottan történt szerencsétlenségitől vette nevét.
Lébérc, hogy honnan vehette nevét ezen makkot termő cserés erdő, semmi megállható tudomásunk sincs.
Köleskert, apró nyír- és borsikabokrot terem, néveredetét nem tudjuk.
Mezővontató s *Csutakoska*, arról, hogy ezen két kicsin területű erdőrészek onnan vették nevezeteket, hogy, közel esvén a községhez, merőben a nép elhasználván, a fák csutakjai maradván, s egy kevés hegyes és pusztás rész lévén benne, innen vette *Mezővontató* és *Csutakos* nevét.
[199r] *Zsidók pusztája*, szántás alá kiirtott hely, nevét a közel lakó számos Zsidó család vette.
Basa pataka, hihetőleg Háromszék egykori főkapitányától, Basa Tamástól, aki Zabolán lakott, vette eredetét.
Bene György kertje, a ma is virágzó Bene család egy ily nevű tagjától vette nevét.
Gerendek út töve, kősziklás, vadalmafát termő hely, egy ősrégi, de ma már kihalva lévő Gerendi családtól vehette nevét.
Kopac, kősziklás kerek hegy, mely apró cserét és gyertyánfát terem, kopacosságáról vette nevét.
Zsidó Tamás kertje, apró bokros hely, egy ily nevű család tagjától vehette nevét.
Komlós alja, apró csurluk-burluk fát terem, régebben komlót is teremhetett, mint neve mutatja.
Nagy égés, a leégésről vette nevét.
Nagy fenyő, régebben nagy fenyves lévén, innen kapta nevét.
Ökörszállás, a község csordája oda gyűjtetett, s innen vette nevét.
Réti szénája, a ma is virágzó Réti család valamelyik ős tagja az erdő pusztáján szénát csinált, s innen maradt fenn neve.
Suvadás, martos hely lévén, suvadozó természetéről vette nevét.
Küpüs kút, mely nevét onnan vette, hogy belől megüresedett törzsök fát a víz együtt tartása okáért a forrás felibe helyeztek, mely üres fát küpünek neveznek, honnan vette nevét.
Kőrisbokor, erdőrész, neve van az ottan termett kőrisfától.
Botos kútja, nevezetes kút jó vizéről, honnan még a faluba is hordották vizét, hihetőleg ama kihalt ily nevű családnak vagy annak tagjától kapta nevezetét.
Laposbikk réve, régen nagy bikkes erdő lévén, az ott találtató putrigás vagy reves fáktól vette nevét.
Gyükéreskút, a martokból kiülő gyükerektől vehette nevét.
Pálfeje, nagy téres szép legelőhely erdőtől környezve, s minthogy az itt lévő hegyláncnak fejét képezi, hihetőleg egy nálunk kihalt Pál családnak valamely tagja irtotta legelővé, kitől származott neve máig is [199v] fennmaradt.
Bucsák, az ott kiálló nagy fatörzsökről, székelyesen úgynevezett bucsakoktól vette nevét.
Hegyeli hányása, régebben egy Hegyeli nevű ember a nagy hideg mián itt pusztulván el, a népszokás szerint minden azon hely mellett elmenő ember ösztönözve érezte s érzi ma is magát egy-egy darabocska fát vagy követ rakásra hányni az elszerencsétlenült ember emlékére, honnan vette s meg is tartotta nevezetét.
Tisztabikk, a körülötte levő fenyvesek közt ezen a helyen legtöbb bikkfa teremvén, innen vette nevét is.
Herkútja, ezen rész a széjen van, összefügg a Gyárfás család erdejével, sok határvillongás volt a két birtokosok közt, székelyesen mondva sokat herregtek, mint a periratok mutatják, innen vette nevét.
Dericés, szép erdőrész eredeti elnevezése, melyet meg is tartott.
Kandia, ez is tősgyökeres elnevezés, egy szép erdőrészt foglal magába.
Ezek háta megett be a *Baszka* vizéig *Ölves* és *Fekete bérc* nevezetek alatt a *Marti* család ma már leányágra szállott birtoka, mint fennebb is, községi, úgynevezett Karom utcája elnevezése alatt említve van. Itt van az úgynevezett *Sólyomkő*, magas sziklaszál, hol láthatók az üregek és lyukak, melyekbe a sólymok tanyáztak, s évenként még életveszedelemmel is fogták ezen Marti család tagjai az akkori fejedelmek számára a sólymokat, miért solymároknak is neveztettek. A másként megközelíthetetlen sziklalyukakhoz mesterségesen készített csiga-köteleken közeledhettek sólymokot

fogni, miért ezen család lakhelyei a gonosztevőkre nézve valóságolt kiváltságos menhelye volt.
Lukács pusztája, szép kiterjedésű, tágas puszta, hihetőleg valami Lukács nevű család irtotta ki, honnan nevét is kaphatta.
Somkő nyaka, ehelyett Sólyomkő, amint ezen a helyen a kőszikla mutatja is, sólymok lakhattak.
Hidegkút, a most is [200r] meglévő hideg és iható forrásáról kapta nevezetét.
Szépvíz, számos és igen jó forrásairól vette nevezetét.
Vajna Mihály útja, hihetőleg a ma is szépen virágzó Vajna család egyik ős tagja ezen utat erdőlés végett készíttetvén, innen kapta nevét.
Czánkénja, régebbi időkben a téli zordoni időkorba az ottan nagy veszélyt szenvedett egyik Cán tagról neveztetett, mely család nemrég halt ki.
Köves, ezen erdőrész talaja igen köves lévén, ahonnan kaphatta is nevezetét.
Mészreve, az itt különösön több helyt mutatkozó vízerek fejér színűek, s gyenge, inkább meleg forrásokhoz hasonlítva vette innen nevét.
Kányás, az itt bővön termő, székelyesen kányafának nevezett veres s télbe is díszlő, apró, meg nem ehető gyümölcsöt terem, ettől vette nevét.
Kosztán, eredeti ős neve így maradt hátra.
Király oldal, ezen helyen egy különös jóságú hideg forrás lévén, egy, a természettől mellette formált kerek kőasztallal, hová az erdei munkások sokszor pihenni szoktak menni, különös megtiszteltetés nevén maradt máig ezen név alatt.
Bánya oldal, itt, amint ma is épületmaradványok és a körül nagy mennyiségben találtató vaskő mutatja, régebben, hihetőleg a régi rómaiak korában vasbányászat űzetett, mit bizonyít az is, hogy ezelőtt mintegy nyolc esztendővel egy székely atyafi mintegy négy vagy öt fontnyi, kenyér nagyságú olvasztott érces vasat talált ezen helyen, kovácsműhelyben kitisztítván felhasználta, s igen jó vasnak mutatkozott, s innen vette nevét is.
Harminchárom ember erdeje, mint fennebb is említve van, ezen hely iránt per támadván Kovásznával, községünkből harminchárom ember találkozott [200v] a per folytatásra, s minekutána a per megnyeretett, ajándékozták a közönségünkbe virágzó ev. református megyének, mely azt máig is bírja, s ezen eredeti nevét megtartotta.
Mihácz erdeje, ez egy községünkbe sokáig virágzott, s ma már kihalt s részint eltávozott Mihácz székely család birtoka volt, honnan átszállott a ma is virágzó Vajna családra, s ezen ős nevét máig is megtartja.
Szemerkés, az ottan régebben termett igen terjedelmes szemerke fenyőfaerdőről vette nevét.
Ravaszlik, az itten található tekervényes árkok oldalaiba található rókalyukakról, hol máig is legbővebben tenyésznek, kapta nevezetét.
Bernád, eredeti elnevezése ezen néven maradt hátra.

Készült a pávai elöljáróság és birtokosság
közremunkálásával Páván, szeptember 17-én, 1864.
Csekme József helyi bíró
Pünkösti József birtokos m. k.
Miskolczi László esküdt mp.
Réthi Mihály birtokos mp.
Bartha István néptanító s. k.
Finta István pávai ev. református pap s. k.
Finta József jegyző mp.

ZÁGON (ÉS SZITABODZA)

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[266r] Zágon községe, praedium Szitabodzával. Helynevek.
Nemes Háromszék északkeleti részében Nagy vész, Kis-Zágon, Köves or, Damokos magossa, Csere tilalmas, Láho és Sima befüggők között egy hegynyílásban fekszik, Orbai fiúszékben.
Zágon 3622 lelket számlál magába, népe földmíveléssel, baromtartással, deszkavágás, kádreszelés, zsindelykészítés és hamuzsírfőzésből él.
Hogy Zágon nevét honnan vehette, aztot tudni nem lehet, ősidőktől fogva mind a históriában, mind a néptől ezen néven neveztetett s neveztetik jelenleg is.
A községet, vagyis Zágont két víz, mely a béfüggőkből jön le, három részre hasítja, melyek közül az részeket újból kisebb-nagyobb utcák szegik át, s ezen utcák közül érdemes említendő Zágon északi részében úgynevezett Tatárszeg, mely a tatároknak itten létek alkalmával menhelyül és telepedésül szolgált, s nevét azon tatároktól vette. Ezeken kívül vannak Sáska, Guruzda tizedek, melyek neveket azon híres hasonnevű családoktól kapták, akik ott laktak, s nemcsak, hanem a Guruzda család még most is fennáll egy tagba, de elszegényedve, [266v] a Sáska család pedig rég kihalt.
Határa van *három*, melyeket ugarrendszerrel kezelnek, határelnevezései a következendők:
1. A *Szent Miklós határ*, mely eloszlik több részekre, mégpedig Méhkert eleje, Szent Miklós lábja, Közép ösveny, Bene utya, Rétlábja, Csotska és Kováts szegletye.
A Méhkert eleje nevet vette az ottan levő méhkertektől. Ezen részben fekszik egy úgynevezett Tábor pusztája, ahol a tatárok ütötték fel a táborokot, s ezen nevét még most is tartja.
Szent Miklós lábja nevét kapta egy ottan lévő kápolnától, mely a Szent Miklós tiszteletére volt építve, romjai még most is fennállanak, hol s annak közében jelenleg temető áll.
Közép ösveny, három ösvény, vagyis gyalogút van, melyek közül az emberek az közepsőn járnak, miután az egyiken a víz foly.

Bene utya, a hasonnevű családtól.
Rétlábja, miután a rét szélén fekszik, s a szénafüvekre ottan mennek.
Kováts szegeletye, Kovács nevű család birtoka lehetett valamikor.
2. *Középhatár*. Ennek kisebb elnevezései Sorompó, Keringő, Kökényes, Bod utya, Bod mezeje, Horgasláb és Mogyorós égere.
Sorompó, nevét onnan kaphatta, mivel ott az földek mind rendben, azaz sorompóban vannak.
Keringő, azon úttól, amely közötte elmégyen, s ez [267r] nagyon tekervényes.
Kökényes, mivel ottan sok kökénybokrok vadnak, s sok kökényt termettek.
Bod utya, Bod mezeje azon és hasonnevű családoktól vette nevét, akik már bírták, de ezen család is kihalt, s ezen helyeken jelenleg is egy rom látható, mely kápolna lehetett. Azonkívül több kővel kirakott s jelenleg is használható kutak vadnak, mely arra mutat, hogy ottan valaha falu lehetett, s gyanítás az, hogy éppen a tatárok pusztították el.
Mogyorós égere, ottan több mogyoró- és égerbokrok voltak, s nevét azon bokroktól kölcsönözte.
3. *Telek határ* s részei, Kert alja, Leány patak, Szegényszere, Követses kút, Sina otsina, Kováts fark, Cseremás.
Kert alja, a falura a kertek alá megy, s onnan neveztetik.
Egy Leány patak ered az hegyből, mely az határ azon részét átfutja, s onnan neveztetik.
Szegényszer, ez nagyon alattvaló, testvizes, rosz természetű hely, nem terem, s onnan nevezik szegénynek.
Követses kút, nagyon kövecses helyt fekszik.
Sina otsina, ez egy béfüggő magos hegy, mely inkább az dombor idomú, s ezen béfüggőtől neveztetik a határrész is.
Kováts fark, ottan olyan kövek – pala – vadnak, azmelyek tüzet adnak, s a nép használja is tűz kiütésre.
Cseremás, ez egy befüggő erdő, melyből egy patak eredevén, benyúlik az határba, mely Feldobolyt megválasztja Zágontól.
A Szent Miklós és Közép határba feküsznek nagy kiterjedésű szénafüvek, melyek csak ezelőtt két [év]tizeddel merőben használtatlan posványos, lápos, nádat termő helyek valának, ahol a darvak, vadludak, gémek s vadrécék tenyésztek, s jelenleg az lecsapolás [267v] által a legjobb szénát és sarjút termelnek.
*Zágon*nak nagy kiterjedésű erdei lévén, melyek az Oláhoni és Molduvai határokkal szegellenek öszve, ezeknek elnevezései Jóvíz, Szurdok, Kis és Nagy Bota, Zabrato, Kin[-]gos, Kakitsa, Bikahát, Nagyszörök, Hosszúhavas, Karulyos, Csilányos, Darno, Ingovány, Kraszna, Dealu Batzin. Ezen erdők többnyire bikk-, fenyő-, és inkább az szemerkefenyőt teremnek. Víz az úgynevezett Baszka, mely nagyon tiszta, pisztrángot termő, több fűrészmalmok vadnak rajta. Ezen havasokon nagy mennyiségű hamuzsírt készítenek, amellett igen finum bikkfa toplót szednek, amelyet jó áron eladnak, azonkívül fenyőtaplót szednek, melyet a hajókészítésnél használnak fel. Van itten két üveggyár, egyik Krasznába, az más Bárkányba, ahonnan az üvegeket inkább az Oláhonba szállítják.
Ezen erdőrészeknek több pusztái vadnak, melyeket mint szénafüveket használnak, s ezen szénafüveken elszórva vannak kunyhók, melyekben mind románok laknak, s ez képezi Orbai Bodzát, mely mintegy 1445 lelket számít, s marhatenyésztés, fazsendely készítésből élnek. Van Bodzán egy víz, Bodza vize, nagyon tiszta, ebben sok hal, s különösön a pisztranghoz hasonló galóca, mely mintegy hét alatt felnő. Ezen víz a bodzai vámon túl, az oláhoni havasokon ered, a két Bodzát átfutja, s Oláhonba bémégyen.

Költ Zágon, október 10., 1864.

Lázár József bíró
Biró Elek jegyző mp.

ZALÁN
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[260r] Kimutatása, *Zalán* határai és annak minden részei a mostan divatozó neveiket miről és mi által nyerték
Sepsi Zalán, szeptember 27-én, 1864.
[261r] *Zalán* falva nemes Sepsi, Kézdi, Orbai és Miklósvár vidékéből egyesült Háromszék Sepsihez tartozó része. A mostani feloszlás szerint Olt alsó járás.
Ez a falva több falvából egyesült, mint neve is mutatja, ez volt a régi híres *Zalán* vezérnek tanyája. Itt volt *Telek*, hol ma is tégladarabokat lehet találni szántás alkalmával, s a hely ma is *Telek* nevet visel. Itt volt *Tordafalva*, amelytől lejövő patak ma is *Torda patak*ának, fentebb az erdő Torda pataka fejének neveztetik. De volt *Kiss Zalán* is, amelytől neveztetik ma is a határ egy része Kiss Zalán hegyének. De laktak itt bolgárok is, amiről éppen a falu mellett lévő hegy ma is *Bolgár martyá*nak neveztetik.
Hogy mikor egyesültek a fenn nevezett helységek? Egyszerre-é vagy csak mint a szükség kényszerítette? Az bizonytalan. Annyi biztos, hogy apró helységek összecsoportozásából eredett a mostani *Zalán*, mely 840 ev. református, 10 római catolicus, 12 román lelket számlál.
Van egy ev. református temploma, amelynek fele része még 1319-be épült volt, a más része 1824-be újíttatott meg. A torony, mely szép sugár, ezelőtt mintegy nyolcvan évvel épült, 1860-ba egy öllel feljebb emeltetett. Van benne szép két harang, mely a hívő-

ket naponta a mindenható jó Isten forró tiszteletére buzdítja.
A falvának van szántóföldje, kaszálója. A szántók három határra osztattak, úgymint Felső, Közép és Alsó határokra.
A *Felső határ.* Majd minden lábföld különböző névvel neveztetik, de csak azt jegyezzük meg, mi különös figyelmet érdemel, mert Kertre jövő, Felhágó, Általmenő, ezek mind közönséges s még idegentől is érthető nevek. Hanem vannak különös mások, melyek figyelmet érdemelnek, hogy példának okáért *Avasra hágó*. Ezen felett volt éppen az erdő, melyet Avasnak neveztek, mégpedig *Pogány avasá*nak. Vajon ezen utolsó nevezet nem azért volt-e, hogy itt a keresztyének közelében pogányok is lakván, [261v] ezen avast éppen a pogányok bírták? *Pap nyíre*, ezt a pap használja. Van ezen határba *Vaskert oldala*, ez természetes, hogy a birtokosokról neveződött. Ugyanezen határba egy rész *Nikola hegyé*nek neveződik, lehet, hogy Szent Miklósnak volt tán szentelve. A már éppen Nikola hegyét környező két patak közül egyik *Nagy*, a más *Kis Damonik* nevet visel, melyek mind arra mutatnak, hogy itt, ha pogányok laktanak is, de voltak a keresztény vallás Erdélybe lett elterjedése után sokkal nagyobb számmal keresztények.
b. *A Középső határ*bani lábak elnevezése, mint Két út köze, Vásárút alja, Horgas, Hidalja, Keskeny stb. mind közönséges és természetes elnevezések, itt nincs is semmi megjegyzendő.
c. *Alsó határ:* Gyuláné szere. Ez egy özvegy nőé volt, de ki volt ez? Mikor? Melyik században bírta azt a határrészt? Nincsen emlékezet róla. *Kutas*, itt három forrás van, a legjobb vízzel, s ezért van a neve. *Kis Zalán hegye*, ennek az aljába volt Kis Zalánfalva. *Tordapataka*, az is neveződik a régen ottan lévő falváról. Terem búzát, rozs, törökbúza, fejér és fekete borsó, lencse, árpa, kender, köles és a legjobb zab.
Nevezetes mindenekfelett, falvánktól mintegy kétszáz öl távolságra vagyon *Rókajuk* nevű hely, de ahol ma csak kevés róka tanyászik. Ez azért nevezetes, hogy itten vagyon egy szép forrás, mely mintegy tizenöt ölnyire szép tér helyen átfolyva, ötven-hatvan ölnyire darázskövek közt foly le Zalánba, s ez a mi falvánk közt lefolyó patak eredete, mely malmokat is hajt, vajmi szép lenne, ha munkás kezekre tanálna a forrás. A híres Gratfenberg nem, egy cseppel se állhatna előbb, annyival is inkább, hogy helységünkbe hét-nyolc savanyúvíz is van, s találtatnak, sőt van még a fenn említett Vaskert oldalán egy, az orbánc miatt származott *fő-, szem- s lábfájások*ot különös[en] oszlató forrás.
Ami már az erdők különös nevét illeti:
Tölgyes oldala, az ottan volt, de már csak imitt-amott tanálható tölgyfákról.
Péter mezeje, ezt hajdan Bolond Péter bírta, [262r] ma csak a birtokosa.
Bolhás mező, elnevezése ismeretlen.
Sarkolat, besarkallik az oltszemi erdőbe.
Iván mezeje, *Iván pataka*, régi nevek, de honnan eredtek, nem tudatik. Szent István lehetett birtokosa.
Magyaros, az ott nagy számmal lévő magyarófákról.
Malompataka, itt ered a zaláni üvegcsűrhöz menő patak, de ugyan csekély mértékben.
Szilas, *Nyíres*, az ottan találtató sok szil- és nyírfákról.
Ezeknek közelében van az úgynevezett *Sötétpataki borvíz*, mely, ha műkezek közé kerülne, a Borszékivel vetekednék, de még falvánktól is elszigetelve lévén, mit a százéves öreg, mindenektől feledve, csak amint egy-két óra járásnyi szomszédjában dolgozó kaszások és szénacsinálóknak nyújt enyhülést.
Ezenkívül több más savanyúvizei is vannak, úgymint *Karéi*, *Zalánfeji*, a falu felső végében kettő és Zalán Üvegcsűri általmenőbeni, *Barta cseréjé*beni stb., melyek mind jó ihatók.
Az erdeje nagyon tágas, van benne *csere*, *tölgy*, *bikk*, *nyír*, *nyár*, *gyertyán*, *szil*, *kőris*, *eger*, *rakottya*, *berkenye* s több másnemű fák, s közbe-közbe nagy kaszálóhelyek. Mivel itten rét nincsen, s ezen kaszálóhelyek az erdőből arattattak, s ma az használtatik kaszálónak.

Zalán, szeptember 27-én, 1864.

Szabo Antal bíró
Bodor Dénes helyettes jegyző mp.
Nagy Pál esküdt
Török Sigmond esküdt mp.
Nagy István lelkész s. k.
Jakots Sándor jegyző mp.

ZALÁNPATAK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[264r] Helynevek, *Zalánypatak* község, Miklósvár fiúszék.
1. Erdélyország, Erdővidék, Zalánypatak.
2. Csak azon névről, *Zalánypatak* neveztetik.
3. Volt még azon elnevezése is, *Zalány Üvegcsűr*, egy ottan épített volt, de már elromlott üvegcsűrről.
4. Hogy a község mikor említtetik legkorábban, arról semmi írásbéli adat nincs.
5. Az Ausztriai birodalom több tartományaiból, mit a saját előnevek is bizonyítanak.
6. Még múlt században méltóságos Kálnaki család elődei, gróf Kálnaki Antal, kinek egy bizonyos helyen ma is áll neve, mint alapítónak, építtetett egy üvegcsűrt azon patakba, hol áll ma Zalánypatak, s ahol értő munkásokot hozatott külországból, több helységekből. Ezek ott megtelepedvén, elfamíliásodtak, és ma is ezek lakói. Az üveggyár folytatott egész 1859. végéig, ekkor félbehagyatván az erdő szűke

mián, 1862. évben az egész gyárépület öszveomlott, és ma csak az utazó kérdése után juthat [264v] oda, hogy ott egyszer üveggyár volt, s azon maradvány omladék annak ottlétét mutatja.
Az idegen helyről összegyűlt lakói Zalánypatak községeinek ma mind magyar nyelvet beszélnek, görög nem egyesült és római catholica vallást tartanak, s ámbár a község nagyon kevés számmal bír, de mégis annak dacára a romano catholicusok egy csinos templomot építtettek az 1863. évben.
Jelenleg a lakóji hamuzsírfőzésből és kevés kiárendált föld míveléséből élnek.

Hetedszer. Határa Zalánypatak községeinek nincsen, ahol a község áll, az ma is a gróf Kálnaki családé, a szántók és kaszálók a szárazaitai, sepsi zalányi és kálnaki községek határaihoz van keblezve, melyekről az illetőknek árendát fizetnek.
[265r] Semmi egyéb különös nevezetességet nem tudunk Zalánypatak községiről.

Zalánypatak, szeptember 20-án, 1864.

Tischler János bíró mp.
Drágamer Demeter jegyző mp.
Farkas Miklós esküdt mp.

BRASSÓ MEGYE

területére vonatkozó
magyar nyelvű jelentések

(Függelék)

APÁCA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 14. mft.
(Fol. Hung. 1114/13.)

[1r] Helység neve *Apátza* község, Brassó vidékén.
Régi irományok Apátzán nem találhatók, mivel ezek 1794-ben, mikor a közönségnek háromnegyede leégett, a papilakon és templomban elégtek, de a nép szájából a következő hallható:
Apátza, melyet régen Fekete várnak hívtak, nevét vette volna arról, hogy a régi időkbe lett volna egy apácaklastrom, s mégpedig bizonyoson állítják, hogy ezelőtt egynéhány évvel, ahol ma a Mátis István csűre fekszik, a 341. házszám alatt látható volt az alap rakása, és tartozott akkorjában Felső Fehér vármegyéhez, mely akkorjában Rákóczi fejedelem alatt átadatott, mint a törcsvári dominiumhoz tartozó birtok, nemes Brassó városának, és Brassó vidékéhez is csatoltatott Betlen Gábor fejedelem alatt.
Most ezen közönség áll 424 házszámból és 1887 lélekből, s fekszik 126 hold 964 négyszögöl területen, és vagyon öt fő határrésze, úgymint: I. *Helység*. II. *Tóköze*. III. *Felsőmező*. IV. *Közepsőmező*. V. *Alsó mező*.
A közönségből napkelet fele kilépve a II. fő határrészre, vagyis Tóköze, mely vagyon nyugotról az Olt folyama mellett horgadozva, mely a következő alhatárrészekre vagyon felosztva:
[1v] Először. Kendereskert, *pataktó*, mely fekszik a község alsó részén.
Másodszor. Kendereskert, *horgasok*, melynek szántói valóságoson horgasok, és onnan veszi eredeti nevét.
Harmadszor. Kendereskert, a *Vár,* mely ugyan a községnek az észak felőli részében, vagyis végében fekszik, és tavas, mocsáros hellyel körül van véve, mely környéken a régi időkben az Olt vize folyt, és melynek a napkeleti részének a délkeleti végében egy kisded vár, vagyis inkább bástya romjai falarésze látható, mely fekszik huszonöt négyszögöl területen, melyen a következő felirat látható, amint következik: „Gondviselő Szabo Péter, Biro János, Tempore R. A. Judicis, Joanes Gáspár, Civis Valentinus Kiis, Georgius Czere, Stephanus Kispál, Joanes Lászlo, Rector Sch. Martinus P. Kern, A. T. Faber. Hoc O Ris. Heretel Rut. Cementarii Georgius H. R. Sigranos, Jakobus Zsombori, Georgius Török, Petrus Szabo, fides helvevide 1658 Pax”,[70] mely rom alól ma is a legkeményebb boltozatokra vagyon darázskőből rakva alól, hol a bejárás volt. Monda szerént ez a vár a tatárjáráskor épült volna, mint védőeszköz.
4. alhatárrész: Kendereskert, Malomszeg. Ez fekszik egy lápos helyt az Olt mellékén, régi időkbe egy malom lett volna azon a helyen, honnét veszi is a neve eredetét.
5. Kendereskert, porond eleje, ez is az Olt vize mellett fekszik, mely valósággal porondos is, honnat neve eredetét veszi.
6. Füzesszeg, mely ugyan az Olt mellékén fekszik, hol az Olt felőli széle füzekkel bé vagyon ültetve.
7. Kertmege.
8. Kosztzag.
9. Kömpöly.
10. Bölönszeg.
11. Simonszeg.
12. Malompataka mellett, mely [2r] valóságoson úgy is van, mert azon patak mellett fekszik, mely a község között általfoly, és három malmát hajtja a brassói nemes publikumnak.
13. Csereszege.
14. Kender ásztató, mely a nevét magával hordozza, mivel az Olt folyamába melléje aztot is szoktak áztani.
15. Aszaló vagy Horgastőke lábja, melyeket sok esőzések alkalmával az Olt vize kiömlése haszonvehetetlenné tészen.
Következik a III. fő határrész, vagyis Felső mező, melynek az alhatárrészei a következők:
Első: Papmezeje.
2. Papmezeje fele a kápolnánál, hol a nép mondása szerint az apácák lakozások alatt egy kápolna lett volna, és ezen Papmezeje nevű helyet az apácák papjokról nevezték volna Pap mezejének, mivel ennek közelébe lévén az apácák klastroma is, s jó rendin papjok lakja is, mely fekszik a közönségnek dél felőli szélén, egy oldalas helyen.
3. Hosszúmező árka.
4. Eperjes teteje.
5. Magosmart, egy sikamlós, futatós hely.
6. Eresztőhely oldala.
7. Kisszeg, a két tó köze, melynek a déli és északi részébe náddal bénőtt tó vagyon.
8. Kisszeg, az Oltra menő láb.
9. Hosszúmező lábja.
10. Eperjes oldala.
11. Bozson pataka, hol a nevezett patak valósággal folyik, de nagy szárazság idején kiszárad.
12. Nagyszeg.
13. Eger, melyek az Olt vize mellett feküsznek, a szász magyarosi határszélen.
14. Bogátsosmező, fekszik az Egeren kívül, az út mellett, egy tér helyen.
15. Határpatak.
16. Határpatak [2v] oldala, oláhok földe, hol a régibb időbe az oláhoknak megengedtetett, hogy magoknak szántó- és kaszálóhelyeket orossanak.
17. Csereszéle, mely fekszik a nemes brassai publikum csereerdeje mellett.

[70] A felirat[oka]t, benne a névanyagot Orbán Balázs másként közli (Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*, VI, 1873, 425.)

18. Kisliget, fekszik egy tetőn.
19. Czerék kertje lábja, fekszik a közönségnek a déli része mellett, az oldalos helyen, hol régente valóságos[an] egy Czerék nevű ember lakott, és aznak a kertje lábján van.
Következik a IV. fő határrész, vagyis Közepső mező, melynek a következő alhatárrészei vagynak:
Első: Malomoldal, mely veszi nevezetét a Malompatakáról, mely észak felől foly le mellette.
2. Nyuladék.
3. Kölesmező.
4. Oláhmező, mely veheti eredetét Oláh család eleiről, egy oldalos hely, mely fekszik délnek, a Brassó városi csereerdővel szembe.
5. Bozson észege, fekszik az előbbenivel szembe, egy északos oldalba.
6. Domb, mely valósággal egy nagy domb.
7. Nagykő pataka, mely veszi eredeti nevét a lefolyó patakról és kősziklás oldalairól.
8. Országút oldala, mely fekszik a Datkra átvonuló út mellett délről egy oldalon.
9. Küszürü mező, ez veszi eredeti nevét a soványságáról.
10. Farkasmező.
11. A Malomnál, mely fekszik a nemes brassai publikum felső malma körül.
12. Nyakasfű, oldalason délnek.
13. Hágó, mely fekszik napnyugotról a faluból kiindulva, egy hágó út mellett.
14. Krutsa, hol az oláhok a halottaikot le szokták tenni temetés közbe, és imádkoznak, honnét a nevét is veszi.
15. Hosszúkertje, mely fekszik az úgynevezett Hosszúpataka mellett, felfelé nyúlva [3r] napnyugotnak.
16. Lugos, e fekszik egyház erdeje mellett napkeletről, valami posványos helyen.
17. Tövisbokor.
18. Borsosbértz. Egy rossz, domború alkotású hely.
Következik az V. fő határrész, vagyis Alsó mező, melynek az alhatárrészei a következők:
Első: Hegyoldal, napnyugot és észak között a faluból kimenve.
2. Benemező oldala és hosszú, napnyugot felől a falutól fel egy hosszú oldal.
3. Kabalamező, egy domború, ormos formájú hely, kimenve a Nyáras felé.
4. Nyáras, egy rossz, oldalos, sovány hely az erdőnek napkeleti oldalán.
5. Asztalfa, egy csúf, tölgyes, oldalos hely.
6. Hegytető, mely a nevét magával hordozza, és fekszik a faluból kiindulva napnyugot és észak között.
7. Küsbükk út, egy rossz, oldalas, vízmosásos, árkos hely.
8. Szilasmege.
9. Külső és Belső Komlóskert, régebben teremhetett komlót, de jelenleg nincsen.
10. Akasztófa fele, hol régebben valósággal az is volt.
11. Belső és Külső Bodos.
12. Kétszem orotványa, egy rossz termő, sovány pala föld.
13. Észeg.
14. Észeg, két Pityókáskert, mely fekszik napkeletről az erdő alatt, hol a közönség pityókát szokott termeszteni.
15. Észeg, Remete patakára menő láb, mely fekszik Remete pataka mellett délről.
16. Toos árok lábja.
17. Felsőtárfa bértze, mely fekszik az erdőnek déli oldala mellett.
18. Felső és Alsó Remete, a nép mondata szerént a régi időkbe ezen a helyen remeték laktak volna, s onnét veszi eredeti nevét, s még valami fundamentoma látszanék most is egy Marton József nevű embernek a szántóján, hol a lakjok lett volna a remetéknek.
[3v] 19. Lapátbük, egy csakhogynem egész haszonvehetetlen hely, az erdőnek a déli oldalában.
20. Máténészege.
21. Uzáton tova kerülete, melyet egy sepedékes, tovas hely veszen körül.
22. Fástó, egy füzes, bokros hely.
23. Bölöni Tamás tova kerülete, posványos hellyel körülvett hely, melyet régebben a Bölöni család elődeinek egyike bírt, honnat eredeti nevét veszi.
24. Kacor.
25. Pál szege, az Olt vize mellett felnyúlva, hol az Olt vize több kanyarodásokot képez mellette.
26. Nagy porond, a falunak az északi részébe, mely három utolsót az Olt folyama sok esőzések alkalmával vízzel elborít, s haszonvehetetlenné tészi.
Erdeji pedig a következők:
A[z] 15048. parcellaszám alatt Köves hegy, egy nagy, hosszú alkotású, kövecses, kőszirtes hegy.
Apátzavára. Remete feje, egy hegyes-völgyes rút hely.
Széles bértz, Nyáras, az ürmösi és alsó rákosi erdőkkel határos.
15049. parcellaszám alatt Erdőlő út.
15050. Észeg, hegyes-völgyes hely.
15051. Ürmösi országút.
15052, 15053. a Köz, vagyis Határvágás út, a datki erdő mellett.
15054. Országút oldala, Nagykőpataka, Fejér bükk, csúf árkos, oldalos, völgyes helyek. Ezen fenn megnevezett erdőrészeknek a területek 3340 hold 410 négyszögöl, mely termik csere-, bükk,- gyertyán-, nyár-, nyírfát s borsfenyőt is.
15055, 15056. (A nemes Brassó városáé) Salygó, Felső fekete hegy, Mé árok, Bozsonbértz, Nagy csere,

termik csere, bükk, gyertyán, nyár, nyír, kupa és szilfát, területe 1676 [4r] hold 340 négyszögölet [tesz], mely megnevezett erdőkbe több jó iható, friss vízforrások is vadnak, s található őz, nyúl és vadsertés kevés számmal.
Apátza közönségének a szántó, kaszáló és haszonvehetetlen részei területe tészen 3409 holdat, 660 négyszögölet, s tulajdonságára nézt gyenge termő, hideg természetű föld.
Továbbá Apátzát németül nevezik *Geiszt*nak is, mely, amint a néptől hallató, onnan eredett, hogy mikor az apácák ott lettek volna, amint elöl említve van, és a barcasági szászok Apátzán jártak, azokot *Geiszt*oknak nevezték, honnan ma is németül Geisztnak nevezik.

BARCAÚJFALU
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 14. mft.
(Fol. Hung. 1114/18.)

[79r] *Ujfalu* közönség tartozik Brassó vidékéhez.
Nevezetét, mint bizonyost lehet állítani, hogy onnan vette, mivel hajdon egy más falu volt. A monda szerint e volt falu *Komlós* nevet viselt, és e mostani úgynevezett *Faluhely* határrészen feküdt. Komlós erdőség által volt kerítve, s igen jó fészke lehetett a tolvajoknak. A Faluhelytől nyugotra mintegy félórai távolságra egy jelenleg igen szép kis csereerdővel borított *Tolvajárok* még ez időből vonván nevezetét, éppen gyűlhelye volt a komlósi tolvajoknak. Ez okból a komlósiak falujokkal együtt felsőbbségi parancs következtében elpusztíttattak erőhatalommal, s a kevés megmaradtak a mostani Ujfaluban, a Homoród folyó mellett vonultak meg, hol egyelőre halászatot űztek. A kevés szám azonban a szomszéd szász helységekből, mint *Höltövény* (Heldsdorf), *Feketehalom* (Zeiden), *Földvár* (Marienburg), s még *Rozsnyóból* is (Rosenau) szaporodott.
A bételepült szászság úgy látszik, hogy túlszámú lett a magyarság felett, miért Ujfalunak mindig szász papjai voltak egész 1788-ig. Nem lehet azonba mint bizonyost tudni, hogy vajon a szászság lett-e túlnyomó, vagy a szász oltalom és uraság adott Ujfalunak szász papokot egész az írt időig. Az 1788. év April havába azonba új, éspedig tökéletes magyar papot nyert Ujfalu, s ez idő olta egészen magyarosodott, s jelenleg [79v] csak a szászos nevezet és viselet emlékeztet arra, hogy itt hajdon szászok is laktak, valamint az ősi kis egyházban a szászos felirat az oltár és papiszék körül arra, hogy itt hajdon szászul hirdettetett az idvezítő vallás a jelenleg magyar híveknek is.

BODOLA (ÉS BODZA)
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[73r] Helynevek Bodola községből, Felső Fehér megyéből, Erdély.
Ezen helység *határai:* észak és keletre Nyén, délre Pürkerec, nyugotra Tatrang folyón túl a prázsmári határ.
Folyói: Tatrangi patak, Zajzoni és Pappataka, melyeknek áradásinak gyakran ki van téve.
Lakosai száma 2000, kétezer lélek.
Vallás: reformált, római catholicus és görög catholikus.
Ipar: Semmi. Földmívelés is hanyagul megyen. Egészen az erdőnek feküdtek, de miolta osztály történt, csak az 1400 holdnyi erdő pusztítását űzik, minek pár év alatt vége lesz.
Nevelés: Hanyag, felsőbb felügyelet [nélkül], anyagi és szellemi jóllétök csak papiroson áll. Administratioja káros, mert a nép tudatlan, értelmes emberre nem hajt sem az igazgatás, sem a nép, miből származott s származik minden nyomor, szegénység. Oláh és magyar vetekedik a rosszban. Senatus se [---], [---]al[71] nevel, de tán szántszándékkal akarják a nép szegényülését.
Területe: szántó 921 hold 1058 négyszögöl, kaszáló 1422 hold 1058 négyszögöl, legelő 383 hold 1067 négyszögöl. Erdő 13 394 hold 1597 négyszögöl, melyből a község kapott 1750 holdat a lázon, egy házzal együtt, azt is félre s a szélen, értelme ellenére, nem olyan helyen, hogy erdőgazdászatot lehetne űzni. Szóval az erdősegregatio teméntelen törvényes lopás kellékeit szétkötözé, s mégis áll, mert állania kell, főként azért, mert a nép tudatlan, s pohár pálinkáért egymást, sőt magát is eladja. Mennyire szükséges lenne államilag oskolákot s azokban taníttatást egész szigorral rendelni. Ez lenne az olyan absolutismus, melyet legszűkösebb republicanus is megtapsolna. Hanem szép szavak, sok ígéret, s végre... semmi.
[73v] Összes kerülete 16 934 hold 1144 négyszögöl, 1600 négyszögölet számítve egy holdra.
Van négy udvar, úgymint Béldi István, Béldi grófok, Béldi Albert és gróf Mikes Miklósé, mely utolsóban [van] egy negyven mázsás szeszgyáruk.
Van olvasókör, több lap jár ide tizenötnél, de ez csakis négy egyén áldozatja, a többség tudatlanságban él, s rossz szándékban főzi a fejét.
Bodola Fehér vármegyének Belkerületéhez tartozik. Már a 13. században említtetik, mint a fejér barátok coloniaja. Ötven, azaz félszáz évvel ezelőtt 60 házból állott, jelenleg 400 száma van.
Népesíttetett a nagy Székelyföldről, az oláhságból [pe]dig Oláhországból és Fogaras földéről.

[71] Két vagy három szó olvashatatlan.

Első birtokosa a keresztesek Máltába űzetése után volt Tielu gróf, ennek veje uzoni Béldi, ki Tielunak kedvét egy vadászat alkalmával nyerte meg, megmentvén életét egy megölt medve körmei közül. A hagyomány azt tartja, hogy Béldinek választást adott szürke lova és egyetlen leánya közül, holott először zabolai Mikesnek akarta adni. Béldi a lustratio szerint adózó és 24 lófej székely volt, de azután igen gazdagok lettek, mígnem Béldi Pálban culminált[ak]. Ezt Mikes Teleki Mihály kedvére elárulván, 1/3-ad birtoka Kelemen s Dávid fiaitól elvétetett s Mikesnek adatott. Folyamodtak ugyan a császárhoz commissioval, de nem adatott meg, pedig azelőtt ártatlannak nyilváníttatott. Ma is így van, ha magyarokkal perelünk.

Bodola községéhez tartozó helynevek leírása:

Bodola helység az *Ósánc* vámnál eredő *Tatrang patak* bal partján, mely folyam Felső Fehér megye *Bodola*, *Nyén*, *Márkos* és *Bodza* községekből álló szegélye és Brassó vidékéhez tartozó Prázsmár (Tartlau) község határa közt ömlik a Feketeügy felé, noha néha romboló dühvel. Áll:

a. *Alszeg utcza*, mely a falu *Malompataka* által kétfelé választott alsó felét teszi. Ez utca 1864. május 9-én egészen a tűz martaléka lévén, jelenben újra van építve.

b. *Porond utcza*, mely a Tatrang marti porondra épített új házakat teszi.

c. *Várutcza*, mely a 17. század elején a székelyek által [74r] építtetett Béldi vár jelenben is meglevő rompusztája körül van (Lásd Cserei históriáját[72], de kéziratban). Ezen várnak terjedelme sáncaival együtt négyszögben volt két hold. Róla ma is danolják: „Béldi vára, Székely búja, a Barczaság széllyelhányta".

d. *Felszeg utcza*, mely a falu felső részét teszi.

e. *Száka utcza*, mely a Malompatak porondján épített új házak sorát képezi.

2. *Felső határ*, a Tatrang folyama és a pürkereci határszél mellett, áll:

a. *Kormányok*, mely nevét onnan vette, hogy a rengeteg erdővel körülvett bodolai határon itt volt a legelső szántás (mint itt ma is mondják, hogy kormányozni, azaz szántani).

b. *Dermoszka porond*, a Tatrang folyam mellett, neve eredete esmeretlen. Annyi áll, hogy ezelőtt egy századdal rengeteg erdő volt, ezelőtt harminc évvel a legjobb törökbúzatermő hely, most kavicsos terméketlen tér, mivel a birtokosság által épített malmok, ványolók és dereszték, a vizet feldugván, itt tényetlen kárt, a prázsmáriaknak pedig hasznot okozott. Egyébiránt itt is, mint egyebütt, a birtokosság és nép közügyek iránti részvétlensége, hanyagsága. Csak mára, de holnapra nem gondolása *oka mindennek*, mivel a 13 595 hold erdőből a szükséges gátlásokat, vízvezetéseket stb. a maga idejében helyreállítani elmulasztotta.

c. *Füvesút*, neve onnan van, hogy fűvel van benőve ezen nevezetű helynek útja.

d. *Körpenyes*, ez hajdan rengeteg erdő lévén, bővölködött gyertyánfákban, mely oláhul kárpen néven van.

e. *Bodó*, nevét kapta egy háromszéki *Bodó* nevű embertől, ki a hagyomány szerint ezen helyet a 13. században bírta. Bodola is ettől kapta nevezetét, mint beszélik, egy fejedelem „la" raggal reájamutatott azon helyre, hol Bodola fekszik, ezt is Bodónak ajándékozván. Mások ellenben ezen német szótól: Boden származtatják Bodola eredetét, sőt a Bodó nevet is. Annyi áll, hogy a Nyénben (Kreuzburg, oláhul Telu, egy gróf Tielu nevű fejér barátból lett földesúrtól, ki az Uzonból ide származott első Béldi apósa) lakó keresztes vitézek egy előposztja itt Bodolán volt, és földmíveléssel foglalkozott, mivel a bodolai föld jobb volt az önyéni földnél, hol csakugyan a hegyen lévő várhoz tartozó félpap nép lakott.

f. *Deák kertje*, mely a Bodótól a Zajzon hasonnevű falu határán eredő folyam által választatik el, nevét vette Gaál András nevű iskolamestertől, ki által ezelőtt nyolcvan-száz évvel legelőször közhelyből felfogatott és mívelés alá vétetett.

g. *Betzi pataka*, *Beczi völgye*, neve eredete esmeretlen.

h. *Vizes*, elferdített *Vizes hely*, mert ezen rész igen vizenyős hely, annyira, hogy esős időben semmit sem terem.

[74v] i. *Lókert*, hajdan ott Béldiek és Mikesek itt tartották méneseiket.

k. *Rész füvek*, mivel minden gazdának van itten kaszálója.

l. *Patinás kút*, egy jó vizű kútról veszi nevét.

m. *Kőkútnál*, egy bőv forrású kútról.

n. *Csipkés*, mivel sok csipkét (tövis) terem.

o. *Kumpár völgy*, egy Kumpár nevű emberről.

p. *Szászrév*, a Malompataka mellett, hol hajdan a szászoknak vagy inkább a *Nyénben lakó* német barátoknak malma volt. Egy öreg ember beszéli, hogy ezelőtt ötven éve a kaszálója szélében *petrificált* gátrév- vagy zsilipcövekeket kapott mélyen a földben.

q. *Peresmező*, Pürkerecz szélén, nevét a Pürkerecz községével folytatott perről veszi, mely már kiegyenlíttetett.

r. *Ásásmart*, nevét a benne lévő sok ásástól vette.

s. *Oláhtemplom mege*, az oláh templom s temető mellett.

t. *Duka útja*, egy Duka nevű embertől.

u. *Hegyfark*, a Bodza felé nyúló erdőségek itt kezdődnek.

x. *Egeralja*, mivel a felette lévő erdő egerfákból állott.

[72] Első kiadása: *Nagyajtai Cserei Mihály Historiája*, Kazinczy Gábor által, Pest, 1852.

y. *Nyíres alja*, a fölötte lévő nyíres erdőről.
z. *Mocsár*, vizenyőssége miatt.
j. *Benedek gödre*, egy Benedek nevű embertől.
w. *Németek martja*, nevét vette 1752 körül, midőn, a faluban nagy döghalál uralkodván, a falu német katonákkal volt körülvéve, s itt volt a főtanya, a korlát pedig *Ográda* nevezetű helyen épített hat épületben. Teleki Mihály eleste előtt kevés idővel tanyáztak itt Karaffa seregei, Bokor alvezér alatt II. Rákóczi György ellen előőrsöt tartván. Jó előőrsi hely Malom- és Pappatakot lerohanók ellen.
B. *Középhatár* és *Alsóhatár* a nyéni határszél és Pappataka mellett, áll:
a. *Czigány gödre*, mely az ott tartózkodó, de most a falu felső részin lakó cigánycsapatról vette nevét. Jó törökbúzatermő hely, de a hanyagság miatt *Tatrang* és *Pappataka* vize áradásainak igen ki van téve.
b. *Közép láb*, ez arról nevezetes, hogy a jelenbe helvét hitűek temetője, közepén van még a reformatio előtt épített, Szent Péter tiszteletére szentelt kápolna romjai.
c. *Okisok*, neve eredete esmeretlen.
d. *Floka kútja*, egy jóvízű kút, melyről a hagyomány azt tartja, hogy Tündér Ilona kompániáival ide járt feredni. A *Floka* nevet vette *Floka Rádulyt*ól, ki küpübe vette. [75r] *Szépleányok vize* néven is fordul elő, s egy öreg ember beszéli, miszerint egyszer egy szende vadleányt fogtak el ott, ki ferdett, bezárták, de minthogy bizonyosan tündér volt, eltűnt [a] fogságából.
e. *Borvíz*, egy zajzoni savanyúvízhez hasonló érces forrás, elhanyagolt állapotban.
4. *Pappatak*, mely alatt értetődik a nevezett patak jobb és bal partján lévő kaszáló és erdőterület. Nevét onnan vette, hogy a legelső, Bodza vámhoz rendelt catholicus pap az erdőkbe eltévedvén, ezen patak vezette vissza Bodolára. Ezen patak ered Bodolához 6500 öl távolságban, s a nyéni patakkal egyesülvén szakad a *Tatrang*ba. Áll:
a. *Zsilist*, neve eredete esmeretlen.
b. *Diménye*l, esmeretlen.
c. *Muszta* és *Budusél*, esmeretlen.
d. *Doczgél*, esmeretlen.
e. *Ravénosz*, esmeretlen.
f. *Üstvölgy*, esmeretlen.
g. *Széts*, esmeretlen.
h. *Blidar*, erdő, hajdan egy kalános cigány ide járt fatálakat készíteni, mely oláhul blid.
i. *Ortostető*, hajdon tolvajos hely, neve esmeretlen. Annyi áll, hogy itten egy régi krajcárért egy embert megöltek. Sírja ma is látszik.
5. *Malompatak*. Nevét vette bő vizéről, mely számtalan malmot lenne képes hajtani. Van rajta négy malom. A Béldi Pál várbeli malma, melynek helye ma is látszik, ezen vízen volt építve. Ered a *Blidár*ba, 8000 ölnyire, és miután *Bodolá*n keresztülfoly, az alsó patak végin beszakad a *Tatrang*ba. Ezen név alatt értetődik jobb és bal partján lévő minden erdő és kaszáló terület, áll:
a. *Dukarészek*, minthogy minden gazdának van benne.
b. *Rongoldal*, esmeretlen.
c. *Kiss Bodola*. Legelőször ide telepedett Bodola, s csak később jött kijjebb, jelenlegi helyére. Ez egy erdő s hegyek közötti kis tér, *Pürkerecz* község határa szomszédságában.
d. *Okis éle*, esmeretlen.
e. *Dregus*, esmeretlen.
[75v] f. *Balikáé*, esmeretlen.
g. *Gödri Blédár*, hasonnevű embertől.
h. *Döblen*, esmeretlen.
i. *Pais völgye*, ma is van Pais család Bodolán.
k. *Kaluger éle*, hajdon itt egy szent zarándok tartózkodott magányosan, vadgyökerekkel táplálkozva, imádkozás között. Mint beszélik, előkelő ember volt.
l. *Jaksit*, esmeretlen.
m. *Agyagos*, mivel sok jó agyagja van.
n. *Kalit él* és *Völgy*, itten egy Kalit nevű oláhot megöltek.
o. *Herbet éle*, esmeretlen.
p. *Molnár él*, esmeretlen.
r. *Sebeság*, esmeretlen.
s. *Harmadág*, esmeretlen.
t. *Kút magosa*, egy kútról a hegy tetején.
u. *Partár köve*, esmeretlen.
x. *Mészéle*, *Mészvölgye*. Itt ma is látszanak a mészkatlanok, sőt égetett mész is van a rengeteg erdő közepében abból, mely a bodolai Béldi vár építésére felhasználtatott. A hagyomány szerint mennyi kínzást, mennyi nyomort kellett a szegény paraszt népnek kiállani az építés alatt, még ma is borzalommal beszélik, s fájdalom, annyi világosodás után még ma sem boldog a nép, nem mintha nyomorodnék, hanem mivel *nem szoríttatnak erővel is a jóra*, pedig tudatlanságában nem tudja, mi a jó.
6. *Bodza vám* és környéke.
Bodza nevét vette azon teméntelen *bodzá*ról, mely a rengeteg erdő közepében lévő tisztáson bőven termett s terem ma is. A pürkereczi és nyéni határok között fekszik, átszelve az úgynevezett *Királytető* tövéből eredő és a *Krasznán*ál kimenő *Bodza* havasi kristály patak által, mely kevés költséggel *faszállításra* alkalmaztathatnék, melynek ezen környékben [76r] találató őserdők szolgálnának e vidék népének jóllétére anyagul.
Nagy diplomával bíró mérnökök ugyan nem vagyunk, de azért merjük állítani, miszerint a tervben levő és a nagyszebeni bürokrácia által ideiglenesen felfüggesztetett ausztriai–délkeleti, a déli birodalmakot összekötő vasút célszerű, hasznos és minden

erdélyi nemzetiséget igazán kielégítő kivitele a nevezett folyam mentén legtöbb előnnyel bír. Annyival is inkább, mivel Nyénből kiindulva csakis egyetlen, de nem nagy, *Hulló tető* nevezetű helyen kéne átvezetni, minden alagút nélkül, s azon túl térben menne egészen a *Fekete tenger*ig, s érintené a szép hazát, s az erőteljes gazdag Székelyföldet, mely ha mező nyílna ipar és kereskedelemre, büszkesége lehetne a *Nagy Ausztriá*nak, kiállván a versenyt akármely földkerekségen lakó nemzettel. Csakis utat és módot kell neki adni kifejlődésére s századunk nagy eszmei kivitelére. Annyival is inkább lehetne a vasutat ide hozni, mivel, mint alulírtak értesültek, a Mikes és Béldi családok ingyen adnak helyet, követ mésznek, napszámot, fát és készpénzt, s a nép ezen jó példán megindulva többezer napszámot ingyen ajánlott a társaságnak.
Nevezetesebb helyei:
a. *Vám*, a 18. századba vitetett oda *Zajzon*ból. A temesi vám rendezése óta csekély helyet foglal el. Directora nincs, csakis egy officialisi ranggal bíró vámos, ellenőr, contumatz-legény oberansteller ranggal, csendőrség és pénzügyőrségből áll. Itt most egy elszórt falu van. A gróf Béldi és Mikes családé, melyből Mikesék 1/3 parsok Béldi Pál idejéből, mint a nép beszéli, árulás jutalmul. A vámépületek az aerariumé, a helyről ma is haszonbért fizet a Béldieknek.
b. *Dobramér*, neve ismeretlen, erdő, legelő és kaszáló.
c. *Súgó*, egy gyönyörű, húsz öl széles, ugyanannyi hosszú, legelő alakú vízzuhatag, melyen hajdan malom is volt, igen bőv vízzel bír.
d. *Sztrimbuj*, szűksége miatt.
e. *Calvaria*, nevét vette még a rómaiak előtti egy lovagvárról, melynek nyomai egy hegyes csúcs tetején lévő kis térségen ma is látszanak. Ennek alján vannak a törökök ellen emelt kemény sáncok a Bodza vizétől jobbra és balra, melyek 1849-ben is megújíttattak, s a muszkák betörése ellen ágyúkkal láttattak el, de nem jöttek itt be, kikerülték. [76v] Ezen sáncoktól bé a vám felé van Béldi Gergely úrnak egy kocsmája, melyben 1852 előtt vám nélkül mindent, úgymint bort, pálinkát, dohányt stb. szabad volt árulni, s most is szabad volna, mert privilegiuma örökre tart, de hja, semmi sem állandó a nap alatt!
f. *Lármafa*, a *Calvaria*val átellenben lévő magos hegytető, mely a törökök beütésekor tűz által adott jelt a bennebb elhelyezett német és székely csapatoknak. Környékében a törökök mind levágatták az erdőt, de újra megnőtt.
g. *Csikló*, esmeretlen.
i. *Disznópataka*, mivel hajdan egész sok vaddisznó tartózkodott itten. Jelenben nincs.
k. *Ördögpatak*, a Bodola és zajzoni erdők közötti meredek kősziklák között rohanó sebes havasi folyamot nevezik így. Itt van ezen patak két oldalán fenyves erdő, egyebütt mind bükkös. Ezen patakba vannak számos medvebarlangok. Itt tanyásznak az őzek, nyestek, farkasok, rókák, nyulak, császármadarak, vadpulykák, vadtyúkok stb. Ezen patak a Bodza vizébe ömlik.
l. *Tejkő*, az Ördögpataka melletti nagy meredek kőszirt.
p. *Papok sáncza*. Ezen nevezetes sánc itt kezdődve átvág Háromszékre, innen Héviznek, Aranyosszéken keresztül egészen a *Bácská*ban lévő római sáncokig nyúlik, melyről az a rege, hogy egy tündérkirályfi építtette, azonban római maradvány. Nevezik *Római sáncok*nak is, és *Szármán* néven is fordul elő.
Papok sáncza nevezetét onnan vette: Báthori Zsigmond idejében 1590 körül török és tatár sereg igen nagy számmal fenyegette az országot. Katona nem volt, azért a fejedelem a Rikán belőli papságnak megparancsolta kiállani, kik is hosszú köntössel, hosszú süveggel, zöld ággal és zsoltárral kezökben, muzsika és iszonyú lármás dobolás közben tömegesen énekelvén ezen zsoltárt: „Öröködben uram pogányok jöttek", a szokatlan fegyverrel [77r] megkergették a pogányokat, kik is rendetlen futás közben a fegyveres csapatok által iszonyú veszteséget szenvedtek. Azért kapták a papok a tudvalévő kiváltságot.
Ezen hely még arról is nevezetes, hogy itt történt Schulz német obrister árulása következtében a 2. székely ezred megsemmisülése. Ugyanis az 1788. augusztus 12-én Schulz a török vezértől dinnyehéjban vette át az aranyakat, miért is katonáival fegyvereket elbontatta, kis szakaszokra szaggatta, s azután hírt adott a pogánynak, kik is készületlen kapván, iszonyú mészárlást vittek véghez. Őmaga nagy copfját kibontva járt-kelt a hóhérló török tábor között, kik zsákokba rakták a székely fejeket. Innen Bodola felé Döblen völgyében tábort vontak, másnap Bodolára betörendők, de Adorván[?] vezérlete alatt egy Tuskáni nevű divisio huszárság reájok csapott, közölök százznál többet levágott, a zsákba rakott fejeket elvette, ágyújoktól megfosztván, egész a vámig meg nem állottak. Számtalan azon csetepaté, mely ezen a helyen történt.
n. *Leánymező*. Itten hajdan szokás volt nyárban táncot (oláhul nedea) tartani. Egyszer éppen javában mulattak, midőn a török reájok csapott, és foglyul ejtette őket, kényszerítvén minden aljas dolgon kívül az előttöki táncolásra.
o. *Királytető*. Az oláhországi határszél, melyen egy ezer évesnél több várrom látszik. Róla semmi hagyomány nincs, azonban megfoghatatlan, hogy lehetett ily rengeteg havas tetőn az emberektől napi távolságra vár!
[77v] A Királytetőhöz közel van a *Nagy* és *Kis Tatár* nevű legelő hely, mely jórészt a tatárok betöréséről veszi nevét. Legmagosabb hely a *Szirén*, melynek

csúcsán egy mérhetetlen fanyar ízű, szirtes, zavaros vízzel telt tó van. Tengerszemnek tartják.
p. *Béldi pláj*, a monda szerint itt szaladt fordított patkóval Béldi Pál Törökországba. Innen ered a név.
Ezzel átellenben a b–c. betű alatt említett Alsó Sugó (zuhogó, oláhul Urlatare) pataknak egy ága olyan természetű, hogy a belévetett fát petrificálja mészkővé. Itt kőszén is van bővséggel, de még nincs tökéletesen elkészülve, pár száz év kell neki. Azonban mélyen állva ki tudja nem lenne-e használható?
Itt volt ezelőtt néhány évvel egy lapos kőből alakított asztal, melyen 1787 és két esmeretlen betű volt. Azt tartják hogy II. József herceg korában itt ebédelt.
1825-ben hat cordons poszt építtetett: 1. A Calvarián. 2. Béldi plájon. 3. Kis Bodzán. 4. Nagytatár. 5. Sztrimbuj. 6. Dobramér határán, és 1846-ban az Ördögpatakon, holott 1848-ban a székelyek őröket a vad oláhok, reájok ütvén, lemészárolták. 1848-ig a háromszéki gyalog és huszár katonaság őrzötte a határt, azóta finánccok és zsandárok őrzik.
Adatok hiányában többet nem írhatunk, Pesti Frigyes úr ha méltóságos Béldi Albert és István urakot személyesen felszólítaná, több adatra akadhatna.

Kelt Bodolán, 1865. évi május 24-én.
Magyari Károly bodolai ev. református pap mp.

BODZAVÁM (BODZA)
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[180r] A Bodzai helységek, hegyek, folyók és más nevezetességek rövid vázlata.
A Bodzai szoroson, Erdély déli határrészein, nemes Felső Fehér megyében, esik Nyén község határában, az Uzon és Bodolán lakó gróf Béldi és Mikes családok praediumok, mintegy húszezer hold terület térmértékű.
Ezen térmértékben találtatnak:
A Bodza vára, mely keletkezett 1700[-asok] közepe táján, több épületek, magazinumok, contumatia házak, római catholicus paplak és kápolna, az oláhoni határszélyhez mintegy három óra járás.
A vámok alatt úgynevezett Bodza mezeje, ahol mintegy kilencszáz lelket számít a görög nem egyesült vallásfelekezetűek [egyháza], minthogy grófok purum praediumok, a templom és paplakot a grófoktól ajándékba kapták.
Találtatnak úgymint Nagy Vágás, a hagyomány szerint nevét onnan vette, mivel a török háború korában vágattatott nagyobb része.
A Kis tatár és Nagy tatár nevezetű havasok. Hagyomány nyomán, mikor a tatárok dúlták az országot, ottan a havasokban laktak, arról is lehet következtetni, mert pusztán is a szántóföldek borozdái és a szélyeken régi korok nyomai láthatók még most is.
A Nagy tatár és Kis tatár havasok között egy hegyormon az aljtól a tetőig kinyílott az egész terület, mintegy hatvan hold terület nagyságú. Ezen darab részt a nagy Béldi Pál egy szolgájának ajándékba adta, aki kökösi születés lévén, a falujába visszaszállott, és Kökös közönsége a belbirtokot és külszántókot adott azon havasrészért cserébe, és maradt a kökösi közönségnek. Az adománylevél látható a kökösi unitaria eklézsia levéltárába, és ezen hely Kikisán nevet és Dumbu kuori nevet visel mai napig.
Piatra, Lápte havas, Dobramir, Lármahegy, Papok sánca, Leánymező, mely a Nagy tatár aljában fekszik, az olá régi határszéltől öt fertályórára esik. Régi hagyomány szerint az oláhoni részről is egy bizonyos tájban öszve szoktak volt gyűlni a pusztába a népifjúság, és ünnepélyt tartottak, amely több napokig tartott, s egykor egy tatár az ünnepély alkalmakor több szép [180v] leánt magával hurcult, az idő óta az ünnepélytartás megszűnt. Azon egy elvitt leányrul fenmaradott a név, Leánymező.
Folyók és patakok:
Bodza folyam, Kremina és Komárna patakokból erednek. Sztrimba, Valé drakuluj, Fördőpatak, Fejér patak a Sztrimba hegy véginél öszveolvadva képezik egész Bodza folyamát, a Malom pataknál két nagy vízeséssel.
Egy Döblöm patak, a Ruszka s a Vale prunduluj patakokból veszi eredetét.

Kelt Bodzán, Junii 13., 1865.

DATK
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[117r] Helynevek Datk községből, Felső Fehér vármegyéből.
Az adatgyűjtés a következő feleletekre terjed ki:
Elsőbben. A megyének neve, ahová a község tartozik.
Felső Fehér vármegye, azt pedig, hogy külön elnevezést bírna, nem tudjuk.
Másodszor. A községnek egy neve él most, tudniillik Datk, és csak ezen neve bír helybeli elnevezéssel, és ez ismeretes országszerte.
Harmadszor. A községnek hogy más elnevezése lett volna, azt nem tudjuk.
Negyedszer. A község hogy mikor említtetik legkorábban, azt se tudjuk.
Ötedszer. Hogy honnan népesíttetett, azt se tudjuk.
Hatodszor. A helynévre nézve csakis azt tudjuk, hogy öröktől fogva hívták az alább írt módon.
Hetedszer. A község határaiban előforduló topographiai nevek közül a határunkon külön megnevezésre méltó nevek nincsenek, sőt az erdőnkön Nyol-

cadik határrészben Hiofabértz nevű hely mellett éjszakról van egy Somosbértz nevű bükkfás erdő, melynek éjszaki oldalából ered egy Somos árok nevű patak, mely is két oldal között lefolyván a mezőkön, végig a Datk falva éjszaki véginél, a falvánk mellett folyó Olt vizibe belészakad.
A Nyolcadik határrész[beli] Hiofabértz déli oldalából ered egy Körtve patak nevű forrás, mely soha ki nem szárad, és ez is az erdő között egy kis nyugot fele folyván, a Somos árkával egyesülvén belészakad [117v] az Olt vizibe.
Innen dél felé van egy Kereszt verőfény nevű bükkös erdő, magos erdő, mely régen rengeteg erdő volt, és most csak gyéres bükkfás marhalegelő. Ezen hegynek éjszaki feléből ered Hidlás nevű patak, mely soha ki nem szárad. A déli részéből vagy oldalából a Poklos pataka, s ez is soha ki nem száradván, magos bükkös, hegyes oldalok közt nyugot felé folyván, az úgynevezett Kicsi hajtás bükkös erdő végéig, és ott egyesülvén, magos kopac kősziklák közt lefolyván határainkon keresztül s falvánk nyugoti felén is át, a falu végin bészakad az Olt vizibe.
A Poklos patakának dél felől való oldalától van egy bükkös erdős hely, melynek viszont dél felőli oldala mellett van egy szép téres kaszálós nagy hely, mely körül van erős bükkös erdőkkel kerítve, s ezen erdőkbe sok őzek, farkasok, néha medvék és vad sertések is tartózkodnak.
A Kilencedik határ, Szénégető nevű határrészben van egy Pisztrangos nevű magos, bükkös bérc, melynek keleti oldalából ered egy Pisztrangos nevű patak, s ez soha ki nem szárad. Nyugot felé folyván magos hegyek és bükkös erdők közt, a Poklos patakával egyesülvén bészakad az Oltba. Ez azért nevezetes, hogy ebbe sok pisztrang terem.
Ezen beírt nyugoti részénél van egy rengeteg, határunkon legmagosabb, Runk nevű bükkös erdő, melynek éjszaki feliből forr egy Biro patak nevű folyó, mely soha ki nem szárad, s innen magos, bükkös erdők közt nyugot felé folyván egyesül a Pisztrangos patakával, [118r] s ezen patakok formálják Nagy patak nevű folyónkot, mind egyesülvén, falvánk nyugoti végénél belészakadnak az Olt vizibe.
A Kilencedik határrész Szénégető, egy szép ifjú cserefás, nem erős magos erdő, melynek közepiben van egy szép tiszta kaszálóhely, cserefákkal körülvéve. Ezen erdő keleti oldalából ered az úgynevezett Jantsi árka folyója, mely is egy mély kősziklás, csendörös erdő közt folyván, bészakad a Nagy patakba.
Hogy a fenn írtakot tudomásunk szerint hitelesen adtuk fel, azt igazoljuk.

Datkon, 13. május, 1865.

Tamás Mihály bíró
Szin György
Ferkó András
Korodi Josef
Kallos István öregek
Hegyi Sándor jegyző, névaláíró

DOMBOS (VOLDORF)
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[477r] Helynevek a voldorfi községből.
Első pont. Felső Fejér megye, Belső kerület, Hévizi járás, Voldorff.
Második pont. Voldorff magyar és román népből áll.
Harmadik pont. Csakis ezen nevezéssel bír emlék óta.
4. pont. Nem tudatik.
Ötödik pont. Hallomás szerént a magyarok népesültek néhai morgondai hét léányágon, itten megnősülve származtak [ide], azután a románok mint jobbágyok és zsellérek itten betelepíttettek.
Hatodik pont. Hogy Voldorff magyarul Voldorfnak neveztetett, emberi emlék óta, és oláhul Vallendorf, úgy németül Vallendorf.
Hetedik pont. Az határok elnevezése, tipografiai dűlők nevei
A Kobor felé forduló határba:
Nagyrét, sates kaszálóhely.
Kenderes, kendertermő hely.
Hársos, szántó- és kaszálóhely.
Kincses domb, szántó, igen termékenységéről jeles.
Észak, szántó és kaszáló.
Borsos, szántó.
Bük árka, szántó és kaszáló.
Bük alatt, szántó és kaszáló.
Bük tető, szántó.
Bük erdő, bokros hely.
Nagy erdő, bokros hely.
Nagy erdő verőfénye, szántó.
Nagy verőfénye, szántó.
Pap hegye, szántó.
A báránkuti forduló határába:
Malom észka, szántó és kaszáló.
Morgondai verőfénye, szántó.
Falu rétje, sates kaszáló.
Tanarok verőfénye, szántó.
Tanarok tere, szántó és kaszáló.
Kováts verőfénye, szántó.
Gros verőfénye, szántó.
Gros, szántó és kaszáló.
Kapátsok, szántó és kaszáló
Szepesi tanarok, bokros hely.
Nyíres, nyírfabokros hely.
Csere, bokros hely.
Csere megett, szántó és kaszáló.
Csere tető, szántó.

Az Oláh templom megetti puszta szakadozások.
Kertek megett, szántó és kaszáló.
[477v] A Sáros felé forduló határba:
Csere verőfénye, szántó.
Miklos lyuka verőfénye, szántó.
Miklos lyuka rétje, kaszáló.
Bráné cseréje alatt, szántó és kaszáló.
Bráné cseréje, szálas szép erdő.
Róka lyukaknál, bokros cserés.
Brinczel, verőfénye, cserés.
Brinczel egészen erdő, vegyes bokros hely.
Brinczel rétje, szántó és kaszáló.
Boérok erdeje, puszta, kopár hely.
Boérok erdeje alatt, szántó és kaszáló.
Fogarasi árok, szántó és kaszáló.
Delnitze, marhalegelő.
Stebeliok, szántó és kaszáló.
Borsos, szántó.
Mustra, szántó és kaszáló.
Akasztófa árka, szántó és kaszáló.
A kertek megett, szántó és kaszáló.

Voldorff, április 21-én, 1865.

Széki Lajos bíró
Boér Joseff jegyző

FOGARAS
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 60. mft.
(Fol. Hung. 1114/41.)

[489r] Helynevek *Fogaras* városából.
Fogaras, e nevet viselő magyar vidéknek egyetlen városa, melyet mostani uralkodó Ferencz József ausztriai császár őfelsége különös kegyelemből 1863. október 12-én 31745. számú okiratával a szabad városok sorába emelt, s közigazgatásilag a vidéki hatóságtól függetlenné tett. Fekszik az Olt folyam bal partján, s Felső Fehér megyéhez egy 1783-ba II. József császár által építtetett fedett híd köti.
Fogaras, e neven kívül Holzdorf, Fagresch vagy Frageschmarkt, oláhul Fagarasunak is neveztetik, de ezen elnevezések közül csakis *Fogaras* és *Fagarasu* név bír helybeli, úgyszintén országszertei elterjedéssel.
Fogarast és várát Krisztus születése után 15. évbe, mint bolgár várost, Augustinus császár építtette, 104-be Trajanus elpusztította, 207-be Claudius ismét fölépítette és *Casurgis* nevet adott [neki], 376-ba a hunok romba döntve,[73] 1300-ba újból felépíttetett, és *Fogaras* nevet kapott.
Az „Újabbkori ismeretek tára”[74] szerint Fogaras várát 1310-be akkori erdélyi vajda Upor vagy Apor László[75] építtetvén, a munkások napibére jeléül esténként fa garasokat osztatott ki, melyeket hétvégivel készpénzzel cserélte[te]tt ki. A hagyomány szerint *Fogaras* nevezetet az említett fa garasokból származtatják. Eszerint *Fogaras* e néven 1300–1310. évek olta említtetik.
Fogaras városát különböző népfajok lakván, úgy látszik, hogy a magyar ajkúak az eredeti lakosok, az oláh ajkúak a Fogarast kelet, dél és nyugotról övező vidékből, a német ajkúak a Fogaras és vidéke északi részén lévő szász helységekből telepedtek le.
Fogaras 1595-be csakis négy utcát számlált, Székely, Betlen, Olt és Malom utszák nevezete alatt.
A *Székely utsza*, mely most Huréz utszának neveztetik, nevét a székely-magyar lakosaitól vette, mostani elnevezésit a fogarasi vár katonai levéltárába tanált okirat 1812-i másolata szerint [489v] pedig az ezen utszához délre eső legközelebbi Huréz (magyarul Bagolyfalva), mivel Huchuréz magyar nyelven annyit tesz mint bagoly) oláh helységtől nyerte.
Betlen utsza, a tőle nyugotra eső Betlen oláh helységről neveztetett el.
Olt utsza, mivel az Olt vizére vezet.
Malom utsza, mely most Görög utsza nevet visel. Előbbi nevezetet az ottan volt fejedelmi lisztelő malmoktól vette, mostan pedig azért neveztetik Görög utszának, mivel keleti görög nem egyesülteknek egyháza ottan díszlik.
1688-on innen, Erdélynek a felséges Habsburg-ház uralma alá lett átmenete után emelkedtek következő utszák:
Vadkert, mely a nemzeti fejedelmek vadaskertéből szakasztatott ki, a várparancsnokság által házhelyek jeleltettek [ki], melyekért az ottan lakók a katonai kincstárnak évenként 20-30 krajcár díjt fizetnek.
Commendans kert, e városrész a városparancsnok kertje lévén, miután házak épültek, megtartotta mint utsza is a Commendans kert nevezetet. Az itten lakók, éppen úgy, mint a vadkertiek, évenként taxát fizetnek.
Süveges utsza, e nevezetet részint süveg alakjáról, részint hajdon süvegkészítő lakositól vette.
Timár utsza, kivétel nélkül kordovánkészítő timár lakosairól neveztetett.
Ilyén utsza, a város délkeleti irányában fekvő Ilyén oláh helységről nyerte nevezetét.
Alsó-Felső oláhság (Rumunia), oláh ajkú lakosairól neveztetett el.
Cigánysor (Czigania), lakosai nevét viseli.
Lenkert utsza, e városrész egy hasonnevű dűlő tőből szakasztatván ki, nevezete is megmaradt.
Dűlők, határrészek:
Csuteria, a város északkeleti részin, az Olt vize bal partján. Nevét vette ez oláh szóból: *csuta*, vagy magyar néven *szarvas*. [490r] A nemzeti fejedelmek va-

[73] A Fogaras ókori múltjára vonatkoztatott adatok nem felelnek meg a történeti valóságnak.

[74] *Újabbkori ismeretek tára*, III, Pest, 1851, 307.

[75] Valójában Kán László erdélyi vajda.

daskertje volt, melyből a Vadkert nevű városrész is szakasztatott. Álladalmi birtok.
Lenkert, a város lentermelő dűlője volt, de az Olt folyam gyakori kiáradása következtében felhagytak e nevezetes cikk termelésével, s most veteményesnek használtatik.
Óvár, a város legjobb füvet termő helye, elnevezését a hagyomány szerint onnan vette, hogy a vár vagy erősség a messze múltban ott volt, de nyoma nem látszik.
Rotunda, rétség és gabonatermő hely, nevezetét azon kerekdedségtől vette, melyet az ettől észak, kelet és délnyugotra hajló határ emelkedettség idéz elő a szemlélőnek.
Prilogia (prilozsa), terméketlen, sovány, testvizes, agyagos rétség. Ezen a több határrészeknél emelkedettebb dűlőnek északnyugoti lejtős oldalán egy krisztálytiszta forrás vagyon, mely *Fejedelem asszony kútjá*nak neveztetik. A hagyomány azt beszéli e fejedelmi szép forrásról, mely lentebb kis patakká alakul, hogy első Apafy Mihály fejedelem nője, a szép lelkű és erényű Bornemissza Anna asztalát naponta e forrás könnyű vizével láttatta el, s innen vette máig is élő *Fejedelem asszony kútja* (Fürstenbrunn, oláhul Fontina kreiesi) kiérdemelt szép nevezetét. Vajha Apafy Mihály fejedelem is e forrás tiszta józanító vizét használta volna rendes és kedvenc italául, úgy nem vérzett volna el oly sok hazafi a bakó bárdja alatt.
Csíkos kert, a nemzeti fejedelmek [alatt] csíkos kert lehetett, most csaknem a legjobb szántóföldek.
Rákovicza köze, forrásos posványos térség, nevezetét a Rákovicza nevű meleg vizű kis folyamtól nyerte, mely kis folyó a rétsei havasok *Izvoare* (források) nevet viselő egyikéből eredvén, a rétsei, berivoi, szesztsori és hurezi határok közt, délről egyenest északnak [490v] tartva, a városon felyül mintegy 900 német öl távolságban a várost csaknem középen áthasító berivoi havasi patakba ömlik. E kis patak rákokat bőven termő meleg vizétől nyerte elnevezését.
A Fogarast átmetsző *Berivoi patak* név alatt ösmeretes sebes futású havasi folyam a berivoi *Szkarca* (kéreg) nevű havasból ered, s délről egyenest északnak tartva, a város észak felé eső határán az Olt vizébe rohan.
Tégla csűrök, dűlő, agyagos föld, az ottani tégla- és cserépvető csűröktől vette nevezetét.
Fekete sár, fekete vizenyős föld.
Luda (oláhul Lut), agyagos föld.
Mélytó, rétség az Olt vize mellett, az ezen dűlőben lévő két tó adta nevezetét.
Hosszak, hosszú hasábú szántóföldek.
[493r] Felséges Királyi Főkormányszék!
A Felséges Királyi Főkormányszéknek 1864. május hó 7-ről 6670-1864. szám alatt kelt kegyelmes rendelete alapján a Pesty Frigyes magyar tudós társasági tag által kívánt helynevek öszveírását egy darab melléklettel szerencsés alólírt tanács alázatosan felterjeszteni.

A Felséges Királyi Főkormányszék alázatos szolgái,
Fogaras város tanácsa
Herzing Josef mp.
Szilágyi Samu helyi jegyző
Fogaras, március 27-én, 1865.

HALMÁGY

OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 32. mft.
(Fol. Hung. 1114/23.)

[255r] *Halmágy* vagy Szászhalmágy, németül Halmágy, szászul Almagen, oláhul Halmeág, regényes fekvésű szabad helység az Olt vize mellett Kőhalomszékben, révhellyel bír. A falut ágostai hitvallású evangélikus magyarok, és kevés családból álló görög nem egyesült hitű oláhok lakják. A lakosok száma összesen mintegy 1165, kik szorgalmas földészek, ácsok, kőmívesek és nagy kenderkereskedők.
A helység részint egy nagy völgyben, részint hegyoldalon délkeletre terjed el, ahonnan a *Fogarasi* és *Barczai* havasok hosszú sora Erdélynek elsőrangú hegyormai, tudniillik a Csukás 6217 láb magosságú Zajzonnál, a Deákok havasa 5723 láb Brassónál, a Feketehegy 4805 láb Feketehalomnál, Bucsecs 7915 láb és Királyköve 7000 láb Zernyestnél, Vourfu Ourla 7850 láb, Vunetura Butyán 7952 láb Árpásnál, Negoj 8040 láb Koré s Árpás között, és a Szuruly 7259 láb Fenyőfalvánál, felségesen tűnik előnkbe. A nagyszerű kinézés meglepő, pompás és bájoló szépségű.
A falu Kőhalomtól négy, Fogarastól két, Brassótól nyolc, Nagy Sinktől öt órányira fekszik, a sárkányi posta [255v] statioval szembe.
Az ágostai hitvallású evangélikus magyarok temploma egy nagyszerű régi gothusi épület a 12. századból. Abban fenn az oltár fölött a boltozaton koronába foglalva van egy kifaragott abbasi mejkép, tovább egy kis kereszt, még tovább egy bárány. Alatt az oltár mellett balról a hajdoni szekresztyébe vezető, kőből ékesen faragott ajtónyílás, mely most bekőfalazva. Az oltáron alól az oldal kőfalakat kétfelől öt-öt alacsony, nagyon vastag oszlop tartja gothi ívboltozattal. E templom a régi időkben sok és nagy ostromlásokat s az éjszaki részén gyújtogatásokat szenvedett a mongolok, tatárok és törökök által, míglen végre a régiség és pusztulás romjaiból 1626-ban egészen helyreállítatott. A népmonda szerint a templom s az egész helység a 13. század vége fele negyven évig egészen néptelen és pusztán állott. A vallás reformatioja után voltak itt evangélikus lelkészek Georgius Androvius 1615,

2. Johannes Lacedi Szebenbe ordináltatik 1620. *3*. Daniel Halmágyi ordináltatik 1647, substituáltatik 1652, meghal 1658. *4*. Stephanus Halmágyi. *5*. Martin Gotthard, meghalt 1682. *6*. Lukas Privigyei, [256r] meghalt 1713. *7*. Georg Szeli, meghalt 1732. *8*. Ananias Lauta Privigyei substituáltatik 1732, meghalt 1780. *9*. Ananias Lauta Privigyei filius substituáltatik 1776, meghalt 1812. *10*. Stephan Koszta, 1813, meghalt 1851. *11*. Johan Rozsondai substituáltatik 1841, meghalt 1849. *12*. Georg Kelemen substituáltatik 1849, meghalt 1859. *13*. Joseph Koszta 1859 ad pastorem electus.

2. A községnek fenn érintett nevei most is élnek és országszerte ismeretesek.

3. Volt hajdan a községnek más neve is. A hajdani eredeti neve volt Almage várról (castrum), s az Olt mellett napnyugodt felől erdőséggel ellátva. Ezt bizonyítja Schloetzer „Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen", Göttingen, 1795, p. 312. s. 2. és 318. s. 6., azon adománylevelekben, melyeket II. Endre magyar király a Jeruzsálemből e tartományba jött német lovagrendnek (Cruciferis de Hospitali Sanctae Mariae) 1211-ben és 1222-ben Barcza vidékére nézve („quandam terram Borza nominem") adományozott, melynek akkori szélei ekképp határoztatnak meg, tudniillik az 1211-i [256v] adománylevélben: kezdődik „de indaginibus (erdőségek) castri Almage et procedit usque ad indagines castri Noilgiant (Galt, Szász Ugra az Olt mellett) et inde progreditur usque ad indagines Nicolai (Miklósvár), ubi aqua defluit, quae vocatur Alt; et sic ascendendo per Alt, ubi usque Tortilon cadet in Alt, et iterum vadis usque ad ortum ejusdem Tortillon: et ab ortu aqua, que Timis (Tömös vize) vocatur, progreditur usque ad affluxum aqua, que Borza nominatur (Barcza vize) deinde sicut montes nivium complectuntur eanden terram tendit usque in Almagiam".[76]

Az 1222-i adománylevélben pedig imígy: „Almagie (Almages helyett) et precedit (procedit) Noialt (Noiglant) ...quo vocatur Alt, ...et sic ascenditur per Alt. Addimus etiam post modum iisdem fratribus conferentes castrum, quod Cruczeburg (Nyén mellett) nominatur, quod frates praedicti de novo construxerunt, cum pratis circa illud adjacentibus; et a fine terre Cruczeburg terram, que vadit usque terminus Productorum et ab indaginibus Almage a parte altera, vadit usque ad ortum aquae, que vocatur Burcza, et inde progreditur usque ad Danubium, [257r] cujus donationi postmodum facte a nobis fratribus memoratis Pristaldum dedimus Ypoczh bonum".[77]

A fenn írt adatokból nyíltan kitetszik, miként akkor Halmágy nevezetes és virágzó praetoriális helység volt. A várnak most ugyan földszint semmi nyoma, de az a nagyszerű gothusi templom, oskola és paplak körül vonul a hegytetőn, hol most is annak földalatti alap kőfalaira találhatni, melyből máris ástak ki. Az Olt folyama által időnként számosan kimosott, kővé vált nagy fák, s a múlt században napnyugot felől még több helyeken a víz mentén talált ős tölgyek tanúsítják, hogy azon a helyen hajdan nagy erdőségnek kellett lennie.

4. A község legkorábban a fenn írt II. Endre magyar király adományleveleiben említtetik.

[257v] 5. A helység első lakosai a II. Gejza magyar király által 1141-től 1200-ig német ország némely részeiből Erdélybe meghívott szászok vagy németek voltak, s egykorúak azon német gyarmatokkal, kik Nagy Sink és Kőhalomszékben megtelepedtek, s ezen szabad királyi mezővárosokat építették. Az itt megtelepedett székely, német vagy szász gyarmatnak nagyon népesnek és erősnek kellett lennie, melyet következtethetni az általa épített nagyszerű gothusi templomról, melynek párja a kőhalmi, nagy sinki, s alább az Olt folytán a hajdoni kerci abbatiajén kívül nem találhatni, következtethetni annak eredeti nagy határáról, mely a nevezett két székben az elsőrangú helységek határai közé tartozott. Következtethetni végre II. Endre magyar királynak említett két adománylevéléből, hol *Almage* a hajdani *terra Burcza* vagy *Burza*nak kezdete és végpontja volt.

Az időnek viharai között elveszett ugyan az eredeti határlevél, de a károlyfehérvári ország archivumából kivett transumtumok kimutatják annak széleit, halmait, s hogy a helység [258r] eredetileg német volt, ily említésekkel: „Progredientes in loco vulgo in dynen Geysch promonotorium Halmagyiense etc. Guchrich... Oben an dem Sloßgraben unter den Linden ... Unter den Linden Theres den deß Theresen Sloßgraven... Auf den Kertsen Vezen ... für den Kürthen Viesen... gegen… Heyen... bey das piares Vezen... auf den Schnöberg... Buschen holmen Graben... Busche holmeß Graben... in der Lunkler... Crancesteg".

A nevezetes, népies és virágzó német gyarmat Almage helységét, fájdalom, csak 1241-ig bírhatta bántatlan. Ezidőben kezdődtek 1244-ig, s azontúl a 13. század végéig több rendben az Erdélybe s Magyarországra nagy számmal bérohanó tatár és mongol csordáknak borzasztó és rémteljes pusztításaik. Ez idő korban romboltatott össze s a földdel csaknem egyenlővé tétetett a halmágyi vár is. A népesség a templomba szoríttatott, s tűzzel-vassal ostromoltatott, miről tanúsítanak az oltár fölötti kis kerek ablakok összerombolt s a templom észak felőli kőfala. Végre a [258v] folytonos, időnként borzasztó sok dúlások, égetések,

[76] Az idézetben a zárójeles magyarázó betoldások a jelentés szerzőjétől származnak.

[77] Az idézetben a zárójeles magyarázó betoldások a jelentés szerzőjétől származnak.

gyilkolások s üldözések következtében egészen vagy legnagyobb részben elpusztult Almagénak eredeti nemes lakossága, s a népmonda szerint a helység negyven évig pusztán, a templom romban állott. A 14. század második felében kezdettek újból mindenfelőlről különbféle nemzetű lakosok e helységen megtelepedni, ámbár kevés számmal, s nagyrészint magyarok, kik idő múltával nagyon megszaporodtak. A mostani lakosok családi neveikről szinte bizonyosan tudhatni, ki honnan származott, s miféle nemzetű volt hajdan, míg más családnevek ki is haltak. Így származott a Fogarasi nemzetség Fogarasból, Székely a székely, Rosondai, Szász, Márkos a szász földről, Moldovának Moldovából, Török, mely nagy számmal van, törökféle sarjadék. A Bako, Geréb és Gropály, Ambarus, Gergely, Jakab, Kelemen, Kiss, Boldizsár, Bálint, Tompa, Bartha stb. magyar eredetűek. A népességnek legnagyobb része magyar lévén, elmagyarosodott idővel, ámbár [259r] öltözetjekben szászosok, az egész közönség s a régi Almage a magyaros Halmágy névre változott által.

Van a faluban egy utca, melynek neve, Géczken (Gäßchen) a régi német nevezetre mutat. Egyes falusi gazdák mai nap is találnak házak s pincék építése alkalmával a föld alatt durva vastag kőfalakra, melyek az őskori eredeti házak alapjaira mutatnak.

Találtatik Halmágyon a templom, papilak és oskolaház szomszédságában délről a hegyen, honnan a Barczai s Fogarasi havasokra, rónaságokra és sok népes helységekre nagyszerű bájoló kinézés lepi meg a természet barátját, az ember lábai előtt mintegy magát megalázva, melynek aljában a hajózható Olt folyama csendesen kígyódzik el, egy nemes udvar. Mely hajdan halmágyi Fogarasi István közember jószága volt, de ő a Békési Gáspár lázadásaiban Báthori István erdélyi fejedelem iránt tanúsított tántoríthatatlan hűsége, szolgálatja, kitüntetett vitézsége következtében a fogarasi vár ostromlása [259v] alkalmával 1573-ban s több e más korbeli hadjáratokban kapitányságra emeltetvén, a Halmágyon fekvő jószága is, mint benn, mint künn a határon lévők, nagy számmal s terjedelmesek, Báthori Kristóf erdélyi fejedelem által az országgyűlésen március 25-én 1579-ben Fejérvárt Kovacsóczi Farkas kancellársága alatt megnemesíttettek, s nemes Alsó Fehér vármegye kebelébe iktattattak. Halmágyi Fogarasi Istvánnak volt azután törvényes házasságból két fia, István és Mihály, és egy leánya, Zsófia. A fiak kihaltak magtalan, a leány férjhez ment Somogyihoz Voldorfra. Somogyinak gyermekei voltak Farkas, Zsuzsánna, Theresia és Judit. Farkas magtalan halt meg, Zsuzsánna férjhez ment Szepesi Mózeshez Voldorfra. Theresia Bereczky Farkashoz Egrestőre, a Kis-Küküllő mellett, Judit Nagy Zsigmondhoz Hélyasfalvára a Nagy Küküllő mellett.

A három leánytestvér meg nem egyezhetvén [260r] együtt, zálogba adták a halmágyi nemes jószágot báró Seeberg consiliarius úrnak 7700 magyar forinton. Az öreg báró Seebergről átment a jószág a fiára. Ez sok idő múltán áruba bocsátotta a jószágot. Némely halmágyi lakosok hozzá is állottak, de 1500 magyar forintnál többet a kitűzött napig le nem fizethetvén, a kötés nyomán kárban maradtak. Ezek után megvették Szepesi Mihály és Sándor, úgymint Somogyi Zsuzsánna és Szepesi Mózes utódai a fenn írt nemes jószágot, de ezek sem fizethetvén le egészen annak váltságárát, kölcsönkértek Fronius Mihály brassói és Barcza vidéki főbíró és gubernialis consiliarius úrtól, ki is kölcsönözvén nekik, zálog gyanánt a nemes fundust birtokába is vette, s haláláig benne lakott. Tetemei az evangélikusok temetőkertjében kriptában nyugszanak, hol nézésre méltó díszes márványemlék örökíti érdemeit e felirattal: „Heic situs est [260v] Michael nobili gentium Froniorum, Regii Gubernii Transylvaniae Consiliarius, Civitatis Coronensis et Provincia Barcensis Judex Primarius. Munere suo non ante quam fato defunctus est Anno 1799, aetatis 72, ingenii, doctrinae, prundentiae, fidei in principem caritatis is patriam nonimenta crestant marmore pereniora. Suae in patrem pietatis hoc signum exstare voluerunt filii moerentes Georgius, Michael, Josephus, Fridericus".

A Froniusi család 240 forintot pengő pénzül ajándékozott a helybéli ágostai hitvallású evangélikus egyháznak, melynek évenkénti kamatjaiból a kripta jó állapotban fenntartassék. Néhai Fronius Mihály úr holta után birtokosa volt a nemes jószágnak Apáti Péter, azután Könczei Elek. Ezt követte Zollya Sámuel, ki is Szepesi Miklós leányát, Esztert Voldorfról, mint a nemes jószág egyedüli örökösét nőül vévén, azt 7000 rft. pengő pénzül magának kiváltotta. Ezeknek holta után [261r] az ő gyermekeik, Lajos, Károly, Klára, Rózsi és Czéczi felosztván egymás között a szülei örökséget, újból zálogba adták az egész jószágot halmágyi születésű Kádár Mártonnak, ki is a Zolya család megegyezéséből szinte a nemes udvart a helybéli evangélikus lelkész Koszta Józsefnek, a többi nemes földeket a határon pedig itteni földészeknek elzálogosította, akik mai napig is bírják.

7. Említésre méltó nevek a határon a Veres hegy és a Veres szeg, mely csatahelyeknek s véres ütközeteknek helyei, s melyeknek eredeti nevök Véres hegy és Véres szeg voltak.

Őrálló helyek voltak a régi villongásos időkben a határon kelet felől a Vontető és nyugotról a Veres hegy.

HOMORÓDJÁNOSFALVA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 66. mft.
(Fol. Hung. 1114/57.)

[164r] Helynevek Homorod Jánosfalva községből, Udvarhelyszékből.
Homorod Jánosfalva a Homorod vize mellett, ezen egyetlen néven fordul elő több századokon keresztül, de hogy mikor említtetik legkorábban, s honnan népesíttetett, az adatok szegénysége miatt arra helyesen felelni nem lehet.
A község határában előforduló többi topographiai nevek:
1. *Bijéd köre.* Szántóföldekkel borított oldalas, néhol hápa-hupás hely.
2. *Kerittő*. Szántóföldek, mérsékelt emelkedésű dombon.
3. *Árnyék*. Egy északnak fekvő oldal, mely szántóföldül használtatik.
4. *Hosszú földek*. Egy széles völgy. Szokatlan hosszú szántóföldektől vette nevét.
5. *Köles vápa*. Egy szántóföldekkel borított völgy, amelynek nyílásánál van egy kút, mi köles vápának kútjának neveztetik, s erről van az egész völgy elnevezve, hihetően hajdanta azon kút körül kölest termeltek, amiről osztán nyerhette mostani nevét.
6. *Nagy gödör*. Egy hosszú, keletnek álló oldal, mind szántóföldnek mívelve. Ezen oldal közepe táján a vízmosás egy mély árkot vont, innen a nevezete.
7. *Köves oldal*. Egy délnek álló meredek oldal, mely szántóföldnek használtatik, a föld talaja apró kavicsos, sárga agyagos poronddal vegyítve.
8. *Nyerges*. Egy nyereg alakú bérc, szántóföldek borítják.
9. *Tövisses föld*. A fennebbi bérc alja apró vadrózsa tövisset gazdagon termő hely, szántóföldnek használva.
10. *Borsos hegy*. Magosan fekvő domb, szántóföldek vannak rajta, amiken az őszgabona ideje alatt a gabona között igen sok borsot terem.
[164v] 11. *Kerek ponk*. Szántóföldek egy magára, külön álló dombon.
11. *Bodo*. Terjedelmes térség, mit a Homorod vize szegélyezi a nyugoti oldalon, kaszálóhely.
12.[78] *Kánás szeg*. Térség szántóföldnek használva.
13. *Posa*. Meredek hegyoldal nagy szakadozásokkal, a mívelhető helyek szántóföldeknek használtatnak rajta.
14. *Zsombor bércze*. Oldalos gödrös hely, nagyrészt szántóföldül használtatik, igen kevés kaszáló is van a szántóföldek között. A jánosfalvi határ ezen ponton ütközik a szomszédos zsombori határral össze. Innen van a neve.

Kelt Homorod Jánosfalván, augusztus 3-án, 1864-be.
Farczádi Sándor községi jegyző m. keze

KERESZTVÁR (NYÉN) (ÉS BODZA)
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[362r] Helynevek *Nyén* községből, nemes Felső Fehér megyéből.
[363r] *Nyén* község van nemes Felső Fehér megye Hidvég járásában, mely járás a múlt században Peselnekinek neveztetett, de a benne lévő községek egymástól távol lévén, könnyebb és gyorsabb administratio tekintetéből két járásra, úgymint Peselneki és Hidvégire osztatott.
Ezek község polgári állásáról a szomszéd Székelyföld (Háromszék) közép és alsó osztályához sok lakosai közül többen nem bírnak helyes megfogással, mert ezt és a vele szomszédos, ugyan megyei két községeket, Bodolát és Márkost Barczasághoz, s kiválólag az úgynevezett Hétfaluhoz tartozónak tartják, és annálfogva lakosaikat csángóknak, talpasoknak címezik, vagyis inkább gúnyolják. Ez ferde fogalom, mert valamiképpen azért, hogy az 1780. és 1790. közti időben, dicső emlékű II. József császár rendeletéből ezen megyei községek Háromszékhez csatoltatván, azok tagjai székelyekké nem lettek, úgy azért, mert a közelmúlt[ban] 1850-től 1861-ig Hétfaluhoz tartoztak, csángókká nem változtak.
Ezen községek emberi emléket felülmúló idő óta a múlt században Alsó és Felső Fehér megyéhez tartoztak. Jelenben Nyén község földe még régen múlt tizenkettedik században se tartozott a Burtza (Barca) földéhez, mint alább megtetszik.
2. Ezen községnek ma három neve él. Magyar neve *Nyén*, mely országszerte ismeretes. Német neve *Krutzburg*, melyről e község magyar és román tagjai semmit se tudnak, ismeretes a szomszéd szászok némelyike és a történelem búvárai előtt. Román neve *Tél*, melyet ők így írnak: *Télu*. Ez a név a helybéli mindkét nemzetbéli, úgy a szomszéd megyei és szászföldi lakosok előtt ismeretes, de a székelyek mit se tudnak róla.
3. Ezen községnek tudtunkra más elnevezése nem volt.
4. Hogy községünk magyar és román nevei mikor említtetnek legkorábban, arról adataink nincsenek, kiokoskodni nem lehet. Német neve tudomás szerint említtetik elébb II. Endre királynak 1222-ben, az alább megnevezendő szerzetnek adott adománylevélben.
5. Népesíttetett megyei, székelyföldi és barczasági lakosokból.

[78] A kéziratban a számozás megismételi a 11. sorszámot, ezt és a következő két tételt átszámoztuk.

6. Magyar neve eredetéről és értelméről semmi tudomás. [363v] Német nevét vette azon várról, mely e község felett keletre egy magas állású hegycsúcson állott, s melyet II. Endre király 1222. évben kelt, Burtza nevű földet tárgyazó adománylevelében Hermannak, mint a S. Mária jeruzsálemi német papi rend mesterének és azon szerzet tagjainak adományozott, ama szavai szerint: „Hozzá adjuk ajándékunkhoz azon várat, mely Krutzburgnak (Nyén) neveztetik, melyet ők újból építettek, az ahhoz tartozó rétséggel". Melyek szerint 1222-ben rétség volt ott, hol most Nyén fekszik, s következőleg Krutzburg tulajdonképpen nem Nyénnek, hanem az ő nemlétekor, s jelesen 1222-ben virágzásban volt várnak, zárdának neve, melynek sáncai most is jól látszanak. Azonban a nevezett várnak helyisége és az ahhoz tartozó rétség Nyénnek tulajdonává válván, német neve ellen se lehet kifogása.

Román nevét, *Tél,* származtatják némelyek egy *Tél* nevű, itten lakott földbirtokostól, kinek, ha volt, birtoklása az említett szerzet eltöröltetése és a Béldi családnak ideszármazása közti időre esik. Hiteles adatunk nics róla.

Községünk keletről nyugotra nyúló két hegy közt fekszik, melyen helységünkön alól nyúlván, a Székelyföld felől lévő védpajzsul szolgál a Háromszéken és Barczaságon kegyetlenségéről ösmeretes *Nemere* szele ellen.

Községünknek három fő részei vadnak, úgymint *Magyar*, *Oláh* utca és *Bogyén*. Az elsőt két egyén kivételével mind magyarok lakják, a másodikon régebben túlnyomólag oláhok bírták, kikről az ottan lefolyó Nyén pataka *Oláh víz*nek hívatik. Most nagy kisebbségben vagynak a magyarok túlnépesedése miatt. A Bogyén névnek eredete, jelentősége ismeretlen.

A község határiban előforduló nevek.

Első. Az Alsó, vagyis Márkos felőli határban:

a. *Verszetur*, mely e különben kicsiny határnak nagyobb részét tészi. Vette eredetét ezen román szótól, *Várszetur*, mely tészen *el* vagy *szétömlést*, mivel a helységen lefolyó patak (Oláh víz) azon határon is keresztülfolyván, medréből sokszor kiönt, és azon határrészt nemcsak vizével önti el, hanem kővel is megrakja.

b. *Dobra hegy* és *oldala*, nevét vette egy valaha azon hegyet lakott *Dobri* nevű embertől, kinek maradékai közül kettőt én is ismertem. Ez a család kiholt.

[364r] c. *Száldokok alja*, hihetőleg onnan vette nevét, hogy a felette lévő hegyoldalba, melynek külső részén most is ciher vagy apró erdő van, ezelőtt csak egy századdal is nagy erdő és annak fái közt sok zádokfa volt, s így a zádokok alja helyett lett *Száldok alja*.

d. *Tanorok* és *Nagy rét*, kaszálóhelyek.

e. *Veresmart*, nevét vette a mellette lefolyó Tatrang vize partjának most csak kicsiny helyt ismerhető vérhenyős színéről.

f. *Ponkota*, egy a Tatrang vizéhez beszegellő határrész, neve származása, jelentősége ismeretlen.

g. *Bojzás*, nevét vette az ottan dúson termett s még máig is el nem pusztult borzafákról, melyet az idevaló nép bojzának hív.

h. *A keresztnél*, ez a kis körű határrész arról a keresztről vette nevét, melyet múlt század utó negyedében Bodolán lakott nyéni birtokos Béldi Mihálynak neje, háromszéki kilyéni Székely N. úrasszony hálajelül emeltetett volt, hogy az oda közel folyó Tatrang vizéből egy nagy áradás alkalmával, megmaradhatása felőli reményét is elvesztve, szerencsésen kijöhetett. E keresztnek csak emléke él.

Vizek:

j. A *Ponkota* és *Veresmart* közt van egy *Forrás tó*, mely délkeletre természetes, nyugotra mesterséges gáttal körítve malmot hajt. Méltóságos Béldi István úr tulajdona.

k. *Forrás*, mely nem más, mint a helység közt lefolyó patak, mely is a rétre béérve Forrás nevet vesz fel, azon partjaiból több helyeken fokadó forrásokról, melyek még akkor is fenntartják életét, mikor falu közti folyama nagy hideg vagy meleg miatt elapad.

l. *Hámpo kútja*, mely van a megnevezett Dobra hegy oldalába, a Márkosba vivő ösvény mellett, kristály tisztaságú vize a mellette járó-kelőt magához édesgeti. Neve onnan van, hogy múlt századba annak közelébe némely márkosi románok egy Hámpo nevű román cigányt agyonvertek. Ennek emléke egy kőhalom által van a forrástól mintegy húsz lépésnyi távolságra örökítve, saját szántóföldem végén.

Második. A *Falu előtti határba* vagyon:

[364v] a. *Filep kertye*, hihetőleg azon nevű embertől vette nevét, ki egykor annak birtokába lehetett, de aki itten most maradékaiban sem él.

b. *Köves*, köves természetétől vette nevét.

c. *Kígyós gödör*, hajdon, mikor erdővel volt bénőve, szerettek a kígyók benne tanyázni, arról is vette nevét. Most csaknem térhelye változott, a fiatalság azt se tudja, hol volt. Én jól emlékszem borzasztó alakjára, ismerem helyét, melyen túl néhány lépéssel a víz egy nagy árkot mosott, az ifjú nemzedék azt tartja kígyós gödörnek, de valósággal nem az.

d. *Dusa kútja*, Dusa nevű gonosz román cigányok lakván közelébe, ezen kút és környezete azoktól vette nevét.

e. *Pongoratz földei*, egy Pongrátz nevű emberről neveztetnek, ki e század elein még élt, s ott néhány darab földet bírt.

f. *Nagy holdak*, egy lábföld a falu előtt, melynek holdjai hosszúságuknál fogva három köblösök lévén, a két köbölös holdakrai tekintetből neveztetnek Nagy holdaknak.

g. *Veremre menők*, hihetőleg e lábföld végén farkasverem létezett, mely a régi vadas időben divatszerű volt.

h. *Sásra menők*, egy sásos tós helyre mennek lábbal.
j. *Háromlépés*, nevének származása bizonytalan, mert mind a benne lévő birtokrészek nagyobbak három lépésnél, mind a falutóli távolsága több 300 lépésnél is.
k. *Csutakos*, ez a hely most szántóföld, régebben, mint nagy törzsű vén fűzfákkal bénőtt hely, legelőnek használtatott. Később irtani kezdvén a lakosok, az ág nélküli törzsek, melyeket itt csutaknak neveznek, soká fennmaradván, ezekről neveztetett Csutakosnak.
l. *Csigojás*, az ottan nagymértékbe termett csigolyáról neveztetik.
m. *Szabad fű*, szabad volt ez a határrész akkor, mikor nem volt annyi kenyérre szükség, mint most, és szabad legelőnek használtatott, honnan nevét is vette, de most nevének meg nem felel, mert mint gabonát termő hely tilos.
n. *Falu helye*, nevét onnan vette, mert a falunak is van ott egy kis része, mely hajdon nagyobb volt, de az elöljárók vigyázatlansága és a szomszédok kapzsisága miatt kicsinnyé lett.
o. *Osztások*, ez a határrész annak egykori felosztásakor hihetőleg utoljára maradt, mikor is abból (igen kevés kivétellel) minden egész úrbér és telek után egyenlő mértékű rész adatott belőle. Mely felosztásról nevét vette.
p. A *Porondok*, porondos minőségétől vette nevét, melyet a medréből sokszor kirohanó Tatrang vize okozott.
q. *Felmenők*, neveket vették arról, hogy a lefolyó vizekkel szembe északról délre mennek lábbal.
[365r] Harmadik. *Ó Nyén határ* s annak határrészei. Ez a határ szájhagyomány szerint onnan vette nevét, hogy elsőbben Nyént oda kezdették volt alapítani, de vízhiány miatt onnan mostani helyére változtatták. Mi ha igaz is, annak kezdete nagyon csekély lehetett, mint amelynek legkisebb jelei se látszanak, s még hírből se hallattak, csak fennmaradt nevéről lehet egykori létezésére következtetni. Részei:
a. *Nagy palló*, onnan vette nevét, hogy a század elejéig az ottan folyó patakon híd nem volt, hanem csak egy nagy palló, melyen a gyalog járók biztoson járhattak át a vízen.
b. *Veres fűzre menők*, olyan lábföld, melynek végin nyugotra a Tatrang vize mellett veres fűzbokrok voltak, melyekről e lábföld nevét vette.
c. *Bodoli átal szökők*, melyek a Nyénből Bodolára vivő úton átszöknek, az út ezen földek közepén menvén át. Helyesben így kellene mondani: *Bodolai utat által szökők*. De rövidség okáért így mondják *Bodoli átal szökők.*
d. Határpatakra menők, mert azok egy része lábbal ezen patakra mégy, a más, vagyis alsó része átszöki, hol ezen patak Határpatak nevét elveszti, mert csak addig bír méltólag Határpatak névvel, míg a nyéni és bodolai földeket bal felől elhagyva a nyéni határra lép, nevét jogtalan viseli. Neveket ezen pataktól kölcsönzik, mely a fennebbiek szerint csak bizonyos pontig határpatak.
e. *Cserehegyfarknál lévők*, az azokra béfüggő cserés bérc végitől, farkától vették ezen elnevezést.
f. *Pap pataka*, onnan vette nevét, mert a bodolai *Pap pataka* nevű nagy terjedelmű erdőből lefolyó hasonnevű patak mellette folyik le, mely nem más, mint az alább Határpatak, még alább Forrás pataka nevet viselő patak, és e határrészen a Határpatak nevet inkább megérdemli, mint lejjebb, mert itt valósággal *Határpatak* a nyéni és bodolai szántóföldek között.
g. *Hosszak*, hosszúságokról neveztetnek.
h. *Cserére menők*, mert lábbal az úgynevezett Nyéni tulsó cserére mennek.
i. *Hegyeskék*, mert kezdő felek szélesebb, végző felek keskeny, s annálfogva mintegy hegyes. Innen *Hegyeske* nevek.
k. *Széleskék*, ezek rövid, széles és minden azon határban lévő földeknél szélesbek lévén, szélességekről vették neveket. De az elkezdett szétdarabolás, osztásnál fogva nemsokára csak névvel létezendnek.
l. *Szőllő alja*, ez fekszik egy félkörben délnek fekvő hegyoldalon, mely most ugyan szabad legelő, de hogy az oldal egykor mívelés [365v] alatt volt, bizonyos jelei látszatnak, mikor is hihetőleg annak tulajdonossa szőlőt plántált oda. Melynek emléke fennmaradván, az alatta fekvő kicsiny határrész *Szőlő alj*ának neveztetett.
m. *Horgasok*, horgas fekvésekről neveztetnek horgasoknak.
Az *Ó Nyén* határterin a szántóföldeken felül dél és kelet közt van egy nagy kaszálóhely, melyet Ó Nyén terinek neveznek. Van erdő, mely Innenső (vagyis helységünk felőli) és Túlsó[nak] (vagy bodolai erdő felőlinek) hívatik. Itt van a Jakab, Szakáts és Erzse völgye, hasonló nevű azokot bírt vagy jelenleg is bíró egyénekről neveztetve.
Jegyzés. Az Ó Nyén határral szembe nyugotra a Tatrang vizén túl van a
n. *Csikkos kert*, nevét onnan vette, mert annak tulajdonosai jelenben e század elein gróf Mikes Zsigmond, kinek hírdhedett ménese volt, csikait ott nyaraltatta. Ezen darab föld nem áll összefüggésbe Nyénnek határával, nem a vele szembe levő Ó Nyénnel, mert köztök van Bodolának egy láb földe, és folyik a Tatrang vize, mely határvonal Nyén és Prázsmár között. De az újabban történt szabályzat szerint Nyénhez csatoltatott, mint oly földterület, melyet a prázsmáriak Béldi Pálnak cserébe adtak a Nyéni patakon tőle nyert fáizási jogért.
A fennebbi három határok nyugoti széleken foly el a *Tatrang vize*, mely Nyén és Prázsmár közt egy kártékony határpatak. Magyar nevét annak latin nevéből

faraghatták, mely II. Endre király adománylevelében így íratók: *Tortilon*.
Következnek erdők, hegyek, völgyek stb.
A. *Déli* vagy *Bodola felőli* rész:
a. *Tilalmas*. A falunak Bogyén nevet viselő része felett Kút magossa oldalán délkelet közt lévő tilalmas erdő, a helybéli reformata egyház tulajdona. Tilos voltáról vette nevét.
b. *Szénhely*, az elébb írt Tilalmastól délre egy mély árok, Tilalmas völgye által elválasztott sarjúerdő, régebben szénégető hely volt, attól vette nevét.
c. *Lármafa*, az előbb írt erdőrészek felett magosan felemelkedett erdős hegytető. Vette nevét azon gyúlékony anyagokból állott lármafáról, melyet az 1788-ban indult török háború idejében készítettek, a Bodza felől remegve várt török sereg béjövetelét annak meggyújtása által tudtul adandók a vidék lakosainak.
d. *Nagy vontató*, egy rövid, meredek hegy, melyen az arra erdőlőnek fáját ki kelletvén vontatni, hogy a barom rendes terhét kihozhassa, aztot erősen meg kell vontatni vagy vontatót fogadni, ettől hát a neve.
[366r] e. *Ketskenyak*, a hegynek kecskenyak alakú állásáról.
f. *Defrang*, egy mély völgy és annak oldalai, nevének eredetéről, jelentőségéről nincs adat. Ebbe van a
g. *Nagy István gödre*, nevét vette a megnevezett emberről, ki múlt században magára két ökrös szánnal oda fáért menvén, mikor fával rakott szánjával megindult, a szán rádűlt, s alatta megholt.
h. *Bojza*, egy hegy, nevét vette az ottan bővön termett borzafáról, melyet a nép bojzának nevez.
i. *Bojza pataka*, az elébb írt hegyről lefolyó kristály tisztaságú, ritkán zavarodó patak. Míg divatban volt a bodzaiaknak brassóiakkali pisztránggal kereskedése (eleven pisztrangok), addig a brassói halászok pisztrángjoknak Bodzáról hozott vizét ezen patak vizével szokták volt felcserélni.
k. *Lukáts kertje*, Lukáts nevű családról, melynek kaszálóhelye. Érdekes hely a nyéni birtokosságra nézve, mert itt volt a nagy, de szerencsétlen Béldi Pál azon malma, melyet ő kezdőpontul jelölt ki azon erdőlésre nézve, melyet 1656-ban a prázsmáriaknak örökre engedett Nyén patakának mind a két oldalán Bodza felé. A malom helyén törvényesen készített malom van most is.
l. *Hosszú ré*, egy hosszú, erdős bérc, ennek alján foly *Nyén pataka*. A patakon egy darab helyen hol keresztbe, hol hosszába megy az út. A patak, mely a hegy töviben lévő több forrásokból is táplálkozik, s annálfogva téli hidegekbe se igen fagy be, esőzés, hóolvadás alkalmával az utat elönti, az átjáró helyet (révet) hosszúvá teszi. Ebből ered a *Hosszú ré* név, mely név a hosszú nagy bércre is rá van ruházva.
m. *Varasgoromb*, egy nagy kiterjedésű része Nyén patakának. Neve eredetéről, jelentőségéről semmi tudomás. Román neve *Karbunér*, mely az ottan gyakorlatban volt szénégetésből vette nevét.
n. *Mihok völgye*, Mihok nevű közrendű emberről, kinek ott kaszálója volt.
o. *Kisasszonyok szécse*, két testvér Béldi kisasszonyok birtoka volt, kik aztat még folyó századba is sokáig bírták, nagyobbára a falu használta juhai fejető helyéül (isztina), tehát említett birtokosairól vette nevét.
B. *Északi*, *északkeleti, Márkos* és *székely[ek] (Háromszék) felőli* része:
a. *Vár*, ez a vár *Nyén* felett északkeletre, a *Piliske* nevű nagy és magos hegyről falunkra béfüggő egyik bércének most kopac végpontján, csúcsán állott, mély sáncokkal körítve, melyek ma is jól látszanak. Építette a jeruzsálemi német papi rend, mikor? Nem tudom. Annyi bizonyos, hogy ezen szerzet, hihetőleg engedetlensége miatt, II. Endre alatt más jovaival ezen várat is elveszesztvén, azt a nevezett királytól vissza is nyerte 1222-ben, mint fennebb említettem.
[366v] Ezen várhelyen felyül van egy mély völgy, s azon foly le egy tiszta, szép vizű kicsiny patak. Ez a völgy várközinek, pataka pedig Vár patakának neveztetik. Mely elnevezésnek helyes volta onnan tetszik meg, hogy ezen völgyön felyül is egy az alólival szembe lévő hegyes hegycsúcson volt egy kisebb alkatú vár, mely annak őrhelye lehetett, a körülei sánc és az oda vivő út most is jól látszik. Tehát ezen völgy azon két várak közt lévén, okszerűen neveztetik *Vár közinek* és pataka *Vár pataká*nak.
b. *Létzesbák pataka*, hihető, hogy ezen most is erdős helyiség hajdonta lécnek való fával szolgált, melyből nevének két első tagja könnyen származtathatott, pataka is bizonyosan megvolt, de hogy ezen két magyar szók közé, *léczes* és *patak*, a *bák* miképpen fúrhatta bé magát, által nem láthatom. Mert ha úgy vesszük, mint német szót, az patakot tevén, az aztot követő pataka végszó felesleges. Tehát a *bák* és *pataka* közül egyik, mint szaporítás, elhagyandó volna.
c. *Piliske*, oly nagy és magos hegy, melyről a Bartzaságnak és Háromszéknek legtávolabb helységei láthatók. Neve eredetéről, értelméről semmi bizonyost nem tudok. Van hegyes tetőpontján egy négyszegű faragott kő, melyet egy császári-királyi mérnök ásatott fel 1842-ben, ezen felülírással: Opera ASTR T. RIG. IMP. F: I. 1842.
d. *Czelfa*, egy hosszú bérc, mely a Piliske tetőpontjától, északról délre bényúlik Nyén patakába, a fenn említett Lukáts kertire, és ezen északi oldalon a prázsmáriaknak fáizás végett felszabadított erdőnek kezdővonala, melyen alól a falu felé tilos nékik erdőlni. Hogy miért neveztetik Czelfának ez a bérc, nem bizonyos.
e. *Erzse völgy*, nevét vészi az azt bíró Erzse családról, hol csakugyan mások is bírnak.

f. *Mélyvölgy*, mélységéről vette nevét.
g. *Verő*, verőfényes fekvéséről vészi nevét.
h. *Méhkert*, hihetőleg, hogy ott, mint igen szép fekvésű és virágokkal gazdag, többek által bíratő kaszálóhelyen, hajdonkorba valakinek méhkertje volt.
i. *Varsály*, neve eredetéről, jelentőségéről nincs tudomásom. Kaszálókból és erdőből álló helyiség.
m. *Hulló*, hogy ezen valóba magyar szóval miért neveztettetett ezen terjedelmes és most nagyobb részbe kaszálókból álló hely, nem tudhatni. Román neve *Váljászáké*, magyarul *Szárazvölgy,* inkább kimeríti minőségét, mert főképp száraz napokon, szűk a vize.
[367r] n. *Köztető*, annak a Nyén patakát Bodzától elválasztó hegyláncnak az eddig használt (de most felhagyott) országútjában lévő tetőpontja, honnan az utazó megindulva lejteni kezd célja szerint Bodza vagy Nyén felé. Annyit tészen, mint Nyén és Bodza közti tetőpont.
C. *Bodza*
a. *Fenyős*, nevét vette a régebben kebelén nevelt sok szép fenyőfákról, melyek most nincsenek.
b. *Keresztnél*, nevét vette egy ott létezett román keresztről.
c. *Szekér völgy*, erdőből, kaszálókból álló hely, neve eredetéről, jelentőségéről nem tudhatni.
d. *Kincses verem*. Hogy valaha ott kincses verem lett volna, nem hallottam, hanem hogy annak főképp tere (mert kopár hegye is van) mint jó és sok szénát termő hely. Uroknak, a gróf Béldi és Mikes családnak évenként sok pénzt hoz bé, bizonyos. Melynél fogva nevét megérdelmi.
e. *Egres*, egy jó füvet termő völgy, kevés kivétellel nagy bércektől körítve. Nevét vette a benne folyó fő és mellékpatakok mellett buján termő egerfákról.
f. *Származy*, erdőből és legelőből álló hegy, neve eredete nem bizonyos, mert régebben volt ugyan *Nyén*ben Származy nevű család, de hogy annak ezen helyen valami birtoka vagy lakása lett volna, nem tudhatni. Tehát neve eredetét homály fedi. Nevezetes arról, hogy ezen hegyen végződik az úgynevezett
h. *Papok sántza*, mely a nevezett Származy hegyről, délről keletre a hegyaljig, s onnan a Bodza mezein keresztül a nem messze folyó Bodza vizéig nyúlik. Mely sáncról az a szájhagyomány, *hogy azt papok ásatták, s mikor az ellenség közeledett, abba béállottak, énekléseik és imádságokkal az ellenséget visszatértítették*. Azok a papok azok lehettek, kik a *Krutzburg (Nyén)* várát építették, kikről a történelem így ír: *ezek újították volt gyaníthatólag azon nagy földtöltést, mely a Rétyi nyírből a Bodzán mégy által, és ma is Pap árkának neveztetik*.
Melyekből kiindulva méltán lehet következtetni, hogy a *Pap árka* vagy, mint körünkbe nevezik, *Papok sántza*, mely a Rétyi nyírben kezdődött, a Bodzának Nyénhez tartozó *Származy* nevű hegyén végződött. Mely a két végpontból ítélve félkör vonalba mintegy 3, három mértföld hosszúságú lehetett.
[367v] h. *Béldi Pláj*, A Bodza vizén túl délkelet közt a magosb állású havasokra kinyúló nagy bérc. Hihetőleg nevét vette valamelyik korábban élt Béldinek, jelesben Béldi Pálnak valamely előttünk ösmeretlen működése vagy története következtében, mert ha az állítjuk, hogy tulajdonosi jogából származott, úgy a nyéni határon lévő minden más bérceket, hegyeket, völgyeket stb. róla kelle nevezni, mert mindegyikök felett tulajdonosi joggal bírt. Ezen a plájon volt egy Nyén községe által épített őrház, melyben 1848-ig székely határőrök őrködtek.
i. *Nagy és Kis tatár*. Nevek eredete bizonytalan, hogy ottan valaha országunkban rablott tatárok tanyázhattak, mint Oláhhonba átmenő út közelében fekvő puszta, de szép és széles kilátású helyeken nem lehetetlen, de adatok hijánya miatt nem is bizonyos. Azért ezen havasok nevét a tatároktól vagy azoknak ottani működésökről nem származtathatjuk. Ezen havasok Oláhhonnak erdeivel határosok. A Kis Tatár végin délre, hol az ország útja átmégy Oláhországba, volt egy Nyén által épített és conservált őrház, melyben 1848-ig székely határőrök őrködtek.

Írtam Nyénben, április 10-én, 1865.
Soos Ferentc nyéni ev. református lelkész s. k.

KÓBOR
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 32. mft.
(Fol. Hung. 1114/23.)

[271r] Helynevek *Kobor* községből, Kőhalomszékből.
1. Székely Udvarhely széki ev. református egyházmegye, Brassói járás, Kőhalomszék.
2. A községnek országszerte ismeretes neve *Kobor*, szászul Kürvern, oláhul Kovor.
3. Hogy 1600 előtt minő elnevezése lehetett, nem tudatik.
4. Már 1603-ban, mint magyarokból bénépesült falu, e néven említtetik. Tiszta ev. reformátusok.
5. A bénépesedés Marosszék, Udvarhelyszék és Erdővidékéről történt.
6. Tiszta írás szerénti tudomásunk a *Kobor* név eredetéről semmi. Hagyományos, hogy a különböző helyekből békóborolt nép e nevet magával hozta volna.
[271v] 7. A község határában előforduló nevek:
Az *Aszalók*, hajdon *Kobor* jó sert főző falu lévén, a szaladaszalók helye volt, ma szántó.
Gyertyános, hajdon szép gyertyánfás erdő, ma szántó.
Száz fű oldal és *bértz*. Első része szántó, a bérc gyéres cserefás és nyíres erdő. Ennek oldalába vagynak

szép lapályos völgyecskék, *Tábor vápa* néven. Hagyományos monda, hogy ott hajdan tábori telepek voltak, ma legelő.
Nagy likas patak és *oldal*, vízmosásos haszonvehetetlen hely, de hol a vízmosások nyomain mamutcsontdarabok szép példányai találtattak, fog és lábszárcsontok.
Déllő, a marhák ottani deleléséről elnevezett hely, szántók.
Burtsa erdő, egy szép fiatalos erdő.
Gyakor és *Suta erdő*, ma szántók.
Nagy nyír, egy nagyon kigyérült cserés erdő és legelő.
Nyír oldal, szántók s kevés kaszáló.
Tő és *Tőoldal*, hagyományos monda, hogy az első, mely ma *Kobor* elsőrangú kaszálója, egy haszonvehetetlen, valamelyik erdélyi fejedelem halastava lett volna. A második szántó *Daru hegy* és környéke, egy felemelkedett hegydomborodás, a költözködő darvak reászállásáról kölcsönzött név.
Tőhely, máig is sok apró tavacskákkal bíró hely, szántók és kaszálók.
Lebneki hegy, egy, a szomszéd Lebnektől nevet kölcsönzött oldalos hely, szántók.
[272r] *Laposs*, egy nem erősen magos hegy tetején elterült síkság, szántók és kaszálók.
Gogány, egy magos hegy, mely a nyugot felől jövő viharok s nehéz fellegek jó ellenőre.
Farkasverem, a farkasfogásra használt vermekről nevezett hely, szántók.
Erdőfark, szántók és legelő.
Nagy erdő, egy gyér cserés, elvénült erdő és legelő.
Márjásos nyilak, szántók. Nevét onnan vette, hogy midőn a falusiaknak kiosztották, az elöljáróságoknak két márjást, akkor levő pénzt kellett fizetni minden, egy darabot kapott egyénnek.
Tőfark, a tónak nevezett kaszálók véginél felemelkedett hely, szántók.
Kőhányás alja és *teteje*, elnevezése vagyon az ott létező kőbányáról, fejér réteges kő, esőt, meleget ki nem tartó.
Ujj osztás, hajdon erdős hely lévén, egy újabb felosztástól nyerte nevét, ma szántók és vad gyümölcsös.
Felméri lok, Felmér falusi szomszéd határral öszveérő hely, kaszálók.
Hóhegy alja és mege, innen a hó tavasszal legkésőbbre megyen el, szántók, kevés kaszáló.
Mirigyesek, elnevezését onnan kapta hagyományos monda szerént, hogy egy alkalommal a kóbori népeket az epemirígy erősen pusztítván, ide temetkeztek, a betegeket ezen helyre szállították, és a pap vagy lelkész egy azon innen lévő Egyenes út nevű bércről tartott halotti tanítást.
[272v] *Kitsid erdő bértz oldal* és *ajja*, hajdon erdő, ma szántók és kaszálók.
Patkóföldek nyila, patkó figurájú kerekded földek, szántók.
Két árok, Közep rét, pataktól körített hely, kenderes, kaszálók és szántók.
Kóbori láb, egy, a szász tyukosi határral öszveütköző szántó.
Szőllőhegy és *alja*, egy délnek fekvő hegy, alja fövenyes föld, szántók. Hagyományos monda, hogy Apafi fejedelem korába az ott termett bor a körbelieket felülmúlta, ma egy része szántó, kevés míveletlen.
Magyaros domb, jó szántóföldek.
A *Csonka* hegy, egy sárga fövenyes szántó hely, a sok vízmosástól több helyen használhatatlanná vált.
A *Suta,* nyírfával és vad gyümölcsfákkal nemigen sűrűn fedett erdő és legelő.

Írásbeli adatok hiányában ezen egyszerű vázlat
kidolgoztatott Koboron, 1864. szeptember 25-én
Nemes Sámuel ev. ref. lelkész által mp.

KRIZBA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 14. mft.
(Fol. Hung. 1114/13.)

[51r] Neve Krizba helységének Brassó vidékén.
I. Neve a vidéknek, kerületnek, járásnak, melyhez a helység tartozik:
Brassói vidék a Barcán, Krizbai kerület.
II. Hányféle nevei vagynak a helységnek stb.?
A magyar Krizba, a német Krisbach, a szász Krisbrich, az oláh Krisbav.
III. Régebb volt-é a községnek vagy helységnek más neve?
Más neve nem volt. De annyi megjegyeztetik, hogy egy, a helységnek kibocsátott oklevélben, mely kelt az 1620. évben, a brassói főbíró Johann Christof főbírósága alatt, Krisbachnak van írva.
IV. A helységnek mikor történt a legrégibb említése?
A krizbai evangélikus magyar megye jegyzőkönyvében („Liber ecclesiasticus") 1759-ből az egyházi inspectorok fel vagynak jegyezve, és a legelső inspector előfordul 1447-ben, neve Thomas Fronius vel Fronius. Eszerint Krizba ekkor állt.
[51v] V. Honnan népesíttetett be a helység?
A monda szerint András király telepítette volna ide, Erdővidékről.
VI. Mit tudhatni átalános ismeretből, mondából a helység eredetét illetőleg?
Bizonyost nem tudhatni, de a monda az, hogy mivel a helység patakaiban sok rák termett, és máig is kapható csekély mennyiségben, a német Krebsbachnak nevezte.
VII. Más helyi nevek a helység területén.
1. *Nagynyír* határrész, régentén nyírerdő, jelenleg egy része ciher ugar, és más része teres szántók.

2. *Újmalom mezeje* határrész, szántók és kaszálók, nevét vette egy oda épített új malomról.
3. *Vízköz* határrész egy szép teres árok, szántók és kaszálók. Az árok tere két szélyén patak foly.
4. *Baglyos*, emelkedett hegykifolyás határrész, szántók és kaszálók.
5. *Szederjes*, határrész, szántók és kaszálók.
6. *Hazugbérc* határrész, szántók és kaszálók, egy hegykifolyás. Kétfelől árkok vagynak, és a két árok [52r] összefolyásánál kihegyesül.
7. *Csere* határrész, régentén csereerdő, jelenleg teres szántók.
8. *Szászlukács* határrész, kaszálók és szántók.
9. *Zsükkön*, árokforma határrész, szántók és kaszálók.
10. *Brassai út* határrész, szénák és kaszálók.
11. *Akasztó árok* határrész, szántók és kaszálók. A gyerekek játszodva egy ezen a helyen volt almafára egymást felakasztották, a közelből egy nyúl felugorván a gyerekek a nyúl után futottak, és egy gyerek a fán akadva maradt. Ettől a neve. Ezt a nép mint tényt beszéli.
12. *Kis Krizba* határrész, patak, a terén kaszálók és szántók vagynak. Eleinte Krizba helysége ide kezdett épülni, aztán később költözött a jelenlegi helyére.
13. *Óriás* határrész, kaszálók és szántók.
14. *Várárka* erdőrész. Ennek feje tetején egy magos meredek kősziklán, mely elkülönítve áll, van egy várrom, és neveztetik a helybéli magyaroktól *vár*nak, az oláhoktól *csetát*énak, a szomszéd szászajkúak pedig nevezik *Heldenburg*nak. Ezen romról a helység népessége azt meséli, hogy ezt a várt az óriások építették, és még az utolsó török háborúban használható állapotban volt. A vár szikláján minden évben arany termett, és minden évben [52v] megjelent egy ember, és az évi termést egy lóterüben Fehérvárra vitte. Ez az ember, érezvén végórája közeledtét, megírta a barcai népeknek, hogy csak kereskedjenek, mert a nevezett sziklában sok arany terem. Ennek következése az lett, hogy az emberek nemcsak ezen helységből, de a szomszéd helységekből is tömögösön rohantak a várnak, azt puskaporral elhányák, elásták, egészen romba döntötték, mégpedig oly buzgalommal, hogy sokan az ásás és rombolás miatt elszegényedtek. Találtak lópatkót, cserépedényt és ivószerszámokot, de aranyat, kincset nem. Ezen eredményt élő szemtanúk bizonyítják a mai nap. Azt is állítják némelyek, hogy a német lovagok építették volna a várt.
15. *Szőlőpatak*, erdőrész fiatal erdővel.
16. *Csonka*, detto.
17. *Várvölgye*, detto.
18. *Szederies*, detto.
19. *Román*, detto.
20. *Nyáras*, detto.
21. *Sáros*, detto.
22. *Csókos*, detto.
23. *Boizás*, detto.
[53r] 24. *Katonás*, erdőrész erdei kaszálókkal, itten gyakran szökött katonák tartózkodnak.
25. *Hollókő*, erdőrész fiatal erdővel.
26. *Nagyvölgy,* erdőrész szép teres völgyével és erdei kaszálókkal.
27. *Forrás*, erdőrész. Itten ered a Krizbai nagypatak, mely a helységet átfolyja.
28. *Madaras*, erdőrész erdei kaszálókkal.
29. *Széphavas*, erdőrész teres szép erdei kaszálókkal.
30. *Csihányos*, erdőrész kaszálókkal.
31. *Rakotyás*, erdőrész.
32. *Cigánykút*, erdőrész.
33. *Nagyvizes*, erdőrész erdei kaszálókkal.
34. *Kisvizes*, erdőrész.
35. *Farkaslik*, erdőrész kaszálókkal.
36. *Pecsétes*, erdőrész.
37. *Kincses*, erdőrész.
Ezen erdőrészekben találtatnak ezek is. Még vagyon számos nevek az erdőrészekben, de azok az adott birtokosoktól vették nevöket, kik azon részekben irtottak, és azoknak neveket bírják.

LÜGET
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[294r] Lüget község képzelhető eredeti leírása.
Lüget (Liget) a hidvégi gróf Nemes család praediuma lévén, semmi tulajdonosi határrésszel nem bír.
Hidvég községnek filia községe volt, alig hatvan lakható házat számlál.
1864. évre a lakosság kívánatára jelöltetett külön falusbírája, mindég a hidvégi bíró volt egyszersmind lügeti bíró, és mint filiának a major körül apránként mint napszámosokot telepített a nevezett grófi család (a telepítések mutatása szerént).
Van a major körül egy régi, tölgyfás kisded erdő Csutéria név alatt. Ez régebb bé volt erős fakerítéssel kerítve, és rendes kertnek használtatott. A közepe táján egy mély árok északkeletről délnyugatra futva, a fejibe bő forrású forrás. A bekerítéskor egy halastónak használt hely volt készítve, ahol szép halakot tartott a tulajdonos gróf. A forrás neve is Csutéria forrás.
Egyéb adattal e tárgyban nem szolgálhatván, különben a Hidvég leírásánál mint határába levő dűlőrész elé fog fordulni.

Kelt Lügeten, 1865. május 24.
Vass István közjegyző mp.
Buksa Jósef román pap mp.

NAGYMOHA
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[351r] Helynevek *Moha* községből, Felső Fehér megyében.
1. Fekszik Felső Fehér megye Belkerületének Réteni járásában, a megye több helységeitől merőben külön, egyedül, határával egy szigetet képez, mely északról *Puszta* (Voszling) és Mese segesvárszéki, keletről *Siberk* (Seiburg) kőhalomszéki, délről *Lebnek* (Leblang) ugyan kőhalomszéki, nyugotról *Báránykut* (Bekokten) nagysinkszéki faluk határaitól szomszédosítva köríttetik.
Közelebbi vásárhelyek Kőhalom 3, és Fogaras mintegy 4 2/4 mértföld távolságra, a megye jelenlegi székhelyétől, Erzsébetvárostól 9 1/8 mértföldre fekszik.
Határa a szomszéd falvakénál magasabb fennsíkot képez, melyre más határról semmi víz nem foly, ellenben innen ered egy patak, mely Lebnek faluig délre, onnan keletre Siberk, Garad (Stein) és Kőhalom határain átfolyván a Homoród folyóba ömlik, és képezi azon vízmenti völgyet, melyben a nevezett helységek fekszenek.
A szomszéd Báránykut falu magyar nevét azon forrásról vette, mely a falun körül nyugotra az erdő alján buzog ki. E név eredetét tanúsítja azon község pecsétje, min egy bárány egy fa alatti kútfő felett van kimetszve.
2. E község nevei: magyarul *Moha*, szászul *Muckendorf*, oláhul *Mukundorf*, e nevek alatt ismeretesek országszerte. Ily nevű helység van Magyarhonban is, Somogyban. Neve eredete hihetőleg a moh[a] növénytől jön, mely valaha erdőktől borított földjét jelenleg is annyira ellepi, hogy a kopárabb oldalakoni kaszálókon amiatt a fű is alig terem, innen mohos, mohás, moha. Német neve tán a sok szúnyogtól (Mücke), mi [351v] vizenyős helyein nyárban rajként zsong.
3. Más neve a községnek sohasem volt.
4. Még nagy Mátyás király idejében Moha nobelium név alatt, mint önálló helység létezett. Ekkor határa kiküldött trinationalis commissio által kijáratott, melyről metalis eredetileg a szász nemzet levéltárában őriztetik. Az ekkori birtokosok mind Mohai előnéven említtetnek.
5. Régi helység lévén, honnan népesíttetett, tudni nem lehet. A most élő családnevek gyaníttatják, hogy a magyarság egy része Székelyföldről települt, így a *Pipei*, *Oroszhegyi* paraszt család elődei Pipe, Oroszhegy helységekből, a *Szali* vagy régibb írás szerint Szalaiok Szalából jöhettek. Egy törzs paraszt családnév *Gyerkes*, ősrégi. Az *Áros* és *Béres,* jelenleg legszámosabb parasztcsaládok őseit Kerekes Sigmond földesúr telepítette volt bethfalvi jószágából. A *Prédák* pedig a Nagy Boldizsár 1760 körüli székely eredetű udvarbírája, Préda Samunak ivadékai.
A földesurak régi családok női ágoni ivadékai. A családfa törzse Farkas Pál, kinek emléke él a református templom katedrája feletti korona (baldachin) köréni feliratban, „Paulus Farkas de Moha", és a határon több helynevekben, Farkas csűre, Farkas hídja, Farkas kútja, és kinek hét leányai után származnak le a mostani birtokosok: báró Apor, báró Henter, Fogarasi, Somogyi és Szabo családokban.
6. Köztudomás, írott emlék, hagyomány nincs a név eredetére nézve, fennebb a második pont alatt erről a hietőleges vélemény elmondatott.
7. A község határa a divatos három fordulós gazdászat szerint három fordulóra: Lebnek, Réten és Mese felőli nevezettekkel oszlik.
A Réten felőli forduló közvetlenül ugyan nem határos Rétennel, mert e falu és határa túl fekszik a közvetlen szomszédos Báránykut és Puszta határain. E nevezet azonban ősidőktől fogva fennáll, [352r] minden osztályi okmányokban.
A Lebnek felőli fordulóban előjövő dűlői helynevek:
Tőmegett és *Záldogos*, közlegelők.
Izsákné tövise, Kerekes Izséknénak hajdan itt volt tövises kaszálójáról.
Kálnokiné dombja, ily nevű régi birtokosnőről.
Záldogos alja, mert ama legelő alatt fekszik.
Kovács földek, valaha valami kovácsmesterséget űzők lehettek itt telepedve, midőn most is néha találtatnak vastag cserép- és tégladarabok.
Malom észka, az elpusztult malomtól északos helyen, délnyugotra fekve. Megjegyzendő az itteni tájszólásmód: észak, északos helynek a délre fekvő oldal (dosz oláhul) mondatik, ellenben az a[z] égtáj szerinti északi oldal verőfénynek.
Ürmös lok, nagy térőbbi rétség.
Sáncz, mert hajdan e sorok írója nagyanyai szülőapja, mohai öreg Szabó János által sánccal keríttetett és gyümölcsfákkal ültet[tet]ett be, az utódok osztálya a sáncot elenyésztette, a fákból még áll egynehány.
Sánczoldal, *Sáncz megett*, az ekörüli dűlők.
Ujhatár, VI. Károly császár idejében per útján a lebneki községtől visszakapva.
Fehérkő oldal, sok fehér palakő és kréta találtatván füvenyes földén.
Erdő sarka. *Erdő megetti*. *Erdő tető*, hajdan itt létezett, de most merőben kiirtott erdőségről.
Almafánál, *Fűzfáknál*, *Faluvégen*, *Falu északa*, *Előláb*, *Kertek megett*, e nevek magok fejtik eredetöket.
Csorgó észka, mert azon jóvizű csorgótól, melyből az egész falu népe hordja rendes ivóvizét, északos helyen fekszik, délkeleti irányban.
Két erdő között.
Réten felőli fordulóban:
Szénafű lokja, [az] itteni tájszó „lok" rétet jelent.

Szénafű észka [352v], *Szénafű verőfénye*, *Szentegyházfű*, *Báránykuti hegyen. Durgó csorgó*, egy itteni kútról nevezve.
Németek hídjánál, hajdan vasas németek szállásolván a faluban, az e helyr[e] gyakorlatra mehetés végett híd volt csinálva.
Réteni útnál, Puszta hegyén, *Varjú erdő*, *Varjú bércze*. *Szarvasdomb* (la bucsin), távol nézve kürt alakú.
Petkitó, *Petkitó észka*, Petki Nagy Boldizsár hajdani nagybirtokos itten volt terjedelmes szántóföldjéről.
Békás kútnál, *Tövis földek*, *Farkas csűre*, *Kis tó* (la lakuce). *Kistó halma* (djalu tuki), az oláh népszokás szerint egy tarka ruhákba öltöztetett legényt (turk) hordozott faluról falura a táncoló ifjúság, s ezt hajdan itt szokták volt táncoltatni. E szokás véres verekedésre adván okot, hatóságilag rég el van tiltva.
Pribék dombja, ily nevű hajdani tulajdonosáról.
Mese felé fordulóban:
Boérékénál, boér – egyházi nemes, nobilis unius sessionis –, oláh birtokos[o]k e helyeni több földbirtokáról.
Puszta patakán, az ily nevű patak mentén.
Agyagos alatt, az agyagos nevű hegy alján.
Bérktető, a német „Leng"-től.
Mesei ösvénynél:
Kornya patakán, e nevű patak foly a falun át, s régebb Kuvas patak néven említtetik az írott okmányokban. Fő folyama a helységnek, melybe minden más patakcsák beömlenek, s így folytatja vízi útját első pont alatt leírt s általa képzett völgyön a Homoródig. Az ebbe ömlő patakok nevei: Fehérkő és Ferenciné pataka, ez utolsó Ferenczi Balásné született Farkas Anna hajdani birtokosnő mellettei földjéről nevezve.
Két árok között, *Diófáknál*, *Krisán lyuka*, *Szarka kőnél*, *Paptava*. *Bongor hídjánál*, e tájszó, „bongor", a német „Baumgerten"-ből, gyümölcsös kertet jelent.
Két út között, *Hosszú föld*, *Kereszturi útnál*, *Luphegye*, *Kerekerdő*. *Balog oldal*, régi levelekben *Balogné oldalán*, hihető, ily nevű birtokosnétól.
[353r] Jegyzet a helység statisztikájához:
Moha áll 220 házszámból, 224 családfővel. Volt földesúr és nemes birtokos 24, lelkész 3, kántor és iskolatanító 3, templom 3: reformátusoké, görögkeletieké és görög katolikusoké. Népesség 1320, kik közül 1020 református, 250 görögkeleti, 6 római katolikus, 50 görög katolikus.

OLTBOGÁT
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[392r] Helynevek Olt Bogát községéből, Felső Fehér vármegyéből.
Az adatgyűjtés a következő feleletekre terjed ki, úgymint:
1. Felső Fehér megye, ahova Olt Bogát községe tartozik, s ezen megye és az írt falu más elnevezéssel tudomásunk szerint nem bír, csakis magyarul Bogát, és román nyelven Olt Bogátá.
2. A községnek csakis Olt Bogátá neve él most, s ez esmeretes országszerte, és magyar nyelven Olt Bogát.
3. A községnek tudtunk szerént más elnevezésit, hogy lett volna, nem tudjuk. Csakis a fenn írtak.
4. A község hogy mikor említtetik, azt nem tudjuk.
5. Hallomásunk szerént az Olt Bogát községe Hatodik határrészében az úgynevezett Gurá Zegázului nevű helyen vagy másképp Caszta Berdei nevű helyen valami gazdag burdék lettek volna, és onnan neveztetett falvánk.
6. Ezen Casztá Berdei nevezetű helyről alábbszállván, az ottan lakó lakosok és azokból népesíttetett.
7. A Második határrészben Cimpul din giosu, vagyis alsó határban Ungyulis nevű hely, egy teres, hegy nélküli szántó határrész, mely 1/3 része az Olt [392v] által keresztülvágatott, s ennek, tudniillik az Olton túli 1/3 résznek keleti határa katzai Turzon nevű rész szép teres legelője. Mely Katza nevű falu Kőhalom székéhez tartozik, és a nyugoti, északi és déli határa az Olt vize. Az Olton inneni 2/3 rész teres szántóknak keleti és déli határa viszont az Olt vize, éjszaki és nyugoti határa ugyanezen határban Casztá din jos, vagyis alsó oldal, mely is egy köves, csenderös hely, marhalegelő.
A Harmadik határrészben Retzitz nevű helyen egy határrész, mely szép teres szántóföld, számos embereké. Ennek keleti és déli határa az Olt vize, északi és nyugoti határa Olt Bogát falvája.
Viszont ezen határrészben egy darab szántó az Olt vizin túl, mint egy berek, melynek keleti és nyugoti határa az Olt vize, deli határa és éjszaki egy kis erdős hely Turzon nevű helyen, mely erdő a katzai, mely Kőhalom székéhez tartozik, ez formál magában egy kerekséget, mint egy O.
Ugyanezen határrészben egy fűzfákkal békerített hely, melynek 1/3 része teres kaszáló hely és 2/3 része egy kissé oldalos szántóföld, s ennek keleti határa Olt Bogát községei helyes-völgyes kaszálója, éjszaki határa az ország útja, nyugoti és déli több apróbb szántók.
Az Negyedik határrészben Felső határ nevű helyen éppen a határ déli részi[n] vagyon egy gödrös kaszáló, mely végin az Olt viziből kivett malomárok volt, és ennek déli határa egy szép füzessel békerített berek, a Datk községié, melynek [393r] 1/3 része a Bogát községié, határa az ország útja, mely Datk felé mégyen.
Innen tovább van egy Folyó pataka nevű árok, mely erede ezen határból, mely ered egy kaszáló hegy oldalából, és ezen kis folyó, a határ keleti részén menvén,

mindenütt bészakad az Olt vizébe, s ez válassza meg az olt bogáti határt a datkitól.
Innen ismét a határ szélin van egy szép, de sován teres kaszáló, melyet környékez egy nyíres bokros erdő, kelet és éjszak felől, délről és nyugotról több apróbb szántók, melyet neveznek Fatza Plésinak.
Ezen túl van egy Pliósa nevű hely nagy cserefákkal, mely határos Datk községe erdeivel keletről és egy köves árokkal, viszont erről s másrészben több apróbb bokros ciheres erdőkkel, melyet mind Pliósának neveznek.
Ezen túl ismét van egy vizes földes bükkerdő, mely is csakis bükkfákot terem, s ennek keleti határa a datki erdő, és másfelől mindenütt a bogáti legelő.
Tovább van egy Lázul kriszti nevű hely, mely régen kaszáló volt, de most legelővé vált, ezt környékezi mindenütt az erdő, amely is bükkös.
Innen van egy magos, erdős hegy, mely is nagy rengeteg erdő volt, mind bükkfákot terem, ez is a datki erdővel kelet felől határos, és éjszakról egyebütt a bogáti erdős helyekkel, melyeket Runknak neveznek.
Ezen túl van egy magosabb hegy, Padina nevű nagy bükkfás, amely hegy határos [393v] az apácai és magyarosi erdőkkel, és ezen hegy keleti oldalából ered Bogetza nevű patak. Foly két bükkös hegy között, és Retyitza nevű helyen belészakad a Bogát patakába.
Ezen túl van kelet felé egy Fejér hegy vagy Halu álb nevű hegygerinc, mely is bükkös erdő, s ezen keresztül mégyen Brassó felé az országút.
Ezen hegy mellett viszont van egy magos, bükkös hegy nyugot felől, melynek nyugoti oldalából ered Bogát pataka nevű folyóvíz, s ezen folyó az erdő közt menvén mind a bogáti erdő és hévizi erdő közt, s ez válassza meg mint határ egyik erdőt a másik erdőtől, egész az úgynevezett Valá trejszti nevű helyig, és itt is kaszálók közt menvén bé az Olt Bogátba, a falu éjszaki végén belészakad az Olt vizibe.
Ahonnan a patak ered nyugot felé, van az erdő és Bogát pataka mellett egy szép legelő, mely végén kaszáló volt, és most legelővé vált.
Innen tovább Tyijszku Retzilyéli nevű magos bükkös hegy oldalából ered egy Liszpezi Paro nevű árok, mely is ezen nevű két hegy közt lejövén, Kis retziczka nevű helyen belészakad a Bogát patakába.
Fatza Runkuluj nevű bükk és cserés magos hegy keleti oldalából ered Parou Runkuluj nevű patak, és ezen hegyek közt menvén, Fatza Stesári nevű helyen belészakad Bogát patakába.
Doszu kornuluj nevű magos bükkös keleti oldalából ered egy jóízű hideg forrás, mely is ezen hegy [394r] közt keveset folyván, a Právétz alatt belészakad a Bogát patakába.
Ezen elől van nyugot felől egy magos kopac kősziklaoldal, melynek déli oldala alatt foly el Bogát pataka.
Innen alább a hévizi erdő keleti részéből ered egy Tréjszti nevű patak, amely is Pojáná luj kupis kaszáló nevű hely nyugoti részin belészakad a Bogát patakába.
Ezen alól nyugot felé vannak szép tisztás kaszálók a Bogát pataka mellett és a hévizi s bogáti erdők közt, a hévizi nyugot felől cserés, és a bogáti is kelet felől cserés, mely is Rogyini árok nevű helynél, mint cserés, bévégződik.
A Rogyina árkon alól mind szép kaszáló nyugot felé a Bogát pataka mellett, melyeknek keleti határok Kasztá ungyu mare, mely is kősziklás oldal, és a nyugoti határa Kasztá kindi, ez is mind kősziklás magos oldal.
Innen alább van egy Kasztá Berdei nevű szép kaszáló és szántó, melynek határa Bogát pataka nyugotról, nyugotról Berkudetz nevű hely, mely is kősziklás oldal.
Innen vagyon egy tanorok, vagyis kerek hely, Pityokerie, melynek határa egy ciheres-bokros eső hely keletről és mindenfelől. Ez régen falusi pityókás volt, és most [394v] udvari szántó.
A Bogát község keleti oldala mellett vízszint vagyon Valtsa navű tanorok, mely régen falu útja volt, és most udvari szép tanorokká vált.

Hogy a fenn írtakot hivataloson és lelkiismeretesen tudomásunk szerint adtuk fel, az[t] neveink aláírása s kereszt vonásunk eltörlése által megerősítjük.
Olt Bogáton, 17. május, 1865.

Atyim Stefán bíró
+ Leoka Gyergy
+ Oná Káti
+ Nika Radu öregek
Hegyi Sándor jegyző, névaláíró, mp.

OLTHÉVIZ
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 20. mft.
(Fol. Hung. 1114/15.)

[187r] Héviz helységének hét pontok alapjáni leírása.
1. Felső Fehér megyében, Héviz járásában, az Olt melyékén, Kőhalom városától dél felé mintegy mértföldnyi távolságra az Olt folyója déli partján, Hidegkút, Bogát falvak és az Olt között létez egy közönség: Héviz.
2. Ezen közönségnek egyetlen neve van (Héviz), ez ismeretes országszerte. Sajátságos jelensége: számos meleg forrásai, patakjai, melyek a legmagasabb fokú hidegbe sem fagynak bé.
3. Héviz községének más elnevezése nem tudatik.
4. A közönség fundálásának, elnevezésének ideje nem tudatik.
5. Hogy honnan népesíttetett, az sem tudatik.
6. Héviz községének elnevezése természetes úton lett, számos meleg forrásairól, patakjairól.

Ezen közönség kellemetlen, köves, forrásos, patakos, vizenyős, tágas gödörbe fekszik, melynek lapálya s kétfelől lankás oldala vagyon, melyekre a közönség kiterjed. De haladva dél felé, a gödör marad, s emelkedik egy jóforma magasságú kőhegy, hol szörnyű mélységek, omlások léteznek.
Ezen közönségnek egyetlen szabályos utcája vagyon, az Olti utca, mely viszen által az Olton Kőhalomszékbe, a többek idomtalanul tétova állanak. Héviz közönségnek commercialis útja is vagyon Kőhalom, Segesvár szász székekből Brassó és Fogaras vidékeire.
7. Ezen közönség határának valamint nevezete, úgy fekvése is különböző: a mezeinek mintegy harmadrésze fekszik az Olt terin alatt való helyen, kétfelől. Ez végződvén, a közönséggel egyvonalba emelkedik egy tíz-tizenkét [187v] öl magosságú hegy vagy inkább mart, mely által a föld tíz-tizenkét öllel magosabb lesz, mint az Olt tere, s ott fekszik a közönség mezeje mintegy kétharmad része és az erdője. Kilépve pedig a közönségből, napkelet felől a mezőn éretik:
1. Aszaló tartománya: az Olt vize, a helység, Rados és Harangláb határrészek között. Ezen határrész terjed az Oltig, s magába veszi az említett mart egy részét. Egészen szántó, nem hegyes-völgyes, de mély árkai, omlásai vagynak. Neve régiségéről, származásáról nem tudhatni.
2. Rados: Aszaló tartománya, az Olt, Borzáskút tartománya és a falu mezei útja közt. Ez is magába veszi az említett magas mart egy részét. Szántó és kaszáló, oldalos, omlásos hely, ennek is neve eredetéről, régiségéről nem tudhatni.
3. Borzáskút tartománya: Rados, Ménese, Hosszúfele és a falu útja közt. Ez is magába veszi az írt magas mart egy részét. Egészen szántó, nem hegyes, de mély árkai vannak. Ez nevét vette egy kútról, mely körül gyalogbodza terem.
4. Ménese: az Olt, Borzáskút tartománya közt az Olt terin. Szántó, kaszáló, lapos helység, de neve származásáról nem tudhatni.
5. Hosszú feletti helység: Hosszú, Borzáskút tartománya és Hátulsó vágás közt. Ez is magába vészi az említett nagy mart egy részét. Ez is egészen szántó, csaknem lapos hely, kevés árokkal. Nevit vette onnan, hogy Hosszú fekszik az Olt terin alatt, ez pedig a magas mező tetején.
6. Hosszú: Hosszú feletti helység, az Olt és Oltbogát közt az Olt terin. Szántó, kaszáló rétség. Nevét vette hosszani fekvésétől, de mikor, nem tudhatni.
7. Oltbogát: az Olt, Kaprosd és Hosszúfele közt az Olt terin. Ez áll oldalakból, martokból, árkokból s kis lapos helyekből. Szántó és kaszáló. Nevét vészi onnan, hogy [188r] Bogáthoz van közelebb, mint Hévizhez az Olt mellett.
8. Kaprosd: Oltbogát, Tölgyesd és a Tilalmas közt. Ezen határrészbe létez egy terjedelmes magas hegy, mely mutatja, hogy tűzokádó volt. Egészen szántó a hegy környéke, maga egy köves kopac. Nevének eredete, régisége nem tudatik.
9. Tilalmas: Kaprosd, Hosszú fele és Hátulsó vágás közt. Ez szántó, lapos, vizenyős hely. Nevét vette onnan, hogy hajdon bokros hely volt, kivágatott, s szántónak feltiltatott.
10. Hátulsó vágás: Közepső vágás, Tilalmas, Hosszú fele közt. Ez is szántó, árkos, lápos, vizes hely. Nevének eredetéről, régiségéről annyit tudhatni, hogy erdő volt, s levágatott.
11. Közbelső vágás: Hátulsó vágás, Borzáskút tartománya, Vágás és Nyúlkút tartománya közt. Ezen határrész kissé dombos, árkos, vizenyős szántó.
12. Első vágás: Közbelső vágás, Aszaló tartománya és Harangláb közt. Ez is szántó, kissé dombos s kissé vizenyős. Ezen három vágás nevét vette onnan, hogy levágott erdők helyein lettek.
13. Szárazpatak: fiók határrész Első vágásba. Ez vette nevét onnan, hogy van egy patakja, mely mindig száraz.
14. Harangláb tartománya: Első vágás, Aszaló tartománya, a helység s Eger fele közt. Ezen határrész is szántó, kissé dombos és gödrös hely. Vette nevét onnan, hogy a reformátusok haranglábja fából hajdon ott volt.
15. Eger fele: a helység, Nyúlkút tartománya és Harangláb közt. Ez is szántó, oldalos, martos hely. Vette nevét régen ott volt egerfáktól.
16. Nyúlkút tartománya: az Eger, Harangláb és Kerektó tartománya közt. Ez is szántó, kissé dombos, magas, [188v] borozdákkal tele helység. Ez vette nevét onnan, hogy vagyon egy meleg forrása, mely télbe nem fagy bé, s azért nyulak télbe akörül lelik helyeket, mindig lévén ott kevés zöldség.
17. Kerektó tartománya: Nyúlkút tartomány, Tölgyesd alja és a Tőkés közt. Ezen határrész is szántó, kissé dombos helység. Vette nevét egy kerek tóról, mely máig is megvagyon.
18. Tölgyesd alja: Tölgyesd, Kaprosd és Kerektó tartománya közt. Ez is szántó, dombos, árkos, omlásos hely. Vette nevét onnan, hogy van felette egy nagy hegy, melynek neve Tölgyesd.
19. Tölgyesd: ez egy kettős nagy hegy Kaprosd, Tölgyesd alja és a bogáti határ közt. Erről az a monda, hogy hajdon tűzokádó hely volt.
20. Árpaföld: a bogáti határ, Tölgyesd és a Tőkés közt. Ez egy felhagyatott, puszta hely. Vette nevét onnan, hogy hajdon jó árpát termett, s mindig avval használtatott.
21. A Tőkés: Árpaföld, Kerektó tartománya és Templomnál lévő láb közt. Ez is szántó, lapályos hely. Vette nevét onnan, hogy nagy cserefatőkék voltak ott, mikor szántatni kezdett.
22. Templomnál lévő láb: A Tőkés, a falu és a Pityókás közt. Ezen határrész is szántó, lapályos szép

hely. Vette nevét onnan, hogy az unitáriusok temploma a szélén vagyon.
23. A Pityókás: a Templomnál lévő láb, Szárazpatak és Gyepü közt. Ez is szántó kert, szép lapos hely. Nevét vette a pityóka termésről.
24. Szárazpatak: a Pityókásnál. Ez két oldalak, egy, [189r] melybe ritkán van víz.
25. Paphegy tartománya: Szárazpatak, a Gyepü, Orotvány és a Csere közt. Ezen határrész is szántó, erdő alja, gyengén oldalos, vizenyős hely. Neve eredetéről nem tudhatni.
26. Orotvány: szántó, a helység, Paphegy tartománya és a Csere közt. Ez is szántó, gyengén oldalas, vette nevezetét hogy erdőből orottatott.
27. A Csere: szántó, Orotvány, Nagy sástó és a hidegkúti határ közt. Vette nevét onnan, hogy hajdon csereerdő volt rajta.
28. Nagy sástó: a Csere, Egrespataka és Várkörnyéke között. Ez kaszáló és szántó, lapos, de vizenyős hely. Vette nevét egy oly tóról, melybe csak esős időre gyűl víz.
29. Egrespataka: Nagy sástó, a hidegkúti határ és Várkörnyéke közt. Ezen határrész is szántó, kaszáló, patakos hely. Vette nevét némely egerfákról.
30. Várkörnyéke: lapos hely, szántó Egrespataka, Nagy sástó, Falu helye, Magyaros és Magyaros felett való helység között. Ezen határrész vette nevét egy régi várról, melynek maradványa máiglan is létez. Ezen határrészről az a monda, hogy hajdon város volt rajta, Héviz vagy más a vár közében. Bizonyos is lehet, mivel ott a szántók emberi emlékezet olta több oly tárgyakat találtak a földbe. Az 1864. évbe egy ember tizenöt római kardot szántott ki.
31. Vár oldala: ez egy nagy oldal és fiókhatárrész Várkörnyékébe. Itten találtattak több régiségek, jelesen oly vastag fazakak földből, melyekbe temettek akkor, mikor az embert megégették, s hamvát temették el, de közöttünk épp csak mondának tartatik.
32. Magyaros felett való helység: Orotvány, Várkörnyéke és Magyaros között. Ez is szántó, lapos hely, de vagynak kis tavai. Vette nevét onnan, hogy Magyaros [189v] magas martja tetején kezdődik.
33. Kicsi sástó: fiókhatárrész Magyaros felett való helységbe. Ez egy sásos tócskának környéke.
34. Felső Magyaros: Magyaros felett való helység, Alsó Magyaros és az Olt vize közt. Ezen határrész kaszáló szép rét. Vette nevét egy szélén lévő oldalnak magyarófáiról.
35. Alsó Magyaros: Felső Magyaros, Várkörnyéke és az Olt vize közt. Ezen határrész térség szántó és kaszáló. Vette nevit ez is az említett oldal magyarófáiról.
36. Falu helye: Várkörnyéke, a Porongy és az Olt vize között. Ez kaszáló, rétség. Vette nevét onnan, hogy nagy darabig osztatlanul a községi pénztárba jövedelmezett, most fel van osztva.
37. A Porongy: Faluhelye, a Lok és az Olt vize közt. Ez is rétség és kaszáló hely. Vette nevét onnan, hogy sok porongyvesszőt terem.
38. A Lok: a Porongy, a hidegkúti határ és az Olt vize között. Ezen határrész rétség, szántó és kaszáló. Vette nevét arról, hogy lokság.
39. Kisöd köze: fiókhatárrész a Lokon, neve eredete nem tudatik.
40. Az Olt folyóján túl Nagy Magyaros. Az ugrai határ, Tolvas és az Olt vize között. Ezen határrész is szántó és kaszáló, teres hely. Ezen határrész ismét volt az Olton, és vette nevét Magyaros oldala magyarófáiról.
41. Tolvas: Nagy Magyaros, az ugrai határ és az Olt között. Ezen határrész szántó és kaszáló, nagy részbe tó körözi. Neve eredetéről nem lehet tudni.
42. Rados: Az ugrai határ, az Olt vize és a Szakasz között. Ezen határrész szántó, kaszáló, tavas hely. Nevének eredete nem tudatik.
[190r] 43. A Szakasz: Rados, Ispány mezeje, az Olt vize és az ugrai határ közt. Ezen határrész szántó, kaszáló, tavas hely. Vette nevét onnan, hogy Héviz felől volt, innet, de az Olt túlszakasztotta.
44. Ispány mezeje: a Szakasz, az Olt folyója és az ugrai határ közt. Ez is szántó, kaszáló, tavas hely. Nevének eredetéről nem lehet tudni.
45. Ménese szakadása: Nagyrét, az Olt folyója és az ugrai határ közt. Ez is szántó, kaszáló, vízhányás, nagyrészbe tó körözi. Nevének eredete nem tudatik, hanem az Olt szakasztotta.
46. Nagyrét: Ménese szakadása, az ugrai határ és az Olt között. Ez is szántó, kaszáló, vízhányás, nagyrészbe tó körözi.
47. A Szakadás: Toron erdeje felől, az Olt és sövénységi határ között. Ez is vízhányás, kaszáló, nagyrészbe tó körözi. Vette nevét onnan, hogy Héviz felől volt, és az Olt túlszakasztotta.
Végeztetett a mező, kezdődik az erdő:
Első. Kitsi csere: a helység, Szárazpatak és Pityókakert között. Ez 1848-ig izmos cserefákból álló kis erdő volt, a gróf Haller családnak mulató helye, most egy puszta. Az 1848-beli paraszthadjárat leprédálta. Ennek tövén a falu mellett létez egy oly meleg forrás, mely a legmagasabb fokú hidegbe sem fagy bé, még a folyatja sem, mely oly bő, hogy malmokat hajt.
2. A Gyepü: Paphegy tartománya, Bükkösd és a hidegkúti határ közt. Ez jóforma nagy oldal, fiatal cserefákkal. Nevét vette onnan, hogy mikor feltiltatott, [190v] néhány évig békerítve, gyepülve tartatott, hévízi szólás szerint.
3. Bükkösd: a Gyepü, a hidegkúti határ és Csókás tartománya között. Ezen határrész egy részén nagy omlott árkok találtatnak, más részén van lankás oldal s egy iszonyú magas hegy. Általánosan pedig legelő. Nevét vette onnan, hogy hajdon bükkfák lepték, most nyírbokrok.

4. Csókás tartománya: csereerdő a hidegkúti határ, Bükkösd és Nagykerülő feje közt. Ebbe vagynak nagy mélységek, felemelkedett hegyek, jelesen Csókáshegy. Nevéről semmit nem tudhatni.
5. Nagy kerülő feje: csereerdő Csókás tartománya, Három halom bértze és a hidegkúti határ közt. Nagy oldal, mélységekkel, felemelkedett hegyekkel, legelő.
6. Három halom bértze: Nagy kerülő fej és a hidegkúti határ közt, ez leginkább bérc, minden árkok, omlások nélkül. Marhalegelő. Nevét vette onnan, hogy alatta fekszik három erdei halom.
7. Kereszt felől jövő patak: Három halom bértze, Nádaspataka kútja és a hidegkúti határ közt. Ez egy jóforma mély patakból s két oldalból álló bükkerdő és legelő.
8. Kereszt tartománya: a hidegkúti határ, Kereszt felől jövő patak és Barabás pataka között. Ezen határrész is bükkerdő, oldalokkal, árkokkal, mélységekkel. Nevét vette a határ szélét kijelölő keresztről.
9. Barabás pataka: Kereszt tartománya, a hidegkúti határ és Barabás oldala között. Ez is áll mélységekből, oldalokból, cseplesz bükkerdőből.
10. Barabás mege: a hidegkúti határ szélin. Ez itt izmos bükkerdő, az őzeknek legelő tanyájok.
11. Fátzavonya feje: Barabás mege, a kocsoláti határ és Haszonbértz feje közt. Ez izmosabb, rengeteg bükkerdő. Neve eredetéről nem tudhatni, őzek lakják.
12. Gardon tartománya: Haszonbértz feje, [191r] kocsoláti és szász magyarosi határok közt. Ezen határrész rengeteg bükkerdő, szörnyű mélységekkel, iszonyatos magas hegyekkel. Ezen határrész nevét vette onnan, hogy hajdon egy nevezetes pestises időbe ott katonai őrizet volt. Őzek, medvék lakóhelye.
13. Barra tartománya: a Gardon és magyarosi határ között. Itt is nagy bükkerdő, hegyek, mélységek léteznek. Nevéről nem tudhatni, itt is őzek léteznek.
14. Fejérkút dombja teteje: a bogáti és szász magyarosi határok közt. Egy nagy hegy és bükkös erdő. Ez nevét vette onnan, hogy az aljába létez egy jó forrás, melynek fejér vize van, s Fejérkút a neve.
15. Nagy hegy tartománya: Fehérkút dombja teteje és a Kecskebértz közt. Ezen határrész egy nagy kiterjedésű, széles hegy, rengeteg bükkerdővel. Nevét vészi magából.
16. Gyükér patak tartománya: nagy hegy Fátza vonya és Cserebértz között. Ezen határrész több mély árkokból, patakokból, oldalakból álló bükkerdő. Nevét vészi egy fagyökér alól eredett patakról, melyre gyűlni szoktak az őzek.
17[79]. Nagy molgya: Gyükér patak tartománya és Hosszú págyina [közt]. Ez is szintoly mélységekből, oldalokból álló bükkerdő. Neve eredete nem tudatik, vadas hely.
18. Hosszú págyina: Nagy molgya, Horgas págyina, Kurta págyina közt. Nagy, izmos fákból álló bükkerdő. Neve származása nem tudatik, vadas erdő.
19. Horgas págyina: Hosszú págyina mellett, hasonló izmos bükkerdő. Ez is vadas.
20. Kurta págyina: Horgas págyina mellett egy négyszeget képező oldal, de vagynak árkai, mélységei.
21. Hiszembértz: Kurta págyina, Fátza vonya között, mely a többekkel hasonló bükkerdő. Ennek van egy iszonyatos nagy hegye, de neve [191v] eredete nem tudatik.
22. Nyáras bértz: Hiszembértz, Kövespatak és Bogát pataka közt. Itt is izmos bükkfák léteznek, de egy bizonyos részén nyárfák vagynak, miért is vészi is nevezetét. Hajdon egy vadász itt hatvannyolc őzet szemlélt meg.
23. Cserebértz, Nyáras bértz, Tengelyfa kútja tartománya és Bogát pataka közt. Cserebértz is áll egy nevezetes mélységből, egy fő hegyből és hosszan nyúló bércből. Nevét vette onnan, hogy a bükk között cserefák is találtatnak, éppen a bércen.
24. Tengelyfa kútja tartománya: Cserebértz, Tengelyfa és Kicsi Barabás közt. Ez egy nagy mélység, a mélység felett két iszonyú heggyel. Nevét vette egy ott lévő forrástól.
25. Nyulak bértze: Tengelyfa kútja tartománya, Czotzo és Mészkemence tartománya között. Ez közepén egy magas bérc. Kétfelől meredek oldalak, s az oldalakon mély árkok, maga az erdő csekély. Ezen határrészbe oly füvek teremnek, melyek télbe is zöldek, lakják nyulak és őzek, s azért Nyulak bértze.
26. Czotzo: Nyulak bértze, Három halom pataka és Bogát pataka közt. Itt a bükkerdő megszakad, de a hegyek nagysága, árkok mélysége még nem. Neve honnan eredett, nem tudatik.
27. Gáspár mezeje: Lapos bükk és Opra bértze közt. Ezen határrész is hegyes, árkos, hanem csereerdő és legelő. Nevéről nem lehet tudni.
28. Lápos bükk, ugyan csere. Gáspár mezeje, Opra bértze és Szénégető közt. Ennek vagyon egy jóforma lapálya, hajdon bükkfák is voltak rajta, s onnan vette nevezetét.
29. Opra bértze: Lapos bükk és Szénégető egy része közt. Itt bővebben léteznek cserefák, mégis legelő. Nevét vette Opra pásztor ott meghalásáról.
[192r] 30. Szénégető: Opra bértze és Esztena hely árka közt. Ez szép kilátású hely, egyetlen árka, s legjobb legelő.
31. Esztena hely árka: ez is inkább árkokból, mint egyebekből álló, mégis csereerdő és legelő.
32. Fehérkút dombja: Esztena hely árka és Bükkösd között. Ez szép kilátású kies hely, mezőszélyen, legjobb legelőrész.

[79] A szövegben a számozás 15-tel folytatódik. A közlésben a számozást folytatólagosan írtuk.

33. Nagy hugyozó tartománya: Fehérkút dombja és Bükkös kútja tartománya közt. Ennek vagyon egy oly dombja, melyen az erdőlő út általjár, hogy a népek marhájokot jövet megállítják, s azért neveztetik hugyozónak.
34. Bükkös kútja tartománya: Nagy hugyozó és Déák bértze közt. Ez itt egy oly tartomány, mely két sor fából áll, egy mély ároknak kétfelőli martján, nevét vészi az árok fején lévő kúttól.
35. Déák bértze: Bükkös kútja és a Fiatalok között. Ez is szép kilátású hely, minden mély árok nélkül, és legjobb legelő. Nevéről nem tudhatni.
36. Fiatalok köze: Déák bértze és Farkas gödör tartománya közt. Ez az egész cserének legszebb része, s onnan vette nevezetét, mert szép fiatalos, és jó legelő.
37. Farkas gödör: Fiatalok és Három halom pataka között. Ez egy árokból s néhány omlásból áll, hol a farkasok máiglan is kedvelik tanyázni, s azért neveztetik Farkas gödörnek.
38. Három halom: ez a határrészek fordultával ismét bükk, hanem kaszálóknak kiirtatott, szinte hasonló egy réthez. Nevét onnan vette, hogy alább, fennebb három halom találtatik azon helyen.
39. Csitkó kert: Három halom és Mészkemence közt. Ez is csak bokros helység, hajdon urak csitkói nyaraltattak ott, [192v] s azért neveztetik Csitkó kertnek.
40. Mészkő kemence: szép kilátású lapályos hely egy hegyen. Ez is szinte fátlanná válik, mivel egy csorda marhának hálóhelye. Hajdon nagy mennyiségű meszet égettek ezen tartományon, s arról vészi nevezetét.
41. Kőcsupor: Mészkemence és Disznyó kosár közt. Ez már magos kősziklás helyen van, de vagyon többek között egy csipor alakú szikla, s onnan vette kőcsipor nevét.
42. Disznó kosár: Kőcsipor és Nagybarabás közt. Ez járhatóbb, használhatóbb, mint Kőcsipor, miért makktermés idején oda disznyókosárt szerkesztenek, s azért neveztetik annak.
43. Nagybarabás: Disznó kosár és Kicsi Barabás közt. Ez már iszonyú nagy hegy, úgyhogy az egész erdőség onnan látható. Nevének eredete nem tudathatik.
44. Kicsibarabás: Nagy Barabás és Tengelyfa közt. Ez is nagy hegy, szinte mint a nagy, de mélységei talán nagyobbak léteznek.
45. Tengelyfa: Kicsibarabás és Tengelyfa kútja között. Hajdon nagy erdő volt, de most legjobb legelő.
Iratott Hévizen, 25. április, 1865.

Péterfi Sándor helybeli unitárius pap m. t. k.
Petru Mozes helyblei ev. ref. pap s. k.
Marosi János bíró
Fazakas István jegyző mp.
Lakatos András erdőpásztor
Asztalos János erdőpásztor

[193r] Kifelejtődött határnevek
A mezőben:
48. Kaprosd tava: fiókhatárrész Kaprosdban, de mely csak hosszas esőzéskor tart vizet.
49. Kerektó: ugyan fiókhatárrész Kerektó tartományán, ez is hosszas esőzéssel tart vizet.
50. Tolvas tava: fiókhatárrész Tolvasba. Ez egészen félkör forma Tolvas körül. Ez már huzamosabban tartja a vizet, s olyankor csíkot terem bőven.
51. Magyaros tava: hasonló félkör forma Nagy Magyaros körül, fiókhatárrész Nagy Magyarosba.
52. Gimes tava: fiókhatárrész a Szakaszba. Ez is vizét kapja az Olt kiömlésekor. Mindezen tavak oly helyeken vagynak, hol hajdon az Olt vize folyt.
53. Szászok útja: közlekedő út, a szászok azon hordják a vett fákot.
54. Malompataka: ered a falu végin, hosszan folyja a falut, s hajtja a malmokat.
Az erdőbe:
55. Czotzo gödre: fiókhatárrész Czotzoba. Ez egy oly lapály és gödör, hogy máiglan is tanyázhatnak ott a tolvajok.
56. Három halom pataka: több forrásokból összegyűlt patak, mindig vize van.
57. Bogát pataka: ez az erdőség szélein, Héviz és Bogát között határul szolgál. Nagyszerű patak, bővön terem pisztrangot.

Hévíz, 26. április, 1865.

Marosi János bíro és a több[i] túl írtak

PÜRKEREC
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 14. mft.
(Fol. Hung. 1114/13.)

[63r] Felvilágosítás a nyomtatásba kiadott és kapott pontokra vonatkozólag.
Ad I. Pürkeretz fekszik Brassó vidékében, amely is Törcsvár dominiumnak tartozó falvának egyike.
Ad II. Régentén nevezték Purkerecz, és jelenleg országszerte ismeretes neve Pürkeretz.
ad III. Nem volt más neve, mint feljebb említénk.
Hogy mikor említik legkorábban, arról csak azt mondhatjuk, hogy helységünk 1440 előtt népes volt, mert a templomunk 1440 körül épült, ahová aztán Tatrang és Zajzon nomád közösségek mint eklézsiánk filiái jártak templomba egészen 1671. évig, mikor is Tatrang különszakadván eklézsiánktól, és önálló lett, Zajzon pedig filiája maradt eklézsiánknak egész 1818. évig, ki is akkor elválván, önálló eklézsia lett.
Ad IV. Honnan népesíttetett, hallomásunk [63v] szerént 1200[-asok] után csakhamar, II. Lajos[80] magyar király alatt magyarországi és moldvai gyarmatokból

[80] Valószínűleg I. (Nagy) Lajos, esetleg II. Endre magyar királyra gondoltak.

népesíttetett. A románok pedig 1500[-asok] után kezdettek ide telepedni, e helység széleire, többnyire a szomszéd Duna fejedelemségekből.
Ad VI. Régibb iromány és nyomtatványok itt nem léteznek, és ennélfogva kielégítő utasítást nem adhatunk.
Ad VII. Ami a helység topographiaját illeti, a *Balázs hegy* igen sovány és magas szántó hegy.
Ispányok fűje, egy szép lapályos legelő, régi népmonda szerint, mikor helységünk 1400 körül Fehérvár megyéhez tartozván, az ispánok magok használták.
Ormintz és *Olyvás*, marhalegelők.
Bodo, szántó.
Bélmező és *Rong*, kaszáló helyek.
Bodolitz és *Burdus éle*, sován és magas helyen fekvő kaszálók.
Kálnás, ugyan egy sovány legelő.
Felső, *Közep* és *Alsó határ* a Tatrang és Zajzon folyó mellett, [64r] középszerű szántóföldek.
Kölesföld, még 1300 körül lehettek kölesföldek, most már régi kaszálók.
Várkő, egy hegyoldalban álló kőszikla, mintegy ötszáz lépésnire a falutól.
Óriáskövek, igen finum mészkő a helység közelében, a kaszálók között, melyekről a népmonda azt tartja, hogy régen ottan óriások laktanak volna.
A falu fekszik két völgy között, és jó ivóvize, számos szarvasmarhái, lovai és néhány bivalai vannak. A nép fahordás és földmívelésből élődik.

Kiadott Pürkeretzen,
Szentmihály hava 14-én, 1865.

Az elöljáróság
Sipos Márton bíró
Brandsoll Frigyes jegyző

SZÁSZZSOMBOR (SZÉKELYZSOMBOR)
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 32. mft.
(Fol. Hung. 1114/23.)

[311r] 1. Helynevek Szász Zsombor községből, Kőhalomszékből.
A szék, hová Szász Zsombor tartozik, *Kőhalom* mezővárostól veszi nevét, és rendszerint fekvésénél fogva *alsó* és *felső* székre osztatik fel. Zsombor a Felső széknek legfelső szélyén fekszik.
2. A községnek most élő nevei magyarul *Zsombor*, vagyis *Szász Zsombor*, németül *Sommerburg*, románul *Simbor*.
3. A községnek tudtom szerint más elnevezése nem volt soha.
4. Levéltárunkban a legrégibb okmány egy határjárási és megvizsgálási levél, melyben e név, *Zsombor,* előfordul, kiadatott Kolozsváron, az 1486. évben, Judex Curiae Stephanus de Báthori által.
5. A lakosok eredetileg szászok lehettek. Ezek a monda szerint egy, a 16. század elején uralkodó dögvész által nagyobbrészint kihalván, magyarok foglalták el helyöket, kik a szomszédos székely falvakból és a Felső Fehér vármegyében fekvő Alsó Rákos nevű helységből vonák ide magokat. Idő telve, a megmaradott kevés szászok is bévették a magyar nyelvet. Az öltözetre, holmi szokásokra és erkölcsökre nézve pedig az új lakosok szabták magokot a régiekhez, és így lett ezen vegyes népességből a mai, magyar ajkú Szász Zsombor.
[311v] 6. Honnan vette e község magyar nevét, nem tudhatni. A hasonnevű növénnyeli öszvefüggés bajosan volna magyarázható. A német név *Sommerburg* azon a vártól vette eredetét, melynek egy része mindjárt a falu mellett, egy meglehetős magos és meredek hegyen most is áll. Mikor és kik által építtetett ez a vár? Arról semmi jegyzés sincsen, sem az itteni levéltárban, sem a várnak régi falain. Egy monda szerint már az 1421. évben oltalomul szolgált a környék megrettent lakóinak, homoród szent mártoni ifjú *Zebei János* gróf vezénylése alatt, Murad bég barbár seregei ellen. Végre azonban a túlnyomó sokaság ostrom által csakugyan megvette a várat, a benne lévő kereszténységeknek egy részét kegyetlenül megölte, más részét és köztök a vitéz ifjú vezért is rabságba hurcolta. Csak nagyon kevesen tudtak a vezér nejével szaladás által menekülni. Később az ifjú gróf nagyon erélyes és vitéz neje által kiszabadíttatik napkeleti fogságából, az Eufrates folyója mellől, felette különös, csodás és viszontagságos módon, mely az ide vonatkozó regében bőven le van írva. A román név *Simbor* kétségkívül ma, magyarból formáltatott.
7. A község határában előforduló többi topographiai nevek ím ezek:
Malomkert, kaszáló, nevét onnan kapta, hogy régibb időkben e tájakon állott a falu malma a Homoród folyója mellett, most a malom benn van a faluban.
Farkasdomb, szántó.
Sódor, kaszáló és szántó, árkos, oldalos, vizes, süllyedős hely.
Körtövélyes, szántó.
Bolhás pataka oldala, szántó.
Macskahegy, szántó.
Őrhegy, egy kopár, magos hegy, honnan [312r] körös-körül messze elláthatni, éjszakra fekszik a vártól, és nevét hihetőleg onnan kapta, hogy a régi zavaros időkben őrök állottak tetején, jelt adandók a várbelieknek, hol ellenség közelgetett.
Sugoré oldala, szántó, agyagos és árkos hely.
Nagyszeg, térföld, kaszáló és szántó.
Csaló, szántó s erdő.
A *Csaló völgye*, melyen egy patak is foly alá, nagyon ingoványos elannyira, hogy marhák és szekerek is gyakran elsüllyednek, és alkalmasint innen neveztetett az egész hely csalónak.

Lok, szántó térföld.
Felső köves domb, szántó. *Kenderes kert*. *Káposztás kert*.
Kakuka, vizes, tavas, nádos térhely, mindjárt a falu mellett keletre.
Kakuka dombja, szántó.
Bárányos és *Kertek mege*, kaszálórét mindjárt a falu mellett.
Alsó köves domb, szántó.
Az *Ebhát*, szántó, bérces hely.
Kárhágó oldala, szántó.
Bérlok, alkalmasint a német *Bärenloch*ból lett, szántó, süllyedős, árkos hely.
Nagy mező, szántó és legelő.
Szilnál, a hajdon ottan találató szilfákról, szántó és kaszáló.
A *Hosszú*, az ittani hosszan nyúló földekről, szántó.
Kóp mező, egy gömbölyű hegy, tetején a határhalom, szántó.
Zsura, szántó.
Vízköze, rét, a Homoród régi és mostani ágya közötti hely, mindjárt a falun alól.
Nagy rét, *Zabmező rét* és *Tollvas rét*, hajdan vizes, nádas helyek voltak.
Köles mező, szántó.
Sósmező, szántó és kaszáló, e vidéken sok só találtatik.
Király szabadja, kaszáló.
Rét szély.
A *Katzai útnál és pataknál*, szántó.
A *Tőkés*, egy nemrég kiirtott csereerdő helye, szántó.
Daróczi tető, *patak, út*, szántó.
Harisas, legelő.
[312v] *Kőbánya oldala*, egy régentén itten volt kőbányáról.
Tekenyős, szántó, e határrésznek tekenyő alakjáról.
Ezen helyek közül a Malomkert, Farkasdomb, Sódor, Körtövélyes, Bolhás pataka oldala, Macskahegy, Őrhegy, Sugoré oldala, Nagyszeg és Lok *éjszak* felé. A Csaló, Felső köves domb, Kendereskert, Káposztáskert, Kakuka dombja, Kakuka és Bárányos *kelet* felé. A Kertek mege, Kövesdomb, Ebhát, Kárhágó oldala, Bérlok, Nagymező, Szilnál, Hosszú, Kópmező, Zsura, Vízköze és Nagy rét *dél* felé. A Zabmező, Tollvas, Kölesmező, Sósmező, Király szabadja, Rétszély, a Katzai útnál stb., Tőkés, Daróczi tető stb., Harisas, Kőbánya oldala, Tekenyős *nyugat* felé feküsznek a falu közepétől.
Az *erdők* neveik:
1. éjszaknyugotra: *Körtövélyes erdeje*, *Langodár*, *Csere*, *Farkasverem teteje*, *Kölesmező sűrűje*.
2. napkeletre: *Tilalmas*, *Kis bükk*, *Bérlok feje*, *Kútpataka feje*, *Erősoldal*, *Hegyes*, *Lükert*, *Kútpataka völgye*, *Nyíres mező bükke*, *Szénégető bükke*, *Közbércz alja*, *Nyáros*, *Berros szege*, *Csaló*, *Kustaly*.
Patakok:
1. A *Kis Homoród* vize éjszakkeletről délnyugot felé az egész határnak, sőt a falunak is úgyszólván közepén foly keresztül.
2. A többi apróbb patakok, mint a *Kenderes kert pataka*, *Csaló pataka*, *Eger pataka*, *Lok pataka* és *Kölesmező pataka* a zsombori határról veszik eredetöket.
A mezőn és erdőkön lévő nevezetesebb kutak ím ezek:
Nádos kútja, *Őrhegy kútja*, *Sieszter kútja (Schusterbrunnen)*, *Sódor kútja*, *Kútpataka kútja*, *Szénégető kútja*, *Bérlok kútja*, *Kis bikk kútja*, *Fekete kút*, *Magyaró* [313r] *kútja*, *Zabmező kútja*, *Kölesmező kútja*, *Füzi kútja* stb.
Az utcák nevei: *Malom utca*, *Közép utca*, *Templom utca*, *Kövecses* vagy *Felső utca*.
Mellékutcák: *Külsőszer utca*, *Malomkert utca*, *Csíki szoros*, *Daróczi utca*, *Oláh utca*.
A zsombori határ tíz falu határával ütközik, úgymint *kelet* felé a Vargyasival, Felső és Alsó Rákosival, *dél* felé a Mirkvásárival, *nyugot* felé a Kacaival és Darócival, *éjszak* felé a Jánosfalvival, Városfalvival, Oklándival és Ujfalusival.
Végezetre megjegyzendő, hogy ezelőtt mintegy 350 esztendőkkel egy Sykesd Gáspár nevű nemes ember, kinek többek között Hévizen is voltak birtokai, az akkori felső faluvégén egy pár kalibát építtetett a falu akaratja ellen erőszakoson, melyekbe néhány jobbágyokat tett lakóul. Ezen kalibák udvaraikkal együtt Felső Fehér vármegyébe kebeleztettek bé. Később a falu tulajdon lakói ezen kalibákon felyül is építettek házakot, és így most a huszonhét jószágocskából álló, Felső Fehér vármegyéhez tartozó kisded község a királyi fundushoz tartozó nagyobb falunak csaknem közepében fekszik.

Írta Zsomboron,
szeptember utolsó napjaiban, 1864.
Rozsondai József evangélikus lelkész mp.

SZECSELE
(BÁCSFALU, TÜRKÖS, CSERNÁTFALU, HOSSZÚFALU)
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 14. mft.
(Fol. Hung. 1114/13.)

[5r] Helynevek Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu és Hosszúfalu községekből, Brassó kerületből.
Barczaság délkeleti határszélén fekszik hét magyar, egyesek által csángónak nevezett falu: Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu egy nagy hosszú tömeggé olvadva, és ettől kis távolban Tatrang, Zajzon és Pürkerec, mintegy tizenkétezer magyar és tizenkétezer oláh lakossággal.
E helységek a hazában *Hétfalu* név alatt ismeretesek, melyekről Kállay Ferenc „A székely nemzeti his-

toriai értekezése"-ben[81] így ír a 160. és 161. lapon: „Tudjuk, hogy a Barczaságon ma is sok magyar falvak vagynak és voltak, mint Apátza, Kriszba, Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Szent Mihályfalva, Mikefalva, Hosszufalu, Tatrang, Zajzon, Pulcheretz, Zernyest, Tohán, Ujfalu, Komlós, melyeket a régi magyar királyok a székelyek közül telepítettek oda a véghelynek, de kivált Törcsvár őrizetére, vagy önkéntesen át is mentek lakni, kiket osztán a székelyek ispánja igazgatott, honnan ezek neveztetik »Comites Siculorum Brassoviensium«. Így magister Andreas, kinek levelét Apafi György 1349-ben a Fejérvári Káptalannál lemásoltatta, nevezte magát »Nos Magister Andreas Comes Siculorum Brassoviensium, Szathmariensium et Maramarosiensium«".

[5v] Bartos Márton hosszúfalui evangélikus pap 1763-ban írt jegyzetein azt állítja, hogy a hétfalusi magyarok száma akkor kezdett szaporodni, mikor a brassói nagy kőtemplomnak 1383-ben megkezdett építése alatt Magyarországból sokan bejöttek, és a hétfalusiak közt, hogy ne kénytelenüljenek minden őszön visszaköltözni, letelepedtek és ott is maradtak.[82]

A Fejérvári Káptalanban létező Indexben Hosszúfalu, Csernátfalu, Türkös és Bácsfalu 1366-ban e nevek alatt fordulnak elő: Hosszúfalu, Csernátfalu, Turéhfalva és Zlánfalva. 1400-ban Bácsfalu Barczafalva. 1531-ben Türkös Temesfalva, Turéhfalva és Turkocs, Csernátfalu pedig Szent Mihályfalva.

Hétfalu eleinte a törcsvári dominiummal Felső Fehér vármegyéhez tartozott, 1651-ben átadta Rákóczi György erdélyi fejedelem Brassó városának.

1. Bácsfalu helynevei:

Veresut, Kopasz hegy, Kerbunár, Kopasz lapály, Poján, magosan fekvő hegynyak.
Álybércz, Álynyak, Álylapály, Álymege, [a] Kőhavasból lenyúló fenyőerdők.
Madarász kútja, forrás.
Kecskék bércze, meredek legelő.
Beke, erdő.
Gothárkő, meredek kopasz kőszál.
Falu orotványa, legelő, falu melletti köves hegyoldal.
Máris ösvénye, gyalogút.
Szárazkút, el-elapodó forrás.
Bortsa gödre, vonóút, melyen nevezett magyar ember szénát szállított be a hegyről.
Egeres lapály, Ponk, kis bérc.
Bolnok, kaszálók. Bolnok mezeje, Bolnok vize.
Kőltő, tűzifa beszállítási hely az erdőben. Kőltő útja.
Totorcsika, vagyis Tatárcsiga, sóhegy, melyhez közel áll a mezőben a Tatárhányás (emelt árok).
Sándor vize, hegyaljáni patak, melyet a monda szerént Sándor hétfalusi magyar, ki is e nagy forrást a Bolnokban fekvő kaszálójából, füvét a marhatapodás ellen megóvandó, csontba zárt kéneső által eltávolította, de később e tettét megbánván, a kőszikláról leugrott.
Selymes, lapály, bokros legelő.
Tiszás, most bükkerdő.
Csiroska, erdő és legelő, [6r] Csiroska mezeje és Csiroska vize.
Malom dombja, malom melletti, fennfekvő legelő.
Lápos, vizes hely.
Pozsárvölgy, Pozsárbércz, Pozsárvize.
Kőkút, kősziklából jövő forrás.
Esztenahely, juhakol.
Kőba, kőszálas erdő. Kőba vize.
Czenege kő, magos szirt, 1848-ban ide menekültek a hétfalvi magyarok az oláhok gyilkolása elől, de itt is kiraboltattak.
Hollókő, magas szirt.
Parancsi lapály, erdő.
Bronya völgye. Nisztor esztenája, erdő.
Sólyomkő, magas kőszál.
Király Simon völgye.
Kőkert, hosszan elnyúló magas kőszirt.
Suhogó lapály, vízeséstől zúgó erdő.
Spertura, bokros hely.
Havas útja, erdő, melyben hegy megy a havasra.
Ángor árka, erdő. Szilfa csutak lapálya.
Sipoly, havas alatti erdő. Sipoly vize.
Szökő, meredek kövön szekérjárás.
Vereskő, kőszál.
Csilyános, legelő, mely tele csalánnal.
Kicsi kőhavas, Nagykőhavas – Piatra mare.
Csűrkő, Kőhavas éjszaki oldalán nagy, csűr alakú kőszikla.
Csűrkő mezeje, havasi legelő.
Likas kő, kőszikla tövében átjáróval.
Puskások lapálya, melyben a hósuvadás két vadászt temetett el.
Farló lapály, erdő.
Csiporka, havas oldaloni kaszáló.
Szihely, kaszáló.
Kosztandin, kaszáló.
Patrakonya, vízpont mellett elterülő csigolyás.
Szabonya, erdő.
Küllér, völgy, melynek torkánál kásamalom áll.
Kürtőkő, kémény alakú magos kőszál.
Heczás lapály, Bojzás lapály. Surlós lapály, erdő.
Málnás völgy, Gyurka völgye, Hármas erdő.
Magyarok vára, földsáncolat Tömös völgyében, hol 1849. június 2-án az ezernyi, rossz fegyverzetű ma-

[81] Kállay Ferenc: i. m.

[82] A lapszélen ceruzával tizenöt sorban alig olvasható német nyelvű megjegyzés. Egyetlen magyar szava a *Bolgárszeg* helynév (Brassónak az óváros falain kívüli városnegyede).

gyarságot huszonöt-harmincezernyi orosz erő makacs ellenállás után lenyomta.
Lajos lapálya, erdő.
Medvebarlang. Ördög völgy, meredek szirtes erdő.
Bálinkó lapálya, erdő.
Musát lapálya, Szoros lapálya, Csorgó völgye, Lófejes árok, Gödri völgye.
Ablakkő, kőszál.
Gyerkovács völgye, Horvátka, erdő. Horvátka terhese.
Bánya völgye, fövénykő vágás.
Maládin köve, kőszál.
Száraz tömös, nagy patak.
Száraz tömös, erdő.
Meleg oldal, délnek fekvő erdős hegyoldal.
Köp útja, erdei út. Írott kő.
Köheres déli homlokán magas, C alakra mohával benőtt kőszikla.
Istók árka, völgy, melyben Istók nevű magyar erdőlt elsőbben.
[6v] Deszkások útja. Fűrészerdő, nagy terhes, menedékes erdő. Mártis árka.
Lomos, bükkerdő, melyben a fákról ölnyire belógja a moha.
Nagy János árka. Tyé, kötött út az erdőben. Bikkos, bikkerdő.
Vágás, erdei út egyik őrhelytől a másikig.
Paláj, erdei út, inkább ösvény.
Paláj nyaka, hegytető.
Szuszáj, havas és erdő.
Kövesalja, erdő.
Sósok útja, út, melyen a hétfalviak Oláhországból a tiltott sót bécsempészték.
Csapja, kaszálók a Bácsfalu és Oláhország határán, hol a tatárok sokszor becsaptak Erdélybe.
Csapja vize, Csapja tető.
Préda, Erdély és Oláhország közt a tömösi vám felett.
Hidlás völgye.
Macskavár, falu melletti kődomb, de nincs semmi romnak helye.
Tatárhányás, Tömös völgye torka alatt egy hosszú felhányt árok, melyről a falusi vének beszélik, hogy egy nap és egy éjjen hányták a tatárok ellen.
Földlábak ezek:
Tiszás alatt, Bolnok vizére menő, Fűzre menő, Epres, Felmenő, Zabkert, Tatárhányásra menő, Alámenő, Kövecs, Vápa, Türkösi útra menő, Rövid láb, Hosszak lábja.
Kis patak, Bácsfalun lefolyó patakocska.
Szécs, havasi erdős oldalon kis mezőcske.
Vérgödör, iskolaépület melletti hely, hol 1848. december 23-án huszonhárom magyart az oláhok legyilkoltak.

2. Hosszúfalu helynevei:
Hosszúfalunak felső része *Fűrészmező* nevet visel. Utcái Új utca, Tiszta patak, Tomos patak, Pál utca, Nyáros völgye.
E helység nevét hosszúságáról kapta. Magok a magyarok falujokat *Hosszúfalu*nak nevezik, s beszélik, hogy a Felszegiek, az Alszegben álló templomból míg hazamennek, a prédikációt tökéletesen elfelejtik, s azért a magyarság faragatlanabb a többi hat falu magyarjainál.
Földlábak ezek:
Csernátláb, Halomláb, Vízremenő láb, Középláb, Kis csereláb, Hosszak lábja, Horgasok lábja, Körpenyes, Kincses gödör, Epres alja, Fűrész mezeje.
Tatrang, folyóvíz.
Garcsin, folyóvíz.
[7r] Nagymező völgye, Bacsó völgye, Goasz völgye, Mély árok, Szász János völgye, Ferencz árok völgye.
Doftána, nagy patak, így is nevezik.
Döjtöne, Hideg völgy, Vakaria völgy, Erős árok völgye, Begyen völgye.
Tátulya völgye, meredek erdő.
Borzos pataka, Köves völgye, Vajda völgye, Urláth völgye, Roska völgye, Kiság völgye.
Babarunka, erdő.
Erős völgy, Tészla völgy, Száraz völgy, Vakáron völgye, Estere völgye, Ördög völgy, Kisárok bércze, Délremenő völgy.
Pokolkő, abban álló kőszál.
Kalán szécse, Szoros oldala.
Plés, magos legelő.
Tészla éle, Pajor éle, Koszta Belán mezeje, Morkosán völgye, Vajda mezeje, Sötét völgy, Szász János éle, Cinbor gödre.
Vápás, a török háborúkor a határnak fadöngetés általi elzárása.
Köpe egrese, erdő.
Bacsó csuklyona, hirtelen felnyúló hegyes orom.
Bacsó szécse, Jancsi völgye.
Tátulybércz, mély völgyes bérc.
Vidás bércz.
Batsin pláj, szénahely.
Lapjos, hely alján elterülő lapos legelő.
Cziczéj völgye.
Hídféle, sík mezős. Jancsi plája, Aszaló oldala, Pap bérce.
Bejer völgye, erdő.
Réncze, kaszálók.
Csáki bércze. Ék mezeje, kaszálók.
Ósánc, vám.
Ajszufás, erdő.
Arapa csuklyon, magas bérctető.
Bartalis völgye, Zsendellyes, Szénhegy magasa, Büdösvíz, Hegyeshegy, Csipkéshegy, Tészla havas, Lovak havasa, Róska havasa, Urláth havasa.

Csicsoru capra, havas.
Csóra havasa, Rádu Szlojéru havasa, Vajda havasa, Csukás havasa, Medvevölgy, Henkelhegy völgye.
Fűrészmezőn van egy sáncolt sátorhely a török háborúból.

3. *Csernátfalu* helynevei:
Utcák: Vásár utca, Hátulsó utca, Mező utca, Füves utca, Faluderék, Eger, Tikos János utca, Sánta János utca, Bléba utca, Boros utca, Tehenek útja.
Földlábak:
Kormányláb, Dirbaláb, Halomháta mögötti láb.
Kápolna, szántóföld.
Dirba, patak.
Rajna, kis patak.
[7v] Surlós kút, forrás.
Andir bércze, kaszálók.
Veres István völgye, kaszálók.
Flora bércze, kaszálók.
Felső Giró völgye.
Estván bércze, kaszálók.
Kecskés bércze, erdő.
Egyenes fő, erdő.
Tótpál havas.
A tónál, erdő, melyben tó van.
Külső Kelebucs, legelő.
Belső Kelebucs, régente lenföldek, ma erdő.
Pince nyaka, legelő.
Kecske kaliba bércze, erdő.
Paláj bércz.
Kis András bércze, erdő.
Lepedát bércze, erdő.
Fejérkőbércze völgye, erdő.
Hosszú lenföldek bércze vége, kaszálók.
Zsendelbércze völgye, kaszálók.
Bornás bércze völgye, fenyőerdő.
A tönkösök, kaszálók.
Alsó Giró völgye, kaszálók.
A Tankónéé, a Tankóné bérce s völgye, kaszálók.
Az Arasza éle völgye, kaszálók.
A Pandi éle, kaszálók.
Medvés völgye, legelők.
Nám völgye s palája, erdő.
Tigáj, erdő (tigáj oláh szó, s mozsárt jelent).
Rakottyás, szilfás erdő.
Orbán völgye, Csórik bércze, Fürész bércze, Esztena éle. Mosicza éle, erdő.
Tolvaj ponk, erdő.
Predeluc, Oláhország felé határbérc.
Csorgó, forrás.
Réncze kútja. Százforintos kútja, forrás.
Százforintos, kaszáló.
Magdó János útja, erdei út, melyet nevezett magyar csinált.
Kurucz útja, Bortsa Andor útja, Csicsán kútja, Tamás kútja (Tamás kaszálójában van), Oláh pancsó, Kopasz hegy.
Hegyes hegy, magas hegyes bérc.
Kicsi fenyős, erdő.
Toplós kút, forrás, melyről azt tartja a monda, hogy szépasszonyok förödnek benne, s naplemente után nem szabad belőle inni.
Vaskapu, falu melletti halom aljánál mező, hol 1848-ban a gyilkos rabló oláhok a hétfalusi magyarokot láncból s kardból képezett kapun átbújtatták és a császár hűségére feleskették, holott ezen magyarok az agyagfalvi gyűlésen követek általi képviseltetésökkel és a székely nemzetteli rokonszenvezésökkel a császárhoz nem voltak hűtelenek és törvényrontók.
Csernátfaluról azt tartják az öregek, miszerint ez volna Hétfaluban a legrégibb falu, s e kérdésre, kik volnátok a hétfalusi magyarok, azt felelik: szittya magyarok.

[8r] 4. *Türkös* helynevei
Mész, kopasz mészköves hely.
Bikkes, erdő. Poján, hegynyak legelő.
Háttető, hegynyak. Tömlős.
Garcsin vize, mezeje.
Mozsár pataka, suhogó patak.
Málnás alja, kaszálók.
Tiszta patak, havasi víz.
Száraz völgy, kaszálók.
Kerülő völgy, kaszálók.
Lenföldek, kaszálók.
Paláj, erdő.
Szászok útja, erdei út, melyen arra járó szászok az utat eltévesztették.
A Kőltő, kaszálók.
Sinka árka, kaszálók.
Garcsin alja, kaszálók.
Garcsin réve, Garcsin vize melletti kaszálók.
Utcák: Lajos utca, Malom utca, Mártis utcája, Páter utca.
Földlábak:
Alsó kertek megett, Felső kertek megett, Szénafű, Dirba láb, Köves láb, Kender láb, Csereláb, Kövecses láb, Tízesztendős láb, Haricska láb, Temes láb, Halmocska láb, Városút, Hegyi út. Malomárka, völgy.
Feltűnő, hogy Hétfalu mezőhatára a szomszédos szász falvakéhoz mérve roppant kicsiny, mire nézve a monda következő felvilágosítást ad: mikor a hétfalusi magyarok a szászokkal meg akartak osztozni a mezőben, a magyarok előbb ludat süttek, bor mellett kényelmesen jól lakmároztak, s csak azután indultak késő reggel le a szász falu felé. A szászok pedig kását törtek, de nem ették meg, hanem serrel együtt lóra pakolták, s úgy nyargaltak fel a magyarok felé, s ahol a magyarokkal találkoztak, ott szabták ki a ha-

tárt. A magyarok nem elégedtek meg az osztozással, s esküt kívántak joguk bebizonyítására. A szászok erre is készen voltak, mert még falujokban földet raktak csizmáikba, s ráállva bátran elmondták: Mi szászok a mink földünkön állunk! Ezért oly kicsiny Hétfalu mezőhatára!

Bácsfalu, január 1., 1865.

Bortsa Mihály evangélikus pap

TATRANG
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 14. mft.
(Fol. Hung. 1114/13.)

[77r] Helynevek Tatrang községből, Brassó vidékről.
Először. Tatrang fekszik Erdélyben, Brassó vidékén és egyike az úgynevezett *Hétfalu*nak.
A lakosok kétharmada magyar, és egyharmada román.
Másodszor. A községnek magyar neve *Tatrang*, román neve *Terlunzsen*. Külön német neve nincs. Tatrang magyar nevét vette a falu mellett elfolyó Tatrang vizétől, román elnevezése még eddig ismeretlen.
Harmadszor. Más neve a községnek a régibb korból nem tudatik.
Negyedszer. Tatrang a reformáció korában virágzó falu volt, és az evangélikus vallást vette bé. Tatrang az úgynevezett törcsvári uradalomhoz tartozott a hajdankorban, mégpedig hozzácsatolta a vár fenntartására Nagy Lajos királyunk a többi Hétfaluhoz tartozó falvakkal, úgymint Pürkerecz, Zajzon, Hoszszúfalu, Csernátfalu, Türkös, Bácsfaluval együtt. Hozzácsatoltatott még Krizba és Apácza is, mely magyar falvak hasonlag Brassó vidéke, de Hétfalutól távolabb feküsznek. Még 1377 körül is tehát Tatrang mint falu állott.
II. Ulászló 1498-ban Törcsvárt, kivévén a vajdák keze alól, Brassó kezébe adta a hozzátartozó falvakkal együtt zálagjára, 3000 forintért, mikor Tatrang is Brassó keze alá ment. Ez a zálagosítás volt elsőbe 10 évre, nemsokára 25 évre tétetett, s a 3000 forint 6300 forintra pótoltatott. [77v] Tatrangot s a többi említett falvakot II. Rákóczi György adta Brassónak örökös birtokába.
Ötödször. Tatrangnak, s így a Hétfalu több falvainak eredeti lakói úgynevezett csángó-magyarok. Románok csak később telepedtek közökbe. A magyar lakosok máig is mint a hajdani ősmagyarok ragaszkodnak a fejér színhez, zekéjüken még viselik a magyar zsinórzatot. Sok családnevek feltalálhatók a Székelyföldön, melyek itt is megvagynak. Honnan népesített e közönség, nincs róla bizonyos adat.
Hatodszor. Bizonyost mondani nem lehet.
Hetedszer. A község keleti oldala hegyre támaszkodik. A falu alrésze keleti beépített oldalán vagyon egy most beépítve álló dombmagaslat, neve *Béldidombja*. Mondják, a Béldi család egy őse lakott ott hajdan, s midőn ebédelt, tatár a nyíllal ellőtte a tányérát előle. Később is azon helyet Béldi nevűek bírták, de nem Béldi nemesek.
A falun felyül van egy kis sík mező, van ott egy földhányás, neve *Tatárhányás*. Alakja egészen úgy mutatja, hogy a földhányás alatt sokan alusszák örök álmukat. A mezőcske déli oldala felett áll egy *Seticze*, nem igazán magas hegy. Régen rengeteg erdő volt, most kaszáló, legelő és szántóföld. Még nem sok idővel előbb kaptak elég nyílvasat vagy nyílvas-darabokat ott, mi azt gyanítja, hogy a tatár horda, embereket sejtvén az erdőbe, a menekültek után indult, és lövöldözött, de a menekvők nem rejtették el magokat, hanem elfogadták a támadást, és a tatárokból meglehetősen [sokat] leterítettek, mint a *Tatárhányás* is gyaníttatja.
Egyébiránt a csángók nyelvezetét, [78r] viseletüket, szokásaikat, valamint egész lakkörüket tanulmányozni mind nyelvészeti, mind régészeti tekintetben igen érdekes, és egy több éven áti búvárlat sok érdekest deríthetne napfényre.

Tatrang, szeptember hó 19-én, 1865.

Az elöljáróság
Bálint Márton bíró
Schneider György jegyző

ZAJZON
OSzK Kézirattára, F1/3814/A. 14. mft.
(Fol. Hung. 1114/13.)

[85r] Az ide mellékelt utasítási kérdőpontokra Zajzon községe részéről következő felvilágosítási felelet adatnak.
Először. Zajzon közönsége fekszik az úgynevezett Brassói vidékben, Brassó városától 2 1/8 mértföldni távolságra.
Másodszor. Az említett közönségnek eredeti neve *Zajzon*, és jelenleg, mint fürdőhely, ezen név alatt országok szerte ösmeretes.
Harmadszor. A közönségnek (falunak) egykor se volt más elnevezése, sem nem íratott másképpen, mint *Zajzon*.
4. Az úgynevezett hét falukkal, hová a jelen közönség is számíttatik, egyidőben alakult, hallomás, avagy mondásból az 1200. században.
5. A falunak megnépesítése történt monda szerint ugyan az 1200. században, midőn Brassó városában a nagy templom épülni kezdődött. Hogy a nép származása honnant következett, arról semmi iratok, sem pedig emlékek jelenleg nem tanáltatnak. A népesség eredeti magyarok, mostanába románokkal vegyülve.
6. A falu neve eredetéről nem lehet sem emlékezet, sem pedig holmi hagyományt tanálni.

7. A falu fekvése és határa képez általánosan egy hosszú, hegyek által összeszorított völgyet, melyet [85v] utóbbi két órányi hosszal tart, és a Bodzai vám felőli *Dobramér* nevű hegynél végződik.
A közönség szántóhatára igen csekély, és neveztetik *Vásza* vagy *Soósoldalra menőkbe*, ezen elnevezés onnant származik, minthogy nevezett határrész a hasonló nevű hegyek fele rúgnak, kinyúlódnak.
Ezen után következik a Falufüve határrész, mint hegy és oldalos hely, erdős és legelős részekkel. Ennekutána következnek a Kis Zajzon, Szászpatak, Döblen, Dobramér, Lenvölgy és Meobáb határrészek, hegyes-völgyes részek, a mívelési ág: kaszálók, erdős részek és kevés szántók.
Ezeken kívül léteznek a falu határán három havasok, melyeknek elnevezésök Sipot, Piroska és Fejkő, erdős és legelő részekkel. Fekvésük az országhatár szélin.
Az előbbeni határrészek honant kapták megnevezéseket, arról semminemű okirat, avagy emlékek nem tanáltatnak.

Zajzon, szeptember hó 18-án, 1865.

Az elöljáróság
Rab János m. s. k.

MUTATÓK

Helymegjelölések és személynevek mutatója

Ablakkő 172
Abos 86
Adalbert l. Szent ad Albert
Ádák tanorokja 127
Adorván 148
Afácza sorka 96
Áfonyás ponk 26
Ágaston 64
Ágaston orotása 64
Ágazat 22–23, 83
Agh György 119
Agoston Gergely esküdt 30
Ágoston falva 29, 104
Ágostonfalva (l. még Ágoston falva, Augustin falva) 28
Agyagas 26, 35, 97
Agyagás 41
Agyagastető 41
Agyagfalva 173
Agyagos 147
Agyagos alatt 163
Agyagos lábja 96
Ajszufás 172
Ajta nyíre 98
Ajta pataka 84
Akadás 20
Akadás [fia] Vincze (l. még Vincentius comes) 48
Akadás, Siculus de Sebus (l. még Akadás) 60
Akasztó 30
Akasztó árok 161
Akasztó bérc 129
Akasztófa árka 151
Akasztófa fele 144
Akasztófa nyíre 33
Akasztófa oldala 121
Akasztófa teteje 97
Akasztófadomb 41
Akoly nád 57
Akolyhát 57
Al Csernáton (Alsócsernáton) 52–53, 59, 68–69
Al Doboly (Aldoboly) 17–18
Al Torja (Altorja) 126–127
Alább 72
Aladár (fiktív személy) 56
Alámenő 65, 68, 82, 97, 126–127, 172
Alba de Susu, comitatul (Felső-Fehér megye) 94
Albensis Transylvaniae, ecclesia 20
Albert család 125
Albert Ferentz pap 121
Albii (fiktív név) 64
Albis (Bihar megyei) 65
Albis (Kézdialbis) 64–65, 68–69
Albu Antal 109
Alcsernáton (Alsócsernáton) 55, 68–69
Alcsík 89
Áldás mező 57
Aldoboly (l. még Al Doboly, Doboly) 17, 48
Alfelvolál (Volál) 129
Alföld (erdővidéki) 28
Alföld (háromszéki) 44
Aliupataku 45
Alláb 92
Állam kölcsön 44
Almafa 106
Almafánál 162
Almage (Halmágy) 152, 154
Almage vár, ill. castrum 153
Almagen (Halmágy) 152
Almages (Halmágy) 153
Almagie (Halmágy) 153
Almás (helynév) 26, 128
Almás (Homoródalmás) 46
Almás (Kézdialmás) 33–34, 49, 65–66, 86–88, 101–102
Almás kert 17
Almás mező 83
Almáscsere éle 96
Almási rét 66
Almásmező 114–115
Almásmező lábja 96
Almásmező pataka 114
Almásmező tartománya 126
Almástető 114
Almástorka 128
Almezei láb 120
Almező 132
Almos 65
Álmos l. Almus
Almus (Álmos) 105
Álomás 65
Alsó alámenő 116
Alsó árnyékpataki borvízforrás 28
Alsó Bakszílos tartománya 126
Alsó bal part 113
Alsó Bércz 117
Alsó bokros 18
Alsó Borzás láb 55
Alsó Csernáton (Alsócsernáton) 18–19, 68–69
Alsó Csernátoni járás 68
Alsó Domb 119
Alsó eke út 57
Alsó Fehér (vár)megye 55, 59, 154–155
Alsó forduló 79, 89, 100
Alsó Giró völgye 173
Alsó Gubás 73
Alsó halastó 87
Alsó határ 17, 33, 42–43, 48, 50–51, 57, 71, 89–92, 98, 107, 110–111, 120, 124–126, 130, 139, 156, 169
Alsó hegyes bércz 117
Alsó hegyrehágó 116
Alsó Hodos 75
Alsó Jáko 58
Alsó kertek megett 173
Alsó Kihágó 47
Alsó Kosárcza 87
Alsó Kovácsgát 49
Alsó Körös domb 58
Alsó köves domb 170
Alsó közbértzre rúgó 120
Alsó Kupán 97
Alsó kurta 120
Alsó Kútfeje árka 122
Alsó láb 71
Alsó Magyaros 166
Alsó mező 58–59, 70, 143–144
Alsó Mocsár 117
Alsó Nagyárok 51
Alsó Nyír sarok 66
Alsó Pad 97
Alsó patak melléke 134
Alsó Póka földje 46
Alsó Rákos (Alsórákos) 144, 169–170
Alsó Remete 144
Alsó rét 22, 59, 69, 77
Alsó Sugó 149
Alsó száraztovány 49
Alsó szénarét 71
Alsó Tanorok 105
Alsó tanorok kapu 78

Alsó Torja (Altorja) 55, 69, 74, 126–127
Alsó tölgyes oldal 89
Alsó út átkelő 80
Alsó vápa 128
Alsó Várpataka 66
Alsó Veczel 48
Alsó vontató 126
Alsó völgyre menő 111
Alsó-Felső Csernáton 75
Alsó-Felső oláhság (Rumunia) 151
Alsócsernáton (l. még Al Csernáton, Alcsernáton, Alsó Csernáton, Kézdi Alsó Csernáton) 18, 70
Alsóerdős 106
Alsóhatár 50, 111, 116, 147
Alsóláb 135
Alsórákos l. Alsó Rákos
Alszeg 17, 25, 41, 52, 56, 65, 73, 77, 82, 91, 97, 115, 172
Alszeg utca 116
Alszeg utcza 146
Alszegi temető kapu 78
Alszegi utca 55
Alszegútja 53
Alt (Olt) 153
Által 58
Általmenő 139
Általra jövő 58
Altorja (l. még Al Torja, Alsó Torja) 52, 55, 75, 126
Altorjai Borzás 126
Alvolál 128
Álybérc 171
Álylapály 171
Álymege 171
Álynyak 171
Ambarus 154
Ambrus család 56
Ambrus Gáspár esküdt 30
Andaháza 132
Andir bércze 173
Andorkó 32
Andornyak 118
Andornyak árka 118
Andornyak pataka 118
Andrád-szeg 18
András 86
András király [II.] 160
András Mózes jegyző 117
András útja 53
Andreas Magister (Comes Siculorum) 171
Androvius, Georgius 152–153
Ángor árka 171
Angustia római tábor l. Beneturné vára, Beneúr vára, Vár pincéje, Várpince
Angyalos 19, 51, 53–54, 92–93, 111
Angyalos út alya 57
Angyalos út fele 57
Anna-kút 27
Antal Ferenc elöljáró 91
Antal Mojzes esküdt 56
Apáca (l. még Apácza, Apátza) 143, 164
Apácza (Apáca) 97, 174
Apáczai szeg 41, 97
Apafi (fiktív személy) 98
Apafi György 171
Apafi [Mihály] fejedelem, I. (l. még Apafy) 160
Apafy (Apafi Mihály fejedelem, I.) 123
Apahida 98
Apamezeje 26
Apáti Péter 154
Apátza (Apáca) 143, 145, 171
Apátzavára 144
Apor 86
Apor Albert jegyző 65
Apor család 66
Apor család, báró 71, 129, 162
Apor heverése 66
Apor hossza 129
Apor István, gróf 49
Apor [recte: Kán] László erdélyi vajda 151
Apor Lázár, báró 37
Apor [recte: Losonczi] Margit 73
Apor Sándor 74–75
Apor vára 80
Aporok l. még *Uporok*
Aporok (zaláni) 65
Apró csere 34
Apró fű 125
Apró fűzek allya 65
Apró osztás lábja 102
Apró rész 18
Aranyad oldala 97
Aranyad teteje 97
Aranyas 130
Aranyas hegy 19
Aranyas patak 84
Arannyas hegy 65
Aranyos 111
Aranyos tartománya 126
Aranyosszék 148
Arapa csuklyon 172
Árapatak (l. még Árapataka, Árpeták) 17, 19, 20–24, 45, 47–48, 61
Árapataka (Árapatak) 20–21, 23–25, 45, 59–60
Árapataki birtok 59
Arasza éle völgye 173
Aratás 81
Argirus (fiktív személy) 134
Árgyas 134
Árgyas pataka 134
Árkos 25, 28, 40
Árkos (faluhely) 25–26
Árkos patak 25
Árkosházó 41
Árkosházó orra 41
Árkospatak 25
Árkostó 135
Árnyék 46, 61, 83, 122, 155
Árnyék út 37, 39
Árnyékoldal 52, 127
Árnyékpatak 26
Árok (Feketeügy) 87
Árok határa 87
Árok köze 43, 80, 132
Árokalja mező 72
Árokelve mező 72
Árokhát 101
Árokhatár 87
Árokköze 29, 43
Aros család 57
Áros család 162
Árpád (nagyfejedelem) 64, 101 178r
Árpaföld 165
Árpás 152
Árpeták (Árapatak) 20
Arramocsa lábja 67
Árvaszer 52
Ásás 68, 83
Ásásmart 146
Assyria 87
Aszaló 143
Aszaló lábja 67
Aszaló oldala 172
Aszaló pataka 29
Aszaló tartománya 165
Aszalók 159
Aszalomája 120
Aszalván 73
Aszalvány 132
Asztaghely 125
Asztagláb 75, 109

Asztalfa 144
Asztalos János erdőpásztor 168
Átal 106
Átal utca 116
Átalhágó 122
Atilla hun király (l. még Attila) 49, 57, 88, 101, 104, 115, 119, 126, 132–133
Atzél Ignátz bíró 63
Attila (Atilla hun király) 29, 90
Atyim Stefán bíró 164)
Auf den Kertsen Vezen 153
Auf den Schnöberg 153
Augombér 61
Augustin falva 104
Augustinus császár 151
Ausonii (fiktív család) 64
Ausztria (Habsburg-birodalom) 147, 151
Ausztriai birodalom (l. még Ausztria) 139
Ausztriai Ház (Habsburg-ház) 83r
Auzonius (fiktív személy) 99
Avas 42, 54, 77, 107, 118, 139
Avas köze 44
Avas teteje 17
Avasalja 17, 42
Avasalya 100
Avasra hágó 139
Avastető 66, 106
Ázsia 32, 79, 87, 91, 115
Bába hegy 35
Babarunka 172
Babilon 87
Babo 129
Babolcs Sándor jegyző 71
Bábolna 112
Babos 30
Babos Jósef bíró 103
Babszer 70
Bacani hegy 121
Backa 80
Baczka 133
Baczon (Nagy- és Kisbacon) 99
Baczon (Nagybacon) 37, 98
Baczon (Sepsibacon) 114
Baczon felőlli határ 39
Baczon orra 99
Baczoni család 18
Bács telek (Bácstelek) 17
Bács telke (Bácstelek) 83
Bácsfalu (l. még Barczafalva, Zlánfalva) 170–172, 174
Bácska 148
Bacsó 44, 100
Bacsó csuklyona 172
Bacsó szécse 172
Bacsó völgye 172
Bácstelek (l. még Bács telek, Bács telke, Basatelke, Bástelek, Bástelke, Bázs telep) 81
Baglyos 118, 161
Bagoly család 101
Bagoly oldal 69
Bagoly parlagja 101
Bagolyfalva 151
Bagolyné árka 120
Bagzias 73
Baika András jegyző 53
Bajczi család 57
Bajka vágás hegye oldala 52
Bajkó 32
Bajtsi András 58
Bajtsi János bíró 58
Bak 65
Baka 86
Bakasor 26
Bakatori út 19v
Bakcsi (kert/telek) 54
Bakcsi Domokos jegyző 101
Bakcsiak 65
Bako 154
Bákó megye 31
Bakos cseréje 122
Bakos cseréje ajján 122
Bakos oldal 122, 132
Bakos ösvénye 122
Baksa (fiktív személy) 87
Baksa 65–66, 90
Baksa hegye 87
Baksafalva 87
Baksafalvi rét 66
Bakszilos 127
Baktria 87
Balámber hun vezér (nagyfejedelem) 85–87
Balás 129
Balás Pál 127
Balás telek 129
Balásia 119–120
Balaton tova 44
Balázs 30
Balázs hegy 169
Balázs orotása 113
Balazsé 41, 116
Balázsé árka 41
Bálfia 87
Balikáé 147
Bálinkó lapálya 172
Bálint 86, 154
Bálint Joseff bíró 88
Bálint József 88
Bálint József, Leményi 86
Bálint Márton bíró 174
Bálintéle 52
Bálintere 100
Bálinth 86
Bálinth Ferenc, Lemhényi 86
Bálintok 88
Bálintok utcája 85
Bálintútya 52
Balo András jegyző 90
Baló család 89
Balog 53, 86
Balog Áron jegyző 54
Balog család 102
Balog családok 53
Balog Lajos bíró 54
Balog nyíres 18
Balog oldal 163
Balog pusztája 42–43
Balog Sándor erdeje 53
Balogbéres 42
Balogfölde 39
Balogmárta 126
Balogné oldalán 163
Bálpatak 74
Bálvány 57
Bálványos 129
Bálványos patak 130
Bálványos vár 88
Bálványos vár hegy 130
Bálványos vára 80
Bálványosi vár 34
Bálványosvára 127
Bánd (Mezőbánd) 37
Bándi kútja 65
Bándiak 37
Báné 74
Bánya 62, 77, 82, 101
Bánya oldal 137
Bánya orr 120
Bánya teteje 114
Bánya völgye 172
Bányás 113
Bara 32
Bara mezeje 126
Barabás 48
Barabás Albert bíró 68
Barabás Benedek utczája 26
Barabás család 65, 68
Barabás Ferencz utczája 26
Barabás Máthé volt törvényszéki hivatalnok 90

Barabás mege 167
Barabás oldala 167
Barabás pataka 167
Barabás teteje 18, 48
Barabás utca 68
Barabások 89
Barabulyos 51, 119
Barabulyos árka 96
Barabulyos lábja 96
Baramezeje oldala 128
Báránkuti forduló határa 150
Báránykut (Báránykút) 162
Báránykút l. Báránykut, Bekokten
Báránykuti hegyen 163
Bárányos 170
Barasu (l. még Barcaság) 60
Barát sorka 96
Barátok erdeje 58
Barátos 28, 58, 80, 108, 135
Barátosi járás 42, 85
Barátosi út 135
Barátszaró patak 88
Barca (Barcaság) 160–161
Barca földe (Terra Borza) 155
Barca vidéke (Barcaság) 24
Barcaföld (Barcaság) 18
Barcarozsnyó l. Rosenau, Rozsnyó
Barcaság (l. még Barasu, Barca, Barca vidéke, Barcaföld, Barcza, Barczaság, Bartza, Bartzaság, Burzenland) 17, 28, 34, 38, 48, 55, 81
Barcaújfalu (l. még Ujfalu) 145
Barcsa Endre plébános 62
Barcza (Barcaság) 87, 108
Barcza 59–60
Barcza vidéke (Brassó vidék) 154
Barcza vidéke (Terra Borza) 153
Barcza vize (l. még Borza, Burcza) 153
Barczafalva (Bácsfalu) 17
Barczai havasok 152, 154
Barczaság (Barcaság) 20, 35, 146, 155–156, 170–171
Bardoc (l. még Bardocz, Bardotz) 28–29, 45
Bardoc fiúszék (l. még Bardoc szék, Bardocszék, Bardocz fiúszék, Bardocz szék, Bardocz széke, Bardotz fiúszék, Bardotzszék) 45, 89
Bardoci kapu 45
Bardocszék (Bardoc fiúszék) 28, 79, 95, 98, 100
Bardocz (Bardoc) 28–29, 46–47, 103–105
Bardocz 31
Bardocz fiúszék (Bardoc fiúszék) 28, 99, 131
Bardocz szék (Bardoc fiúszék) 104, 113
Bardocz széke (Bardoc fiúszék) 103
Bardotz (Bardoc) 37–38
Bardotz fiúszék (Bardoc fiúszék) 37, 78
Bardótza 49
Bardotzszék (Bardoc fiúszék) 84
Bardotzszék járás 121
Baritz alja 61
Baritz út tartomány 126
Bárkány 138
Barlanghegy oldala 52
Barlangkő 53
Barlangoldal 52
Barnapataka 106
Barot (Barót) 29–30, 84, 95, 104–105
Barót (l. még Barot, Baroth) 29
Barot hegye 104
Barot hegye allya 104
Baroth (Barót) 29–30, 38, 47, 78, 83, 98–99
Baroth köve 47, 90
Baroth pataka (l. még Baroth vize) 47, 90
Baroth útja határa 39
Baroth vize (Baroth pataka) 29, 83
Barothi járás 39
Baroti familia 30
Baróti Kata 30
Barra 53
Barra kútja 54
Barra tartománya 167
Barramáté 67
Barrok árka 62
Barrok 62
Barta bértze 122
Barta bükke 122
Barta család 104, 122
Barta cseréjébeni borvíz 139
Barta pataka 104
Barta-szeg 18
Bartafalva 19
Barták 122
Bartalis család 104
Bartalis völgye 172
Bartha 154
Bartha család 19, 135
Bartha cseréje 66
Bartha földgye 119
Bartha hídja 135
Bartha István néptanító 137
Bartha kútja 54
Bartha Lajos lelkész 53
Bartha Miklós jegyző 106
Bartha oldal 80
Bartha pusztája 54
Barthos család 65
Bartók 31
Bartók család 94
Bartók Gergely jegyző 126
Bartok kút 59
Bartos Márton pap 171
Bartza (Barcaság) 74
Bartzaság (Barcaság) 158
Basa 135
Basa asztala 134
Basa kúttya 134
Basa pataka 136
Basa Tamás 56, 110, 133–134, 136
Basák útja 56
Basakút 134
Basatelke (Bácstelek) 38
Bástelek (Bácstelek) 38
Bástelke (Bácstelek) 38
Baszka 136, 138
Báthori Gábor fejedelem (l. még *Bátori G.*) 74
Báthori István fejedelem 154
Báthori Kristóf fejedelem 74, 154
Báthori Zsigmond fejedelem 104, 158
Báthori, Stephanus de, Judex Curiae 169
Bátori Gábor fejedelem (Báthori Gábor fejedelem) 120
Batsin pláj 172
Batsó 32
Batzon (fiktív személy) 98
Batzon (Nagybacon) 98–99
Batzon vize 98
Bázs 17
Bázs (fiktív személy) 17
Bázs alja 17
Bázs kútja 17
Bázs telep (Bácstelek) 17
Bécs 33, 46, 60, 111
Becze család 74
Beczéné dombja 74

Beczi völgye 146
Becző István esküdt 69
Bécs l. Vienna
Bede Antal bíró 101
Bedefeje 39
Bedeháza 25
Bedeházi család 116
Bedeházi út 116
Bedeköze 39
Bedő avassa 26
Bedő Mihály bíró 119
Bedő padja 81
Bedőházi szeg 57
Bedők 88
Béfüggő erdők 44
Befüggők 127
Begyen völgye 172
Bejer völgye 172
Béjövő 38
Békanyálas 51
Békás 101
Békás kút oldal 61
Békás kútnál 163
Békás tó 82
Békástó 63, 92, 117
Beke 73, 171
Beke (család) 80
Bekekertye 52
Békési Gáspár 154
Bekokten (Báránykút) 162
Bela, rex (IV. Béla király) 159
Béla király, IV. (l. még Bela, rex) 20, 59, 69, 73
Belafalva (Bélafalva) 30
Bélafalva (l. még Belafalva, Bellafalva) 30–31, 49, 84, 103
Bélafalvi út kelő 72
Béldi 86, 159
Béldi (fiktív személy) 146
Béldi (nevű nem nemesek) 174
Béldi Albert 24, 145, 149
Béldi család 21–22, 61, 148, 156, 174
Béldi család, gróf 44, 148–149, 159
Béldi Dávid 146
Béldi Gergely 148
Béldi grófok 145
Béldi István 145, 149, 156
Béldi Kelemen 146
Béldi kisasszonyok 158
Béldi Mihály 156
Béldi Mihályné l. Székely Teréz, kilyéni
Béldi Pál 123, 130, 146–149, 157–159,
Béldi Pláj 149, 159
Béldi sűrűi 123
Béldi tó 23
Béldi tova 44
Béldi továra menő láb 44
Béldi úr 21
Béldi utza 21
Béldi vár (Béldi-vár) 146–147
Béldi vára (Béldi-vár) 146
Béldi Ventzel (erdeje) 22
Béldi-vár l. Béldi vár, Béldi vára
Béldidombja 174
Béldiek 146, 148
Béldikút 24
Beleznek 67
Bélla 47
Bellafalva (Bélafalva) 30
Bellhért szege 18
Bélmező 40, 55–56, 75, 115, 132, 169
Bélmező eleje 40
Belső agyagas kútja 27
Belső Bodos 144
Belső borzás 84
Belső Forintos 92
Belső füves út 130
Belső halastó láb 124
Belső Halom uta 68
Belső határrész 78
Belső hordó út 65
Belső Hosszú 124
Belső Kelebucs 173
Belső Kihágó 50
Belső Kőhér 52
Belső Komlóskert 144
Belső kurta 70
Belső kút 63
Belső láb 50
Belső megyes láb 124
Belső mező 126
Belső rét 126
Belső Sándor 74
Belső sárkány réve 69
Belső verebes láb 124
Belsőlapály 115
Bemenő 68
Bémenő 46
Bencéd l. Bentzéd
Bencze 93
Bencze 86
Bencze halála 65
Benczék 88
Bendi 118
Bene 86
Bene család 134, 136
Bene György kertje 136
Bene nyíre 134–135
Bene úrné vára 88
Bene utya 137–138
Benedek 147
Benedek család 125
Benedek Elek bíró 38
Benedek gödre 147
Benedek György 78
Benedek Ignátz lelkész 130
Benedek Keresztes királybíró 79
Benedek mezeje oldala 118
Benedek oldal 132
Benedek Sigmond bíró 126
Benedekek 78
Benedekmezeje 119–120
Benék 88
Benemező oldala 144
Benetur (fiktív személy) 34
Beneturné (fiktív személy) 34–35
Beneturné vára 34
Beneúr vára 34
Benkepatak 39
Benkes 52
Benkő árok oldal 61
Benkő Dénes lelkész 94
Benkő János bíró 50
Benkő József (történész) 60, 64–65, 69, 98–99, 104
Benkő József jegyző 63
Benkő László jegyző 79
Benkő Pál, id. főbíró 76
Bentze (fiktív személy) 98
Bentze Mózes esküdt 28
Bentzéd (Bencéd) 98
Bentzeláb 49
Beölön (Bölön) 40
Bérc oldal 39
Bérczalja 89
Bérczmege 89
Bércztető 89
Bérczút 52
Berde József lakos 64
Bereck (l. még Bereczk, Bereczk falva, Bereczkfalva, Beretzk) 31–32, 37, 71, 77, 86, 91
Bereck vize (l. még Beretzk vize) 33
Berecz család 32
Berecz kovája 29
Berecz oldala 29
Bereczk 31. 37, 75, 87–88
Bereczk 32

Bereczk család 32
Bereczk falva (Bereck) 31–32
Bereczkfalva (Bereck) 31, 35
Bereczki család 32
Bereczky Farkas 154
Berek család 32
Berekoldala 40
Bereksása 40
Béres család 162
Béres utca 60
Bereske 74
Beretzk (Bereck) 102, 108
Beretzk vize (Bereck vize) 102
Berezdoló 84
Berivo (Nagyberivoj) 152
Berivoi patak 152
Bérktető 163
Berkudetz 164
Berlő 67
Bérlok 170
Bérlok feje 170
Bérlok kútja 170
Bernád 137
Berros szege 170
Bertalan András bíró 66
Bertalan Gábor bíró 77
Bértz oldal 98
Bértztető 99
Besenár (fiktív személy) 112
Besenyő 39, 93
Besenyő (Sepsibesenyő) 51, 55, 91, 93, 111–112
Besenyő felőli határ 19
Besenyő patak 93
Besenyő pataka 90–93, 98
Beserét 39
Bethfalva 162
Bethlen 98
Bethlen (fiktív személy) 98
Bethlen család, gróf 50, 135
Bethlen falva (ma Székelyudvarhely része) 98
Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (l. még „B. Miklós", Betlen G.) 74, 95, 105, 128, 131, 133
Bethlen Kata (gróf) 50, 125
Bethlen mezőváros (Betlen) 98
Bethlen Mihály, gróf 133
Bethlen Miklós [recte: Gábor] fejedelem 105
Bethleni fejedelmi család 125
Bethne 67
Betlen (l. még Bethlen mezőváros) 151
Betlen (fiktív személy) 98
Betlen (láb) 125
Betlen Gábor fejedelem (Bethlen G. fejedelem) 143
Betlen utsza 151
Betzi pataka 146
Bey das piares Vezen 153
Bibarc 45
Bibarcfalva (l. még Bibarczfalva, Bibartzfalva, Biborcz falva, Borvízes Bibarcfalva) 37
Bibarczfalva (Bibarcfalva) 95, 100, 105
Bibartzfalva (Bibarcfalva) 29, 37–38, 47, 78–79, 103
Biborcz falva (Bibarcfalva) 95
Bijéd köre 155
Bika ponkja 44
Bikabőr 26
Bikahát 138
Bikáné 82
Bikás 77, 79, 81, 132, 135
Bikfalva 38–39, 45, 91, 130
Bikk alya 110
Bikkes erdő 173
Bikkes oldal 120
Bikkes orr 108
Bikkos 172
Bikkszád (Sepsibükszád) 113–115
Bikszád (Sepsibükszád) 62, 95–97, 100
Bikszád üvegcsűr (Mikóújfalu) 95–96
Biró András esküdt 49
Biró Áron lelkész 83
Biró Elek jegyző 138
Biro János 143
Bíró Pál 128
Biro patak 150
Biró Sámuel 25
Biró Sámuel utczája 25
Biró Sándor 25
Bíro Sándor lelkész 112
Biró Sándor utczája 25
Birodalmi út 35
Biroga 56
Bisserika 74
Bisztrai 86
Bita 38–39, 91, 111
Bitai család 86
Bitai Imre esküdt 107
Bitai István jegyző 57
Bitai utca 44
Bitaiak 88
Bitos 66
Bizoni Károly szakíró (l. még Bizony K.) 32
Bizony Károly (Bizoni K.) 32
Bléba utca 173
Blidar 147
Blidár 147
Bobics 35
Boc utca 29
Bocskor család 89
Bocskor utca 89
Bocso 59
Bocz Ilona 29
Bocz utca 29
Boczkerek 29
Bod 86
Bod család 65, 112–113, 138
Bod mezeje 138
Bod Péter 69
Bod utya 138
Boda 54
Boda borvíz 78
Boda familia 78
Bodfalva (Botfalu) 48
Bodi 66
Bodi hegyese 132
Bodika 128
Bódis 43
Bodmezeje 100
Bodo 118, 155, 169
Bodo 185
Bodó 32, 86, 146
Bodó 62, 146
Bodó család 33, 128
Bodocska 128
Bodocska feje 128
Bodocska pataka 128
Bodok (Sepsibodok) 50–51, 91, 112–113
Bodok falva havassa 93
Bodok havassa 91
Bodok utcája 85
Bodók 88
Bodók malma 33
Bodók utcája 86
Bodóké 128
Bodokpataka (erdő) 50
Bodokpataka 50
Bodola 145–149, 155–157
Bodoli átal szökők 157
Bodolitz 169
Bodor 66
Bodor (kút) 120
Bodor család 85
Bodor Dénes helyettes jegyző 139
Bodor Pál bíró 85

Bodor utca 41
Bodorkút 120
Bodos 29–30, 38–39, 84, 98–99
Bodos (helynév) 43, 65
Bodosi 30
Bodosi Mihály jegyző 30
Bodosi Sándor esküdt 39
Bodza (Bodza vize) 138, 148–149
Bodza (Bodzaforduló) 138
Bodza (Bodzavám) 145–147, 149, 155, 158–159
Bodza (Szitabodza) 138
Bodza havas 147
Bodza mezeje 149, 159
Bodza vám (Bodzavám) 93, 147
Bodza vára 149
Bodza vize (l. még Bodza) 94, 159
Bodza (Bodzai szoros) 79
Bodzaforduló (l. még Bodza) 39
Bodzai passus (Bodzai szoros) 55
Bodzai szoros (l. még Bodza, Bodzai passus, Bodzai vámszoros) 48
Bodzai vám 91, 138, 175
Bodzai vámszoros (Bodzai szoros) 94
Bodzás 82, 101
Bodzavám (l. még Bodza, Bodza vám) 149
Boér Joseff jegyző 151
Boéréknél 163
Boérok erdeje 151
Boérok erdeje alatt 151
Bogáncsos 80
Bogárpataka 127
Bogát 163–134, 167–168
Bogát patak 164
Bogát pataka 164, 167–168
Bogáti erdő 164
Bogátsosmező 143
Bogdán (bérc) 35
Bogdán Antal jegyző 81
Bogdán család 81
Bogdán Ferenc 100
Bogdán Ferencz jegyző 28
Bogdán réte 77
Bogdán rétje 76
Bogdánok kertye 81
Bogetza patak 164
Bogyén 156, 158
Bogyó 136
Bogyó gödre 136
Bohemia 31–32
Boizás 161
Bojgó 72
Bojpataka 66
Bojtor János pataka 96
Bojtorjános 52
Bojtorjános útja 53
Bojtos 47
Bojza 158
Bojza pataka 158
Bojzás 156
Bojzás lapály 171
Boka család 74
Bokáskert 106
Bokor alvezér 147
Bokor köze 81
Bokrok köze 62
Bokros oldala 109
Boldisár Lajos esküdt 31
Boldizsár 154
Bolgár 43
Bolgár martya 138
Bolgármező 97
Bolgárszeg 171
Bolhás mező 139
Bolhás pataka oldala 169–170
Bolhaszeg 65–66
Bolnok 171
Bolnok mezeje 171
Bolnok vize 171
Bolnok vizére menő 172
Bolond Péter (fiktív személy) 139
Boncida l. Bontzhida
Boncza György tanító 133
Bong István pap 38
Bongor hídjánál 163
Bongos ár 33
Bonis ponkja 33
Bontz (fiktív személy) 98
Bontzhida (Boncida) 98
Bontzida 98
Bonyha 26
Bora heintyen 20
Bora huntyen 22
Bora Péter esküdt 119
Borbát 51
Borbát vize 79
Borbáth 101
Borbáti legelő hely 79
Borbély család 41
Borbély utca 41
Borczfalva 125
Borda 56
Bordás oldal 132
Borjú veszély 46
Borjúskert 63
Borjúveszély 46
Borkút 58, 63, 110
Borkút láb 76
Bormező 94
Bornaesztena 67
Bornahíd 118
Bornahíd csorgója 118
Bornahordó 35, 39
Bornás 66, 121
Bornás bércze völgye 173
Bornásbértz 41
Bornemissza Anna 152
Bornyúskert 97
Boros 86
Boros Gyula 88
Boros János 47
Boros József 134
Boros utca 173
Borosnyai 93
Borosnyai család 100
Borostvány 47
Borsó szer 68
Borsóföld 106
Borsóhely 37
Borsos 150–151
Borsos hegy 42, 51, 155
Borsosbértz 144
Borszék 24, 99
Borszéki borvíz 139
Bortsa Andor útja 173
Bortsa gödre 171
Bortsa Mihály pap 174
Borvíz 147
Borvíz árka feje 26
Borvíz eleje 78
Borvíz Előpatak 20, 24
Borvíz lapossa 62
Borvíz lika 99
Borvíz oldal 131
Borvíz pataka 23, 113
Borvíz sorka 96
Borvízárka 115
Borvízes Bibarcfalva (Bibarcfalva) 37
Borvízlikak árka 96
Borvízoldal 121
Borvízpataka 113
Borvíztére 113
Borz oldal 73
Borza (Barcza vize) 153
Borzafű 120
Borzás 19, 127
Borzás képe 67
Borzáskút tartománya 165
Borzik oldala 127

Borzik tartománya 128
Bórzika tartománya 126
Borzlik 172
Borzos pataka 29
Bot utca 65v
Botfalu l. Bodfalva, Botfalva, Brendorf
Botfalva (Botfalu) 20–22, 48
Botköves 122
Botok 88
Botos allya 109
Botos család 136
Botos kútja 136
Botzon (Nagybacon) 98
Bozson észege 144
Bozson pataka 143
Bozsonbértz 144
Bozsóra menő láb 59
Böcsü 124
Bőforrás 114
Böjte 29, 122
Bőllőn (Bölön) 40
Bölön (l. még Beölön, Bőllőn, Bölön falva, Bölönfalva) 39–40, 42, 89, 97–98
Bölön falva (Bölön) 39
Bölönfalva (Bölön) 42
Bölöni család 144
Bölöni erdő 41–42
Bölöni halastó 40
Bölöni Tamás tova kerülete 144
Bölönszeg 143
Brandsoll Frigyes jegyző 169
Bráné cseréje 151
Bráné cseréje alatt 151
Brassai kerület (Brassó k.) 53–54
Brassai út 161
Brassó (l. még Corona) 21, 24, 35, 38–39, 46, 48, 51, 55, 65, 72, 91–92, 103, 123, 130, 143–144, 152, 154, 164–165, 171, 174
Brassó kerület (l. még Brassói kerület, Brassói kerület) 170
Brassó megye 59, 141
Brassó szék (Brassóvidék) 81
Brassó vidék (Brassóvidék) 43, 174
Brassó vidéke (Brassóvidék) 59, 113, 121, 143, 145–146, 160, 168, 174
Brassói járás 159
Brassói kerület (Brassó kerület) 24, 94, 113
Brassói országút 17
Brassói vidék (Brassóvidék) 160, 174
Brassovia 31, 171
Brassóvidék l. Barcza vidéke, Brassó szék, Brassó vidéke, Brassói vidék, Provincia Barcensis
Brendorf (Botfalu) 20
Bricius 32
Brinczel 151
Brinczel rétje 151
Brinczel verőfénye 151)
Brock 20
Brok 22
Bronya völgye 171
Bucsák 136
Bucsecs 152
Bucsin, la 163
Buda 20, 128
Buda oldala 128
Buda vára 88
Budar (fiktív családnév) 85
Budusél 147
Bugyogó 115
Bugyogó patak 114
Bujdosi (fiktív családnév) 30
Buksa József pap 161
Buksorum 21
Bukurest 24
Bulth Lőrintz (fiktív személy) 98
Bunyo 133
Burcza (Barcza vize) 153
Burcza, terra 153
Burdé 115
Burdéárnyéka 114
Burdi 87
Burdugus láb 67
Burdus éle 169
Burjános 126
Burtsa erdő 160
Burtza (Terra Borza) 156
Burtza földe (Terra Borza) 155
Burusztyán 67
Burzenland (Barcaság) 59
Busche holmeß Graben 153
Buschen holmen Graben 153
Busnyabértz 22
Butu 73
Buzogány 17
Buzogány csere 17
Büdös barlang 114
Büdös hegy 130
Büdös hegye 129
Büdös kénes lyuk 127
Büdös köves barlang 127
Büdös kút 54, 95
Büdösfa 41
Büdöshegy 126, 129
Büdöskút 106, 120
Büdöskút bértze 64
Büdöskút oldal 61, 83
Büdöspatak 126
Büdöss kénkőbarlang 114
Büdöss pataka 114
Büdöstető 114
Büdöstó 98
Büdösvíz 41, 172
Bük alatt 150
Bük árka 150
Bük erdő 150
Bük tető 150
Bük út árka 22
Büklább 96
Bükkös 113
Bükkös kútja 168
Bükkös kútja tartománya 168
Bükkös lapossa 77
Bükkös oldala 51
Bükkös patak 90
Bükkösd 166–167
Bükszád (Sepsibükszád) 99, 113
Bürüde 17
Büszke 18
Cacumine, monte 20
Calvaria 148–149
Calvin, Jean l. Kálvin János
Camilo vára 112
Camilus (fiktív személy) 111–112
Cán család 137
Caraffa l. Karaffa
Carina 49
Casurgis (?) 151
Caszta Berdei 163
Casztá Berdei 163
Casztá din jos 162
Cenk 72
Chirák (fiktív személy) 50
Chirákok (fiktív név) 50
Chirjákok (fiktív név) 50
Christof, Johann főbíró 160
Chus 87
Cigány sűrű 45
Cigánykút 161
Cimpul din giosu 163
Cinbor gödre 172
Cinkorán 75
Cipós 73
Claudius császár 151
Co János 42
Cofalva (Cófalva) 121r

Cófalva (l. még Cofalva, Czofalva, Kofalva) 42
Colon Bán (fiktív személy) 42
Colonbán család 104
Commendans kert 151
Commertialis út 39
Corona (Brassó) 154
Crancesteg 153
Croacia (Horvátország) 59
Croatia (Horvátország) 31
Cruczeburg (Nyén vára) 153
Cumania (l. még Kumánia) 59
Cumilli (fiktív család) 64
Cumillo 112
Czakó Radul 32
Czako, Radul filius 31
Czakó, Radul filius 31
Czangóné 129
Czánkénja 137
Czéklás oldal 67
Czelfa 158
Czélfa 61
Czene 118
Czenege kő 171
Czere, Georgius 143
Czerék 144
Czerék kertje lábja 144
Cziczej 60
Cziczéj völgye 172
Czigania 151
Czigány gödre 147
Czigány halála 22
Czigányok utcája 115
Czigánysor 151
Cziheres 117
Czirjákok 50
Czirjék 50
Czirjék képe 92
Czirjékok 50
Czofalva (Cófalva) 42, 80
Czotzo 167–168
Czotzo gödre 168
Czutrur halma 120
Csabod 43
Cságató orotás 46
Csaholy 43, 109
Csák (Csákó) 98
Csákány 83
Csákány Joseff jegyző 119
Csákh (fiktív nszemély) 98
Csákhja (Csáklya) 98
Csáki Árpád 98
Csáklya l. Csákhja
Csáki bércze 172
Csákó l. Csák
Csalnak árka 61
Csaló 169–170
Csaló pataka 170
Csaló völgye 169
Csányi 86
Csapja 172
Csapja tető 172
Csapja vize 172
Császár árka 83
Császár domb 68
Császár folyója 83
Császár kút 54–55
Császárkút 120
Császármező 57
Csatapataka 132
Csatornás 34
Csaút átal 26
Csaútátalbeli 26
Csege 17, 82, 118
Csegely 54
Csegély 67
Csegze hídja 135
Csegze útja 135
Csegzekert 135
Cseh 59
Cseh 86
Cseh család 68
Cseh fű 68
Cseh fű homlok 68
Cseh Imre jegyző 19
Csekme Ferentz 109
Csekme József bíró 137
Csemernek 39, 51, 101, 123
Csengő 73
Csente 26, 113
Csenti halma 118
Cseperkés domb 87
Csere 41, 65, 83, 135, 150, 161, 166, 170
Csere alatt való határ 118
Csere allya 81
Csere eleje 30
Csere farka allya 65
Csere farkára rúgók 120
Csere kertje 65
Csere lüget 34
Csere mege 65, 111
Csere megett 150
Csere mező 84, 134
Csere oldal 55–56
Csere szélye 44
Csere tető 150
Csere tilalmas 137
Csere útja 53
Csere verőfénye 151
Cserealja 30
Cserealya 106
Cserebértz 167
Cseredomb 39
Csereelő 36
Cserefa 109
Cserefark 33, 52, 58, 62, 71, 126
Cseregyakra 26
Cserehegyfarknál lévők 157
Cserei [Mihály] emlékíró 146
Cserei János esküdt 49
Cserei Mihály esküdt 49
Cserei Mihály, nagyajtai 146
Cserekert 67, 94
Csereköz 40
Csereköz felé forduló határ 40
Csereköz teteje 41
Cserekút 63
Csereláb 42, 173
Cserelább 79
Cseremás 138
Cseremező 31, 81, 96, 134
Cseremezőbe 58
Csereoldal 61, 118
Cserepad oldal 52
Cserére menők 157
Cserés haraszt 39
Cseresnyénes 46
Cseresnyés vápa 66
Cseresnyés vápa pataka 66
Cseresorok 115
Csereszege 143
Csereszél 61
Csereszéle 143
Cseresznyefa ponk 42
Cseretető 30
Cserey Mihály esküdt 30
Csergés 52
Csergésútja 53
Csernátfalu (l. még Szent Mihályfalva) 170–171, 173–174
Csernátláb 172
Csernáton (l. még Alsó-Felső Csernáton) 18, 69, 70, 91, 124, 127
Csernáton pataka 19, 68–69
Csernika 37
Csetáte 161
Cseteköze 39
Csia Gergely jegyző 42
Csia József 42
Csia Sándor jegyző 85
Csiános 98, 108
Csiányos 41, 126

Csicsán kútja 173
Csicsoru capra 173
Csicsorukászu 115
Csicsorukászu pataka 114
Csicsorukászu teteje 114
Csiga vára 38
Csigoja útja 53
Csigojás 157
Csigolya 109
Csigolya eleje 118
Csigolya gödre 54
Csigolyáknál 25
Csigolyás 17, 52
Csigollyák 135
Csihányos 39, 52–53, 161
Csihányos útja 53
Csijános 122
Csík 17, 34–35, 53, 71, 75, 78–79, 89, 115, 126, 129
Csík felé forduló határrész 78
Csík hátja 79
Csík Madéfalva 64
Csík szék (Csíkszék) 113
Csík-Somlyó 49
Csikaratás alja 128
Csíkbércz 129
Csíki havasok 49
Csíki szoros 170
Csíki út 115
Csíki útja 53
Csikkos kert 48, 157
Csiklan 73
Csikló 148
Csiklon árka 118
Csíkora 78
Csikos ér 110
Csíkos kert 106, 152
Csíkostó martja 17
Csíkszék l.Csík szék
Csíkszentimre l. Szent Imre
Csíkszentkirály l. Szent Király
Csíkszentsimon l. Szent Simon
Csíkszereda 31
Csíkverebes l. Verebes
Csitkó kert 168
Csilányos 138
Csillag szeg 61
Csilyános 171
Csináltpataka 117
Csinód 115
Csinod dombja 98
Csinod magosa 98
Csinod pataka 98
Csinodlaka 98
Csipa család 63
Csipa padgya 63
Csipán 116
Csipán árka 26
Csipán eleje 26
Csipán kútja 27
Csipkebokor 77
Csipkebokornál 82
Csipkés 18, 52, 146
Csipkés pataka 56
Csipkéshegy 172
Csiporka 171
Csiroska 171
Csiroska mezeje 171
Csiroska vize 171
Csiszér (kert/telek) 54
Csitkó kert 168
Csitkókosár 180
Csobod pataka 90
Csoboth András 127
Csókaház 58
Csókás 90
Csókás lábja 96
Csókás tartománya 166–167
Csókás teteje 47
Csókás tető 48
Csókásallya 52–53
Csókáshegy 167
Csókos 161
Csolnakárka 61
Csoma 130
Csoma útja 56
Csomakőrös (l. még Körös, Kőrös) 42
Csomortán (l. még Csomortány) 33–34, 49, 66, 88
Csomortáni János 86, 88
Csomortáni László 86
Csomortány (Csomortán) 66
Csomós 135
Csomósbércz 26
Csonge éger 65
Csongosz 55
Csonka 161
Csonka hegy 160
Csonka sorok 66
Csonka vár (l. még Ika vára) 52
Csonkaavas 26
Csóra havasa 173
Csorba kút 64
Csorba kút fele 65
Csorba szeg 127
Csorba út 33
Csorda déllő pusztája 118
Csordaderlő utcája 91
Csordaterelő utcája 91
Csorgó 115, 173
Csorgó bércz 34
Csorgó észka 162
Csorgó völgye 172
Csórik bérce 173
Csorja (bérc) 35
Csorja Balás 110
Csorja Balás 110
Csorja Bálint bíró 121
Csotska 137
Csősz (fiktív személy?) 111
Csősz árka 111
Csukás 126, 152
Csukás havasa 173
Csukásfele 50
Csukástó 131
Csukján 34
Csukján tető 88
Csukján vár 88
Csukjon 26, 64
Csulak András bíró 57
Csulak Zsigmond pap 25
Csunya magyaros 83
Csúnyaföld 119
Csúnyásgödör 119
Csura 33
Csusz 109
Csuszmalma 109
Csutak 67
Csutak Márton bíró 47
Csutakos 71, 106, 136, 157
Csutakos nyíl 90
Csutakoska 136
Csuteria 151
Csutéria 161
Csutéria forrás 161
Csuteria teteje 61
Csüdör 117
Csüdör család 102
Csűnyere 18
Csűrkő 171
Csűrkő mezeje 171
Csűrmege 83
Dacia (l. Erdély is) 111
Daczkó 123
Daczo 106
Dalmacia (Dalmatia) 59
Dalmatia (l. még Dalmacia) 31
Dálnaki Josef jegyző 50
Dálnok 43, 64, 68–69, 85
Dálnok pataka 42
Damo 71
Damo Lajos jegyző 79
Damokos család 89

Damokos Damokos, alcsernátoni 69
Damokos Ferentz bíró 90
Damokos kert alja 65
Damokos kúttya 52
Damokos magossa 137
Damokos Tamás, alcsernátoni 69
Dánczos 48
Daniel 131
Daniel család 46, 50, 131
Dániel család 104–105
Daniel István 132
Dants Béniam bíró 43
Danubius (Duna) 153
Darabont András esküdt 117
Daragi 35
Darázskő forrása 42
Darázskő pataka 41
Darno 138
Daróc 170
Daróczi patak 170
Daróczi tető 170
Daróczi utca 170
Daróczi út 170
Darú domb 43
Daru hegy 160
Darvas 32
Datk (L. még Datk falva) 104, 144, 149–150, 163–164
Datk falva (Datk) 150
Dávid György bíró 121
Dávid Izsák jegyző 121
Deák (család) 30
Deák 86
Déák bértze 168
Deák István erdeje 122
Deák keresztje 26
Deák kertje 146
Deákok havasa 152
Dealu Batzin 138
Debren 118
Debren pataka 118
Decebal 104
Decebalus 104
Décsen 111
Dées 37
Defrang 158
Degezits (Dengezits) 104
Délletö 106
Dellő 48
Déllő 124, 135, 160
Dellő alya 45
Dellő fele 45
Déllő kút 27
Delnitze 151
Délre menő 105
Délrejövő 118
Délremenő 40, 62
Délremenő völgy 172
Deme 106
Demefele 113
Demény Ferencz bíró 59
Demes Mózes lelkész 119
Demeter László 98
Demien István 134
Dencs 128
Dénes 86
Dénes Antal pap 89
Dénes famillia 44
Dénes György 88
Dénes Lajos 88
Dénes Mihály vápája 23
Dénesek ponkja 44
Dénesek utcája 85
Dengezits (Atilla fia, l. még Degezits) 104
Depső 85
Depsői gázló 85
Depsői rét 85
Derék 196r
Deresnye 134
Dericés 26, 116
Derics Miklós szege 136
Dermoszka porond 22
Dersö 46
Dés l. Dées
Deső család 89
Deszkás 98
Deszkásbércz 26
Deszkásbértz 41
Deszkások útja 172
Déva 150
Dévai István jegyző 74
Diákpataka 98
Dimény 32
Diménye l 147
Diménypatak 98
Dinyéskő 73
Diófáknál 163
Dióhegy 26, 116
Dióhegyi út 27
Dióhegyi utcza 26
Dirba 173
Dirba láb 173
Dirbaláb 173
Dirisen 61
Dirisen oldala 61
Dirisen patak 61
Dirisenhát 61
Dirmakhus (Dromikhaitész) 51
Disznó bértz 78
Disznó kosár 75, 168
Disznó szállás 80
Disznópataka 114, 148
Disznósorok 114
Disznószer 17
Disznyó kosár 168
Djalu tuki 163
Dobai család 46
Dobó 28, 45–47
Dobó kapu 45
Dobófalva 46, 104
Dobogó 124
Dobojka 11
Dobolka 30
Dobollo (Dobolló) 43
Dobolló (l. még Dobollo) 38, 43
Dobolló felőlli határ 38
Dobolló vize 38
Doboly (Aldoboly) 17–18
Dobolyka 92
Dobolyka pusztája 92
Doborlu, valea 94
Dobosa 46
Dobra hegy 156
Dobra hegy oldala 156
Dobra nyíre 72
Dobramer 80
Dobramér 148–149, 175
Dobramir 149
Dobri 156
Dobri 36
Doczgél 147
Doftána 172
Dogaru, Kristofon, paroch 94
Dók 57
Dók Máté 57
Dókok kútja 57
Domb 30, 49, 79, 144
Dombalya 57, 100
Dombhát 33–34
Dombi 106
Dombi család 102
Dombi jószág 60
Dombi szege 22
Dombi utca 60
Dombon 17
Dombos (l. még Vallendorf, Voldorf, Voldorff) 150
Dombos út 54
Domo 62
Domok halma 59
Domokos 101
Domokos Antal esküdt 49
Domokos szállása teteje 97

Domokosfalva 110, 122, 125–126, 133
Domokosfalvi határ 125
Domonik 113
Domos 81
Domos árka 81
Donát 87–88
Donát család 102
Donáth 86
Donáth család 101, 125
Donátok 101
Doszu kornuluj 164
Dorma 90
Dorokmány 41
Dosa 129
Dósa 129
Dósa Dániel (l. még Dózsa D.) 64
Dózsa Dániel (Dósa D.) 64, 99
Döblen 147, 175
Döblen völgye 148
Döblöm patak 149
Dögös gödör 77
Döjtöne 172
Döme 128
Döme hegye 128
Dörgő 44
Döröngöző 118
Drágamer Demeter jegyző 140
Dregus 147
Dresiken árok 61
Dresiken feje 61
Drisen hát 61
Dromikhaitész géta király l. Dirmakhus
Druga pataka 61
Druzsi (fiktív személy) 77
Dudás 65
Dugás 120
Dugásramenő 67
Duka 146
Duka útja 146
Dukarészek 147
Dumbu kuori 149
Duna (l. még Danubius) 36, 88
Duna fejedelemség (Románia) 24, 113
Duna fejedelemségek (Románia) 169
Dungópataka 105
Dungótető 37
Durgó csorgó 163
Durus hídja 77
Dusa 156
Dusa kútja 156
Ebhát 43, 61, 65, 110, 132, 170
Eczkene 119
Eger 18, 41, 82–83, 100, 110, 119, 125, 143, 165
Eger alatt 82
Eger eleje 62, 109
Eger előtt 82
Eger fele 165
Eger megett 82
Eger pataka 170
Eger utca 89, 173
Egeralja 146
Egerbegy 52
Egerbegyútja 53
Egeres lapály 171
Egerkút 41, 66, 94
Egerpatak 44–45, 80, 111, 151, 123
Egerpataki rét 44
Egerre menő láb 82
Egerszeg 107
Égés 57, 82, 108
Égető domb 123
Égett malom 71
Égett puszta 26
Égettbércz 26
Égettek vágólya 122
Égevesze 26, 28
Égevesze út 27
Égevészi borvízforrás 28
Egres 105, 159
Egres árka 22
Egres oldal 132
Egres patak árka 132
Egres pataka 29
Egreskút 73
Egrespatak 129
Egrespataka 129, 166
Egrestető 39
Egrestető oldala 39
Egrestő 154
Egyed 30, 32
Egyed pataka 89
Egyenes fő 173
Egyenes út 160
Egyház kertje 68
Éhmáj 87
Ejtő kő 132
Ék mezeje 172
Elekes család 65, 77
Elekes 77
Eleud (Előd) vezér 105
Ellak 104
Elő ér 57
Előbértz 127
Előd l. Eleud
Elődomb 102
Előgyep lábja 70
Előhegy 101
Előláb 57, 59, 103, 162
Előpatak (l. még Előpataka) 19–20, 24, 45, 59, 61, 119
Előpataka (Borvíz Előpatak, Előpatak) 21, 24
Előre 71
Elősár árka 136
Előszeg 97
Elővölgy 93
Első láb 69–70
Első vágás 165
Émáj 26
Émáji út 27
Ember halom 135
Ember hányása 19
Emelő 17
Emrepéter 58
Endes alma 62
Endes család 62
Endre király, II. (l. még András, II.) 28, 108, 153, 155–156, 158, 168
Énekes fenyő 58
Énekes fenyő pusztája 58
Eötvös [József], báró 25
Eperjes 51
Eperjes oldala 143
Eperjes sorka 96
Eperjes teteje 143
Eperjeskút lábja 67
Epres 68, 74–75, 118, 124, 172
Epres alja 172
Epres láb 68, 124
Érces köze 39
Erdély (Dacia, Erdélyhon, Erdélyország, Siebenbürgen, Transilvania, Transsilvania, Transylvania, Transylvanie) 17, 20, 24, 28, 36, 38, 45, 58, 63–64, 72–73, 75, 85–86, 90–91, 98–99, 101, 103–104, 107–108, 113, 119, 123, 145, 148–149, 151–153, 172, 174
Erdélyhon (Erdély) 45
Erdélyország (Erdély) 39, 52, 55, 112, 139
Erdő megetti 162
Erdő oldal kútja 118
Erdő sarka 162
Erdő tető 162
Erdőaja 99

Erdőalji faluk 76
Erdőfark 160
Erdőfüle (l. még Fiole, Fiolé, Fioli, Füle) 45
Erdölő út 57, 59
Erdőlő út 54, 144
Erdölő út kelő 72
Erdőlő úton belőlli határ 54
Erdőlőút láb 70
Erdőpataka 106
Erdősverő feje 106
Erdővidék (l. még Erdővidéke) 18, 20, 29, 39, 48, 53, 83–84, 98, 105, 116, 121, 139, 159–160
Erdővidéke (Erdővidék) 89, 121
Erdővidéke havasa 28
Erdővidéki egyházmegy 98
Erege 118
Eregető pusztája 58
Eresztevény (l. még Sepsi Eresztevény) 51, 90–91, 111
Eresztőhely oldala 143
Eresztövény alya 83
Érláb 126
Erős árok völgye 172
Erős oldal 47–48, 132
Erős oldal árka 118
Erős vára 47
Erős völgy 172
Erősd 17, 20, 24, 47–48, 59
Erősoldal 170
Erősoldal pataka 118
Erőss kerék 117
Erőss oldal 120
Erőssárnyéka 41
Erőssе 41
Erszélye 107
Értzes 78
Értzes borvíz 78
Értzes pusztája 78
Erusd 47
Erzse család 158
Erzse völgy 158
Erzse völgye 157
Erzsébeth 100
Erzsébetváros 162
Estere völgye 172
Estók földe 120
Estók Péter 114
Estók Péterné 114
Estván bércze 173
Észak 150
Északpataka 126–127
Észeg 144
Esztelnek (helynév) 103
Esztelnek (l. még Esztülnek) 31, 49, 65, 84, 101, 103
Esztelnek pataka 101
Esztena bértz 46
Esztena éle 173
Esztena hely árka 167
Esztena oldal 127
Esztena orr 67
Esztena sora 36
Esztena sorka 96
Esztenahely 37, 89, 171
Esztergás 32
Esztergás 72
Esztergás folloja 127
Esztülnek (Esztelnek) 49
Etede ősvezér 50
Étfalva 50–51, 65
Étfalva kisfolyó pataka 50
Étfalvazoltán 50
Eufrates 169
Európa 28, 45, 73, 108, 129
Ezboina 35
Fábián bércz 61
Fábián István jegyző 108
Fábián Márton esküdt 30
Fácza 48, 114
Fagarasu (Fogaras) 151
Fagresch (Fogaras) 151
Fajka bükk 90
Falbükk pataka 132
Falka mege 90
Falka nyír 53–54
Falkabikk kútja 27
Fallo 71
Falu alya 58, 107
Falu allya 81
Falu eleje 65, 122
Falu előtti határ 156
Falu erdeje 22
Falu északa 162
Falu füve 18, 175
Falu helye 157, 166
Falu kertye 66
Falu orotványa 171
Falu pataka 23, 48
Falu rétje 48, 150)
Falu tója 23
Falu útja 164
Falualja határ 65
Falualja 31
Faluderék 56, 173
Falueleje 100
Falufele 119
Falufölde 126
Faluföldére forduló 126
Falufüve 135
Faluhely 66, 99, 145
Faluhely kertek 67
Faluhely lábja 67
Faluhely nyíre 67
Faluhelye 166
Falupataka 41, 116
Falura menő 111
Falura rúgó láb 49
Falurarúgó láb 49
Falusi borvíz 100, 115
Faluvégen 162
Faragókő 41
Farbük 22
Farczádi Sándor jegyző 155
Farkas Anna l. Ferenczi Balásné 163
Fark 101r
Farkas 109
Farkas 32
Farkas árok 48
Farkas csűre 162–163
Farkas de Moha, Paulus 162
Farkas gödör 168
Farkas gödör tartománya 168
Farkas hídja 162
Farkas József pap 120
Farkas kútja 162
Farkas Miklós esküdt 140
Farkas Pál 162
Farkas patak 66
Farkas rakottya 82
Farkas vára 88
Farkas víz töve 18
Farkasavas 120
Farkasdomb 70, 169
Farkasgödör 92
Farkashegy 113
Farkaslaka 41
Farkaslaki borvíz 42
Farkaslik 39, 161
Farkasmező (helynév) 144
Farkasvár 33
Farkasverem 26, 107, 160
Farkasverem nyíre 67
Farkasverem teteje 170
Farkasveremnél 106
Farló lapály 171
Fásbértz 22
Fásbérc alja 21
Fásbértz árka 22
Fástó 144
Fatza Plési 163
Fatza Runkuluj 163–164

Fatza Stesári 163–164
Fátza vonya 167
Fátzavonya 167
Fátzavonya feje 167
Fatyu 66
Fattyútető 66
Fazakas 22
Fazakasgödör 55
Fazakas István jegyző mp. 168
Fazakas mező 102
Fazakas Sándor bíró 107
Fehér (megye, vármegye, l. még Fejér vm., Fehérvár m.) 55, 59
Fehér (megye, vármegye [recte: Alsó-Fehér]) 98
Fehér (megye, vármegye [recte: Felső-Fehér]) 145
Fehérkő oldal 162
Fehérkő pataka 163
Fehérkút dombja 167–168
Fehérkút dombja teteje 167
Fehérvár (Gyulafehérvár) 161
Fehérvár megye (Fehér m.) 169
Fejedelem asszony kútja 152
Fejér vármegye (Fehér vm.) 59
Fejér 32
Fejér család 57
Fejér bikk 110
Fejér bükk 144
Fejér hegy 164
Fejér János pusztája 57
Fejér kép láb 107
Fejér kút 67, 75
Fejér Miklós jegyző 58
Fejér patak 149
Fejér tető 64
Fejér vármegye (Fehér vm.) 59
Fejér vontató 126
Fejérföldes árok 126
Fejérkő 120
Fejérkőbércze völgye 173
Fejérkút 167
Fejérkút dombja teteje 167
Fejérkút láb 124
Fejérkút oldala 127–128
Fejérmart 129
Fejérvár (Gyulafehérvár) 154, 171
Fejhám 20–21
Fejkő 175
Fejmosó kút 105
Fejü 65
Fekete 80
Fekete bérc 136
Fekete erdő 69, 128
Fekete halom 133
Fekete hegy 35, 47, 71
Fekete kút 170
Fekete pataka 90
Fekete Péter hütös 49
Fekete sár 152
Fekete tenger 148
Fekete ügy (Feketeügy) 111
Fekete vár 143
Fekete víz (Feketeügy) 18
Feketebértz 41
Feketehalom (l. még Zeiden) 145, 152
Feketehegy 75, 132, 152
Feketepatak 114
Feketepatak sarka 114
Feketeügy (l. még Árok, Fekete ügy, Fekete víz, Feketeügy vize, Ügy) 18, 33, 38, 43–44, 49, 52, 57, 59, 63, 66, 68, 70, 80, 81–83, 85, 87, 91, 100–102, 106, 108, 110–112, 123–125, 130, 134, 136, 146
Feketeügy felőlli Domokosfalvi határ 125
Feketeügy Felső dullói járás 117
Feketeügy határa 87
Feketeügy vize (Feketeügy) 42
Feketeügyi alsó járás 70, 91, 112, 123
Feketeügyre menő láb 70
Fel Ajta (Középajta) 84
Fel Csernáton (Felsőcsernáton) 18, 52, 62, 70
Fel Doboly (Feldoboly) 51, 80
Fel Torja (Feltorja) 126–127
Fel Torjára forduló 126
Fel-Doboly (Feldoboly) 17
Felcsernáton (Felsőcsernáton) 55
Feldoboly (l. még Fel Doboly, Fel-Doboly) 51, 101, 138
Feleltető 116
Felfogott 57
Felhágó 41, 61, 120, 139
Feljövő 65
Felláb 92, 97
Fellább 92
Felmenő 68, 172
Felmenő láb 69
Felmenők 157
Felmér 160
Felméri lok 160
Felmező 40
Felső 102
Felső alámenő 116
Felső árnyékpataki borvízforrás 28
Felső Bércz 117
Felső bokros 18
Felső Borzás 55
Felső Csernáton (Felsőcsernáton) 52–53, 69
Felső Domb 119
Felső eke út 57
Felső Fehér (ill. Felső-Fehér megye, vármegye) 19–20, 39–40, 45, 47, 59, 66, 71, 95, 98, 113, 128–129, 143, 145–146, 149, 151, 155, 162–164, 169–171
Felső Fejér (Felső-Fehér vármegye) 17, 75, 95, 150
Felső fekete hegy 144
Felső forduló 79, 89, 100
Felső Giró völgye 173
Felső Gubás 73
Felső halastó 87
Felső határ 17, 33–34, 42, 48, 50–51, 57, 70–71, 89, 107, 109, 111, 120, 124–125, 139, 146, 163, 169
Felső hegyes bércz 117
Felső hegyrehágó 116
Felső Hodos 75
Felső Jáko 58
Felső kálna 68
Felső kapu 78
Felső kertek megett 173
Felső Kihágó 47
Felső Kosárcza 87
Felső Kovácsgát 49
Felső Körös domb 58
Felső köves domb 170
Felső közbértzre rúgó láb 120
Felső Kupán 97
Felső kurta 120
Felső Kútfeje árka 122
Felső láb 71
Felső Magyaros 166
Felső mező 58–59, 143
Felső Mocsár 117
Felső Nagyárok 51
Felső Nyír sarok 66
Felső Olt melléke (Felső Oltmelléki járás) 94
Felső Oltmelléki járás (l. még Felső Olt melléke, Hetedik dullói járás) 50

Felső Pad 97
Felső patak melléke 134
Felső Póka földje 46
Felső porond 60
Felső Rákos (Felsőrákos) 29, 47, 132–133, 170
Felső Remete 144
Felső rét 22, 58–59, 69, 77
Felső réten 86v
Felső száraztovány 49
Felső szénarét 71
Felső Szilós 126
Felső Tanorok 105
Felső Torja (Feltorja) 55, 69, 74, 126
Felső Tölgyes oldal 89
Felső út átkelő 80
Felső utca 170
Felső vápa 128
Felső Várpataka 66
Felső veczel 48
Felső völgyremenő 111
Felső vontató 126
Felső-Fehér (megye, vármegye l. még comitatul Alba de Susu; Fehér, Felső Fehér, Felső Fejér) 55
Felső-fehér megyei Belkerület (l. még Belső kerület) 45, 59, 71, 128–129, 145, 162
Felső-Fehér megyei Belső kerület (Belkerület) 66, 95, 113, 150
Felső-fehér megyei Külkerület 59
Felsőcsernáton (l. még Fel Csernáton, Felcsernáton, Felső Csernáton) 51
Felsőerdős 106
Felsőhatár 50, 92, 99
Felsőmező 143
Felsőmező oldala 117
Felsőrákos (l. még Felső Rákos, Rákos) 28
Felsőtárfa bértze 144
Felsőtorja 127
Felszeg 18, 25, 41, 52, 56, 65, 73, 77, 82, 89, 91, 115–116, 127, 172
Felszeg utca 60, 116
Felszeg utcza 146
Felszegi csorgó 27
Felszegi kút 64
Felszegi nyír 65
Felszegi utca 54
Felszegikert 100
Felszegútja 53
Feltízi havasok 71
Feltorja (l. még Fel Torja, Felső Torja) 55, 126–128
Felvidék (háromszéki) 30, 53, 72, 126
Fenek 19, 65, 107
Fenekre menő 65
Fenes 51
Fenes allya 51
Fenes bértz 51
Fenyőfalva 152
Fenyőfark 114–115
Fenyőfark pataka 114
Fenyőoldal 89
Fenyős 122, 159
Fenyős feje 78
Fenyős hátja 89
Fenyős víz pataka (Fenyős vize) 78
Fenyős vize (l. még Fenyős víz pataka) 89
Fenyőshát 89
Fenyőspatak 67
Ferenc József császár 151
Ferenciné pataka 163
Ferencz árka 26
Ferencz árok völgye 172
Ferencz család 135
Ferencz György jegyző 57
Ferenczek 135
Ferenczi Balásné Farkas Anna 163
Ferentz Sámuel jegyző 43
Ferentzi család 41
Ferentzi István szege 41
Fergető kútra 108
Fergettyű vár 45
Ferkó András 150
Fertés 111
Festék 106
Fiatal avas 26
Fiatalok 168
Fiatalok köze 168
Filegorja 18
Filep kertye 156
Finghegy 26
Fingo borvíz 105
Finkhely 26
Finta 32
Finta Antal esküdt 58
Finta család 58
Finta István pap 137
Finta Josef esküdt 58
Finta József jegyző 137
Finta Mózes bíró 28
Fiole (Erdőfüle) 45
Fiolé (Erdőfüle) 45
Fioli (Erdőfüle) 45
Floka kútja 147
Floka Ráduly 147
Flora bércze 173
Fodisánk árka 23
Fodor József esküdt 117
Fodorútja 106
Fogadó 54
Fogaras (l. még Fagarasu, Fagresch, Frageschmarkt, Holzdorf) 48, 151–152, 154, 162, 165
Fogaras földe 96, 145
Fogaras vára (Fogarasi vár) 151
Fogaras vidéke 111
Fogarasi árok 151
Fogarasi család 162
Fogarasi havasok 152, 154
Fogarasi István 154
Fogarasi István, halmágyi 154
Fogarasi Mihály 154
Fogarasi nemzetség 154
Fogarasi vár (l. még Fogaras vára) 151, 154
Fogarasi Zsófia 154
Foglalás 121
Foglány 18
Fogott 18, 120
Fok 113, 130
Fokhagymás 37
Folta család 74
Folyastó 106
Folyó pataka 163
Folyom 26
Follyósó pataka 104
Fontina kreiesi 152
Fordult út 90
Forintos 92–93
Foris 128
Foris tartománya 126
Fórizs 32
Forrás 50, 82, 156, 161
Forrás pataka 157
Forrás tó 156
Forró András esküdt 19
Forró Elek bíró 16r
Forró Lajos jegyző 19
Forrógyörgyköve 52
Forrókertmege 41
Forrókút 90
Fortyogó 76
Fortyogók fele 114
Fosztó 37, 39
Fosztó család 45

Foszto családok 46
Foszto szegelete 82
Foszto utca 46
Fosztó utca kapu 45
Fotos 50–51, 53–54, 91, 93
Fotos pataka 54
Fotosmartonos 53
Fő kút 24
Főkút 24
Földvár (l. még Marienburg) 59–60, 145
Földvári vár 60
Fördőpatak 149
Fövény 31
Fövényes teteje 117
Frageschmarkt (Fogaras) 151
Francia vágás 127
Frászen 114–115
Frenkó 32
Froniorum, gens (Fronius nemzetség) 154
Fronius, Fridericus 154
Fronius, Georgius 154
Fronius, Josephus 154
Fronius Michael főbíró 154
Fronius Mihály főbíró 154
Fronius, Thomas, inspector 160
Froniusi család 154
Fulkon 20
Fulkun 60
Funditura 60
Furus cseréje 117
Furus pataka 62
Futásfalva 52, 55–56, 62, 68–69, 127
Fuvar 22
Fül orotvány 28
Füle (Erdőfüle) 30, 45–47, 103, 132–133
Fülei vasbánya 46
Fülöp 70, 86
Fülöp kút 70
Fülöp kútja 70
Fülöp Mihály 71
Für den Kürthen Viesen 153
Fürész bércze 173
Fűrész mezeje 172
Fűrész oldal 49
Fürész orra 35
Fűrészerdő 172
Fűrészmező 172–173
Fürstenbrunn 152
Fürstenburg (Hidvég) 60
Fütyőkhelye 114
Füveknek 58
Füvén gödör 116
Füvény 123
Füvenyes 58
Füvenyes ponk 66
Füvenyes útja 53
Füves 98
Füves mező oldala 132
Füves út 87
Füves utca 173
Füvesbértz 64
Füvesút 52, 146
Füvesút lábja 57
Füvesút útja 53
Füvesútra menő 103
Füzes 60, 97
Füzesszeg 143
Fűzfák 41
Fűzfáknál 162
Fűzfalva 18
Füzi kútja 170
Fűzre menő 172
Fűztelek 22
Gaál András iskolamester 146
Gábor 32
Gábor árka 36
Gábor Áron 91
Gajcsó 87
Gál avasa 111
Gál dombja 18
Galac 36
Galaczi (kert/telek) 54
Galambbúg 22
Galambos 90
Galambos 90
Galambos pataka 29
Galat 98
Galb[a] (római császár) 34
Gáll 30, 62
Gáll Joákim esküdt 31
Gáll Mihály bíró 62
Gáll Páll jegyző 31
Gallicia 59
Gállok avassa 62
Gálné háza 104
Gálos 52, 71
Galt (Szászugra) 153
Ganáros orotás 39
Gancsere 67
Gandesia 97
Garad (Garat) 162
Garat 46, 122
Garat (l. még Garad, Stein)
Garat határ 46
Garat kapu 46
Garat oldal 122
Garat sarka 122
Garcsin 172
Garcsin alja 173
Garcsin mezeje 173
Garcsin réve 173
Garcsin vize 173
Gardon 167
Gardon tartománya 167
Gáspár 115
Gáspár 86
Gáspár Albert lelkész 18
Gáspár család 28, 125
Gáspár Jósef bíró 29
Gáspár mezeje 167
Gáspár Pál jegyző 38
Gáspár Sámuel jegyző 122
Gáspár, Joanes 143
Gáspári borvíz 115
Gász eleje 21
Gász előtt 21
Gász utca 21
Gász utza 21
Gászpor György, idősb 19
Gászpor István bíró 19
Gát alja 70
Gát alya 70
Gát eleje 106
Gátfej 543r
Gátra jövő 68, 118
Gátra menő 42
Gátrö 68
Gátrö láb 68
Gátszeg 119
Gátszeg eleje 83
Gatya fenék 21
Gatyaszár utca 44
Gäßchen 154
Gecse 25
Gecse család 80
Gecse hegye 80
Gecze utcza 25
Géczi kút 67
Géczken 154
Gegen... Heyen 153
Geges 57
Geiszt 145
Geje 25–26
Geje mezeje 26
Geje rész 25
Gejei csorgó 27
Gejepataka 25–26
Gejza magyar király, II. (II. Géza), 153
Gelence (l. még Gelencze) 56–58, 61, 63, 133

Gelencze (Gelence) 108, 133
Gelencze vize 133
Gémes 28
Gémvár 118
Gémvölgye 101
Georgia (Grúzia) 36
Geréb 154
Geréb család 77, 118
Geréb család erdeje 118
Geréb cseréje 77
Geréb irtománya 23
Gereb kútja 118
Geréb László (erdeje) 22
Geréb 77
Gerebencz lábja 96
Gerébhegy 26
Gerelőse 89
Gerenda bércz 133
Gerenda vész 128
Gerendek út töve 136
Gerendi család 136
Gerenpataka 47
Gergely 30
Gergely 154
Gergó 32
Gergo 36
Gergo család 36
Gerőfölde 42
Gesztena 26
Gesztena kútja 27
Getzi 127
Getzi pataka 127
Géza magyar király, II. l. Gejza, II.
Gidófalva 50–51, 53–54, 57, 93, 111, 115, 125
Gidófalva felőli határ 19
Gidófalvi erdő 50
Gilincs 18
Gimes tava 168
Gimétske láb 21
Goasz völgye 172
Gogány 160
Gombás bércz 73
Gombás út 34
Gombásbértz 49
Gombáspataka 126–127
Gór 133–134
Gorgány 130
Góricsa 115
Gothárkő 171
Gotthard, Martin 153
Gotz Bálint tava 80
Göbetz 120
Gödör alja 17
Gödri Blédár 147
Gödri völgye 172
Gödrös út 27, 57
Gömec 57
Göncz Mózes utczája 26
Görgő 27, 71, 118
Görgő árnyékabeli borvíz 28
Görgőkert csorgója 27
Görgölice 73
Görög utsza 151
Görögök tova 80
Götsi fivérek 69
Göttingen 153
Gratfenberg 139
Gredina máre 61
Gropály 154
Gros 150
Gros verőfénye 150
Grúzia l. Georgia
Guchrich 153
Guido l. Lusignanus, Guido
Gura Gászuluj 21
Gura Szátuluj 21
Gurá Zegázului 163
Gurdon 41
Guruzda család 137
Guruzda tized 137
Gyakor avas 45
Gyakor erdő 160
Gyakor szilva 73
Gyárfás család 136
Gyepköze 135
Gyeplős 42
Gyepü 106, 166
Gyepű 116
Gyepűfejin kijáró út 122
Gyérbércz 27
Gyergyai 86
Gyergyó (l. még Gyergyószék) 55
Gyergyóhátya 99
Gyergyósalamás l. Salomás
Gyergyószék (Gyergyó) 113
Gyerkes család 162
Gyerkovács völgye 172
Gyerő 106
Gyerő feje 106
Gyerő pusztája 106
Gyerőpataka 106
Gyerőpataka melléke 106
Gyertános 51
Gyertyán 53
Gyertyános 37, 39, 46, 106, 117, 159
Gyertyános kútja 118
Gyertyános tető 19
Gyertyánosallya, alsó 117
Gyertyánosallya, felső 117
Gyés telek 22
Gyészer 22
Gyilkos barlang 127
Gyilkos bércz 36
Gyilkosi szoros 34–35
Gyiszk 48
Gyökeres 126
Győr 32
Györbiró Mihály jegyző 124
György kútja 52
Györgyere 119
Györgyjakab család 56
Györgykertye 52–53
Györgykertye oldala 53
Györke erdeje 122
Györkováts 78
Gyujto 121
Gyulafehérvár l. Fehérvár, Fejérvár, Károly Fejérvár, Károlyfehérvár, Károlyfejérvár
Gyuláné szere 139
Gyurka völgye 171
Gyükér patak tartománya 167
Gyükeres tartománya 128
Gyükeres töve 128
Gyükéreskút 136
Gyűlésdomb 42
Gyümölcs köze 118
Habsburg-ház (l. még Ausztriai Ház) 151
Hadnagy Jóseff esküdt 29
Hágó 92, 126, 144
Hágó határ 94
Hágó körtvélye 27
Hágómező 27
Hágómező útja 27
Hágótető 126
Hagymás 131–132
Hagymás kapu 131–132
Hagymás patak 132
Hagymás pataka 133
Hagymás vára 132
Hagymáskő 132
Hajdinárom 42
Hajórév 40
Hajósoknál 22
Hálház 100
Hálamező 67
Halaság 69, 115
Halaság pataka 114
Halaspatak 37
Halaspataka 90

Halastó 33, 49, 61, 79, 116, 116, 123
Halastó kert 67
Halastófarka 67
Halastólábja 67
Haller család, gróf 166
Halmagy (Halmágy) 153
Halmágy (l. még Almage, Almagen, Almages, Almagie, Halmagy, Halmeág, Szászhalmágy) 152, 154
Halmágyi, Daniel 153
Halmágyi, Stephanus 153
Halmeág (Halmágy) 152
Halmi határ 130
Halmocska láb 173
Halom 18, 67, 81–82, 95, 107, 118
Halom dülő 136
Halom eleje 81
Halom lábja 67
Halom mege 70
Halom szer 59
Halom uta 68–69
Halom útja 135
Halomeleje 81
Halomháta mögötti láb 173
Halomláb 172
Halommező 134–135
Halomramenő 67
Halomszer 74
Halottak erdeje 73
Halovány 82, 130
Halu álb 164
Hám 20–21
Hamar 86
Hamar Albert jegyző 56
Hamar András jegyző 97
Hamar család 56
Hamar Lajos birtokos 56
Hámpo 156
Hámpo kútja 156
Hamvas 51, 57, 79
Hamvas utca 82
Hánesz alma 62
Hangás 126
Hankó 32, 86
Hankó József 88
Hányás hegyese 47
Hánzi család 115
Hánzigödre 115
Háportyás 106
Harai oldal 133
Harajos nyak 133
Harajos nyaka 133
Haraly 56–58, 110, 133
Haraly havassa 58
Haraly pataka 63
Harang csere 64
Harang pataka 35
Harangárok 122
Harangbércz 36
Harangláb 115, 165
Harangláb tartománya 165
Harangos 67
Harangos kút 79
Harangostó 71
Haraszt 52
Harasztfark 43
Harasztos 19
Hargita 84, 121
Haricska láb 173
Harisas 170
Harmad láb 70
Harmad vápa 49
Harmad völgy 93
Harmadág 147
Harmadik láb 69
Hármas erdő 171
Harminc közönség erdeje 93
Harmincas 72, 102
Harminchárom ember erdeje 137
Harminckét község által megosztott erdő 91
Harminckét Sepsi községek erdeje 51, 101
Három halom 168
Három halom bértze 167
Három halom pataka 167–168
Három hold 63
Három nyíres 45
Három útkelő 124
Három- és azokkal egyesített Miklósvár szék (Háromszék szék) 39, 74
Három- és [velük egyesült] Miklósvár székek, egyesült (Háromszék szék) 121
Három- és [velük egyesült] Miklósvár törvényhatóság (Háromszék szék) 126
Három-[székkel egyesült] Miklósvárszék fiúszék (Háromszék szék) 29
Háromágú körtvefa 92
Háromavas 26
Háromfa 96, 98
Háromkút szere 57
Háromlépés 157
Háromszegű kert 69
Háromszék (l. még Három- stb.; Háromszék és Miklósvárszék; Kézdi, Orbai, Sepsi és Miklósvár egyesült székek; Sepsi, Kézdi, Orbai és Miklósvár vidékéből egyesült Háromszék) 95, 98–99, 101–102, 106–113, 115–116, 118–124, 126–130, 133–134, 136–137, 146, 148–149, 155–156, 158
Háromszék és Miklósvárszék (Háromszék) 107
Háromszék kerület 50, 100
Háromszék (megye [recte: Háromszék szék]) 30, 54, 57, 70, 72, 100–101, 112, 123
Háromszéki kerület 100
Hársanto 98, 121
Hársbértz 22, 24
Hársos 150
Haszonbértz feje 167
Hát 50
Hat falu erdeje 114
Hat falu havasa 66
Hát út láb 68
Határ 22
Határ záton 60
Határdomb 103
Határhegy alja 101
Határláb 63
Határpatak (terület) 21–22, 83
Határpatak 21, 23, 143, 157
Határpatak oldala 143
Határpatakra menők 157
Határvágás út 144
Hatforintos 27
Hatházi András esküdt 107
Hatholdcsere 106
Hatod (bardocszéki) 47, 98–99, 114
Hatod erdő, bardocszéki 100
Hatod havas 46
Hatolyka 52, 58–59, 70, 126, 133
Hatolyka eleje 63
Hatolyka felőlli határ 70
Hatolyka útláb 126
Hatolykai út 70
Hatos oldala 58
Háttető 173
Hátulsó Gáspár 115
Hátulsó utca 173
Hátulsó vágás 165
Havad 20, 118

Havad retek 61
Havad út 61
Havas 113
Havas útja 56, 171
Havashágó 129
Havaslika 99
Házfele 106
Hazugbérc 161
Heczás lapály 171
Hegedüs 72
Hegedüske 72
Hegy 53, 118
Hegy tartomány 96
Hegy utca 41
Hegyalja 26, 71
Hegyalya 41
Hegyeli 136
Hegyeli hányása 136
Hegyen által 21
Hegyes 65–66, 127–128, 170
Hegyes hegy 108, 173
Hegyes káka 82
Hegyes kő 44
Hegyes orr 61
Hegyesek 82
Hegyesfark 52
Hegyeshegy 172
Hegyeske 157
Hegyeskék 157
Hegyeskő 53, 57
Hegyestető 83
Hegyfark 26, 31, 125, 134, 146
Hegyfarka 117
Hegyfarki dűlők 117
Hegyfele 51
Hegyhát 83
Hegyhig 60
Hegyi Sámuel bíró 99
Hegyi Sándor jegyző 150, 164
Hegyi út 173
Hegyig 60
Hegyláb 66
Hegyoldal 119, 144
Hegytető 144
Héhegy 50
Héja József jegyző 111
Héjjasfalva l. Hélyasfalva
Heldenburg (Krizbai vár) 161
Heldsdorf (Höltövény) 145
Helvétia 25
Hélyasfalva (Héjjasfalva) 154
Helybe 120
Hemrek 22
Hender bölcs 20
Henderbölcs 22
Henkelhegy völgye 173
Henter család, báró 162
Hentz 126
Herbát láb 75
Herbátlábja 126
Herbet éle 147
Herecpataka 113
Herecz (fiktív személy) 94
Herecz 51, 94
Herepes 18
Herkútja 136
Hermán (Szászhermány) 17–18
Herman 156
Hermán kapu 46
Hermann Gusztáv Mihály 31
Hérmány 90
Hermány (Magyarhermány) 46
Hérmány (Magyarhermány) 89
Hérmány pataka 90
Hertzeg 64
Herzing Josef 152
Herzsa 36
Hét faluk 174
Hét forintos 62
Hét öl 18
Hét oldal 21
Hete 19, 22, 24
Hete patak 23
Hetedik dullói járás (Felső Oltmelléki járás) 94
Hetes 49, 84
Hétfalu l. még Hétfalva 155, 170, 173–174
Hétfalusi havasok 38
Hétfalva (Hétfalu) 171–172
Héthalom 105
Hétholdlábja 97
Hétlépés 83
Heveder visszafolyó 66
Hevederbükk 115
Héviz (Olthéviz) 148, 164–166, 168, 170
Hévíz (Olthéviz) 164
Héviz járása 164
Hévizi erdő 164
Hévizi járás 150
Hevüsmart 115
Híd 60
Hídajja 106
Hidalja 139
Hideg aszó 132
Hideg forrás 52
Hideg kút 33
Hideg kútláb 70
Hideg völgy 172
Hidegárok 26
Hidegaszo pataka 133
Hidegbércz 36
Hidegkút (Olthidegkút) 166–167
Hidegkút 26–27, 34, 58, 65, 77, 120, 132, 137
Hidegkút lábja 70
Hidelve 118
Hídelve kútja 118
Hídféle 172
Hidlás patak 150
Hidlás völgye 172
Hídpataka 99
Hídsorok pataka 114
Hidveg (Hidvég) 20
Hidvég (l. még Fürstenburg, Hidveg, Hidvége) 20–21, 39–40, 45, 47–48, 59–61, 161
Hidvég járás 47–48, 61, 155
Hidvég–árapataki terület (Székföld) 61
Hidvége (Hidvég) 60
Hidvégi birtok (Székföld) 59
Hidvégi járás 20, 45, 59, 155
Hidvégi szolgabíróság 20, 59
Hidvégi utza 21
Hihágó 90
Hilib 56, 61–62, 107
Himbük 83
Himes 41
Himpatak 83
Hindu (Indus) 87
Hintófa 58
Hiofabértz 150
Hiposdomb 49
Hiszembértz 167
Hizó 86
Hocsa lábja 96
Hodos 75
Hóhegy alja 160
Hóhegy mege 160
Hokom 22
Holdos hegy 75
Holló kő 132
Hollókő 161, 171
Hóllópatak feje 114
Holopataka 99
Holoskút 52
Holt Almás 128
Holt Kovászna 110
Holt tenger (Holt-tenger) 72
Holtárok 72
Holtfok 82

Hólyag 46
Holzdorf (Fogaras) 151
Hom árka 111
Homlok 51
Homoród Almás Homoródalmás) 47, 132–133
Homoród Almási barlang 132
Homoród (és Homoród folyó) 162–163
Homoród (és Homoród folyó, Kis-Homoród) 169–170
Homoród folyó (barcasági Homoród) 145
Homorod Jánosfalva (Homoródjánosfalva) 155
Homoród szent márton (Homoródszentmárton) 169
Homorod vize (Kis-Homoród) 155
Homoródalmás (l. még Almás, Homoród Almás) 46
Homoródjánosfalva (l. még Homorod Jánosfalva, Jánosfalva) 155
Hompszántás 57
Homoródszentmárton l. Homoród szent márton
Homoródújfalu l. Ujfalu
Honn kút 65
Hontsokos 75
Hordó út 65
Horgas 21, 49, 59, 64–68, 71, 92, 105, 125, 129, 139
Horgas alya 101
Horgas ér 120
Horgas láb 125
Horgas lábak 71
Horgas págyina 167
Horgasláb 138
Horgasok 157
Horgasok lábja 172
Horgass 106
Horgasszer 52
Horgastőke lábja 43
Horgátz 80
Horgátz borvíz 80
Horvát István 32
Horvát István szakíró 172
Horvátka 172
Horvátka terhese 172
Horvátország l. Croacia, Croatia
Hosszak 33, 62, 135, 157
Hosszak lába 38
Hosszak lábja 172
Hosszakba 109
Hosszú 21, 26, 41, 43, 57, 59, 64, 67, 69, 77, 92, 97, 106, 118, 120, 126–128, 165, 170
Hosszú alsó 51
Hosszú bércz 65
Hosszú bértz 51, 64, 79
Hosszú fele 165
Hosszú feletti helység 165
Hosszú feletti 165
Hosszú felső 51
Hosszú föld 163
Hosszú földek 155
Hosszú határ 84
Hosszú hold 102
Hosszú káka 82
Hosszú láb 65, 68, 70, 125
Hosszú lapos 82
Hosszú lenföldek bércze vége 173
Hosszú mező 83–84
Hosszú nyíl 61
Hosszú nyilak 39
Hosszú págyina 167
Hosszú rész 125
Hosszú ré 158
Hosszú rét 44
Hosszú Sándor 74
Hosszú sás 82
Hosszúbércz 26, 62, 67
Hosszúbércz alja 62
Hosszúbértz 42, 101
Hosszúdomb 63
Hosszufalu (Hosszúfalu) 171
Hosszúfalu (l. még Hosszufalu, Hoszszúfalu) 170–172
Hosszúfeje 114
Hosszúfele 165
Hosszúföld szere 65
Hosszúhavas 138
Hosszúkertje 144
Hosszukó 75
Hosszúláb 31, 59, 70, 107
Hosszúmező 55
Hosszúmező árka 143
Hosszúmező lábja 143
Hosszúpataka 144
Hosszúpuszta 126
Hosszúpuszta teteje 114
Hosszúrét 51, 106
Hosszúsorok 114
Hoszszúfalu (Hosszúfalu) 174
Hótós 50
Höltövény (l. még Heldsdorf) 145
Hössök vára 48
Huba l. Hubat
Hubat (Huba) vezér 105
Huddoztató 64
Hula 21
Hulló 159
Hulló tető 148
Hun (fiktív név) 86
Hun árka 111
Hunárka tartománnya 117
Hungaria (Magyarország) 31–32
Hunyadi 86
Huréz (Hurez)151
Hurez (l. még Huréz) 152
Huréz utsza 151
Hurusk 71
Huszas 84
Huszti András 111
Hütlen 43
Ibre 43
Igaz Bereck völgy 35
Igaz Bereczk 31
Ika pataka 70
Ika vára (Csonka vár) 34, 62
Ika vezér (fiktív személy) 62
Ikafalva 34, 52–53, 55, 61, 68–70, 127
Ikafalvi út 53
Ikafalvi út alatt 52
Ikapatak kúttya 53
Ilona asszony vadleány 23
Ilona vadleány 23
Ilonkaszeg 97
Ilyefalva (Illyefalva) 124
Ilyén 151
Ilyén utsza 151
Ilyés bértze 44
Illyefalva (l. még Ilyefalva) 17–18, 62–63, 83, 119–120
Illyefalvi hegy mege 120
Illyepataka 63
Illyés 86
Illyés bértze 120
Illyés Tamás jegyző 129–130
Imecs család 63
Imecs János szolgabíró 48, 61
Imecsfalva 56, 58, 63, 133
Imets Mozes bíró 133
Imre herceg l. Szent Imre herceg
Imre Kápolnája 133
Imre szorványa 41
Imreh (fiktív személy) 119
Imreh András bíró 64
Imreh család 94, 119
In der Lunkler 153
In dynen Geysch 153
Incze fű 27

Indagines Nicolai (Miklós gyepűje, a mai Mikósvár?) 153
Indisor 60
Indisor utca 60
Indus l. Hindu
Ingóbércz 118
Ingovány 81, 138
Ingovány árka 81
Innenső Bélmező 40
Innenső erdő 157
Innenső Tér 40
Intze familia 30
Intze Pál 64
Intzepál bértze 64
Ioannes, sacerdos de Esztülnek 49
Irland 21
Irmák (Irnák) 111
Irnak (Irnák) 119
Irnák, Attila fia (l. még Irmák, Irnak) 104, 126
Írott kő 172
Isabella (királyné; regina Isabella, l. még Izabella) 72, 100
Isákhegy 71
Ispány mezeje 166
Ispányok fűje 169
Isten kas 78
Istók (család) 32
Istók 172
Istók árka 172
Istok köze 97
Ittejefalvi (fiktív családnév) 62
Iván 116
Iván mezeje 139
Iván nyíre 38
Iván pataka 139
Ivánka oldala 117
Ivánkovács 115
Ivánkovács bükkje 114
Ivánkovács pataka 114
Izabella (királyné, fejedelem, l. még Isabella) 40, 74
Izetlen 72
Izvoare 152
Izvorkútja 114
Izvorteteje 114
Izzék 53
Izsákné tövise 12
Jádzómező 27
Jáhoros 36, 108, 110
Jakab 154
Jakab Bálint esküdt 30
Jakab család 102
Jakab völgye 157
Jakabb 109
Jakabfalva (Kászonjakabfalva) 49
Jakabos János, id. bíró 103
Jako 30
Jáko 58
Jáko Antal esküdt 51
Jáko Joákim bíró 74
Jakó Zsigmond 31
Jákob gyári munkás 115
Jákob helye 115
Jákobb halma 109
Jakots Sándor jegyző 139
Jaksit 147
Jancsi plája 172
Jancsi völgye 172
Jancsó 86
Jancso Emanuell 102
Jankó 83
János király, [II.] (János Zsigmond) 74
János Zsigmond fejedelem (l. még II. János király) 85
Jánosfalva (Homoródjánosfalva) 155, 170
Jantsi árka 150
Jantsó család 102
Járos 61
Járszállás 119
Játszó mező pusztája 118
Jávoros 101
Jegespatak 126
Jegespatak tartománya 127
Jégverem 79
Jeruzsálem 108–109
Jézus (l. még Krisztus) 35
Jézus hegye 35
Jézus pataka 35
Jó kút utca 82
Jó Mihály György tója 23
Jó Mihály György vápája 23
Jó Simonné gödre 23
Jóidő kútja 71
Jomivet 121
Joo Bálint esküdt 119
Jordán vize 87
Jós András bíró 79
Josa Lajos esküdt 39
József II. császár 37, 149, 151, 155
Jóvíz 138
Judith kútja 54
Juharhát 58
Juharos 36
Jula 17
Jula-kútja 17
Juliánna 100
Jus 115
Kabaladomb 127
Kabalamező 144
Kaca (l. még Katza) 170
Kacor 144
Kaczor 97
Kádár 86
Kádár család 102, 113
Kádár Ferentz bíró 102
Kádár kert 39
Kádár Márton 154
Kajtár 72
Kajtormos 72
Káka 82
Kakasbarázda 132
Kakasborozda 132
Kakitsa 138
Kakuka 170
Kakuka dombja 170
Kakukhegy 90
Kakuts 74, 121
Kakutsi malmok 121
Kalabucs 36, 80, 133
Kalabuts 43
Kalagyaka pataka 71
Kalán szécse 172
Kalaszló 36
Kalibáskő 132
Kalit 147
Kalit él 147
Kalit Völgy 147
Kállai [Ferenc] 57, 104
Kállay Ferenc 57, 170–171
Kallos István 50
Kálmán hegye 120
Kálnak (Kálnok) 140
Kálnaki Antal, gróf 139
Kálnaki család 139
Kálnaki család, gróf 20, 140
Kálnás 169
Kálnáskútja 99
Kálnok (l. még Kálnak) 63–64, 117
Kálnok szeg 64
Kálnoki 86
Kálnoki család, gróf 40, 61, 95, 97, 121
Kálnoki út 27
Kálnokiné dombja 162
Kálnokiszeg 40
Kaluger éle 147
Kálvin János (Jean Calvin) 77
Kámillus (fiktív személy) 123
Kán László erdélyi vajda 151
Kána 68

Kanabé Endre plébános 123
Kánás 128
Kánás szeg 155
Kancsi 66
Kancza 65
Kandia 68, 136
Kanisztos 88
Kanisztos család 32, 35
Kannakút árka 22
Kanta (helynév) 43, 65
Kanta falva 75
Kantfalva 74
Kantsé 29
Kányás 106, 137
Kányás attya 79
Kapátsok 150
Kápolna 41, 58, 106, 116, 118, 120, 173
Kápolna ág 108
Kápolna bértza 46
Kápolna dombja 47
Kápolna gyepje 92
Kápolna hegy 33
Kápolna hegye 22
Kápolna mellett 67
Kápolna mezeje 56
Kápolna mező 72
Kápolna odal 125
Kápolna víz (Kápolna vize) 108
Kápolna vize (l. még Kápolna víz) 102
Kápolnánál 143
Kápolnára jövő láb 125
Kápolnára menő 67, 102
Kápolnára menő láb 49
Kápolnaszer 65
Kápolnatető 99
Káposztás kert 170
Káposztáskert 170
Kaprosd 165, 168
Kaprosd tava 168
Kapta 48
Kapucs tető 47
Karacsi 86
Karácson család 96
Karaffa (Caraffa, Antonio hadvezér) 147
Karakai 86
Karancsáj 124
Karantsáj 59
Karathna (Karatna) 127
Karatna (l. még Karathna) 67, 110, 126, 128–129
Karatna feje 128
Karatna pataka 128
Karatna Volál 67
Karatnai kékláb 128
Karatnai kihágó 128
Karatnai nagy rész 128
Karatnai tóra menő 128
Karatnai Torja Kászon köze 128
Kárbahágó 26, 43, 85
Karbunér 158
Kardos familia 97
Kardoskert 97
Karéi borvíz 139
Kárhágó 47, 83, 117
Kárhágó oldala 170
Kárhágó 84
Kárhágóra menő láb 120
Károly Fejérvár (Gyulafehérvár) 103
Károly császár, VI. 162
Károlyfehérvár (Gyulafehérvár) 153
Károlyfejérvár (Gyulafehérvár) 56
Karom 134
Karom utca 136
Kárpát hegyláncolat 75
Kárpátok 38, 76
Karsa 41
Karsai 86
Karulyos 138
Kasnya 41
Kaszanyeles 71
Kászon (fluvium, folyó, l. még Kászon vize) 72, 76, 102
Kászon aly 124
Kászon alya 124
Kászon Impér (Kászonimpér) 49
Kászon Jakabfalva (Kászonjakabfalva) 49, 75, 84
Kászon réte 75
Kászon szék (Kászonszék) 113
Kászon vize (l. még Kászon) 33, 71–73, 75–76
Kászonimpér l. Kászon Impér
Kászonjakabfalva l. Jakabfalva, Kászon Jakabfalva
Kászonköz 75
Kászonlábja 102
Kászonszék (l. még Kászon szék) 71, 75
Kászta 115
Kasztá Berdei 164
Kasztá kindi 164
Kasztá ungyu mare 164
Kataverme 99
Kati 53
Katonáné (kert/telek) 54
Katona kert 61
Katona kút 23
Katonás 161
Katonnya 27
Katonnya út 27
Katrosa erdeje 75
Katrosa pataka 75
Katza (Kaca) 163
Katzai útnál 170
Katzai pataknál 170
Kaukázusi hegyek 133
Kaur 32
Kazinczy Gábor 146
Keczegő 66
Kecske kaliba bércze 173
Kecskebértz 167
Kecskék bércze 171
Kecskekosár 73
Kecskepatak 126
Kecskés bércze 173
Kecskés mező 54
Kecskéskút 120
Kegyelet 120
Kegyeletre menő láb 120
Kék mező 18
Kékláb 129
Kéknyelves oldala 42
Kelemen 154
Kelemen Gábor esküdt 109
Kelemen Tamás jegyző 66
Kelemen, Georg 153
Kelet-Ázsia 88
Kemény 86
Kemény család 86
Kéncsás 113
Kéncsás tető 113
Kéncses árok 48, 113
Kender ásztató 143
Kender láb 173
Kender lábra menő 21
Kender rész 65, 69
Kenderáztató tó 44
Kenderek szere 64
Kenderes 59, 150
Kenderes kert 170
Kenderes kert pataka 170
Kenderes láb 21
Kendereskert 170
Kendereskert, horgasok 143
Kendereskert, pataktő 143
Kendereskert, porond eleje 143
Kenderhely 129
Kenderszeg 82
Kenderszer 117
Kenesi (Kenesius) 32

Kenesi, Joannes (Kenesius) 31
Kenesius (l. még Kenesi, Kenesius dictus..., Magyar, Magyar János) 31–32
Kenesius dictus Magyar, Joannes Kenesius) 31
Kengyes 115
Kéntses halom 120
Kép határa 87
Kép láb 68
Képalja 61
Képek cseréje 132
Kerbunár 171
Kerc 153
Kerecsunárka lábja 96
Kerek almafa 118
Kerek árok 59
Kerek bértz 43
Kerek bük 66
Kerek eger 81
Kerek mogyoró 34
Kerek nád 82
Kerek nyír 65
Kerek orotás 61
Kerek ponk 155
Kerek szénafű 122
Kerek völgy 128
Kerek Zsombor 114
Kerekbükk 49, 108
Kerekbükk eleje 46
Kerekbükk hátulja 46
Kerekeger 87, 132
Kerekerdő 163
Kerekes árka 96
Kerekes Izsákné 162
Kerekes Sigmond 162
Kerekföld 118
Kerekföldek 99
Kerekhegy 37, 31, 39, 49
Kerekhegy pataka 133
Kerekhegyalya 97
Kereknád ponkja 106
Kereksás 119
Kerekszeg 82
Kerektó 26, 52, 58, 63, 66, 80, 107, 135, 168
Kerektó pusztája 118
Kerektó tartománya 165, 168
Kerektó útja 53
Kerektólábja 126
Kerekzsombor 114
Kereszt 77
Kereszt alszeg 104
Kereszt felől jövő patak 167
Kereszt tartománya 167
Kereszt verőfény 150
Keresztelő Szent János 123
Keresztény 62, 120
Keresztes 67, 88
Keresztes Elek jegyző 121
Keresztes utca 88
Keresztesek utcája 88
Keresztfa 75
Keresztfa hágó 46
Keresztfaláb 126
Keresztnél 156, 159
Kereszturi útnál 163
Keresztút 125
Keresztút alja 72
Keresztút felett 26
Keresztvár (l. még Kreuzburg, Krutzburg, Nyén, Tél, Telu, Télu) 155
Keringő 92, 138
Kerittő 155
Kern, Martinus, P. Rector Sch. 143
Kerpenis 114
Kert alja 138
Kert vége 51
Kertalja 136
Kertallya 117
Kertek fele 58
Kertek feletti határút 27
Kertek mege 21, 126, 151, 170
Kertek megett 151, 162
Kertelkút 53
Kertelt kút 53
Kertes 129
Kertfele 50
Kertkút 27
Kertláb 33
Kertmege 100, 143
Kertoldal 132
Kertre jövő 139
Kertremenő 46
Kertszeg 106
Kerülő völgy 173
Késa 18, 82
Késa láb 120
Késánál 82
Kese anók vápája 17
Kese László bíró 117
Kese pataka 89
Keserű (család) 30
Keserű 86
Keserű megyszere 69
Keserűek 88
Kesken 116
Keskeny 139
Keskeny láb 126
Keskeny völgyre menő 64
Keszeges 18
Két ág 108
Két árok 160
Két árok köze 69, 75, 118
Két árok között 163
Két csere mezeje 66
Két erdő között. 162
Két határpatak közti határrész 78
Két hegy forduló 65
Két hegyes bércz köze 117
Két Kurta 70
Két les ponkja 46
Két patak köze 27
Két Száldobos köze 122
Két tó köze 143
Két út köze 72, 139
Két út között 163
Két út közötti láb 125
Két út válasz 58
Két völgy köze 33
Kétág 61
Kétárok köze 106
Kétemberhágója útja 53
Kétérköze 80
Kétfejű 133
Kétpatak köze 101, 116
Kétpatak köze kútja 27
Kétsár köze 97
Ketsege 36
Ketske feje 110
Ketskenyak 158
Ketskés 75–76
Ketskésfark 75
Ketskés pataka 76
Kétszem orotványa 144
Kétszil 66
Kettős gombja 108
Kétút köze alsó 117
Kétút köze felső 117
Kétútköze 106
Kétvíz köze 107
Keverge 40
Kevergető 27
Kezdi (Kézdiszék) 64
Kézdi (Kézdiszék) 64, 86, 88
Kézdi Albis (Kézdialbis) 64
Kézdi Alsó Csernáton (Alsócsernáton) 18
Kézdi alszék (Kézdiszék) 76, 117
Kézdi fiókszék (Kézdiszék) 107, 123
Kézdi fiókszék Felső járása 107
Kézdi fiókszék Közép dullói járás 123

Kézdi fiúszék (Kézdiszék) 49, 127
Kézdi járás 103
Kézdi kerület 72, 102
Kézdi kerület Felső járása 72, 102
Kézdi Márkosfava (Kézdimárkosfalva) 67
Kézdi Martonfalva (Kézdimartonfalva) 70–71
Kézdi Martonos (Kézdimartonos) 71, 107
Kézdi Orbai esperesség 49
Kézdi Oroszfalu (Kézdioroszfalu) 76–77
Kézdi Oroszfalva (Kézdioroszfalu) 76
Kézdi Polyán (Kézdiszentkereszt) 72–73
Kézdi szék (Kézdiszék) 71, 103, 113, 123, 125
Kézdi Szent Lélek (Kézdiszentlélek) 71–72
Kézdi Szentlélek (Kézdiszentlélek) 34, 67, 73, 75, 80
Kézdi útra menő láb 125
Kézdi Vásárhely (Kézdivásárhely) 37, 42, 53, 64, 68, 71–72, 74–77, 91, 124, 127
Kézdi Vásárhely járása 58
Kézdi Vásárhelyi járás 62, 84
Kézdi, Orbai, Sepsi és Miklósvár egyesült székek (Háromszék) 65
Kézdi, sedes (Kézdiszék) 74
Kézdialbis (l. még Albis, Kézdi Albis) 64
Kézdialmás (l. még Almás) 65
Kézdikővár (l. még Peselnek, Peselnuk, Pest-telek) 66
Kézdimárkosfalva (l. még Kézdi Márkosfava, Marcusfalva, Márkosfalva) 67
Kézdimartonfalva (l. még Kézdi Martonfalva, Martonfalva) 70
Kézdimartonos (l. még Kézdi Martonos, Martonos) 33, 71, 86
Kézdioroszfalu (l. még Kézdi Oroszfalu, Kézdi Oroszfalva, Oroszfalu) 74, 76
Kézdisárfalva (l. még Sárfalu, Sárfalva) 101, 102
Kézdiszárazpatak (l. még Szárazpatak) 71
Kézdiszászfalu (l. még Szászfalu) 101, 103
Kézdiszék (l. még Kezdi, Kézdi, Kézdi alszék, Kézdi fiókszék, Kézdi fiúszék, Kézdi szék, sedes K) 18, 38, 49, 51–52, 55, 58, 65, 67–68, 70, 73–75, 84–85, 90–91, 101, 110, 125–126
Kézdiszék Alsó járása 55
Kézdiszék Felső járás 65
Kézdiszék Felső kerülete 71
Kézdiszéki kerület 55
Kézdiszentkereszt (l. még Kézdi Polyán, Poján, Polyán) 71
Kézdiszentlélek (l. még Kézdi Szent Lélek, Kézdi Szentlélek, Szentlélek) 73–74
Kézdivásárhely (l. még Kézdi Vásárhely, Torja vására) 70, 74, 123
Kézdivásárhelyi járás 52
Khun 135
Kiály 46
Kicsi Barabás 167–168
Kicsi borvíz 28
Kicsi fenyős 173
Kicsi hajtás 150
Kicsi határ 94
Kicsi kőhavas 171
Kicsi kút 27, 77
Kicsi mező 27
Kicsi nyír 53
Kicsi nyíres 98
Kicsi puszta 58
Kicsi rét 61
Kicsi sástó 166
Kicsi templom utcza 26
Kicsibarabás 168
Kicsid apa mezeje 26
Kicsikő teteje 114
Kicsinyír 106
Kicsirét 46
Kicsiröh 127
Kién (Kilyén) 77
Kígyós 110
Kígyós gödör 156
Kígyóskő 27
Kígyósütő 129
Kihágó 65, 72, 97, 113, 132
Kiis Pál 119
Kiis, Valentinus Civis 143
Kikisán 149
Kilenc község erdőbércei 93
Kilenc lépés 82
Kilián (fiktív név) 77
Kilyén (l. még Kién, Killyén falva) 77–78, 107, 119–120, 123–124, 130, 156
Killyén falva (Kilyén) 118–119
Kimenő 63, 65
Kin[-]gos 138
Kincses 79, 161
Kincses domb 150
Kincses gödör 19, 57, 95, 172
Kincses halom 120
Kincses pusztája 65
Kincses verem 159
Kincsesgödör 116
Kincskapu 131
Kincspataka 132
Kincstető 132
Kintses fejmező 75
Kintses patak 84
Kinyúló 77
Király András jegyző 73
Király család 73
Király oldal 137
Király Simon völgye 171
Király szabadja 40, 170
Király útja 35
Királyköve 73, 152
Királytető 147–148
Kircz 60
Kis ág 69
Kis Almás 66
Kis András bérce 173
Kis árnyék 119
Kis Baczon (Kisbacon) 47, 91, 100, 103
Kis Baroth 29
Kis Batzon (Kisbacon) 37–38, 78–79
Kis bikk kútja 170
Kis Bodza 94, 149
Kis Borosnyó (Kisborosnyó) 51
Kis Bota 138
Kis Bölön 40
Kis bükk 170
Kis burján 49
Kis busnya 22
Kis csere 44
Kis csereláb 172
Kis csuklon 120
Kis Damonik 139
Kis Dénes jegyző 110
Kis eger 82
Kis eger között 82
Kis ér 80
Kis familia 110

Kis Ferenc bíró 49
Kis Gelence pataka 57
Kis Gubás 75
Kis Halashátja 90
Kis halom 77
Kis határ 42, 69
Kis havas 66
Kis havasalja 36
Kis hely 44
Kis Homoród (Kis-Homoród) 170
Kis Jáharos 47
Kis Karatna 129
Kis Karulyos 108
Kis Kászon (Kiskászon) 73, 128–129
Kis Kőpataka 132
Kis Köpecz 83
Kis Kosák 47
Kis Krizba 161
Kis Kupán 80
Kis kurta bércz 117
Kis lemhény 66
Kis Manyicska 80
Kis Meggyes orr 34
Kis mező 21, 84
Kis nyír 39
Kis nyomás láb 70
Kis Pál 119
Kis Pál bércze 66
Kis patak 172
Kis retziczka 164
Kis Salamás 46
Kis Sólyomkő 114
Kis Száldobos pataka 122
Kis szeg 22
Kis Tatár 148, 159
Kis tatár havas 149
Kis Telek 112
Kis tó 163
Kis Váralya 57
Kis Vargyas köze 105
Kis völgy 65, 69
Kis Zajzon 175
Kis Zalán hegye 139
Kis Zalánfalva 139
Kis-Homoród (l. még Homoród, Homorod vize, Kis Homoród)
Kis-Küküllő 154
Kis-Zágon 137
Kiság pataka 47, 52, 66
Kiság völgye 172
Kisaj 52
Kisárnyék 27
Kisárok 102
Kisárok bércze 172
Kisasszonyok szécse 158
Kisbacon (l. még Kis Baczon, Kis Batzon, Kisbaczon) 78
Kisbaczon (Kisbacon) 89
Kisbércz 67, 71
Kisbértz 41
Kisborosnyó (l. még Kisborosnyó) 79, 100
Kisbölön 40–41
Kisbölön (faluhely) 41
Kisbölönpataka 40
Kisbutuk 114
Kiscsere 101
Kiscsere helye 97
Kisdomb 135
Kisdomb alja 135
Kisebb Balo szalványa 99
Kisebb Orotás 122
Kisebb Tekerőpatak oldala 99
Kisek orotása 110
Kisfelhágó 52
Kisfenyő 113–114
Kisfenyő pataka 113
Kisgyörgy József bíró 42
Kisharaly 133
Kishatár 52
Kishatárok 101
Kishavas 108
Kishegyed 106
Kishegyes 115
Kishegyes feje 114
Kishegyes pataka 114
Kishegyre menő láb 107
Kishely 57
Kishosszú 49
Kiskászon l. Kis Kászon
Kisköves 120
Kisliget 41, 144
Kislikat 98
Kislügetalya 41
Kisméh 130
Kismező 23, 49, 56, 72, 75, 120
Kismocsár 49
Kismurgó 114
Kisnyír láb 107
Kisnyujtód 101
Kisorr 116
Kisöd köze 166
Kispál, Stephanus 143
Kispatak 96–97, 101, 119
Kispatak borvíz 97
Kispatak feje 96
Kispatak köze 41
Kispatak láb 120
Kispilicska 114
Kisrét 83
Kisrét árka 132
Kisromlás 114
Kiss 154
Kiss Almás 116
Kiss Bodola 147
Kiss Csoma 126
Kiss Ferencz bíró 81
Kiss István jegyző 117
Kiss mező 30, 63
Kiss Mihály lelkész 28
Kiss völgy 18
Kiss Zalán 138
Kiss Zalán hegye 138
Kisshavas 37
Kisszeg 41, 143
Két tó köze 143
Kistér 106
Kistó halma 163
Kisutca 41
Kisvizes 161
Kisvölgy 67
Kisvölgyed 127
Kiszikút parlagja 132
Kitsi csere 166
Kitsid erdő bérc ajja 160
Kitsid erdő bérc oldal 160
Klára 32
Kláris 57
Klastrom mező 58
Kobor (Kóbor) 159–160
Kóbor (l. még Kobor) 159
Kobor felé forduló határ 150
Kóbori láb 160
Kocs cseréje 106
Kocsis 18
Kocsisok utcája 18
Kocsolát (Kucsuláta) 167
Kofalva (Cófalva) 42
Kokorja 80
Kolcz Samu 19
Kollát pataka 60
Kolonbán család 104
Koloncsár 73
Kolozsvár 24, 74, 91, 98–99, 105, 112, 132, 169
Kolumbán Dávid bíró 122
Kolumbán Elek esküdt 122
Kolumbán Károly 127
Kolumbán Márton esküdt 106
Kolumbán Mózes bíró 106
Kolumbányok 28
Komán kútja 23
Komán tolvajvezér 23

Komárna patak 149
Komlós 43, 45, 79, 101, 145, 171
Komlós alja 39, 136
Komlós vápa 66
Komlóskert láb 107
Komlóskertláb 67
Komollai csere 92
Komollo (Komolló) 64
Komolló (l. még Komollo) 92, 111–112, 123
Komollói vár 112
Komsa Abrahám lelkész 43
Koncz (erdő) 34
Koncz dombja 100
Kond l. Kund
Kondráth Josef jegyző 63
Kontroversiás 117
Kontyos 17
Konya Balázs bíró 45
Konya János bíró 134
Konya Mihály jegyző 45
Kóp mező 170
Kopac 53, 136
Kopacdomb 132
Kopacz 51, 106
Kopasz hegy 171, 173
Kopasz lapály 171
Kopatz 80
Kopatz csere 30
Kópmező 170
Koporsó éle 66
Kordoványos 66
Koré (Szkoré) 152
Korgács 72
Korgatag 26
Korlát (praedium) 20, 40
Korlát 40
Korlát oldala 42, 61
Korlát pataka 48, 60
Korlátoldala 42
Korlátpataka 40, 42
Kormányláb 173
Kormányok 146
Kormos 28–29, 121, 133
Kormos bérce 106
Kormos bértze 47
Kormos folyó 47
Kormos langos 121
Kormoslangos 106, 133
Kormospatak pusztája 58
Kornya patakán 163
Korodi Josef 150
Kosa dombja 131
Kosa hadnagy (fiktív személy) 131
Kosa Joseff esküdt 84
Kosa kapu 131
Kosa pataka 133
Kósalább 117
Kosár alya 39
Kosár bik 51
Kosárkút 120
Kosolya 126
Koszta 36
Koszta Belán mezeje 172
Koszta, Joseph 153
Koszta József lelkész 154
Koszta, Stephan 153
Kosztán 137
Kosztandin 171
Kosztzag 143
Kotor pataka 51
Kotormány 49
Kovách 86
Kovács 86
Kovács család 119, 138
Kovács földek 162
Kovács hegy 62
Kovács István 88
Kovács Jósef lelkész 125
Kovács oldal 119
Kovács pataka 47
Kovács szén 35
Kovács szene pataka 67
Kovács útja 65
Kovácshegy 55
Kovácsmál 26
Kovacsóczi Farkas kancellár 154
Kovácsok utcája 86
Kovászna 42–43, 70, 79–81, 126, 133–135, 137
Kovászna (folyó, l. még Kovászna vize) 44, 80, 121
Kovászna felőli határ 43
Kovászna havasa 100
Kovászna vize (l. még Kovászna) 42, 100, 109–110
Kovásznai járás 61
Kovásznai pokolsár 59
Kováts 30
Kováts Áron esküdt 122
Kováts Bálint főbíró 118
Kováts Domokos esküdt 117
Kováts fark 138
Kováts János bíró 53
Kováts Josef bíró 39
Kováts Josef jegyző 102
Kováts Máté 126
Kováts Mihály esküdt 117
Kováts Miklós jegyző 71
Kováts szegeletye 138
Kováts szegletye 137
Kováts szén 99
Kováts szer 74
Kováts verőfénye 150
Kovátsponk 108
Kovor 159
Kozma család 136
Kozma László jegyző 134
Kozma Sándor bíró 123
Kozma útja 136
Kőallya 108
Kőba 171
Kőba vize 171
Kőbánya 111
Kőbánya oldala 42, 170
Kőbánya pataka 127
Kőbértz 49
Kőcsipor 169
Kőcsupor 168
Ködmönös 94
Kődorma 29
Kőhalom 152–153, 162, 164–165, 169
Kőhalom széke (Kőhalomszék) 163
Kőhalomszék (l. még Kőhalom széke) 152–153, 159, 162, 165, 169
Kőhalomszéki Alsó szék 169
Kőhalomszéki Felső szék 169
Kőhányás 106
Kőhányás alja 160
Kőhányás teteje 160
Kőhányásnál 26
Kőhát 73
Kőhavas 171
Kőház 46
Kőházi József 46
Kőházkert 77, 118
Köhbércz 66
Kőhegy láb 67
Köheres 172
Kőhídnál 26
Kőhordó 35
Köhös 27
Kökényes 34, 72, 138
Kökenyes ódal 26
Kökényes orotás 46
Kökénynél 81–82
Kökényszer 58
Kőkereszt 55
Kőkert 171
Kökönyes 118

Kökös 17, 38, 81–83, 91, 130, 149
Kőkút 146, 171
Kőkút árka 96
Kőkút padja 45
Kőkútavassa 27
Kőkútnál 146
Kölcze család 94
Kölcze pusztája 118
Köles kert 57–58, 63
Köles mező 170
Köles vápa 155
Köles vápának kútja 155
Kölesföld 169
Köleshegy 93
Köleskert 18, 26, 136
Kölesmező 144, 170
Kölesmező kútja 170
Kölesmező pataka 170
Kölesmező sűrűje 170
Kölesszer 65
Kölestartó 52
Kölnéék utczája 26
Kölönte 59
Kőltő 171, 173
Költő család 116
Költő kert 116
Költő pusztája 57
Kőltő útja 171
Kömény 86
Kömény család 86
Kömpöly 143
Könczei 86
Könczei Elek 154
Köntzei család 102
Köp útja 172
Köpe egrese 172
Köpec (l. még Köpecz, Köpetz) 83–84, 95
Köpecz (Köpec) 83–84
Köpecz patak 83
Köpetz (Köpec) 29, 98
Kőrisbokor 136
Körispatak 51
Körispataki útra jövő 51
Kőrispatakra járó utcza 26
Kőrispatakra menő út 27
Kőrissorok 114
Körös 66
Körös (Csomakőrös) 42, 80, 109, 133
Kőrös (Csomakőrös) 42–43, 80
Kőrös cseréje 109
Kőrös köze 116
Körösfa lábbja 52
Kőrösi Csoma Sándor 42
Köröspatak (Sepsikőröspatak) 115, 117
Körpenyes 146, 172
Körte köze 119
Körtövélyes 169–170
Körtövélyes erdeje 170
Körtve patak 150
Körtvély láb 107
Kősarka árka 96
Kösöntyü 84
Kőszál 27, 73
Kőszál él 75
Kőszeg 83
Kőszer 107
Kőszirt 42
Köszönő 66
Köszönő pataka 66
Köszörükő 132
Köszvényes 41
Kötél 65
Kötél föld 30
Kötörmény 43
Kővári László 91, 112
Kövecs 26, 172
Kövecses 119, 135
Kövecses láb 173
Kövecses út 41
Kövecses utca 170
Köves 111, 116, 121, 124, 137, 156
Köves elvéje 78
Köves határ 94
Köves hegy 144
Köves láb 173
Köves oldal 155
Köves or 137
Köves orr 80
Köves pataka 78
Köves sugó 51
Köves út 22
Köves út árka 22
Köves út pataka 23
Köves völgye 172
Kövesalja 172
Kövesarc 116
Kövesbértz 41
Kövesdomb 170
Köveshágó 89
Köveshágó fele 106
Köveshegy 66
Köveshegy által 37
Köveshegy alya 127
Kövesor 40
Kövesor 133
Kövespatak 66, 89, 167
Kövesponk 27, 117
Követses kút 138
Köz 110, 144
Köz pásint 69
Köz útja 27
Közbelső vágás 165
Közbérc kútja 118
Közbércz 61, 118
Közbércz alja 170
Közbértz 22, 120
Közbértzre menő láb 120
Közéllő 117
Közép Aita (Középajta) 84
Közép Ajta (Középajta) 40, 84, 95, 97–98
Közép alma 126
Közép arr 130
Közép dülő 136
Közép forduló 79
Közép halom uta 68
Közep határ 169
Közép határ 19, 33–34, 38, 51, 65, 92, 107, 111, 138–139
Közép Hodos 75
Közép láb 68, 126, 147
Közép ösveny 137
Közép ré 61
Közep rét 160
Közép rév 61
Közép tíz 82
Közép utca 68, 170
Közép vontató 126
Középajta (l. még Fel Ajta, közép Aita, Közép Ajta) 84, 98
Középalma 130
Középdomb 26
Középhatár 17, 92, 116, 125, 138, 147
Középhegy 27, 119
Középhegy útja 27
Középláb 26, 33, 52, 59, 65, 82, 97, 105, 119, 172
Középláb alámenő 97
Középlább 52, 106
Középmező 134
Közepső alámenő 116
Közepső düllő 135
Közepső dülő 135
Közepső forduló 89, 91
Középső forduló 89
Közepső határ 42, 50–52, 57, 68, 89, 98, 109, 120, 124–125, 139
Középső határ 89, 125

Középső láb 71
Közepső mező 55, 58–59, 70, 126, 144
Középső mező 58
Közepső út 27
Közepső vágás 165
Közepsőmező 143
Középsorok 114
Középszeg 89
Középszer 25
Középtíz 25–26
Középút 92
Közmező 75, 134
Közmocsár 63, 135
Közpázsint 68
Köztető 159
Kraszna 138, 147
Kremina patak 149
Krétsken 22
Kretsken árka 22
Kretsken patak 23
Kreuzburg (Keresztvár) 146
Krisán lyuka 163
Krisbach (Krizba) 160
Krisbav (Krizba) 160
Krisbrich (Krizba) 160
Kriszba (Krizba) 171
Krisztus (l. még Jézus) 98, 104, 151
Krizba (l. még Krisbach, Krisbav, Krisbrich, Kriszba) 47, 160–161, 174
Krizbai kerület 160
Krizbai nagypatak 161
Krizbai vár (l. még Heldenburg) 48
Krutsa 144
Krutzburg (Keresztvár) 155–156
Krutzburg vára 159
Kuaszo 46
Kuaszo pataka 46
Kuaszo tető 46
Kuaszópataka 47
Kucsuláta l. Kocsolát
Kuhn István, gróf 133
Kukuhegy 47
Kulakert 118
Kumánia (Cumania) 28
Kumpár 146
Kumpár völgy 146
Kun család 86
Kún család, gróf 86
Kund (Kond) vezér 105
Kupán Lajos bíró 71
Kupta 22
Kurta 45, 59, 70, 116, 118
Kurta árka 96
Kurta bércz 65
Kurta fej 45
Kurta háta 51
Kurta láb 69
Kurta lábja 69
Kurta págyina 167
Kurta pusztája 106
Kurta töve 106
Kurta vára 121
Kurtabércz 27
Kurtabércz kútja 27
Kurtafele 121
Kurtaföld 119
Kurtahegy 119
Kurták lábja 76
Kurtaláb 67, 107
Kurtapatak (patak) 83–84, 105
Kurtapatak 30–31, 49, 84, 105
Kurtaponk 116
Kurtarét 126
Kurtaszeg 83
Kürtőkő 171
Kurucz útja 173
Kurutz borok 22
Kurutz család 113
Kurutzbrok 20
Kúrvák füve 18
Kurvák úttya 38
Kurvalapály 120
Kustaj tető 132
Kustaly 170
Kút fele 44
Kút magosa 147
Kút magossa 158
Kút sára 44
Kútárok 101
Kutas 51, 65, 139
Kútfej 27, 66–67
Kútfej kútja 27
Kútfeje 122
Kútfele 106
Kútfő lábja 126
Kuth 87
Kuthi 86
Kútköze 52
Kútlább 52
Kútpatak 49
Kútpataka feje 170
Kútpataka kútja 170
Kútpataka völgye 170
Kútra menő 107
Kútramenő 64
Küttető 46–47
Kuun család, gróf 107
Kuun László, gróf 107
Kuvas patak 163
Kükürcsös láb 107
Küllér 171
Külső agyagas kútja 27
Külső Bodos 144
Külső borzás 84
Külső Forintos 92
Külső füves út 130
Külső halastó láb 124
Külső Halom uta 68
Külső határ 71
Külső hordó út 65
Külső Hosszú 124
Külső Jáhoros 58
Külső Kelebucs 173
Külső Kihágó 50
Külső Kőhér 52
Külső Komlóskert 144
Külső láb 50
Külső Losanczi 92
Külső Losantzi 92
Külső megyes láb 124
Külső mező 126
Külső sárkány réve 69
Külső verebes láb 124
Külsőlapály 115
Külsőszer utca 170
Kűlűszeg 85
Küpü 64
Küpüs borvíz 115
Küpüs kút 21, 23, 136
Küpüs kút bércze 73
Kürtőkő 171
Kürvern 159
Küs Kénos 42
Küs nyír 66
Küsbikk 66
Küsbükk út 144
Küshágó 41
Küsliget 39
Küszürü mező 144
Kvarini Contumacz Director 36
La lakuce 163
Lábatlan János (székelyek grófja [recte: székely ispán]) 94, 98
Lábhintó 52
Labor völgye 57, 112, 118
Laborfalva 77, 123
Laborvölgye 123
Lacedi, Johannes 153
Laczka 100
Lád 119
Láda 69

Ladányi Boros Eleknő 88
Láday Ágoston, péterlaki, főispán 59, 61
Ladia patak 58
Ladiha 56
Ladó 18
Ladó gátja 18
Lágy völgye 129
Láho befüggő 137
Láho oldala 110
Lajos király [II.] 118
Lajos király, II. [recte: I., l. még Nagy Lajos] 168
Lajos kúttya 77
Lajos lapálya 172
Lajos utca 173
Lakatos András erdőpásztor 168
Lakocza 133
Lakotza havas 134
Lámfor oldal 61
Langodár 170
Langos 27–28
Langos kútja 27
Lányi Sándor 99
Lapáj árka 96
Lapály 89
Lapálymartja 115
Lapátbük 144
Lapias 58, 72
Lapijas 26, 106
Lapjos 172
Lapjos feje 132
Lapos 51, 121
Lápos 171
Lapos bükk 167
Lápos bükk 167
Lapos csere 47
Lapos töve 44
Laposbércz 27, 67
Laposbérczútja 53
Laposbikk réve 136
Laposorr 49
Laposs 160
Laptázó 136
Lápte havas 149
Lárin (Lüget) 61
Lármafa 158
Lármahegy 149
Láros 108
Lassúág 73
Lászlai Pál pusztája 63
László 63
Lászlo Ferentz bíró 57
László János egyháztag 94
Lászlo, Joanes 143
László kút oldala 44
László kútja 57
László Sándor jegyző 62
*László*kút oldala 100
Lator 125
Lauta, Ananias, filius, Privigyei 153
Lauta, Ananias, Privigyei 153
Lázár József bíró 138
Lázul kriszti 164
Leány patak 138
Leányka pataka 132
Leánymező 148–149
Leányvár 35, 88
Lébérc 136
Leblang (Lebnek) 162
Lebnek (l. még Leblang) 160, 162
Lebnek felőli forduló 162
Lebneki hegy 160
Lécfalva (l. még Létzfalva) 51, 84–85
Léckert 42
Legyező kút 122
Lemenő 92
Leményi 86
Leményi család 86
Leményi János 86
Lemhény 33–34, 49, 6566, 70–71, 85–88, 101–102, 107
Lemhény rétje 66
Lemhény vize 66
Lemhény, Gregorius de 31
Lemhény, Mathias de 31
Lemhényi 86
Lemhényi Gergely 32
Lencsés kút 91
Lenföldek 72, 173
Leng 163
Lengyelhon (Lengyelország) 68
Lengyelhon l. Lengyelország)
Lenke pusztája 22
Lenkert (praedium) 23
Lenkert 48, 111, 115, 151
Lenkert utsza 151
Lenmező 57, 111
Lenvölgy 175
Leoka Gyergy 164
Lepedát bércze 173
Leshegy tető 78
Létzesbák pataka 158
Létzfalva (Lécfalva) 90
Libocz 118
Liget 110
Liget (Lüget) 160
Lika 27
Likabércz 27
Likas 132
Likas kő 77, 171
Likaskő 130, 131
Likaskő határ (forduló) 130
Likaskő tartománya 121
Likaskőn kívüli láb 125
Likasszél 132
Likat 90, 100
Lipse 36, 107
Lisznyai utat átkelő 120
Lisznyó 38, 45, 89, 123, 130
Lisznyó felőli határ 38
Liszpezi Paro 164
Lisztesfa 92
Lóbércz 34
Lobogó 24
Lodomeria 59
Lófejes árok 172
Lok 97, 166, 170
Lok pataka 170
Lókert 60, 68, 71, 106, 115, 146
Lókert pataka 118
Lókötő 76, 82, 118
Lókötő hely 44, 68
Lomos 172
London 21
Lonka 65
Lopáj árka 96
Loré 118
Loré pusztája 118
Lorhám 20
Lorhámra jövő 21
Losantzi 93
Losantzi 92
Losonczi Margit l. „Apor” Margit
Losontzi 111
Lovak havasa 172
Lőke 43
Löfűrész 47
Lökös 65
Lőrinc erdélyi vajda 73
Lőrincz 86
Lőrincz mezeje 101
Lőrintz 30
Luda 152
Ludas láb 19
Lugas 47
Lugos 144
Lukács 86, 106
Lukács család 56, 137
Lukács likatja 132
Lukács pásztor 63
Lukács pusztája 137

Lukácskút 120
Lukáts család 158
Lukáts helye 63
Lukáts kertje 158
Lunka 115
Lupej 108
Luphegye 163
Luptyán 36–37
Lupuj árka lábja 96
Lupuj család 96
Lusignanus, Guido (fiktív személy) 54
Lut 152
Lüget (helynév) 95, 115, 126, 127
Lüget (l. még Lárin, Liget) 20, 39–40, 59, 61, 161
Lüget lábja 96
Lüget oldala 61
Lügetek 35
Lügetpatak 41
Lügetpatak feje 41
Lügetszakadat 42
Lükert 170
Macskahegy 169–170
Macskás 79, 101, 116
Macskási 86
Macskavár 27, 172
Macsukás 37
Madaras 101, 161
Madarász kútja 171
Magdó 32
Magdó János útja 173
Magos 79, 101
Magos hegy 35
Magos hely pataka 118
Magos nyár 116
Magos sorok 96
Magosláb 83
Magosmak fele 106
Magosmart 143
Magyar Hermány (Magyarhermány) 38, 47, 78–79, 89, 103
Magyar Hérmány (Magyarhermány) 90
Magyar János (l. még Kenesius) 32
Magyar ország (Magyarország) 105
Magyar utca 156
Magyarhegy alja 126
Magyarhermány (l. még Hermány, Hérmány, Magyar Hermány, Magyar Hérmány) 89
Magyarhon (Magyarország) 29, 32, 162
Magyari Károly pap 149
Magyaró kútja 170
Magyarok vára 171
Magyarország (l. még Hungaria, Magyar ország, Magyarhon, Ungaria) 67, 73, 96, 153, 171
Magyaros 117, 119, 139, 166
Magyaros (Sepsimagyarós) 44–45, 111, 117
Magyarós (Sepsimagyarós) 123
Magyaros (Szászmagyarós) 164, 167
Magyaros árok 57
Magyaros domb 78, 160
Magyarós domb 122
Magyaros egrekalja 40
Magyaros felett 132
Magyaros felett való helység 166
Magyarós határ 27
Magyaros karélya 79
Magyarós kosár kútja 27
Magyaros kút 55, 118
Magyarós kút allya 105
Magyarós kút teteje 105
Magyaros nyaka 118
Magyaros oldal 77
Magyarós oldal 35
Magyaros oldala 166
Magyaros patak 108
Magyaros pataka 114
Magyaros pusztája 118
Magyaros tava 168
Magyarós utcza 26
Magyarosi út környéke 44
Majlát (hegy) 86
Majlát (fiktív személy) 86
Majláth 86
Majláth 88
Majos 43, 73
Makó völgy 77
Mákos patak 51
Mákos patak orra 41
Maksa 85, 90–91, 93
Maksai középső forduló 90
Maksai útja 53
Mál 53
Mál alja 53–54
Maládin köve 172
Málalja útja 53
Malmosok helye 57
Málnás (l. még Sepsi-Málnás) 53, 94, 96, 99
Málnás alja 173
Málnás oldala 107
Málnás pataka 58
Málnás üvegcsűr (Mikóújfalu) 95
Málnás völgy 171
Málnási család 94
Málnási nyír mezeje 96
Malom alya 57
Malom csere 21
Malom dombja 171
Malom eleje 61, 76, 79
Malom észka 150, 162
Malom fele 66
Malom felett 26
Malom köze kihágó nagy föld 78
Malom nyíre 72
Malom oldal 43, 83
Malom patak 149
Malom pataka 106
Malom utca 26, 44, 46, 170, 173
Malom utsza 151
Malomárka 173
Malomárnyék 41
Malomdombja 98
Malomkert 169–170
Malomkert utca 170
Malomnál 144
Malomoldal 144
Malompatak 146–147
Malompataka 106, 139, 144, 146, 168
Malompataka bikke 106
Malompataka mellett 143
Malompataka pusztája 106
Malomrét 100
Malomszeg 41, 44, 132, 143
Málta 146
Mánási szálassa 122
Mánavész 67
Mánik 49
Maramaros (Máramaros vármegye) 171
Máramaros l. Maramaros
Marcos (Márkos) 94
Marcosiu (Márkos) 94
Marcu 94
Marcus (Márkos) 94
Marcusfalva (Kézdimárkosfalva) 69
Mária (l. még S. Mária, Sancta Maria, Szűz Mária) 60
Mária Theresia királynő 59
Marienburg (Földvár) 59–60, 145
Máris ösvénye 171
Marja 39

Márjásos nyilak 160
Márk Istvánnő 44
Márk Istvánnő továra menő 44
Marko 104
Márko 104
Márko család 104–105
Márkos (helynév) 70–71, 115
Márkos (l. még Marcos, Marcosiu, Marcus) 94, 146, 155, 158
Márkos 154, 156
Márkosfalva (Kézdimárkosfalva) 52, 67–70, 74
Márkosfalva felőli határ 70
Márkosfalvi út láb 70
Márkosmona megett 77
Márkosútja 52
Markotány 66
Márkusfalvi Márton tit[ok]nok 103
Markusz 104
Maros Vásárhely (Marosvásárhely) 39, 74
Marosi János bíró 168
Marosszék 159
Marosvásárhely l. Maros Vásárhely
Mart 77
Mart alja 44
Mart tető 124
Márthárd, gróf (fiktív személy) 98
Marti család 134, 136
Mártis árka 172
Mártis utcája 173
Márton 86
Márton János 127
Marton József 144
Marton lábja 107
Marton mezeje 132
Marton réttye 120
Marton uta 19
Martoncsere 90
Martonfalva (Kézdimartonfalva) 19, 52, 59, 67–69, 133
Martonos (Kézdimartonos) 71–72, 86, 101
Martonos (Sepsimartonos) 51, 53, 54
Martonos alya 57
Martonos szege 72
Martonút szege 52
Másod láb 70
Másod völgy 93
Második láb 69
Máté család 132
Máté keresztje 132
Máté Péter esküdt 29
Mátéfalva 107
Máténé kútja 27
Máténészege 44
Máthé (kert/telek) 54
Mátis 47
Mátis 126
Mátis Antal bíró 69
Mátis család 62
Mátis István 143
Mátisfalva 52, 67–69
Mátisfalvi szer 68
Mátiskút oldala 117
Mátyás király [I.] 17, 60, 68, 74, 133, 162
Mátyás patak 128
Mátyás patak oldala 128
Máttyás Antal tanácsos 37
Mátyus 99
Mátyus István 99
Mé árok 144
Mecs kulcsár (fiktív) 58
Meddőföldek 126
Meddős fenyő 35
Medgyes láb 70
Média 87
Medve gödör 66
Medvebarlang 171
Medvefej 110
Medvefej puszta 118
Medvekés pataka 96
Medvés 40
Medvés bértz 79
Medvés oldala 61
Medvés völgye 173
Medvevölgy 173
Megye 65
Megye pataka 133
Megye templuma 49
Megyerdeje 54
Megyes 42
Megyesláb 69, 67
Méhkér 135
Méhkert 159
Méhkert eleje 137
Méjárok 102
Méjj patak 120
Méjpatak mejjébe 97
Méjszeg 83
Méjszeg eleje 83
Meleg oldal 108, 171
Meleg völgy 45
Melegfürdő borvíz 24
Mély árok 172
Mély patak 45
Mélytó 152
Mélyvölgy 159
Ménes rét 47
Ménesbértz 110
Ménese 165
Ménese szakadása 166
Ménesrétje 90
Meobáb 175
Méregtörő 130
Mese 162
Mese felé forduló 163
Mese felőli forduló 163
Mesei ösvénynél 163
Mesopotamia 36
Mész 173
Mész gödör 44
Mészbércze 123
Mészégető 61, 113
Mészéle 147
Meszes 27
Meszes bértz 64
Mészgödör 35
Mészkatlan 18
Mészkemence 168
Mészkemence tartománya 167
Mészkő kemence 168
Mészkőponk 117
Mészpatak 23
Mészpatakbértz 22
Mészpest 26
Mészreve 137
Mesztáka 56
Mészvölgye 147
Meyr Ignátz, dr., orvos, szakíró 24
Meyr, Ignate, dr. 24
Mézes 21
Mézes oldal 74
Mézes patak 21, 23
Mézes pataka 23
Mézes patakon aluli 22
Mézes patakon felüli 22
Mező utca 173
Mezőband l. Bánd
Mezőfalvi faluk 76
Mezőhát 26
Mezöháti út 27
Mezőképe 120
Mezőközép 131
Mezőközép lábja 131
Mezővágás 39
Mezővontató 136
Micske 86
Micske szer 87
Micske töve 87

Micsker 73
Mihacs 43
Mihácsa család 86
Mihácz család 137
Mihácz erdeje 137
Mihácz láb 67
Mihálcz 88
Mihálcz Barabás dobos vajda 18
Mihálcz kert 68
Mihály 86
Mihály család 94
Mihály Elek jegyző 68
Mihály püspök (fiktív személy) 87
Mihály vajda 69
Mihok 158
Mihok völgye 158
Mike 86
Mike család 80
Mike dombja 80
Mike Simon 88
Mike Simon tanár 88
Mikefalva (? Hétfalunál) 171
Mikék dombja 80
Mikes (pusztája?) 42–43
Mikes 86
Mikes család 148
Mikes család, gróf 18, 133, 135, 148–149, 159
Mikes Kelemen 76
Mikes Miklós, gróf 145
Mikes Zsigmond, gróf 157
Mikes, zabolai 146
Mikesek 146
Mikesék 148
Mikesné pusztája 58
Miklós vezér (fiktív személy) 95
Miklós Antal esküdt 126
Miklós Dávid jegyző 47
Miklós gyepűje l. Indagines Nicolai
Miklos lyuka rétje 151
Miklos lyuka verőfénye 151
Miklósvár (l. még Miklósvára Szent Miklósvára) 84, 94–95, 98, 153
Miklósvár fiókszék (Miklósvárszék) 84
Miklósvár fiúszék (Miklósvárszék) 39, 59, 83–84, 139
Miklósvár szék (Miklósvárszék) 84, 98, 123
Miklósvára (Miklósvár) 97
Miklósvári oldal 97
Miklósvárszék (Miklósvár fiókszék, Miklósvár fiúszék, Miklósvár szék, Miklósvárszék fiúszék) 39, 94, 97–98, 107, 117, 121
Miklósvárszéki alkirálybíróság 29
Mikó család 19, 32, 52, 96
Mikó család erdeje 19
Mikó család, gróf 20, 47–48, 59–61
Mikó erdő 61
Mikó udvar, gróf 60
Mikó József hajtása árka 96
Mikó Miklós, gróf 113
Mikó Újfalu (Mikóújfalu) 47
Mikó utca 60
Mikóbértze 42
Mikolcsa 19
Mikóújfalva (Mikóújfalu) 55
Mikoujfalu (Mikóújfalu) 95–96, 113
Mikóújfalu (l. még Bikszád üvegcsűr, Málnás üvegcsűr, Mikó Újfalu, Mikoujfalu, Mikóújfalva, Ujfalu) 53, 95, 97
Milkovia 87
Mirigyesek 160
Mirkvásár 170
Miskolczi László esküdt 137
Mocsár 51, 62, 71–72, 79, 102, 106, 147
Mocsár határ 94
Mocsár láb 76
Mocsár oldal 84
Mocskos patak 114
Modi Mihály bíró 39
Mogyoró fej 65
Mogyoró puszta 133
Mogyoróbokor 55, 110
Mogyorópatak 126
Mogyorós égere 138
Mogyorós gödör 67
Moha (Nagymoha) 162–163
Mohai 162
Mohojka 71
Mohostó 114
Moldavia (Moldva) 31–32
Moldova (Moldva) 49, 73, 85, 87, 102, 108, 133, 154
Moldovánok 154
Moldovaország (Moldva) 56
Molduva (Moldva) 32, 103–104, 138
Moldva (l. még Moldavia, Moldova, Moldovaország, Molduva, Moldvahon) 33, 35–37, 75–76, 133
Moldva (é)s Oláhország (Románia) 36, 75
Moldvahon (Moldva) 28
Moldvai havasok 71
Molnár él 147
Mólnos Dávid bíró 98
Morgó 83, 91, 97, 111, 119
Morgóhely 119
Morgonda 150
Morgondai verőfénye 150
Móricz 26
Móricznyíre 26
Morius család 109
Mórius család 109
Morkosán völgye 72
Mosalya 79
Mosicza éle 173
Mozsár pataka 173
Muckendorf (Nagymoha) 162
Mukundorf (Nagymoha) 162
Mungorcsi 43
Munkács 129
Munkács oldal 129
Munkáts feje 67
Munkátspataka 67
Muntili Puliscea 94
Muntyán, Krecsun bíró 39
Murad bég 169
Murdán 133–134
Musát lapálya 172
Mussát 108
Mustra 151
Muszka 116
Muszka határ 116
Muszka utca 116
Muszta 147
Musztika láb 120
Nád 76, 83, 99–100
Nád karé 85
Nádas 120
Nádas orra 118
Nádas pataka 78
Nádasdi 78
Nádaskút 67
Nádaskút farka 67
Nádaskút szere 67
Nádasoldal 127
Nádaspatak 90
Nádaspataka 126
Nádaspataka kútja 167
Nádastó 27, 53
Nádastóútja 53
Nádika oldal 57–58
Nádkert 82

Nádos kútja 170
Nádos tere 29
Nádra menő 68, 76, 103
Nádramenő 135
Nagy 86
Nagy ág vize 108
Nagy aita (Nagyajta) 121
Nagy Ajta (Nagyajta) 40–41, 84, 95, 97–98
Nagy Ajta felé forduló határ 40–41
Nagy Alajos jegyző 103
Nagy Almás 116, 128
Nagy Antal bokra 59
Nagy árnyék 119
Nagy árok 22
Nagy árok oldala 51
Nagy Áron jegyző 84
Nagy Áron lelkész 112
Nagy áru 87
Nagy Ausztria 148
Nagy avas 26, 51, 62
Nagy Baczon (Nagybacon) 89, 99
Nagy Barabás 168
Nagy Baszka 80
Nagy Batzon (Nagybacon) 37, 98
Nagy Bodza 80
Nagy Boldizsár 162
Nagy Borosnyó (Nagyborosnyó) 51, 82, 100–101
Nagy Bota 138
Nagy Bölön 40
Nagy busnya 22
Nagy család 125
Nagy csere 34, 144
Nagy Csoma pataka tartománya 126
Nagy csuklon 120
Nagy Damonik 139
Nagy eger eleje 82
Nagy égés 136
Nagy ér 80
Nagy erdő 150, 160
Nagy erdő verőfénye 150
Nagy fák 17
Nagy familia, famillia 122
Nagy fenyő 136
Nagy Ferencz pap 78
Nagy Ferentz jegyző 99
Nagy Gelence pataka 57
Nagy Gelence víz 58
Nagy gere völgye 58
Nagy gödör 155
Nagy Gubás 75
Nagy hágó 65
Nagy Halashátja 90
Nagy halom 83
Nagy havas pusztája 47
Nagy hegy 71, 89
Nagy hegy alja 89
Nagy hegy tartománya 127, 167
Nagy hegy teteje 89
Nagy híd 80
Nagy Hodos 75
Nagy holdak 156
Nagy hosszú 28
Nagy hugyozó 168
Nagy hugyozó tartománya 168
Nagy Imre bíró 31
Nagy István borvíze 122
Nagy István feje 132
Nagy István gödre 158
Nagy István lelkész 139
Nagy István pataka 132
Nagy Jáharos 47
Nagy János árka 172
Nagy János bükke 122
Nagy Karulyos 108
Nagy Kénos 42
Nagy kerülő fej 167
Nagy kerülő feje 167
Nagy kerülő lábja 107
Nagy Kosák 47
Nagy kő fele 45
Nagy Kőpataka 132
Nagy Kupán 80
Nagy kurta bércz 117
Nagy Küküllő 154
Nagy Lajos jegyző 84
*Nagy Lajos király (I. Lajos)*174
Nagy Lik 61
Nagy likas oldal 160
Nagy likas patak 160
Nagy Magyaros 166, 168
Nagy Manyicska 80
Nagy Máténé bokra 18
Nagy Meggyes orr 34
Nagy mező 21, 23, 30, 84, 170
Nagy Mihály 110
Nagy Mihály széke 110
Nagy Mihály székinél 110
Nagy molgya 167
Nagy Mózes 49
Nagy nád szeg 44
Nagy nyír 66, 117, 136, 160
Nagy Nyujtód 102
Nagy oldal 37, 57, 63, 132, 167
Nagy orú 87
Nagy Pál bércze 66
Nagy Pál esküdt 139
Nagy palló 157
Nagy patak 150
Nagy porond 144
Nagy rész 18, 68, 110, 129
Nagy rét 59, 83, 110, 156, 170
Nagy Salamás 46
Nagy Sándor pap 61
Nagy Sándor tető 76
Nagy sástó 166
Nagy Sink (Nagysink) 152–123
Nagy Sink szék (Nagysinkszék) 153
Nagy Sollyomkő 134
Nagy Szeben 78
Nagy szeg 22, 129
Nagy szénafű 33
Nagy szénafű kertje 97
Nagy szer 59
Nagy Tatár 148, 159
Nagy Tatár havas 149
Nagy Telek 112
Nagy térfeje 58
Nagy tó környéke 44
Nagy tó lábja 126
Nagy tó mellyéke 109
Nagy út 27, 53–54
Nagy út alatti mező 54
Nagy utca 67, 97, 115, 119
Nagy utza 18
Nagy Vágás 149
Nagy Váralya 57
Nagy verőfény pusztája 58
Nagy verőfénye 150
Nagy vész 137
Nagy vontató 158
Nagy Zsigmond 154
Nagyág cseréje 106
Nagyág eleje 106
Nagyág mezeje 106
Nagyág orra 106
Nagyág pataka 56
Nagyágpataka 106
Nagyaj 52
Nagyajta (l. még Nagy aita, Nagy Ajta) 97–98
Nagyárnyék 41, 99
Nagyárokra menő 51
Nagyavas 64, 106
Nagyavas útja 27
Nagybacon (l. még Baczon, Botzon, Nagy Baczon, Nagy Batzon) 98
Nagybarabás 168
Nagyberivoj l. Berivo

Nagyborosnyó (l. még Nagy Borosnyó) 79–80, 100–101
Nagybölön 40
Nagybölön (faluhely) 41
Nagybölön várhegye 42
Nagybölöni felmező 40
Nagybutuk 114
Nagyenyed 57, 69
Nagyesztenahely 61
Nagyfalura menő 52
Nagyfalura menő útja 53
Nagyfej 67
Nagygödör árka 96
Nagyhágó 41
Nagyhágó oldal 67
Nagyhajtás 114
Nagyhegy 62, 114, 126
Nagyhegy alja 62
Nagyhegyes 114
Nagyhegyes pataka 114
Nagyhíd 40
Nagyhíd parangyossa 40
Nagyhídárka árok 40
Nagyhomlok 100
Nagyhosszú láb 49
Nagykép 118
Nagykerülő feje 167
Nagykő pataka 144
Nagykőhavas 171
Nagykőpataka 144
Nagykút oldala 117
Nagymájszeg 67
Nagymanitska 133
Nagymé pataka tartománya 126
Nagyméh 130
Nagymező 21, 49, 52, 75, 132, 170
Nagymező pataka 114
Nagymező völgye 172
Nagymocsár 49
Nagymoha (l. még Moha, Muckendorf, Mukundorf) 162
Nagymurgó 114
Nagynyíl 135
Nagynyír 160
Nagynyujtód 101
Nagyobb Balo szalványa 99
Nagyobb Orotás 122
Nagypatak 52–53, 96, 116
Nagypatak feje 96
Nagypatak mellyékúttya 53
Nagypilicska 114
Nagyrét 97, 150
Nagyromlás 114
Nagysink l. Nagy Sink
Nagysinkszék l. még Nagy Sink szék 162
Nagyszeben (l. még Szeben) 147
Nagyszeg 116, 143, 169–170
Nagyszék 118
Nagyszél 50
Nagyszörök 138
Nagytatár 149
Nagyút 127
Nagyút alja 119
Nagyútalja 52
Nagyútalja útja 53
Nagyútra jövő 43
Nagyútra menő 43
Nagyvágás 27
Nagyvizes 161
Nagyvölgy 161
Nám palája 173
Nám völgye 173
Napoleon 127
Negoj 152
Négy nyír 73
Negyed láb 70
Negyedik láb 69
Nekiti János 19
Nemer (Nemere) 87–88
Nemere (fiktív személy, l. még Nemer) 86–87
Nemere (szántó) 76
Nemere hegy, Nemere hegye 72, 85, 86–88
Nemere hossza 85
Nemere ponkja 71
Nemes Ábrahám, gróf 24
Nemes család, gróf 20, 47–48, 60–61, 125, 161
Nemes Elek füve 125
Nemes János, gróf 20, 23
Nemes Sámuel lelkész 160
Nemes utca 60
Nemes, gróf család 59–60
Nemesek, gróf 39, 60
Nemesek utcája 17
Nemeshatár 126
Nemesrész 100
Nemesszer 102
Nemesszer lábja 71
Német család 89
Német Dávid jegyző 133
Német ország (Németország) 153
Németek hídjánál 163
Németek martja 147
Nepomuki Szent János kápolnája 88
Németh Márton közjegyző 115
Németország l. Német ország
Nézőhely 43
Nicolaus 153
Nika Radu 164
Nikili 22
Nikili hegye 22
Nikola hegye 139
Nimród (fiktív személy) 87
Nisztor esztenája 171
Noialt (a mai Szászugra) 153
Noilgiant (a mai Szászugra), castrum 153
Noiglant (a mai Szászugra) 153
Nomonácz 75
Nyáguly 108
Nyakasfű 144
Nyárád 88
Nyárádszentbenedek l. Szent Benedek
Nyáras 18, 64, 67, 144, 161
Nyáras bértz 167
Nyáras dobogó 41
Nyáras felé 144
Nyáras köze 122
Nyáras mező 119
Nyáraska 44
Nyáraskút 120
Nyármező 115
Nyármező teteje 114
Nyáros 126, 134, 170
Nyáros bércz közepe 58
Nyáros orr 108
Nyáros völgye 172
Nyárosbércze 61
Nyárospatak 20, 59, 61
Nyárospatak, rivum 20
Nyavajka 66
Nyelem 86
Nyelem szénafű 87
Nyén (Keresztvár) 145–149, 153, 155–159
Nyén pataka 156, 158–159
Nyén vára (l. még Cruczeburg) 159
Nyéni patak 147, 157–158
Nyéni tulsó csere 157
Nyerész 40–41
Nyerges 155
Nyil 63
Nyíl 47, 131
Nyilak 89, 105
Nyilaki borvíz 105
Nyílföldek 99
Nyílláb 135
Nyír 58, 68, 109–111

Nyír lábja 96
Nyír oldal 33, 106
Nyíres 65–66, 75, 90, 138, 150
Nyíres alja 147
Nyíres allya 105
Nyíres mező bükke 170
Nyíres oldala 117
Nyíres orr 26
Nyíres tisztája 52–53
Nyíres tó 44, 82
Nyíres út alja 39
Nyíresága 41
Nyíresdomb 40
Nyíresmező 41
Nyíresmező farka 41
Nyírespatak 41
Nyíressása 40
Nyírestó 42, 82
Nyírfákra menő 129
Nyírláb 135
Nyíroldal 19
Nyírőszeg 26
Nyírre menő láb 44
Nyírre menők 120
Nyírszeg 67
Nyírverem 73
Nyolc forintos tó 44
Nyugoti hegyalji faluk 25
Nyujtód 33, 66, 71, 84, 86–87, 101–103, 107
Nyujtód, Georgius de 31
Nyujtód, Petrus de 31
Nyujtodi család 102
Nyujtodi Domokos 102
Nyujtodi Péter 32
Nyuladék 144
Nyulak bértze 167
Nyulas 41, 65
Nyulató 108
Nyúlkút tartománya 165
Nyúlnyalás 57
Ó gyümölcsös 81
Ó Nyén (Ónyén) 157
Oben an dem Sloßgraben unter den Linden 153
Ográda 147
Ojtoz felé vonuló nagy kereskedői út (Ojtozra vezető út) 130
Ojtoz szoross (Ojtozi szoros) 71
Ojtoz víz (Ojtoz vize) 36
Ojtoz vize (l. még Ojtoz víz) 33, 35–36, 108
Ojtozi cs. kir. vám (Ojtozi vám) 35
Ojtozi országos útvonal (Ojtoz felé vonuló nagy kereskedői út, Ojtozra vezető út) 101
Ojtozi passus (Ojtozi szoros) 73
Ojtozi szoros (l. még Ojtoz szoross, Ojtozi passus, Ojtozi vám szoros) 48, 55, 64–65, 75, 102
Ojtozi vám (l. még Ojtozi cs. kir. vám) 31, 35
Ojtozi vám szoros (Ojtozi szoros) 101
Ojtozra vezető út (l. még Ojtozi országos útvonal) 85
Ojtoztelep 31
Okis éle 147
Okisok 147
Okland 170
Okmánd 65
Olá temető 44
Olá ülés 44
Oláfalvi havasok 132
Oláh család 144
Oláh domb 117
Oláh hon, egyesült (Románia) 64
Oláh Lukáts 67
Oláh pancsó 173
Oláh templom megett 151
Oláh utca 17, 156, 170
Oláh víz 156
Oláhhon (Románia vagy Valachia) 45, 51, 80, 123, 159
Oláhhon (Valachia) 28, 133
Oláhmezeje 73
Oláhmező 144
Oláhon (Románia) 48
Oláhon (Románia vagy Valachia) 80, 138, 149
Oláhon (Valachia) 138
Oláhország (Románia vagy Valachia) 145, 148, 159, 172–173
Oláhpatak 49
Oláhszeri utca 60
Oláhtemető 41
Oláhtemplom mege 146
Oláország (Oláhország) 38
Oláhország l. Oláország, Transalpina
Olasztelek (l. még Olasztelep, Olosz Telek, Olosz Telep, Olosz Telke, Olosztelek, losztelep) 103, 106, 121
Olasztelep (Olasztelek) 29
Oldal 33
Oldal havas 61
Oldal út 27, 65
Oldalra menő 51
Oldalramenő 50
Olosz Telek (Olasztelek) 105
Olosz Telep (Olasztelek) 103–105
Olosz Telke (Olasztelek) 103–104
Olosztelek (Olasztelek) 28, 38, 46–47, 103–105, 133
Olosztelep (Olasztelek) 104
Olt (l. még Olth) 17–18, 20–23, 25, 28–29, 33, 39–41, 45, 47–48, 50–51, 54, 59–60, 62, 77, 81, 83–84, 95–98, 104–106, 112–116, 118–119, 121, 124, 143, 150–154, 163–166, 168
Olt Alsó járás 118, 138
Olt Bogát (Oltbogát) 163–164
Olt Bogátá (Oltbogát) 163
Olt borvizek 115
Olt felé forduló határ 40
Olt melletti Alsó járás 119
Olt melyéke 164
Olt tere 165
Olt torkába 40
Olt utsza 151
Oltárhegy 101
Oltárkő 27
Oltárszer 118
Oltbogát (l. még Olt Bogát, Olt Bogátá) 163, 165
Olth (Olt) 60
Olthéviz (l. még Héviz, Hévíz) 164
Olthidegkút l. Hidegkút
Olti utca 165
Oltköze 62, 120
Oltmelléki faluk 54
Oltorka 104
Oltra menő láb 143
Oltramenő belső lábja 40
Oltramenő külső lábja 40
Oltramenők 57, 97
Oltszem 51, 99, 106, 113
Oltszeme 106
Olttorka 104
Olyvás 169
Omláka 35
Omlás 61
Omsós 93
Omsós patakcsa 93

Oná Káti 164
Ond l. Ound
Ónyén (l. még Ó Nyén) 146
Opor (Apor) család 66
Opra bértze 167
Opra pásztor 167
Orbai (Orbaiszék) 79, 88, 122
Orbai alszék (Orbaiszék) 57, 117
Orbai alszék Közép dullói járás 63, 106
Orbai Bodza (Szitabodza) 138
Orbai család 75
Orbai egyházmegye 108
Orbai fiúszék (Orbaiszék) 42, 49, 56, 110, 134, 137
Orbai fiúszék Közép dullói járás, 110
Orbai kertre rúgó nyakmező 75
Orbai királybírói Közép járás 108
Orbai Közép dullói járás 122
Orbai szék (Orbaiszék) 28, 42, 123, 134
Orbaiszék (Orbai, Orbai alszék, Orbai fiúszék, Orbai szék) 28, 42, 51, 61, 79, 85, 108–109, 133
Orbaiszék Alsó kerületi járása 109
Orbaitelek (l. még Telek) 106
Orbán 86
Orbán (család) 32, 68, 73
Orbán Balázs szakíró 143
Orbán utca 68
Orbán völgye 173
Orbányos 73
Óriás 161
Óriás helye 44
Óriás kőláb 107
Óriás pintzéje 93
Óriáshegy 93
Óriaskőre menő láb 107
Óriáskövek 169
Ormintz 169
Oromalja 120
Oroshely 41
Orosz út 85, 105
Oroszfalu (Kézdioroszfalu) 26, 75
Oroszhegy (helység) 162
Oroszhegyi család 162
Oroszok réve 62
Oroszút 43
Orotás 26, 29, 37, 50, 75, 78, 83, 106, 113, 120–121
Orotás pusztája 118
Orotás tető 40
Orotástető 40–41
Orotván 47
Orotvány 44, 52, 57, 72, 84–85, 97, 166
Orotvány pataka 29
Orozat 106
Országút oldala 144
Ortostető 147
Ortovány 100
Ósánc 172
Ósánc vám 146
Osdola (Ozsdola) 33, 36, 56, 71, 86, 101–102, 107–108
Osváth Tibáld 99
Oszd (fiktív személy) 107
Osztás 68
Osztások 157
Otrobán Nándor orvos 24
Ound (Ond) vezér 105
Óvágás 64
Óvár 152
Óvár allya 52
Óvár kapu 52
Óvárkapuútja 53
Ozsdola (l. még Osdola) 107–108
Ökköriktató 43
Ökörszállás 136
Ölbértz 47
Ölhegy oldala 98
Ölves 79, 101, 136
Ölves oldal 67
Ölveság 125
Önye 129
Ördög árka 22
Ördög család 116
Ördög ereszkedő 85
Ördög gátja 62
Ördög utca 116
Ördög völgy 172
Ördögfüve 119
Ördöglik tartománya 127
Ördöglyuk 126
Ördöglyuk tartománya 126
Ördögpatak 148–149
Ördögpataka 148
Ördöngös 33, 87
Ördöngös tova 107
Ördöngös völgy 93
Őrhegy 39, 79, 105, 169–170
Őrhegy kútja 170
Őriszély 104
Őrkő 118–119
Őrkő vápája 118
Örmény 82
Örömhegy 69
Őrsereg széllye 104
Őrszökő 120
Őse (fiktív személy) 87
Őskút 24
Ösvény 117
Ösvénybértze 42
Ötödik láb 69
Ötsmás oldala 117
Ötsustákos 116
Pad 44, 54, 94, 99, 126, 128, 132
Pad föld 68
Pad hegye 54
Padina 164
Padlábja 126
Pais család 147
Pais völgye 147
Pajor éle 172
Páké 80, 108–109
Pakok szegelete 59
Pál 86
Pál Bíró 128
Pál család 136
Páll (család) 30
Páll Ferentz bíró 84
Pál szege 144
Pál Tamásnő mezeje 73
Pál utca 172
Paláj 172–173
Paláj bércz 173
Paláj nyaka 172
Palasztika 67
Pálbiró 49
Palesztina l. Szentföld
Pálfeje 136
Pálfy Sándor lelkész 48
Pálhegye 39
Páljános tova lábja 107
Pálka bércz tető 65
Palko cseréje 30
Palko sása 82
Pallós 116
Pálos 43
Pálpatak 119
Pálpataka (helynév)) 118
Páncsa 66, 88, 102
Páncsa hegység 102
Pandi éle 173
Pap árka 159
Pap avasa havassa 62
Pap bérce 172
Pap cseréje 122
Pap hegye 150

Pap homloka 47
Pap János esküdt 30
Pap kútja 51
Pap mezeje 143
Pap nyíre 139
Pap nyírese 122
Pap ösvenye 26, 118
Pap pataka 122, 157
Pap pataka (erdő stb.) 122, 157
Pap szege 18
Pap szere 84
Pap tasalya 101
Pap utca 48, 54, 60
Papavas 120
Papfölde szere 59, 68
Paphegy tartománya 166
Papkertje lábja 107
Papkúttya 49
Papmezeje 143
Papmezeje fele 143
Papok sánca 39, 149
Papok sáncza 148
Papok sántza 159
Papolc (l. még Papolcz, Papoltz) 28, 80, 109
Papolc felőli határ 43
Papolcz (Papolc) 80, 133
Papolcz vize 109
Papoltz (Papolc) 109–110
Papp György bíró 97
Pappatak 147
Pappataka 145, 147
Papszeg 22
Papszer 33
Papszere 118
Paptava 163
Para Ferentz 116
Para Ferentz utcája 116
Parau Lupuluj 94
Paraul Rugii 94
Parancsi lapály 171
Paripafű 18
Parlagok köze 72
Parou Runkuluj 164
Parrag 68
Partár köve 147
Pásint 64, 70, 97
Pásintra menő láb 70
Páskó (család) 32
Paskó mező tartománya 126
Patak alfele 129
Patak feje 122
Patak feje völgye alján 122
Patak felőlli Domokosfalvi határ 125
Patak melyéke 46
Patak oldala 106
Patakfej 132
Pataki Áron esküdt 126
Pataki család 125
Pataki György esküdt 117
Patakmejjéke 116
Patakmelléke 26
Patakmellékéhez béjáró utca 26
Patakmelyéke 100, 116
Patakramenő 62
Patakramenő láb 67
Patakröh 127
Patakszer utca 21, 60
Pataktő 21, 26, 41, 120, 143
Páter utca 173
Patinás kút 146
Patkóföldek nyila 160
Pato 119
Patohalma szere 52
Patrakonya 171
Paul Elek jegyző 59
Páva 70, 80–81, 133–134, 136–137
Pázsint 68, 116
Pecsenés 65
Pecsétes 161
Peleske 117
Pelesketető 47
Pelszrötcz, Petrus de, székely ispán 31
Péntek szere 59
Péntek vápája 59
Péntekrétje 125
Pénzes 32
Pénzes gödör 44
Pénzes sorok 96
Perdikátor 36
Peres erdő 47
Peresmező 146
Perjés pad 107
Perkő 34, 73
Perkő hegy 88
Perkő vár (Perkői vár) 79–80
Perkői vár (l. még Perkő vár) 73
Persia 87
Peselnek (Kézdikővár) 66–67, 71, 128
Peselnek pataka 67
Peselnek szolgabírói járás (Peselneki járás) 66
Peselneki járás (l. még Peselnek szolgabírói járás, Peselneki szolgabírói járás) 113, 128–129
Peselneki járás, régi (Hidvégi és peselneki) 155
Peselneki szolgabírói járás (Peselneki járás) 71, 95
Peselnuk (Kézdikővár) 66
Pest 32, 105, 132, 146, 151
Pest-telek (Kézdikővár) 66
Pesti Frigyes 58, 149
Pesty Frigyes 58, 74, 88, 103, 120, 152
Peták patak 133
Peták pataka szegellete 133
Peter 50
Péter 86
Péter aszalványa 39
Péter Ferencz jegyző 107
Péter Lajos 28
Péter mezeje 139
Péterfi Sándor pap 168
Pétergazda 80
Peterke 50, 53
Péterke 50
Péterlaka (helység) 59
Péterné bükkje 114
Petheöfalva (Petőfalva) 110
Pethőfalva (Petőfalva) 110
Petki Nagy Boldizsár földbirtokos 163
Petkitó 163
Petkitó észka 163
Pető család 89, 110
Pető felvigyázó? fiktív 110
Pető Moyses esküdt 90
Pető Mózes pap 90
Petőcs árka 118
Petőfalva (l. még Petheöfalva, Pethőfalva, Pettőfalva) 63, 110–111, 122, 133
Petőfalvi borvízkút 94v
Petre 105
Petre mocsára 105
Petru Mozes pap 168
Pettőfalva (Petőfalva) 110
Piac tér 18
Piatra 149
Piatra mare 171
Piczerko 97
Pijiske, a két 132
Pilicska 114
Pilisis 80
Piliske 73, 80, 114, 158
Piliske pusztája 118
Pince nyaka 173
Pinczehely 25–26
Pintilér 133

Pipa sár 31
Pipe (helység) 162
Pipei család 162
Piroska 89, 175
Pisztráng pataka 47
Pisztrangos 27, 150
Pisztrangos patak 150
Pisztrangos pataka 150
Pisztrangosi borvíz 99
Pityókahegy 116
Pityókakert 166
Pityókás 64, 165–166
Pityókáskert 144
Pityokerie 164
Plés 172
Plése 35
Pliása 163
Pogány avasa 139
Poja 72
Pója 73
Poján (Kézdiszentkereszt) 103
Poján 171, 173
Pojáná luj kupis 164
Pojánka 71
Pojvár 67
Pok (fiktív személy) 52
Póka 97
Pokahalma 124
Pókahalma 52
Poklos pataka 150
Pokol rév 79
Pokolkaárka 132
Pokolkő 172
Pokolsár 59, 81
Polián 72
Polyán (Kézdiszentkereszt) 49, 71–73, 75, 101
Polyánfalva (Kézdiszentkereszt) 72
Polyánka 133
Pongoratz földei 156
Pongrátz 156
Ponk 171
Ponkota 156
Porond 63, 76–77
Porond utcza 146
Porondok 157
Porongy 166
Porongyos 98
Porsolás 80
Porsolt ere 83
Porsoltok ponkja 107
Porzsolt 107
Posa 155
Poszkár 66
Posztos lábak 124
Potyon város 109
Pozsárbércz 171
Pozsárvize 171
Pozsárvölgy 171
Prázsmár (l. még Tartlau) 38, 81, 146, 157–158
Právétz 164
Préda 172
Préda Samu 162
Prédák 162
Predeluc 173
Pribátkút 41
Pribátkútja 40
Pribék dombja 163
Prilogia 152
Prilozsa 152
Privigyei Lauta, Ananias 153
Privigyei Lauta, filius Ananias 153
Privigyei, Lukas 153
Prósa 34
Provence 25
Provincia Barcensis (Brassó vidék) 154
Puczora ága 89
Pulcheretz 171
Purkerecz (Pürkerec) 168
Purtzel ezredes 92
Puskások lapálya 171
Puszta hegyén 163
Puszta patakán 163
Puszta Peselnek 66
Puszta utca 48
Puszta[celina] l. még Voszling 162
Putna (l. még Putna vize) 56
Putna oldala 127
Putna orra 126
Putna töve 130
Putna vize (Putna) 133
Putnoki István bíró 79
Pünkösti József 137
Pürkerec (l. még Purkerecz, Pürkerecz, Pürkeretz) 145–146, 168, 170
Pürkerecz (Pürkerec) 146–147, 174
Pürkeretz (Pürkerec) 168–169
Rab János 175
Rados 165–166
Rádu Szlojéru havasa 173
Rajna 173
Rákóczi [György, II.] fejedelem 143
Rákóczi Ferenc [recte: György] fejedelem, I. 36
Rákóczi György fejedelem, I. (l. még R. „Ferenc") 30, 36, 55, 74, 103
Rákóczi György fejedelem, II. (l. még Rákóczi) 65, 68, 74, 147, 171, 174
Rákos 109
Rákos árok 63
Rákos (Felsőrákos) 133
Rákos patak 33
Rákos nyír oldal 33
Rákosdomb 63
Rákosi Antal birtokos 53
Rakotya láb 83
Rakotya vész 128
Rakotyás 28, 119, 161
Rakotyás oldala 279v
Rakotyás pataka 105
Rakotyás tó 57
Rakottya 49, 81, 99, 102, 107, 113, 125
Rakottya alya 84
Rakottya pataka 113
Rakottyás 36, 44, 102, 115, 173
Rakottyás eleje 46
Rakottyás hátulja 46
Rakottyás hegye 54
Rakotyás hegye alatti forrás 54
Rakottyás pataka 114
Rakottyásbércz 27
Rakottyáspataka (kaszáló) 115
Rákovicza 152
Rákovicza köze 152
Rama 59
Ramotsabikk oldal 67
Ramotsa 67
Rápolti Mozes jegyző 106
Rapsány (fiktív személy) 131
Rapsány utca 131
Rátz családok 75
Rátzok pataka 75
Rauber család, báró 131
Ravaszlik 39, 35, 52, 74, 80, 82, 116, 132, 137
Ravaszos 41
Ravénosz 147
Ref. egyház erdeje 22
Régi malom 98
Réka (fiktív személy) 132
Réka köve 132
Rekicze 34
Remete 52, 54, 82, 119
Remete feje 144

Remete pataka 144
Remete patakára menő láb 144
Remeteútja 53
Réncze 172
Réncze kútja 173
Rendes utca 124
Repej hám 22
Repejhám 20
Rész füvek 146
Rét 26, 63, 111, 123
Rét eleje 59, 107
Rét külső láb 126
Rét mege 72
Rét oldal 71
Rét szély 170
Rét útja 27
Rét utsza 57
Rét víz köze 44
Réten 162
Réten felőli forduló 162
Réteni járás 162
Réteni útnál 163
Rétes sás 70
Réthi Mihály 137
Réthy 86
Réti család 136
Réti szénája 136
Rétiláb 126
Retius (fiktív személy) 111
Rétkert 76
Retkes 22
Retkes árka 22
Retkespatak 23
Rétláb 92
Rétlábja 137–138
Rétpataka 102
Rétre menő 21, 49, 65
Rétremenő 31, 66, 84
Rétse (Vajdarécse) 152
Rétszeg 84
Rétszéj 26
Rétszély 135, 170
Rétvölgy 93
Retzitz 163
Retyitza 164
Réty 80, 92, 111–112, 123
Réty felölli fövény határ 44
Rétyi nyír 159
Rétyi rét 44
Rétyi szeg 111
Rétyi út melléke 92
Rétyi út tartománya 117
Rétyi utak köze 120
Rétyi utca 44
Rév tartománya 117
Revindicalt havasok 36, 75
Rics 43
Riesen 61
Rigó 65
Rika 132, 148
Rika erdeje 103
Rika erdő 39
Rika pataka 133
Rikai út 132
Rikán belől 148
Rikapatak 132
Robert Antal jegyző 77
Rofain 43
Rofaj 118
Rofaj rétje 118
Rogyina árk 164
Rogyini árok 164
Róka juk 44
Róka lyukaknál 151
Rókajuk 139
Rókalik 93
Rókás lik 57
Római sáncok 148
Román 161
Román család 71
Románia (Óromániа, l. még Duna fejedelemség, Duna fejedelemségek, egyesült Oláh hon, Moldva (é)s Oláhország, Oláhhon, Oláhon, Oláhország) 65
Romány 78
Romány pataka 78
Romlás árka 96
Rona Lajos jegyző 29
Rong 169
Rongoldal 147
Rongyosoldal 52
Rosdás 43, 110, 133
Rosenau (Barcarozsnyó) 145
Róska havasa 172
Roska völgye 172
Rosondai 154
Rosz árok 22
Rosz templomra jövő 96
Rosz út 105
Roth kút 75
Rotunda 152
Rózsáskő 73
Rozsdás 58
Rozsnyó (Barcarozsnyó) 145
Rozsondai József lelkész 170
Rozsondai, Johan 152
Röh 52, 59, 84, 103
Röh láb 65
Röhláb 128
Rőnegyed láb 102
Rövid félhold 102
Rövid káka 82
Rövid láb 172
Rövid lapos 82
Rövid sorok 96
Rövid utca 82
Rövidláb 26, 61
Rumunia (l. még Alsó-Felső oláhság) 151
Runk 150, 164
Ruszka 149
S. Mária (Mária) 156
Sajamás 90
Sajgó 43, 68
Salamás 75
Salamár 52
Salamon 51
Salamondomb 113
Salomás (Gyergyósalamás) 113
Salygó 144
Sánc árok 58
Sancta Maria (Mária) 153
Sáncz 162
Sáncz megett 162
Sánczoldal 162
Sandaour (fiktív személy) 86
Sandaour tető 86
Sandi család 56
Sándor 171
Sándor árka 72
Sándor árkának bémenő 72
Sándor család 109
Sándor láb 124
Sándor Mihály bíró 109
Sándor moldvai vajda 73
Sándor pusztája 42–43
Sándor szeg 59
Sándor vize 171
Sándorkút 106
Sandour tető 88
Sánta János utca 173
Sántahegy 39
Sántz 108
Sár 65, 87
Saradi család 102
Sarány 32
Sáré 73
Sárfalu (Kézdisárfalva) 102
Sárfalva (Kézdisárfalva) 33, 56, 66, 75, 102, 107, 108
Sárfej 65
Sárhíd 77
Sárig patak 55

Sárkány 152
Sarkolat 139
Sárköz 65
Sárlelő 120
Sárnál 82
Sárola (fiktív személy) 98
Sáros 120, 161
Sáros árok 117
Sáros felé forduló határ 151
Sáros oldal 52
Sáros utca 46, 82
Sároskert 50
Sárospatak 41
Sárospatak teteje 41
Sárpusztája 43
Sárra menő 82
Sártivány 18
Sárvár 80
Sás 26, 43, 59, 124
Sas mezeje 119
Sás pataka 113
Sásárok töve 94
Sásastó 97
Sásgödör 134
Sáska család 137
Sáska tized 137
Sáson 57
Sásonbértz 99
Sáspatak 122
Sáspatak árka 122
Sásra menő láb 70
Sásra menők 157
Sásramenő 106
Schithia 49
Schloetzer [Schlözer, August Ludwig] 153
Schneider György jegyző 174
Schönbrunn 24
Schulz 148
Schulz obrister (ezredes) 77r
Schusterbrunnen 170
Schÿthia (Scythia) 90
Scithia (Scythia) 105
Scythia l. még Schÿthia, Scithia 50, 91, 111
Sebeság 147
Sebesse 40
Sebesse eleje 40
Sebesse tava 40
Sebestyén 45
Sebestyén Sándor bíró 19
Seeberg, báró (a consiliarius fia) 154
Seeberg, báró consiliarius 154
Segesvár 74
Segesvárszék 162
Seiburg (Siberk) 162
Selymes 171
Semlék 58
Sepsi (Sepsiszék) 88, 111, 138
Sepsi (de Sebus) 60
Sepsi alszék (Sepsiszék) 117, 119
Sepsi Baczon (Sepsibacon) 121, 99–100
Sepsi Batzon (Sepsibacon) 98–99
Sepsi Eresztevény (Eresztevény) 94
Sepsi fiókszék (Sepsiszék) 25, 81
Sepsi fiúszék (Sepsiszék) 49, 77
Sepsi kerület 50, 112, 123
Sepsi Kőrispatak (Sepsikőröspatak) 25
Sepsi Köröspatak (Sepsikőröspatak) 115
Sepsi Kőröspatak (Sepsikőröspatak) 115, 117
Sepsi Magyaros (Sepsimagyarós) 117
Sepsi Martonos (Sepsimartonos) 54–55
Sepsi szék (Sepsiszék) 115, 120, 123
Sepsi székelyek földje l. Terra Siculorum de Sebus
Sepsi Szent György (Sepsiszentgyörgy) 30, 33, 39, 42, 92, 118–119
Sepsi Szent György kerület Sepsiszentgyörgyi kerület) 58, 62, 94
Sepsi Szent György megye 103
Sepsi Szent Györgyi főkirálybíróság 29
Sepsi Szent Györgyi kerület (Sepsiszentgyörgyi kerület) 108
Sepsi Szent Iványi (Sepsiszentiván) 130
Sepsi Szentgyörgy (Sepsiszentgyörgy) 25, 49, 117
Sepsi Szentgyörgyi járás 53–54, 100, 113
Sepsi Szentgyörgyi kerület 117
Sepsi Szentiván (Sepsiszentiván) 230r
Sepsi Szentivány (Sepsiszentiván) 123
Sepsi Szentkirály (Sepsiszentkirály) 119–120
Sepsi Zalán (Zalán) 65, 138
Sepsi zalány (Zalán) 264v
Sepsi Zoltán (Zoltán) 50–51
Sepsi, Kézdi, Orbai és Miklósvár vidékéből egyesült Háromszék (Háromszék) 138
Sepsi-Málnás (Málnás) 70
Sepsibacon (l. még Baczon, Sepsi Baczon, Sepsi Batzon) 98
Sepsibesenyő l. még Besenyő 112
Sepsibodok (l. még Bodok) 112
Sepsibükszád (l. még Bikszád, Bikkszád, Bükszád) 113
Sepsikőröspatak (l. még Köröspatak, Sepsi Kőrispatak, Sepsi Köröspatak, Sepsi Kőröspatak) 115
Sepsimagyarós (l. még Magyaros, Magyarós, Sepsi Magyaros) 117
Sepsimartonos (Sepsi martonos) 53–54
Sepsiszék (Sepsi, Sepsi alszék, Sepsi fiókszék, Sepsi fiúszék, Sepsi szék) 17, 19, 38, 50–51, 53–55, 59, 63, 65, 77, 91, 99–100, 106, 111, 115, 118, 123, 130
Sepsiszentgyörgy (l. még Sepsi Szent György, Sepsi Szentgyörgy, Szent György, Szentgyörgy) 117
Sepsiszentgyörgyi kerület l. Sepsi Szent György kerület, Sepsi Szent Györgyi kerület
Sepsiszentiván (l. még Sepsi Szent Iványi, Sepsi Szentiván, Sepsi Szentivány, Szent Iványi, Szentiván, Szentivány) 123
Sepsiszentkirály (l. még Sepsi Szentkirály, Szent Király, Szentkirály) 119
Séra család 125
Serester János esküdt 119
Seresterek dülője 57
Servia (Szerbia) 59
Setét család 102
Setétpatak 98–99
Seticze 174
Siberk (l. még Seiburg) 162
Sicház 100
Siebenbürgen (Erdély) 153
Sieszter kútja 170
Sigismundus, rex (l. még Zsigmond király) 31

Sigmond 86
Sigmond család 89
Sigmond szer 86
Sigmondok 88
Sigmondok utcája 86
Sigranos, Georgius H. R. 143
Sikattyus 127
Sikatyus 120
Sikó 51
Sikó (irtás) 34
Sikó kútja 118
Sikóhegy 27
Silány 142v
Sillo család 41
Silloparangya 41
Sillye 110
Sima befüggő 137
Simbor (Szászzsombor) 169
Simó Sándor lelkész 71
Simon (kert/telek) 54
Simon 18
Simon Antal 30
Simon bíró 110
Simon fele 106
Simon István bíró 84
Simon orotvánnya 18
Simonfi Sámuel 131
Simonholdgya 61
Simonszeg 143
Sina otsina 138
Sinai 92
Sinai hegy 44
Sinka 74
Sinka árka 173
Sinkó kert 21
Sinko orotványa 41
Sipoly 173
Sipoly vize 173
Sipos 24, 37, 97
Sipos Márton bíró 169
Sipot 175
Síró földje 89
Síró kút 132
Sírókút pataka 133
Sisakos tó 57
Site-süte 62
Sivo 46
Sóbércz 108
Sódor 170
Sódor kútja 170
Sóhaj 49
Sóhordó út 17
Soklábbja 52
Sóllyomkő 80
Solymár Máték 132
Sólyom kőszikla 29
Sólyomkő 66, 115, 136–137, 171
Sólyomkő alja 115
Sólyomkő nyaka 115
Sólyomkő pataka 114
Sólyompatak 35
Somkő 80
Somkő nyaka 137
Sommerburg (Szászzsombor) 169
Somodi 65
Somogy (megye vagy vármegye) 162
Somogyi 154
Somogyi család 162
Somogyi Farkas 154
Somogyi Judit 154
Somogyi Theresia 154
Somogyi Zsuzsánna 154
Somos 94, 99, 122
Somos árka 150
Somos árok 150
Somosbértz 150
Somszeg 127
Somszegi tanorok 127
Sónyalkodó 19
Soos Ferenc lelkész 159
Soosmező 97
Soósmező (Sósmező) 31, 33, 36–37
Sóosmező 126
Soósoldalra menők 175
Sopom orotása 122
Sorompó 138
Sós 119
Sós Mihályné árnyéka 27
Sós patak 114
Sósmező (l. még Soósmező) 31
Sósmező 130, 170
Sósok útja 172
Sóspatak 130
Sóspataka 130
Sóstaj 22
Sóstó 118
Sósvíz 61
Sovándné 111
Sovándrész 111
Sovány 132
Soványparag 119
Soványponk 106
Sönkő 80
Sötét völgy 172
Sötétpataki borvíz 139
Sövénység (helység) 166
Spertura 171
Stabalis 21
Stábalis 21
Stakatur nádja 23
Stebeliok 151
Stein (Garat) 162
Stephanus, Beatus, Proto Martyrus 31
Suba szege 44
Sugás 68
Sugás árka 118
Sugás láb 68
Sugás puszta 118
Sugás savanyó víz forrás 118
Sugó 57, 132
Súgó 148
Sugó Baszka 80
Sugó borvíz 100
Súgóbaczka 133
Sugóbaszka 133
Sugoré oldala 169–170
Suhogó lapály 171
Sultán (fiktív személy) 107
Suppadozó 57
Surlós kút 173
Surlós lapály 171
Surtz határőr ezredes 34
Suta 160
Suta erdő 160
Suvadás 136
Suvadáskút lábja 67
Suvatag 116
Sükért 24
Süketes 128
Sükösd Ilonka 97
Sütő töve 106
Süveges utsza 151
Sykesd Gáspár 170
Syporos sorka 122
Szabad fű 157
Szabadfű 18
Szabja 113
Szablya 50
Szabó (család) 30, 37
Szabo Antal bíró 139
Szabo család 162
Szabó család 37
Szabó Dávid utca 116
Szabó Ferenc 127
Szabó János 162
Szabó János jegyző 95
Szabo József jegyző 39
Szabó Lajos [iskola]mester 109
Szabó Mihály jegyző 49
Szabo Péter gondviselő 143
Szabo, Petrus 143

Szabonya 171
Szacsva 44–45, 111, 120–121
Szacsva felőlli határtelek 44
Szacsvai 86
Szacsvai átkelő belső láb 44
Szacsvai átkelő külső láb 44
Szacsvapataka 121
Szádopos 73
Szajhány 51
Száka utcza 146
Szakács 122
Szakács esztenája 122
Szakadák 35
Szakadás 166
Szakadát 27, 79
Szakadát kútja 27
Szakasz 166, 168
Szakáts völgye 157
Szakmos 29
Szala (Zala megye vagy vármegye?) 162
Szaladár 56
Szalamér 119
Szalaiok 162
Szálas 83, 105
Szalay István jegyző 62
Száldobos (Székelyszáldobos) 46–47, 103–104, 113–114, 121–122, 132–133
Száldobos Bükkje 96
Száldobos Nyírje 96
Száldobos patak 96
Száldobos pataka 96
Száldobos pataka feje 96
Száldok alja 156
Száldokok alja 156
Szali család 162
Szálkásbértz 41
Szállos 29
Szalomája 120
Szaloncz 76
Szaloncz pataka (Szaloncz vize) 76
Szaloncz vize (l. még Szaloncz pataka) 76
Szalonka pusztája 118
Száltamás 116
Szamos 98
Szamosközi [Péter] lelkész 133
Szankoló 51
Szántó 86
Szántóéle 49
Szathmos 47
Száraz aita (Szárazajta) 121
Száraz Ajta (Szárazajta) 29, 84, 97, 99
Száraz Ajta felőli határ 39
Száraz árok 97
Száraz mellyéke 117
Száraz melyéke 117
Száraz retkes 22
Száraz tömös 172
Száraz völgy 172–173
Szárazajta (l. még Száraz aita, Száraz Ajta) 84, 98, 121
Szárazkút 171
Szárazován 84
Szárazpatak 115, 165–166
Szárazpatak (patak) 29, 29, 114
Szárazpatak (Kézdiszárazpatak) 67, 71
Szárazpatak árka mezeje 345v
Szárazpataki út 96
Szárazra menő 27
Szárazvápa 67
Szárazvölgy 36, 159
Szárazvölgy tartománya 117
Szárhegy sorka 96
Szarka kőnél 163
Szarka szeg 61
Szarkák gáttya 81
Szármán 132, 148
Szármán pataka 132–133
Szármán pusztája 118
Szármán tető 132
Szármány 67, 118, 128, 159
Szármány család 159
Szármány kútja 118
Szármány oldala 63
Szármányoldal 67
Szármánytető 67
Szároztovány 30
Szarvasdomb 163
Szarvaskő 53
Szász 154
Szász föld (Szászföld) 154
Szász Hermány (Szászhermány) 48
Szász János éle 172
Szász János völgye 172
Szász Magyaros (Szászmagyarós) 39–40, 143, 167
Szász Sombor (Szászzsombor) 133
Szász tyukos (Szásztyúkos) 160
Szász Ugra (Szászugra) 153
Szász út 27, 65, 92
Szász út alja 65
Szász Zsombor (Szászzsombor) 169
Szász-szeglet 18
Szászfalu (Kézdiszászfalu) 33, 49, 66, 102–103
Szászföld (l. még Szász föld) 38–39
Szászhalmány (Halmágy) 152
Szászhermány l. Hermán, Szász Hermány
Szaszkó 32
Szászlukács 161
Szászmagyarós l. Magyaros, Szász Magyaros
Szászmező 90
Szászok 115
Szászok szege 40
Szászok tója 20, 23
Szászok útja 168, 173
Szászölés 119
Szászpatak 175
Szászrév 146
Szászzsombor (l. még Simbor, Sommerburg, Szász Sombor, Szász Zsombor, Székelyzsombor, Zsombor) 169
Szásztyúkos l. Szász tyukos
Szászugra l. Galt, volt Noialt Noilgiant/Noiglant, Szász Ugra, Ugra
Szathmar (Szatmár vármegye) 171
Szatmár l Szathmar
Szatsva 117
Szatsvai 86
Száz fű bérc 159
Száz fű oldal 159
Száz lépés 82
Százforintos 173
Százforintos kútja 173
Szeben (Nagyszeben) 48
Szécs 172
Szecsele 170
Szederies 161
Szederjes 43, 49, 67, 72, 161
Szederjes hágó 41
Szedres halom 77
Szegdomb 110
Szeged (helynév) 118
Szegelet 68
Szegényszer 33, 42, 110, 126, 131
Szegényszere 138
Szeget 97, 118

Szegetteteje 97
Szegletlécek árka 22
Széjpatak 23
Szék (Székföld) 59
Szék hát 59
Szék oldal 57
Szék veszes ág 108
Székel család 60
Székel Elek királybíró 105
Székel István utczája 26
Székel Pál 61
Székel út 61
Székel út oldala 61
Székel utca 60
Székelföld (Székelyföld) 60
Székely 154
Székely [Teréz], kilyéni (Béldi Mihályné) 156
Székely Bánnya vár 85
Székely család 77, 107
Székely föld (Székelyföld) 154
Székely határ 48
Székely József esküdt 107
Székely Kárpátok 124
Székely Lajos 77
Székely Mózes fejedelem 85
Székely Támad vár 85
Székely Udvarhelyszéki ev. ref. egyházmegye 159
Székely út 21
Székely út árka 22
Székely út pataka 23
Székely út teteje 22
Székely utca 1, 60
Székely utsza 151
Székely Zsigmond bíró 111
Székelyföld (l. még Székelföld, Székely föld) 28, 30, 32, 38, 39, 47–48, 60, 62, 69, 85, 96, 98, 101, 104, 109, 128–130, 143, 145, 148, 155–156, 162, 174
Székelly Becző Sándor, ifj., jegyző 69
Székelyszáldobos (l. még Száldobos) 121
Székelytamásfalva (l. még Tamásfalva) 122
Székelyudvarhely l. Udvarhely
Székelyzsombor (Szászzsombor) 169
Szekér völgy 159
Szekere 18
Szekérrév 131
Szeketura 114
Székföld l. Árapataki birtok, Hidvég–árapati terület, Hidvégi birtok, Szék, Terra Zek, Zeek
Székhalma 118
Széki domb 118
Széki Lajos bíró 151
Szél árka 83
Széles 126
Széles bértz 144
Széles csere oldal 132
Szélesföld 41
Széleskék 157
Szélesmező 41
Szeli, Georg 153
Szélkapu 80
Szelpespatak réttye 127
Szelpespataka tartománya 127
Szélső út 27
Szély 17
Szemere feje 57
Szemerja 77, 117–119
Szemerkés 137
Széna kert 19
Széna nyíre 39
Szénafű 118, 173
Szénafű észka 163
Szénafű lokja 162
Szénafű verőfénye 163
Szénahordó 42
Szénamező 39, 46, 72
Szénamező patak 39
Szénapatak 126
Szénarétbércz láb 67
Szénaréte 70
Szénavölgy 64
Szendrei Antonius szakíró 20
Szenegető 89
Szénégető 35, 66–67, 79, 83, 89, 93, 117, 120, 126, 150, 167
Szénégető bükke 170
Szénégető kútja 170
Szenestőke 22
Szénhegy magasa 172
Szénhely 158
Szenkakas 97
Szénpatak 23
Szénpatak oldala 61
Szent ad Albert (Szent Adalbert) 30
Szent Anna 84
Szent Anna tava 114
Szent Anna tova 133
Szent Béla (Szent Adalbert) 30
Szent Benedek (Nyárádszentbenedek) 89
Szent Erzsébet kúttya felett 67
Szent Erzsébeth kútja 67
*Szent Ferenc*iek zárdája l. Szorosabb rendű...
Szent Gellért hegye 88
Szent György (Sepsiszentgyörgy) 111, 123, 125
Szent Ilona kápolnája 132
Szent Ilona kútja 23
Szent Ilona vadleány 23
Szent Imre (Csíkszentimre) 47
Szent Imre herceg 56
Szent István (?) 139
Szent István király 86, 88, 95, 98
Szent Iv́ány (Sepsiszentiván) 111
Szent Iványi útszökő 118
Szent János 72, 106, 110, 115
Szent János kúttya 55
Szent János, Nepomuki 88
Szent János, Keresztelő 123
Szent János, Templum 72
Szent Katalin 124
Szent Katalin templom 124
Szent Katolna (Szentkatolna) 56, 59, 75, 124
Szent Király (Csíkszentkirály) 47
Szent Király (Sepsiszentkirály) 118, 120
Szent László király 88
Szent Márk 67
Szent Márton 67, 106
Szent Máté 67
Szent Máté 67, 99
Szent Mihály avasa 66
Szent Mihály hegye 65, 87–88
Szent Mihály temploma 87
Szent Mihályfalva (Csernátfalu) 171
Szent Miklós 137, 139
Szent miklós (kápolnahely) 17
Szent Miklós határ 137–138
Szent Miklós lábja (kápolnahely) 137
Szent Miklósvára (Miklósvár) 95
Szent Péter 147
Szent Simon (Csíkszentsimon) 47
Szentegyház 25–23
Szentegyház dombja 63
Szentegyház útja 92
Szentegyház falbükke 132
Szentegyházfű 163
Szentegyházra jövő 124

Szentek szere 65
Szentföld (Palesztina) 28, 57, 87
Szentgyörgy (Sepsiszentgyörgy) 53
Szentgyörgy klastrom (fiktív) 118
Szentgyörgyi ösveny 27
Szentgyörgyi út 27
Szentgyörgyi útra menő láb 57
Szenthomlok 52
Szenthomlokútja 53
Szentilona belső tanorokja 127
Szentilona külső tanorokja 127
Szentiván (Sepsiszentiván) 123
Szentiványlaborfalva 123
Szentivány (Sepsiszentiván) 123
Szentiványi (család) 86, 102
Szentiványi út szeg 77
Szentkatolna (l. még Szent Katolna) 52, 123–124
Szentkereszti Zsigmond, báró 50
Szentkert 52
Szentkertye 52
Szentkirály (Sepsiszentkirály) 77, 120, 124
Szentlélek (Kézdiszentlélek) 67, 72–74, 101, 103, 124
Szentlélek utca 115–116
Szentlélek útra jövő 128
Szentlélek vára 73
Szentlukáts 126
Szentpáli család 97
Szentpéter 48
Szép bércz 27
Szép csere 75
Szép hegy 85
Szép pataka 88
Széparc 90
Szépbértz 41
Szépbércz kútja 27
Szépcsere 73
Széperdő 114
Szepesi Czéczi 154
Szepesi Eszter 154
Szepesi Károly 154
Szepesi Klára 154
Szepesi Lajos 154
Szepesi Mihály 154
Szepesi Miklós 154
Szepesi Mózes 154
Szepesi Rózsi 154
Szepesi Sándor 154
Szepesi tanarok 150
Széphavas 161
Széphegy 85
Széphely 43
Széplátó 44, 79, 101
Szépleányok vize 147
Szeplő 44
Szépmezeje 106
Szépmező 62, 77, 81, 118–119
Szépvíz 137
Szerbia l. Servia
Szerbuj 61
Szeredő 45, 117
Szeredő orr alja 120
Szeredő orra 120
Szeregető 127
Szeregető tartománya 126–127
Szeret 36
Szeretura 114–115
Szeri mérés 122
Szermány 65
Szesztsor (Vajdarécse része) 152
Széts 147
Szígyárto Domokos 58
Szígyártó János 58
Szígyárto János, idős 58
Szigyártó Jósef 58
Szihely 171
Szikos oldala 78
Szikrázó 83
Szikszai család 119
Szikszai völgy 119
Szil 81
Szilag szeg 18
Szilágy 37
Szilágyi 86
Szilágyi Samu jegyző 152
Szilágyiak 37
Szilas 139
Szilasmege 144
Szilfa csutak lapálya 171
Szilfaszeg 102
Szilhátja 78
Szillbokor 97
Szilnál 170
Szilony 118
Szilos 69
Szilos árka 96
Szilva vágás 52
Szilváknál 26
Szilvára hágó 51
Szilvás 81–82
Szilvás kert 17, 58
Szilvavágás 53
Szin György 150
Szirén 148
Szitabodza (l. még Bodza, Orbai Bodza) 137
Szkarca havas 152
Szkoré l. Koré
Szollomáj 132
Szomorú 132
Szoros lapálya 172
Szoros nyomás 77
Szoros oldala 172
Szoros utca 44, 119
Szorosabb rendű Szent Ferenciek zárdája temploma 49
Szorosaj útja 53
Szotyor 77, 81, 83, 119, 120, 124–125, 130
Szőcs család 115
Szőcs János (főbíró) 59
Szőcs kertje 115
Szőcsi család 76
Szőcsi nád 76
Szőke 54
Szőke alja 55
Szőke farka 55
Szőke Ferentz 58
Szőke szeg 83
Szőke völgye 45
Szökő 171
Szőllő alja 157
Szőllő oldal 65
Szőllő tető 19
Szőllőhegy 160
Szőllőhegy alja 160
Szőllőmáj 119, 122
Szőllős máj 46
Szőlő alja 157
Szőlőmáj cseréje 122
Szőlőpatak 161
Szörcse 125–126, 136
Szörcse család 125
Szörcsey Menhárt 126
Szörhegy 132
Szörösmár pataka 62
Szörtsey Vincze bíró 51
Sztojka 128
Sztojka család 128
Sztrimba 149
Sztrimba hegy 149
Sztrimbuj 148–149
Szunyogszeg (helység) 48
Szurdok 41, 138
Szuruly 152
Szuszáj 172
Szuszkapatak tartománya 127
Szűk szeg 83
Szűz Mária (Mária) 108
Tábor pusztája 137
Tábor vápa 160
Tacskó 66

Tajiga út 126
Tako 97
Tako család 97
Takokert 41
Takoszege 97
Tal[-]bükk pataka 362r
Tala mérnök (fiktív személy) 113
Talamérpataka 113
Talamérútja 53
Talász 71
Tallo 65
Tálpatak 39
Tálpatak csermely 123
Tálpataka 123
Tamás 116
Tamás Beniam esküdt 109
Tamás család 109, 135
Tamás Ferencz 58
Tamás Gergely jegyző 103
Tamás kaszálója 173
Tamás kútja 173
Tamás Mihály bíró 150
Tamásfalva (Székelytamásfalva) 122–123, 133, 136
Tamásfűze 135
Tamási család 22
Tamási László (erdeje) 22
Tamási udvar 21
Tamásné 41
Tamásné bértze 47
Tamásy hegye 22
Tamásy tója 23
Tana családok 41
Tana Sámuel közjegyző 44v
Tana utca 44r
Tanarok tere 150
Tanarok verőfénye 150
Táncospad 74
Tankóné bérce 173
Tankóné völgye 173
Tankónéé 173
Tanorok 43, 66, 75, 104, 156
Tanorok kapu 75, 125
Tanorok oldal 127
Tanorokfark 125
Tanorokmege 41
Tanya 115
Tapritza vize (l. még Toplicza) 42
Tarlungu (Tatrang vize) 94
Tartlau (Prázsmár) 146
Tas l. Tosut
Tatár halma 59
Tatár hídja 132
Tatár út 97
Tatárcsiga 171
Tatárhalma 59
Tatárhányás 171–172, 174
Tatárhányásra menő 172
Tatárhídja 131
Tatárok útja 57
Tatárszeg 137
Tatárút 115
Tatárút hossza 126
Tatárút lábja 96
Tatárvágása 121
Tatrang (l. még Terlunzsen) 168, 170–171, 174
Tatrang (Tatrang vize) 38, 145, 147, 169, 172
Tatrang patak (Tatrang vize) 146
Tatrang vize (l. még Tarlungu, Tatrang, Tatrang patak, Tatrangi patak, Tortilon, Tortillon) 147, 156–157, 174
Tatrangi patak (Tatrang vize) 145
Tatros 36
Tátulya völgye 172
Tátulybércz 172
Tégla csűrök 152
Téglás 120
Téglaverem 80
Tegzőék utczája 26
Tehenek útja 173
Tejkő 148
Teke keresztje 65
Tekejádzó 104
Tekenőre menő 65
Tekenős 122
Tekenyős 170
Tekepataka 37
Tekercs lábak 124
Tekeredő 62
Tekeredő úttya 53
Tekeres 35
Tekergő düllő 65
Tekerő 57, 93
Tekerőág 99
Tekerőpataka 99
Teknős 44
Tekse 121
Tekse pataka 121
Tél (Tielu gróf) 156
Tél (Keresztvár) 155–156
Telegdi Baczon (Telegdibacon) 47, 99–100
Telegdi Batzon (Telegdibacon) 38, 78–79, 98–99
Telegdibacon (l. még Telegdi Baczon, Telegdi Batzon, Telekdi Baczon) 98–99
Telek (faluhely) 111
Telek (helynév) 106, 138
Telek (Orbaitelek) 106–107, 113, 136
Telek határ 51, 138
Telek hegy 51
Telek hegyoldal 51
Telek szél 51
Telekdi Baczon (Telegdibacon) 103
Telekhát 64
Telekház 54
Teleki Mihály 76, 146–147
Telekláb 126
Teleklábja 55
Teleky Sigmond bíró 113
Télfa 106
Telu (Keresztvár) 146
Télu (Kresztvár) 185
Temes (vármegye) 98
Temes láb 173
Temesfalva (Türkös) 171
Temesi szoros 48
Temesi vám 148
Temető 132
Temető ajja 122
Temető alja 76
Temető fele 129
Temető kapu 45, 131
Temetői utca 55
Temetős utca 55, 124
Templom avasa 126
Templom felé 118
Templom felett 118
Templom feletti határ 119
Templom határ 65, 87
Templom határa 87, 102
Templom hegye 22
Templom lábja 67
Templom megett 106
Templom megetti határ 84
Templom utca 17, 44, 46, 68, 82, 116, 118, 170
Templom utsza 134
Templom utza 18
Templom uttza 21
Templom útja 53
Templomba járó utca 55
Templomkert 115
Templommege 21
Templomnál lévő láb 165–166
Templum 68
Tengelyfa 167–168
Tengelyfa kútja 168
Tengelyfa kútja tartománya 167

Tér 40
Tér homlok 65
Téren bértz 22
Terenbértz patak 23
Terlunzsen (Tatrang) 174
Terpe sorok 96
Terra Borza (l. még Barca földe, Barcza vidéke, Burtza, Burtza földe, Terra Burcza, Terra Burza) 153
Terra Burcza (Terra Borza) 153
Terra Burza (Terra Borza) 153
Terra Siculororum 31
Terra Siculorum de Sebus (Sepsi székelyek földje) 60
Terra Zek (Székföld) 60
Tértartománya 127
Tészla éle 172
Tészla havas 172
Tészla völgy 172
Tétény l. Tuhutum
Tető oldal 57
Tetves kút 23, 118
Tetveskút 120
Tetvespatak 67
Tetvespataka 67
Tetvestó 72
Texe 100
Thaly Kálmán történész 132
Theucz (Törcsvár) 20
Thury család 41
Tibád kasárja 118
Tiburc (fiktív személy) 95
Tiburcius (fiktív személy) 37
Tiburcz vára 37
Tiburtz vára (erdő) 37
Tielu gróf (l. még Tél) 146
Tigáj 173
Tikos domb 120
Tikos János utca 173
Tikos pataka 93
Tikosbértz 41
Tilalmas 39, 120, 158, 165, 170
Tilalmas tető 122
Tilalmas völgye 158
Tiltott rét 60
Timár halma 17
Timár utsza 151
Timárok utcája 26
Timis (Tömös vize) 53
Timsó 80
Timsós lyuk 127
Tiriske 65
Tischler János bíró 140
Tisza patak 66
Tiszás 172
Tiszás alatt 58
Tiszta bikk 172
Tiszta patak 173
Tiszta patak (utca) 172
Tisztabikk 136
Tisztás 121
Tisztás magossa 121
Titkos 120
Tíz öl 18
Tizedes 90–91
Tizenöt forintos nyír 65
Tízesztendős láb 173
Tizséri 32
Tó 160
Tó pataka 114
Tóbércze 114
Toczauer Hugó dulló 57
Todor hegye 118
Todor Tamásnő 47
Tódugo 121
Tófark 160
Tófej 53
Tófeje 39, 110
Tófenék 68
Tógát 107
Tóh pataka 113
Tohán 171
Tóhát 106
Tóhely 106, 125, 130, 160
Tohér 21
Tókert 128
Tókháza 107
Tóklábja 52
Tokos család 37
Tokostető 37
Tóköze 143
Tollvas 170
Tolvaj kúttya 117
Tolvaj ponk 173
Tolvajárok 145
Tolvajdomb 132
Tolvajkő alja 115
Tolvajszeg 100
Tolvas 166, 168
Tolvas tava 168
Tómart 83
Tómegett 162
Tomos patak (utca) 172
Tompa 154
Tompa család 19
Tompa düllője 118
Tompapál 19
Tónál, a 173
Tonya borvíznél lévő szegelet 122
Tóoldal 160
Tóoldala 39
Toos árok lábja 144
Tópataka 115
Toplica 43
Toplicza (Tapricza vize) 43
Toplós kút 173
Topoja 71
Tóra menő 42
Tóramenő 61
Torda 61
Torda (helynév) 106
Torda pataka 138
Torda pataka feje 138
Tordafalva 138
Tordai 86
Tordapataka 106, 139
Torja 52–53, 70, 74–75, 88, 96, 114, 126, 128–129
Torja bértze 126
Torja út lábja 96
Torja út sorka 97
Torja vára 126
Torja vására (Kézdivásárhely) 74
Torja vize 74–75, 127–130
Torjabértze teteje 128
Torjahágója alja 127
Torjai dulló járás 126
Torjai út 18
Torjai út átkelő láb 70
Torjára járó út 70
Torjavára tartománya 127
Torlás 29
Tormás 83
Tormás szeg 18
Torok 106
Torokárka 106
Torokárka (patak) 106
Toronyfarka 120
Torpás 29
Tortillon (Tatrang vize) 153
Tortilon (Tatrang vize) 153, 158
Tortogó (fiktív személy) 95
Tortogóvár 95
Tortogóvára 95
Tortoma tető 105
Tortomatető 105
Torzon erdeje 166
Tosut (Tas) vezér 105
Toszeg 121
Tószeg 37–38
Toszeg utca 38
Tót Mihály utczája 26
Toth ponkja 46
Totorcsika 171

Tótpál havas 173
Tögyér patak 23
Töhötöm l. Tuhutum
Tök szere 18
Tökés 132
Tőkés 43, 82, 100, 112, 165, 170
Tökis tó 61
Tőkős család 41
Tőkős utca 41
Tölgyavas 50
Tölgye avas 42–43
Tölgyes 65, 42, 67, 73, 89
Tölgyes ága 90
Tölgyes mocsár 89
Tölgyes oldala 139
Tölgyes pataka 90, 122
Tölgyesd 165
Tölgyesd alja 165
Tölgyfára jövő 55
Tömlő fark 66
Tömlő hordó 36
Tömlős 173
Tömös vize (l. még Timis) 153
Tömös völgye 171
Tömös völgye torka 172
Tömösi passus 55
Tömösi vám 172
Tönkösök, a 173
Töpe vára 95
Töpejteteje 95
Törcs (Törcsvár) 20
Törcsvár (l. még Teucz, Törcs) 60, 171, 174
Törcsvár dominium (Törcsvári uradalom) 168
Törcsvári dominium (Törcsvári uradalom) 171
Törcsvári szoros 48
Törcsvári uradalom (l. még Törcsvár dominium, Törcsvári dominium) 174
Török 154
Török (család) 30
Török csicsaj 27
Török Jóseff jegyző 84
Török Sigmond esküdt 139
Török utca 131
Török, Georgius 143
Törökavassa 67
Törökforduló 73
Törökhelye 63
Törökország 149
Törős 120, 130
Törős árka 117
Tőrös feje 127
Törözs rétje 127
Törvényfa 119
Törvényfára jövő láb 125
Tövis l. Töviss
Tövis földek 163
Tövisbokor 144
Tövises kút oldal 61
Tövishely 37
Töviss (Tövis) 98
Tövisses föld 155
Trajanus (római) császár 151
Transalpina (Valachia) 31
Transilvania (Erdély) 60, 64, 98
Transsilvania (Erdély) 60, 104
Transylvania (Erdély) 69, 154
Transylvanie (Erdély) 24
Trébes 34
Tréfás 32
Tréjszti patak 164
Trencsén 131–132
Trencsén hegye 132
Tucsi 41
Tucsiárka 41
Tuhutum (Töhötöm/Tétény) vezér 105
Túlsó Bélmező 40
Túlsó erdő 157
Túlsó Tér 40
Túlsóbértz 127
Turcza 52
Turéhfalva (Türkös) 171
Turi 86
Turi hídja 56
Turini irtványa 23
Turkocs (Türkös) 171
Turospataka 71
Turzon 163
Tusa Atilla 86
Tusnád 47
Tuzson 86
Tündér Ilona 147
Tündér Ilona vadleány 23
Türkös (l. még Temesfalva, Turéhfalva, Turkocs) 170–171, 173–174
Türkösi útra menő 172
Tűz 57
Tyé 172
Tyijszku Retzilyéli 164
Udvar mege 80
Udvarhely (Udvarhelyszék) 95
Udvarhely (Székelyudvarhely) 39
Udvarhelyszék (l. még Udvarhely, Udvarhellyszék) 37, 45, 53, 55, 78, 98–99, 103, 131, 155, 159
Udvarhelyszék kerület 121
Udvarhellyszék (Udvarhelyszék)17
Udvari kert felett 26
Udvari utca 26
Ugra (Szászugra) 166
Új osztás 82
Új utca 82, 172
Ujfalu (Barcaújfalu) 145, 171
Ujfalu (Homoródújfalu) 170
Ujfalu (Mikóújfalu) 62
Ujfogás 127
Újhágó 127
Ujhatár 162
Újhatár 64
Ujj felfogás 120
Újj osztás 160
Újkút 24
Újmalom mezeje 161
Újmező 49
Újosztás 126
Ujvész 132
Ulászló (király), II. 74, 174
Ungaria (Magyarország) 59
Ungyulis 163
Unter den Linden Theres den deß Theresen Sloßgraven 153
Upor [recte: Kán] László vajda 151
Uporok (értsd: Aporok) 129
Urláth havasa 172
Urláth völgye 172
Úsztató 52
Út által 37
Út általkelő 122
Út alya 58
Út belső láb 126
Utak köze 45
Útáltalkelő 52
Utatlan 121
Úti kút 55
Útkelő 65
Útkelő láb 68
Útra jövő 94
Útrajövő 127
Útválasz 118
Úz vize 49
Uzáton tova kerülete 144
Uzon 38, 64, 77, 81, 99, 123–125, 130, 146, 149
Uzonbértz 99
Uzoni út 77
Uzoni út alatti láb 125

Uzonka 99
Uzonkai borvíz 99
Uzonloka 99
Uzonpatak 99
Uzonpataka 99
Ügy (Feketeügy) 85–87
Ügy vize 85, 87
Ülüfészek 27
Ünös 84
Ürmös 95, 97, 144
Ürmös lok 162
Ürmösi országút 144
Üstvölgy 147
Ütő Dániel pap 123
Ütő utcza 26
Vadalma tartománya 117
Vadas 25, 27, 77, 115–116
Vadas ága 116
Vadas csorgója 27
Vadas kútja 27
Vadföld 27
Vadkert 151–152
Vágás 52–53, 79, 89, 96, 165, 171
Vágásponk teteje 53
Vágásútja 53
Vágo 65
Vágó 96
Vágott 27, 37, 46
Vágott avas 27
Vágott út 39
Vágott út feje 51
Vajda asztala 108
Vajda familia 62
Vajda havasa 173
Vajda mezeje 172
Vajda völgye 172
Vajdák avassa 62
Vajdarécse l. Rétse
Vajdaszeg 83
Vaji Erzsébeth, gróf 133
Vajna 42
Vajna család 79, 135, 137
Vajna falva (Vajnafalva) 79
Vajna Mihály útja 137
Vajna Miklós esküdt 59
Vajnafalva (l. még Vajna falva) 81
Vakaria völgy 172
Vakáron völgye 172
Valá trejszti 164
Valachia l. Transalpina, Oláhhon, Oláhon, Oláhország
Valál (Volál elpusztult falu) 46, 122
Valál ága 122
Valál pataka 29, 122
Valáli víz feje 122
Valáli víz oldal 122
Valdpot, Henrik 108
Valé drakuluj 149
Vale prunduluj 149
Valea Recse 94
Valea Sprengiu 94
Váljászáké 159
Vállas út 58
Vallendorf (Dombos) 150
Vállú 53
Valtsa 164
Vám 148
Vápa 42, 172
Vápa tója 48
Vápapatak 105
Vápás 172
Vápavár 115
Vár 80, 120, 143, 158, 161
Vár alatt 25
Vár erősse 34, 88
Vár oldala 166
Vár pataka 158
Vár pincéje (Angustia római tábor) 34
Vár utca 25
Vár utcza 25
Váradi 105
Várárka 161
Váras ház 29
Varasgoromb 158
Várbércz 53, 108
Várbércze 52
Várbük pataka 29
Várbükk 37
Várdo István esküdt 63
Varga hegye 75
Varga József főjegyző 76
Varga Sándor jegyző 123
Varga út 126
Vargák gúnynév 37
Vargatemető 37
Vargias (Vargyas) 131
Vargjas (Vargyas) 131
Vargyas (l. még Vargias, Vargjas, Várgyás, Varjas) 28, 46–47, 103, 121, 131–133, 170
Várgyás (Vargyas) 131
Vargyas kapu 131
Vargyas köze 121, 131
Vargyas vidék 131
Vargyas vize (l. még Vargyaspatak) 132
Vargyasi Simon bíró 56
Vargyaspatak (Vargyas vize) 132
Várhányás 43
Várhegy 44, 56, 84–85
Várhegy (helynév) 27, 34, 42, 84, 88
Várhegy kútja 42
Várhegye 88
Varjas (Vargyas) 131
Varjú bércze 163
Varjú erdő 163
Varjú vár 83
Varjúvár 41, 90, 97
Várkert 91
Várkő 169
Várkörnyéke 166
Várközi völgy 158
Vármege 106
Vármegyehatára 52
Vármező 80
Városfalva 170
Városút 173
Várpad 127
Várpatak (patak) 130
Várpatak oldala 48
Várpataka 74, 127
Várpataka (patak) 34,
Várpince (Angustia római tábor) 34
Várrom hegy 80
Varsa 22, 43
Varsály 159
Várszeg 60
Várutcza 146
Várvölgye 161
Vas család 65
Vas ér 57
Vas kapu 57
Vásár feje 57
Vásár út köze 44
Vásár utca 173
Vásármezeje 118
Vásárpataka 113
Vásártető 26
Vásárút alja 139
Vásárútkelő 52
Vásárútkelő útja 53
Vásárútra forduló láb 124
Vasas 126
Vasások 46, 122
Vasatorok 65
Vasbánya 37
Vasé 51
Vashatalma 125
Vaskapu 43, 131, 173
Vaskert oldala 139

Vaskő hányása 78
Vaspatak 132
Vaspataka 133
Vass Dénes pap 78
Vass György bíró 51
Vass István közjegyző 161
Vass kapu 57
Vass Péter 51
Vass Péter halma 51
Vasútkő 53
Vasútkúttya 53
Vásza 175
Vata 32
Vécer vára (római tábor) 104–105
Vecze (Veczel) 18
Veczel (l. még Véczel, Veczer, Vékul, Vetzel) 20, 48
Véczel (Veczel) 60
Veczel alja 48
Veczel köve 48
Veczelköve 48
Veczeltető 48
Veczer (Veczel) 18
Véczer 30, 60
Véglikat 99
Vékás Lajos pap 28
Vékul (Veczel) 60
Velence (l. még Velencze, Velentze) 88
Velencze (Velence) 85, 88
Velentze (Velence) 102
Velentze vize 102
Véllész 118
Velykecz 55
Vén Balás 65
Vén család 65, 81
Vén rész 87
Vendec oldala 132
Vendeczpataka 132
Vénikés árok 96
Vénszer 81
Vér rész 87
Verebes (Csíkverebes) 47
Verebeske 72
Verem allya 117
Veremre menők 156
Veres 86
Veres család 35
Veres csere 108, 118
Veres erdő 127
Veres föld 90
Veres fűzre menők 157
Veres gödör felett 26
Veres hegy 154
Veres István kútja 28
Veres István völgye 173
Veres kert 58
Veres Lőrintz 80
Veres mart 44
Veres oldal 93
Veres Sámuel esküdt 28
Veres szeg 154
Veresborvíz 113
Vereskő 135, 171
Veresmart 90–91, 156
Verespatak 114
Veress Benedek 68
Veress cseréje 77
Veress Lajos bíró 43
Veress mart 38
Veressfűszeg 131
Verestamás 35
Veresut 171
Veresvíz 49
Vérgödör 172
Vérhalom 132
Verő 159
Verőfény 26, 39, 41, 63, 118, 132
Versek 17
Verszetur 156
Veses 75
Veses fej 75
Vész 49
Vészbükk 49
Veszes 93
Vészkelő köze 90
Vészpataka 66
Vesztőhely 33
Vétszer 107
Vetzel (Veczel) 20
Vida Bálint jegyző 109
Vida család 109
Vida Károly hírlapíró 109
Vida Mihály 109
Vidás bércz 172
Vienna (Bécs) 24
Világbírta Sándor 72
Világlátó 118, 120
Világlátó láb 119
Villancsi 52
Vincentius comes (Akadás [fia] Vincze) 59–60
Vingyillia 21
Vinopolium 100
Virágos láb 124
Vitállyos Gábor jegyző 94
Vitállyos János pap 64
Vitállyos Károly bíró 55
Víz mellyéke 75
Vízága 73
Vízelve 83, 124, 130
Vízelve határ 130
Vízelvi határ 130
Vizes 146
Vizes hely 146
Vizes retkes 22
Vízfej kúttya 52
Vízfejkút forássa 52
Vízkert 26
Vízköz 161
Vízköze 43, 50, 170
Vízoldal 52
Vízremenő 47, 68, 118
Vízremenő láb 172
Volál (Alfelvolál) 126, 129
Volál (l. még Valál) 121–122
Volál (faluhely) 46
Voláli kihágó 129
Voláli nagy rész 129
Voláli tóra menő 129
Voláli Torja Kászon köze 129
Voláliak kertye 122
Volálpataka 121
Voldorf (Dombos) 150, 154
Voldorff (Dombos)150–151
Volga 90
Volkán 118
Volykán 118
Vonc 50
Vonc erdő 50
Voncz erdő 50
Vontató 113
Vontató lább 71
Vontető 154
Vonyáné 104
Voszling (Puszta[celina]) 162
Votsina 67
Votsinga 117
Vourfu Ourla 152
Völgy 25, 27, 65, 68, 70, 77, 106, 125, 128
Völgy köré 106
Völgybeli borvíz 28
Völgyfenék 126
Völgyhát 126
Völgykertek 67
Völgyláb 124
Völgyoldal 67
Völgyön kívül 52
Völgyön kívüli 68
Völgypataka 50
Völgyre menő 111
Völgyremenő 67–68

Vőremenő 126
Vunetura Butyán 152
Was Ferentz bíró 65
Ypoczh 153
Zabkert 172
Zabmező 170
Zabmező kútja 170
Zabo 30
Zabola 56, 58, 63, 77, 80, 110, 122, 133–134, 136, 146
Zabolai halom 135
Zabolapataka 25
Zabrato 138
Zágon 51, 80, 137–138
Zajzon 146–148
Zajzon folyó (l. még Zajzoni patak) 169
Zajzoni patak (Zajzon folyó) 145
Zakariás András esküdt 107
Zala (megye vagy vármegye) l. Szala
Zalán (l. még Sepsi Zalán, Sepsi zalány, Zalán falva) 53, 99, 138–139
Zalán falva (Zalán) 138
Zalán üvegcsűr (Zalánpatak) 98, 139
Zalán Üvegcsűri általmenőbeni borvíz 139
Zalán (fiktív személy) 138
Zalánfeji borvíz 139
Zaláni hely 27
Zaláni üvegcsűr (Zalánpatak) 139
Zalánpatak (l. még Zaláni üvegcsűr, Zalán üvegcsűr, Zalány Üvegcsűr, Zalánypatak) 139
Zalány üveg csűri hegy 133v
Zalány Üvegcsűr (Zalánpatak) 84, 139
Zalányhegy 106
Zalánypatak (Zalánpatak) 139–140
Záldogos 162
Záldogos alja 162
Záldokos 93
Zállagos rét 59
Zandirham (fiktív személy) 64
Zandirhám (fiktív személy) 64, 99
Zarándok 43
Záspás 65
Záton 40, 97
Záton eleje 40
Zátony 118–119
Zavaros kút alya 58
Zebei János gróf (fiktív személy) 169
Zeek (Székföld) 59
Zegán 115
Zeiden (Feketehalom) 145
Zejk 133
Zernye 133
Zernyest 65, 152, 171
Zlánfalva (Bácsfalu) 171
Zobor 132
Zoltán (nagyfejedelem) 50
Zoltán (l. még Sepsi Zoltán) 50–51, 116
Zoltán kútja 65
Zoltánka 116
Zolya család 154
Zollya Czéczi 154
Zollya Károly 154
Zollya Klára 154
Zollya Lajos 154
Zollya Rózsi 154
Zollya Sámuel 154
Zólyomi Dávid, [...] albisi 65
Zonda 18
Zonda Lajos bíró 73
Zöld ágnál 26
Zöldes 99
Zugó 42
Zugói borvíz 42
Zsemlék 100
Zsemlék árka 100
Zsemlék széle 107
Zsendelbércze völgye 173
Zsendellyes 172
Zsidó család 135–136
Zsidó Tamás 135
Zsidó Tamás kertje 136
Zsidók pusztája 136
Zsidókfüve 135
Zsiga pusztája 26
Zsigmond Béniam jegyző 100
Zsigmond király, császár (l. még Sigismundus, rex) 32, 49, 74
Zsigmond király [recte: Báthori Zsigmond fejedelem?] 104
Zsilist 147
Zsíros 75
Zsíros pataka 76
Zsófia 99
Zsombok 83
Zsombor (Szászzsombor) 113, 155, 169–170
Zsombor bércze 155)
Zsombor patak 113–114
Zsombor pataka 96–97
Zsombori, Jakobus 143
Zsomborpataka 114
Zsorát tartománya 126
Zsögöd (ma Csíkszereda része) 47
Zsura 170
Zsükkön 161

Bákó megye – Jud. Bacău
Sósmező l. Bereck (Kovászna megye)

Brassó megye – Jud. Braşov
Apáca – Apaţa
Barcaújfalu – Satu Nou
Bácsfalu l. Szecsele
Bodola – Budila
Bodza l. Bodzavám
Bodzavám (Bodza) – Vama Buzăului
Csernátfalu l. Szecsele
Datk – Dopca
Dombos (Voldorf) – Văleni
Fogaras – Făgăraş
Halmágy – Halmeag
Homoródjánosfalva – Ioneşti
Hosszúfalu l. Szecsele
Keresztvár (Nyén) – Teliu
Kóbor – Cobor
Krizba – Crizbav
Lüget – Arini
Oltbogát – Bogata
Olthéviz – Hoghiz
Moha l. Nagymoha
Nagymoha (Moha) – Grânari
Nyén l. Keresztvár
Pürkerec – Purcăreni
Szászzsombor (Székelyzsombor) – Jimbor
Szecsele (Bácsfalu, Csernátfalu, Hosszúfalu és Türkös) – Săcele
Székelyzsombor l. Szászzsombor
Tatrang – Tărlungeni
Türkös l. Szecsele
Voldorf l. Dombos
Zajzon – Zizin

Kovászna megye – Jud. Covasna
Aldoboly – Dobolii de Jos
Alsócsernáton – Cernatul de Jos
Altorja l. Torja
Angyalos – Angheluş
Árapatak – Araci
Árkos – Arcuş
Bácstelek l. Kökös
Bácstelek l. még Bikfalva
Barátos – Brateş
Bardoc – Brăduţ
Barót – Baraolt
Bélafalva – Belani
Bereck – Breţcu
Bibarcfalva – Biborţeni
Bikfalva – Bicfalău
Bita – Bita
Bodos – Bodoş
Bodzaforduló – Întorsura Buzăului
Bölön – Belin
Cófalva – Ţufalău
Csomakőrös – Chiuruş
Dálnok – Dalnic
Dobolló – Dobârlău
Egerpatak – Aninoasa
Előpatak – Vâlcele
Erdőfüle – Filia
Eresztevény l. Maksa
Erősd – Ariuşd
Esztelnek – Estelnic
Étfalva l. Étfalvazoltán
Étfalvazoltán (Étfalva és Zoltán) – Zoltan
Feldoboly – Dobolii de Sus
Felsőcsernáton – Cernatul de Sus
Feltorja l. Torja
Fotosmartonos (Fotos és Sepsimartonos) – Fotoş
Futásfalva – Alungeni
Gelence – Ghelinţa
Gidófalva – Ghidfalău
Haraly – Harale
Hatolyka – Hătuica
Hete l. Árapatak
Hidvég – Hăghig
Hilib – Hilib
Ikafalva – Icfalău
Illyefalva – Ilieni
Imecsfalva – Imeni
Kálnok – Calnic
Karatna l. Torja
Kézdialbis – Albiş
Kézdialmás – Mereni
Kézdikővár (Peselnek) – Petriceni
Kézdimárkosfalva (és Mátisfalva) – Mărcuşa
Kézdimartonfalva – Mărtineni
Kézdimartonos – Mărtănuş
Kézdioroszfalu l. Kézdivásárhely
Kézdisárfalva l. Nyujtód
Kézdiszárazpatak – Valea Seacă
Kézdiszászfalu l. Nyujtód
Kézdiszentkereszt (Polyán) – Poian
Kézdiszentlélek – Sânzieni
Kézdivásárhely (és Kézdioroszfalu) – Târgu Secuiesc
Kilyén – Chilieni
Kisbacon – Băţanii Mici
Kisborosnyó – Boroşneul Mic
Komolló l. Réty
Kovászna – Covasna
Kökös – Chichiş
Köpec – Căpeni
Középajta – Aita Medie

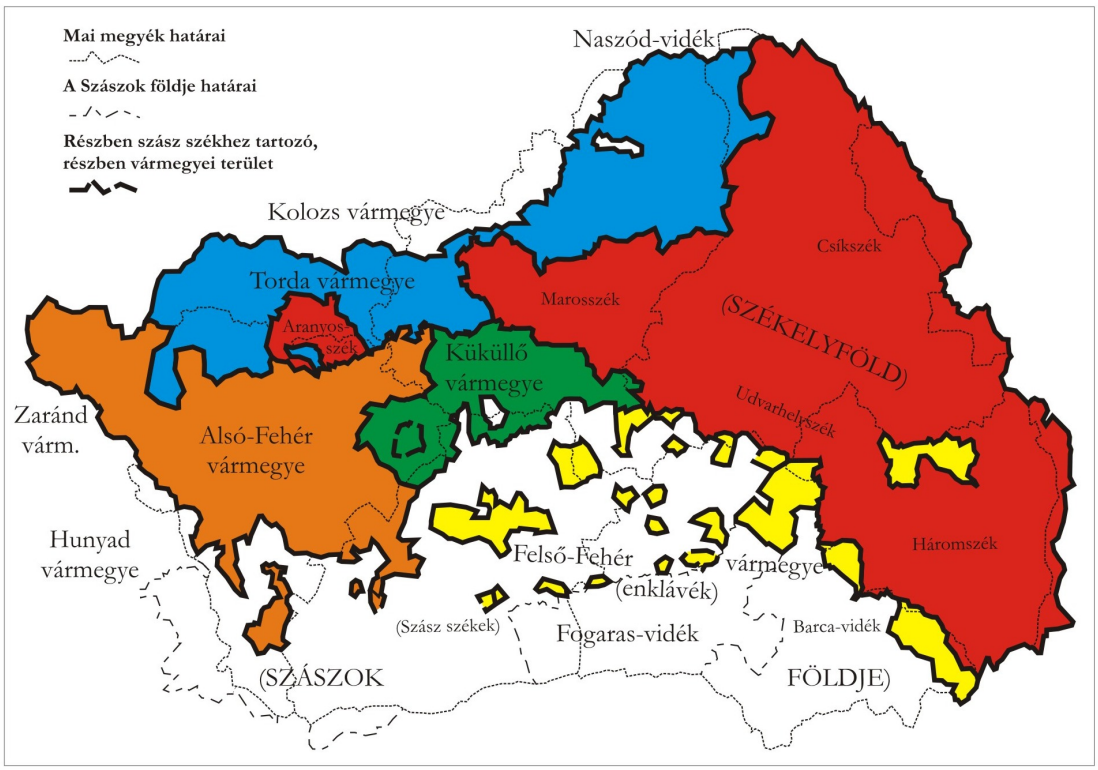
Kurtapatak – Valea Scurtă
Laborfalva l. Szentiványlaborfalva
Lécfalva (és Várhegy) – Leț
Lemhény – Lemnia
Lisznyó – Lisnău
Magyarhermány – Herculian
Maksa (és Eresztevény) – Moacșa
Málnás – Malnaș
Márkos – Mărcuș
Mátisfalva l. Kézdimárkosfalva
Miklósvár – Micloșoara
Mikóújfalu – Micfalău
Nagyajta – Aita Mare
Nagybacon (Sepsibacon és Telegdibacon) – Bățanii Mari
Nagyborosnyó – Boroșneu Mare
Nyáraspatak l. Hidvég
Nyujtód (és Kézdisárfalva, Kézdiszászfalu) – Lunga
Ojtozi vám l. Ojtoztelep
Ojtoztelep l. Bereck
Olasztelek – Tălișoara
Oltszem – Olteni
Orbaitelek – Telechia
Orbaibodza l. Szitabodza
Ozsdola – Ojdula
Páké – Pachia
Papolc – Păpăuți
Páva l. Zabola
Peselnek l. Kézdikővár
Polyán l. Kézdiszentkereszt
Petőfalva – Peteni
Réty (és Komolló) – Reci
Sepsibacon l. Nagybacon
Sepsibesenyő – Pădureni
Sepsibodok – Bodoc
Sepsibükszád – Bicsad
Sepsikőröspatak – Valea Crișului
Sepsimagyarós – Măgheruș
Sepsimartonos l. Fotosmartonos
Sepsiszentgyörgy (és Szemerja) – Sfântu Gheorghe
Sepsiszentiván l. Szentiványlaborfalva
Sepsiszentkirály – Sâncraiu
Szacsva – Saciova
Szárazajta – Aita Seacă
Szemerja l. Sepsiszentgyörgy
Szentiványlaborfalva (Sepsiszentiván és Laborfalva) – Sântionlunca
Szentkatolna – Cătălina
Székelyszáldobos – Doboșeni
Székelytamásfalva – Tamașfalău
Szitabodza – Sita Buzăului
Szotyor – Coșeni
Szörcse – Surcea
Telegdibacon l. Nagybacon
Torja (Altorja, Feltorja, Karatna és Volál) – Turia
Uzon – Ozun
Vargyas – Vârghiș
Várhegy l. Lécfalva
Volál l. Torja
Zabola (és Páva) – Zăbala
Zágon – Zagon
Zalán – Zălan
Zalánpatak – Valea Zălanului
Zoltán l. Étfalvazoltán

Jud. Bacău – Bákó megye
Poiana Sărată – Sósmező

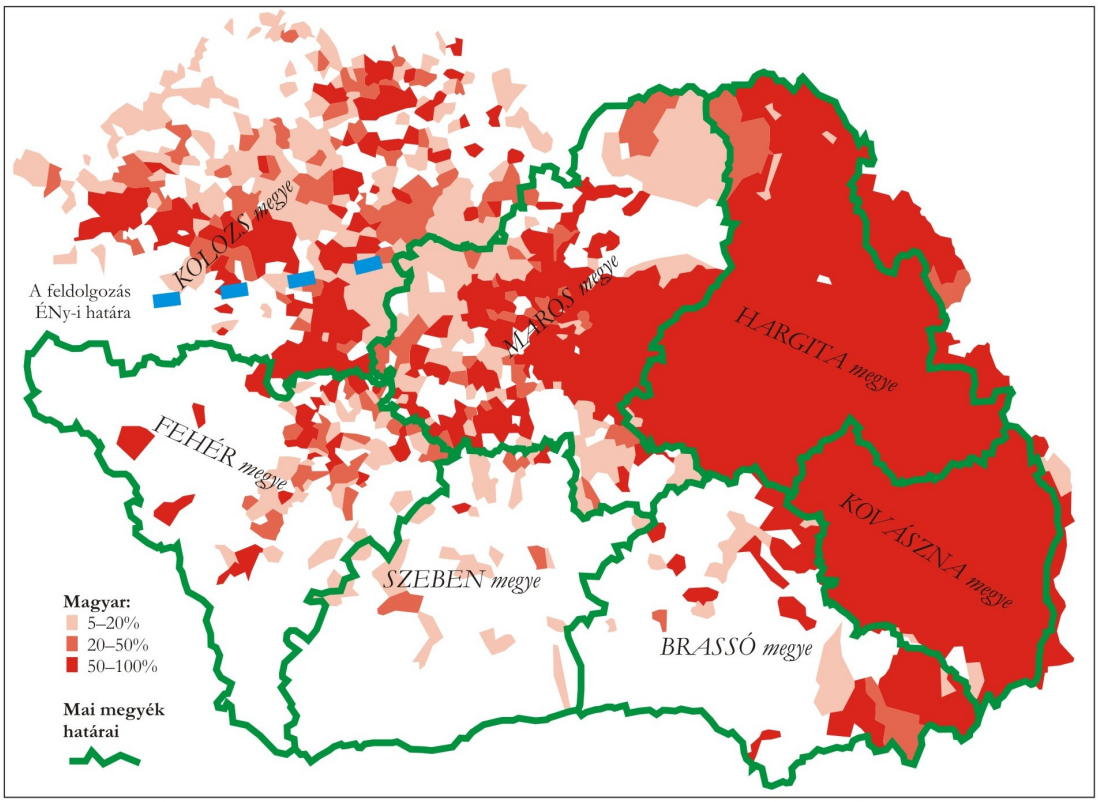
Jud. Braşov – Brassó megye
Apaţa – Apáca
Arini – Lüget
Baciu – Bácsfalu
Bogata Olteană – Oltbogát
Budila – Bodola
Cernatu – Csernátfalu
Cobor – Kóbor
Crizbav – Krizba
Dopca – Datk
Făgăraş – Fogaras
Grânari – Nagymoha
Halmeag – Halmágy
Hoghiz – Olthéviz
Ioneşti – Homoródjánosfalva
Jimbor – Szászzsombor
Purcăreni – Pürkerec
Satu Lung – Hosszúfalu
Satu Nou – Barcaújfalu
Săcele – Szecsele
Tărlungeni – Tatrang
Teliu – Keresztvár
Turcheş – Türkös
Vama Buzăului – Bodzavám
Văleni – Dombos
Zizin – Zajzon

Jud. Covasna – Kovászna megye
Aita Mare – Nagyajta
Aita Medie – Középajta
Aita Seacă – Szárazajta
Albiş – Kézdialbis
Alungeni – Futásfalva
Angheluş – Angyalos
Aninoasa – Egerpatak
Araci – Árapatak
Arcuş – Árkos
Ariuşd – Erősd
Baraolt – Barót
Băcel – Bácstelek
Băţanii Mari – Nagybacon
Băţanii Mici – Kisbacon
Belani – Bélafalva
Belin – Bölön
Biborţeni – Bibarcfalva
Bicfalău – Bikfalva
Bicsad – Sepsibükszád
Bita – Bita
Bodoc – Sepsibodok
Bodoş – Bodos
Boroşneu Mare – Nagyborosnyó
Boroşneul Mic – Kisborosnyó
Brăduţ – Bardoc
Brateş – Barátos
Breţcu – Bereck
Calnic – Kálnok
Căpeni – Köpec
Cătălina – Szentkatolna
Cernatul de Jos – Alsócsernáton
Cernatul de Sus – Felsőcsernáton
Chichiş – Kökös
Chilieni – Kilyén
Chiuruş – Csomakőrös
Comolău – Komolló
Coşeni – Szotyor
Covasna – Kovászna
Crocna – Karatna
Dalnic – Dálnok
Dobârlău – Dobolló
Dobolii de Jos – Aldoboly
Dobolii de Sus – Feldoboly
Doboşeni – Székelyszáldobos
Eresteghin – Eresztevény
Estelnic – Esztelnek
Etfalău – Étfalva
Filia – Erdőfüle
Fotoş – Fotos
Ghelinţa – Gelence
Ghidfalău – Gidófalva
Hăghig – Hidvég
Harale – Haraly
Hătuica – Hatolyka
Herculian – Magyarhermány
Hetea – Hete
Hilib – Hilib
Iarăş – Nyárospatak
Icfalău – Ikafalva
Ilieni – Illyefalva
Imeni – Imecsfalva
Întorsura Buzăului – Bodzaforduló
Lemnia – Lemhény
Leţ – Lécfalva
Lisnău – Lisznyó
Lunca – Laborfalva
Lunga – Nyujtód
Măgheruş – Sepsimagyarós
Malnaş – Málnás
Mărcuş – Márkos
Mărcuşa – Kézdimárkosfalva
Mărtănuş – Kézdimartonos
Mărtineni – Kézdimartonfalva
Mărtinuş – Sepsimartonos
Mătişeni – Mátisfalva

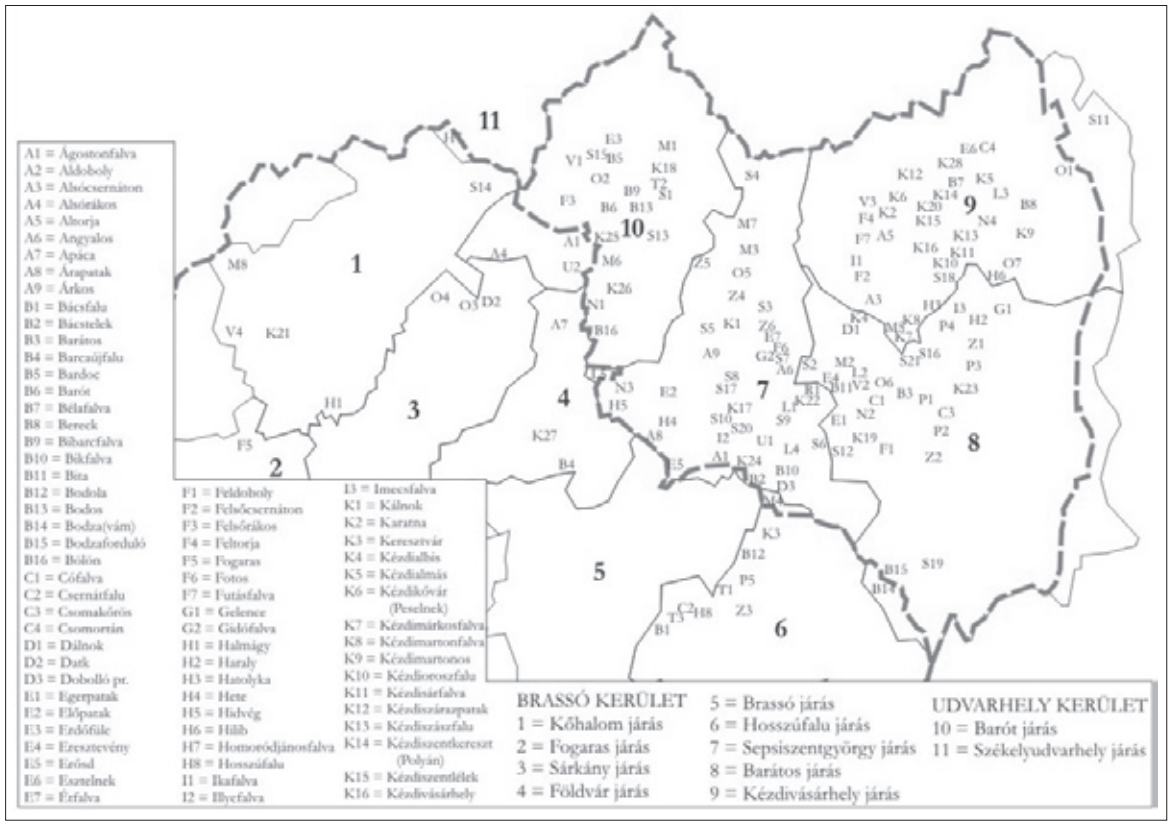
Mereni – Kézdialmás
Micfalău – Mikóújfalu
Micloşoara – Miklósvár
Moacşa – Maksa
Oituz – Ojtoztelep
Ojdula – Ozsdola
Olteni – Oltszem
Ozun – Uzon
Pachia – Páké
Pădureni – Sepsibesenyő
Păpăuți – Papolc
Pava – Páva
Peteni – Petőfalva
Petriceni – Kézdikővár
Poian – Kézdiszentkereszt
Reci – Réty
Ruseni – Kézdioroszfalu
Saciova – Szacsva
Sâncraiu – Sepsiszentkirály
Sântion – Sepsiszentiván
Sânzieni – Kézdiszentlélek
Săsăuş – Kézdiszászfalu
Sfântu Gheorghe – Sepsiszentgyörgy
Simeria – Szemerja
Sita Buzăului – Szitabodza
Surcea – Szörcse
Tălişoara – Olasztelek
Tamaşfalău – Székelytamásfalva
Târgu Secuiesc – Kézdivásárhely
Telechia – Orbaitelek
Tinoasa – Kézdisárfalva
Ţufalău – Cófalva
Turia de Jos – Altorja
Turia de Sus – Feltorja
Vâlcele – Előpatak
Valea Crişului – Sepsikőröspatak
Valea Scurtă – Kurtapatak
Valea Seacă – Kézdiszárazpatak
Valea Zălanului – Zalánpatak
Vârghiş – Vargyas
Vărheghiu – Várhegy
Volal – Volál
Zăbala – Zabola
Zagon – Zágon
Zălan – Zalán
Zoltan – Zoltán

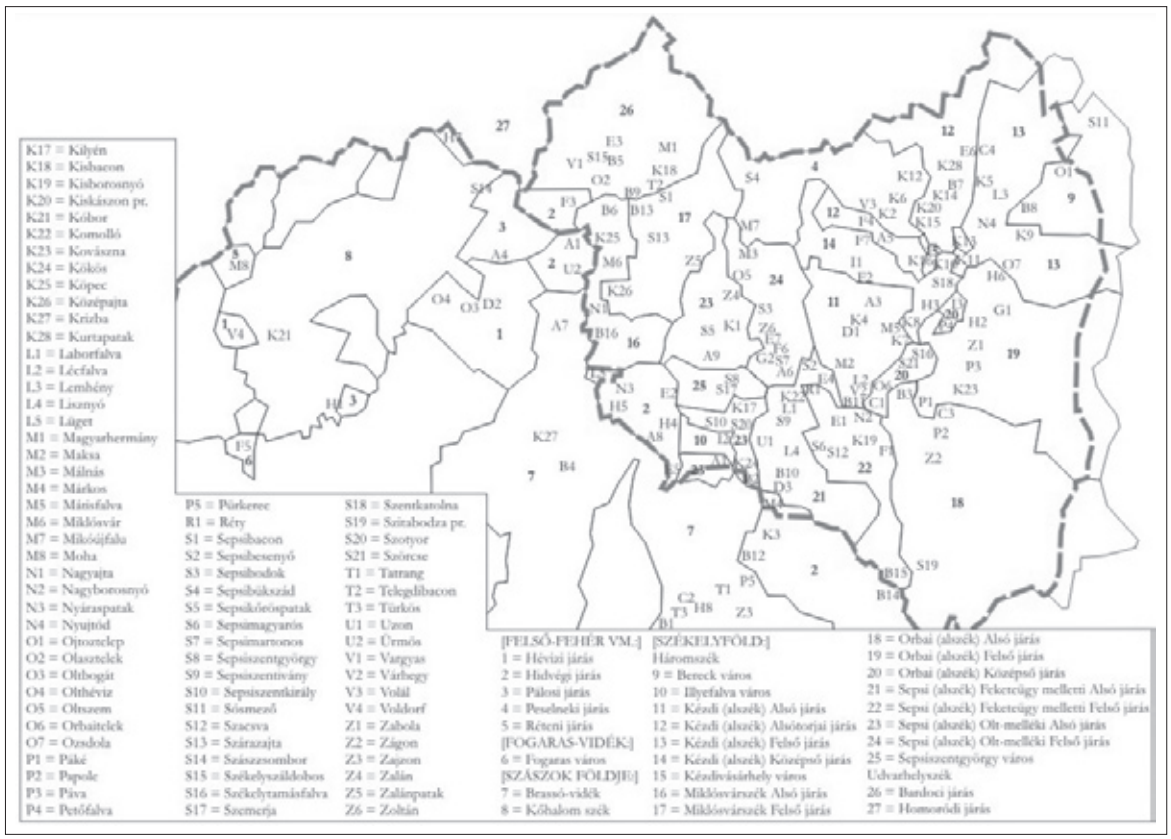
Székelyföld, Torda vármegye és (a Hunyad és Zaránd nélküli) Dél-Erdély 1861–1876-ban

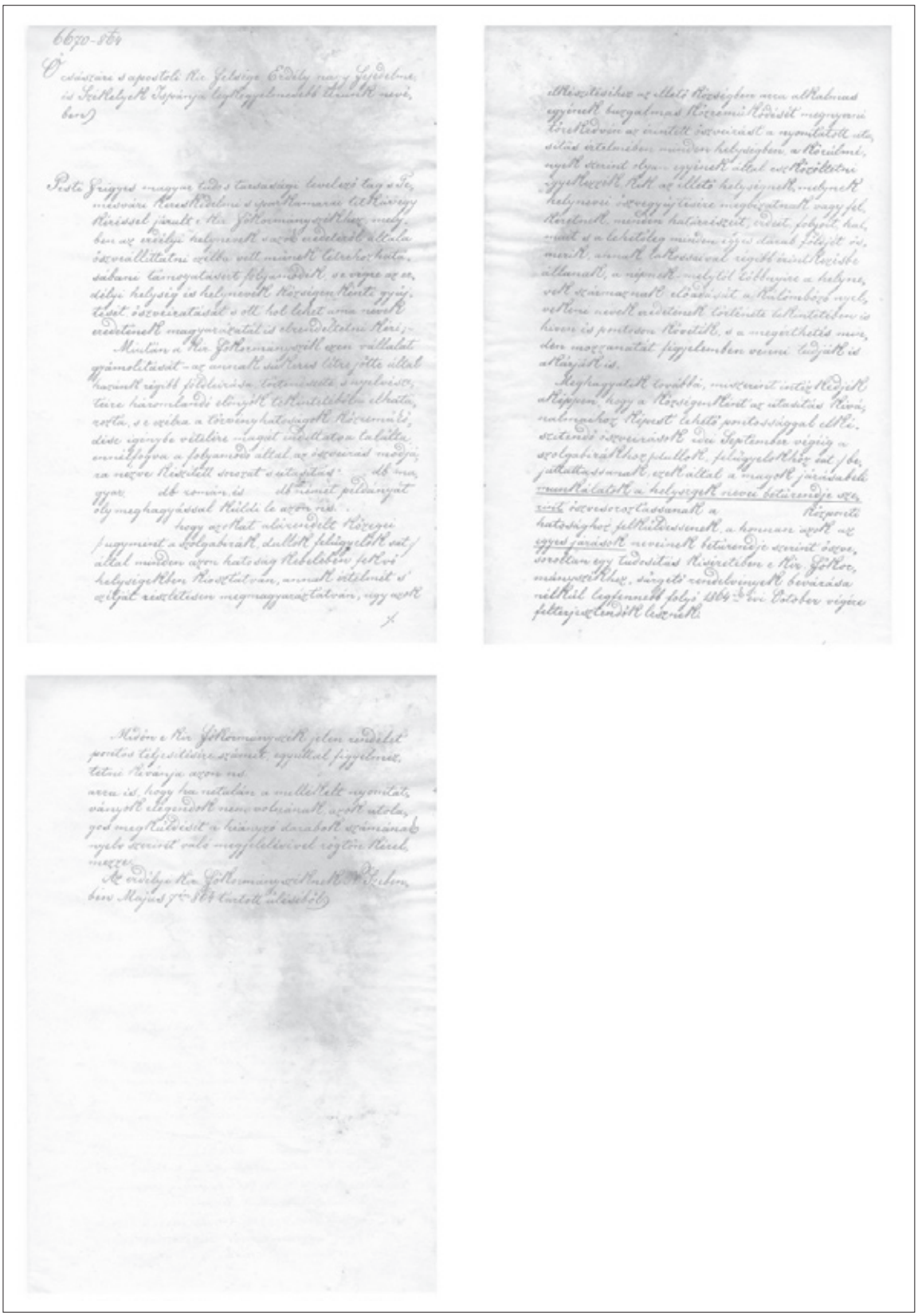
Az erdélyi magyarok területi tagolódása az 1860-as években (Hunyad, Zaránd és a Radnai-hágó előterének kivételével; becslés az 1850-es és az 1880-as népszámlálás alapján)

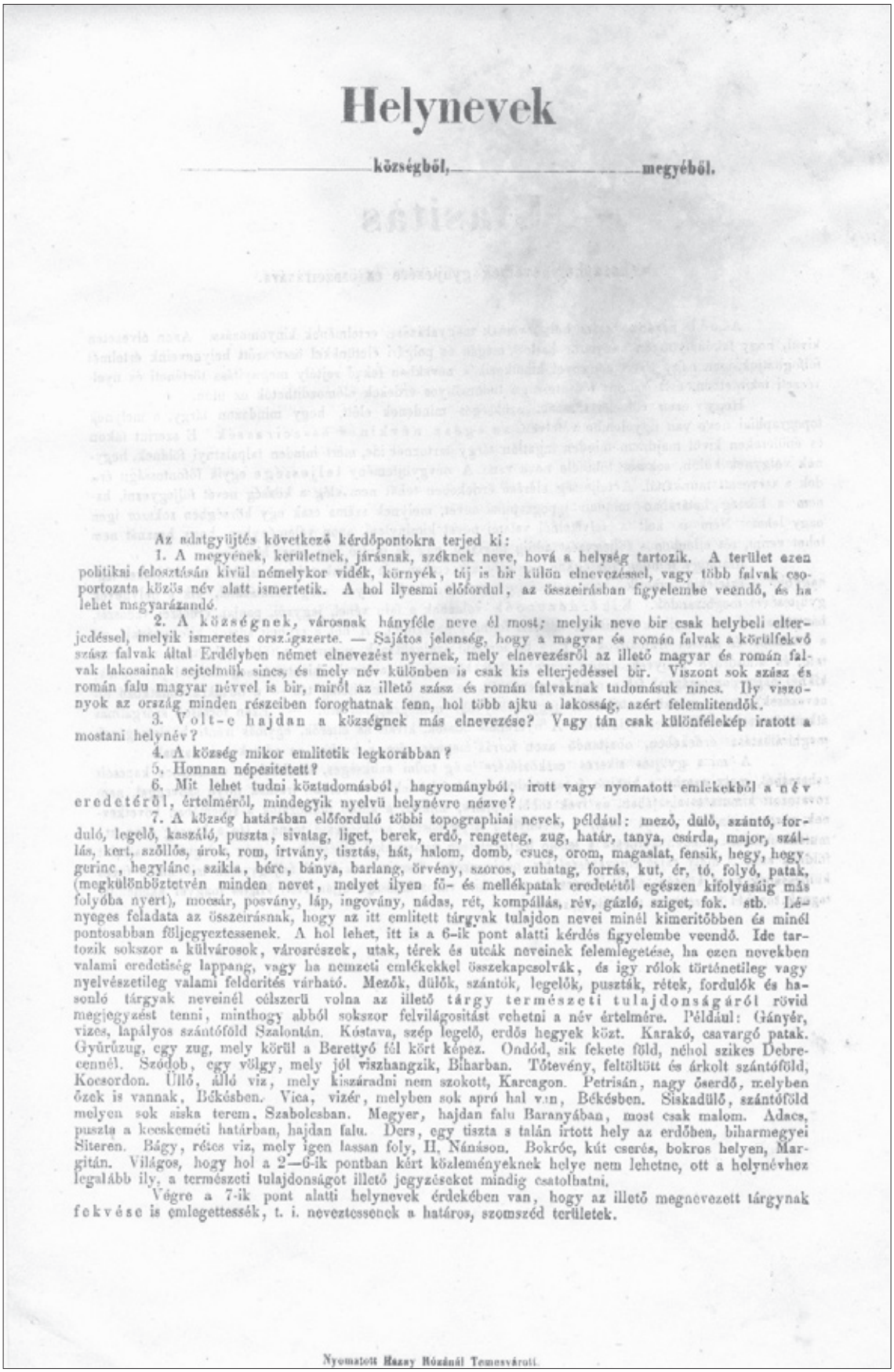
A mai Kovászna és Brassó megyei, 1864–1865-ben magyar felvételű területek, 1854–1861-ben

Pesty Frigyesnek a hely A mai Kovászna és Brassó megyei, akkor magyar felvételű területek, 1864–1865-ben nevek gyűjtésére vonatkozó kérdőíve [1864]

Az Erdélyi Főkormányszék kísérő leirata Háromszék elöljáróságához (1864)

Helynevek

községből, megyéből.

Az adatgyüjtés következő kérdőpontokra terjed ki:

1. A megyének, kerületnek, járásnak, széknek neve, hová a helység tartozik. A terület ezen politikai felosztásán kivül némelykor vidék, környék, táj is bir külön elnevezéssel, vagy több falvak csoportozata közös név alatt ismertetik. A hol ilyesmi előfordul, az összeirásban figyelembe veendő, és ha lehet magyarázandó.

2. A községnek, városnak hányféle neve él most; melyik neve bir csak helybeli elterjedéssel, melyik ismeretes országszerte. — Sajátos jelenség, hogy a magyar és román falvak a körülfekvő szász falvak által Erdélyben német elnevezést nyernek, mely elnevezésről az illető magyar és román falvak lakosainak sejtelmük sincs, és mely név különben is csak kis elterjedéssel bir. Viszont sok szász és román falu magyar névvel is bir, miről az illető szász és román falvaknak tudomásuk nincs. Ily viszonyok az ország minden részeiben foroghatnak fenn, hol több ajku a lakosság, azért felemlitendők.

3. Volt-e hajdan a községnek más elnevezése? Vagy tán csak különféleképen iratott a mostani helynév?

4. A község mikor emlitetik legkorábban?

5. Honnan népesitetett?

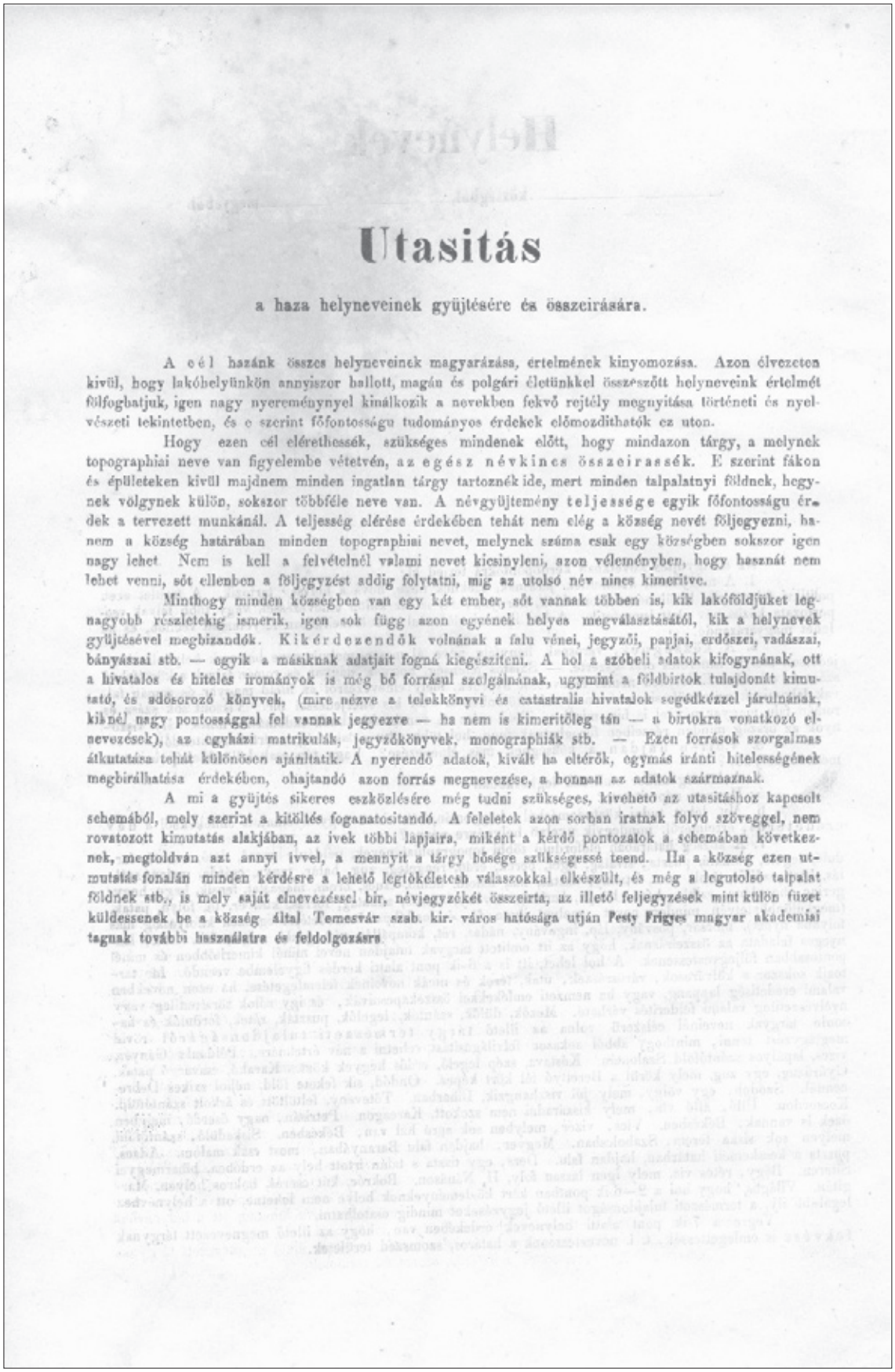
6. Mit lehet tudni köztudomásból, hagyományból, irott vagy nyomatott emlékekből a név eredetéről, értelméről, mindegyik nyelvü helynévre nézve?

7. A község határában előforduló többi topographiai nevek, például: mező, dülő, szántó, forduló, legelő, kaszáló, puszta, sivatag, liget, berek, erdő, rengeteg, zug, határ, tanya, csárda, major, szállás, kert, szőllős, árok, rom, irtvány, tisztás, hát, halom, domb, csucs, orom, magaslat, fensik, hegy, hegygerinc, hegylánc, szikla, bérc, bánya, barlang, örvény, szoros, zuhatag, forrás, kut, ér, tó, folyó, patak, (megkülönböztetvén minden nevet, melyet ilyen fő- és mellékpatak eredetétől egészen kifolyásáig más folyóba nyert), mocsár, posvány, láp, ingovány, nádas, rét, kompállás, rév, gázló, sziget, fok. stb. Lényeges feladata az összeirásnak, hogy az itt emlitett tárgyak tulajdon nevei minél kimeritőbben és minél pontosabban följegyeztessenek. A hol lehet, itt is a 6-ik pont alatti kérdés figyelembe veendő. Ide tartozik sokszor a külvárosok, városrészek, utak, terek és utcák neveinek felemlegetése, ha ezen nevekben valami eredetiség lappang, vagy ha nemzeti emlékekkel összekapcsolvák, és igy rólok történetileg vagy nyelvészetileg valami felderités várható. Mezők, dülők, szántók, legelők, puszták, rétek, fordulók és hasonló tárgyak neveinél célszerü volna az illető tárgy természeti tulajdonságáról rövid megjegyzést tenni, minthogy abból sokszor felvilágositást vehetni a név értelmére. Például: Gányér, vizes, lapályos szántóföld Szalontán. Kóstava, szép legelő, erdős hegyek közt. Karakó, csavargó patak. Gyürüzug, egy zug, mely körül a Berettyó fél kört képez. Ondód, sik fekete föld, néhol szikes Debrecennél. Szódob, egy völgy, mely jól viszhangzik, Biharban. Tőtevény, feltöltött és árkolt szántóföld, Kocsordon. Üllő, álló viz, mely kiszáradni nem szokott, Karcagon. Petrisán, nagy őserdő, melyben őzek is vannak, Békésben. Vica, vizér, melyben sok apró hal van, Békésben. Siskadülő, szántóföld melyen sok siska terem, Szabolcsban. Megyer, hajdan falu Baranyában, most csak malom. Adacs, puszta a kecskeméti határban, hajdan falu. Ders, egy tiszta s talán irtott hely az erdőben, biharmegyei Siteren. Bágy, rétes viz, mely igen lassan foly, H. Nánáson. Bokróc, kút cserés, bokros helyen, Margitán. Világos, hogy hol a 2—6-ik pontban kért közleményeknek helye nem lehetne, ott a helynévhez legalább ily, a természeti tulajdonságot illető jegyzéseket mindig csatolhatni.

Végre a 7-ik pont alatti helynevek érdekében van, hogy az illető megnevezett tárgynak fekvése is emlegettessék, t. i. neveztessenek a határos, szomszéd területek.

Nyomatott Hazay Károlynál Temesvárott.

Pesty Frigyesnek a helynevek gyűjtésére vonatkozó kérdőíve [1864]

Utasitás

a haza helyneveinek gyüjtésére és összeirására.

A cél hazánk összes helyneveinek magyarázása, értelmének kinyomozása. Azon élvezeten kivül, hogy lakóhelyünkön annyiszor hallott, magán és polgári életünkkel összeszőtt helyneveink értelmét fölfoghatjuk, igen nagy nyereménynyel kinálkozik a nevekben fekvő rejtély megnyitása történeti és nyelvészeti tekintetben, és e szerint főfontosságu tudományos érdekek előmozdithatók ez uton.

Hogy ezen cél eléréthessék, szükséges mindenek előtt, hogy mindazon tárgy, a melynek topographiai neve van figyelembe vétetvén, az egész névkincs összeirassék. E szerint fákon és épületeken kivül majdnem minden ingatlan tárgy tartoznék ide, mert minden talpalatnyi földnek, hegynek völgynek külön, sokszor többféle neve van. A névgyüjtemény teljessége egyik főfontosságu érdek a tervezett munkánál. A teljesség elérése érdekében tehát nem elég a község nevét följegyezni, hanem a község határában minden topographiai nevet, melynek száma csak egy községben sokszor igen nagy lehet. Nem is kell a felvételnél valami nevet kicsinyleni, azon véleményben, hogy haszuát nem lehet venni, sőt ellenben a följegyzést addig folytatni, mig az utolsó név nincs kimeritve.

Minthogy minden községben van egy két ember, sőt vannak többen is, kik lakóföldjüket legnagyobb részletekig ismerik, igen sok függ azon egyének helyes megválasztásától, kik a helynevek gyüjtésével megbizandók. Kikérdezendők volnának a falu vénei, jegyzői, papjai, erdőszei, vadászai, bányászai stb. — egyik a másiknak adatjait fogná kiegészíteni. A hol a szóbeli adatok kifogynának, ott a hivatalos és hiteles irományok is még bő forrásul szolgálnának, ugymint a földbirtok tulajdonát kimutató, és adósorozó könyvek, (mire nézve a telekkönyvi és catastralis hivatalok segédkézzel járulnának, kiknél nagy pontossággal fel vannak jegyezve — ha nem is kimeritőleg tán — a birtokra vonatkozó elnevezések), az egyházi matrikulák, jegyzőkönyvek, monographiák stb. — Ezen források szorgalmas átkutatása tehát különösen ajánltatik. A nyerendő adatok, kivált ha eltérők, egymás iránti hitelességének megbirálhatása érdekében, ohajtandó azon forrás megnevezése, a honnan az adatok származnak.

A mi a gyüjtés sikeres eszközlésére még tudni szükséges, kivehető az utasitáshoz kapcsolt schemából, mely szerint a kitöltés foganatositandó. A feleletek azon sorban iratnak folyó szöveggel, nem rovatozott kimutatás alakjában, az ivek többi lapjaira, miként a kérdő pontozatok a schemában következnek, megtoldván azt annyi ivvel, a mennyit a tárgy hősége szükségessé teend. Ila a község ezen utmutatás fonalán minden kérdésre a lehető legtökéletesb válaszokkal elkészült, és még a legutolsó talpalat földnek stb., is mely saját elnevezéssel bir, névjegyzékét összeirta, az illető feljegyzések mint külön füzet küldessenek be a község által Temesvár szab. kir. város hatósága utján Pesty Frigyes magyar akadémiai tagnak további használatra és feldolgozásra.

Pesty Frigyesnek a helynevek gyűjtésére vonatkozó utasítása [1864]

Székely Nemzeti Múzeum
520055 Sepsiszentgyörgy, Kós Károly utca 10.
Tel/fax: 0267-312442, e-mail: office.sznm@gmail.com
A kiadásért felel
Dr. Sajó Andrea (OSzK)
Vargha Mihály (SzNM)

A tördelés a Sámán Kiadó munkája
Nyomta és kötötte a Sámán Kiadó
Felelős vezető Bács Attila
A könyv formátuma 20,5 × 29 cm
Ívterjedelme 30 (A4)
ISBN 978-963-200-598-0

ISBN 978-963-200-598-0